

ÚRSKURÐUR
ÓBYGGÐANEFNDAR

Mál nr. 4/2007

Kinnar- og Víknafjöll ásamt
Flateyjardalsheiði austan Dalsár

6. júní 2008

EFNISYFIRLIT

1	ÚRLAUSNAREFNI, SKIPAN OG AÐILD	5
2	MÁLSMEDFERÐ	6
2.1	Hlutverk óbyggðanefndar	6
2.2	Austanvert Norðurland tekið til umfjöllunar	7
2.3	Lýstar kröfur og kynning	8
2.4	Mál nr. 4/2007, Kinnar- og Víknafjöll ásamt Flateyjardalsheiði austan Dalsár 8	
3	KRÖFUGERÐ	11
3.1	Kröfur íslenska ríkisins	11
3.2	Kröfur Ásu D. Hólmgeirsdóttur o.fl. vegna Knarrareyrar (Eyrar).....	11
3.3	Kröfur Þingeyjarsveitar vegna Knarrareyrar	12
3.4	Kröfur Þingeyjarsveitar vegna Grímslands.....	12
3.5	Kröfur Þingeyjarsveitar vegna Hálsmannatungna	12
3.6	Kröfur Sigríðar Valdimarsdóttur o.fl. vegna Kambsmýra	13
3.7	Kröfur Aðaldælahrepps og Þingeyjarsveitar vegna Kotamýra	13
3.8	Kröfur Ástu Pétursdóttur vegna Naustavíkur-Vargsness.....	14
3.9	Kröfur Þingeyjarsveitar o.fl. vegna Austari-Króka.....	14
3.10	Kröfur Bergsveins Jónssonar o.fl. vegna Garðs.....	15
3.11	Kröfur Benedikts Karlssonar og Friðriku Karlsdóttur vegna Ytri-Hóls	15
3.12	Kröfur Benedikts Karlssonar o.fl. vegna Syðri-Hóls.....	16
3.13	Kröfur Karls Björnssonar vegna Veisu	16
3.14	Kröfur Flaums ehf. vegna Veisusels	17
3.15	Kröfur Tryggva Stefánssonar vegna Hallgilsstaða	17
3.16	Kröfur Bergsveins Jónssonar o.fl. vegna 1/2 Fornastaða og Sólvangs.....	18
3.17	Kröfur Fornhóla ehf. vegna Fornhóla og 1/2 Fornastaða	18
3.18	Kröfur Hermanns R. Herbertssonar og Eddu P. Olsen vegna Sigríðarstaða	19
3.19	Kröfur Láru Sólveigar Svavarsdóttur og Friðríks Steingrímssonar vegna Birkihlíðar	19
3.20	Kröfur Berglindar Bragadóttur o.fl. vegna „óskipts“ lands Landamótssels og Borgartúns.....	20
3.21	Kröfur Ragnhildar H. Ingólfssdóttur o.fl. vegna Landamóts	20
3.22	Kröfur Hriflubús sf. vegna Halldórsstaða.....	21
3.23	Kröfur Jóns Hermanns Hjaltasonar vegna Hjaltastaða, Finnsstaða og Finnsstaðadals	21
3.24	Kröfur Kristjáns Ingjalds Tryggvasonar vegna Árlands	22
3.25	Kröfur Tryggva Bergs Jónssonar og Árnýjar Garðarsdóttur vegna Fellssels og Selfells.....	22
3.26	Kröfur Helga Birgis Schiöth o.fl. vegna Ystafells I, Kolbrúnar Bjarnadóttur og Jónasar Jónssonar vegna Ystafells II og Ólafs Ingólfssonar vegna Hlíðar	23
3.27	Kröfur Kristínar Helgadottur o.fl. vegna Gvendarstaða	24
3.28	Kröfur Unnar Pétursdóttur og Flosa Gunnarssonar vegna Hrafnstaða.....	24
3.29	Kröfur Hálsbús ehf. vegna Háls	25
3.30	Kröfur Brynhildar Þráinsdóttur vegna Torfuness	25
3.31	Kröfur Einars Kristjánssonar o.fl. vegna „óskipts lands“ Ófeigsstaða og Rangár og „sameignarlands“ á Gönguskarði (Tjarnahverfi)	26

3.32	Kröfur Áttthagafélagsins Eiða ehf. og Baldvins Einarssonar vegna „óskipts lands“ Þóroddsstaðar og Engihlíðar (Þóroddsstaðartorfu) og „sameignarlands“ á Gönguskarði (Tjarnahverfi)	26
3.33	Kröfur Margrétar Jónsdóttur vegna Ytri-Leikskálaár	27
3.34	Kröfur Sigurgeirs Jónssonar o.fl. vegna Ártúns, Árteigs, Granastaða I og II (Granastaðatorfu)	27
3.35	Kröfur Kára Karlssonar vegna Nípár	28
3.36	Kröfur Sigurðar Freys Sigurðssonar o.fl. vegna Bjarga	28
3.37	Kröfur Sigurðar Arnars Jónssonar vegna Draflastaðalands á Gönguskarði	29
4	GÖGN OG GAGNAÖFLUN	30
4.1	Inngangur	30
4.2	Rannsóknarskylda óbyggðanefndar	30
4.3	Vettvangsferð	31
4.4	Skýrslutökur	31
5	SAGA JARÐA OG ANNARRA LANDSVÆÐA	32
5.1	Landnám	32
5.2	Knarrareyri og Eyrarfjall	34
5.2.1	Almenningar undir Hágöngum	37
5.3	Grímsland	38
5.4	Hálsmannatungur	41
5.5	Kambsmýrar	52
5.6	Kotamýrar	54
5.7	Náttfaravíkur (Naustavík)	61
5.7.1	Þóroddsstaður	67
5.7.2	Grenjaðarstaður	101
5.7.3	Háls	105
5.7.4	Helgastaðir	109
5.7.5	Ljósavatn	113
5.7.6	Munkaþverá	114
5.7.7	Múli	115
5.8	Vargsnes	116
5.9	Austari-Krókar	118
5.10	Garður	120
5.11	Ytri-Hóll	121
5.12	Syðri-Hóll	123
5.13	Veisa	125
5.14	Veisusel	126
5.15	Hallgilsstaðir	128
5.16	Fornastaðir (Fornhólar og Sólvangur)	130
5.17	Sigríðarstaðir	132
5.18	Birkihlíð	133
5.19	Landamótssel	134
5.20	Landamót	135
5.21	Halldórsstaðir	136
5.22	Finnsstaðir	137
5.23	Árland	141
5.24	Fellssel	141
5.25	Ystafell	143
5.26	Gvendarstaðir (Guðmundarstaðir)	145
5.27	Hrafnsstaðir (Hrappsstaðir)	147

5.28	Háls	150
5.29	Torfunes	151
5.30	Ófeigsstaðir	159
5.31	Þóroddsstaður.....	162
5.31.1	Tjarnahverfi eystra og vestra	176
5.32	Ytri-Leikskálaá (Ytriskál).....	178
5.33	Granastaðir	181
5.34	Nípá.....	184
5.35	Björg	185
5.36	Draflastaðakirkjuland á Gönguskarði	188
5.37	Sel	189
5.38	Afréttir og afréttarnot.....	193
5.38.1	Fjallskilareglugerðir.....	193
5.38.2	Almennt.....	195
5.38.3	Afréttarmál einstakra jarða og landsvæða.....	202
6	NIÐURSTÖÐUR ÓBYGGÐANEFNDAR.....	212
6.1	Sameiginleg atriði á svæði 6.....	212
6.1.1	Almennar niðurstöður óbyggðanefndar	212
6.1.2	Dómafordæmi í þjóðlendumálum	212
6.1.3	Afréttir einstakra jarða og stofnana.....	213
6.2	Landnám	217
6.3	Knarrareyri og Eyrarfjall.....	217
6.3.1	Inngangur	217
6.3.2	Sjónarmið aðila	217
6.3.3	Niðurstaða	220
6.4	Grímsland.....	223
6.4.1	Inngangur	223
6.4.2	Sjónarmið aðila	223
6.4.3	Niðurstaða	225
6.5	Hálsmannatungur	229
6.5.1	Inngangur	229
6.5.2	Sjónarmið aðila	229
6.5.3	Niðurstaða	230
6.6	Kambsmýrar.....	234
6.6.1	Inngangur	234
6.6.2	Sjónarmið aðila	234
6.6.3	Niðurstaða	236
6.7	Kotamýrar, Naustavík og Vargsnes	240
6.7.1	Inngangur	240
6.7.2	Sjónarmið aðila	240
6.7.3	Niðurstaða	242
6.8	Austari-Krókar, Garður, Syðri- og Ytri-Hóll, Veisa, Veisusel, Hallgilsstaðir, Sólvangur, Fornhólar, Sigríðarstaðir og Birkihlíð	247
6.8.1	Inngangur	247
6.8.2	Sjónarmið aðila	248
6.8.3	Niðurstaða	249
6.9	Kaldakinn, frá Landamótsseli norður fyrir Björg	253
6.9.1	Inngangur	253
6.9.2	Sjónarmið aðila	254
6.9.3	Niðurstaða	256

6.10	Draflastaðakirkjuland á Gönguskarði	262
6.10.1	Inngangur	262
6.10.2	Sjónarmið aðila	262
6.10.3	Niðurstaða	264
6.11	Tjarnahverfi á Gönguskarði	268
6.11.1	Inngangur	268
6.11.2	Sjónarmið aðila	268
6.11.3	Niðurstaða	269
6.12	Finnsstaðadalur	274
6.12.1	Inngangur	274
6.12.2	Sjónarmið aðila	274
6.12.3	Niðurstaða	275
6.13	Um málskostnað.....	280
7	ÚRSKURÐARORÐ	281

VIÐAUKI

Almennar niðurstöður óbyggðanefndar

FYLGISKJÖL

I. Kort

II. Aðila- og eigendaskrá

III. Skjalaskrá

1 ÚRLAUSNAREFNI, SKIPAN OG AÐILD

Föstudaginn 6. júní 2008 er tekið fyrir mál nr. 4/2007, Kinnar- og Víknafjöll ásamt Flateyjarðalsheiði austan Dalsár og í því kveðinn upp svohljóðandi

ÚRSKURÐUR

Úrskurð þennan kveða upp Karl Axelsson, varaformaður óbyggðanefndar, og nefndarmennirnir Hulda Árnadóttir og Benedikt Bogason.

Aðilar málsins eru:¹

Fjármálaráðherra f.h. íslenska ríkisins vegna Þjóðlendna.

(Andri Árnason hrl.)

Hálsbú ehf. vegna Háls.

Flosi Gunnarsson og Unnur Pétursdóttir vegna Hrafnstaða.

Marteinn Sigurðsson vegna Kvíabóls.

(Friðbjörn Garðarsson hdl.)

Ólafur Ingólfsson vegna Hlíðar.

Alfreð Schiöth o.fl. vegna Yztafells I.

Sigurveig Erlingsdóttir og Kolbrún Bjarnadóttir vegna Yztafells II.

(Páll Arnór Pálsson hrl.)

Ásta Pétursdóttir og fleiri vegna Bjarga.

Aðalgeir T. Stefánsson og fleiri vegna Knarrareyrar.

Aðaldælahreppur og Þingeyjarsveit vegna Kotamýra.

Ásta Pétursdóttir vegna Naustavíkur-Vargsness.

(Ragnar Aðalsteinsson hrl.)

Þingeyjarsveit og fleiri vegna Austari-Króka.

Kristján Ingjaldur Tryggvason vegna Árlands.

Sigurgeir Jónsson vegna Árteigs.

Ártúnsbú ehf. vegna Ártúns.

Friðrik Steingrímsson og Lára Sólveig Svavarsdóttir vegna Birkihlíðar.

Arnór Benediktsson vegna Borgartúns.

Sigurður Arnar Jónsson vegna Draflastaðarlands á Gönguskarði.

Baldvin Einarsson vegna Engihlíðar.

Árný Garðarsdóttir og Tryggvi Berg Jónsson vegna Fellssels og Selfells.

Jón Hermann Hjaltason vegna Finnsstaða og Hjaltastaða.

Bergsveinn Jónsson og fleiri vegna Fornastaða, Garðs og Sólvangs.

Fornhólar ehf. vegna Fornastaða og Fornhóla.

Ártúnsbú ehf. og fleiri vegna Granastaða I.

¹ Sjá nánar í aðilaskrá (fylgiskjal II).

Ártúnsbú ehf. og Sigurgeir Jónsson vegna Granastaða II.
Þingeyjarsveit vegna Grímslands, Hálsmannatungna og Knarrareyrar.
Ásgeir Harðarson og fleiri vegna Gvendarstaða.
Hriflubú sf. vegna Halldórsstaða.
Tryggvi Stefánsson vegna Hallgilsstaða.
Kristján Valdimarsson og fleiri vegna Kambsmýra.
Karen O. Hannesdóttir og fleiri vegna Kross.
Kristbjörg Ingólfssdóttir og fleiri vegna Landamóts.
Benedikt Bragason og fleiri vegna Landamótssels.
Kári Karlsson vegna Nípár.
Einar Kristjánsson og Svanhildur Baldursdóttir vegna Ófeigsstaða.
Baldvin K. Baldvinsson og fleiri vegna Rangár.
Edda Petrína Olsen og Hermann R. Herbertsson vegna Sigríðarstaða.
Benedikt Karlsson og fleiri vegna Syðri-Hóls.
Ingibjörg Jónasdóttir og fleiri vegna Syðri-Leikskálaár.
Brynhildur Þráinsdóttir vegna Torfuness.
Karl Björnsson vegna Veisu.
Flaumur ehf. vegna Veisusels.
Benedikt Karlsson og Friðrika Karlsdóttir vegna Ytri-Hóls.
Margrét Jónsdóttir vegna Ytri Leikskálaár.
Átthagafélagið Eiður ehf. vegna Þóroddsstaðar.
(Sigurður Jónsson hrl.)

2 MÁLSMEÐFERÐ

2.1 Hlutverk óbyggðanefndar

Hinn 1. júlí 1998 tóku gildi lög um þjóðlendur og ákvörðun marka eignarlanda, þjóðlendna og afrétta, nr. 58/1998, sbr. einnig lög um breytingar á þeim, nr. 65/2000, 7/2005 og 19/2006. Lögin kveða á um að starfa skuli óbyggðanefnd sem hafi með höndum eftirfarandi hlutverk, skv. 7. gr.:

- a) Að kanna og skera úr um hvaða land telst til þjóðlendna og hver séu mörk þeirra og eignarlanda.
- b) Að skera úr um mörk þess hluta þjóðlendu sem nýttur er sem afréttur.
- c) Að úrskurða um eignarréttindi innan þjóðlendna.

Af ákvæði 7. gr. leiðir að gildistaka þjóðlendulaga, nr. 58/1998, og úrskurðir óbyggðanefndar, fela ekki í sér afstöðu til réttinda einstakra aðila yfir eignarlandi eða hver séu mörk milli eignarlanda og leiða ekki til neinna breytinga þar á.

2.2 Austanvert Norðurland tekið til umfjöllunar

Með bréfi, dagsettu 15. júní 2006, tilkynnti óbyggðanefnd fjármálaráðherra þá ákvörðun sína að taka til umfjöllunar tiltekið landsvæði á austanverðu Norðurlandi, sbr. 8., 11. og 1. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998.

Landsvæði þetta, hið sjötta í röðinni hjá óbyggðanefnd, var að vestanverðu afmarkað af suðurmörkum Svalbarðsstrandarhrepps og vesturmörkum Þingeyjarsveitar. Hér skal þess getið að vesturmörkum svæðisins var breytt, að ósk fjármálaráðherra f.h. íslenska ríkisins. Í stað þess að fylgja suðurmörkum Svalbarðsstrandarhrepps og vesturmörkum Þingeyjarsveitar er Fnjóská fylgt frá ósum þar til hún sker vesturmörk Þingeyjarsveitar. Er þeim mörkum fylgt til suðurs í Fjórðungakvísl.

Að austan afmarkast svæðið af meginfarvegi Jökulsár á Fjöllum frá Jökulsárósi í Öxarfirði og að ármótum við Kreppu. Þaðan er Kreppu fylgt þar til komið er að ármótum við Kverká og hinni síðarnefndu fylgt að upptökum í Brúarjökli.² Þaðan er dregin lína til suðvesturs, til skurðar við línu þá á Vatnajökli sem afmarkar svæðið til suðurs. Þar er hornmark.

Framangreind afmörkun til vesturs endar í Fjórðungakvísl. Að sunnan fylgja mörkin miðjum farvegi Fjórðungakvíslar til austurs í punkt við Nýjadal/Jökuldal. Þaðan eftir dalnum, beina línu milli fimm punkta sem staðsettir eru í miðjum farvegi Fjórðungakvíslar. Þaðan úr austasta punkti í hæðarpunkt 1115 m. Þaðan í Deili, hæð 1125 m, og áfram, inn á Vatnajökul, í Bárðarbungu, hæð 2009 m, þaðan í Svíahnjúk eystri og loks í stefnu á miðja Breiðubungu, þar til kemur að hornmarki við austurmörk. Hornmark þetta kemur fram á korti Svæðisskipulags fyrir miðhálandi Íslands, sem staðfest var 10. maí 1999, og er þar sem lína dregin frá aðalupptökum Jökulsár á Fjöllum við Dyngjujökul sker línu þá sem liggur á milli miðrar Breiðubungu og Svíahnjúka eystri. Suðurmerki svæðis 6 hjá óbyggðanefnd byggja á markalínum þeim sem samvinnunefnd um svæðisskipulag miðhálandis Íslands hefur notað við vinnu sína. Þetta á m.a. við um framangreint hornmark suður- og austurmerkja, en tekið skal fram að austurmerki eru hér að öðru leyti dregin nokkru austar en lína sú á korti Svæðisskipulags fyrir miðhálandi Íslands sem áður var nefnd.

Að norðan afmarkast svæðið af hafi.

Fjármálaráðherra var veittur frestur til 15. september 2006 til að lýsa kröfum um þjóðlendur á þessu svæði, væri um slíkar kröfur að ræða. Sýslumönnum og fyrirsvarsmönnum viðkomandi sveitarfélaga, þ.e. Grýtubakkahrepps, Svalbarðsstrandarhrepps, Þingeyjarsveitar, Skútustaðahrepps, Aðaldælahrepps, Tjörneshrepps og þeim hluta hins nýja sveitarfélags Norðurþings, sem áður tilheyrði sveitar-

² Svokölluð Krepputunga, austan Jökulsár á Fjöllum og vestan Kreppuár, er þannig innan svæðis 6 en hún var á sínum tíma skilin undan svæði 5 hjá óbyggðanefnd, sbr. 8. gr. laga nr. 58/1998. Sjá nánar í máli nr. 1/2007.

félögnum Húsavíkurkaupstað og Kelduneshreppi, var tilkynnt um ákvörðun óbyggðanefndar og gerð grein fyrir framhaldinu.

Kröfulýsingarfrestur fjármálaráðherra var fyrst framlengdur til 15. október 2006 og síðar til 1. nóvember sama árs og með því orðið við rökstuddri beiðni ráðuneytisins.

2.3 Lýstar kröfur og kynning

Kröfulýsingar fjármálaráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins um þjóðlendur á norðanverðu Austurlandi bárust 1. nóvember 2006. Óbyggðanefnd birti tilkynningu um málsmeðferð á framangreindu svæði og útdrátt úr kröfum ríkisins, ásamt uppdrætti, í Lögbirtingablaðinu 10. nóvember 2006, og síðan í fleiri blöðum, sbr. 2. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998. Skorað var á þá sem teldu til eignarréttinda á því landsvæði sem félli innan kröfusvæðis ríkisins að lýsa kröfum sínum fyrir óbyggðanefnd í síðasta lagi 12. febrúar 2007. Þá kom fram að yfirlýsingu um kröfugerð og málsmeðferð yrði þinglýst á þær fasteignir á svæðinu sem skráðar væru í þinglýsingabók og málið varðaði, sbr. 2. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998.

Kröfur fjármálaráðherra voru gerðar aðgengilegar almenningi á skrifstofum sýslumanna á Húsavík og Akureyri, auk sveitarfélaga á kröfusvæðum og heimasíðu óbyggðanefndar. Þá var málið kynnt í fjölmiðlum.

Frestur annarra til að lýsa kröfum á kröfusvæði ríkisins var fyrst framlengdur til 12. mars og síðan lítillaga í þeim tilvikum að leitað var eftir slíku með rökstuddum hætti og bárust síðustu kröfulýsingar í júlí 2007.

Gefið var út yfirlit yfir allar lýstar kröfur og þær færðar inn á uppdrátt. Lögboðin kynning fór fram með því að yfirlit og uppdráttur lágu frammi á skrifstofum sýslumanna á Húsavík og á Akureyri, frá 20. júní til og með 20. júlí 2007, sbr. 12. gr. laga nr. 58/1998. Athugasemdafrestur var til 27. júlí 2007. Framangreind kynningaröggn voru jafnframt aðgengileg á skrifstofum viðkomandi sveitarfélaga, skrifstofu óbyggðanefndar og heimasíðu óbyggðanefndar. Vakin var athygli á kynningunni í fjölmiðlum. Engar athugasemdir bárust fyrir lok athugasemdafrests.

Fjármálaráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins lagði fram kröfulýsingar um þjóðlendur á svæðinu í 5 hlutum og 6 kröfulýsingar vegna jarðeigna ríkisins. Á móti bárust 162 kröfulýsingar ýmissa aðila, sem sumar sköruðust eða náðu til fleiri en eins landsvæðis.

2.4 Mál nr. 4/2007, Kinnar- og Víknafjöll ásamt Flateyjardalsheiði austan Dalsár

Þjóðlendukröfusvæði íslenska ríkisins var skipt niður í fimm mál, þ.e. mál nr. 1/2007, Mývatnsöræfi og Ódáðahraun; mál nr. 2/2007, Tjörnes og Þeistareyki, mál nr. 3/2007, Þingeyjarsveit vestan Skjálfandafljóts og sunnan Ljósavatnsskarðs; mál nr. 4/2007,

Kinnar- og Víknafjöll ásamt Flateyjardalsheiði austan Dalsár, og mál nr. 5/2007, Grýtubakkahreppur ásamt Flateyjardalsheiði vestan Dalsár.

Mál nr. 4/2007 var fyrst tekið fyrir á fundi óbyggðanefndar og forsvarsmanna málsaðila 26. apríl 2007. Gerð var grein fyrir því að óbyggðanefnd skipaði í málinu þeir Kristján Torfason formaður, Allan V. Magnússon og Benedikt Bogason. Gefið var færi á athugasemdum en engar slíkar komu fram. Lögð voru fram skjöl málsins ásamt skjalaskrá og upplýst um ýmis atriði varðandi gagnaöflun nefndarinnar. Skorað var á lögmenn að fara yfir umrædd atriði af sinni hálfu og gera hið fyrsta athugasemdir ef þeir teldu ástæðu til. Þá var athygli vakin á þinglýsingu athugasemdar um yfirstandandi þjóðlendumál á jarðir á ágreiningssvæði, skv. 2. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998, og óskað eftir að lögmenn gerðu umbjóðendum sínum grein fyrir þessu. Einnig var óskað eftir því að lögmenn skiluðu umboðum hið fyrsta og gerð grein fyrir mikilvægi þess að lögmenn og óbyggðanefnd ynnu saman að því að þeir sem hagsmuna ættu að gæta gerðust aðilar að málinu. Enn fremur var sérstaklega vakin athygli á ákvæði 17. gr. þjóðlendulaga um samnýtingu á sérfræðiaðstoð o.fl. Loks var því beint til lögmanna að kanna hvort ljúka mætti málinu að einhverju eða öllu leyti með sátt, sbr. 15. gr. þjóðlendulaga.

Við aðra fyrirtöku málsins, 11. júní 2007, var lögð fram greinargerð af hálfu íslenska ríkisins. Við sama tækifæri var öðrum málsaðilum veittur frestur til 9. ágúst 2007 til skila á greinargerðum. Formaður gat þess að athygli lögmanna hefði verið vakin á þeim svæðum þar sem engar kröfur, öndverðar við þjóðlendukröfur ríkisins, hefðu borist óbyggðanefnd. Lögmenn voru og minntir á að setja á kort þá punkta sem nefndir væru í kröfulýsingum. Af hálfu Ragnars Aðalsteinssonar hrl. var gerður fyrirvari vegna óskráðra skjala sem til væru samkvæmt upplýsingum frá Árnastofnun og áskildi hann sér rétt til þess að krefjast endurupptöku máls eftir að umrædd skjöl hefðu verið skráð.

Við þriðju fyrirtöku málsins, 9. ágúst 2007, voru lagðar fram greinargerðir vegna fjölda jarða. Við þetta tækifæri voru einnig lögð fram frekari gögn og leitast við að upplýsa málið að öðru leyti. Þá voru kynntar þær breytingar að í stað Kristjáns tók Karl Axelsson varaformaður óbyggðanefndar við formennsku í þessu máli og Hulda Árnadóttir tók sæti Allans. Engar athugasemdir voru gerðar af því tilefni.

Við fjórðu fyrirtöku málsins, 29. ágúst 2007, voru lögð fram frekari gögn, leitast við að upplýsa málið frekar og undirbúa aðalmeðferð þess.

Aðalmeðferð fór fram dagana 24.-25. september og fólst í vettvangsferð, skýrslutökum og munnlegum málflutningi, sjá nánar í köflum 4.3. og 4.4. um fyrstnefndu tvö atriðin. Við málflutning kom m.a. fram að lögmenn teldu ekki sáttagrundvöll í málinu, sbr. 1. mgr. 15. gr. þjóðlendulaga, nr. 58/1998. Var málið tekið til úrskurðar að málflutningi loknum.

Loks var málið endurupptekið 29. maí 2008 og lögð fram ný gögn. Þau höfðu áður verið kynnt lögmönnum og tækifæri gefið til athugasemda. Engar athugasemdir komu fram. Var málið síðan tekið til úrskurðar að nýju.

3 KRÖFUGERÐ³

3.1 Kröfur íslenska ríkisins

Af hálfu fjármálaráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins er þess krafist að viðurkennt verði að allt land innan eftirfarandi kröfupunkta verði úrskurðað þjóðlenda, sbr. meðfylgjandi kröfukort: Fyrsti punktur á kröfusvæðinu er í Krossöxl, í um 500 metra hæð (1). Þaðan er fylgt um 500 metra hæðarlínu til norðurs í Hrafnstaðaöxl, við Gönguskarð (2), þaðan er haldið til norðurs að upptökum Seljadalsár (2a). Frá þeim punkti er haldið til norðurs í Sperðlagil (2b), en þaðan beina stefnu í Granastaðanípu (3). Úr þeim punkti er haldið í Skessuskál, í austanverðu Skessufjalli (4). Þaðan er farið í norður austan við Skessufjall með Skarðsá í Kotadal (5). Þaðan er fylgt 500 metra hæðarlínu til norðurs í upptök Ytri-Rauðavíkurár (6). Þaðan er haldið í austur til sjávar við Lendingarklett (7). Þaðan er fylgt sjávarborði norður og vestur að punkti á móts við Eyrarvík norðan Hágangna ytri (8). Þaðan er 500 metra hæðarlínu fylgt til suðurs að Stóruskriðu (9). Þaðan er Stóruskriðu fylgt til vesturs að Dalsá (10). Þaðan er farið í Skeiðislæk við merki Austari-Króka (11). Þaðan er farið í 500 metra hæð í Siggu og Viggju (12). Þaðan er fylgt til suðurs 500 metra hæðarlínu vestan í Siggu og Viggju, að Ytri-Uxaskarðsá (13) og þaðan áfram í 500 metra hæð til suðurs að Tungusporði í Gönguskarði að um það bil 500 metra hæðarpunkti (14). Þaðan er fylgt sömu hæð í Grænahjúk til suðurs að Mjóadal (15). Frá Mjóadal er síðan haldið með brúnum Fornastaðafjalls til vesturs, og síðan suðurs fyrir fjallið allt til upphafspunkts í Krossöxl.

Af hálfu íslenska ríkisins er gerð sú varakrafa að miðað verði við 400 m hæðarlínur eða brúnir Austur- og Vesturheiðar vegna Grímslands, Hálsmannatungna og Kambsmýra.

3.2 Kröfur Ásu D. Hólmgeirsdóttur o.fl. vegna Knarrareyrar (Eyrar)

Þær kröfur eru gerðar að hafnað verði kröfu íslenska ríkisins þess efnis, að hluti lands Knarrareyrar teljist til þjóðlendu og jafnframt er krafist viðurkenningar á eignarrétti aðila innan eftirtalinna merkja með vísan til tölusettra punkta: Merkin að sunnan gagnvart Grímslandi eru: Stóruskriðugil og úr því bein stefna á fjall upp, og að neðan beint úr gilinu niður miðja skriðuna í Dalsá. Að vestan ræður Dalsá (1) alla leið til sjávar (2). Að austan gegnt Vargsneslandi eru merkin í Rauðholu í Haugshorni (3) og þaðan beint upp á hæsta fjallhrygginn (4).

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda.

³ Sjá einnig fylgiskjöl nr. I (kort) og II (aðilaskrá). Upphaflega var kröfum einnig lýst vegna jarðanna Kvíabóls og Syðri Leikskálaár. Breytingar á kröfulínu ríkisins við meðferð málsins hafa hins vegar leitt til þess að þær falla nú utan þjóðlendu-kröfusvæðis og koma því ekki til umfjöllunar í úrskurði þessum nema að því er varðar ákvörðun málskostnaðar.

Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur ásamt veiði.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi gagnaðila samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi að skaðlausu.

3.3 Kröfur Þingeyjarsveitar vegna Knarrareyrar

Gerð er sú aðalkrafa að óbyggðanefnd viðurkenni beinan eignarrétt aðila á landi Knarrareyrarlands innan eftirtalinna merkja með vísan til tölusettra punkta á meðfylgjandi uppdrætti: Merkin að sunnan gagnvart Grímslandi eru: Stóruskriðugil (1) og úr því bein stefna á fjall upp og að neðan beint úr gilinu niður miðja skriðuna í Dalsá (2). Að vestan ræður Dalsá (3) alla leið til sjávar. Að austan gegnt Vargsneslandi eru merkin í Rauðholu (4) í haugshorni (5) og þaðan beint upp á hæsta fjallshrygginn (6).

Afsal, frá 4. júlí 1953, fyrir spildu úr Knarrareyri: „Eyrarfjall“ (7), land þetta takmarkast af „Stóruskriðu“ (8) að sunnan „Urðargili“ (9) að norðan „Dalsá“ að vestan og Háfjalli að austan (10).

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur ásamt veiði.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi gagnaðila samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi að skaðlausu.

3.4 Kröfur Þingeyjarsveitar vegna Grímslands

Gerð er sú aðalkrafa að óbyggðanefnd viðurkenni beinan eignarrétt aðila á landi Grímslands innan eftirtalinna merkja með vísan til tölusettra punkta á meðfylgjandi uppdrætti: Að sunnan ræður Ytri-Jökulsá (1). Að vestan Dalsá (2). Að norðan ræður Stóraskriða (3), eða Stóruskriðulækur(4). Að austan er fjallsbrúnin(5).

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur ásamt veiði.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi gagnaðila samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi að skaðlausu.

3.5 Kröfur Þingeyjarsveitar vegna Hálsmannatungna

Gerð er sú aðalkrafa að óbyggðanefnd viðurkenni beinan eignarrétt aðila á Hálsmannatungum innan eftirtalinna merkja með vísan til meðfylgjandi uppdráttar:

Að norðan: Ytri-Jökulsá. Að austan: Fjallsbrún. Að sunnan: Syðri-Jökulsá. Að vestan: Dalsá.

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur ásamt veiði.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi gagnaðila samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi að skaðlausu.

3.6 Kröfur Sigríðar Valdimarsdóttur o.fl. vegna Kambsmýra

Gerð er sú aðalkrafa að óbyggðanefnd viðurkenni beinan eignarrétt aðila á landi Kambsmýra innan eftirtalinna merkja með vísan til tölusettra punkta á meðfylgjandi uppdrætti: Að sunnan ræður merkjum Skeiðislækjargil (1) ofan af fjalli og úr því bein stefna á merkivörðu á Miðhólum (2). Að vestan ræður bein lína frá nefndri merkjavörðu norður á miðjan Almannakamb (3), þá Dalsá (4) norður til Syðri-Jökulsár (5) norðan ræður Syðri-Jökulsá frá því hún fellur í Dalsá og á fjall upp. Að austan ræður hæsta fjallsbrúnin (6).

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur ásamt veiði.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi gagnaðila samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi að skaðlausu.

3.7 Kröfur Aðaldælahrepps og Þingeyjarsveitar vegna Kotamýra

Þær kröfur eru gerðar að hafnað verði kröfu íslenska ríkisins þess efnis, að hluti lands Kotamýra teljist til þjóðlendu og jafnframt er krafist viðurkenningar á eignarrétti aðila innan eftirtalinna merkja með vísan til tölusettra punkta: Að norðan gagnvart Naustavík og Vargsnesi fylgja landamerkin Náttfaralæk frá sjó (1) upp að götum, nú vegi, (2) og þaðan beina línu syðst í Nónfjall (3) og þaðan norður og upp á hrygg sunnan dalverpis upp úr Naustavík (4) og eftir háhryggnum uppeftir svo langt sem nær og síðan beina stefnu í hyrnu sem skilur að Naustavíkur- og Kotabotna (5) og þaðan í hágrjót (6). Að jörðinni að vestan er Grímsland. Landamerkjum þess lýst þannig í landamerkjabréfi dags. 16.1.1885: „Að austan er fjallsbrún.“ Sunnan Grímslands taka við Hálsmannatungur og eru merki þeirra til austurs í eðlilegu framhaldi af mörkum Grímslands og Kotamýra, þ.e. fjallsbrún. Þar fyrir sunnan er jörðin Kambsmýrar. Landamerkjabréf hennar er frá 20. apríl 1885 og segir þar um austurmörk jarðarinnar: „Að austan ræður hæsta fjallsbrúnin.“ Merki Kotamýra liggja samkvæmt þessu í hornpunkt sem markar syðsta punkt jarðarinnar (7). Að sunnan og austan ráða landamerki Bjarga frá 2. september 1891, en þau eru samþykkt af

Kotamýrum. Merki Kotamýra liggja þannig úr framangreindum punkti 7 allt til sjávar (8).

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur ásamt veiði.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi gagnaðila samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi að skaðlausu.

3.8 Kröfur Ástu Pétursdóttur vegna Naustavíkur-Vargsness

Þær kröfur eru gerðar að hafnað verði kröfu íslenska ríkisins þess efnis, að hluti lands Naustavíkur-Vargsness teljist til þjóðlendu og jafnframt er krafist viðurkenningar á eignarrétti aðila innan eftirtalinna merkja með vísan til tölusettra punkta: Að norðan og vestan gagnvart Knarrareyri eru merkin í Rauðholu í Haugshorni (1) og þaðan beint upp á hæsta fjallhrygginn (2). Að vestan gagnvart Grímslandi er línan dregin um hæsta fjallhrygginn (3). Að sunnan fylgja landamerkin Náttfaralæk (4) frá sjó upp að götum, nú vegi (5), og þaðan beina línu syðst í Nónfjall (6) og þaðan norður og upp á hrygg sunnan dalverpis uppúr Naustavík (7) og eftir háhryggnum uppeftir svo langt sem nær og síðan beina stefnu í hyrnu sem skilur að Naustavíkur- og Kotabotna (8) og þaðan í hágrjót (9).

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur ásamt veiði.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi gagnaðila samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi að skaðlausu.

3.9 Kröfur Þingeyjarsveitar o.fl. vegna Austari-Króka

Gerð er sú aðalkrafa að óbyggðanefnd viðurkenni beinan eignarrétt aðila á landi Austari-Króka innan eftirtalinna merkja með vísan til tölusettra punkta á meðfylgjandi uppdrætti: Austari-Krókar eiga land til norðurs að Kambsmýrarlandi (1). Merki þar á milli er: Úr vörðu á Ytri-Miðhólum (2) austur skeið (3), beint í Skeiðslæk, þar sem hann rennur ofan eftir gili á milli Skeiðishryggja (4) og í þeim læk austur svonefndan Ytridal (5) og þaðan sömu stefnu á fjall upp. Að austan ræður merkjum hæsti fjallshryggurinn (6), suður að Uxaskarði (7). Að sunnan greinir Ytri-Uxaskarðsá (8) Króklund frá Garðssellandi, unz hún rennur í Árbaugská (9). Þá eru merkin í Árbaugská þar til Króká (10) rennur í hana að norðan, austur frá bænum Þúfu. Frá þeim ármótum eru þau í Króká út á milli Krókabæjanna (11), og þaðan aðskilur lönd Austari-Króka og Vestari-Króka, bein stefnulína norður eftir Miðhólum (12) í vörðu þá, sem fyrr er nefnd.

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur ásamt veiði.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi gagnaðila samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi að skaðlausu.

3.10 Kröfur Bergsveins Jónssonar o.fl. vegna Garðs

Gerð er sú aðalkrafa að óbyggðanefnd viðurkenni beinan eignarrétt aðila á landi Garðs innan eftirtalinna merkja með vísan til tölusettra punkta á meðfylgjandi uppdrætti: Merkin að utan milli Garðs og Austari-Króka, eru Uxaskarðsá hin ytri (1) svo og Árbaugská (2). Merkin að neðan eða vestan eru Árbaugská eða Þverá (3) og svo Fnjóská (4) frá Þverá til Ytri-Hólsmerkja (5). Að sunnan milli Garðs og Ytra-Hóls eru merki beint frá Fnjóská í Sandgil (6), frá því gili um reiðgötur (7), beint í merkistein (8) utan og neðan í Geithól (9), þaðan í miðjan Linghól (10), þaðan í miðjan Sjónarhól (11), þaðan rétt lína yfir Vaðmýri (12) í Hólsá (13), beint undan Vegarlág (14) í Tungusporði (15). Að ofan eða austan eru merkin í Grjótá (16), svo í Gönguskarðsá (17) og Hólsá (18) fram að Ytri-Hólsmerkjum, sem áður eru talin

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur ásamt veiði.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi gagnaðila samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi að skaðlausu.

3.11 Kröfur Benedikts Karlssonar og Friðriku Karlsdóttur vegna Ytri-Hóls

Gerð er sú aðalkrafa að óbyggðanefnd viðurkenni beinan eignarrétt aðila á landi Ytri-Hóls innan eftirtalinna merkja með vísan til tölusettra punkta á meðfylgjandi uppdrætti: Merkin að norðan á milli Ytra-Hóls og Garðs, er beint frá Fnjóská og í Sandgil, frá því um reiðgötur í stóran stein utan og vestan við Geithól, frá þeim steini í miðjan Linghól, þaðan í miðjan Sjónarhól, þaðan beina línu og austur á miðja Vaðsmýri og á Hólsá undan vegalág. Merkin að neðan ræður Fnjóská. Merkin á milli Ytra-Hóls og Syðra-Hóls eru beint frá Fnjóská og í vörðu á Undirmósbrekku, þaðan í vörðu á Veituholti, þaðan í vörðu sunnan við gróf og þaðan í Snjóþolla. Landinu fyrir ofan Hólsbrún er óskift til beitar á milli jarðanna Ytra-Hóls og Syðra-Hóls, en til slagna á Ytri-Hóll Grafarmýrarnar utan á hálsinum allt fyrir utan Hafragróf og allar Selbrekkurnar fram í gegn og upp í vörður þær, sem eru á Selbrekkubrununum frá Hafragróf fram að öxlinni. Hólsdalinn eiga báðar jarðirnar Ytri-Hóll og Syðri-Hóll bæði að austan og vestan. Merki hans eru að norðan Gönguskarðsá frá Hólsá og

austur að Prengingum, að austan ræður fjallsbrún fram að gili, sem er gagnvart Mjóadal. Að vestan og framan ræður Mjóagilsá og fram til fjalls.“

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur ásamt veiði.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi gagnaðila samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi að skaðlausu.

3.12 Kröfur Benedikts Karlssonar o.fl. vegna Syðri-Hóls

Gerð er sú aðalkrafa að óbyggðanefnd viðurkenni beinan eignarrétt aðila á landi Syðri-Hóls innan eftirtalinna merkja með vísan til tölusettra punkta á meðfylgjandi uppdrætti: Merkin að norðan á milli Ytra-Hóls og Syðra-Hóls, eru beint frá Fnjóská og á vörðu á Undirmósbrekku, þaðan í vörðu á Veituholti, þaðan í vörðu sunnan við Gröf og þaðan í Snjóþolla. Að vestan eru merkin í Fnjóská. Að sunnan eru merkin: á milli Böðvarsness og Syðrahóls ræður Fossá merkum frá Fnjóská til fjallsbrúnar. Á milli jarðanna Syðra-Hóls og Ytra-Hóls, er landi óskipt fyrir ofan Hálsbrún til beitar, en til slæгна á Syðri-Hóll allar Axlarmýrarnar austur að vörðum á Selbrekkubrúnum og út að vörðum að Hafragróf.

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur ásamt veiði.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi gagnaðila samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi að skaðlausu.

3.13 Kröfur Karls Björnssonar vegna Veisu

Gerð er sú aðalkrafa að óbyggðanefnd viðurkenni beinan eignarrétt aðila á landi Veisusels innan eftirtalinna merkja með vísan til tölusettra punkta á meðfylgjandi uppdrætti: Milli Veisu og Veisusels að sunnan eru merkin í svonefndum Stóralæk (1). Milli Veisu og Végeirsstaða að norðan, eru merkin í læk, sem líka er nefndur Stórilækur (2). En breidd Veisuland nær frá fjallsbrún (3) ofan að Fnjóská (4).

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur ásamt veiði.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi gagnaðila samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi að skaðlausu.

3.14 Kröfur Flaums ehf. vegna Veisusels

Gerð er sú aðalkrafa að óbyggðanefnd viðurkenni beinan eignarrétt aðila á landi Veisusels innan eftirtalinna merkja með vísan til tölusettra punkta á meðfylgjandi uppdraetti: Að utanverðu til móts við Veisu ræður Stórilækur (1) í fjallinu og ytri kvísl hans frá fjallsrótum (2) til Fnjóskár (3). Að vestanverðu við Fnjóská suður gegnt Miðrönd á mólum (4), þaðan til móts við Hallgilsstaði í Grundargil (5) í fjallinu beint á fjall upp. Samt tilheyra Hallgilsstöðum allar slægjur utan við Miðrönd og Grundargil til næsta lækjar sunnan við Veisuselstún.

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur ásamt veiði.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi gagnaðila samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi að skaðlausu.

3.15 Kröfur Tryggva Stefánssonar vegna Hallgilsstaða

Gerð er sú aðalkrafa að óbyggðanefnd viðurkenni beinan eignarrétt aðila á landi Hallgilsstaða innan eftirtalinna merkja með vísan til tölusettra punkta á meðfylgjandi uppdraetti, sbr. landamerkjabréf fyrir Hallgilsstaði frá 28. mars 1884, þinglesið 18. júní 1884, yngra landamerkjabréf sem er frá 12. desember 1922, afsal hluta lands Hallgilsstaða vegna Sólvangs, dags. 21. júlí 1946, afsal vegna hluta úr landi Veisusels dags. 15. okt. 2001.

„Eldra bréfið: Að sunnan til móts við Fornastaði ræður Syðragil í fjallinu og bein lína vestur frá því eftir „Markbrekkuhólum“ til „Þingmannalækjar“.

Að vestan ræður lækurinn til móts við Hálsland, þar til hann fellur í Fnjóská, ræður svo mið Fnjóská gegnt Miðrönd og Grundargili að utan til móts við Veisusel á fjall upp.

Yngra bréfið: Að sunnan til móts við Fornastaði ræður Syðragil og bein lína eftir Marksbrekkuhólum til Þingmannalækjar. Að vestan ræður lækurinn til móts við Háls, þar til hann fellur í Fnjóská, en hún ræður til þess gegnt Miðrönd og Grundargili að utan til móts við Veisusel, til fjalls upp. Auk þess tilheyra Hallgilsstöðum allar slægjur utan við Miðrönd og Grundargil til næsta lækjar við Veisuselstún.

Afsalið vegna Sólvangs: Að norðan ræður suðurarmur túngirðingar Hallgilsstaða um svonefndan Grjóthól, þaðan sömu stefnu til háfjalls. Að vestan úr suðurhorni túngirðingar Hallgilsstaða suður vestan farvegar svonefnda merkjalækjar í vörðu á Markabrekku. Að sunnan ráða landamerki milli Fornastaða og Hallgilsstaða.

Afsalið vegna viðbótarlands úr Veisuseli: Að norðan eru merki Hallgilsstaða við Veisu um Stóralæk frá Fnjóská að þjóðvegi. Þaðan í miðjum þjóðvegi á móti Veisuseli og suður Háuskriðulæk og síðan eftir honum á fjall upp. Lína þessi liggur síðan með stefnu Háuskriðulæks að merkjum við Ljósavatnshrepp. Að vestan ræður

Fnjóská merkjum. Veiðiréttur í Fnjóská fylgir með í kaupum þessum. Að öðru leyti ræður eldri landamerkjalyking jarðanna.“

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur ásamt veiði.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi gagnaðila samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi að skaðlausu.

3.16 Kröfur Bergsveins Jónssonar o.fl. vegna 1/2 Fornastaða og Sólvangs

Gerð er sú aðalkrafa að óbyggðanefnd viðurkenni beinan eignarrétt aðila á landi Fornastaða og Sólvangs innan eftirtalinna merkja með vísan til tölusettra punkta á meðfylgjandi uppdrætti, sbr. landamerkjabréf fyrir Hallgilsstaði frá 28. mars 1884, þinglesið 18. júní 1884, yngra landamerkjabréf frá 12. desember 1922 og afsal hluta lands Hallgilsstaða vegna Sólvangs dags. 21. júlí 1946:

„Eldra bréfið: Að sunnan til móts við Fornastaði ræður Syðragil í fjallinu og bein lína vestur frá því eftir „Markbrekkuhólum“ til „Þingmannalækjar“. Að vestan ræður lækurinn til móts við Hálsland, þar til hann fellur í Fnjóská, ræður svo mið Fnjóská gegnt Miðrönd og Grundargili að utan til móts við Veisusel á fjall upp.

Yngra bréfið: Að sunnan til móts við Fornastaði ræður Syðragil og bein lína eftir Marksbrekkuhólum til Þingmannalækjar. Að vestan ræður lækurinn til móts við Háls, þar til hann fellur í Fnjóská, en hún ræður til þess gegnt Miðrönd og Grundargili að utan til móts við Veisusel, til fjalls upp. Auk þess tilheyra Hallgilsstöðum allar slægjur utan við Miðrönd og Grundargil til næsta lækjar við Veisuselstún.

Afsalið: „Að norðan ræður suðurarmur túngirðingar Hallgilsstaða (6) um svonefndan Grjóthól (4), þaðan sömu stefnu til háfjalls (5). Að vestan úr suðurhorni túngirðingar Hallgilsstaða (3) suður vestan farvegjar svonefnda merkjalækjar í vörðu á Markabrekku. Að sunnan ráða landamerki milli Fornastaða og Hallgilsstaða.“

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur ásamt veiði.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi gagnaðila samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi að skaðlausu.

3.17 Kröfur Fornhóla ehf. vegna Fornhóla og 1/2 Fornastaða

Gerð er sú aðalkrafa að óbyggðanefnd viðurkenni beinan eignarrétt aðila á landi Fornhóla og Fornastaða innan eftirtalinna merkja með vísan til tölusettra punkta á meðfylgjandi uppdrætti: Að sunnan til móts við Sigríðarstaði ræður Merkiá (1) af

fjalli og frá fjallsrótum bein stefna eftir Merkiárfarvegum (2) til Þingmannalækjar (3). Að norðan til móts við Hallgilsstaði ræður Syðragil í fjallinu (4), þaðan bein lína eftir Marbrekkuhólum (5) vestur til Þingmannalækjar, er þá ræður merkjum að vestan til móts við Hálsland.

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur ásamt veiði.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi gagnaðila samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi að skaðlausu.

3.18 Kröfur Hermanns R. Herbertssonar og Eddu P. Olsen vegna Sigríðarstaða

Gerð er sú aðalkrafa að óbyggðanefnd viðurkenni beinan eignarrétt aðila á landi Sigríðarstaða innan eftirtalinna merkja með vísan til tölusettra punkta á meðfylgjandi uppdrætti: Að austan ræður: Merkigil og bein lína úr því í Litlutjarnalæk yfir um stein í Mýrinni. Að sunnan ræður: Litlutjarnalækur, sem út-frá kallast Kambsá og svo bein lína, sem hugsast dregin frá vörðu á Móhorni (1) austur í mitt Sandberg í Kambsstaðalandi (2) og er lína þessi nú afmörkuð með vörðum, svo ræður Þingmannalækur (3). Að vestan ræður: Merkjárgil (4) og lína sem hugsast dregin í Svartsholtssenda (5) og verður hlaðin þar varða er gamla varðan stóð. Að norðan ræður Sigríðarstaðafjall (6). Sbr. einnig landamerkjabréf dags. 4. ágúst 1935.

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur ásamt veiði.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi gagnaðila samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi að skaðlausu.

3.19 Kröfur Láru Sólveigar Svavarsdóttur og Friðriks Steingrímssonar vegna Birkihlíðar

Gerð er sú aðalkrafa að óbyggðanefnd viðurkenni beinan eignarrétt aðila á landi Birkihlíðar innan eftirtalinna merkja með vísan til tölusettra punkta á meðfylgjandi uppdrætti: Að norðanræður norðurarmur girðingar um Litlu-Sigríðarstaði (1) og beint framhald af henni upp í merki jarðarinnar að austan. Á áðurnefndum girðingararmi að norðan, liggja merkin beina línu í vörðu 40 m norðan við vesturenda Fletjugarðs (2). Að vestan er bein lína úr áðurnefndri vörðu í Síkisós (4) og þaðan bein lína austarlega í berg við Kambá (5). Að sunnan: Úr Merkigili (6) í stóran einstakan stein í Mýrinni (7) og bein stefna í Litlutjarnarlæk (8). Sbr. einnig sátt um landamerki milli Kambsstaða og Birkihlíðar dags. 21. nóvember 1968.

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur ásamt veiði.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi gagnaðila samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi að skaðlausu.

3.20 Kröfur Berglindar Bragadóttur o.fl. vegna „óskipts“ lands Landamótssels og Borgartúns

Gerð er sú aðalkrafa að óbyggðanefnd viðurkenni beinan eignarrétt aðila á Landamótsseli og Borgartúni innan eftirtalinna merkja með vísan til tölusettra punkta á meðfylgjandi uppdrætti: Að norðan ræður merkjum varða, sem stendur niður við braut þá, sem liggur suður neðan vert við holtarætur (1), frá nefndri vörðu, beina stefnu í vörðu, sem stendur í brekkuröðinni sunnanvert við þriðju lág frá Stekkjarlæk (10), og þaðan stefnu í vörðu sem stendur við gróf í fjallsbrúninni norðan á Krossöxl (9). Að austan eru merkin frá fyrstnefndri vörðu suður meðfram nefndri braut, stefnu í vörðu sem stendur yzt í Stakholti (2). Þaðan ræður bein stefna í vörðu sem stendur við lækinn Gegni (3), sem ber sunnan vert við bæinn Hryflu. Þaðan ræður Gegnir (4) merkjum suður í Djúpá (5). Að sunnan ræður Djúpá merkjum í Kíl (6), sem er norðvestur af tóptarbroti er stendur ofarlega á Haganum, sunnan Djúpár, frá nefndum Kíl beina stefnu neðst í Merkilæk (7) og eftir honum eru merkin í Merkigróf í Krossöxl og þaðan upp á háfjall (8). Að vestan ráða hágrjót merkjum (8).

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur ásamt veiði.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi gagnaðila samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi að skaðlausu.

3.21 Kröfur Ragnildar H. Ingólfssdóttur o.fl. vegna Landamóts

Gerð er sú aðalkrafa að óbyggðanefnd viðurkenni beinan eignarrétt aðila á Landamótum innan eftirtalinna merkja með vísan til tölusettra punkta á meðfylgjandi uppdrætti: Að norðan ræður Rauðilækur (1) frá fjallsbrún til Gegnis (2). Að austan ræður Gegnir merkjum frá Rauðalæk til vörðu, sem stendur í Lækjarbakkanum, sem ber sunnan við bæinn Hryflu (3). Að sunnan, frá nefndri vörðu, beint í vestur í vörðu, sem stendur neðst á Stakholti (4-5). Að vestan frá Stakholtsvörðu (4-5), með holtarótum (6) norður til vörðu sem stendur neðan við holt, sem er sunnan við þriðju lág frá Stekkjarlæk (7) (og vörðu) norðan á Krossöxl (8). Að vestan ræður merkjum há (grjót) fjall (8).

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur ásamt veiði.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi gagnaðila samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi að skaðlausu.

3.22 Kröfur Hriflubús sf. vegna Halldórsstaða

Gerð er sú aðalkrafa að óbyggðanefnd viðurkenni beinan eignarrétt aðila á Halldórsstöðum innan eftirtalinnna merkja með vísan til tölusettra punkta á meðfylgjandi uppdrætti: Að austan eru merkin í Gegni (1) út að Merkihól (2), þaðan ráða vörður upp fellid (3), beina stefnu í Merkivörðu (5), þaðan ráða vörður út fellid, hæst út að vörðu þeirri sem nefnist Hornvarða (6). Að norðan eru merkin úr Hornvörðu, eftir vörðunni ofan fellid að vestan, þá taka við vörður ofan mýrina (7) og liggja þær, er kemur upp í vesturbrekkuna (8) meðfram lækjarsprænu, sem nær upp að Grásteinsmýri (9) og beina stefnu í vörðu, sem stendur á Grjótás (10) og þar vestur á grjót (11). Að sunnan eru merkin í Rauðalæk (12), neðan frá Gegnir og upp að því, sem hann skiftir sér, og þaðan beina stefnu í vörðu, sem stendur upp á fjallsbrúninni og síðan sjónhending á grjót upp. „Jörðin Halldórsstaðir eiga 1/6 - einn sjötta - part úr afréttarlandinu Finnsstaðadal.“

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur ásamt veiði.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi gagnaðila samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi að skaðlausu.

3.23 Kröfur Jóns Hermanns Hjaltasonar vegna Hjaltastaða, Finnsstaða og Finnsstaðadals

Gerð er sú aðalkrafa að óbyggðanefnd viðurkenni beinan eignarrétt aðila á „óskiptu“ landi Hjaltastaða og Finnsstaða og á „sameiginlegu“ landi á Finnsstaðadal innan eftirtalinnna merkja með vísan til tölusettra punkta á meðfylgjandi uppdrætti: Að austan ræður Kinnarfell (1) merkjum þar sem það er hæst suður að vörðu þeirri sem nefnist Hornvarða (2). Að sunnan eru merkin úr Hornvörðu eftir vörðum ofan fjallið (3), þá taka við vörður ofan mýrina (4), og liggja þær, er kemur upp í vesturbrekkuna, meðfram lækjarsprænu (5), sem nær upp að Grásteinsmýri (6), og beina stefnu í vörðu, sem stendur á Grjótás (7) og þar vestur á grjót (8). Að norðan eru merkin í vörðum, sem standa vestan í Kinnarfalli (9) allt ofan að svonefndum Merkihól (10), þaðan ræður garður (11) yfir mýrina ofan í Bollastaðaá (12), þá ræður hún upp fyrir brún á vestur fjallinu (13) og allt þangað til hún liggur í suður, þar sem heitir

Bræðradalur (14) og taka þá við vörður upp á grjót. Að vestan ráða grjóthálsar þeir, hvaðan vötnum hallar vestur til Fnjóskadals (15). Jörðinni fylgir ennfremur afréttarlandið Finnsstaðadalur (16) að 5/6 hlutum. Takmörk hans eru að sunnan við ána, sem eftir honum rennur. Mjóadalsá (17) að innan, en norðan við ána gil (18) nokkurt sem liggur gagnvart Mjóadal.

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur ásamt veiði.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi gagnaðila samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi að skaðlausu.

3.24 Kröfur Kristjáns Ingjalds Tryggvasonar vegna Árlands

Gerð er sú aðalkrafa að óbyggðanefnd viðurkenni beinan eignarrétt aðila á Árlandi innan eftirtalinnna merkja með vísan til tölusettra punkta á meðfylgjandi uppdrætti: Að austan ræður Skjálfandafljót (1) merkjum og sú meginkvísl þess, er fellur norðaustur úr Grænhyl. Að sunnan austan í Kinnafelli (2) milli Barnafells og Fellssels ræður Umsvalalækur (3) og Umsvalagarður (4) er liggur upp með honum upp að upptökum læksins, þá taka við vörður upp fellið og yfir það gagnvart garði þeim, sem liggur upp fellið að vestan upp í Merkihól (5). Þaðan ræður garðurinn yfir í mýrina ofan í Bollastaðaá (6); Merkihól. Þá ræður hún upp á brún á vesturfjallinu (7), og allt þangað til hún liggur í suður þar sem heitir Bræðradalur (8) og taka þá við vörður upp á grjót. Að vestan ráða merkjum grjóthæðir hvaðan vötnum hallar inn á Finnsstaðadal (9). Að norðan og austan í Kinnafelli, ráða vörður merkjum milli Yztafells og Fellssels; liggja þær upp hlíðina frá fljótinu og upp á brún, rétt norðan við Setberg, þaðan yfir fellið og niður að Rangá (10). Vestan við Rangá skiptir gamall garður merkjum milli jarðanna syðst í Heyvallarfit; ofan við fitina ráða vörður (11) upp fjallsræturnar beint í krók einn á Heyvallargróf. Úr því ræður grófin merkjum upp á fjallsbrún; þaðan ráða vörður upp Skollhóla (12) og vestur á háfjall (13). Sbr. einnig afsal frá 5. júlí 1956

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur ásamt veiði.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi gagnaðila samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi að skaðlausu.

3.25 Kröfur Tryggva Bergs Jónssonar og Árnýjar Garðarsdóttur vegna Fellssels og Selfells

Gerð er sú aðalkrafa að óbyggðanefnd viðurkenni beinan eignarrétt aðila á Fellsseli og Selfelli innan eftirtalinnna merkja með vísan til tölusettra punkta á meðfylgjandi

upprætti: Að austan ræður Skjálfandafljót (1) merkjum og sú meginkvísl þess, er fellur norðaustur úr Grænhyl (2). Að sunnan austan í Kinnafelli (3) milli Barnafells og Fellssels ræður Umsvalalækur og Umsvalagarður er liggur upp með honum upp að upptökum læksins, þá taka við vörður upp fellid og yfir það gagnvart garði þeim, sem liggur upp fellid að vestan upp í Merkihól. Þaðan ræður garðurinn yfir í mýrina ofan í Bollastaðaá; Merkihól. Þá ræður hún upp á brún á vesturfjallinu (4), og allt þangað til hún liggur í suður þar sem heitir Bræðradalur og taka þá við vörður upp á grjót. Að vestan ráða merkjum grjóthæðir hvaðan vötnum hallar inn á Finnsstaðadal. Að norðan og austan í Kinnafelli, ráða vörður merkjum milli Yztafells og Fellssels; liggja þær upp hlíðina frá fljótinu og upp á brún, rétt norðan við Setberg (5), þaðan yfir fellid og niður að Rangá (6). Vestan við Rangá skiptir gamall garður merkjum milli jarðanna syðst í Heyvallarfít (7); ofan við fítina ráða vörður (8) upp fjallsræturnar beint í krók einn á Heyvallargróf (9). Úr því ræður grófin merkjum upp á fjallsbrún; þaðan ráða vörður upp Skollhóla (12) og vestur á háfjall (13).

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur ásamt veiði.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi gagnaðila samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi að skaðlausu.

3.26 Kröfur Helga Birgis Schiöth o.fl. vegna Ystafells I, Kolbrúnar Bjarnadóttur og Jónasar Jónssonar vegna Ystafells II og Ólafs Ingólfssonar vegna Hlíðar

Gerð er sú aðalkrafa að óbyggðanefnd viðurkenni beinan eignarétt aðila á Ystafelli I og II og Hlíð innan eftirtalinna merkja með vísan til tölusettra punkta á meðfylgjandi upprætti: Ystafell I og II: Frá Rangá (1) til vesturs eftir vörðum upp fjallsrætur beint í krók (2) á Heyvallargróf, úr því ræður grófin sjálf merkjum upp á fjallsbrún (3), þaðan ráða merkjavörður upp Skollhóla og vestur á háfjall (4). Þaðan eftir vatnaskilum gagnvart Finnsstaðadal norður á Vesturfjall í merkjapunkt (5) Ystafells og Hlíðar. Úr honum eftir vörðum norðanvert við Botnamýri í Botnakíl (6) og þaðan eftir Gljúfurá niður í Rangá (7).

Hlíð: Frá Rangá (8) í beinni línu vestur á fjallsbrún (9), og áfram vestur eftir merkjavörðum upp Guðmundarstaðahóla og upp á svonefnt Vesturfjall (10) þar sem komið er í vatnaskil gagnvart Finnsstaðadal. Úr þeim punkti suður eftir vatnaskilum í punkt (5) á mörkum Yztafells. Úr honum eftir vörðum norðanvert við Botnamýri í Botnakíl (6) og þaðan eftir Gljúfurá niður í Rangá (7).

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda.

Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur ásamt veiði.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi gagnaðila samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi að skaðlausu.

3.27 Kröfur Kristínar Helgadóttur o.fl. vegna Gvendarstaða

Gerð er sú aðalkrafa að óbyggðanefnd viðurkenni beinan eignarrétt aðila á Gvendarstöðum innan eftirtalinna merkja með vísan til tölusettra punkta á meðfylgjandi uppdrætti: Að austan ráða merkjum milli Hóls og Guðmundarstaða reiðgötur (1) þær, er liggja neðarlega í Kinnarfelli (2) skammt ofan við Rangá (3). Að sunnan skiptir gamall garður (4) löndum fjallinu milli Yztafells og Guðmundarstaða neðan frá Rangá og upp á fjallsbrún (5), þar fyrir vestan ráða merkjavörður (6) upp Guðmundarstaðahól (7) og upp á svonefnt Vesturfjall (8). Að vestan ræður hábrún Vesturfjalls (9). Að norðan skiftir löndum lækur sá eða gil (10), er liggur ofan fjallið norðan við Guðmundarstaðatungu (11), er lækur sá merkilækur milli Guðmundarstaða og Hrappsstaða, allt neðan frá Rangá og vestur á Selás (12) ofan við Guðmundarstaðamýrar (13), suður frá Hrappstaðaöxl (14). Frá Selás og upp á Vesturfjall ráði vörður merkjum milli jarða þessara.

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur ásamt veiði.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi gagnaðila samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi að skaðlausu.

3.28 Kröfur Unnar Pétursdóttur og Flosa Gunnarssonar vegna Hrafnstaða

Gerð er sú aðalkrafa að óbyggðanefnd viðurkenni beinan eignarrétt aðila á Hrafnstöðum innan eftirtalinna merkja með vísan til tölusettra punkta á meðfylgjandi uppdrætti: Að sunnan í gróf þá er liggur af fjalli ofan í ytri Guðmundarstaðaá (1) þaðan ræður áin á móts við garðinn, þaðan réttlínis í garð sem liggur austur frá Rangá (2) og upp í Fell hinum megin við Reiðgötur (3) þaðan réttlínis vestan við miðjan Hálsmel (4) í garð þann sem liggur úr Hrappsstaðavallargarði að utan verðu (5) og ræður garður þessi merkjum milli Hóls og Hrappsstaða. Ræður síðan garðurinn merkjum til fjalls á meðan endist (6) frá garðenda í á þá er rennur af Gönguskarði til norðurs (Seljadalsá) (7) og eftir ánni þar til lækur fellur í hana fyrir neðan Hálsfel (8) þaðan réttlínis í hól þann sem stendur við eystra Tjarnarhverfi (9) þaðan óslitna fjallshlíð ofan í reiðgötur að sunnanverðu allt í hóla í miðju Gönguskarði (10) og þaðan upp á fjallið og þaðan liggja merkin á móti Finnsstaðadal og Gvendarstöðum á vatnaskilum og ofan í gróf og þaðan í ytri Gvendarstaðaá.

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur ásamt veiði.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi gagnaðila samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi að skaðlausu.

3.29 Kröfur Hálsbús ehf. vegna Háls

Gerð er sú aðalkrafa að óbyggðanefnd viðurkenni beinan eignarrétt aðila á Hálsi innan eftirtalinna merkja með vísan til tölusettra punkta á meðfylgjandi uppdrætti: Úr Grandakíl (1) um merkigard og merkivörður til Skollahnjúks (2) þaðan áfram sömu stefnu þar til komið er á móts við skriðu í Gönguskarði fyrir vestan Hálssel (3) þaðan í Skriðuna (4) og í stefnu hennar til Gönguskarðsár (4) síðan ræður áin merkjum þar til komið er á móts við Hrappsstaðasel (5) og þaðan yfir Hrappstaðasel í krók á gróf fyrir norðan Garðshornstún (6) þaðan ráða vörður í merkigard og eftir garðinum í réttri stefnu til Grandakíls (7).

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur ásamt veiði.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi gagnaðila samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi að skaðlausu.

3.30 Kröfur Brynhildar Þráinsdóttur vegna Torfuness

Gerð er sú aðalkrafa að óbyggðanefnd viðurkenni beinan eignarrétt aðila á Torfunesi innan eftirtalinna merkja með vísan til tölusettra punkta á meðfylgjandi uppdrætti: Að norðan nálægt miðsvegar milli Ófeigsstaða, hjáleigu frá Þóroddsstað, og Torfuness, ræður gamall merkjagardur (5) ofan frá fjallsbrún og niður að Rangá (4), í svonefndan Ófeigsstaðakíl (3), er svo ræður merkjum eins og hann liggur austur eftir Fætinum (6) að vesturendanum á svo nefndum Ófeigsstaðamerkigardi (2) er skilur lönd á milli Hóls í Kinn og Ófeigsstaða austur við Skjálfandafljót (1). Frá austurenda garðs þessa liggur kílfar, sem enn er kallað gamli Rangárfarvegur (7) suðvestur eftir Fætinum og skilur hann lönd að sunnan milli Hóls og Torfuness þar til sá gardur kemur í hann að ofan frá Rangá, sem liggur á móti þeim landamerkjagardi, er kemur ofan úr fjallinu vestan Rangár og skilur land á milli Hóls (á trúlega að vera Háls) og Torfuness (8) upp á fjallsbrún. Þá er upp á fjallsbrún kemur, ráða merkjum að utan og sunnan beinar línur úr hinum áður nefndu merkjagörðum yfir Seljadal (10) þveran upp á brúnir vesturfjalla (9).

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda.

Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur ásamt veiði.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi gagnaðila samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi að skaðlausu.

3.31 Kröfur Einars Kristjánssonar o.fl. vegna „óskipts lands“ Ófeigsstaða og Rangár og „sameignarlands“ á Gönguskarði (Tjarnahverfi)

Gerð er sú aðalkrafa að óbyggðanefnd viðurkenni beinan eignarrétt aðila á „óskiptu landi“ Ófeigsstaða og Rangár auk „sameignarlands“ með Þóroddsstað á Seljadal og Gönguskarði innan eftirtalinna merkja með vísan til tölusettra punkta á meðfylgjandi uppdrætti: Að sunnan frá Skjálfandafljóti (1) ræður Merkjagarður milli Hóls og Ófeigsstaða (2) vestur í Ófeigsstaðakíl (3), ræður hann svo norðvestur Fótinn (4) uns komið er gegnt Torfunessmerkjum (5). Greina þar löndin merkjavörður vestur til Rángár (6) í garð vestan árinna, er síðan ræður merkjum á fjallsbrún (7). Þaðan bein stefna yfir Grjótin og Seljadal (8) þveran upp á há brúnir Vesturfjalla (9). Á Seljadal vestan ár eiga Ófeigsstaðir 1/3 hluta lands milli merkja Torfuness og Syðri Leikskálaá og er sú spilda syðst afmörkuð af vörðum (10). Að austan ræður Skjálfandafljót, syðst meginfljótið en síðan austurkvísl, austan að Staðarbakka (11). Að norðan eru merkin eftir vörðum yfir Staðarbakka og þaðan eftir vírgirðingu yfir Fótinn (12) í vörðu við brekkurætur (13), þaðan bein lína í há vestur yfir Grjótin og Seljadalsá. „Sameignarland“ Ófeigsstaða, Rangár og Þóroddsstaðartorfu á Gönguskarði (14).

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur ásamt veiði.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi gagnaðila samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi að skaðlausu.

3.32 Kröfur Áttthagafélagsins Eiða ehf. og Baldvins Einarssonar vegna „óskipts lands“ Þóroddsstaðar og Engihlíðar (Þóroddsstaðartorfu) og „sameignarlands“ á Gönguskarði (Tjarnahverfi)

Gerð er sú aðalkrafa að óbyggðanefnd viðurkenni beinan eignarrétt aðila á „óskiptu landi“ Engihlíðar og Þóroddsstaðar auk „sameignarlands“ með Ófeigsstöðum og Rangá á Seljadal og Gönguskarði innan eftirtalinna merkja með vísan til tölusettra punkta á meðfylgjandi uppdrætti: „Að norðan eru merkin í vörðu sem stendur á bakkanum vestan Skjálfandafljóts (1), þaðan stefna syðst í Augnakíl (2) og eftir vörðum upp fjallið vestur í Seljadalsá(3). Þá ræður nefnd á merkjum unz komið er gegnt Sandskarðsgróf (4), en hún ræður merkjum milli Þóroddsstaða að norðan og Syðri-Leikskálaár alla leið vestur í Sperðlagil (5). Að vestan ráða merkjum hágrjótin vestan Seljadals (6), unz landeign Ófeigsstaða tekur við eftir því sem vörður á

merkjum vísa til. Að austan ræður Skjálfafljót (7), meginfljótið nyrzt að Staðarbakka (8), þá í miðja kvísl austan Staðarbakka (9) að Ófeigsstaðamerkjum í Bakkanum (10). Að sunnan eru merkin eftir vörðum yfir Staðarbakka þveran, þaðan í vörðu á Vesturbakka Skjálfafljóts (11), sem stendur við vírgirðingu (12) þá, sem nú ræður merkjum yfir „Fót“ (13). Þá beint í vörðu sem stendur í holtarótum ofan við mýrina vestan Rangár (14). Þaðan eftir vörðum þvert upp fjallið vestur í Seljadalsá. Á Seljadal vestan árinna tilheyrir Þóroddsstað 2/3 af landeigninni milli merkja Torfuness að sunnan og Syðri-Leikskálaár að norðan. Er landareign Þóroddsstaða á þessu svæði nyrðri hlutinn aðgreindur með merkjavörðum (15).

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur ásamt veiði.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi gagnaðila samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi að skaðlausu.

3.33 Kröfur Margrétar Jónsdóttur vegna Ytri-Leikskálaár

Gerð er sú aðalkrafa að óbyggðanefnd viðurkenni beinan eignarrétt aðila á Ytri-Leikskálaá innan eftirtalinna merkja með vísan til tölusettra punkta á meðfylgjandi uppdrætti: Á milli Granastaða og Ytri-Leikskálaá ræður svokölluð merkiklökk (1) sem stendur við fjallsræturnar rétt ofan við mýrina og úr henni bein stefna vestur í Trantadali í Landheiðarbrún (2) og síðan í Stakhól á Hrossahjalla (3). Úr Stakhól ræður hin sama stefna suðvestur í fjallgarð svo langt sem Kinnarlönd ná til fjalls (4). Til austurs úr Merkiklökk, ræður skurður í Mýrinni (5) að Kýl þeim er fellur út mýrina í Granastaða kvísl (6). Milli Ytri-Leikskálaár og Syðri-Leikskálaár, ræður hin sama stefna í austur í vörðu sem hlaðin er [...] á grundinni fyrir norðan Skálará (7) og þaðan sama stefna suður í áðurnefnda á. Síðan ræður Skálará (8) merkjum suðvestur að Sperlagili (9) og loks Sperlagil á grjót upp (10).

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur ásamt veiði.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi gagnaðila samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi að skaðlausu.

3.34 Kröfur Sigurgeirs Jónssonar o.fl. vegna Ártúns, Árteigs, Granastaða I og II (Granastaðatorfu)

Gerð er sú aðalkrafa að óbyggðanefnd viðurkenni beinan eignarrétt aðila á „óskiptu landi“ landi Ártúns, Árteigs, Granastaða I og II (Granastaðatorfu) innan eftirtalinna merkja með vísan til tölusettra punkta á meðfylgjandi uppdrætti: Að norðanverðu

ræður merkjum í fjallinu móts við Níparland Níparáin (1) þar til hún fellur fram úr gljúfrunum sunnan við bæinn Nípa (2). Þaðan ræður bein stefna í hásuður úr fossi neðst í nefndum gljúfrum (3) í utanverða Kiðey í Skjálfandafljóti (4). Að sunnan móti Ytrileikskálaá ræður Merkiklökk (5), sem stendur við fjallsræturnar rétt ofan við mýrina (6), og úr henni bein stefna til suðvesturs í Trantadali (7) í Sandheiðarbrún (8) og svo í Stakhól(9) á Hrossahjalla (10). Úr Stakhól ræður enn sama stefna suðvestur í fjallgarð (11), svo langt sem Kinnarlönd ná til fjalls. Til austurs úr Merkiklökk ræður skurður í mýrinni (12) að kíll (13) þeim, sem fellur út mýrina í Granastaðakíll (14). Ræður kíllinn merkjum að austan móti Syðrileikskálaá út að gömlum garði (15), sem liggur frá kíllnum beint til fljóts skammt sunnan við svokallaða Sandá (16). Svo ræður mitt Skjálfandafljót (17) út til áðurgreindra ummerkja. Að vestan ráða Kinnarfjöll (18).

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur ásamt veiði.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi gagnaðila samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi að skaðlausu.

3.35 Kröfur Kára Karlssonar vegna Nípar

Gerð er sú aðalkrafa að óbyggðanefnd viðurkenni beinan eignarrétt aðila á landi Nípar innan eftirtalinna merkja með vísan til tölusettra punkta á meðfylgjandi uppdrætti: Að norðan ræður Kallsárgil (1) í Gljúfrum (2), úr Gljúfrum beina stefnu eftir vörðum að Nýpa (3) þá ræður Nýpa til Fljóts. Að austan ræður Skjálfandafljót (4). Að sunnan ræður merkjum, í fjallinu móts við Granastaðaland (5), Nýpáin þar til hún fellur fram úr Gljúfrum (handritað: sunnan við bæinn á Nýpsá, þaðan ræður bein stefna í háaustur úr fossi neðst í nefndum gljúfrum (6)), í utanverða Kiðey (7) í Skjálfandafljóti. Að vestan ræður Purká (8) merkjum

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur ásamt veiði.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi gagnaðila samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi að skaðlausu.

3.36 Kröfur Sigurðar Freys Sigurðssonar o.fl. vegna Bjarga

Þær kröfur eru gerðar að hafnað verði kröfu íslenska ríkisins þess efnis, að hluti lands Kotamýra teljist til þjóðlendu og jafnframt er krafist viðurkenningar á eignarrétti aðila innan eftirtalinna merkja með vísan til tölusettra punkta: Að sunnan ræður Kallsárgil (1-2) á gljúfrum, úr gljúfrum bein stefna eftir vörðum að Nýpa (3); þá ræður Nýpa til

Fljóts (4); að austan ræður mitt Skjálfandafljót; á sjávarsandi er rekamerki (5) þar sem fyrst sér Sellandafjall undan Garðsnúp. Að norðan ræður sjór frá rekamerki að Litlafjörubjargi (6) þá beint í vestur norðan að Litlufjörutorfu (7) til háeygjar (8); þaðan bein stefna úr fjallsegginni á Svíná (9) við ytri endann á Sjómannaklauf (10); að vestan ræður Svíná frá Sjómannaklauf til Jökuls (11) – tilheyrir Björgum allt land innan þessara merkja.

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur ásamt veiði.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi gagnaðila samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi að skaðlausu.

3.37 Kröfur Sigurðar Arnars Jónssonar vegna Draflastaðalands á Gönguskarði

Gerð er sú aðalkrafa að óbyggðanefnd viðurkenni beinan eignarrétt aðila á Draflastaðalandi innan eftirtalinna merkja með vísan til meðfylgjandi uppdráttar: Að austan eru merkin í vörðu á innri Grjóthól þvert yfir Skarðið til fjallsbrúnar upp báðumegin. Merkin að vestan eru: a. að norðan verðu Grjótá, svo Gönguskarðsá inn úr Þrengingum að Hólsmerkjum b. að sunnanverðu Gönguskarðsöxlin þar sem Hólsdalur byrjar.

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur ásamt veiði.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi gagnaðila samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi að skaðlausu.

4 GÖGN OG GAGNAÖFLUN

4.1 Inngangur

Í málinu hafa verið lögð fram skjöl nr. 1-50 ásamt undirskjölum eða samtals 714 skjöl, auk 18 hliðsjónargagna. Sjá nánar í fylgiskjali nr. III (skjalaskrá).

Gagna var ýmist aflað af málsaðilum eða óbyggðanefnd, á grundvelli rannsóknarskyldu nefndarinnar. Gerð var leit að frumgögnum sem varpað gætu ljósi á eignar- og afnotaréttindi á svæðinu, farið á vettvang og jafnframt teknar skýrslur af málsaðilum. Verður nú gerð nánari grein fyrir hverju þessara atriða.

4.2 Rannsóknarskylda óbyggðanefndar

Óbyggðanefnd ber að hafa frumkvæði að því að afla heimilda og gagna um eignar- og afnotaréttindi yfir því landsvæði sem til meðferðar er og framkvæma rannsóknir og athuganir um staðreyndir og lagaatriði sem þýðingu hafa fyrir niðurstöðu í einstökum málum, sbr. 5. mgr. 10. gr. þjóðll., nr. 58/1998. Markmiðið er að tryggja sem best að rétt niðurstaða fáiast um einstök álitæfni.

Á vegum óbyggðanefndar fór fram kerfisbundin leit að frumgögnum, prentuðum sem óprentuðum, sem líkur voru taldar á að varpað gætu ljósi á eignar- og afnotaréttindi yfir því landsvæði sem hér er til umfjöllunar. Verkið var unnið á hlutlausan og fræðilegan hátt. Könnun einstakra skjalaflokka skiptist á milli Þjóðskjalasafns Íslands og óbyggðanefndar og grundvallast á „Yfirliti yfir frumgögn sem könnuð eru vegna rannsóknarskyldu óbyggðanefndar“. Yfirlit þetta hefur verið kynnt lögmonnum málsaðila og engar athugasemdir komið fram. Við samningu þess naut óbyggðanefnd ráðgjafar Gunnars Friðriks Guðmundssonar sagnfræðings og starfsmanna Þjóðskjalasafns Íslands, Bjarkar Ingimundardóttur og Jóns Torfasonar.

Fyrirsvarsmönnum aðila í máli þessu var gerð grein fyrir því að þeir hefðu óskoraðan rétt til að fá upplýsingar um tilhögun gagnaöflunar á vegum óbyggðanefndar og afrit allra gagna. Jafnframt hafði óbyggðanefnd frumkvæði að því að upplýsa lögmennt um þessi atriði. Þeir gátu jafnframt bent starfsmönnum Þjóðskjalasafns eða óbyggðanefndar á gögn sem ástæða væri til að kanna eða afla. Rannsóknarskylda óbyggðanefndar dregur hins vegar ekki úr skyldu málsaðila til að afla og leggja fram þær heimildir og gögn sem þeir byggja rétt sinn á, sbr. 4. mgr. 10. gr. þjóðll. Lögmonnum/málsaðilum ber þannig að leggja sjálfstætt mat á gögn og gagnaöflun.

Pau frumgögn sem í leitirnar komu og talið var að þýðingu hefðu voru lögð fram jafnóðum við fyrirtökur í málinu. Um nánari framkvæmd gagnaöflunar vísast til greinargerða Þjóðskjalasafns Íslands og óbyggðanefndar um þetta efni, skjöl nr. 2 og 4. Um afraksturinn vísast til skjalaskrár, sjá fylgiskjal nr. III, þar sem skjöl Þjóðskjalasafns og óbyggðanefndar (þ.e. undir yfirnúmerum 2 og 4) eru flokkuð eftir efni og uppruna.

4.3 Vettvangsferð

Óbyggðanefnd skoðaði vettvang málsins í þokkalegu skyggni 24. september 2007, í fylgd með lögmonnum, tilteknum málsaðilum og Hjörleifi Guttormssyni náttúrufræðingi, sem annaðist leiðsögn ásamt heimamönnum.

Haldið var af stað frá Akureyri að morgni en til stóð að skoða kröfussvæði á Flateyjarðalsheiði sem liggur bæði í máli 4 og 5/2007. Ekið var að Þverá í Dalsmynni og síðan upp á Flateyjarðalsheiði, veg nr. F899. Staðnæmst var hjá Kambsmýrum en þaðan sást til Höfðagils (syðra) og Þvergils. Áfram var haldið og næst numið staðar við Véskvíar hjá Finnbogakambi. Ekið var áfram út Flateyjarðalsheiði en skyggni var lítið og lágskýjað þegar komið var á kröfussvæðið vegna Eyvindarár og Knarrareyrar. Þegar utar kom sást í Hágöng ytri og Eyrarfjall að austan. Um hádegisbil var komið að Brettingsstöðum. Mjög var lágskýjað og sást illa í 500 m hæð, en við þá hæðarlínu var kröfulína íslenska ríkisins miðuð. Síðan var sama leið ekin til baka.

Komið var aftur að Þverá og síðan ekið um Dalsmynni og Ljósavatnsskarð út í Kinnina. Ekið var að Yztafelli og síðan upp á Kinnarfell, og horft vestur yfir Kinnarfjöllin. Þaðan sást í Hrafnstaðaöxl, en sunnan undir henni er Gönguskarð og sunnan þess er Finnsstaðadalur. Þá var ekið ofar í Kinnarfellið, þaðan sem sjá mátti í Skollahnjúk og fleiri kennileiti. Síðan var ekið niður af fellinu út á veg (Kinnarþjóðveg) og í Út-Kinn. Næst var farið að Árteigi og síðan eftir svokölluðum rafstöðvarvegi sem liggur upp Granastaðafjall. Farið var upp í u.þ.b. 320 m hæð yfir sjávarmáli. Þar sást í Granastaðanípu og Skessuskálarfjall. Síðan var ekið niður fjallið aftur og áfram út Kinnina að Björgum. Ekið var út í fjöru þar sem sést í Hágöng Ytri og yfir að Vargsnesi og Naustavík. Síðan var sama leið farin til baka og vettvangsferð lauk um kvöldmatarleytið.

4.4 Skýrslutökur

Við aðalmeðferð málsins gáfu eftirtaldir skýrslur og svöruðu spurningum óbyggðanefndar og lögmanna: Guðmundur A. Hólmgeirsson, einn eigenda Knarrareyrar; Hlöðver Pétur Hlöðversson, einn eigenda Bjarga; Sigurgeir Jónsson, eigandi hluta Granastaðatorfunnar; Kristján Ingjaldur Tryggvason, einn eigenda Árlands; Bergsveinn Jónsson, einn eigenda Sólvangs og Garðs; Þórólfur Kristjánsson, einn eigenda Kambsmýra; Tryggvi Stefánsson, Hallgilsstöðum og Þorvaldur Pálsson, ábúandi Fitja á Granastaðatorfu og leigutaki Ytri-Leikskálaár.

Að einstökum efnisatriðum í skýrslum aðila er vikið í úrskurði þessum, eftir því sem tilefni er til, en uppskriftir á þeim eru meðal gagna málsins.

5 SAGA JARÐA OG ANNARRA LANDSVÆÐA

Hér verður í fyrstu greint frá elstu ritheimildum um landnám á svæði því sem til umfjöllunar er. Því næst verða raktar heimildir um einstök landsvæði sem þjóðlendukrafa íslenska ríkisins í máli þessu getur varðað, að því leyti sem þær fjalla um afmörkun, eignarréttindi og nýtingu. Er þar að mestu fylgt efnisþáttum og síðan tímaröð. Loks er gerð grein fyrir afréttarmálum á svæðinu almennt.⁴

5.1 Landnám

Ýmsir vilja telja Náttfara í Náttfaravík fyrsta landnámsmanninn á Íslandi, en Landnámugerðum ber ekki saman um frásagnir af honum, og raunar eru tvær frásagnir í Sturlubókargerðinni. Náttfari er sagður hafa verið á skipi með Garðari Svavarssyni. Segir Sturlubók fyrst af vist Garðars á Húsavík og eftirveru Náttfara á þessa leið:

Hann [Garðar] var um vetrinn norðr í Húsavík á Skjálfanda ok gerði þar hús. Um várit, er hann var búinn til hafs, sleit frá honum mann á báti, er hét Náttfari, ok þræl ok ambátt. Hann byggði þar síðan, er heitir Náttfaravík.⁵

Hauksbókartextinn er svohljóðandi:

Hann [Garðar] kom á fjörð þann, er hann kallaði Skjálfanda; þar skutu þeir báti ok gekk á Náttfari þræll hans; þá slitnaði festin, ok kom hann í Náttfaravík fyrir utan Skuggabjörg. En Garðarr kom öðrum megin fjarðarins ok var þar um vetrinn; því kallaði hann þar Húsavík. Náttfari var eptir með þræl sinn ok ambátt; því heitir þar Náttfaravík.⁶

Nafnið Skuggabjörg þekkist nú ekki, en mun eiga við kletta sunnan við Náttfaravík.⁷

Í umfjöllun Sturlubókar um landnám í Þingeyjarþingi er síðan þetta:

Eyvindur kom í Húsavík skipi sínu ok nam Reykjadal upp frá Vestmannsvatni; hann bjó at Helgastöðum er þar heygðr. Náttfari, er með Garðari hafði út farit, eignaði sér áðr Reykjadal ok hafði merkt á viðum, en Eyvindr rak hann á braut ok lét hann hafa Náttfaravík.⁸

Jakob Benediktsson segir þessa frásögn einnig vera í Reykdæla sögu, en þar sé stuðst við forna Landnámugerð, eldri en Sturlubók, og vísar til bókar Jóns Jóhannessonar, „Gerðir Landnámabókar“.⁹

⁴ Þessi kafli er byggður á greinargerð Þjóðskjalasafns Íslands, sbr. skjal nr. 46. Þó hefur verið felld út eða stytt umfjöllun um heimildir sem ekki þykja hafa þýðingu fyrir úrlausn málsins.

⁵ Íslenzk fornrit I. Íslendingabók Landnámabók, bls. 36.

⁶ Íslenzk fornrit I. Íslendingabók Landnámabók, bls. 35.

⁷ Íslenzk fornrit I. Íslendingabók Landnámabók, bls. 35.

⁸ Íslenzk fornrit I. Íslendingabók Landnámabók, bls. 276.

⁹ Íslenzk fornrit I. Íslendingabók Landnámabók, bls. 277.

Hauksbók Landnámu getur um brottrekstur Náttfara úr Reykjadal, en nefnir ekki, að hann hafi fengið Náttfaravík eftir það.¹⁰

Velta má vöngum yfir, hvort ítaksréttur Helgastaða, Grenjaðarstaðar og Múla í Náttfaravíkum sé í einhverjum tengslum við hrakning Náttfara úr Reykjadal í víkurnar, því að Eyvindur hinn áðurnefndi bjó á Helgastöðum, Áskell sonur hans var tengdasonur Grenjaðar Hrapssonar landnámsmanns á Grenjaðarstöðum og Hávarður Fjörleifarson í Fellsmúla (síðar Múla) var dóttursonur Eyvindar.¹¹ Þ.e.a.s. ef sagnir og ættfærslur Landnámabókar eru teknar gildar.

Landnáma segir Þóri snepil Ketilsson brimils landnámsmann í Köldukinn. Eru Sturlubók og Hauksbók nær orðrétt samhljóða um landnámið,¹² en hér er tekinn texti Sturlubókar:

Þórir nam Kaldakinn á milli Skuggabjarga ok Ljósavatnsskarðs; hann nam þar eigi ynði og fór á braut; þá kvað hann þetta:

Hér ligg, kjóla keyrir,/ Kaldakinn of aldr,/ en vit förum heilir,/ Hjalmun-
Gautr, á braut.

Þorfinnur máni nam land fyrir neðan Eyjardalsá í Bárðardal og til Landamóts:

Þorfiðr máni hét maðr, son Áskels torfa; hann nam land fyrir neðan
Eyjardalsá til Landamóts ok sumt um Ljósavatnsskarð ok bjó at Öxará.¹³

Sturlubók Landnámu getur landnámsmannsins Þóris Grímssonar gráfeldarmúla, sem numið hafi land um Ljósavatnsskarð. Þetta telur Jakob Benediktsson rangt, Þorfinnur máni hafi einn numið land í Ljósavatnsskarði, en greinin um Þóri hafi verið sett inn á rangan stað í Sturlubók.¹⁴

Þórir snepill áðurnefndur fór úr Köldukinn í Fnjóskadal eða eins og Sturlubók segir:

Þórir nam síðan Hnjóskadal allan til Ódeilu ok bjó at Lundi; hann blótaði
lundinn.¹⁵

Orðamunur er í Hauksbók en ekki efnis.¹⁶

Sturlubók og Hauksbók nefna báðar Loðin öngul, sem fór til Íslands fyrir ofríki Hákonar jarls Grjótgarðssonar og dó í hafi:

... en Eyvindr son hans nam Flateyjardal upp til Gunnsteina ok blótaði þá.
Þar ligg Ódeila á milli ok landnáms Þóris snepils.¹⁷

¹⁰ Íslenzk fornrit I. Íslendingabók Landnámabók, bls. 277.

¹¹ Íslenzk fornrit I. Íslendingabók Landnámabók, bls. 274, 276-278, sbr. XVIII. og XIX. ættskrá.

¹² Íslenzk fornrit I. Íslendingabók Landnámabók, bls. 270, 271.

¹³ Íslenzk fornrit I. Íslendingabók Landnámabók, bls. 274.

¹⁴ Íslenzk fornrit I. Íslendingabók Landnámabók, bls. 275.

¹⁵ Íslenzk fornrit I. Íslendingabók Landnámabók, bls. 270.

¹⁶ Íslenzk fornrit I. Íslendingabók Landnámabók, bls. 271.

¹⁷ Íslenzk fornrit I. Íslendingabók Landnámabók, bls. 273.

Jón Sigurðsson í Yztafelli segir ekki vafa á, að Ódeila hafi verið á vatnaskilum sunnan Kambsmýra og Flateyjarðalur þá verið talinn svo sem vötn falla norður, en heiðin aðeins hið hæsta milli Króka og Kambsmýra.¹⁸ Og í bókinni „Í strandbyggðum norðan lands og vestan“ segir Valgarður Egilsson:

Utan við Króka [þ.e. Austaríkróka] eru miklir malarhólar í miðjum dal, gamlar ísaldarmenjar, en breið lægðasund með hlíðum beggja vegna. Og nú fer að nálgast vatnaskil norður á Heiðinni. Þar eru víðlendir flatir móar og grundir, kallast þar skeiðið. ... En á Skeiðinu hlýtur að hafa verið Ódeila sú, sem nefnd er í Landnámu enda vita lækir stundum ekki hvort þeir ætla inn til Eyjafjarðar eða út til Skjálfanda.¹⁹

5.2 Knarrareyri og Eyrarfjall

Máldagabók Ólafs Rögnvaldssonar var tekin á tímabilinu 1461-1510. Þar kemur fram um Draflastaði:

lukti magnus benedictsson kirkjune a draflastodum jordena eyri er liggur j flateyiarmaal med ollum rekum firir vtan land þeim sem henni fylgia fyrir. xxx. hundrada og þar til. x. kugillde malnytu ...²⁰

Fram kemur í vísitasíum Draflastaðakirkju frá árunum 1687, 1715 og 1748 að kirkjan eigi Eyri á Flateyjarðal.²¹ Hið sama segir vísitasía kirkjunnar frá 1828 en þar kemur einnig fram að kirkjan eigi allan reka fyrir Eyrarlandi.²²

Samkvæmt reikningsskap nývígðrar Draflastaðakirkju 26. september 1538, sem var vottaður 2. mars 1540, átti kirkjan jörðina Eyri á Flateyjarðal sem var reiknuð 30 hundruð.²³ Hið sama kemur fram í reikningum bændakirkna í Hólabiskupsdæmi 1569.²⁴

Fram kemur í vísitasíu Draflastaðakirkju 25. ágúst 1760:

Hvad Vidvykur Eignum Kyrkiunnar eru þær somu sem fyrre biskupa Visitatiur tiltaka, ad því undanteknu, sem Olafs biskups Rognvaldssonar Maldage Eignar kyrkiunne nl. 30 hndr. i heimalande (fyrer utan Jardernar Vegeyrsstade 20 hndr. og Eyre a Flateyardal 10 hndr. ad dyrleika). Greindar Jarðer Vegeyrsstade og Eyre alytur herra biskupenn sem bigdar ad fornu ur heimalande, og hid sama sem þau 30 hndr. i heimalande þejr gömlu máldagar kyrkiune ánafna, Þar 1. Þeirra Evangelsku biskupa Visitatiur segia ei

¹⁸ Íslenzk fornrit I. Íslendingabók Landnámabók, bls. 273. Jón Sigurðsson: Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla, bls. 111.

¹⁹ Árbók Ferðafélags Íslands 2000. Valgarður Egilsson: Í strandbyggðum norðan lands og vestan, bls. 204.

²⁰ Skjal nr. 2 (201).

²¹ Skjöl nr. 2 (148) a-b, (158) a-b og 2 (165) a-b.

²² Skjal nr. 2 (172) a-b.

²³ Skjal nr. 2 (223).

²⁴ Skjal nr. 2 (235).

Contrarium, nema ef heita skal það sem Sal. biskup Haldor í sinni Visitation 1748 umgetur refererande sig þó einasta til Olafs Rognvaldssonar máldaga. 2. Hefur Heimajorden Drablastader med Grimsgerde ætyd tyundast sem bondaeygn fyrer 60 hndr. hvad medal annars af þessa herads Syslumanns Seigneur Jons Benedictssonar Jardabook under hans hende og Signete bevisast, hvör hann í Paategning Vottar sie Conforme odrum 2ur Jardabookum, er Velnefndur Syslumann under höndum hafe af 1695 og 1718. 3° Vottar herra Biskupen, sem nu er Proprietarius þessarar kyrkiu Vegna konu sinnar, med skilrykum Documenter sig bevisa kunna, ad Heimagarduren Draflastader Med Grimsgerde hafe í Arf efter biskup Sal. Einar reiknud Vered Syne hans Sal. Sigurde fyrer 60 hndr. hvad ei munde giört hafa vered, hefde Menn þá þeckt ad Kyrkian ætte 30 hndr. í Heyma lande fyrer utan Vegeyrstade og Eyre. Á sama hátt hefur hefur herra biskupenum reiknad vered í Mund konu sinnar Drabla stade fyrer 60 hndr. Altsaa uppastendur hann heima Jordena Drablastade Med afbylenu Grimsgerde vera sitt og sinna en ei Kyrkiunnar Gots, enn Eyre og Vegeyrstade Kyrkiueign til samans 30 hndr. ...²⁵

Í lýsingu Þönglabakka- og Flateyjarsókna árið 1839 segir prestur um Eyri:

Jörð þessari tilheyrir mikið og víðlent beutiland til fjalls, ... Rekaland mikið undir þeim hryllilegu Hágöngum. Kemur því að litlum notum sökum mannhættu og örðugleika að koma honum heim eða bjarga honum undan sjó og aldrei er á reka þessa farið nema sjóleiðis. Jarðar ábúandi hefur selanótlögur fyrir landi.²⁶

Í vísitasíu Draflastaða frá 1892 kemur fram:

Kirkjunni tilheyra auk þess sem hún á í heimalandi; Kirkjujarðirnar. ... og Knarareyri á Flateyjardal ... og er landamerkjalyking fyrir þessum eignum samin og þinglesin.²⁷

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 hefur m.a. þetta um Eyri:

Engjar eru mjög litlar nálægt bænum, en nokkrar framm á dalnum, og er þangað mjög erfitt og ilt að sækja tvívegis og þrívegis yfir Dalsá, því annað verður ei komist fyrir ógöngu klettum. Úthagarnir eru litlir og hrjóstrugir heim um sig, en góðir og miklir framm á dalnum, en þeirra verður ei notið fyrir ógönguklettum, nema selför sje brúkuð.²⁸

Síðar segir sama Jarðabók um Víðivelli í Fnjóskadal:

Víðivallaengi kallast lítill landspartur utarlega á Flateyjardalsheiði austantil við ána, sem þessi jörð á. Þar er lítill heyskapur, sem ekki verður brúkaður

²⁵ Skjal nr. 2 (169) a-b.

²⁶ Þingeyjarsýslur: Sýslu- og sóknalýsingar, bls. 72.

²⁷ Skjal nr. 2 (179) a-b.

²⁸ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 68.

fyrir fjarlægðar sakir, og hafa ábuendur því ljeð hann stundum fyrir x álna virði.²⁹

Eyri sem var Draflastaðakirkjújörð er sögð 10 hundruð í jarðamatinu 1804.³⁰ Í jarðamatinu 1849-1850 segir um sömu jörð:

Eyri nú talin 10 hndr. ad dýrleika. ... Eingi lítid og lág sókt ... Landid er mikid ad vidáttu i beztalagi til þrifa, en sídur til mjólkur. – Dálítill hlunnindi má telja af geldfjárupprekstri. – Til ókosta er talid: gripagánga litil og lág sókt; ... Þess má geta ad i landi jardar þessarar liggur litill partur millum svonefndra Víðivalla-gilja er tilheyrir jörðinni Vidivöllum. ...³¹

Vikið er að eignarhlut Víðivalla í Eyrarlandi í jarðamati 1849-1850:

N° 52 Víduvellir talid 15 hndr. ad dýrleika ... Jörd þessari tilheyrir litill landspartur, i jardarinnar Eyrar landi á Flateýardal.³²

Í fasteignamatinu 1916-1918 er staðfest að landamerki Knarrareyrar hafi verið þinglesin 1885. Eftirfarandi upplýsingar um Knarrareyri eru einnig fengnar úr matinu:

Engjar eru fremur grasgefnar, sléttar, en sumpart deiglendar á dreif um bithaga og afrétt. Engjavegur langur og ógreiðfær. ...

Búfjárhagar. Beitland, fyrir allan búfénað, bæði gott og víðlent, fjarri bænum, en sama og ekkert nærri og því erfitt til nytja. ... Fénaðarferð mjög erfið, þar afrétt er á aðra hönd. ... Upprekstrarland fylgir jörðinni fyrir 400-500 fjár. Torfrista er allgóð, en í fjarlægð. Reki nokkur fyrir landi jardarinnar. Á hún 2/3, en 1/3 er eign landssjóðs. ... Ágangur er mikill af afréttarfé.³³

Ekkert er minnst á eignarhlut Víðivalla í fasteignamatinu 1916-1918

Landamerkjabréf Knarrareyrar var útbúið 16. apríl 1885. Það var þinglesið 27. maí sama ár. Í því stendur eftirfarandi:

1. Merkin að sunnan gagnvart Grímslandi eru: Stóruskriðugil og úr því bein stefna á fjall upp, og að neðan beint úr gilinu niður miðja skriðuna í Dalsá.
2. Að vestan ræður Dalsá alla leið til sjávar.
3. Að austan gegnt Vargsneslandi eru merkin í Rauðhol í Haugshorni og þaðan beint uppá hæsta fjallhrygginn.³⁴

Hannes Friðriksson skrifaði undir landamerkjabréfið í umboði eiganda Knarrareyrar. Bréfið var samþykkt af: Stefáni Jónssyni umráðamanni kirkjujarðarinnar Vargsness og Geirf. Tr. Friðfinnssyni sem samþykkti að landamerkjalyfingin væri rétt viðkomandi Grímslandi.

²⁹ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 76.

³⁰ Skjal nr. 2 (63).

³¹ Skjal nr. 2 (67) a-b.

³² Skjal nr. 2 (67).

³³ Skjal nr. 2 (71).

³⁴ Skjal nr. 2 (29).

Eyri fór í eyði árið 1941.³⁵

Eyrarfjall, eða sá hluti jarðarinnar, sem var í Hálshreppi, var afsalað Hálshreppi 4. júlí 1953.³⁶ Mörkum þess er lýst svo í afsalinu:

Land þetta takmarkast af „Stóruskriðu“ að sunnan „Urðargili“ að norðan „Dalsá“ að vestan og Háfjalli að austan.

Jón Sigurðsson í Yztafelli segir svo:

Eyrarfjall var að vísu talið heimaland Eyrar á Flateyjardal en fylgdi þó Hálshreppi eftir hreppaskiptin. Aldrei vita menn til byggðar þar. ... Draflastaðakirkja átti Eyrarfjall.³⁷

Þann 20. maí 1975 var kveðinn upp eignardómur í aukadómþingi Þingeyjarsýslu í máli bræðranna Hólmgeirs Árnasonar og Stefáns Árnasonar gegn krefjanda eignarréttar. Málið var rekið sem eignardómsmál og dómur kveðinn upp í því á grundvelli 220. gr. þágildandi laga um meðferð einkamála nr. 85/1936. Í dómsorði segir:

Viðurkenndur er eignarréttur stefnanna (svo), Hólmgeirs Árnasonar og Stefáns Árnasonar, að jörðinni Eyri (Knarrareyri) á Flateyjardal í Hálshreppi.³⁸

5.2.1 Almenningar undir Hágöngum

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns segir:

Almenningar hafa verið haldnir fyrir einu fjalli, sem kallast Innri Hágöng og liggur inn frá Eyrar eður Draflastaða reka að Staðar reka, en nálægir kunna ekki að undirretta greinilega mörk þessa almennings. Rekavon er góð fyrir þessum almenningi, en festifjara mjög lítil, og tekur jafnótt út þó nokkru skoli upp.³⁹

Þóroddsstaðarprestur víkur að þessum almenningi í sóknalýsingu sinni árið 1840:

Náttfaravíkur kallast land það sem liggur meðfram Skjálfandaflóa að vestan frá Skjálfandafljótsósi hinum forna eður Hurðarbjargshellir til Ófeigshellirs. (Þar norður af eru Náttfaravíkur. Almenningar þar heyra undir Flateyjardal.)⁴⁰

Þetta kemur ekki heim við máldaga Þóroddsstaðar og Munkaþverár (sjá undirkafla um þessa staði í kaflanum um Náttfaravíkur), því að samkvæmt þeim áttu kirkjurnar þar samfellda reka um Náttfaravíkur allt til Mjósyndis (þ.e. Dalsáróss, sbr.

³⁵ Byggðir og bú Suður-Þingeyinga 1985, bls. 158.

³⁶ Skjöl nr. 4 (64) og 29 (4).

³⁷ Jón Sigurðsson: Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla, bls. 129-130.

³⁸ Skjal nr. 11(3).

³⁹ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 68-69.

⁴⁰ Þingeyjarsýslur: Sýslu- og sóknalýsingar, bls. 86.

lýsingu á eignum Þóroddsstaðarkirkju árið 1599, sjá undirkafla um Þóroddsstað í Náttfaravíknakaflanum).

Landamerkjabréf Knarrareyrar, sem undirritað er af umráðamanni Vargsness, segir lönd Knarrareyrar og Vargsness liggja saman og ekki er þar minnst á Almenninga.

5.3 Grímsland

Bréf er til um Efstafell/Fremstafell í Kaldakinn, 4. mars 1363. Fram kemur að Efstafell sé selt með ítölum í annarra manna land:

... ok haalft grims stada lannd aa flatæyiar dals hæidi.⁴¹

Í bréfi frá 24. maí 1433 kemur fram að systkini tvö selja 24 hundruð í Efstafelli/Fremstafelli í Kinn:

med aullum þeim gaugnum ok gjædum sem henni hefer fylkt at forno ok nyio at til reiknaudo grimstada lande ok afrett aa flateyardals heide⁴²

Hálft Fremstafell var selt 30. nóvember 1485 (10. janúar 1486) með ítölum þ.á m.:

... afrett ollu gellde a flateyardals heidi og halft grimstada lannd.⁴³

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 er eftirfarandi um Grímsland:

Grímsland er þar næst fyrir utan [þ.e. Kambsmýrar], það er kallað heimaland Fremstafells í Kinn, og var bygt um fáein <ár> fyrir vel 40 árum, en hvörki áður nje síðan so menn viti.

Dýrleikinn rómast að sje v hndr., en ekki atla menn að kotið hafi tíundast.

Landskuld xxx álnir í landaurum til bóndans á Felli.⁴⁴

Síðan kemur þessi viðbót í lýsingu Fremstafells:

Fimm hundraða land, aðrir segja tíu hundraða land, er sagt að jörðin eigi á Flateyardalsheiði austan framm, sem Grímsland heiti, af því hefur ábúandi ekki gagn, með því það liggur í fjarska, en áður hafa þeir fengið eftir þetta land x eður xx álna virði.⁴⁵

Í jarðabók Munkaþverárklosturs frá 1760 kemur fram að eyðibýlið Grímsland á Flateyardalsheiði tilheyri Fremstafelli. Jörðin sé metin fimm hundruð að dýrleika

⁴¹ Skjal nr. 2 (188).

⁴² Skjal nr. 2 (198).

⁴³ Skjal nr. 2 (213).

⁴⁴ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 104.

⁴⁵ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 125.

þó aðrir telji dýrleikann 10 hundruð. Landskuld á Grímslandi var 30 álnir og henni fylgdi hálf kúgildi.⁴⁶

Grímsland er talið meðal bæja eða byggðra jarða í lýsingu Laufássóknar árið 1840, en þar segir:

Grímsland í afréttarlandi út á Flateyjardalsheiði, tilheyrandi Fremstafelli í Köldukinn. Hefur það legið í eyði nærri því nú næstliðin 40 ár, til í fyrra.⁴⁷

Ráðist var í að semja lýsingu á umboðsjörðum Munkaþverárklosturs í Hálshreppi og er hún dagsett 1. maí 1878. Í lýsingu Fremstafells segir:

... jörð þessari fylgir selland út á Flateyjardalsheiði, er nefnist Grímsland, sem ómögulegt er að nota frá heimajörðinni sökum fjarlægðar, og hefur ýmist verið í eyði eða einhverjir fátæklingar hýrst þar og þá leigt fyrir 30 al. en þar sem nefnt selland liggur í miðri Flateyjardalsheiðar-afrétt, virðist það alveg rangt að hafa þar byggð lengur, heldur leigja það alveg sérstaklega sem afréttarland, og álitst að leigja mætti það fyrir 40 álnir ...⁴⁸

Í jarðamatinu 1849-1850 er að finna eftirfarandi athugasemd:

Þess hefur gleymst að viðgjeta við lýsingu jarðarinnar Fremstafells hjer að framan, að tjeðri jörð tilheyrir gömul selstaða á svo kallaðri Flateyar dals heiði innan Hálshrepps, sem nú er orðin að bygðu bóli, mót eptirgjaldi til Fremstafells ábúanda, og verður býli þetta, að nafni Grímsland, er hefur sín vissu takmörk, metið í Hálshrepp.⁴⁹

Annars staðar í jarðamatinu stendur:

Grímsland kallad 5 hundrada land, er liggur undir jörðina Fremstafell í Ljósavatnshrepp, en er nú leygt þadan til ábúdar. – Tún er her ekki að telja, en nokkrar úteingisslægjur nær og fjær; nokkurt landrými, gott til þrifa og málnýtu; stakleg vetrar og vorhardindi, hvorsvegna kot þetta álitst óbyggilegt að mestu. Ahofn hæfileg er talin 2 malnytukugyldi og 2 hndr. í geldpeningi.⁵⁰

Í fasteignamatinu 1916-1918 er staðfest að landamerki Grímslands hafi verið þinglesin 1885. Eftirfarandi upplýsingar um Grímsland eru einnig fengnar úr matinu:

Jörðin hefir verið í eyði mjög lengi og hús öll og mannvirki gersamlega horfin. Tún og engi var lítið, en landrými talsvert og kjarngott, nú óhugsandi að hafa landsins önnur not, en sem upprekstrarland, sökum legu sinnar á Flateyjardalsheiði svo nefndri, sem er afar snjóþung og frámunalega harðindasöm, enda allar jarðir þar lagstar í eyði. Sem stendur mun upprekst->argjald gefa bruttó 15 krónur. Landið metið Kr. 200.00.⁵¹

⁴⁶ Skjal nr. 2 (257).

⁴⁷ Þingeyjarsýslur. Sýslu- og sóknalýsingar, bls. 29.

⁴⁸ Skjal nr. 2 (256).

⁴⁹ Skjal nr. 2 (65) a-b.

⁵⁰ Skjal nr. 2 (67) a-b.

⁵¹ Skjal nr. 2 (70).

Samkvæmt matinu á Kristján Jónsson í Fremstafelli Grímsland.

Landamerkjabréf „afréttarlandsins Grímslands, er fylgir jörðinni Fremstafelli“, var útbúið 16. janúar 1885. Það var þinglesið 27. júní sama ár:

Að sunnan ræður Ytri-Jökulsá. Að vestan Dalsá. Að norðan ræður Stóraskriða, eða Stóruskriðulækur. Að austan er fjallsbrúin.

Stephan Stephensen (umboðsmaður) skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af Magnúsi Jónssyni. Við nafn hans stendur:

Ofanskriðu samþykkur, það sem snertir landamerki Laufáskirkjujarðarinnar Heiðarhúsa („að vestan Dalsá“) ...

Landamerkjabréfið var einnig samþykkt af Péttri Jónssyni (presti á Hálsi). Við nafn hans stendur:

Þetta samþykki eg fyrir Hálsmannatungur „Að sunnan ræður Ytri-Jökulsá“⁵²

Hannes Friðriksson, vegna eiganda Knarrareyrar, samþykkti einnig landamerkjabréfið.

Á það skal bent að Stephan Stephensen skrifaði undir landamerkjabréf Heiðarhúsa, væntanlega vegna Grímslands.

Annað skjal með upplýsingum um landamerki Grímslands er að finna meðal jarðaskjala úr Þingeyjarsýslu. Það er óársett og náskylt landamerkjabréfinu frá 1885 en mun ítarlegra. Þar segir að Grímsland sé landspartur úr Flateyjardalsheiði sem heyri undir klausturjörðina Fremstafell. Eftirfarandi upplýsingar er að finna um landamerkin:

Næst sunnan við Grímsland á Hálskirkja land, og er hin svokallaða Ytri-Jökulsá merki þar á milli. Að vestan – eða á móti – liggur Heiðarhúsa land, sem Laufáskirkja á, og er Dalsá (áin sem rennur út Flateyjardalsh.) merki þar á milli. Að utan er (Knarar) Eyrarland, og á Stefán yngri Stefansson á Hálsi það land. Merki þar á milli er: Stóruskriðulækur eða Stóraskriða. Að austan er: Fjallsbrúin merki, og liggur þar að Naustavíkur og Vargsnes-land. Þeir bæir eru nyrzt í Koldukinn. Merkin eru öll skýr og ljós.⁵³

Virðingargerð var framkvæmd á þjóðjörðinni Fremstafelli 31. október 1914 vegna fyrirhugaðrar sölu. Þar kemur m.a. fram að Fremstafell er 20,7 hundruð að dýrleika og eyðijörðin Grímsland á Flateyjardalsheiði í Hálsahreppi, sem sé byggð með Fremstafelli og hafi ætíð fylgt þeirri jörðu, sé 3,6 hundruð að dýrleika. Virðingarmenn mátu Fremstafell ásamt eyðijörðinni Grímsstöðum á Flateyjardalsheiði, með öllu því er eignunum fylgt hafði og fylgja bæri að undanskilinni notkun vatnsafls í Djúpa og Skjálfafljóti, til söluverðs á 4,350 kr. Í þeim gögnum sem lögð voru fyrir

⁵² Skjal nr. 2 (17) a-b.

⁵³ Skjal nr. 2 (55).

Stjórnarráðið er ljóst að Fremstafell var selt ásamt Grímslandi sem ávallt hafði fylgt því þó svo að í afsalinu frá 9. október 1915 sé aðeins minnst á Fremstafell.⁵⁴

Grímsland var selt með Fremstafelli árið 1941 samkvæmt yfirlýsingu árið 1953.⁵⁵ Síðar eða árið 2001 keypti Hálshreppur landið.⁵⁶

Jón Sigurðsson segir um Grímsland:

Landið milli Stóruskriðu og Jökulsár nyrðri er nú nefnt Grímsland. Það hefur með vissu verið eign Fremstafells í Kinn síðan um 1400. ... [Vikið er að umsögn Jarðabókar Árna og Páls um byggð þar]. Næsta byggð þar var 1838, ... Tveir bændur bjuggu þar til 1862. Eftir það var jörðin í eyði fram yfir 1870, og höfðu Höfðhverfingar þar selstöðu. ... Fastur búskapur var þarna frá 1875-1893. En eftir það er þar talin húsmennska og eitthvert hokurbú og stundum auðir kofar fram til 1904, að yfirgefið er að fullu og öllu.⁵⁷

Páll G. Jónsson segir nokkuð frá búskap í Grímslandi í bók sinni „Flateyjarðalsheiði“ en getur ekki um ártöl.⁵⁸

5.4 Hálsmannatungur

Í máldögum Auðunar rauða Þorbergssonar biskups frá 1318 kemur fram að Hálskirkja eigi:

afriett ä heydi vt. halsmanna Tungur.⁵⁹

Þetta er staðfest í máldögum Péturs Nikulássonar frá 1394⁶⁰ og máldagabók Ólafs Rögnvaldssonar frá 1461-1510.⁶¹

Í jarðaskjölum Þingeyjarsýslu er að finna mjög skaddað bréf sem er stílað á Odd Ólafsson. Þar er minnst á Hálsmannatungur. Meira er sagt frá þessu máli í kaflanum um Þverá.

Í eignaskrá Hálskirkju sem talin er frá því um 1523 segir að kirkjan eigi „afrétt“ á heiði út (þ.e. Hálsmannatungur).⁶²

Máldagabók Guðbrands Þorlákssonar 1590-1616 greinir frá eftirfarandi:

Kyrkia a Haalse I fnioskadal

Hun aa ... afriett a heidi vt, hallz manna tungur. ...⁶³

Upplýsingarnar sem hér hefur verið vísað í er ekki aðeins að finna í máldaga Guðbrands og ýmsum öðrum skjölum heldur einnig í vísitasíum Hálskirkju sem

⁵⁴ Skjöl nr. 2 (278) og nr. 2 (300).

⁵⁵ Skjal nr. 4 (40).

⁵⁶ Skjöl nr. 4 (41), 22 (4-5).

⁵⁷ Jón Sigurðsson: Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla, bls. 130.

⁵⁸ Páll G. Jónsson: Flateyjarðalsheiði, bls. 105-106.

⁵⁹ Skjal nr. 2 (185).

⁶⁰ Skjal nr. 2 (191).

⁶¹ Skjal nr. 2 (203).

⁶² Skjal nr. 2 (98) a-b.

⁶³ Skjal nr. 2 (130) a-b.

skráðar eru í vísitasíubækur Þorláks Skúlasonar, Gísla Þorlákssonar, Jóns Vigfússonar, Einars Þorsteinssonar, Björns Þorleifssonar og Steingríms Jónssonar.⁶⁴

Varðveitt er vitnisburðarbréf séra Gottskálks Jónssonar, Jóns Gottskálkssonar og Ólafs Tómassonar sem gert var á Hólum í Hjaltadal 25. júlí 1506. Þar segjast ofanefndir prestar hafa séð máldaga Hálskirkju í Fnjóskadal frá árinu 1312 sem þeir skrifuðu orðrétt upp. Máldagi þessi er að mestu samhljóða máldaga Auðunnar rauða frá 1318 en þar eru að finna nokkrar viðbætur sem ekki koma Hálsmannatungum við. Í máldaganum er þess getið að Hálskirkja eigi „afrétt“ á heiði út, þ.e. svokallaðar Hálsmannatungur. Vitnisburðurinn er þó að öllum líkindum falsbréf því að engir prestar með þessum nöfnum eru þekktir frá þessum tíma. Hann var þó lesinn á héraðsþingi á Hálsi 3. maí 1740 og á manntalsþingi á sama stað 24. maí 1743.⁶⁵ Af lögfestu séra Jóns Þorgrímssonar fyrir Hálsstað frá 7. apríl 1744 má sjá að fyrrnefnt falsbréf hefur verið lagt fram í máli sem dæmt var í 4. maí 1740 því þar hafa viðaukar falsbréfsins skilað sér inn í lögfestuna í krafti fyrrnefnds dóms.⁶⁶

Um Hálsmannatungur segir í vísitasíu Hálskirkju 29. ágúst 1715:

Kirkiann á heimaland alt ... afriett á heide ut; Hals manna tungur (Þær hældur heidarlegur Senior Sr Jon Tómasson ad Sieu plätz, sem á flatEýardalsheide er nu kallad almenningur), ...⁶⁷

Í skýrslu um prestaköll í Þingeyjarþingi 1724 og 1725 segir um Háls:

Prestagardurenn hefur litla heibiörg, land Koste j Medallage fyrir fenad Vetur og Sumar Reka fiarlægann til gagns, ... AfRiettarpart á flatEýardals heide under præntention.⁶⁸

Í vísitasíu Hálskirkju frá 29. júní 1748, í tíð Halldórs Brynjólfssonar, er minnst á Hálsmannatungur þegar skjöl kirkjunnar eru talin upp:

1° Maldage a pappír med 3ur hangande innsiglumm og Vitnis burdur um Maldagann herra Olafs Hialtasonar med einu Hangande innsigle.

...

4° 2 vitnisburder a Pergament annar þeirra med Einu, annar med 2 Hang. innsiglumm um Hálsmana Tungur og Einn a papir med 2 hangande innsiglum, það 3 burt, item interlocutorium af 24 Maij 1743 ahrærandi sama, Nefnel. Hálls mana tungur a Flateiardals Heide. ...⁶⁹

Fram kemur í innfærslu í kirkjustól Hálskirkju frá því um 1748:

⁶⁴ Skjöl nr. 2 (133) a-b, 2 (139) a-b, 2 (144) a-b, 2 (153) a-b, 2 (154) a-b og 2 (173) a-b.

⁶⁵ Skjal nr. 2 (95).

⁶⁶ Skjal nr. 2 (102) a-b.

⁶⁷ Skjal nr. 2 (163) a-b.

⁶⁸ Skjal nr. 2 (243) a-b.

⁶⁹ Skjal nr. 2 (166) a-b.

„III° Innfærest hier til vitnesburder og þess hättar vidvökiande Hälsmannatungum hvar þær ligge ä Flateýar dals heide, sem k(ir)kiunnar skiöl nefna, og lýtur hier ad“

[Síðan koma vitnisburðir Ísaks Brandssonar og Leifs Ásmundssonar og Indriða Árnasonar frá 1591]

„3° hinn þridie vitnesburdur Dat. 1614. Sub. lit. C.

Þ(at) medkenner eg Þorkiell Sigmundsson ätrædur m(ad)ur at all dri at eg er barnfæddur aa Vatnsleisu i Fnióskadal, oc eg hefe hier i sueit uppalest og búid og i Laufás þjngaa oc höfda huerfe verid nær allan minn alldur, oc þ(at) hef eg vitat og heirt halldit fir full sannindi, ad allt þ(at) land ä millum Jökuls äнна aa Flateýardalsheidi ut sem kallast häls manna tungur: sie oc hafe verid eign Jtölulaus Haals stadar k(ir)kiu i Fnióskadal, oc alldrei hef eg heirt hier nockurn efa ä vera, eg man þ(at) og ad kennimenn fra Haalse lietu Reka þängad Sýna Peninga, Sira Halldor Benedix Son, Syra Bessi Björnsson oc þ(ei)r brædur Syra Jon & Syra teitur Magnus Sýnir, & Sýra Olafur Tomasson, Nu sýdaan hann kom t(il) Haals, þ(ei)r hafa & leift þ(ei)m m(önn)um at Reka, sem þess hafa bedest af þ(ei)m oc hier epteir mä eg sueria ef þurfa þiker ä sunnudagen næstan fir Thorläks m(ess)o umm Sumarid Anno 1614.

Þat medkennunst vid Arne Geirmundsson Tomas Sigurdsson & Halldor Tomasson ad vier vorum þar vidstadder j k(ir)kiunnj ä Hälse j fnióskadal med ödrum góðum m(onn)um ä Sunnudagen næstan fir Thorläks m(ess)o um sumared 1614. ad Þorkell Sigmundsson gaf Syra olafe Tomassýne med handsöllum So látandj Vitnesburd sem hier firer ofann skrifadur stendur, og til sannenda hier umm Setium Vier Vor Jnncigle fir Nedann þetta Vitnesburdar bref, Skrifad ä sama deige og äre sem Stad sem firr Seiger.

(L. S.) (L. S.)

Þesser þrýr hier Nærst firer framannskrifader Vitnesburder eru so äsigkomner sä firste er ä kalfsskinne med Einu óskiertu Vaxinsigle annar er & ä Membrana med tueimur hangandj Vax Jnsglum þridie er ä Papýr Med 2ur hriadam hangandj Vax Jnsglum ä [E]enrj Reim.

aller eru Vitnesburder þesser, til þýnga auglýster 24. Majj 1743.⁷⁰

4° lýtur hier ad manntals þýngs Act geingen ad Haalse j Fnióskadal þann 24 Maii 1743. Sub. Lit. D. “ [Væntanlega hið sama og kemur fram í skjali nr. 2 (109) a-b en sä texti fylgir hér á eftir].

Háls var vísiteraður af prófasti 3. október 1751. Í vísitasíunni segir:

4°. Adur mentionerud Document eru þesse epterfylgiande ...

⁷⁰ Skjal nr. 2 (180) a-b. Halldór Benediktsson hélt Háls fyrir 1540 er Bessi Björnsson tók við staðnum og hélt til um 1544, en á eftir honum hélt Jón Magnússon staðinn fram til 1553 er Teitur Magnússon tók við en hann er farinn þaðan fyrir 1577. Ólafur Tómasson hélt staðinn frá 1577-1628, sbr. Sveinn Níelsson, *Prestatal og prófasta*, bls. 296-297. Skjal nr. 2 (108) a-b (uppskrift séra Sigurðar Árnasonar á lögfestu Ólafs Tómassonar og vitnisburðunum 1591 og 1614).

II°. Um Hálsmannatungur á Flateyardals heide 1°. Jsáks brandssonar Vitne, de dato 1591 med einu hangande Jnnsigle, 2°. tveggja Manna Vitne á Pergament med 2ur hangande Jnnsiglum under Sama dato. 3°. Þriggia Manna Vitne á Pappír med 2ur hangande Jnnsiglum og einu burtkomnu um Vitnisburd Þorkels Sigmundssonar Sama efne áhrærande dat. 1614. 4°. Aftal fyrir Rette her á Háls Þinge þann 24 Maji 1743 um greindt afrettar Jtak med vidfestum bilager – Þesse Skilrýke noterud Lit. A B-C.D.⁷¹

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 segir í umfjöllun um Draflastaði:

Ítök kirkjunnar eru þessi: ... Hálfur Lambatúngur, liggja á millum Jökulsáanna austan fram á sömu heiði. Hálfur Lángimór á sömu heiði fyrir vestan ána. Engin not hafa nú ábúendur þessra afrjettarlanda, nema mjög fáa lambatolla af Kambsmýrum og Lambatúngum.⁷²

Hér mun átt við Hálsmannatungur.

Ekki virðist Hálsstaður hafa nýtt þetta land mikið, því að í Jarðabók Árna og Páls segir í umfjöllun um ítakaeignir kirkjunnar:

Afrjettarland á Flateyardalsheiði, sem máldaginn kallar Hálsmannatungur. Enginn veit nú hvar sá afrjettur er, og aldrei hefur staðurinn hans notið, svo menn viti.⁷³

Guðmundur Skíðason prestur á Bægisá segist í vitnisburði frá 25. október 1581 hafa séð gamlan máldaga Hálskirkju á Hólum. Sá vitnisburður hefur varðveist í afskrift séra Gamla (Gamalíels) Ólafssonar á Þóroddsstað og tveggja annarra manna sem gerð var á Hóli í Kinn 12. júní 1608. Þar segir að Hálskirkja eigi „afrétt“ á heiði út, þ.e. Hálsmannatungur.⁷⁴

Leifur Ásmundsson og Indriði Árnason gáfu út vitnisburðarbréf að bón séra Ólafs Tómassonar á Hálsi í Fnjóskadal 20. apríl 1591. Þeir voru báðir barnfæddir í Fnjóskadal og höfðu dvalið þar alla sína tíð og sögðust hafa vitað, heyrt og haldið fyrir full sannindi að:

... land þat allt aa mille jokuls aanna aa flateyiar dals heide wt sem kallazt hals manna tungur sie og hafe verid eign j tolulaus hals stadar kirkiu j fnioska dal, og alldrei hofum vid heyrt hier nockurn efa aa vera og slykt hid sama hafa ockar forfedur sagt og borid ockur vngum aaheyrande. hefur og þesse jtala fyllid verid jafnann j ockar minne, af hals stadar kirkiu formonnum. suo leinge sem huer þeirra hefur stadinn halldid.⁷⁵

⁷¹ Skjal nr. 2 (247) a-b.

⁷² Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 72.

⁷³ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 91.

⁷⁴ Skjal nr. 2 (99) a-b.

⁷⁵ Skjal nr. 2 (96) a-b.

Ísak Brandsson, 77 ára að aldri, sem var barnfæddur í Fnjóskadal og hafði mestan hluta ævi sinnar dvalið þar, sagðist aldrei hafa heyrt nein tvímæli eða vafa leika á því að:

... það land a mille jokuls anna allt vt a flateyardalz heide, huert ed kallad er hals manna tungur, være ei eda verid hefde eign hals stadar kirkju j fnjóskadal med öllu jtölu laust. Slýkt hid sama bar brandr heitinn fader minn. hafa & þeir prestar sem j mýnu minne hafa þann hals stad halldit þessa sýna jtölu ad lambarekstre & odrum skyllidum arliga uppfyllt, & þeim mönnum lofad þangad ad reka er þess hafa bedist af þeim ...⁷⁶

Vitnisburðurinn var bréfaður að Hálsi í Fnjóskadal 20. apríl 1591.

Í kirkjustól Háls kemur fram að vitnisburðirnir frá 1591 hafi verið lesnir á þingi 1743 og vitnað er til þinghalds sama ár.

Í óársettri lögfestu séra Tómasar Ólafssonar fyrir Hálsstað lögfestir hann m.a. „afrétt“ á heiði út, Hálsmannatungur en ekki er minnst á það í óársettri lögfestu föður hans séra Ólafs Tómassonar fyrir Hálsstað sem er að finna á sama blaði. Hvorug lögfestan ber merki þess að hafa verið lesin upp á þingi eða við kirkju en lögfesta séra Ólafs virðist hafa verið lesin 1629, 1630 og 1631 þó að ekki sé getið við hvaða tækifæri.⁷⁷

Séra Þorgrímur Jónsson lögfesti Hálsstað á manntalsþingi 8. júní 1724, land, reka og ítök til ummerkja þar á meðal land á Flateyardalsheiði á millum Jökulsáanna sem kallast Hálsmannatungur. Hann fyrirbauð alla óleyfða notkun á téðu landi og ítökum meðan þau eftir lögum ei aftur gangi annars lagði hann sektir þar við eftir lögum. Inntaks lögfestunnar er að öðru leyti ekki getið en fram kemur að hún hafi verið uppáskrifuð.⁷⁸

Þorgrímur prestur lögfesti aftur Hálskirkjueignir 6. júní 1725. Þar segir um Hálsmannatungur:

So og lögfeste eg afriett ä Flateyardals Heide ut, sem er allt land það er liggur ä millum Jökuls äнна, og kallast Hals manna Tungur, effter þeim skiölum og Documentis er eg þar fyrer Hefe, og eg býst vid effter lögum under mitt Beneficium ad Hallda, þar til þesse Jtök undann Stadnumm gönga ef Nockur það Riettlega atelur.⁷⁹

Lögfestan var lesin upp á manntalsþingi á Hálsi samdægurs og svo aftur á sama stað 24. maí 1743.

⁷⁶ Skjal nr. 2 (97) a-b.

⁷⁷ Skjal nr. 2 (100) a-b. Ólafur Tómasson var prestur á Hálsi 1577-1628 en Tómas Ólafsson var aðstoðarprestur séra Ólafs föður síns en tók við Hálsi 1628 og hélt til 1656, sbr. Sveinn Níelsson, *Prestatal og prófesta*, bls. 297.

⁷⁸ Sbr. skjal nr. 2 (A.6. án nr.). Lögfesta þessi er í dómabók Benedikts Þorsteinssonar sýslumanns í Þingeyjarsýslu 1719-1724 í British Library, merkt BL. Add 11096.

⁷⁹ Skjal nr. 2 (110) a-b.

Þorgrímur Jónsson Hálsprestur lögfesti eignir og ítök kirkju sinnar enn 21. maí 1726. Þar á meðal:

... afriett ä Flateiardals Heide ut, Sem er allt Land það, er liggur ä millum Jökulsáanna, og kallast Hálsmanntungur ...⁸⁰

Lögfestan var lesin upp samdægurs fyrir réttinum á Hálsi í Fnjóskadal.

Jón Þorgrímsson prestur lögfesti Hálsstað 7. apríl 1744 en sú lögfesta er ólík fyrri lögfestum að því leyti að aukið hefur verið við hana. Það er gert í krafti dóms sem Jón Benediktsson sýslumaður kvað upp 4. maí 1740 en svo virðist sem að falsbréf frá 25. júlí 1506 hafi verið lagt fram í málinu og tekið gilt. Um Hálmannatungur segir í lögfestunni:

... afriett ä Heide út Haalsmannatungur, Sem er effter út þrickelegum Documentis Kyrkiunnar, allt Land ä Millum Jöckulsanna ä FlatEyardals Heide út, er Riettenum, ä Nærstlidnu Haalz Manntalz þynge Virtest hættu laust ad Nýta Og brúka firer Prestenn Vegna Haals Beneficii effter frammlögdum Documenter þä j Stad.⁸¹

Lögfestan var lesin upp samdægurs að aflokinni guðsþjónustu við Hálskirkju og við lok guðsþjónustu við Draflastaðakirkju tólfta sama mánaðar. Einnig var hún lesin upp á manntalsþingi að Hálsi 28. apríl 1744 og á sama stað 29. apríl 1752.

Lögfesta séra Jóns fyrir Hálsstað frá 18. maí 1745 er efnislega samhljóða þeirri frá 7. apríl 1744 að undanskilinni eftirfarandi viðbót:

Sömuleidis firer býd eg Einkanlegast Afriettarland Kyrkiunnar ä Flateyardals heide Millum Jökuls äнна, Einum og Sierhuörum, Nefnelegast þo Abýlis Manne Þuerär Vid Fnióskadal edur Nockrum af hanns hälfu, Nema Mitt kome þar leife til ...⁸²

Lögfestan var lesin samdægurs fyrir manntalsþingi á Hálsi og aftur á sama stað 14. apríl 1746.

Raunar má ætla að ágreiningur um Hálmannatungur hafi verið byrjaður nokkru fyrr, samanber það sem segir frammar í þessum kafla í skýrslu um prestaköll í Þingeyjarþingi 1724 og 1725 að afréttarpartur á Flateyrdalsheiði sé undir „prætention“

Jón prestur Þorgrímsson á Hálsi skrifaði Oddi Ólafssyni lögréttumanni á Þverá í Dalsmynni bréf 21. maí 1743. Efni bréfsins varðar þrætuland milli Jökulsáanna á Flateyrdalsheiði sem hann taldi tilheyra Hálskirkju samkvæmt skjölum hennar og segist hann ekki munu sleppa því undan kirkjunni svo lengi sem dómur hnekki ekki

⁸⁰ Skjal nr. 2 (101) a-b.

⁸¹ Skjal nr. 2 (102) a-b. Sami prestur lögfesti Hálsstað á ný 18. maí 1745, 7. júní 1770, 3. júní 1779 og 4. október 1782 en þær lögfestur eru efnislega samhljóða lögfestunni frá 7. apríl 1744 og því er innihalds þeirra ekki getið, sbr. Skjal nr. 2 (103) a-b – Skjal nr. 2 (106). Flestar þessara lögfesta voru lesnar upp oftár en einu sinni.

⁸² Skjal nr. 2 (103) a-b.

skilríkjum hans. Hann hafi hins vegar orðið þess áskynja síðastliðið sumar að Oddur vildi eigna umboðs- og ábýlisjörðu sinni Þverá í Fnjóskadal allt ofannefnt land eða nokkurn hluta þess. Þar sem eignartilkall Ólafs stangist á við eignarheimildir Hálskirkju þá sé ekki um annað að ræða en láta dómstóla skera úr um hvort sé réttara. Hann minnr því Ólaf á loforð hans um að mæta á manntalsþingi að Hálsi 24. maí næstkomandi með öll sín skilríki til þess að fá úrskurð í málinu fyrir dómi.⁸³

Þeir séra Jón og Oddur mættu á þingi á Hálsi 24. maí 1743 og lagði Jón ofannefnt bréf fyrir réttinn. Oddur lagði fram innlegg þar sem hann fór fram á að málið yrði ekki tekið fyrir nú og að beðið yrði með allar vitnaleiðslur varðandi landið milli Jökulsáanna á Flateyjarðalsheiði sem hann segir að hafi í langan tíma legið undir Þverá og Draflastaði. Ástæðan var elliburðir hans og það að hann hefði engin fyriræli fengið frá húsbónda sínum Bjarna Péturssyni. Hann bað því um að málið yrði tekið fyrir eftir næstkomandi alþing og lofaði að vera búinn, fyrir þann tíma, að leita svars hjá húsbónda sínum um hvernig hann vildi láta taka á því.

Því næst spurði séra Jón Odd hvort hann hafi ekki sjálfur notað og leyft öðrum að nota umrætt þrætuland síðastliðið sumar þrátt fyrir að prestur hafi síðastliðið vor í návist Odds lögfest umrætt land Hálskirkju. Oddur játar að hafa notað landið því að hann hafi ekki betur vitað en sér væri það óhætt því að það tilheyrði leigu- og ábýlisjörðu sinni Þverá til helminga móti Draflastöðum. Hálsprestur krafðist þess að eignarheimildir kirkju hans væru lesnar upp fyrir réttinum.⁸⁴

Þeir Vigfús Pétursson á Hömrum í Reykjadal og Eyjólfur Tómasson á Vatnsleysu í Fnjóskadal, sem votta að ofangreind skjöl séu rétt skrifuð upp, sögðust aðspurðir hafa með leyfi séra Þorgríms heitins Jónssonar rekið lömb sín í áðurgreint land milli Jökulsáanna á Flateyjarðalsheiði árið 1723, sama ár og þeir staðfestu afritin.

Með skjölum sínum og vitnisburðum taldi séra Jón sig hafa sýnt fram á að Hálsmannatungur, þ.e. allt land milli Jökulsáanna á Flateyjarðalsheiði liggjandi fyrir innan Grímsland en fyrir utan Kambsmýrarland, tilheyrðu Hálskirkju. Þrátt fyrir að Oddur Ólafsson hafi haft tvö ár til þess að ráðfæra sig við húsbónda sinn, Bjarna Pétursson á Skarði á Skarðsströnd, hefði hann engin gögn lagt fram til þess að hnekkja eignarheimildum Hálskirkju. Engu að síður hefði hann notað landið leyfislaust árið 1742 en ekki 1741 er hann lögfesti það þó að séra Jón hafi ekki komist að því fyrr en síðastliðið haust í lambaréttum. Hann segist þó tilbúinn að horfa í

⁸³ Skjal nr. 2 (109) a-b. Sjá einnig skjal nr. 2 (180) a-b.

⁸⁴ Skjölín sem lesin voru upp og eru ekki nefnd hér eru vitnisburður Ólafs biskups Hjaltasonar um máldaga Hálskirkju frá 21. október 1565, sbr. ÍF XIV, bls. 422, þriggja presta vitnisburður frá 1506, sbr. Skjal nr. 2 (95), afrit af máldögum Auðunar rauða biskups frá 1318, Péturs Nikulássonar biskups frá 1394 og Ólafs Hjaltasonar biskups frá 1461-1510, sbr. ÍF II, bls. 439, ÍF III, bls. 572, ÍF V, bls. 298, vitnisburðir Ísaks Brandssonar, Leifs Ásmundssonar og Indriða Árnasonar allir frá 20. apríl 1591, sbr. Skjal nr. 2 (96) a-b – Skjal nr. 2 (97), og óársett lögfesta Ólafs Tómassonar upplestin 1629-1631, sbr. Skjal nr. 2 (100) a-b. Afrit af þessum skjölum voru gerð af Vigfúsi Péturssyni á Hömrum í Reykjadal og Eyjólf Tómassyni á Vatnsleysu í Fnjóskadal 11. september 1723. Einnig fylgdi með lögfesta séra Þorgríms Jónssonar fyrir Hálsstað frá 6. júní 1725.

gegnum fingur sér varðandi þessa aðtekt Odds, þótt hún sé ólögleg, vegna vinsamlegrar framkomu hans. En þar sem hann viti ekki til þess að hefð séra Þorgríms Jónssonar, forvera síns og föður, á landinu milli Jökulsáanna á Flateyjarheiði sé lögformlega kærð, auk þess sem ekkert hafi komið fram sem kynni að veikja hefð séra Þorgríms, þá vænist hann þess að hafa óraskanlega hefð á landinu fyrir hönd Hálsstaðar sem skjöl kirkjunnar sýni að nái aftur um 208 ár og máldagabréfin frá 1312 til 1739.

Þar sem svo sterk og forn hefð sé á þessu landi þá spyr hann réttinn hvort hann eigi að láta það af hendi vegna óreglulegrar notkunar og án þess að nokkur skjöl séu fyrir hendi sem sýni að umrætt land tilheyri Þverá að öllu leyti. Að endingu biður séra Jón réttinn um úrskurð sem sýni að Hálsmannatungur milli Jökulsáanna á Flateyjarheiði sé óraskanleg eign Hálsstaðar.

Rétturinn ákvað að þar sem eigandi Þverár væri fjarverandi þá væri réttast að bíða með að fella dóm í málinu. Oddur og séra Jón komust því að samkomulagi um að Oddur gerði Bjarna Péturssyni á Skarði viðvart og útvegaði endanlegt svar hans upp á málefnið fyrir lok ágústmánaðar. Þangað til virtist réttinum þó hættulaust að séra Jón notaði umþrætt land vegna Hálsstaðar í krafti framlagðra skjala.⁸⁵

Í jarðaskjölum Þingeyjarsýslu er að finna mjög skaddað bréf sem er stílað á Odd Ólafsson. Ekki er lengur hægt að sjá hvenær bréfið var skrifað en fullvíst má telja að það sé skrifað í beinu framhaldi af framannefndum atburðum og í seinasta lagi rétt fyrir 29. október 1750 en þá var Oddur borinn til grafar. Nafn þess sem skrifar hefur einnig tapast en sjá má af bréfinu að hann hefur líkast til verið umboðsmaður Bjarna Péturssonar á Skarði á Skarðsströnd. Hann getur þess að hafa fengið bréf frá Bjarna, sem hann sendir Oddi, en í því minnst hann á landsreit nokkurn á Flateyjarheiði sem hann kallar Lambatungur. Þær telur Bjarni tilheyra jörðu sinni Þverá í Dalsmynni að hálfu til móts við Draflastaðakirkju. Bréfitari heldur áfram og segir:

... Nu mun yður kunigt ad Halsprestar Eigna [svo, réttara væri: vegna] Halsstadarkirkiu Eygna sier landzreit a somu heidi (eg meyna) so kalladar Halsmannatungur, j hvern landz reit presturenn Sal. sira Þorgrymur Jonsson leifde nockrum bændum lamba uppRekstra fyrer [skjal skert, tilgáta afritara: nokkrum, en plássið virðist of lítið til að það gangi upp] árum. Skilldest mier þa so sem Lambatungur þessar skilldu vera þessar Halzmannatungur þar ohægt være ad upp[götva edur a]ætla hvar þær annarz være þar i þui landz platze og hyggur landsete muni a [skjal skert]umm fortalldede mier þetta edur nafns landplatsins umm breiting huerrar iardar kirkiu eg epter innzigludumm skiolum og maldogumm eigna halfar þessar Lambatungur. Eg meina epter skiolum a motz vid þuerarmenn at þuer[armenn epter] skiolum og maldogum

⁸⁵ Skjal nr. 2 (110) a-b.

Eyg[na sier] nordur til Sal. Indr[ida] Flouentssonar [versific]eradar copiur
[skjal skert]⁸⁶

Bréfritari sagðist hafa heyrt að séra Jón, sonur ofangreinds séra Þorgríms, sé farinn að endurnýja þrætuna. Þess vegna vilji Bjarni á Skarði að bréfritari fái sér öll þau skjöl er hann kynni að hafa fyrir Þverá fyrir utan það sem hann hafi ávíkið en öll þau skjöl séu hjá Bjarna Indriðasyni á Draflastöðum. Þar geti Oddur nálgast þau og nýtt sér til þess að sýna að Þverármenn hafi, eftir innsigliðum skjölum, verið eignaðar umræddar Lambatungur að hálfu sem hafi fylgt jörðinni óátalið í langan tíma. Fleira segist bréfritari ekki hafa í höndunum fyrir jörðinni. Hann biður Odd þó um að aðgæta eftirfarandi atriði:

1° Um nafn landsplátsins, því þér (kannske) eignid ydar ábyli ekkert af Hálsmannatungum 2° Um datum á mínum skjölum og því presturenn hefur sínu eptirkalli til ástæðu 3° Um vissu og fjölda innsiglanna á hvorumtveggja documentanna h[já] yður segja mínar Copiur áðurtaldar, sem þér hafid uppá að byggja [skjal skert, áframhald illæsilegt og samhengislaust] ...⁸⁷

Lögfesta séra Sigurðar Árnasonar fyrir Hálsstað frá 1. júní 1830 er efnislega samhljóða þeirri frá 7. apríl 1744. Henni var þó mótmælt er hún var lesin upp fyrir manntalsþingi á Ljósavatni 2. júní 1830 af eiganda Draflastaða sem frambar að kirkjan þar ætti hálfar Hálsmannatungur til móts við Hálsmenn.⁸⁸

Þann 2. júní 1890 var útbúið landamerkjabréf fyrir kirkjujörðina Háls en þinglýst þann 16. sama mánaðar. Þar koma fram eftirfarandi upplýsingar um Hálsmannatungur:

Afrétt fylgir Beneficis á Flateyardalsheiði. Hálsmannatungur - Landamerki þeirra eru:

Að norðan: Ytri-Jökulsá

Að austan: Fjallsbrún

Að sunnan: Syðri-Jökulsá

⁸⁶ Skjal nr. 2 (58). Fylgt er uppskrift Jóns Þorkelssonar og Hannesar Þorsteinssonar eftir illa förnu forriti sem einnig fylgir með. Viðtakandi bréfsins er vafalaust Oddur Ólafsson lögréttumaður (um 1676-skömmu fyrir 29. október 1750) en hann bjó að Þverá í Dalsmynni, sbr. Einar Bjarnason, *Lögréttumannatal*, bls. 400; Indriði Indriðason, *Ættir Austfirðinga* I, bls. 17. Bjarni Pétursson ríki (1681-1768) bjó á Skarði á Skarðsströnd frá um 1705-1748 og á Staðarhóli 1748-1756, en fluttist þá aftur að Skarði og bjó þar til dauðadags. Bjarni var fæddur á Þverá í Dalsmynni og hefur eflaust átt jörðina, sjá Páll Eggert Ólason, *Íslenzkar æviskrár* I, bls. 188. Umræddur séra Þorgrímur Jónsson (1687-17. febrúar 1739) var prestur á Hálsi í Fnjóskadal og séra Jón sonur hans (1714-1798) vígðist aðstoðarprestur hans 30. september 1736 og fékk brauðið við fráfall föður síns. Hann mun hafa átt í langvinnum deilum um skóglendi Hálsstaðar, sbr. Páll Eggert Ólason, *Íslenzkar æviskrár* III, bls. 312 og V, bls. 136. Indriði Flóventsson (f. um 1650) var hreppstjóri og bjó á Draflastöðum, sonur hans hét Bjarni (f. um 1680), sbr. *Manntal á Íslandi árið 1703*, bls. 354.

⁸⁷ Skjal nr. 2 (58).

⁸⁸ Skjal nr. 2 (107) a-b.

Að vestan: Dalsá.⁸⁹

Pétur Jónsson, prestur á Hálsi skrifaði undir landamerkjalytingu „afréttarinnar“. Lýsingin var samþykkt af; Geirf. Tr. Friðfinnssyni vegna Grímslands, Magnúsi Jónssyni fyrir Heiðarhús og Karli Friðrikssyni vegna Kambsmýra.

Pórhallur Bjarnarson biskup skrifaði prófasti í Suður-Þingeyjarprófastsdæmi 25. janúar 1910 og svaraði spurningu hans um hversu háa leigu skyldi taka fyrir svonefndar Lambatungur sem væru ítak frá Hálskirkju í Fnjóskadal á Flateyjdalsheiði. Biskup svaraði því til að í síðasta mati væru Hálsmannatungur „afréttarpartur“ taldar öðrum leigðar og væru þær og Lambatungur eitt og hið sama enda væri eftirgjaldið jafn hátt.⁹⁰

Hreppstjóri Hálsahrepps skrifaði sýslumanni Þingeyjarsýslu þann 16. nóvember 1914 og sendi honum afgjaldaskrá kirkjueigna í hreppnum fyrir árið. Hann gat þess að þetta væri líkast til í síðasta skipti sem hann sendi frá sér slíka afgjaldaskrá þar sem ábúendur Birningsstaða og Kambsstaða hafi fengið leyfi til að kaupa jarðir sínar. Að vísu stæði þá eftir sú landspilda á Flateyjdalsheiði sem Hálsmannatungur nefnist en ekki hafi tekist að leigja þær út nema sum ár síðan hann tók við umsjá kirkjueigna. Enda sé ekki við öðru að búast eftir að öll byggð lagðist niður á Flateyjdalsheiði. Eftir að það gerðist sé umræddur landskiki ekki notaður til annars en upprekstrar en þar í kring séu „afréttarlönd“ yfirdriffin. Eins og horfi við með eyðijarðirnar á Flateyjdalsheiði gerir hreppstjóri sér engar vonir um að Hálsmannatungur muni gefa landssjóði nokkrar tekjur í framtíðinni. Hann hafi hins vegar borið það upp við hreppsnefnd Hálsahrepps hvort hún hefði ekki áhuga á að kaupa þennan landskika og telur það ekki ólíklegt ef verðið verði á bilinu 50-75 krónur. Ekkert formlegt tilboð liggi þó fyrir enda hafi fasteign hreppsins þar í kring, Kambsmýrar og Almennungur, engar tekjur gefið af sér í fleiri ár og því sé skiljanlegt að hreppsmenn sýni ekki ákafan áhuga að auka landeign sína á svæðinu. Hreppstjóri var þó ekki vonlaus um að hreppurinn kynni að kaupa fyrir áður nefnt verð enda sé vilji hreppsúa að hafa umráð yfir sem mestu af „afréttinni“. Hreppstjóri spyr hvort sýslumaður sé samþykkur sölunni og hvort hann sé til í að koma erindinu áleiðis. Hann telur óþarft að láta fara fram virðingu á Hálsmannatungum, þrátt fyrir að lögin kveði á um það, enda þekki sýslumaður aðstöðu og ásigkomulag eyðijarðanna á Flateyjdalsheiði nógu vel til þess að geta verið með eða móti sölunni. Að endingu getur hann þess að ástæður hans fyrir að mæla með sölunni séu þær að það sé landssjóði fyrir bestu og langeðlilegast og heillavænlegast sé að „afréttarspilda“ þessi sé í umsjá og eigu hreppsfélagsins sem hún liggi í.

Sýslumaður skrifaði Stjórnarráðinu 24. nóvember 1914 og mælti með því að hreppnum yrðu seldar Hálsmannatungur fyrir 50-75 krónur. Hann sagðist ókunnugur

⁸⁹ Skjal nr. 2 (23).

⁹⁰ Skjal nr. 2 (284).

Þessum „afréttarlöndum“ og vissi því ekki hversu mikið verðmæti landspildunnar væri í raun og veru. Hins vegar væri honum fullljóst að litlar líkur væru á því að eyðijarðirnar umhverfis spilduna á Flateyjarðalsheiði byggðust að nýju og enn þá minni líkur á því að kirkjujarðasjóður fengi nokkrar tekjur af landinu, a.m.k. fyrst um sinn. Einnig væri hann sammála því að eðlilegast væri að þetta „afréttarland“ yrði eign Hálshrepps líkt og eyðijörðin Kambsmýrar. Hann taldi ónauðsynlegt að leggja í þau umsvif og kostnað sem fylgdu virðingargerð og mælti loks með því að Hálshreppi yrði selt landið fyrir 75 krónur. Stjórnarráðið skrifaði sýslumanni 11. febrúar 1915 og tilkynnti að það væri fúst til að selja Hálsmannatungur fyrir 75 krónur.⁹¹

Hreppsnefnd Hálshrepps skrifaði hreppstjóra 6. ágúst 1915 og tilkynnti honum að hreppsnefndin hefði tekið málið fyrir á fundi og komist að þeirri niðurstöðu að hreppinum væri ekki þörf á að kaupa Hálsmannatungur. Ástæðan væri sú að þær yrðu ekki notaðar til annars en upprekstrar- og „afréttarlönd“ hreppsins væru yfirdriffin. Hins vegar hafi nefndin verið sammála um að eðlilegast væri að hreppurinn hefði eignarumráð yfir landspildunni því að þannig stæði hann best að vígi með að geta haft einhver not af henni fyrr eða síðar. Hreppurinn væri þó ekki tilbúinn til þess að bjóða meira í hana en 50 krónur.

Hreppstjóri tilkynnti sýslumanni niðurstöðu hreppsnefndar með bréfi 27. júlí 1915. Í því mælti hann með að salan færi fram þar sem um lítið og nytjarýrt land væri að ræða og litlar líkur á því að hægt væri að leigja það út. Sýslumaður tilkynnti Stjórnarráðinu þetta með bréfi 6. ágúst 1915 en skrifað hefur verið á bréfið í Stjórnarráðinu að óþarfi sé að slá af verðinu þó svo að hreppsnefndin reyni að prúttu. Stjórnarráðið bað sýslumann, í bréfi frá 2. febrúar 1916, að tilkynna hreppsnefndinni að verðið fyrir Hálsmannatungur væri 75 krónur og það yrði ekki lækkað.⁹²

Að sögn Jóhanns Skaptasonar árið 1969 eru Hálsmannatungur afréttarland Fnjóskdæla.⁹³ Er allvíða sagt að landið sé eign Hálshrepps, en ekki hefur fundist afsal, sem staðfestir það.

Um Hálsmannatungur segir Jón Sigurðsson í Yztafelli í bókinni „Suður-Þingeyjarsýsla“:⁹⁴

Svo nefnist landið milli Jökulsáanna, sem báðar koma úr háfjallaskálum með jökulfönnum nálægt 1000 m yfir sjó. ... Hálsmannatungur eru frítt land og engjar góðar með nautgæfum heyjum. Bezti hluti tungnanna heitir Lambagrænur. Þar vildi Baðstofu-Jón helzt byggja, en fékk fullt afsvar hjá Hálspresti. En Hálskirkja hefur átt land þetta frá ómunatíð, og eru þar engar byggðarsagnir.

⁹¹ Skjal nr. 2 (282).

⁹² Skjal nr. 2 (283).

⁹³ Árbók Ferðafélags Íslands 1969. Jóhann Skaptason: Suður-Þingeyjarsýsla vestan Skjálfandafljóts og Fljótsheiðar, bls. 83.

⁹⁴ Jón Sigurðsson: Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla, bls. 130.

5.5 Kambsmýrar

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 segir í umfjöllun um Draflastaði:

Ítök kirkjunnar eru þessi: Selstöðu á Gönguskarði á Þrengingaseli, og hefur áður brúkast en nú ekki í nokkur ár. Kambsmýrar á Flateyardalsheiði austan framm milli Jökulsár og gömlu rjetta. Á þessu landsplássi hefur hjáleiga bygð verið, og skrifast hún í hjáleigna röðunni. Hálfar Lambatúngur, liggja á millum Jökulsárna austan fram á sömu heiði. ... Engin not hafa nú ábúendur þessra afrjettarlanda, nema mjög fáa lambatolla af Kambsmýrum og Lambatúngum.⁹⁵

...

Kambsmýrar, eyðihjáleiga, Bygð í afrjettarlandi út á Flateyardalsheiði hjer um fyrir 50 árum, og varaði bygðin inn til næstu 6 ára.

Dýrleikinn óviss því kotið tífundaðist ekki.

...

Útigangur er oftast enginn fyrir fannlögum, og efast menn því að þetta kot muni aftur byggjast, annars er landið gott og grösugt.⁹⁶

Draflastaðir voru vísiteraðir af prófasti 5. október 1751. Í vísitasíunni segir:

4°. Um Eigner Kyrkiunnar frammkemur her ej annad, enn nærsta Biskups Visitatia Hr. Halldórs Brinjólfssonar af 29 Junii 1748 ...

... Enn hvert Lamba tollar af Kambsmýra Landi á flateyardalsheide, heyra Kyrkiunne eda Jördunne til, þar um frammkemur eckert eptertakanlegt hier i stad.⁹⁷

Erlendur Jónsson prófastur seldi, eftir umboði Gísla Magnússonar biskups, Draflastaði, 60 hundruð að dýrleika, með hjáleigunni Grímsgerði ásamt Kambsmýri og meðfylgjandi kúgildi. Gjörningurinn fór fram 29. júní 1773 og keypti Árni Hallgrímsson jarðirnar fyrir þrjú stórhundruð ríkisdali specie.⁹⁸

Á alþingi 1798 var lesið upp afsalsbréf Guðrúnar Þórarinsdóttur frá 19. febrúar 1796 fyrir jörðinni Kambsmýri, fimm hundruð að dýrleika, til Sigurðar Bjarnasonar fyrir 30 ríkisdali courant.⁹⁹

Lögfesta fyrir Kambsmýrum var lesin upp á manntalsþingi á Hálsi 25. maí 1804 og átalín af Jóni Þorkelssyni eigandi Austaríkróka. Hvorki inntaks lögfestu né mótmæla er getið.¹⁰⁰

⁹⁵ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 72.

⁹⁶ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 73.

⁹⁷ Skjal nr. 2 (248) a-b.

⁹⁸ Skjal nr. 2 (295).

⁹⁹ Skjal nr. 2 (297).

¹⁰⁰ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.29).

Á manntalsþingi á Hálsi 17. maí 1818 lét ónafngreindur prestur lesa upp lögfestu fyrir eignarjörð sinni Kambsmýrum. Inntak lögfestunnar kemur hins vegar ekki fram.¹⁰¹

Sauðabjófnaðarmál bræðranna Jóns og Rafns Þorsteinssona var tekið fyrir í aukarétti á Hálsi 16. og 18. júní 1831. Þeir bræður, synir Oddnýjar Rafnsdóttur ekkju á Kambsmýrum, játuðu að hafa á síðastliðnu sumri, nokkru eftir fráfarur eða í sláttarbyrjun, handsamað þrjú aðkomulömb á kvíunum á Kambsmýrum, borið þau inn í fjárhús og afmarkað þau undir mark móður sinnar. Af því búnu ráku þeir lömbin út í „afréttina“ í hverri kotið lá. Hin afmörkuðu lömb tilheyrðu bændunum á Garði og Breiðabóli sem sögðust hvorki hafa fengið Kambsmýramæðginunum lömb síðastliðið sumar né gemlinga í vetur.¹⁰²

Samkvæmt jarðamatinu 1804 er sjálfseignarjörðin Kambsmýrar sögð 5 hundruð. Árstekjur af afréttarleigu eru einn ríkisdalur.¹⁰³

Fjallað er um Kambsmýrar í jarðamatinu 1849-1850. Þar kemur m.a. fram:

Kambsmýrar. talin 5 hndr. ad dyrleika. ... Uteingi og landvidd mikil ad ummáli; landskostir til þrifa og málnty i betralagi; utheyskapur bædi á þurru og votu töluverdur, ... dalitil not af fjallagrösum til heimilisbrúkunar. ...¹⁰⁴

Í fasteignamatinu 1916-1918 er staðfest að landamerki Kambsmýra hafi verið þinglesin 1885. Eftirfarandi upplýsingar um Kambsmýrar eru einnig fengnar úr matinu:

Jörð þessi sem hefir verið í eyði til langs tíma, og hús þar og mannvirki niðurfalinn, liggur innantil á Flateyjardalsheiði. Er þar afar snjóþungt, vorharðindasamt og illviðragjarnt. Landrými er geysimikið og sumarland hið bezta. Slægjur líka fjarska víðlendar og allgrasgefna, samfeldir mýraflákar, mólendi og hálfdeigjur, nokkuð eflaust véltækt. Undanfarið hefur landið verið notað til upprekstrar og slægna, en tiltölulega lítið, þar eð upprekstrarlönd eru allmikil umhverfis, en erfitt um heyskap sökum fjarlægðar, vegleysu og enda vangæfra þurka. Landið metið Kr. 800.00¹⁰⁵

Samkvæmt matinu á og notar Valdimar Valdimarsson í Böðvarsnesi Kambsmýrar.

Landamerkjabréf fyrir Kambsmýrar var útbúið þann 20. apríl 1885 og þinglýst 27. maí sama ár. Þar stendur:

Að sunnan ræður merkjum Skeiðislækjargil ofan af fjalli og úr því bein stefna á Merkivörðu á Miðhólum. Að vestan ræður bein lína [strikað yfir, stefna] frá nefndri merkivörðu norður á miðjan Almannakamb, þá Dalsá norður til Syðri-

¹⁰¹ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.43).

¹⁰² Sbr. Skjal nr. 2 (A.6. án nr.).

¹⁰³ Skjal nr. 2 (63).

¹⁰⁴ Skjal nr. 2 (67) a-b.

¹⁰⁵ Skjal nr. 2 (70).

Jökulsár. Að norðan ræður Syðri-Jökulsá frá því hún fellur í Dalsá og á fjall upp. Að austan ræður hæsta fjallsbrúnnin.¹⁰⁶

Karl E. Friðriksson skrifaði undir landamerkjabréfið fyrir hönd Hólmfríðar Halldórsdóttur. Það var samþykkt af: Hannesi Friðrikssyni fyrir hönd eiganda Austaríkróka, Péttri Jónssyni fyrir hönd Hálskirkjulands og Birni Bjarnasyni fyrir hönd Vestaríkróka.

Kambsmýrar komust um skeið í eigu Hálsahrepps, en voru seldar bónda í Böðvarsnesi árið 1916.¹⁰⁷

Í umfjöllun Jóns Sigurðssonar í bókinni „Suður-Þingeyjarsýsla“ er vitnað til Jarðabókar Árna Magnússonar og Páls Vídalíns um byggð og byggðarmöguleika. Einnig kemur fram, að byggð hafi verið komin þar á árið 1806. Megi ætla, að þar hafi verið oftast búið til ársins 1896. Jörðin var í eyði 1896-1918, en í byggð 1918-1929. Síðan var stundum sumarvist í Kambsmýrum við heyöflun og jafnvel selför. Var selstöðunni ekki að fullu lokið fyrr en skömmu fyrir 1940.¹⁰⁸

5.6 Kotamýrar

Fram kemur í kvörtunarbréfi séra Odds Bjarnasonar á Þóroddsstað skrifuðu á alþingi 6. júlí 1673 að Björn Magnússon hafi byggt eða byggja látið út úr landi Náttfaravíkur jörðina Kotamýrar sem hann segist ekki vita betur en sé land Þóroddsstaðar. Í bréfi séra Eiríks Þorleifssonar sem hélt Þóroddsstað á 19. öld kemur fram að ráða megi af kvörtunarbréfinu og byggingarbréfi sem sé líklega frá 1638, að:

Heila landed mót Vestre Hafe Vered það sem Svíná Heldur framm til Fialla afrettar land Vykum til Heirande, Og so Vel Halded Þóroddsstaðar Kyrkiu eign sem Hitt Landstikked frá Svínáróse, Og Náttfara læk til Ofeigshellirs, Jafnvel þótt lykur Dragest [yfirstrikað: til] ad því, ad þetta Hafe sá lands partur Vered, sem i fyrstu Hafe giefenn vered til Stadanna i Reikiadal fyrer afréttar land, enn Hafe þó Öndverd lega fyrer Siálfra þeirra Hyrdu Og af skipta leise frá þeim Horfed til Þóroddsstaðar, unns Hann það aptur Miste til Skridu Eyganda i tyd Sr. Gunnlaugs Jons sonar.¹⁰⁹

Land þetta, sem hafi verið í byggð í meira en 100 ár, hafi með gjöf Jóns Benediktssonar sýslumanns á dánarbeiði orðið fasteign fátækra í Reykjadal. Hann efast þó um að Rauðaskriða hafi með löglegum hætti:

¹⁰⁶ Skjal nr. 2 (28) a-b.

¹⁰⁷ Skjal nr. 28 (4).

¹⁰⁸ Jón Sigurðsson: Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla, bls. 132.

¹⁰⁹ Skjal nr. 2 (77). Oddur Bjarnason hélt Þóroddsstað á árunum 1665-1677/78 en séra Gunnlaugur 1660-1665, sbr. Sveinn Níelsson, *Prestatal og prófasta*, bls. 298. Umræddur Björn Magnússon er líkast til samnefndur sýslumaður og klausturhaldari á Munkaþverá 1662-1695, sbr. Páll Eggert Ólason, *Íslenskar æviskrár I*, bls. 235-236. Skriða sú sem talað er um er líkast til Rauðaskriða í Aðaldælahreppi.

... ad komest á lande því i Öndverdu Haft eptir Orækum máldaga, því lysa gamlar lóg festur Hér, sem yfergrípa Heila Kotaland fyrer Vestann Ána, Og Siálfann bæenn þar med, Hvórium bádir þeir Fedgar Og þá eigendur Kotalands Lögmadur Benedict af 22 Maí, 1726. Hefir þynglyst á Liósavatne og Prótócolerad á kiærulaust, Og Sómu leides Sonur Hanns Systlumadur Jon n<o>ckrum sinnum i afa Myns Sira Sæmundar Sál. tyd, Og Mót mælte þeim alls ecke.¹¹⁰

E. Þorleifsson og Pétur Jónsson votta að bréf Odds sé rétt skrifað eftir frumritinu á Þóroddsstað 4. ágúst 1828. Fjórir menn votta svo að rétt sé skrifað eftir skjölum Þóroddsstaðarkirkju en sá vitnisburður er ódagsettur.

Í Jarðabók Árna og Páls frá 1712 er eftirfarandi:

Kotamyre kallast eyðikot utantil við Svíná í áðursögðum afrjett [Náttfaravíkum]. Bygt hjer um fyrir 40 árum á fornu selstæði að forlagi Björns Magnússonar að Múkaþverá, sem vildi eigna Skriðu kirkju þennan part afrjettarins, en síðan reyndist hann eign Staðarkirkju og hinna staðanna sem hjer eiga ítök [Grenjaðarstaðar og Múla]. Bygðin varaði fáein ár, því kýtingur var um kotið.

Landskuld meinast að verið hafi 40 álnir í landaurum. ...

Aftur má hjer byggja sem áður segir um Naustavík, þó hjer sje miður til sjávarafla komið.¹¹¹

Í erfðaskrá Jóns Benediktssonar sýslumanns, sem dagsett er 25. september 1775, ánafnar hann fátækum, guðsvoluðum þurfamönnum sem bornir og barnfæddir eru í Reykjadalshreppi Kotamýrar, hjáleigu eða heimaland Rauðaskriðu og 10 hundruð að dýrleika, ásamt landi á Hurðarbaki en að fráskildum reka.¹¹²

Lögfesta fyrir Kotamýrum var lesin upp á manntalsþingi á Hálsi 11. maí 1810 Inntak lögfestunnar er ekki getið en fram kemur að enginn hafi mótmælt henni.¹¹³

Á manntalsþingi á Ljósavatni 5. júní 1816 var lesin upp lögfesta Gísla Jónssonar hreppstjóra á Breiðumýri, fyrir Kotamýrum sem sé fátækraeign Helgastaðahrepps. Inntaks er hins vegar ekki getið.¹¹⁴

Lögfesta fyrir kristfjórðinginni Kotamýrum, fátækraeign Helgastaðahrepps, var lesin upp á manntalsþingi á Ljósavatni 16. maí 1828. Inntak lögfestunnar er hins vegar ekki getið.¹¹⁵ Á sama manntalsþingi var lesin upp lögfesta séra Eiríks Þorleifssonar fyrir Þóroddsstaðar beneficio, heimalöndum þess auk lands- og

¹¹⁰ Skjal nr. 2 (77). Jón Benediktsson sýslumaður í Þingeyjarþingi andaðist í Rauðaskriðu 1. maí 1776, sbr. Páll Eggert Ólason, *Íslenskar æviskrár* II, bls. 59. Séra Sæmundur Jónsson hélt Þóroddsstað 1748-1784 og sonarsonur hans séra Eiríkur Þorleifsson 1826-1842, sbr. Sveinn Níelsson, *Prestatal og prófesta*, bls. 299.

¹¹¹ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 111.

¹¹² Skjal nr. 2 (287).

¹¹³ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.31).

¹¹⁴ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.41).

¹¹⁵ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.45).

rekaftökum en hann taldi að sum þeirra væri flestum mönnum ókunn. Inntak lögfestunnar er ekki getið en Jakob Pétursson hreppstjóri Helgastaðahrepps mótmælti lögfestunni því að hann taldi að hún gengi upp á Kotamýraland, suður fyrir garð þann sem liggja fyrir utan Náttfaralæk.¹¹⁶

Jakob Pétursson hreppstjóri var einn af þeim sem mótmælti lögfestu séra Eiríks Þorleifssonar, fyrir eignum og ítökum Þóroddsstaðarprestakalls, vegna Kotamýra fátækraeignar. Inntaks lögfestunnar, sem lesin var upp á manntalsþingi á Helgastöðum 4. júní 1832, er ekki getið.¹¹⁷

Lögfesta fyrir jörðinni Björgum frá árinu 1679 var lesin upp á manntalsþingi á Ljósavatni 19. maí 1855. Inntaks er ekki getið en sýslumaður sá ástæðu til þess að geyma fátækraeigninni Kotamýrum allan sinn rétt til löglegra mótmæla því að lögfestan lýsi landeign Bjarga að Svíná.¹¹⁸

Á manntalsþingi á Ljósavatni 23. maí 1856 var lesin upp lögfesta Kotamýra, fátækraeign Helgastaðahrepps, sem dagsett var 25. maí 1822 og þinglesin þremur dögum síðar. Inntaks lögfestunnar er ekki getið en henni var mótmælt af Jóni Einarssyni, ábúanda Bjarga, með tilliti til landeignar Kotamýra á Hurðarbaki til Purkár.¹¹⁹ Sömu leiðis var þá lesin upp óstaðfest afskrift af lögfestu Bjargalands frá 1679 sem var mótmælt af J. Péturssyni umráðamanni Kotamýra að því leyti sem hún stangaðist á við lögfestu Kotamýra.¹²⁰

Tveir menn votta um vitnisburð Magnúsar Þorvaldssonar sem svarinn var á Þóroddsstað 10. maí 1821. Þar segir Magnús að frá því hann muni fyrst eftir sér, þ.e. í um 40 ár, hafi selanætur verið lagðar fyrir norðan Svíná sem sumir kalli Kotafjöru. Eigendur nótanna og þeir sem hafa lagt þær hafi ætíð fengið leyfi til þess hjá Þóroddsstaðarpresti og greitt honum, en ekki eiganda Kotamýra, ákveðið gjald fyrir. Þessu til frekari staðfestu greinir hann frá því að bræðurnir Sveinn og Jón á Kotamýrum lögðu eitt sinn selanætur sínar fyrir innan Svíná (sem nú er kölluð Purká) með leyfi sýslumannsins Jóns Benediktssonar á Rauðaskriðu. Næturnar sáu þeir aldrei aftur en Magnús segir að þeir hefðu aldrei ráðist í þessa framkvæmd ef sýslumaður, sem var húsbóndi þeirra, hefði haft nokkurn rétt til að leigja þeim nótlög fyrir utan umrædda á.¹²¹

Þrír menn votta að vitnisburður Magnúsar sáluga, sem var í Naustavík, áhrærandi lagningu selanóta og afgangur þar af fyrir norðan Svíná sé réttur. Mennirnir segjast hafa heyrt og vitað þetta í mörg ár, þ.e. Einar Erlendsson á Björgum í 34 ár, Jón Einarsson á sama bæ í jafn mörg ár, Jón Sturluson á Nýpuá í 30 ár, Þorvaldur Magnússon á Kaldbak í 40 ár, Sören Jónsson á Geirbjarnarstöðum í 35 ár og Hjalti

¹¹⁶ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.46).

¹¹⁷ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.50).

¹¹⁸ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.57).

¹¹⁹ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.61).

¹²⁰ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.62).

¹²¹ Skjal nr. 2 (77).

Illugason á Granastöðum í 31 ár. Umræddur vitnisburðurinn var bréfaður 20. desember 1820.¹²²

Eiríkur Þorleifsson prestur á Þóroddsstað var mjög ósáttur við að Þóroddsstaður ætti ekki Kotamýrar. Hann samdi 30. janúar 1829 athugasemdir við það sem það sem hann kallaði munnsögn Margrétar, en prestur hafði undir höndum afrit af kaupbréfi Margrétar nokkurrar frá því um 1500 er hún seldi Rauðaskriðu. Hún mun hafa sagt kaupvottum til landamerkja og eigna jarðanna en þeir skrifað frásögn hennar niður síðar eins og bréf þeirra vitnar til um. Í máli hennar segir um eignir Rauðaskriðu:

Sagde þrátt nefnd Margriet, ad Skrida ætte af Riett á Hurðarbake, og þar allann Reka, Fyrer því af Riettar Lande ...¹²³

Prestur segir að ljóslega komi fram að rekinn sé fyrir öllu landi en nái þó ekki lengra suður en til Galtahellis. Af því er ljóst að landið í vestanverðu fjallstaglinu hafi ekki heldur náð lengra suður því að annars hefði rekinn átt að ná til Litlufjöru suður. Það hafi hins vegar aldrei verið tilfellið heldur hafi forvaði Galtahellis verið rekamark Rauðaskriðu að sunnan frá fyrstu tíð. Hann heldur áfram og segir þessi:

... tvi tekenn Orda tiltæke Margrétar; og þar, og aptur, Fyrer því lande, Syna lióslega land Vógstenn i fiallenu ad Vestan, sem allur grase gróenn á þeirre tíð, Hefur Vered nógur fyrir fiár af Rétt frá Skridu ...¹²⁴

Prestur segir jafnframt að mögulegt sé að kaupvottarnir hafi misheyrt orð Margrétar og hún sagt Urðarbak en ekki Hurðarbak. Urðarbak sé hins vegar réttnefni því að fyrir meiri hluta rekans liggi urð sem beri heitið Stóraurð en af henni hefði rekinn mátt taka nafnið Urðarreki. Í þeim fjallshala að austan sem liggi fyrir rekanum hafi aldrei graslendi verið heldur aðeins meitilberg og urð allt á brún upp þannig að fjallsheitið hafi af því með réttu mátt kallast Urðarhali en aldrei Hurð. Einnig bendir séra Eiríkur á að Margrét eignir Rauðaskriðu allan reka þó að Grenjaðarstaður eigi þar ¼ hluta í hval. Það sýni að Margrét gæti hafa haft rangt fyrir sér í fleiri atriðum en þessu og sömuleiðis sé ekki að sjá að Margrét hafi kallað til votta til þess að sanna orð sín og því sé kaupbréfið byggt á vottlausri sögn Margrétar sem geti ekki jafngilt óhnekkjanlegum máldaga.

Hann heldur áfram og segir að Björn Magnússon eigandi Rauðaskriðu hafi fyrstur manna eignað sér land vestan Svínár, vestur frá nefndum fjallshala á árunum 1654-1665 og hafi þá byggt þar kotið. Síðan hafi Benedikt Þorsteinsson lögmaður útvegað sér vitnisburði um að sú bygging hefði ekki verið ákærð og að eigandi Rauðaskriðu hafi tekið landskuld af kotinu. Jón sýslumaður, sonur Benedikts, muni

¹²² Skjal nr. 2 (77).

¹²³ Skjal nr. 2 (78) a-b.

¹²⁴ Skjal nr. 2 (78) a-b.

svo hafa sagt séra Sæmundi Jónssyni, afa séra Eiríks, og látið það víðar út berast að í máldaga Rauðskriðu stæði:

Skrida á allt það land sem ad Hurd hilur.¹²⁵

Hann hafi því gegn betri vitund breytt orðum Margrétar og eignað sér alla framdali mót vestri og þ.á m. hið forna Helgastaðasel sem sýni enn þann dag í dag þá afstöðu hvar „afrétt“ staðanna í Reykjadal hafi til forna verið. Það komi því ekki á óvart að hann á dánarbeði sínu gæfi fátækum þetta illa fengna land til þess að friða samviskuna.

Einnig getur séra Eiríkur þess að Jakob Pétursson, sem sé búinn að vera hreppstjóri í um 11 ár, hafi helgað sína hreppstjórn með því að lögfesta og brúka Austurdal suður frá Skriðureka og Skarðsmýrar suður í gegn. Síðan hafi hann lögfest og boðið upp land Þóroddsstaðar og fjörugögn fyrir norðan Svínárós til brúkunar.

Umsögn sína endar séra Eiríkur með því að segja að hann hafi sýnt fram á hvernig kot hafi verið byggð og menn síðan smám saman fært sig upp á skaftið með rangri sögn og tálskrift í formi lögfesta sem byggðar voru á ásælni en engum rétti. Hann segir að ofangreindar upplýsingar varðandi máldaga Rauðskriðu séu að mestu leyti skrifaðar eftir Jóni Jónssyni bónda á Rauðaskriðu. Þær séu þó einnig sumpart samhljóða vitnisburði Þóroddsstaðarskjala einkum varðandi þann tíma er séra Gunnlaugur Jónsson hélt staðinn¹²⁶ en í hans tíð gekk hvað mest undan staðnum og kirkjunni, hvorttveggja eignarland og lausir aurar.¹²⁷

Eiríkur Þorleifsson Þóroddsstaðarprestur skrifaði Þorsteini Pálssyni aðstoðarpresti á Hálsi 30. janúar 1836 m.a. um Náttfaravíkur. Þar lýsti hann gremju sinni yfir því hversu illa forverar hans hefðu varið eignir kirkjunnar og ekki komið í veg fyrir að ítölur kæmist á land kirkjunnar.

Vildi Eiríkur meina að Kotamýrar hefðu verið hluti af því landi en sýndist torvelt að ná þeim aftur undir kirkju sína en Björn Magnússon eigandi Rauðaskriðu byggði þær úr eyði og eignaði Rauðaskriðu sem hjábýli í tíð séra Gunnlaugs Jónssonar sem var ekki maður til þess að hindra það. Eftirmaður hans, séra Oddur Bjarnason, klagði þetta á alþingi 1673 fyrir biskupi og landfógeta Jóhanni Klein. Þeir hefðu úrskurðað landið Þóroddsstað og séra Oddur notað það fyrir „afréttarfé“ eftir sem áður og við það hefði kotið farið aftur í eyði. Það hefði því aldrei komist nein veruleg hefð á kotið undan Þóroddsstað fyrr en að sýslumanni Jóni Benediktssyni látnum en á banasæng sinni hafi hann gefið fátækum í Reykjadal áð. Það gerðist í tíð séra Sæmundar Jónssonar, afa séra Eiríks, en að hans sögn grátbað Halldóra systir hans, ekkja Jóns sýslumanns, að svipta ekki látinn eiginmann sinn ærunni fyrir tiltækið. Eiríkur segist ekki muna hverjir voru til heimilis á Þóroddsstað á þessum

¹²⁵ Skjal nr. 2 (78) a-b.

¹²⁶ Gunnlaugur Jónsson hélt Þóroddsstað á árunum 1660-1665, sbr. Sveinn Níelsson, *Prestatal og prófastar*, bls. 298.

¹²⁷ Skjal nr. 2 (78) a-b.

tíma, aðrir en foreldrar hans sálugir, enda var hann barn að aldri og þeir líkast til allir fallnir frá. Hitt mundi hann að opinberlega var um þetta rætt svo að viðstaddir heimilismenn hafi getað heyrt um það talað. Við það hafi staðið síðan. Þótt faðir hans sálugi, séra Þorleifur Sæmundsson, hafi ekki kært það til þings þá hafi hann lýst því á þingi að tiltækið væri ólöglegt en sýslumaður hafi ekkert gert í því frekar. Hins vegar megi ljóslega sjá á jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns að þar séu Kotamýrar ekki taldar með hjábýlum Rauðaskriðu heldur Þóroddsstaðar eins og von var. Einnig sýni jarðabók Skúla Magnússonar landfógeta berlega að hvorki Benedikt lögmaður né sonur hans Jón sýslumaður hafi þorað opinberlega að telja Kotamýrar með hjábýlum Rauðaskriðu eða sem eign sína. En staðfestir máldagar sýni að Rauðaskriða hafi aldrei átt svo mikið sem þverfótargreidd í því landi heldur aðeins Þóroddsstaður sem hafi leigt kotslandið öðrum m.a. undir „afréttarfé“.

Frá því að Björns Magnússon byggði Kotamýrar hafi ákærur staðið upp á þær frá feðgunum Benedikt og Jóni. Eiríkur prestur hefur eftir Sören Jónssyni að faðir hans Jón Árnason hafi, þegar hann var vinnumaður hjá Jóni sýslumanni, heyrt sýslumann formæla þeim forna landamerkjagarði milli Naustavíkur og Kotamýra. En afstaða landamerkjagarðsins olli því að honum tókst ekki að klófesta landið út að þeim garði ásamt verstöðu Náttfaravíkur sem að fornu hafi verið lendingarstaður kotsins. Menn hafi þó fært sig upp á skaftið og í tíð forvera séra Eiríks reynt að ná landinu út í garð þennan og verstöðunni með. Hann vonaðist til þess að það yrði til þess að kotið yrði aftur fært undir Þóroddsstað en ekki sé enn komin 100 ára hefð fátækra á landinu. Ef samin yrði bænarskrá til konungs um málið þá myndi hann eflaust telja að kirknafénu hafi verið stolið handa fátækum. Hann segir ef Jón Kristjánsson verði aðstoðarprestur sinn og fái staðinn eftir sig muni faðir hans tæpast geta styrkt hann til þess að það gerðist. Fáir séra Þorsteinn á Hálsi, viðtakandi bréfsins, hins vegar staðinn þá skuli hann líta á bréfið sem hugvekju skrifaða í vinsemdarskyni.¹²⁸

Kotamýrar ber á góma í greinargerð séra Eiríks Þorleifssonar um Náttfaravíkur, frá 11. desember 1840, og vísast því á umfjöllun í Þóroddsstaðarhlutanum í Náttfaravíknakaflanum.

Eiríkur Þorleifsson skráði í kirkjustól Þóroddsstaðar 1840–1905 að Kotamýraból væri eyðihjáleiga Þóroddsstaðar. Einnig stendur:

... Jtöurnar, sem maldagar nefna fyrir austan fliót og á Flióts Sandi millum ósanna, hafa verit endurgjalds Jtölnur eptir ingeingnum Samningum, [úti á blaðjaðri er bætt við: n. b. og sennilega vísað niður en þar er skert og verður fyrsta orðið alls ekki lesið með vissu: fyrir? fiár rekstr í vykna afrétt fyrir

¹²⁸ Skjal nr. 2 (111) a-b. Jón Kristjánsson varð aðstoðarprestur á Þóroddsstað 17. júlí 1836 og fékk staðinn eftir séra Eirík Þorleifsson, sbr. Sveinn Níelsson, *Prestatal og prófasta*, bls. 299. Faðir séra Jóns Kristjánssonar var Kristján Jónsson dannebrogismaður og umboðsmaður á Illugastöðum, sbr. Páll Eggert Ólason, *Íslenzkar æviskrár* III, bls. 212-213.

Kotamýra landi og fleira] og þær allar hafa við komandi Staðir fyrir laungu síðan undir sig tekið, og þar með þeim Skiptum síálfir svo uppsagt at þeir frammar ekki hafa rétt til, eptir nokkru í landi at lýsa hiá þessum Stað í Máldaga skini. ...¹²⁹

Kotamýrar (Kotamýri) teljast tilheyra fátækum í Helgastaðahreppi, gefnar af Jóni Benediktssyni heitnum sýslumanni, samkvæmt jarðamatinu 1804. Þar kemur einnig fram að jörðin sé sögð 10 hundruð og að þar fóðrist sex sauðir. Árstekjur af afréttarleigu eru einn ríkisdalur. Í jarðamatinu er einnig minnst á að skriður skemmi úthaga.¹³⁰

Í jarðamatinu 1849-1850 segir um Kotamýrar:

Kotamýrar kristsfjórjörð talin 10 hndr. að dýrleika. ... Eingi nokkuð að víðáttu, bæði þurru og votu, fremur reitingslegt, sæmilega heygott. Landrými sæmilegt; gjeldfjárupprekstur til hagræðis; allgóð málnytta ... Þræta er hjer á landshluta nokkrum milli Bjarga, um hvað seinna verður gjetið. ...¹³¹

Einnig er minnst á að

Þrætulandið milli Kotamýra og Bjarga liggur vestan við sokallaðan bakránga; og álytst nægur afrjettur handa 100 lömbum.¹³²

Fram kemur í fasteignamatinu 1916-1918 að ekki finnist þinglesin landamerki eyðijarðarinnar Kotamýrar. Eftirfarandi upplýsingar um Kotamýri eru einnig fengnar úr matinu:

Jörð þessi, sem hefir verið í eyði síðan 1909, liggur í dalverpi upp til fjalla, afar afskekkt. Engjar litlar mjög og tún fallið í órækt. Landrými nokkurt og landskostir góðir, en afar snjóþungt. Hús eru niðurfallin og hafa eigendur leigt nytjar landsins undanfarin ár fyrir 15-20 krónur.¹³³

Þann 23. maí 1890 var landamerkjapræta Bjarga og Kotamýra tekin fyrir í aukarétti Þingeyjarsýslu. Eftir að málsaðilar höfðu tekist nokkuð á fyrir réttinum, m.a. með vitnaleiðslum, komu þeir sér saman um að málinu skyldi frestað meðan þeir reyndu til þrautar að ná sáttum sín á milli.¹³⁴ Virðist það hafa tekist, því að umboðsmaður Kotamýra skrifaði undir landamerkjabréf Bjarga árið 1891.

Um Helgastaði á Kotadal segir Jón Sigurðsson í Yztafelli:

Innarlega á Kotadal, og skammt frá jökli, heita Framdalsmóar. Þar segja sagnir, að verið hafi 8 bæir og heil kirkjusókn. Ekki sést þó djarfa þar til rústa nema á einum stað, og nefnist þar Helgastaðir, og er ekki öðrum stöðum nafn

¹²⁹ Skjal nr. 2 (178) a-b.

¹³⁰ Skjal nr. 2 (61).

¹³¹ Skjal nr. 2 (65) a-b.

¹³² Skjal nr. 2 (65) a-b.

¹³³ Skjal nr. 2 (68).

¹³⁴ Skjal nr. 2 (3).

gefið. Ekki eru þarna meiri rústir en svara mætti vænum heygardi. Heyjja mætti þarna sem svarar 30 heyhestum.¹³⁵

Eftir að byggð þeirri lauk, sem getið er í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, munu Kotamýrar hafa legið í eyði til ársins 1787. Eftir það var byggðin samfelld (eða nær því) til ársins 1910. Engin byggð hefur verið þar síðan.¹³⁶

Eiríkur Þorleifsson talar um Helgastaðasel, sem Kotamenn kalli nú Helgastaði, og vitnar til nokkurra nafngreindra manna í greinargerð sinni 11. desember 1840.¹³⁷ Sjá undirkafla um Þóroddsstað í Náttfaravíknakaflanum.

Landamerkjum Kotamýra og Naustavíkur er lýst í skjali frá árinu 2007. Sjá Naustavík.

5.7 Náttfaravíkur (Naustavík)

Eins og sagt var í umfjöllun um landnám eru ýmsar sagnir af Náttfara í Náttfaravík í Landnámu. Bæði Sturlubók og Hauksbók segja Náttfara hafa verið með Garðari Svavarssyni í Íslandsferð hans. Í Sturlubók er þetta:

Um várit, er hann [Garðar] var búinn til hafs, sleit frá honum mann á báti, er hét Náttfari, ok þræl ok ambátt. Hann byggði þar síðan, er heitir Náttfaravík.¹³⁸

Hauksbók segir Náttfara hafa komið í Náttfaravík fyrir utan Skuggabjörg þegar skipsbátur Garðars slitnaði frá skipinu. Síðar segir:

Náttfari var eptir með þræl sinn ok ambátt; því heitir þar Náttfaravík.¹³⁹

Sturlubók segir síðar m.a. um landnám í Reykjadal:

Náttfari, er með Garðari hafði út farit, eignaði sér áðr Reykjadal ok hafði merkt á viðum, en Eyvindr rak hann á braut ok lét hann hafa Náttfaravík.¹⁴⁰

Jakob Benediktsson segir þessa frásögn einnig vera í Reykdæla sögu, en þar sé stuðst við forna Landnámugerð, eldri en Sturlubók, og vísar til bókar Jóns Jóhannessonar, „Gerðir Landnámabókar“¹⁴¹

Í landnámskaflanum eru einnig vangaveltur um réttindi staðanna, Helgastaða, Grenjaðarstaða og Múla í Náttfaravíkum og hugsanleg tengsl þeirra við landnámsmenn.

Elsta heimild, sem fundist hefur um Náttfaravíkur í Íslenzku fornbréfasafni, er í skrá um landamerki Hafralækjar, Garðs, Skriðu og ýmissa fleiri jarða í Þingeyjarsýslu sem talin er frá því um 1263. Þar segir að Garður í Aðaldal eigi:

¹³⁵ Jón Sigurðsson: Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla, bls. 180.

¹³⁶ Jón Sigurðsson: Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla, bls. 179-180.

¹³⁷ Skjal nr. 2 (74) a-b.

¹³⁸ Íslenzk fornrit I. Íslendingabók Landnámabók, bls. 36.

¹³⁹ Íslenzk fornrit I. Íslendingabók Landnámabók, bls. 35.

¹⁴⁰ Íslenzk fornrit I. Íslendingabók Landnámabók, bls. 276.

¹⁴¹ Íslenzk fornrit I. Íslendingabók Landnámabók, bls. 277.

... gelldfiar Rextur í kalfagrufur j vikur sem þarf ...¹⁴²

Ekki verður séð að minnst sé á þennan rétt í beinum tengslum við Garð annars staðar, enda hefur ekki verið leitað sérstaklega að skjölum varðandi Garð. Hins vegar víkur Eiríkur Þorleifsson að þessu á nokkrum stöðum í skrifum sínum, sem oft verður vitnað til hér á eftir.

Allnokkrir kirkjustaðir áttu réttindi í Náttfaravíkum, Grenjaðarstaður í Aðaldal og Helgastaðir í Reykjadal áttu þar „afrétt“ og Grenjaðarstaður önnur ítök að auki, Múli í Aðaldal átti þar „rekstur gömlu fé“, Þóroddsstaður átti þar samkvæmt máldögum reka og gerði að auki kröfur um eignarhald á Náttfaravíkum, sem virðist hafa verið viðurkennt a.m.k. að nokkru leyti, Háls- og Ljósavatnskirkjur áttu þar rekaítök svo og Munkaþverárklaustur og Ljósavatnskirkja „geldfjárrekstur“ að auki. Bera máldagar Auðunar rauða Þorbergssonar Hólabiskups frá árinu 1318 vitni um réttindi allra þessara kirkna. Sömuleiðis er getið um þau í máldögum Péturs Nikulásssonar biskups frá 1394 og máldagabók Ólafs Rögnvaldssonar 1461-1510, nema reki Ljósavatnskirkju er ekki nefndur í Pétursmáldögum og Ljósavatn er ekki í máldagabók Ólafs, en hins vegar er þar talað um Ljósvetningareka sem Hálsmenn eigi í.

Til þess að fá sem gleggsta yfirsýn yfir þessi ítök og réttindi einstakra staða hefur verið brugðið á það ráð að fjalla um hvern kirkjustað fyrir sig og síðan þær jarðir sem byggðust í Náttfaravíkum, Kotamýrar, Naustavík og Vargsnes, en alltaf verður einhver skörun þar á milli.

Um rekaréttindi í Náttfaravíkum er þess að geta að Hálskirkja átti reka milli Hvanndala og Svínár (síðar Purkár), Munkaþverárklaustur reka frá Ófeigshelli til Svínár og frá Ófeigshelli til Mjósyndis og í skjölum Þóroddsstaðar er líka talað um reka út frá Ófeigshelli til Mjósyndis. Mjósyndi var samkvæmt uppskriftum Skúla Tómassonar og Eiríks Þorleifssonar af skýrslu um eignir Þóroddsstaðar frá 1599 hið sama og Dalsárós. Í máldagabók Ólafs Rögnvaldssonar er talað um Eyyarreka sem hluta af Náttfaravíknarekum.

Oft kom upp ágreiningur um réttindi í Náttfaravíkum og tengdust þau fyrst og fremst Þóroddsstað en prestar þar töldu Náttfaravíkur heimaland Þóroddsstaðar. Mest er til af skjölum og skjalauppskriftum frá dögum Eiríks Þorleifssonar, sem hélt Þóroddsstað 1827-1843, en hann var prestssonur frá Þóroddsstað.¹⁴³ Þorleifur Sæmundsson, faðir Eiríks, var aðstoðarprestur og síðar prestur á Þóroddsstað 1774-1808¹⁴⁴ og Sæmundur Jónsson, afi Eiríks, var þar prestur 1747-1784.¹⁴⁵ Átti Eiríkur í ýmsum deilum, svo sem við Múlaprest vegna landamerkja Múlajarðanna Syðri-Leikskálaár og Geirbjarnarstaða og við Hálsprest vegna ítaka Hálskirkju. Einnig vildi

¹⁴² Skjal nr. 2 (301). Í öðru handriti stendur: „Kálfagrafer“.

¹⁴³ Páll Eggert Ólason: Íslenzkar æviskrár I, bls. 427.

¹⁴⁴ Páll Eggert Ólason: Íslenzkar æviskrár V, bls. 187.

¹⁴⁵ Páll Eggert Ólason: Íslenzkar æviskrár IV, bls. 383-384.

Eiríkur meina að Kotamýrar tilheyrðu í rauninni Þóroddsstað. Skrifaði hann allmikið um þessi mál, sem tekið verður upp hér á eftir í undirkafla um Þóroddsstað og köflum um Kotamýrar og Vargsnes. Er þar þó um ýmsa skörun að ræða.

Til er vitnisburður og staðfesting Ólafs biskups Hjaltasonar á ítakarétti Granastaða í Hólastaðarjörð, 2. september 1561, 29. júlí 1597. Ólafur segir að hann hafi 8. maí 1561 séð nær 114 ára gamalt bréf með heilum og ósködduðum innsiglium og þar hafi m.a. komið fram:

ad jordin Granastader ætti afrett j Nat[t]faravikur aullum gelldfenadi. þar j mot skylldu Granastadamenn hallda vpp rettum gomlvum sem retta skylldi fie a haustin.¹⁴⁶

Ekki hafa komið fram frekari upplýsingar um þetta ítak Granastaða í Náttfaravíkum.

Árið 1580 var dæmt um réttindi Helgastaða í Náttfaravíkum. Er um það fjallað í undirkafla um Þóroddsstað hér á eftir. Þar er einnig dómur um réttindi Grenjaðarstaðar árið 1597 og sömuleiðis álit Guðbrands biskups Þorlákssonar vegna réttinda Grenjaðarstaðar og Þóroddsstaðar í Náttfaravíkum 1613, þar sem hann segist ekki kunna betur að skilja en kirkja á Stað eigi land og reka fyrir Náttfaravíkum hátt og lágt og Náttfaravíkur sé honum sagðar að kallist land allt milli Ófeigshellis og lækjar þess, sem kallist Svínalækur ef hann minni rétt.

Til eru tvær efnislega samhljóða skýrslur um eignir Þóroddsstaðarkirkju frá árinu 1599, þar sem segir að Þóroddsstaðar heimalandi fylgi frá aldaöldi allur miðhluti Náttfaravíkna með öllum landsleigugögnum og gæðum til fjalls og fjöru milli Svínár og Ófeigshellis. Um þær er fjallað í undirkaflanum um Þóroddsstað hér á eftir.

Á Helgastaðþingi árið 1639 báðu Jón Gissurarson prófastur í Múla og séra Guðmundur Bjarnason á Grenjaðarstað um að dæmt yrði um hvort að þeir mættu ekki halda þeim rekum, afréttum og ítökum sem væru eign kirkna þeirra samkvæmt máldögum. Dómur var ekki kveðinn strax upp í málinu, því talið var að fleiri þyrftu að vera viðstaddir, en stuttu eftir að beiðni Jóns og Guðmundar kom fram sendu Þorbergur Hrólfsson og Hrólfur Sigurðarson frá sér tilkynningu þar sem fram kom að þeim þætti þetta réttlát krafa.¹⁴⁷ Má líta til þessa með tilliti til þess að kirkjurnar í Múla og Grenjaðarstað áttu ítök í Náttfaravíkum.

Ljóst er að byggð hefur verið í Náttfaravíkum fyrir 1670 að óvilja Helgastaðaprests, sbr. lögfestu hans árið 1669.¹⁴⁸ Sjá undirkaflann um Helgastaði hér á eftir.

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 stendur eftirfarandi:

¹⁴⁶ Skjal nr. 2 (228).

¹⁴⁷ Skjal nr. 2 (250) a-b.

¹⁴⁸ Skjal nr. 2 (118) a-b.

Náttfara Vijkur, kallast almennilega Vijkur, heitir eitt landspláss eður afrjettarland út frá Björgum og þeirrar jarðar landi millum Svínár og Ófeigshellirs.

Eigandi þessa lands Staður í Kinn, fyrir utan það sem aðrir staðir eiga hingað ítök í þennan afrjett.

Rekavon er í betra lagi fyrir þessum afrjett, en hepnast misjafnt, því festifjara er lítil, og á Múnkaþverár klaustur og Grenjaðarstaður ítök í þessum reka eftir máldögum.

...

Upprekstur hefur ekki brúkast í þennan afrjett í lánga tíma, nema einstöku sinnum af Staðarkirkju sóknarmönnum eður fáeinum austan yfir fljótið, og var þá afrjettartollur lítill og óákveðinn.

Naustavíjk heitir eyðikot í þessum afrjett, byggt fyrir manna minni, en hefur nú í eyði legið næstu 5 ár.

Dýrleikinn óviss, því kotið tíundaðist ekki.

Eigandinn beneficium Staður í Kinn ut supra.

Landskuld var hæðst 1x álnir, oftast minni, xl álnir og stundum xxx álnir. Betalaðist í landaurum heim til staðarins.

Að auk áðursagðrar landskuldar galt ábúandi, þegar að hann hafði nokkurn pening töluverðan, til Grenjaðarstaðar xl álnir og til Múla xxx álnir fyrir beit í afrjettinum, því staðirnir eiga hingað geldfjár upprekstur, en ekki vita menn hvörsu lengi þetta gjald stóð.

...

Verstöður hafa verið þrjár, ein hjer í heimalendingunni, önnur í Skálavík þar út frá, þriðja í Rauðuvík þar fyrir utan ...

Vertollur var lóðarfiskur ... og tók staðarhaldarinn helmíng þessra lóðarfiska, en annan helmíng presturinn á Grenjaðarstað, sem til hans kallaði sinnar kirkju vegna. Að fornu er sagt að Staðarprestur hafi notið þeirra allra, og hafi þá skipin gengið færri.

...

Aftur má byggja, þó heyskapur sje lítill, vildu staðarhaldararnir að Múla og Grenjaðarstað það samþykkja, en þeir ömuðust heldur við þessari bygð, og þótti hún ekki vera að lögum í afrjettinum.¹⁴⁹

Naustavík er meðal hjáleigna Þóroddsstaðar samkvæmt jarðamatinu 1804. Þar má hafa þrjá vetrargamla sauði. Einnig kemur fram í matinu að jörðin hefur nokkrar

¹⁴⁹ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 109-110.

tekjur af sjávarfangi, þ.e. selveiði sem gefur 8 kúta lýsis og þorskveiði á sumrin, en hún er ætluð 2 vættir í hlut.¹⁵⁰

Við afhendingu Þóroddsstaðar árið 1809 var eftirfarandi skráð:

Undir þetta Beneficium liggja Hiáleigurnar Ofeigstadir með 1u Kúgilde og 80u ál. Landskuld og Torfunes dto með 1u Kúgilde, og 50 al. Landsk. samt Náttfaravýk með 60 ál. Landsk. og engu Kugýlde.¹⁵¹

Þorvaldur Magnússon bréfaði vitnisburð um landeign Naustavíkur, kirkjujarðar Þóroddsstaðarkirkju, að Kaldbak 21. apríl 1822. Þar segir hann að Naustavík hafi notað:

... áfrju laust allt land fyrir Nordan læk þann er Nattfara lækur Var Kallalur í þaug 40 ár er eg til þess visse, enn þó á Seinustu árum er eg þar Var, brúkade Kotamýra ábúande lytenn Part fyrir Nordann Nefndann læk, lyklega með leife Stadar prests ...¹⁵²

Þorsteinn Bergþórsson vottar 12. maí 1822 á Granastöðum að vitnisburður Þorvalds sé sannur og órækur að svo miklu leyti sem hann þekki til en hann hafði verið 22 ár í Naustavík. Loks var það vitnisburður Sigurðar Þorsteinssonar á Kotamýrum sem einnig var bréfaður 12. maí 1822. Þar segir hann að ofangreindir vitnisburðir séu sannir og að í þau rúmu 20 ár, sem hann hafi verið á Kotamýrum, hafi hann aldrei slegið ofangreindan landskækil, sem sé bæði vesæll og afraksturslítill, án leyfis Þóroddsstaðarprests sem hafi leigt honum hann fyrir bón fyrrverandi húsbónda síns Gísla heitins Jónssonar klausturhaldara.¹⁵³

Í jarðmatinu 1849-1850 stendur:

Naustavík með Vargsnesi ómetin. ... Eingi lítið og reitingslegt fremur ógrasgjefið, en allvel heygott, vegna afstöðu þess verður aðflutningur heis örðugur. Landrými allmikið og gott bæði til þrifa og málnytu. Frían upprekstur fyrir eigin skjepnur. Vargness tún er lítið, sljett, fremur ógrasgjefið, en líklegt til ræktunar; fóðrar ½ kú; að öðruleiti er lýsingin á eingi og úthaga hin sama og á Naustavík. ...¹⁵⁴

Samkvæmt fasteignamatinu 1916-1918 er hreppstjóri Ljósavatnshrepps umsjónarmaður kirkjujarðarinnar Naustavíkur. Þinglesin landamerki finnast ekki, en land óskipt við Vargsnes, að öðru en túni og engjum. Eftirfarandi upplýsingar um Naustavík eru einnig fengnar úr matinu:

Engjar: Þó heyskapur líka sóttur í fjarlægð, til fjalls, reitingslegur.

¹⁵⁰ Skjal nr. 2 (61).

¹⁵¹ Skjal nr. 2 (176) a-b.

¹⁵² Skjal nr. 2 (77).

¹⁵³ Skjal nr. 2 (77).

¹⁵⁴ Skjal nr. 2 (65) a-b.

Búfjárhagar: Land víðlent og kjarngott. Sumarhagar góðir fyrir allan búpening. Heimaland notað til upprekstrar, eptir sveitarsamþykkt.¹⁵⁵

Nöfn ábúenda í Naustavík eru þekkt, frá því um móðuharðindi og til ársins 1938, þegar jörðin fór í eyði. Raunar var þar búið fardagaárið 1940-1941, en ekki lengur.¹⁵⁶

Virðing á kirkjujörðinni Naustavík ásamt eyðibýlinu Vargsnesi var framkvæmd 3. júlí 1918 vegna áformaðrar sölu. Virðingarmennirnir segja að tún jarðarinnar sé ekki véltækt sökum þess að það liggir í allmiklum halla og sé mjög grýtt. Ekki er mögulegt að stækka túnið því að sunnanverðu eru gil og grjótskriður, að ofan stórgrýttir hávaðar til fjalls, að norðan mýrlendi og að neðan sjór. Engjarnar eru að mestu hallfleyttar, blautar mýrar og hálfdeigjur í einu lagi norður frá túninu og eru þær óaðgengilegar heyvinnuvélum vegna þess hversu illfært þar er og sökum halla landsins auk þess sem hætt er við grjóthruni úr snarbröttum fjallakömbum og urðarskriðum. Auk aðalengisins í „Víkinni“ sjálfri eru slægjur nokkrar utar og ofar í fjallinu. Gripahagar eru fremur litlir og lélegir í giljum og hvilftum milli Naustavíkur og eyðibýlisins Kotamýra. Vetrararbeit er sögð stopul eftir komu fyrstu haustsnjóa. Nokkra útbeit mætti þó hafa ef beitarhús væru höfð í fjallinu þar sem þau voru til skamms tíma. En þaðan mætti ná til þess hluta landsins sem er hvað jarðsælastur en ekki hægt að nota að heiman vegna langræðis og bratta. Mór, sem ávallt var tekin upp í fjallinu, er nú genginn til þurrðar. Fremur lélegur mór hefur hins vegar fundist milli Naustavíkur og Kotamýra og er hann tekinn árlega. Eyðibýlið Vargsnes var í byggð á árunum 1843-1904. Það var ysti bær í Náttfaravíkum og telst hjáleiga frá Naustavík án sérstaks dýrleika en land er óskipt milli jarðanna nema tún og engjar. Þess er getið að ábúandi Naustavíkur hafi haft Vargsnes á leigu undanfarin ár og noti hann túnblett og engjareitur til upprekstrar fyrir sjálfan sig og leigi þar að auki hreppsbum „afréttarland“.¹⁵⁷

„Kirkjujörðin“ Naustavík með Vargsnesi, 23,5 hndr. með húsum og öllum gögnum og gæðum, var seld af ráðherra 10. maí 1922.¹⁵⁸ Bjargabóndi eignaðist jarðirnar í makaskiptum árið 1954 og var þá gerður samningur til 80 ára um leigu á upprekstri í landið til bænda á Granastöðum I og II, Ártúni og Nípa.¹⁵⁹

Landi í Naustavík lýsir Jón Sigurðsson í Yztafelli svo:

Landið er vítt og vel gróið til fjallsins, engjar allmiklar, hagar góðir og fjörubeit, og landkjarni mikill. ... Í skjölum frá 15. og 16. öld sést, að Naustavík hefur þá öðruhvori verið í eyði. En rústir fjögurra eyðibýla, rétt í kringum túnið, sýna, að hér hefur einhvern tíma verið höfuðból með fjórum hjáleigum. Rústirnar líta út sem samaldra og eru mjög fornlegar, með

¹⁵⁵ Skjal nr. 2 (68).

¹⁵⁶ Jón Sigurðsson: Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla, bls. 178-179.

¹⁵⁷ Skjal nr. 2 (276).

¹⁵⁸ Skjöl nr. 2 (276) og nr. 13 (5).

¹⁵⁹ Skjöl nr. 9 (5-6).

aðgreindum girtum túnum. Einnig sjást þar sérstakar girðingar, aðgreindar frá eyðibýlarústunum, sem sennilega gætu verið akurgerði.¹⁶⁰

Árið 2007, 13. mars, voru skráð landamerki Naustavíkur/Vargsness og Kotamýra. Stóðu að því fulltrúar eigenda Naustavíkur/Vargsness og bræður tveir, Sigtryggur (f. 1924) og Sigurjón (f. 1928) Kristjánssynir, fæddir í Naustavík og uppalnir þar til ársins 1938:

Heimildum Nau<s>tavíkurbræðra ber fyllilega saman við alkunn merki [yfirstrikað: merki] Naustavíkur/Vargsness lands að norðan, enda voru það hreppamörk, eða nánar Haugsker í sjó, þaðan í Ófeigshelli í Haugshorni og eftir Haugsgili til hábungu Hágangna. Ber þessu saman við landamerkjabréf Knarrareyra<r>, þó þar sé knappar lýst og notað örnefnið Rauðhola í stað Ófeigshellis.

Ágreiningslaus er<u> merki þessara jarða að vestan, þ.e. á hæðstu grjótum sem skilja að Náttfaravíkur og Flateyjardal.

Landamerki milli Naustavíkur/Vargsness og Kotamýra, fylgja Náttfaralæk frá sjó upp að götum, nú vegi og þaðan beina línu syðst í Nónfjall og þaðan norður og upp á hrygg sunnan dalverpis upp úr Naustavík og eftir háhryggnum uppeftir svo langt sem nær og síðan beina stefnu í hyrnu sem skilur að Naustavíkur- og Kotabotna og þaðan í hágrjót. Sjá uppdrátt á bakhlið.

Bræður mundu ótrúlega glöggð öll kennileiti í Náttfaravíkum og studdu mjög vel fyrrgreind landamerki með kunnum örnefnum.¹⁶¹

5.7.1 Þóroddsstaður

Í máldögum Auðunar rauða Þorbergssonar Hólabiskups árið 1318 segir að Þóroddsstaðarkirkja eigi reka:

j vijk wt þridiungur af Tolftungi alls huals. sijdann skal þridiungur alls huals til þessara kyrkiu. Aull trie skemre enn. xx. feta. Tueir hlutir hins stærra vidar ...¹⁶²

Máldagi Péturs Nikulássonar frá 1394 segir Þóroddsstaðarkirkju eiga:

Reki j vijk vt. þridiungur af toltungi alls huals til þessar kyrkiu. aull trie skemri enn. xx. feta. Tueyr hluter hins stærra vidar vt fra Ofeygshelli til miosyndis halfur attungur hualreka og vidar j flutningu millum Osahals. halfur attungur huals og vidar huort sem er fluttur eda rekinn.¹⁶³

¹⁶⁰ Jón Sigurðsson: Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla, bls. 177-178.

¹⁶¹ Skjal nr. 12 (2).

¹⁶² Skjal nr. 2 (185).

¹⁶³ Skjal nr. 2 (191).

Máldagabók Ólafs Rögnvaldssonar frá árunum 1461-1510 er að mestu samhljóða:

Reki j vik vt þridiungr af toltungi allz huals. sidan skal þridivngr allz huals til þessar kirkiu. aull tre skemre en. xx. feta tueir hluter hins stærra vidar. vt fra ofeigshelli til miosyndis halfr attungur hualreka oc vidar ok j flutningum.¹⁶⁴

Máldagabók Guðbrands Þorlákssonar 1590-1616 greinir frá eftirfarandi:

Kyrkia a Stad I Kinn

Hun a allt heima land, ... Reki I vÿk vt, þridiungr af toltungi allz huals, Sÿdan skal þridiungr allz huals til þessarar kirkiu, öll trie skiemri enn 20 feta tueir hlutir hinz stærra vidar, vt fra ofeigs helli, til miosyndis, haalfur aattungur hualreka og vidar, og I flutningum, millum ösa, haalfur flutningur huals og vidar, huort sem er fluttur eda rekinn, vestur fraa Biarnar aa til Sennungar vÿkur, haalfur aattungur hualz og vidar, huort sem er fluttur eda Rekinn, torf skurdur I Bergstada landj 4 tolf fedmingar, vidum I Stadarholtt Anno christi 1471: ...¹⁶⁵

Skoðunargerð á Staðarkirkju 26. febrúar 1686 sem er í vísitasíubók Jóns Vigfússonar 1685-1687, er þessu samhljóða, hvað rekaréttindin varðar.¹⁶⁶

Vísitasía Jóns biskups Vigfússonar á Stað í Kinn 11. ágúst 1687 er ekki alveg samhljóða:

Enn Maldaga Book Su Sem fir [Strikað yfir, af] er anefnd I þessare visitatiu og herra Thorlakur er fyreskrifadur helldur ad til þessarar kyrkiu Liggie heimaland, ... reki I Vijkum Vt, af oskiptum hual toltungur alls huals, Sijdann Skal Þridiungr alls huals til þeirrar kyrkiu leggiast, Trie tuttugu feta, og þadann af Skiemra, Tueir hluter hins Stærra Vidar, Vt fra ofeigs Heller til miósindis, halfur attungur hualreka, Vida og flutninga, millum ósa. Enn halfur attungur huals og vidar huort sem er fluttur eda rekenn, Vestur fra Biarnaraa til Semmingar Vijkur halfur áttungur huals og Vida, Huort sem er fluttur eda rekenn. ... Hier ad auke frammlagde nu presturenn Sr Jón Þorgrijms Son, dóm Sal. Herra Gudbrands med 3 hangandj Insiglum Vidvijkandi Gagnsmunum af NáttfaraVijkum. ...¹⁶⁷

Árið 1597 var á prestastefnu á Helgastöðum í Reykjadal dæmt að Grenjaðarstaðarkirkja ætti auk annarra ítaka, sem stæðu í máldögum, eftirfarandi ítölu í Náttfaravíkum: Hálf fiskiver, þ.e. hálf lóðarfiska og lóðarlykkjur af hákarlsafla og viðun að helmingi eða eldiviðartak, skálastöðu og skips, sem að fornu verið hafði, allt til móts við Staðarkirkju í Kinn. Bar Grenjaðarstaðarprestur fyrir sig meira en 200 ára gamlan máldaga, gamalla manna vitnisburði og langt hefðarhald forvera sinna. Dómur

¹⁶⁴ Skjal nr. 2 (201).

¹⁶⁵ Skjal nr. 2 (129) a-b.

¹⁶⁶ Skjal nr. 2 (140) a-b.

¹⁶⁷ Skjal nr. 2 (147) a-b.

Þessi var staðfestur af Guðbrandi biskupi Þorlákssyni og fimm mönnum öðrum 17. febrúar 1601.¹⁶⁸ Guðbrandur átti eftir að komast að annarri skoðun árið 1613, sjá hér síðar.

Í Þóroddsstaðarskjölum er skýrsla um eignir Þóroddsstaðarkirkju 1599 í uppskrift séra Eiríks Þorleifssonar með athugasemdum hans:

... Þoroddstadar heimalande fylger og svo frá alldaödle allur midhlute Náttfaravíkna með öllum Landsleigu gögnumm og giædumm til Fjalls og Fjöru mille Svínár og Ófeigshellirs ... Reke í víkumm mille Svínár-óss og Ófeigs Hellirs, á þar Grenjadarstadir 3, Múkaþverá 4, enn Þóroddstadir 5 tólftu parta alls Hvals ítölulausa, þar á Þverár klaustur þridjung Stórvida, þeirra trjáa sem meire eru enn 10 álna, enn Þóroddstadir á þar öll 10. álna tré og þaðann af Smærre tiltölulaus annarstadir ad og óskérdda 2/3 parta allra stórvida út frá Ófeigs Hellir til Mjósyndis edur dalsáróss, allur 16de partur Hvalreka og vidar, og flutninga, Mille Miósyndis og Bjarnarárósa sömuleidis allur 16 partur Hvals og vida, hvört sem er fluttur eda rekenn, og enn nú hálfur áttunde það er allur hinn 16de partur hvals og vida hvort sem er rekinn eda fluttur vestur frá Bjarnara til Senníngar – edur Deilu-víkur, allt í Hafra giá vestur, liggur vík sú, epter Grítubakka kyrkju Máldaga, frá austannverdu urdarness horne út frá Kadalsstöðumm í Hvalvatnsfyrde til forvada vestan við Hafragiá, sem er takmark midle Kadalsstada og Wíkur-reka á Flateyardal.¹⁶⁹

Ennfremur segir að fyrir viðun í Staðarholti í Garðslandi fái Garður geldingarekstur í Kálfagrafir í vikum út. Þeir votta ennfremur að póstur, sem tekinn er úr úrskurði Jóhanns Péturssonar Klein landfógeta og Gísla Þorlákssonar biskups um Náttfaravíkur á alþingi 1673 og fylgir með, sé réttilega afritaður.

Samhljóða skýrsla yfir eignir Þóroddsstaðar er varðveitt í afriti séra Skúla Tómassonar af uppskrift dags 21. mars 1831 og staðfestri af E(íríki) Þorleifssyni, Pétri Jónssyni og Sigurði Benediktssyni hreppstjóra. Hún ber með sér að hafa verið send biskupi 10. febrúar 1843.¹⁷⁰ Neðan við þá skýrslu er tilfærður póstur úr úrskurði Jóhanns Péturssonar Klein og Gísla biskups Þorlákssonar á alþingi 1673 vegna klögunar séra Odds Bjarnasonar á Þóroddsstað. Í annarri grein úrskurðar síns komust þeir að þeirri niðurstöðu eftir auglýstum skjölum að „afrétt“ Þóroddsstaðarkirkju í Náttfaravíkum væri allt land til fjalls og fjöru milli Svínár og Ófeigshellis.

(Samkvæmt sóknarlýsingu Þóroddsstaða- og Ljósavatnssókna árið 1840 er Ófeigshellir undir Hágöngum.¹⁷¹ Einnig er rétt að vekja eftirtekt á því, að Mjósyndi, sem talað er um í máldögum, er sagt vera Dalsárós á Flateyjardal í áðurnefndri skýrslu frá árinu 1599).

¹⁶⁸ Skjal 2(303).

¹⁶⁹ Skjal nr. 2 (76) a-b. Sbr. skjal nr. 2 (178) a-b, gamla máldagaskýrslu skrifaða 1599 af séra Ólafi Tómassyni og séra Gamla Ólafssyni.

¹⁷⁰ Skjal nr. 2 (90) a-b.

¹⁷¹ Þingeyjarsýslur. Sýslu- og sóknalýsingar, bls. 83.

Í bréfabók Jóns Gissurarsonar virðast á einni síðu taldir upp allmargir ákæruliðir varðandi Seljadal og Víkur (Náttfaravíkur) með meiru, árssett af Jóni Þorkelssyni þjóðskjalaverði um 1633. Ekkert kemur þar fram hver hinn ákærði sé, en ætla má að um prest á Þóroddsstað sé að ræða, þá væntanlega Illuga Helgason. Ákæruliðirnir varðandi Náttfaravíkur eru:

...

3. Hann first hefur leyft og tollad vþkr so örtröd hefur ordid ad og p(en)ingar þar f(yrir) hollda þarfneft

4 Hann þ(ad) afrettar land Nu að bygd giorer og giort her j 3 edur 4 Aa[r] [Síðan kemur texti sem strikað hefur verið yfir og því ekki skrifaður upp]

5 Hann Nu f(yrir) býdur þ(ar) itölu mönnum sýna peninga þangad láta etc.

6 Hans formælings og okiennemannsslig O edla j brefum

8 Hann bydr insetia afréttar pening etc.!

9 Þar ma eý bygd vera því þær saler setiast sudur j hejdur þ(ad)ann

10 verdur eý þ(ess) vitijad þar mega lyk rotna ografinn¹⁷²

Árið 1640 lofaði séra Illugi Helgason á Þóroddsstað að hætta allri byggingu í Náttfaravíkum svo lengi sem hann héldi staðinn. Þetta gerði hann eftir boði og áminningu Þorláks biskups Skúlasonar til þess að jafna ágreining sem staðið hafði þar um. Hann lofaði séra Jóni Gissurarsyni í Múla að halda þetta loforð að því tilskildu að hann leyfði þeim, sem séra Illugi hafði byggt þar, að vera þar áfram til næstu fardaga og lofuðu að ónáða ekki „afréttarmanninn“. Þorbergur Hrólffson og Hrólfr Sigurðsson sýslumenn í Þingeyjarsýslu votta að séra Jón í Múla hafi óskað álits þeirra um þessa skuldbindingu séra Illuga, hvort lög og réttur skylduðu hann til þess að halda hana og aftaka alla byggð í Náttfaravíkum, „afrétt“ kirknanna. Sýslumennirnir upplýsa að séra Jón hefði áður klagt þetta mál fyrir þeim og að þeir geti ekki annað ályktað eftir lögmálinu en að séra Illugi sé skyldugur að láta af þeim nýjungum og bólfestu í fyrrnefndum Náttfaravíkum. Vottorð þeirra er skrifað á Helgastaðarþingstað 13. ágúst 1640. Skjalið er svohljóðandi:

Mekienne Eg Sr. Jlluge Helga Son, ad eg aldeilis lofa, ad Afsla fullkom lega allre biggýngu af nãttfaravýk, hiedan J fra, og So leinge Sem effter þetta verd rãdande, Ad hafa þennann Stad J Kinn, So þar giörest eý Þrætu Efne Af frammar meýr, helldur Efllest fridseme, Effter Bode og Aminnýngu Biskupsinz Herra Thorlãkz Skula Sonar. Þessu lofa Eg Prestenum Sr. Jone Gýssurssýne, uppa tru og æru ad hallda, og tilskil hann leife minna vegna þeim sem þar nu Eru, ad þeir meige þar vid hýrast, til næstu fardaga Af homum ohindrader, og lofa Eg fýrer þa um þennann týma af fýrerbioda þeim, ad göra afriettar manne nockurn бага. ...

¹⁷² Skjal nr. 2 (249) a-b.

Med kiennum vid Þorbergur Hrolfz Son og Hrolfur Sigurdz Son, ad Sr. Jon GissurSon hefur b[e]dest Alitz um þessa forplictan Sr. Jlluga Sem hier fyrrer ofan skrifud stendur, hvort ad lög og riettur skillda hann til hana ad hallda, og bigd alldeiliz af ad taka J þessum náttfaravýkum, Kirknanna Afriett, hvar um Sr. Jon hefur og eýrnenn fyrrer, firer ockur klagad. Kunnum vid eckj effter lögmälenu annad ad alichta, Enn Sr. Jlluge skilldest til, ad läta af þeim nýngum, og ból festu J fyrnefndum výkum, og hafa riettelega hloted, J Sinne for plichtan lögmälenu ad hlýda. výkiande eýrnenn þessare ockar alicktan til lögmansinz herra Magnusar Biörnssonar.¹⁷³

Skúli Þorláksson prestur á Grenjaðarstað kom fyrir prestastefnu á Helgastöðum 12. september 1660 og kærði hálfu lóðarfiska og skálastöðu í Náttfaravíkum sem honum þótti tilheyrja Grenjaðarstað eftir máldaga kirkjunnar og dómi Guðbrands biskups frá 1601. Hann lét einnig lesa upp bréf séra Bjarna Gamlasonar þar sem hann eignar kirkju á Grenjaðarstað þessa hálfu lóðarfiska í Náttfaravíkum. Gunnlaugur Jónsson prestur á Þóroddsstað lagði ekki fram nein skjöl kirkju sinnar sem kynni að hrinda skjölum Grenjaðarstaðarkirkju þrátt fyrir kröfu biskups þar að lútandi. Því var dæmt að séra Skúli mætti í krafti skjala kirkju sinnar taka að sér hálfu lóðarfiska og skálastöðu í Náttfaravíkum til móts við kirkjuna á Þóroddsstað.¹⁷⁴

Gísli biskup Þorláksson skipaði, 15. ágúst 1665, Grenjaðarstaðarkirkju hálfu lóðarfiska til móts við kirkjuna á Þóroddsstað þangað til að annað kæmi í ljós. Skipun sína byggði hann á dómi Guðbrands biskups Þorlákssonar frá 1601 og eigin álitum þar á byggðu frá 12. september 1660. Fram kemur ef Þóroddsstaðarprestur neiti að hlýða skipuninni þá skuli hann sektast eftir lögum.¹⁷⁵

Þóroddsstaður var vísitaraður af prófasti 7. október 1705. Í vísitasíunni stendur:

5° Effterspurde Prófasturenn vmm Kirkiunnar Stól, og framm lagde Heidurlegur Sr. Jón Thorgrýmsson 1) Dóm Her. Gudbrands vmm Náttfaravýkur Med þremur innsiglumm. 2) Vitnesburd Gunnsteinns Stullasonar vmm lóðarfiska J Náttfaravýkumm med tueymur Jnnsiglum 3) Vitnesburd Olafs prests Thomassonar med einu innsigle 4) Vitnesburd Einars Runólfs Sonar med einu Jnnsigle, alla Vidúýkiannde Náttfaravýkumm, A pergamennt 5° Kirkiunnar Máldaga A pergamennt Rotenn med einu Jnnsigle 6) Copiu Af Máldagabók Thorláks Biskups Vnnderskrifada, Vmm landeygn kirkiunnar, Reka og Skóg. 7) VppSkript Kirkiunnar og Stadarenn, giorda af Sal. Prófastenumm Sr. Skula Thorlákssine Anno 1677 11 Julij. 8) frammvísade Heidurlegur Sr. Jón Thorgrýmsson vppskrifud bref og Skilrýke

¹⁷³ Skjal nr. 2 (116).

¹⁷⁴ Skjal nr. 2 (292). Bjarni Gamalielsson hélt Grenjaðarstað 1595-1635, sbr. Sveinn Níelsson, *Prestatal og prófasta*, bls. 304.

¹⁷⁵ Skjal nr. 2 (293).

Stadarkirkju af Sr. Jlluga Helgasine, enn Vnnderskriffud af tueýmur Mönnumm. Sturla Arnasine, og halldore Torfasine, og tíær Sig ecke kunna ad giöra Meyre Skil A Kirkiustólnumm.¹⁷⁶

Minnst er á í reikningum kirkna í Þingeyjarprófastsdæmi, er ná yfir tímabilið febrúar 1723–febrúar 1724, að Þóroddsstaðarprestur segist gera reikning fyrir lóðargjaldi af Náttfaravíkum 5 álnir.¹⁷⁷

Í skýrslu um prestaköll í Þingeyjarþingi 1724 og 1725 segir um Þóroddsstað í Kinn:

Prestagardurenn hefur Sæmeliga heibiörg, ... land nóg umm Sumur, og góða haga gagnligann Reka Nockud fiarlægann, Skóg gagnlýtenn, Afriett j Náttfara Vjkumm, fiskatoll ad helminge þar af 3ur Skipum.¹⁷⁸

Aðspurðir m.a. um vogrek svöruðu þingmenn, á manntalsþingi á Ljósavatni 18. júní 1738, því til að vogrek hefði borið upp á kirkjureka Þóroddsstaðar í Náttfaravíkum árið áður.¹⁷⁹ Á sama manntalsþingi gáfu íbúar Ljósavatnshrepps vitnisburð sinn um ærlega umgengni Þórðar Jónssonar á Litlulaugum bæði í uppvexti hans í hreppnum sem og við sjó í Náttfaravíkum.¹⁸⁰

Úttekt var gerð á Þóroddsstað þann 23. júlí 1748. Í henni kom m.a. fram:

Epter spurde Uttektarmadurenn hvert Kyrkiunne og Beneficio filgde nockur Skiöl og Document, og frammvísade Æru Verdigur Sr. Sæmundur Jonsson 5 Kalfskins Bref, eitt þeirra daterad 1580 med þremur Jnnsiglum ad mestu heilum, en 4um afbrotnum, sem er álit Hr. Gudbrands B(isku)ps um Eigner þessa Beneficii i Víkum ut, annad er Vitnisburdur um Máldaga utskriffit StadarKyrkiu af Hóla DómKyrkiu-Bockum under tveggia Manna Jnnsiglum, annad þeirra heillt hitt i burtu, daterad 1599. Þridia er Vitnisburdur Einars Runolfssonar med heilu Jnnsigle 1567 um lodarfiska tekiur Stadar Presta í Nattfara Víkum - fiórda Vitnisburdur Gunnsteins Stullasonar og Þogríms Polleifssonar med 2ur heilum Jnnsiglum um Sama efne, dat. 1601. fimta er Vitnisburdur Olafs Prests Thomassonar um hid sama med heilu Jnnsigle 1604. Eirneff frammvísadest hier á pappir umþeinking Hr. Gudbrandz um Stadar eigner i Víkum dat. 1613. med hans Eigenn underskriffit. [Síðan eru taldar visitazíur og úttekt]. Auk þessa framm koma hier Vitnesburder ymsra Manna um Máldaga og eigner Stadar Kyrkiu med gamallre hönd á Pappír í qvartforme a 12 blöðum. ...¹⁸¹

Meðal þess sem minnst er á í eignaúttekt Þóroddsstaðarkirkju frá 1748 er:

...

¹⁷⁶ Skjal nr. 2 (237) a-b.

¹⁷⁷ Skjal nr. 2 (244) a-b.

¹⁷⁸ Skjal nr. 2 (242) a-b.

¹⁷⁹ Skjal nr. 2 (262) a-b.

¹⁸⁰ Skjal nr. 2 (263) a-b.

¹⁸¹ Skjal nr. 2 (245) a-b.

Öðrum Landeignar og Reka Jtökum sem mældagenn nafngreiner be helldur Beneficium Enn Nu, Nema hvad længsam legur Ägreiningur Hefur Verid og Er enn Nu ä millum Grenjadar stadar og Þorodd stadar Presta um Lóðar fiska tekiu i Nattfaravýkum, ...¹⁸²

Náttfaravíkur eru innifaldar í lögfestu séra Sæmundur Jónsson fyrir löndum Þóroddsstaðarkirkju frá 6. júní 1761. Þar segir:

... So eirnenn lög feste eg Allt land i Nattfara výkum til Fialls og Fiöru med öllum þeim Rekum Veideskap, Hlunnendum og giædum til lands og Siäfar sem þvj lande filger og filgt hefur, og Þorodd stadar Kýrkia er framast ad eigande ordenn frá allða ödle, og ej er med lögum frá henne geinged, ad undann teknum þeim Jtökum sem adrer menn edur Kýrkiur þar med rettu eiga.

Endelega lögfeste eg þar sama stadar allar Búder alla búdar tolla lóðar fiska og lóðar lickiur, Jtem Halfann ättung, Hvalreka og Vidar utfrä OfeigsHeller til miósindes, og i flutningum millum Ósa Halfann ättung Hvals og Vidar, Hvert sem er Fluttur edur rekenn, So og Vestur frá Biarnarä til Senningar výkur, Halfann ättung Hvals og Vidar, Hvert sem er fluttur edur rekenn ...¹⁸³

Þeir séra Sæmundur Jónsson á Þóroddsstað og séra Hannes Scheving á Helgastöðum gerðu með sér samning um nýtingu „Náttfaravíkurafréttar“ 15. maí 1786. Þar segir að séra Sæmundur megi nota „afréttina“ á sama hátt og hann hafði gert fram til þessa í krafti þeirra skjala sem hann hafði í höndum. En séra Hannes skyldi hafa fríland í „afréttinni“ fyrir eigin „afréttarfé“ og tveggja annarra manna í krafti máldaga Helgastaðakirkju. Samningurinn skyldi gilda jafn lengi og þeir lifðu svo lengi sem að ekkert kæmi fram sem myndi draga úr trúverðugleika skjala þeirra.¹⁸⁴ Hafði Hannes lögfest „afrétt“ Helgastaða í Náttfaravíkum stuttu áður (sjá kaflann um Helgastaði).

Við afhendingu Þóroddsstaðar árið 1809 eftirfarandi skráð:

Undir þetta Beneficium liggia ... Náttfaravýk med 60 ál. Landsk. og engu Kugýlde.¹⁸⁵

Tveir menn votta um vitnisburð Magnúsar Þorvaldssonar sem svarinn var á Þóroddsstað 10. maí 1821. Þar segir Magnús að frá því hann muni fyrst eftir sér, þ.e. í um 40 ár, hafi selanætur verið lagðar fyrir norðan Svíná sem sumir kalli Kotafjöru. Eigendur nótanna og þeir, sem hafi lagt þær, hafi ætíð fengið leyfi til þess hjá Þóroddsstaðarpresti og greitt honum, en ekki eiganda Kotamýra, ákveðið gjald fyrir. Þessu til frekari staðfestu greinir hann frá því að bræðurnir Sveinn og Jón á Kotamýrum lögðu eitt sinn selanætur sínar fyrir innan Svíná (sem nú er kölluð Purká)

¹⁸² Skjal nr. 2 (174) a-b.

¹⁸³ Skjal nr. 2 (72) a-b.

¹⁸⁴ Skjal nr. 2 (127) a-b.

¹⁸⁵ Skjal nr. 2 (176) a-b.

með leyfi sýslumannsins Jóns Benediktssonar á Rauðaskriðu. Nætturnar sáu þeir aldrei aftur en Magnús segir að þeir hefðu aldrei ráðist í þessa framkvæmd ef sýslumaður, sem var húsbóndi þeirra, hefði haft nokkurn rétt til að leigja þeim nótlög fyrir utan umrædda á.¹⁸⁶

Þrír menn votta að vitnisburður Magnúsar sáluga, sem var í Naustavík, áhrærandi lagningu selanóta og afgangur þar af fyrir norðan Svíná sé réttur. Mennirnir segjast hafa heyrt og vitað þetta í mörg ár, þ.e. Einar Erlendsson á Björgum í 34 ár, Jón Einarsson á sama bæ í jafn mörg ár, Jón Sturluson á Nípa í 30 ár, Þorvaldur Magnússon á Kaldbak í 40 ár, Sören Jónsson á Geirbjarnarstöðum í 35 ár og Hjalti Illugason á Granastöðum í 31 ár. Umræddur vitnisburður var bréfaður 20. desember 1820.¹⁸⁷

Í lögfestu séra Eiríks Þorleifssonar fyrir eignum og ítökum Þóroddsstaðarkirkju frá 12. maí 1828 segir um Náttfaravíkur:

... Lögfeste eg allt Land til fialls og fiöru, Med öllum Landsleigugögnum og giædum í öllum Midparte [-a í parte, ofan línu] Náttfara víkna, nordann frá Ófeigs hellir á Haugshorni, Sudur til Svínáróss, og þaðann frá til Náttfaralækjar, sem þaðann af Rædur Landa Merkium ad Sunnan og í Nefndu takmarki. Lögfestist sofelldur Reki af óskiptum Qval 12ti partur alls Qvals, sídan skal eptir authorizerudum Máldögum þridiungur eins úrReiknadur öllum Qval ad fráteknum skurdar Manna launum, til Þóroddsstadar Kyrkiu leggiast, þegar þá Greniadarstadur skillde hafa eins úr-reiknadann fiórda part, og Múkaþverár klaustur Sömuleidis sinn Qvalreka þridiung í þessu takmarki; þá er Qvalrekanum uppskipt. af triárekanum í tiedu takmarki, Lögfestast öll trie 20u feta og þaðann af Smærre, tveir 3iu partar hins stærra Vidar, þegar fyrrnefnt klaustur á nú þridiung þeirra stórvida, sem Meira eru enn 10u alna, þá er og Uppskipt triárekanum, Út frá Ófeigshellir til Miósundis edur Nausta Óss hiá Eiri á Flateíardal. Lögfestest hálfur 8de það er 16de partur Qvalreka, Vida og flutninga, frá Miósundis Óse til Biarnar-ár Oss, og svo 16de partur qvals og vida hvört sem er fluttur eda Rekinn, vestur frá Biarnar á til Hafragiár í Senningar vík, enn þá hálfur 8de edur 16de partur Qvals og Vida, hvört sem fluttur er eda Rekinn.¹⁸⁸

Lögfestan var lesin upp á manntalsþingi 16. maí 1828 og var henni að nokkru leyti mótmælt af umráðamönnum Kotamýralands og eigenda Skriðu í Aðaldal. Ekki er þó getið nánar hvað fólst í umræddum mótmælum.

Séra Eiríkur Þorleifsson skrifaði Steingrími Jónssyni biskupi 11. september 1828 og aftur 2. febrúar 1829 og sendi honum m.a. afrit af skjölum er vörðuðu eignarheimildir kirkjunnar og athugasemdir hans við sum þeirra. Tilgangurinn var að gera skjölin aðgengileg í skjalasafni stiftisins svo að háyfirvöldin gætu annaðhvort

¹⁸⁶ Skjal nr. 2 (77).

¹⁸⁷ Skjal nr. 2 (77).

¹⁸⁸ Skjal nr. 2 (75) a-b.

komist að niðurstöðu í málinu eða þá biskup byggði á þeim bænarskrá til konungs fyrir hönd Þóroddsstaðarkirkju um að fjárhaldsmenn hennar mættu njóta eigna hennar innan tilnefndra takmarka ítölu- og ákærulaust til lands og sjávar fyrir annarra tilkalli. Sömuleiðis rekaítölunnar frá Ófeigshelli út um Flateyjardal auk alls sem henni með réttu tilheyrði. Að lokum óskaði prestur eftir staðfestum afskriftum af máldögum Hálskirkju sem hann þurfi nauðsynlega á að halda. Aftur skrifaði prestur 11. september 1829 og rak eftir svari.

Biskup svaraði bréfinu 17. október 1829 og tilkynnti séra Eiríki að hin innsendu skjöl hefðu verið lögð upp í skjalasafni stiftisins en stiftsyfirvöld gætu ekki byggt úrskurð á þeim einum því að þau sýni aðeins eina hlið málsins og jafnframt minnir hann á tilskipun frá 11. júlí 1800 sem banni að leggja á úrskurði í málum einstaklinga og málum sem séu líkleg til þess að fara fyrir dómstóla. Var það ein ástæða þess að biskupi fannst ekki við hæfi að semja bænaskrá fyrir hönd Þóroddsstaðarkirkju. Biskup getur bréfa Þóroddsstaðarprests til Gríms Jónssonar amtmanns um rekaskipti í Náttfaravíkum og segist biskup hafa sent amtmanni, að bón hans, staðfest afrit af máldaga Hálskirkju með tilliti til rekaréttindanna. Með því telur biskup ósk séra Eiríks um afrit af máldögum Hálskirkju uppfyllta. Loks getur hann þess að hafa tilkynnt amtmanni að nauðsynlegt væri að gera uppdrátt af umþráttuðum rekafjörum ef hann í svo mikilli fjarlægð frá þeim ætti að geta myndað sér skoðun í deilu viðkomandi kirkna sem báðar beita fyrir sig máldögum sínum.¹⁸⁹

Eins og fram kemur hér á undan lét séra Eiríkur Þorleifsson skrifa upp allmikið af skjölum varðandi Náttfaravíkur frá ýmsum tímum árið 1828. Einnig skrifaði hann inn í kirkjustóla Þóroddsstaðar ýmsar hugleiðingar sínar varðandi réttindamál Þóroddsstaðar. Rétt þykir að halda þessum skjölum séra Eiríks sem sérstökum flokki, svo að þau verði skoðuð í samhengi en vísað til þeirra í tímaröð.

Meðal skjalanna, sem Eiríkur lét skrifa upp árið 1828 eru: 1) Vitnisburður séra Einars Hallssonar um eign Þóroddsstaðar í Náttfaravíkum 1560 lagður fram vegna dóms 1580, 2) vitnisburður Einars Runólfssonar 1561 um lóðarfiskatekju lagður fram vegna sama dóms, 3) dómsályktun Guðbrands Þorlákssonar um eign Þóroddsstaðar í Náttfaravíkum vegna deilu við Helgastaðaprest, 4) afrit af máldögum 1399 og 1471, staðfestu 1599, 5) vitnisburður Gunnsteins Sturlusonar um lóðarfiska 1601, 6) vitnisburður séra Ólafs Tómassonar um lóðarfiska 1604, 7) vitnisburður séra Ólafs Tómassonar um ágreining Grenjaðarstaðar- og Þóroddsstaðarpresta um lóðarfiska 1613, 8) vitnisburður Jóns Þórarinssonar um sama 1613, 9) ályktun Guðbrands Þorlákssonar um eignir Þóroddsstaðar og Grenjaðarstaðar í Víkum 1601, 10) vitnisburður séra Odds Jónssonar um sama 1614, 11) umfjöllun um byggingarbréf fyrir Víkum 1638, 12) svokölluð eiginhandarskjöl séra Illuga Helgasonar 1644 um Þóroddsstaðarkirkju o.fl., 13) vitnisburður fjögurra manna um lóðarfiska 1665, 14) úr

¹⁸⁹ Skjal nr. 2 (73) a-b. Grímur Jónsson var amtmáður í Norður- og Austuramtí 1824-1833 og 1841-1849, sbr. Einar Laxness, *Íslandssaga a-ö* I, bls. 39.

klögun séra Odds Bjarnasonar yfir séra Gunnlaugi Jónssyni 1673, 15) vitnisburður Magnúsar Þorvaldssonar um nótlög utan Svínár 1820, 16) þrír vitnisburðir um landeign Naustavíkur.

Guðbrandur Þorláksson biskup kallaði saman sex presta á Helgastöðum í Reykjadal föstudaginn fyrir krossmessu á hausti 1580 [9. september] til þess að greiða úr deilu séra Sigfúsar Guðmundssonar á Þóroddsstað og séra Halldórs Benediktssonar á Helgastöðum um Náttfaravíkur. Prestarnir sex lögðust yfir máldaga kirknanna og eftir lestur Helgastaðamáldaga gátu þeir ekki séð:

... ad Helgastadur ætti í greindumm Vjkumm, utann afriettar Gaungu fyrir alla þá penjnga sem í afrétt mættu ad lögumm vera, og Helgastada Prestur og Kyrkjann þar ættu ...¹⁹⁰

Þeir báðu séra Halldór að framvísa þeim skjölum sem hann hefði til að styðja sinn máldaga en hann kvaðst engin slík skjöl undir höndum hafa. Því næst skoðuðu þeir máldaga Þóroddsstaðar en þar kom fram:

Ad Kyrkjan þar ætti i opt nefndum vjkumm öll 20u Fóta Trie, og þadan af smærrí, eru það þá leigulida gögn, sem lands drottne til heyra hafi han eingumm ad leigu seldt.¹⁹¹

Prestarnir spurðu séra Sigfús hvort hann hefði einhver skjöl til að styrkja framburð máldagans og framvísaði hann tveimur vitnisburðum ráðvandra manna. Annar var prestur, sem haldið hafði Stað í Kinn (Þóroddsstað) og vafalaust títtnefndar Náttfaravíkur, eða Víkur eins og þær voru kallaðar, en hinn hafði alist upp þar í sveit og lengst af róið til sjávar í Víkum en til Staðar hefðu allir lóðarfiskar goldnir verið og leyfi fengið hjá Staðarpresti án nokkurs ágreinings. Prestarnir álitu vitnisburðina skilvísa og mynduga og þar sem engin skjöl stönguðust á við þá ályktuðu þeir og gerðu út um téðan ágreining með svohljóðandi niðurstöðu:

Ad Helgastada Kyrkja ætti ad eins, og ätt hefdi haga og heimila Beyt þar i Vjkumm Fyrir Alla þa gripi frá Helgastöðum sem í Af-riett meiga ad Lögumm vera í sinn tjma en ecki þar meira. Enn Stad í Kinn og hanns Kyrkju, til sögdumm Vér og eignudumm Wijkurnar til fialls og fiöru, og til allra giæda, svo sem lands drottne og eignar Manni á Jördu sinni, ad undan teknumm þeim J tölum sem adrir Menn edur Kyrkjur ættu í greindumm vjkumm.¹⁹²

Guðbrandur biskup samþykkti þessa niðurstöðu og setti innsigli sitt undir gjörningsbréfið sem var skrifað að Múla í Aðaldal 19. desember 1580.

Þeir vitnisburðir sem séra Sigfús á Þóroddsstað framvísaði voru annars vegar vitnisburður séra Einars Hallssonar sem gefinn var út á Öxará í Bárðardal 16. apríl

¹⁹⁰ Skjal nr. 2 (77).

¹⁹¹ Skjal nr. 2 (77).

¹⁹² Skjal nr. 2 (77). Sjá einnig skjal nr. 2 (174) a-b.

1560. Þar segist hann svo lengi sem hann minnst kunni og hinir elstu menn í Norðursveitum hafi tjáð honum þá hafi hann heyrt og hyggi satt að:

... ad Stadur í Kinn eigi, og ad öndverdu Átt Hafi náttfaravjkur, sem liggja út Frá Stad, ad þeirri óslitinni fialls Hljð sem Stadur stendur undir ad Mörgumm þeim adhnjgandi Gögnumm, sem ej í minn Vitnisburd ad svo prófudu setja læt. Hielt eg Stad í kinn og þar Med sagdar Vjkur, svo ómakslaust, sem siálfan Stadinn Heima, svo ljka þeir Prestar, sem fyrir Mig vóru og eptir komu, vissumm Hvörki nie Heyrdumm ad Stædur ætti ej Vafalaust Nattfaravjkur, ad undan teknumm þeim í tölumm er Stadirnir í Reikjadal þar eiga skildu eptir snum Máldögumm, Enn eji veit eg þar Sannleika á, eda Hvad í Stadinn er komid. Svo er mér og ej ókunnugt Hvörja Uppsprettu ad áklögum þeirra Helgastadar Manna Hefur þartil, ad eigna Helgastadar Kyrkju greindar Vjkur; þvj eg var þá í Presta stefnu, er Sr. Teitur Magnús Son Benificator Helgastadar, Enn Þjnga prestur Sr. Péturs i Múla Hóf upp til kall med ad stod Sr. Péturs til þessara Vjkna, Hvad öllumm óvart kom, Enn þó Sr. Magnús Klerkur frá Stad veitti nockurt Forsvar, þá stodadi Hann það eji, og fyrir nockurs mót þróa sakir, var ábóti Helgi og vestann Prestarnir, enn ej vér Nordannad til kalladir ad semja millumm Stadanna umm nefndar Vjkur, En Hvad þeir Hafa þar umm samid, skrifad, eda innsiglad, veit eg alls ekki, þvj Fyrir víst var þar umm einginn Dómur geinginn eda uppsagdur, nie af Biskupi Jóni úr skurdadur í það sama sinn, og ej Higg eg ad Stadur í kinn eigi nú sjdur sagdar Vjkur enn Ádur ...¹⁹³

Þessi texti er tekinn úr uppskriftinni frá 1828 en aðeins er ritháttarmunur frá þeim, sem prentað er í Íslenzku fornbréfasafni.

Einar prestur segist treysta minni sínu og samvisku nægilega vel til þess að sanna vitnisburð sinn með eiði.

Hins vegar var það vitnisburður Einars Runólfssonar sem gefinn var út á Þóroddsstað sunnudaginn fyrir Andrésarmessu 1567 [23. nóvember]. Í honum segir Einar:

Svo felldan vitnisburd ber eg Einar Runolfsson ad það eg fyrsta minnst kann nu i minne elle þar sem eg olst upp i Reykiadal og Kinn. heyrde eg eingvann efa ä því ad Stadur i Kinn ætte Nättfaravikur ut. og ätt hefde æfinnlega. og ad hann hefde þar staded med ogleymdu nafne Vargsnese. Ofeigshellir þar ut frá. og Ofeigsstader fyrer sunnann stadenn heima. Var eg til siöar i Vijkum ä skipe Þorarens heitens Steindorssonar ä Laugum. voru af hanns skipe til

¹⁹³ Skjal nr. 2 (77). Sjá einnig skjal nr. 2 (178) a-b. Séra Einar Hallsson hélt Þóroddsstað frá því fyrir 1530 að því talið er en lét af embætti fyrir 1551, séra Teitur Magnússon fékk Helgastaði fyrir 1528 og tók Háls í Fnjóskadal fyrir 1544 og sleppti 1553. Óljóst er nákvæmlega hvenær séra Pétur hélt Múla en það var fyrir 1551 og á sama tíma og séra Teitur hélt Helgastaði. Ekkert er hins vegar kunnugt um séra Magnús á Þóroddsstað nema hvað að hann var eftirmaður séra Einars og hefur látið af embætti fyrir 1551, sbr. Sveinn Níelsson, *Prestatal og prófasta*, bls. 297-298 og 306-307. Umræddur Helgi ábóti er líklega Helgi Höskuldsson á Þingeyrum 1516-1550, sbr. *Saga biskupsstólanna*, bls. 858 og Jón Arason biskup var tekinn af lífi 7. nóvember 1550, sbr. Páll Eggert Ólason, *Íslenskar æviskrár* III, bls. 41.

Stadar aller lodarfiskar gollnær. og leyfe teked. So og hiä Þorkele heitnum Magnussyne ä Granastøðum slijkt hid sama til Stadar aller lodarfiskar gollnær. bæde af hanns skipe og hvøriu ødru sem ad gieck til siös i vijkum. hvad mier alkunnugt var því eg var leinge hiä Þorkele heitnum. Og til sannenda hier umm veite eg og set mitt jnnsigle fyrer nedann þennann minn vitnesburd. Skrifadur og utgefenn ä Stad i Kinn. sunnudagenn næstann fyrer Andresmessu Anno 1567.¹⁹⁴

Hér er valin útgáfa í Íslenzku fornbréfasafni, er þar aðeins ritháttarmunur frá uppskriftinni 1828.¹⁹⁵

Tveir menn votta samdægurs að vitnisburður Gunnsteins Sturlusonar sem svarinn var á Þóroddsstað 3. febrúar 1601 sé rétt hafður eftir honum. Í umræddum vitnisburði segist Gunnsteinn vera fæddur á Björgum í Kinn og hafa dvalið í sveitinni í 28 ár. Þeir Þóroddsstaðarprestir, sem hann mundi frá þessum árum, voru Jón Jónsson Helgafellingur, Magnús Einarsson og Sigurður Þorsteinsson. Hann segist aldrei hafa heyrt annað né vitað á þeim tíma en að lóðarfiskar allir af öllum þeim skipum sem reru til sjávar úr Náttfaravíkum væru goldnir Þóroddsstaðarpresti.¹⁹⁶ Með vitnisburðarbréfi skrifuðu á Hálsi í Fnjóskadal 9. júlí 1604 vottar séra Ólafur Tómasson að hafa verið viðstaddur að Þóroddsstað 3. febrúar 1601 og heyrt á fyrrgreindan vitnisburð Gunnsteins Sturlusonar.¹⁹⁷

Í vitnisburði séra Ólafs Tómassonar sem bréfaður var á Þóroddsstað fimmtudaginn í hvítasunnu 1613 segist hann hafa verið viðstaddur um haustið á Helgastöðum þegar séra Bjarni á Grenjaðarstað og séra Sigfús á Þóroddsstað töluðust við. Þeir hafi rætt um þá hálfu lóðarfiska í Náttfaravíkum en séra Ólafur segist ekki hafa heyrt neinn dóm um það ganga. Hann segist enn fremur hafa heyrt séra Sigfús segja:

... ad Herra Gudbrandur skylde vid sig Ráda umm þá Hálfu lóðar fyska á Medann Sa. Sigfús Være Rádande yfir Stadar Kyrkiu enn ecke leingur þá syn Vid miste.¹⁹⁸

Í vitnisburði Jóns Þórarinssonar sem gefin var út á Þóroddsstað sjötta sunnudag eftir trinitatis 1613 segist hann hafa verið viðstaddur í kirkjunni á Helgastöðum um haustið þegar séra Bjarni Gamlason og séra Sigfús Guðmundsson áttu málum að skipta um lóðargjaldið í Náttfaravíkum. Hann segir að m.a. hafi verið á málgað að vottar séra Bjarna skyldu sverja vitnisburð sinn áður en endanleg sátt yrði gerð milli prestanna um þá hálfu lóðarfiska sem séra Bjarni gerði tilkall til og var ágreiningsefni þeirra. Jón segir að Þorgeir Pétursson hafi einnig verið viðstaddur en

¹⁹⁴ Skjal nr. 2 (232).

¹⁹⁵ Skjal nr. 2 (77). Sjá skjal nr. 2 (174) a-b.

¹⁹⁶ Skjal nr. 2 (77). Sjá skjal nr. 2 (174) a-b.

¹⁹⁷ Skjal nr. 2 (77). Sjá skjal nr. 2 (174) a-b. Ólafur var prestur á Hálsi 1577-1628, sbr. Sveinn Níelsson, *Prestatal og prófesta*, bls. 297.

¹⁹⁸ Skjal nr. 2 (77). Sjá skjal nr. 2 (178) a-b.

man ekki eftir að séð Tómas Þorkelsson þar. Umræddur Þorgeir hafi bannað honum og öðrum þar viðstöddum að sverja nokkurn eið um það sem þar hefði fram farið og hann vissi ekki til þess að nokkur hafi gert það.¹⁹⁹ [Um þennan vitnisburð skrifar séra Eiríkur Þorleifsson hugleiðingu, sem tekin verður upp hér á eftir].

Í bréfi til séra Þorsteins Illugasonar prófests í Múla frá 3. ágúst 1613 biður Guðbrandur biskup Þorláksson hann um að setja niður ágreining séra Bjarna Gamalíelssonar á Grenjaðarstað og séra Illuga Helgasonar á Þóroddsstað um Náttfaravíkur. Biskup segist hafa kynnt sér málið, borið saman máldaga kirknanna og yfirvegað það betur en áður er sama deilumál var tekið til athugunar á Helgastöðum. Hann viðurkennir að sú niðurstaða sem þá fékkst í málið hafi e.t.v. ekki verið nægilega vel ígrunduð. Guðbrandur útskýrir sína afstöðu til málsins með eftirfarandi hætti:

... eg kann ecke betur ad skilia, enn Kirkia á Stad eige Land Og Reka fyrer Náttfaravíkum hátt og lágt, enn það Múkaþvera Og so adrar Kyrkiur eigna sier, sé eignar i tak i það land, Hvórt það er i Reka edur afrettenne.

2, Náttfaravíkur er Mier sagt ad Kallest land allt Mille Ofeigshellirs og lækiar þess sem Kallast Svínalækur, ef Mig rett Minner.

3, J þessu takmarke skulu vera 5 Víkur þar Menn Hafa firr Meir haft Skipa upp sátur, og skulu enn síást Naust Og tófter þar Siómanna búder Hafa staded.

4, Og skilst Mier þessar Víkur Mune Vera það sem i Máldaga Kallast ból, bæli edur bigd, Höfud ból Kallast stædsta bigd, biggt ból þar Menn eru edur búa.

5, Nú Nefnir í Máldagnum Midból Og Ytstabool, þar fyrer skilst Mier hid sama vera Hvort þar stendur, Víkur, þar Menn Hafa Skipa uppsátur Haft eda ból, og so sem sú ytsta Vík nefnest ytsta bool, því má þá su sidsta ecke lyka Kallast sidsta ból, enn su Vikenn sem er i Midiu Midból, þar 2 Víkurnar eru út frá, enn tvær Sudur frá; því Hvad má annad Med riettu Kallast Midból, enn sú Vík eda Veide stada sem er i Midiu, Hvóriu Nafne sem nú Heitir hún, Og kann eg ecke Greniastada Máldaga Ödruvise ad skilia enn so: ad Greniastada Kyrkia eגיע Fiórdung Hvalreka fyrer Öllumm þeim bóllum edur Víkum, Og Öll Flutning fyrer Ytstu Vík, enn i Mid bóle, það Held eg þá Vík edur Veidestódu, sem i Midiunne er, Og 2 bólenn síást út frá, Önnur tvó Sudur frá, þar Held eg Greniadarstada Kyrkia eגיע Hálfu Flutninga, Fyskever ad Helminge (eda lódar fysk so sem Menn Hafa Nú skiled það) lyka Vidun eda elde Vidar tak ad Helminge. Eige Greniadarst. Kyrkia þetta, þá Held eg Hún

¹⁹⁹ Skjal nr. 2 (77). Sjá skjal nr. 2 (178) a-b. Bjarni Gamalíelsson hélt Grenjaðarstað 1596-1635 en Sigfús Guðmundsson Þóroddsstað 1554-22. desember 1597, sbr. Sveinn Níelsson, *Prestatal og prófasti*, bls. 298 og 304. Umræddur samfundur á Helgastöðum hlýtur því að hafa átt sér stað á bilinu 1596-1597.

eigie það fyrir þaug Skip sem í þessu Midbóle gánga, enn ecke í Hinum bóluum edur Víkunum.

Þar Og Fyrer Skála

Bögulega talad, Og ecke veit eg Hvór sa skále er, enn bevysast það med Sannindum, ad þar Heite skála ból eda Skála vók Önnur enn sú Midvík eda Midból, þá mun Riettast ad það sie under sama skilmála Og Meiningu. Umm Vitnes burd þeirra Þorkiels Og Thómasar, þar Held eg Of frekt bored og í mót máldögum ad Greniadarst. Kyrkia eige Hálfá lóð, Hvad er það annad enn alt Hálfú land til Fialls og Fióru! Þad er á móte Helgastada samþíkt Anno 1580. 2, Eru þeir Vitnes burder Oskyrer, Meine þeir umm allar Náttfaravíkur, þær 5. er áður greiner, þá er það berl. rángt, enn Meine þeir Midbool, þá er það ecke utann eitt, Og má því það ecke Kallast Víkur, edur Vykum.

3, J þridia læge, Hafe Annar Hvór þeirra Þorgeir af sagt ad sveria eptir synum Frammburde, þá Held eg þann Vitnes burd ecke Mindugann. 4, Umm Hefð Síra Sigurðar kann eg ecke ad tala Margt, Og Held eg það Of frekt bored, ad Sa. Fúse Hafe ecke átaled eda umm talad, Og Med því þeirra Vitnes burder Veikast í einu, þá vil eg Síra Biarne Halde þeim ecke Fram; Jeg seige fyrer Mig, Hafe ecke annad Frammkomed á Helgast. af Hende Greniadarst. Kyrkiu enn þeir, Anno 1597. Þá tek eg aptur Myna Samþíkt, Og bid eg Síra Biarna ad taka mitt Jnnsigle þar í frá, Nema því eins ad Önnur Skiól Og skilryke Kome framm, þaug Mindugre eru enn þessir Vitnes burder.

Sitt Hvórt er, allar Vókur Mille Ofeigshellirs Og læker, eda Midból /: Midvíkenn, Hún er ein, Hinar 5. Og fyrer þessar greiner, Og það Annad ad Sera Fúse Heitenn á Stad kom Nú ecke framm Anno 1597. med þá fyrre samþíkt sem giórdest 1580, Né þá gamallra Manna Vitnes burde sem þá Komu framm, þá er það Rád mitt ad Þier med fleirum góðum Mónnum setied þetta Nidur Med þeim Prestum, í þann máta ad Annad Hvórt Hafe Síra Biarne Hálfá lóðar fyska Og Hálfá Vidun fyrer þeirre Veide stóðu sem med Riettu Hefir Vered í Midiumm þeim Náttfaravíkum, Og áður greiner, af þeim skipum þar gánga, enn ecke Annar stadar; Ellegar hann Hafe sitt Skip frj alleina Hvar þar geingur í þeim Víkum. Skylde Eg Dóm á leggja, þá Dæmde eg það firra, en sie það Vinsaml. Nidursleiged, á Samþicke eg það seirna.²⁰⁰

Biskup segist treysta séra Þorsteini til þess að skera úr um þetta og hafi sér ekki verið greint rétt frá eða hann misskilið eitthvað varðandi þessi fimm ból eða víkur þá neyðist prófastur til að taka nokkra góða menn með sér í vettvangsferð og athuga staðhætti í Náttfaravíkum.

Þessi umþenking biskups er einnig innfærð í kirkjustól Þóroddsstaðar en þar er þetta niðurlag:

²⁰⁰ Skjal nr. 2 (77). Sjá einnig skjal nr. 2 (174) a-b.

Sr. Magnus seiger mier ad þær Výkur sieu iij sem eg Helld þeir Hafa kallad ädur Ból, og Hvert sem þær siäst iij eda v, þä kiemur og lender i einum stad, Su sem i midianne er Hun hefur þä kallast midból, Hveriu Nafne sem nu Heiter Hun

Sie þar nu su Vyk sem Nefnest Skäla Vyk, þa er ecke frä þvj það sie su Vyk, sem Ska [hér er langt orðabil, sem gæti bent til þess, að eitthvað torlæst hafi verið í forriti] Hefur vered kalladur, Og i þeim tveimur er eg ecke langt frä ad Greniast. eige þetta Jtak, en Vüst Ecke annar stadar; Nema flut. fyrrer ýstabóle. Jeg kann hier Ecke ödru viis ad Skinia Nie Skrifa.²⁰¹

Oddur Jónsson prestur gaf út vitnisburð á Ljósavatni um hausið 1614 að viðstöddum þeim séra Jóni Magnússyni og Jóni Þórarinssyni. Þar segist hann hafa frétt að nafn hans væri að finna undir Helgastaðasamþykkt milli Þóroddsstaðar og Grenjaðarstaðar varðandi Náttfaravíkur. Hann segist hins vegar aldrei hafa verið kallaður til þess að vera viðstaddur slíka samþykkt, aldrei samþykkt neitt um þennan ágreining og aldrei sett innsigli sitt undir slíkan vitnisburð.²⁰²

Í máldaga séra Illuga Helgasonar fyrir Þóroddsstaðarkirkju frá 1644 segir um Náttfaravíkur:

Nú er ad skrifa umm Reka ítókenn sem liggia i Náttfaravíkum Og út umm Flatejar Dal, Hvad alt samann Máldagarner báder Skyrast Herma, sem Hier fyrrer framann skrifader standa, so eg kann þar aungva liósare grein á ad gióra, enn eg Hefe epter þeim Coperad, sem Og Eirnenn i tóluna i Biargalande, Og Higg eg Nú Mune Mest alt upp taled það sem eg Minnast kann um Kyrkiunnar Og Stadarennis eign Hier Heima, epter filger umm Torfunes Og Náttfaravíkur.²⁰³

Eldri máldagar kirkjunnar sem séra Illugi minnst hér á hafa ekki verið látin fylgja með í þessari uppskrift og því er ekki hægt að segja til um frá hvaða ári þeir voru. Máldaga séra Illuga til staðfestu settu þeir Sturli Árnason og Halldór Torfason nöfn sín.

Fjórir menn votta að hafa verið í Víkum í Skálavík 30. júní 1665 er séra Oddur Bjarnason krafðist lóðarfiska af sjómönnum þar. Hann brýndi fyrir þeim að ef samviska þeirra segði þeim til um að einhver annar en hann ætti rétt á umræddum lóðarfiskum þá skyldu þeir afhenda honum þá. En þar sem að sjómennirnir vissu að lóðarfiskarnir tilheyrðu Þóroddsstaðarpresti þá afhentu þeir séra Oddi þá.²⁰⁴

Í bréfspósti dagsettu á alþingi 6. júlí 1673 tíundar séra Oddur Bjarnason það sem gengið hafði undan Þóroddsstaðarkirkju í embættistíð forvera hans séra Gunnlaugs Jónssonar. Þar kemur fram að í Náttfaravíkum sé genginn undan kirkjunni

²⁰¹ Skjal nr. 2 (174) a-b.

²⁰² Skjal nr. 2 (77). Sjá skjal nr. 2 (178) a-b. Oddur Jónsson var prestur á Lundarbrekku frá 1572-1625, sbr. Sveinn Níelsson, *Prestatal og prófasta*, bls. 300.

²⁰³ Skjal nr. 2 (77).

²⁰⁴ Skjal nr. 2 (77). Sjá skjal nr. 2 (174) a-b.

meiri hluti gagnsamra lóðatolla og hálfir búðartollar. Einnig hafi Björn Magnússon byggt eða látið byggja út land við Náttfaravík, nefnilega Kotamýrar sem hann viti ekki betur en að sé land Þóroddsstaðar. [Að þessum bréfspósti víkja bæði Skúli Tómasson og Eiríkur Þorleifsson varðandi eignir Þóroddsstaðarkirkju frá 1599, sjá hér síðar]. E. Þorleifsson og Pétur Jónsson votta að rétt sé skrifað eftir frumritinu á Þóroddsstað 4. ágúst 1828. Fjórir menn votta svo að rétt sé skrifað eftir skjölum Þóroddsstaðarkirkju en sá vitnisburður er ódagsettur.

Í kirkjustól Þóroddsstaðar 1840–1905 er að finna athugasemd frá séra Eiríki Þorleifssyni varðandi vitnisburð Jóns Þórarinssonar frá 1613:

á síðast nefndann vitnisburð vikur urskurður Biskups Herra Guðbrands af 1613 og allir syna þeir ásamt, hve veil og ræk at se Sampíkkt su sem Sr. B Gamla Son skapaði Grenjaðar Stað fyrir hálfum Nattfara vykum. i sameiningu með þeim vitnisburðum er sami Biskup ágrundaði dóm sin af 1580. um Kotamyri synir Klagan Sr. Odds Biarna Sonar at þá Biörn Magnuss Son eygnadi Skriðu þá Jörd, hafi eingin maður annað vitað enn það at Staður ætti þat land með réttu, og at Skriðu Eygendum alldrej hafi opinberlega þorat at eygna Skriðu nefnda Jörð, syna Konúnglegar Jarðabækur, því Jarðabokin af 1702 Assessors Arna Magnussonar og Páls lögmanns Widalins synir berlega at fyrst skrifaður máldagi hafi á þingstefnunni eptir þeirra skriflegri kröfu framvysaður og afhendtur verit, því su Jarðabók fylgir svo náqvæmt elldsta Maldaganum í tilliti þessa Staðar hiábóla á hans, nefnilega Staðarins, torfu, eður heimalandi, því þá hann hefur önnur hiábyli nefnt, og síðast Naustavyk öde Jord, bætir hann við þessum orðum: „Vassnees og Kotamyre tvende öde Jörder hér í Egnen“, þat er rétt utlaggt hér (nefnilega) á Staðarins eýgnartorfu eður heima landi, og enn þá, at Syslu maður Jón Benedicts son ekki hafi þorað í opinberum Skrifum at eygna sér, sem Eyganda Skriðu Kotamyrrar, synir Jarðabok landfogeta Skúla Magnuss Sonar, sem kennd, er við árit 1760, skömmu fyrir Syslumansins dauðatið, á hvörri hann testamenteraði slíka Sálugiöf Fátækum i Reikiadal þá hann af ollu hefur útseð, at Skriða alldrej mundi því landi haldit geta.²⁰⁵

Í beinu framhaldi af bréfspósti Odds Bjarnasonar 6. júlí 1673 virðist koma bréf séra Eiríks Þorleifssonar en hann segir að fyrrgreint byggingarbréf (sem er ekki tilgreint nánar, e.t.v. er það frá árinu 1638) og klögunarbréf séra Odds sýni að með vissu megi ráða að:

Heila landed mót Vestre Hafe Vered þad sem Svíná Heldur framm til Fialla afrettar land Vykum til Heirande, Og so Vel Halded Þóroddsstaðar Kyrkiu eign sem Hitt Landstikked frá Svínáróse, Og Náttfara læk til Ofeigshellirs, Jafnvel þótt lykur Dragest [yfirstrikað: til] ad því, ad þetta Hafe sá lands partur Vered, sem i fyrstu Hafe giefenn vered til Stadanna i Reikiadal fyrer afréttar land, enn Hafe þó Öndverd lega fyrer Siálfra þeirra Hyrdu Og af

²⁰⁵ Skjal nr. 2 (178) a-b.

skipta leise frá þeim Horfed til Þoroddsstaðar, unns Hann það aptur Miste til Skridu Eyganda í tyd Sr. Gunnlaugs Jons sonar.²⁰⁶

Umrætt land hafi verið byggt í meira en 100 ár og sé nú orðið fasteign fátækra í Reykjadal eftir að Jóns Benediktsson gaf það á banasæng sinni. Hann telur þó að Rauðaskriða:

... Naumlega hafe löglega að komest á lande því í Öndverdu Haft eptir Orækum máldaga, því lysa gamlar lóg festur Hér, sem yfergrípa Heila Kotaland fyrer Vestann Ána, Og Siálfann bæenn þar med, Hvórium bádir þeir Fedgar Og þá eigendur Kotalands Lögmadr Benedict af 22 Maí, 1726. Hefir þynglyst á Líósavatne og Prótócolerad á kíerulaust, Og Sómu leides Sonur Hanns Syslumadr Jon n<o>ckrum sinnum í afa Myns Sira Sæmundar Sál. tyd, Og Mót mælte þeim alls ecke.²⁰⁷

Afrit Eiríks Þorleifssonar prests úr gamalli máldagabók Norðursýslu á Grenjaðarstað og ályktanir Eiríks um Náttfaravík er að finna í kirkjustól Þóroddsstaðar 1840–1905:

Ur gamallri norður Sýslu Kyrkna Máldagabok, sem liggur á Grenjaðar Stað að líkindum eptir Sigurð prest Jóns Son Biskups AraSonar, Staðar Kyrkiu Máldagi

Kyrkia á Stað i Kinn helguð Maríu og Nicolao á allt Heimaland, og Ofeigstaði Torfunes, Tiarnahverfi hið eystra og vestra, hálfshundraðs skógur í Mánafelli, Reki í Wyk út, þriðjungur af tólftungi alls Hvals, Síðan skal þriðjungur alls Hvals til þessarar Kyrkiu, Øll skemri Tök enn tuttugu Feta, tveir hlutir hins stærra viðar og í Flutningum öllum, milli Ósa hálfur attungur Hvals og viðar hvört sem er rekin eða fluttur, Torfskurður i Bergstaðaland fiórir tólf Feðmingar, Síðan (þetta orð hefur rángskrifast af Endurritara í staðin fyrir Viðun) í Staðarholti. – [Síðan virðast koma athugasemdir og hugleiðingar séra Eiríks]: Þessi máldaga afskrift berest samanvið originalin á Grenjaðarstað sem Presturinn er skyldugur at sýna svo síást mégi og lagast ef smáorð í vantar eða bókstaf, eða sé nokkru aukið

At ofannskrifat Máldagabrot sé eptir aungann anan enn Sr. Sigurð, synir Eptir maður hans Sr. Biarni GamlaSon, er ut feingnu?? Biskups Skrifara til Prófasts Sr. Þorsteins Illugasonar tók fyrir til Samanburðar, þessa Staðar, og Reikiadals Staða Máldaga, sem han frá sinum Formani Sr. Sigurði hefur hiá sér haft, og af þeim Samanburði leitast hann við at syna fyrstur allra þat, at

²⁰⁶ Skjal nr. 2 (77). Oddur Bjarnason hélt Þóroddsstað á árunum 1665-1677/78 en séra Gunnlaugur 1660-1665, sbr. Sveinn Níelsson, *Prestatal og prófasta*, bls. 298. Umræddur Björn Magnússon er líkast til samnefndur sýslumaður og klausturhaldari á Munkaþverá 1662-1695, sbr. Páll Eggert Ólason, *Íslenzkar æviskrár I*, bls. 235-236. Skriða sú sem talað er um er líkast til Rauðaskriða í Aðaldælahreppi.

²⁰⁷ Skjal nr. 2 (77). Jón Benediktsson sýslumaður í Þingeyjarþingi andaðist í Rauðaskriðu 1. maí 1776, sbr. Páll Eggert Ólason, *Íslenzkar æviskrár II*, bls. 59. Séra Sæmundur Jónsson hélt Þóroddsstað 1748-1784 og sonarsonur hans séra Eiríkur Þorleifsson 1826-1842, sbr. Sveinn Níelsson, *Prestatal og prófasta*, bls. 299.

Reikiadals Staðir mundu eyga landit allt eða mest allt, enn Þóroddstaður litit í því eður ekkert.

Enn ekki að síður mætti sýnast at Sr. Sigurður hafi vitat at landit i vykum vera einn part af heimalandi Þóroddstaðar Kyrkiu, og því hafi hann með þessa Maldaga orðatiltæki Öll Tök viliað syna þat kyrkia hér enn aungvir aðrir ættu þar allar lands drottna leigu tekiur á Fiöru, og þat i Flutningum öllum, sem landi eins og landsdrottnei einum tilkemur að lögum at eyga

[Sat]ta Samningur Sr Biarna við Sr Illhuga eptir Biskups Skrifit af 1613, er svohlioðandi sem her eptir skrifat sýnir,

Eg vil í nafni Drottins öllum hugmóð og óvild afslá, og allri á klögun, enn þó með soddan Skil mála Sem nú eptir fylgir:

Fyrst að Eg Kyrkjunnar vegna, haldi Fiorðungi úr Hvalreka fyrir öllum náttfaravykum, kunni að landi að bera, Eg vil og halda öllum Flutningum fyrir Itstabóli, en fyrir Miðbóli hálfum af Hvölum og viðum, eptir hlióðan Maldaga Kyrkiunnar á Greniaðstoðum, og eptir dómi og urskurði Hr. Guðbrands Þorlakssonar, sem hann sendi til Múla í Firra Sumar, og hefur síðan endurníat með Bréfum sínum nu i vetur. -

Annar Skilmáli er þessi: Að eg vil mitt Skip hálf t eða heilt sé friálst og áfgjalds laust til Staðarkyrkiu, i þeirri veiðistöðu, sem nú kallast Skálavyk, hvar menn hafa til haldið í nærstu 80 ár, hafi friálsann Skála, hiall og fiskigarða, líka eldivið til að sióða fyrir Siómenn, eða þurka þeirra Föt. Gre.st. 1614 Biarni Gamla Son

Til Sr. Illhuga Helgasonar

Athugasemdir

a) Þessi Samningur synir auglióslega at þá slíkur Frekiu maður sem Sr. Biarni var, ekki lýsir í honum eptir afrétt í [hér kemur orð ofan línu, sem ekki verður lesið, má gizka á: bóla] vykum at hún hafi þar alldrej fyrir hans daga frá Gr.st. kölluð verit og at hann síðar hafi eptir Samanburð máldaganna, sem eru í siálfum sér ógreinilegir [hér er einhver blekklessa við ó-ið, svo e.t.v. hefur átt að strika það út], og nefna samhlióða í náttfaravyk, teigt þá nefning af hatri við sr. Illhuga út ýfir heila landit, [yfirstrikað: þá] þó teds Stadar máldagar syna at afréttar Jtalann hafi takmörkuð verit í vissu Platsi, þar sem hvalreka tiltalann se fyrir heila landinu, afrettin alltsvo á dölum sem liggja til aðal náttfaravykur, og hafa af henni nafn fengit.

b) eins og þeir fornaldar vitnisburðir sem Dómurin af 1580 grundar sig á, svo sýnir og framanskriafaður máldagi með orðatiltækinu öll Tok, eður allar Tekiur, bæði að Sr. Sigurður hafi goldit lóðarfiska til Staðar og 2 hluti af Flutningum eins og aðrir eptir eldsta Máldaganum, hvors orð hér eru brúkuð, og hann altsvo Sr. Sigurði þekktur [hér hefur verið skotið inn orðum undirstrikuðum: er sinir, sem virðast merkingarlaus] og Samningur þessi synir at Sr. Biarni þorir þar ekki segia at Grenjadstadur hafi

[yfirstrikað: þar] i vykum nokkurs notið í þaug 80 ár sem þá lifandi vitni hafa getað um borit, þó hann Sr. Biarni heimti at Eyga þar bæði Flutning og friálst útræði.²⁰⁸

Eiríkur Þorleifsson skráði minnisgrein um Þóroddsstað og eignir hans einhvern tíma á tímabilinu 1832-1834. Þar stendur:

Það miög margt af áriðandi Fornalda Sk*<i>*ölum þessarar Kyrkiu er sumpart giörsamlega tapað, enn sumt, það nefnilega af því ennþá til verandi, sem ei hefr verið innfært hér að framann liggur við töpun, þess vegna in færíst hér i hugleiðing af Prófasts Skipan hér að framan dateraðri að Laufasi þann 15da Des 1749 eptir fylgiandi Máldaga Skrá er og ásamt öðru innfærast þarf varúðar vegna í þann orskamt [torlæst í forriti] upp rettanlega nía KyrkiuStól af þeim sem auðnast að upp byria hann, hvört það væri Eg, eður annar maður

Kyrkian á Þóroddstöðum i Kinn er helguð Mariu og Nicolao, til þessarar Kyrkiu liggur allt Heimaland, hvar i að eru þessi Hiábýli: Staðarbakki, LoddaStaðir, Gyssurshús, ÓfeigStaðir, Torfunes, Árgerðis Land tiarnahverfi hið eýstra og hið vestra, (nb. 1 Forntiða Skial segir svo Árgerðis Sel á gaunguskarði) Naustavyk, Wargsnes, Kotamyri; þessari Kyrkiu tilheirir og Reki í Vykum út, af óskiptum Hvali 5 tólftu partar alls Hvals, öll Skemri tök enn 20 Feta, öll Tré 20 Feta og þaðann af Skémri, tveir þridiupartar hins Stærra vidar, og i Flutningum öllum.

Millum ósa hálfur Áttúngur Hvals og vidar, hvört sem er fluttur eða rekin, út frá ófeigs hellir til Miósyndis hálfur Áttúngr Hvals og triáreka og i Flutningu, Sömuleidis, vestur frá Biarnará til Senningarvykur, sem liggur frá urðarness tá austur til Forvaða við Hafra giá, Hálfur Áttúngr Hvals og viðar hvört Sem er rekinn eða Fluttur, Hálf Hundraðs Skógur i Mánafeili, Mótorfsskurður i Bergstaðalandi 4ir tólf Feðmíngar, vidun i Stadarholti í Garðs landi í Adaldal, Skógur allur í Felli fyrir nedan götur.

...

að ofanskriðuð Máldaga Skrá sé rétt samhlióða þessa Staðar Kyrkiu Máldögum yfir höfuð samanteknum eða lesnum og samanbornum við annara Stiptana Máldaga, sem og konúnglegar Jarðabækur Árna og Skúla Magnuss sona. vitnar

E Thorleifson

n. b. götu, Hátún, Hnausa, Geitagerði, Finnsbæ, nefna hvörki Maldagar né Jarðabækur alltsvo hafa þaug Hiabyli alldrej lögbyli verið.

Hiáteiknanir við framanskriafaðann Máldaga og Jarðabóka útdrátt.

1) að Fornalda Skýrsla eður Máldagi fyrir Heimalandi þessa Staðar segir það vera ... og allt bú land i Vykum milli Hvanndala og Svinár undantekningar

²⁰⁸ Skjal nr. 2 (178) a-b.

laust, eg eins undantekningarlausir eru allir Máldagar áhrærandi rekan inn frá ófeigs hellir til Flióts óss, eða Galta fialls hellirs i hið minsta sagt.

2) að ej hafi verið hér fleiri enn 11u býggðir Bær i Sókninni þá Auðun Biskup visiteraði hér árið 1318 sýnir sá Máldagi og þar á meðal af hiábylum þessa Staðar einungis ÓfeigStaðir og Torfunes, öllum öðrum þá óbyggðum hiábylum og Jörðum So samsleingir sá Máldagi við heimalandið siálft [hér kemur viðbót utan af spássíu: sem þessa Staðar jtölulusri Eygn] án þess að nefna þaug sér i lagi, og téðs Máldaga, eða Sr. Stulla þess, sem þá var hér Prestur, ógreinilegu frásogn um þessa Staðar Eygnir, hafa yngri tíða Byskupar eptir skrifað. Þó sýnir sá Máldagi saman borin við önnur Skiöl her að þessa Staðar menn hafa þá brúkað landið i vykum sem Heimaland, einkum til Selveiða þegar þá verandi Kyrkiu [yfirstrikað, Kyrkiu] bækur hér, eða meðal þeirra su allra helgasta guð spialla bokin, sem i Páfadóme var átrunaðar goð voru hér á Selskinn skrifaðar, sem sem lýsir slíkri gnægð Selskinna hér á þeirri tíð, að menn hafa leitast við að tilniða þaug og hag nyta til sem flestra hluta, annars nefnir Máldaginn hér þaug Kúa rað, að Kálf Skin nóg hefði til reiða mátt i bækur ella, og berlega segir og sýnir Máldagi þessi það, að öll lands leigu gögn i triárekanum hafi þá legið undir þennann Stað og af endur gialds Jtölum frá öðrum Stöðum hingað sýnir Jnnlandið? [torlæst í forriti] siálft þessa Staðar E[ygndom] [út á spássíu er bætt við: n.b. samanborinn við önnur Skiöl, sem sýna landið i vykum þessa Staðar einungis Eygn á öllum Páfadóms öldum yfir höfuð] enn sterkari upplýsingar, af öðrum maldogum þessa staðar Eygnar rétt a landinu yfir það heila tekið leifir ekki blað þetta hér að framfæra.²⁰⁹

Eiríkur Þorleifsson skráði eftirfarandi í kirkjustól Þóroddsstaðar 1840–1905:

Aðrar áriðandi Skyrslur eru infærðar i þann firri Kyrkiustól, fleyrstar allar sem Eg nú fæ mynnst, Jarðabókin af 1760 telur Þóroddstaða Bújörð 25 hundruð að dírleika og henni fylgiandi öll hin sömu hiából sem i þeim fyrsta Máldaga eru nefnd a nafn, og af hvöríum nú er 3 býggð, nefnilega Naustavyk með 60 alna landskuld og 6t úngi vöðu Sels veiða i Eptirlag úr landtogs nótlögum, þar á og með réttu að vera þat Kýgyldi, sem nú er á Staðnum, og i nærstliðins árs Spesifikation talit með túnsendakoti. [síðan eru talin upp býli bæði byggð og óbyggð] Gata, Hatun, Hnausar og Túnsendakot, hafa og, þó hvörki Máldagar né Jarðabækur géti þess, verit byggð einhvörn tíma í Gamladaga, sömuleiðis Skálavyk; Ytra – og – Syðra Samtýni og Finns bær i vykum, ... Wargsnes i vókum væri enn þá býggilegt enn Naustavyk ma ei missa þat ella býggdist hun ej, því landit er þar svo af sér geingit vorðið, Kotamýraból og land er Kyrkiunni ránglega frákomit einsog yfirlýst er í nærstliðins árs Spesifikation, og fleyra, og eru nu talin öll þau hiából er þessum Stað hafa fylgt at fornu, svo vel óbyggð sem byggð Byli nu.

²⁰⁹ Skjal nr. 2 (177) a-b.

Jtölnar, sem maldagar nefna fyrir austan fliót og á Flióts Sandi millum ósanna, hafa verit endurgjalds Jtölnur eptir ingeingnum Samningum, [úti á blaðjaðri er bætt við: n. b. og sennilega vísað niður en þar er skert og verður fyrsta orðið alls ekki lesið með vissu: fyrir? fiár rekstr í vykna afrétt fyrir Kotamýra landi og fleira] og þær allar hafa við komandi Staðir fyrir laungu síðan undir sig tekið, og þar með þeim Skiptum síálfir svo uppsagt at þeir frammar ekki hafa rétt til, eptir nokkru í landi at lýsa hiá þessum Stað í Máldaga skini.

Jtölnar á náttfara vykur almenningum, og ytst á Flatejar dal í Vykur reka hafa þessa Staðar Prestar ekki feingit, alltsvo er tilhlyðilegt at auk þeirra Skiala sem Capellan minn Sr. Jón innfærði hér að framan eptir fyðimeruðum afskriftum, séu og hér fyrir aptan inn færð önnur er syna hvað fráleitlega hafi til forna farit um Eygnir þessa Stadar. Þess vegna infærist her eptir sem fylgir:
...²¹⁰

Í afriti séra Eiríks Þorleifssonar á óársettum máldaga Þóroddsstaðar eftir bréfi í kirkjustól kirkjunnar segir:

Þessi er Máldagi Kyrkjunnar að Þóroddstöðum í Kinn, þá Ingimundur Prestur Einarsson Fóstri Gudmundar Biskups Góða var þar á Stadnum, að: Kyrkjan á Þóroddstöðum í Kinn, er helgud Marju og Nicolao; Til Kyrkju þessarar liggur allt heimaland, hvarí að eru þessi hjábýli: Stadarbakki, Loddastadir, Gissurshús, Ofeigstadir, Torfunes, Argerdis- Selför edur Tjarna-hverfi hid eýstra og hid vestra, Naustavík, Vargsnes, Kotamýri; Reki í Víkum út, af óskiptum Hvali, fimm tolfu partar alls Hvals, öll skemri Tök enn tuttugu Feta, öll Tré 20 Feta og þadan af skémri, tveir þridju partar hins stærra Vidar, og í Flutningum öllum; milli Osa-háls, hálfur áttungur Hvals og Vidar, hvurt sem rekinn er eda fluttur; út frá Ofeigshellir til Mjosýndis hálfur áttungur Hvals og Vidar-Reka og í Flutningu; ...²¹¹

Við máldagann gerir séra Eiríkur þær athugasemdir að máldagi Ólafs Rögnvaldssonar bæti við orðunum:

... vestur fra Biarnará til Senningarvykur hálfur áttungur Hvals og vidar hvört sem er rekin eda fluttur.²¹²

Þetta máldagaspor eins og séra Eiríkur kallar það var skrifað inn í kirkjubókina aftan við önnur skjöl því forritið var orðið gamalt og slitið. Hann segir að máldaginn hafi ekki:

... frá Hólum feingist, nema Máldaga Útskrift, er sídar má sýnast at af þessu hafi útdrægin verit epter þat at Jtala var ákomin i síálfu Kota landinu, (vegna þess at þat var þá eydi bóla land ordit) Milli Hvandala og Svinár fra

²¹⁰ Skjal nr. 2 (178) a-b.

²¹¹ Skjal nr. 2 (79) a-b. Sjá einnig skjal nr. 2 (175) a-b. Ingimundur Þorgeirsson hélt Þóroddsstað 1177-1179, sbr. Sveinn Níelsson, *Prestatal og prófasta*; bls. 298.

²¹² Skjal nr. 2 (79) a-b.

Liósavatne og Hálsi) þegar sá Samningur, allra fyrst fór at breittast í Reka til tölu, því sá maldagi sýnir, at þá hafi sér í lagi verit farit at skipta 1num 12t únge af þessa Stadar reka parti Hvals alls í Vykum, af hvöríum Audunnar Máldagi, er adrir Biskupar sidann hafa eptir skrifat, syner at 2r/3iu Partar hafi burtlátinir verit ...²¹³

Að hans mati er augljóst að máldaginn, í frumriti eða afriti, hafi verið lagður fyrir Árna Magnússon. Í jarðabók hans séu nefnilega talin upp sömu hjábýlin að undanskildum þeim sem óbyggð hafi verið á tímum Ingimundar prests en voru þó til forna byggð í heimalandinu, þ.e. Gata, Hátún, Hnausar, Geitagerði, Samtún og Skálavík. Þar eru ítrekuð orð máldagans um heimalandið og hjábólin í því þegar hann síðast nefnir:

... Naustavik óde Jord, og ségir sidan „Watsnæs (rettara Vargsnes) og Kotamyre tvende ode Jorder her i egnen“ edur i heimalandinu, i Þoroddsstar Eygnar landi.²¹⁴

Máldaginn sýni ennfremur að enginn ítala Þóroddsstaðar hafi þá verið komin á fljótsós Hálsreka eða þeim langa sandtanga sem fljótsósinn hafi myndað frá Hraunshorni fyrir aðal sandinum og vestur undir björgin en við þau hafir hann fyrst runnið út til sjávar. En Ljósavatnsrekinn liggi fyrir háls- eða tangaplássinu. Þetta segir hann sýna að Kotalandið í Víkum hafi þá verið byggt milli Hvanndala og Svínár en eftir að hjábýlin hafi öll í farið í eyði hafi verið farið að óska eftir því að fá að reka fé í landið á sumardag. Við þeirri ósk hafi verið orðið og Ljósavatns og Hálsmenn greitt sjöttung af reka sjöttungi fyrir rekstur í Kotalandið. Þetta fyrirkomulagi hafi þó ekki verið lengi við lýði því að báðir staðirnir áttu hægari „afrétt“ og landið byggðist við og við. Þeir hafi því kosið áðurnefnda tiltölu í Víkurrekanum fyrir jafna tiltölu úr sínum reka við þær endurgjaldsítölur sem Reykjadalstaðirnir létu árlega ganga þangað af meginsandinum í afréttarleiguna frá sér. En máldaginn sýni að það hafi skeð áður en hjábýlin fóru í eyði.

Af þessu öllu saman telur séra Eiríkur ljóst að Grenjaðarstaðarmáldagar séu settir saman meðan hjábýlin voru í byggð því að þeirra sé ekki getið sem eyðibóla heldur sem byggðra bóla á þeim tíma sem þau urðu til. Honum sýnist að landinu sé greinilega sundurdeilt, „afrétt“ sé nefnd á vissum parti, síðan séu nefndar tvær ítölur og sé önnur þeirra fyrir öllu landinu. En í því sé nefnt Ystaból og Miðból eða Ystibær og Miðbær en séra Eiríkur telur að ból þýði það sama og bær eða býli.²¹⁵

Eiríkur Þorleifsson hafði meira að segja um málefni sem tengdust hinum óársetta máldaga Þóroddsstaðarkirkju. Hugleiðingar sínar skráði hann í opnu í kirkjustól Þóroddsstaðar sem hefur orðið auð við innfærslu prófastsvísitasíu árið 1804. Fyrst kemur texti sem er nánast samhljóða fyrstu línunum í óársetta

²¹³ Skjal nr. 2 (79) a-b.

²¹⁴ Skjal nr. 2 (79) a-b.

²¹⁵ Skjal nr. 2 (79) a-b.

máldaganum (skjali nr. 2 (79) a-b) en síðan koma ályktanir Eiríks um ítök í Náttfaravíkum. Þ.e. ítök fimm kirkjustaða og Garðs í Aðaldal í Náttfaravíkur og gagnkvæm ítök eða réttindi Þóroddsstaðar. Þóroddsstaður eigi hjá Reykjadalssstöðum (Grenjaðarstað, Helgastöðum og Múla) ítölur, sem svarað hafi árlegum afréttartolli til Þóroddsstaðar fyrir fjárrekstur þeirra í Víknaafrétt, og hið sama hjá Garði í Aðaldal, Ljósavatni og Hálsi fyrir fjárrekstur í búfjárhaga hjábýlanna, Naustavíkur, Vargsness og Kotamýra, milli Svínár og Hvanndala, eftir að þau fóru í eyði.

„Afréttin“ hafi í „gamla daga“ ekki álitist ala öllu fleira hagagöngufé en frá Reykjadalssstöðunum:

... og hefur hun þa verid brúkuð á austanverðum náttfaravíkur dölum endilaungum til vesturdals ár milli síoar og Jökla, enn upprekstur þángað úr síálfri náttfaravík þegar Fé var á Síó þángað flutt utani bakrángafiall, eður upp nátt fara vykur Skarð á Síálfa dalina, ella hefur sú af rétt á hvanndölum verið.

Þessar ítölur taldi prestur niður fallnar, þar sem Reykjadalssstaðir (þá á hann við Grenjaðarstað og Múla) hefðu tekið undir sig ítölur Þóroddsstaðar í rekum á Fljótssandi og endurgjald Helgastaða, skógur í Mánafelli, löngu eytt og hafi ítakið því fallið niður eða eins og segir í ályktun séra Eiríks:

... hvörn skóg Helgastaða menn hafa i ond verdu keipt fyrir hálf hundrad til þess að hans árlegu nytiar héðan árlega skyldu borga HelgaStaðar afrettartoll, og að HelgaStaðar afréttar Jtala hafi þa með öllu niður lagst sýna fornallda vitniss burðir haalldraðra ráð vöndustu manna (og það svo leingi að 100 ára öldum hefur skipt, uns prestar síðar er ekkert af þessu vissu hófu að niu að kalla til afréttar fyrir ekkert þegar sú þekking var alldeilis töpuð að þeir vissu það hvar eða hvar i vykum su sana afrett þa væri.

Segir Eiríkur staðfesta máldaga Háls, Ljósavatns og Garðs sýna, að „afréttin“: hafi slett ekki verið i þeim parti milli hvanndala og Svínar endilángrar ...

Ennfremur að Reykjadalssstaðir hafi aldrei átt „afrétt“ í Kálfagrafaparti. Það staðfesti Helgastaðamáldagar, og Grenjaðarstaðarmáldagar skilji þá „afrétt“ frá bóla-eða býlalöndum, þar sem þeir eignuðu sér aðrar ítölur. Þetta staðfesti vitnisburðir Einars Hallssonar og Einars Runólfssonar, og sá fyrri sýni, að á dögum Jóns biskups Arasonar hefði öllum komið á óvart tilkall Reykjadalssstaða til „afréttar“ í hjábýlalöndunum milli Svínár og Hvanndala.²¹⁶

Í tilraun sinni til að komast til botns í því hver ætti réttmætt tilkall til Náttfaravíkna samdi séra Eiríkur Þorleifsson gríðarlanga greinargerð sem er dagsett 11. desember 1840. Hann greinir þar frá því að máldagar Grenjaðarstaðarkirkju, sem nefni „afrétt“ í Náttfaravíkum og í beinu framhaldi hvalítak fyrir alla Náttfaravík, sýni ljóslega að í elstu tíð hafi hluti landsins verið byggt og ekki verið kallað

²¹⁶ Skjal nr. 2 (175) a-b.

„afréttarland“. Það sem máldagarnir kalli ból, þ.e. Ystaból og Miðból, telur hann að eigi að skilja sem bæi því að annars hefðu máldagarnir talað um vermannaból. En landið hafi af sýnilegum merkjum og bæjaheitum verið byggt er þessi gjöf var gefin úr „afréttinni“ og byggðarlandinu forna, sem hafi aflagst eða verið komið í eyði þegar í tíð Auðunar biskups. Nefnilega Vargsnes hjá ystu lendingu og Samtún hjá mið lendingu en fyrir Syðstabóli eða Naustavík hafi Grenjaðarstaður aldrei átt neitt.

Svo virðist sem þegar máldagar Múlakirkju geti þeirrar fornu „afréttar“ staðanna í Reykjadal þá vísi þeir til réttar afstöðu vestur af Fljótssandi. Það komi heim og saman við hið til forna á Vesturdal eða fyrir vestan Svíná kallaða Helgastaðasel sem Kotamenn kalli nú bæði Helgastaði og annað prestssetrið þrátt fyrir það að engin merki séu sjáanleg um að þar hafi nokkurn tíma staðið bær og þaðan af síður kirkja eða grafreitir ólíkt Ytra-Samtúni. Því enn séu menn á lífi, Þorsteinn Bergsson, Jón Sturlason og Guðmundur Pétursson, sem hafi heyrt að þar hafi Helgastaðasel staðið til forna. Þeir tveir fyrstnefndu hafi komið á staðinn og segja augljóst að þar hafi aldrei bær staðið heldur lítil og mjög forn selstaða.

Hann segir að máldagar þessir hagi orðum eins og aðrir máldagar sem eignir séu lönd og reka fyrir löndum eða ítölur í löndum og rekum fyrir eða beint undir sömu löndum. Ekki sé hægt að mótmæla því enda segi Landnáma berum orðum að landnám Þóris hafi verið fyrir innan Skuggbjörgin öll og sé einungis Kinnin milli Skuggabjarga og Ljósavatnsskarðs við takmörk Landamóts því að þangað hafi að framan Ljósavatnsskarð verið numið. Af þessu megi því ljóst vera að Skuggabjargaparturinn yfir þvert landið austur frá Skjálfandaflyótsósi og til vestara fjallgarðs á Náttfaravíkur „afréttardölum“ hafi tilheyrt Náttfaravíkum til forna. Nánar tiltekið innan frá Fljótsósi og út að Svínárósi sem við Galtafjallshorn í aðal Náttfaravík til sjávar fellur skammt fyrir sunnan hinn forna „afréttar-“ eða byggðarlands vörslugarð.

Af þessu megi sjá að bæði máldagar Grenjaðarstaðar og Múla noti sams konar orðalag þegar þeir nefna „afréttargeldfjár“ tiltölu sína í Náttfaravík. Hann telur þar rétt að orði komist því aðal Náttfaravíkin, eftir hverri sú heila síða hafi tekið nafn sitt, og lendingarfjörur hennar beggja vegna Svínáróss liggi sunnan við hinn forna byggðarlands vörslugarð. „Afréttarpartur“ staðanna, sem ekki sé hægt að sanna að hafi nokkurn tíma náð svo langt út vestan við Svíná, heldur Kálfagrafaparturinn sem ystur var í „afréttinni“ og ætíð fylgdi landi býlanna meðan þau voru í byggð, sá svokallaði partur liggi fyrir lendingarfjöru Náttfaravíkur. Af ofanskriðu og máldögum Grenjaðarstaða megi sanna að eftir að þeir geta „afréttarinnar“ í Náttfaravík breyti þeir strax orðalaginu og eignir Grenjaðarstað hvalreka tiltölu fyrir allri Náttfaravík. En hægt sé að sanna að engir máldagar bregði fyrir sig svo ólíku orðalagi þegar þeir tali um einn og sama hlutinn. Hér komi máldagar Helgastaða til bjargar en þeir sýni ljóslega að umrædd „afrétt“ þessa þriggja staða sé sameignarland þar sem Helgastaðir eigi alla grasnyt sem landið í fornaldarblóma sínum sýndist geta framfært fleira fé en tiltekið var að hinir staðirnir skyldu á þeirri tíð eiga. Það sanni að

Þessi „afrétt“ hafi verið þar og hennar sé einungis að leita þar sem land Náttfaravíkur nái hvergi að sjó. Að öðrum kosti hefðu Helgastaðir átt allan bitþarann með bithaganum, móvið allan og allt sjávarúthald eða lóðarfisk vermannna í verstöðuvíkunum þar og allan reiða fyrir landi þar. Máldagarnir eignu hins vegar Helgastöðum nú ekkert landsleigugagn sem til sjávar nái. „Afréttarinnar“ sé því annað hvort að leita á Náttfaravíkurdal fram frá Illagili fyrir vestan Svíná eða þá úti á Hvanndölum.

Eiríkur vill meina að hægt sé að fá fulla vissu fyrir því að þeir máldagar, sem lýsi tiltölu Grenjaðarstaðar til hvals fyrir allri Náttfaravík, án þess að geta örnefna, meini alla sjávarsíðuna til „bríkur annes út“. Sjálf lögun landsins mæli svo með því að sannast myndi hvað dómendur dæmdu þar um ef réttur uppdráttur væri gerður af landinu þaðan og inn til Litlufjöru. En nú komi til máldagar sem innan þessara höfuðtakmarka nefni líka önnur kennimerki eftir stærð þeirra tiltölu, t.d. Munkaþverár sem lýsi því að eign klaustursins sé milli Svínáróss og Ófeigshellis. Þóroddsstaðarmáldagar sýni hins vegar að Munkaþverá eigi ekki trjáreka í Víkum og það sama eigi við um hvalrekann þegar máldagar Grenjaðarstaðar komi í sameignarrekafélagið á þessum parti. Í máldögum klaustursins segir: „Um alla Náttfara vyk frá Svína til Ófeigshellirs“. Það sanni hins vegar ekki að sjávarsíðan fyrir utan og innan þessi örnefni hafi ekki líka verið kennd við Náttfaravíkur. Enda sé þetta alllangur partur sem átt var við í daglegu máli þegar sjómenn sögðust ætla að ferðast út í Vík eða út í Víkur af því að bátslendingar- og sjávarúthaldsfjörur hófust fyrst við Svíná. Svíná nefni staðfestir máldagar í Náttfaravík en ekki við hana, einnig í Víkum en ekki við Víkur. Því noti Munkaþverárklaustursmáldagar orðalagið um alla Náttfaravík meðan máldagar Þóroddsstaðar orði það á eðlilegri hátt, þ.e. ekki sem heilt land heldur sem hluta úr landi.

Þóroddsstaðarprestur segist hafa sýnt fram á eftirfarandi atriði annars staðar:

a) Háls hafi til forna aldrei dírft að eigna sér tilkall til hvals- og trjáviðarreka milli Svínár og Ófeigshellis.

b) Hvílíkt ósanninda tálskrif það sé sem eignu Hálsi sjöttung alls reka sem fyrst eigi að takast af þvert á móti vitnisburði máldaga Þóroddsstaðar sem ljóslega segi að eignarhluti Þóroddsstaðar sé:

... alls Hvals það er af ollum Hvalreka og i triárekanum égi hann, öll tre skemri enn 20 feta, og 20 Feta fullra enn óskérda 2 þridiunga alls stærri vidar

...

Samkvæmt því eigi klaustrið einn þriðja part rekans óskertan.

c) Háls máldagar hafi aldrei til varúðar verið við Þóroddsstaðarskjöl því að engin ítala hafi þaðan frá fornri tíð í Víkum krafín verið fyrr en séra Jón Þógrímsson tók upp á því. Hans bréf hafi síðan verið að finna við Þóroddsstað og sýni þau best sjálf hversu réttmætt hans tilkall sé í samanburði við máldaga.

d) Að orð máldaganna séu ljós og sýni að þessi tiltala sé nefnd í Náttfaravík, þ.e. í sjálfu landinu en ekki í reka né öðru en um réttan skilning orðalags þeirra fæst við skoðun Ljósavatnsmáldaga.

e) Hann hafi sýnt á háum stöðum að Þóroddsstaðarmáldagar ávísi rétt hvalskipti milli reka hlutaðeigenda í Víkum, þ.e. að Þóroddsstaður eigi fyrstu vættina af hverjum tólf, svo skuli halda áfram að vega fjórar vættir í þann köst, síðan klaustrinu fjórar vættir í annan köst, svo Grenjaðarstað þrjár vættir og byrja svo aftur á Þóroddsstað. Samkvæmt því hefði Þóroddsstaður átt að fá 50 vættir í sinn hlut af hvalnum sem rak fyrir utan Svíná 1780 en klaustrið 40 vættir og Grenjaðarstaður 30. En séra Jón hafi eignað sér undir réttinda yfirskini sjöttung með nú augljósri lygi í opinberu bréfi um eignarrétt í rekum milli Svínár og Hvanndalaár, jafnvel hinar ytri frá Hálsi sem fyrst ætti úr að skipta rekum þessum bæði af hval og trjávið. Þetta átti að vera gert í krafti máldaganna til þess að sýna fram á réttmætan málstað í bréfinu frá 1780 en fráleitt orðalag máldaganna sem þar er tilfært sýni að séra Jón hafi ekki treyst sér að sækja það á hendur réttum eigendum ef þeir hefðu viljað halda. Þrátt fyrir þetta hafi honum tekist að vefja málið fyrir Sigurði Oddssyni á Ljósavatni sem átti ekkert tilkall þar í. Hann segir að þau ungu skjöl, sem finnast á Hálsi og séu ósamhljóða skinnmáldögum, séu runnin undan rifjum séra Jóns og orðin til í því þrætumáli sem hann átti í við Sigurð. Þetta megi sjá af því að enginn af þeim eldri biskupum hafi séð þessi skjöl á Hálsi og innfært þau sem máldaga fyrir en núverandi biskup gerði það vegna þess að hann fann það ekki sem máldaga við biskupsskjalasafnið en þaðan hafi hann sent amtinu staðfest afrit af hinum réttu máldögum.

Krafa Jóns árið 1780 var samþykkt þannig að af 120 vættum var honum eftir lýsingu bréfsins skipt 20 vættum þótt hann ætti ekkert að fá fyrir en hann útvegaði staðfest afrit máldagans sem hann aldrei gerði. Grenjaðarstaður fékk af 100 25 og síðast klaustrið 25 af þeim 75 sem eftir voru. Þannig missti Grenjaðarstaður 5 en klaustrið 15 vættir en Þóroddsstaður náði sínum 50 vættum svo að Háls hefði enga hefð til hluta hans í hval. Hann bendir á að eftir skiptin hafi Lárus heitinn Scheving klausturhaldari komið til Þóroddsstaðar og verið bálvondur yfir þeim og því ættu þau nú að álítast ófrjáls aðtekt og þjófsgjöf frá opinberum aðilum til Hálsmanna. Það sé óforsvaranlegt samkvæmt vitnisburði máldaga að ætla að Háls eigi nokkurn rétt til þess eins og antið hafi úrskurðað í málinu 10. nóvember 1829. Skjöl Þóroddsstaðar sanni að hefðarlýsing séra Jóns geti allt eins verið röng en þau beri með sér og geti þess hvergi að þessi ítala í rekanum milli Svínár og Hvanndala hafi þekkt til forna og í raun ekki fyrir enn séra Jón tók upp á því þrátt fyrir að séra Ólafur Tómasson á Hálsi hafi verið mjög héraðsríkur á sinni tíð og sonur hans séra Gamalíel hafi haldið Þóroddsstað.²¹⁷

²¹⁷ Ólafur Tómasson hélt Háls 1577-1628 og Gamalíel sonur hans Þóroddsstað 1599-1608, sbr. Sveinn Níelsson, *Prestatal og prófasta*, bls. 297-298.

Séra Eiríkur segir að máldagi Garðs í Aðaldal sé langelstur allra höfuðmáldaga og sé eldri en Auðunar máldagar. Þar komi fram að Garður eigi

... afrettar gaungu fyrir sitt afrettarfé í Kálfagrafa Partinum sem ytstur var í Náttfaravykna fornu afrétt, og lá fyrir Náttfara vykur afrettardals megin á svínar vestur sidu og fyrir Náttfaravykur lendingar fiöru til afrettar gards ute, vill auglioslega sýna að á þeirri tíð þá hann saminn var hafi ytra landid byggt verid og haft her sína afrett, enn staðirnir í Reikiadal hafi átt sína samEygnar afrétt þar fyrir framann á Náttfaravykur afréttar dölum, í hvörri alls aungvir menn adrir hafa svo mikid sem eina þúfu fyrir afrettar fé með réttu átt ...²¹⁸

Hann bendir á þó að landkostir virðist litlir nú fyrir svo margt fé þá hafi landið verið mun gróðursælla áður fyrr því að nú sé svo mikið af því blásið upp í blámel, skriður og grjót. Sömuleiðis hafi landið verið gróið kjarnmiklu grasi hátt og lágt og að féð hafi komist út í Kálfagrafapartinn og einnig í ytra landið þótt garður hafi hlíft landinu þá hafi hann varla náð svo hátt til fjalls að ekki mætti komast fyrir hann með tíð og tíma. Einnig hafi féð komist inn í „afréttarfjöll“ Granastaða og jafnvel fram á Seljadal. Hann telur að staðirnir í Reykjadal hafi til forna ekki nýtt sér reglulega umrædda „afrétt“ á framanverðum Náttfaravíkurdölum og því hafi verið uppi talsverð óvissa um þeirra rétta eignarland. Einkum og sér í lagi með hliðsjón af Þóroddsstaðarmönnum sem virðist hafa eignað sér alla vestanverða „afréttardali“ Náttfaravíkur, þ.e. af vestur fjallabrún til Svínár niður og svo langt sem hún ráði fram til jökla. Aðallega vegna þess að landamerki fornra og nýrra skjala Þóroddsstaðar, sem fá staðfestingu af staðfestum máldögum Hálsstaðar, séu líkt og máldagarnir undantekningarlaust um endilanga Svíná. Engu að síður hafi landið verið notað nógu oft af Reykjadalssstöðunum til þess að þeir vissu hvar „afrétt“ þeirra var forðum. Þetta megi sjá á sáttasamningsbréfi séra Illuga Helgasonar er hann skrifaði séra Bjarna Gamlasyni á Grenjaðarstað 1614 sem sýni notkun í heilan mannsaldur eða 80 ár. Eiríkur telur þó að séra Bjarni hefði ekki hikað við að gera tilkall til „afréttarinnar“ líkt hann gerði tilkall til verstöðuvíka landsins hefði hann treyst sér til þess og ekki vitað að Grenjaðarstaðar „afréttarítölu“ var þar hvergi að vænta. Þetta sýni bann séra Illuga frá 1638 þar sem fram komi að flestir, sem rekið hafi í Víkur með leyfi Þóroddsstaðarprests, hafi aldrei rekið „afréttarreksturinn“ lengra en út fyrir Svíná, ýmist í fjöruna fyrir sunnan „afréttargarðinn“ eða á dalina áður en Kotamýrabýlið var byggt í Kálfagrafapartinum. En nú sé aðeins eftir af Kálfagrafapartinum sá landstrimill er sjá megi milli „afréttargarðs“ og Galtafjallsenda eða Svínárós við áðurnefnt horn og Náttfaralækjar til fjallgarðs upp. En í þessum landstrimli eigi Garður í Aðaldal „afréttarítölu“ fyrir fé sitt, þ.e. aðeins í Þóroddsstaðarlandi en ekki landi hinna sem að fornu ráku ætíð fé sitt yfir Náttfaravíkurskarð og hleyptu því aðeins yfir ána í sameignarparta sína og skildu oft við það austan við téða á. Því eins

²¹⁸ Skjal nr. 2 (74) a-b.

og bréf séra Bjarna sanni yfir 80 ár, sanni innsiglaðir vitnisburðir í dómi Guðbrands biskups frá 1580 ekki aðeins að í tíð máldaga Ólafs biskups hafi Þóroddsstaður átt verstöðuvíkalandið allt til fjalls og fjöru, heldur sanni vitnisburður séra Einars Hallssonar enn lengra aftur, þ.e. til daga Péturs biskups. Þar komi fram að fyrstu deilur út af verstöðuvíkunum hafi verið runnar undan rifjum Helgastaðaprests í tíð biskups Jóns Arasonar. Sú deila hafi komið öllum á óvart, jafnt eldri sem yngri mönnum, og allra elstu menn hafi hvorki vitað til né heyrt allra elstu menn í sínu ungðæmi halda öðru fram en að Þóroddsstaður hefði átt allt verstöðuvíkalandið sem vitnisburðurinn sanni fram á daga Péturs biskups. Þeir hrekkir, sem beitt var í málinu, sanni enn betur að Reykjadalaprestar hafi séð hvað allir myndu bera um þetta atriði og hvað prestar norðanlands myndu dæma í því máli. Því létu þeir reyna á hvort ekki myndi betur ganga ef ókunnugir prestar yrðu kallaðir til en ljóst er að ekki hefur það skilað þeim tilætluðum árangri því að Helgi ábóti, sem átti að dæma í málinu, sá að tilkallið var óréttmætt og setti því deiluna niður.

Af máldögum megi ráða að byggð hafi að mestu lagst af í Víkum í tíð Auðunar biskups og að byggðarlandið hafi verið notað frá Þóroddsstað sem „afrétt“ er fylgdi heimalandinu. Á þeirri tíð muni hafa þótt gott að eiga göngufé í Víkum og þar sem Ljósavatn fylgdi tíðast Þóroddsstað frá upphafi þá sé sennilegt að Þóroddsstaðarprestar hafi lénað Ljósvetningum sjöttungs umráð í landinu til geldfjárgöngu gegn gjaldi. Nú eða þá að Þóroddsstaðarprestar hafi sjálfir lénað Hálsmönnum þriðjung þar af og að þessi samningur hafi verið kominn á þegar í tíð Auðunar biskups og því verið innfærður í máldaga. Það sé alls ekki ólíklegt því að á Hálsi hafi þá verið svo mikið húsatimbur að fá sem gagnast hafi bæði Ljósvetningum og Þóroddsstaðarprestum. Vitnisburður séra Einars Hallssonar virðist líka benda til þess að hann hafi vitað að viss ítala til geldfjárgöngu hafi fyrir rétt endurgjald verið lénað í verstöðuvíkunum, t.d. Garði í Aðaldal, upp af verstöðu þeirri sem lá fyrir „afréttinni“ fornu en viðun í Staðarholti borgaði það og Ljósvetningum sjöttungs umráð á heila landinu sem Reykjadalstaðirnir áttu ekkert í. Staðfestir máldagar Hálskirkju sýni ljóslega takmörk landsins frá norðri til suðurs sem sé:

... milli Qvandala (edur rettara sagt á millum Jnnraqvandals) og Svínár, [yfirstrikað: nefnilega] það er frá hædstu brún og middiki Hágánga fialls í millum innra Qvandals og Hágaung[u?] lágur á sunnanv[erdu] fiallinu, edur af Há fiallinu beint nedan Ófeigshellir [í inn?]ra Haugshorni til Svinár undanþekningar laust allt svo endilángrar, í það minsta til Jllagils, þángad sem Kálfagrafa Parturinn forni nádi sem ad gamallra manna sögn til heirdi ytra landinu þar til kot það var býgt er i afrettinni fornu stendur nú ...²¹⁹

Orðalag í þessum staðfestu máldögum og í fornum og nýjum skjölum Þóroddsstaðar bendi til þess að Þóroddsstaður eigi alla Náttfaravíkurdali þeim megin

²¹⁹ Skjal nr. 2 (74) a-b.

Svínár fram í gegn. Þessir staðfestu máldagar, sem séu jafn gamlir og máldagar Reykjadalstaðanna, þ.e. úr tíð Auðunar biskups, tiltaki Þóroddsstaðarland með skýrum takmörkum til fjalls á báðar síður þar sem Garður í Aðaldal, Ljósavatn og Háls hafi ítölu notið á þeirri tíð. Máldagar Grenjaðarstaðar sýni njótendunum ljóslega að „afrétt“ staðanna sé á ákveðnum stað sem máldagar Helgastaða upplýsi að staðirnir þrír eigi saman út af fyrir sig. Þessi „afrétt“ staðanna sé, samanborið við höfuðmáldaga Þóroddsstaðar og forna hefð sem teygi sig aftur fyrir elstu höfuðmáldaga, ekki þar sem landið nær til sjávar en orðalag Grenjaðarstaðamáldaga virðist hvað þetta varðar vera samhljóða Helgastaðamáldaga og það myndu Grenjaðarstaðarprestar sjá ef þeir horfðu rétt á.

En nú virðist allt stefna í að landið verði með ofríki ranglega haft af Þóroddsstað líkt og þegar séra Bjarni Gamlason útbjó falsvitni til rangs dóms. Þess var krafist að sá dómur yrði rifinn og honum eytt en það hafi ekki enn þá gerst. Séra Eiríkur mótmælir því öllum þeim skjölum Reykjadalstaðanna sem varði umrædda „afrétt“ í Víkum og séu runnin undan rifjum séra Bjarna ásamt yngri skjölum sem af þeim séu leidd. Hann krefst þess að þau verði gerð ógild og þeim eytt svo að þau komi ekki til með að villa um fyrir aðfluttum prestum sem viti ekki betur en að skjölin, sem upphaflega urðu til af ásælni og ágirni, séu réttmæt.

Næst snýr séra Eiríkur sér að kaupbréfi Skriðu sem hann segir að sé einungis byggt á sögn Margrétar um að Skriða ætti „afrétt“ fyrir sjálfa sig á Hurðarbaki. Ekki sé ljóst að átt sé við allt landið heldur aðeins landið fyrir rekanum í vestanverðu fjallinu sem þá hafi allt verið gróið kjarnmiklu grasi. Kotamýramenn segi að grasgeirar þeir, sem þar sé enn að sjá en fari nú þverrandi, séu enn í dag miklu betri en landið vestan við ána og vel megi vera að með Hurðarbaki sé átt við urðarbak. Margrét hafi því misheyrt á tal gamalla karla um að fjallið upp yfir rekanum hafi fyrrum verið kallað Urðarhali. Þar sem að orðin séu svo lík og Urðarhali réttnefni þurfi að sýna fram á fleiri trúverðug fornskjöl en einungis þetta eina kaupbréf þar sem Hurðarbak komi fyrir. Hvað sem því líður þá sýni máldagar Munkaþverár að reki Þóroddsstaðar nái úr Svínárósi til Ófeigshellis og Hálsamáldagar að sami reki sé milli Hvanndala og endilangrar Svínár. Þetta sýni jafnframt klagan séra Odds á alþingi um byggingu Kotamýra af Birni Magnússyni eiganda Skriðu að á þeirri tíð hafi enginn maður vitað annað en að Þóroddsstaður ætti með réttu þetta land eins og Hálsamáldagar sanna sé lagður réttur skilningur í þá. Þrátt fyrir að þessi bygging hafi hvorki verið kærð af stöðunum í Reykjadal né Þóroddsstað, en séra Oddur sleppti skömmu síðar brauðinu og fór til Möðruvallaklausturs, þá hafi óánægjan yfir þessu verið mikil. Því hafi m.a. verið lýst að Skriða ætti ekki með réttu land þeim megin Svínár því að annars hefði Benedikt lögmaður ekki leitað vitnis um það sem sanni þó ekki meira en ofanefnd klagan. Þ.e.a.s. að Björn Magnússon eigandi Skriðu hafi látið byggja þetta kot, að eigendur Skriðu og engir aðrir hafi tekið landskulld af því og að byggingin hafi ekki verið kærð til þings.

Hann segir að enn séu á lífi menn eins og Stefán Hallsson, uppallinn á Kotamýrum, sem heyrir hafi það nefnt að Kálfagrafirnar sjálfar hafi kallaðar verið í og undir fjallbugtinni upp frá bænum á Kotamýrum og út og suður.²²⁰ Einnig hafi gamlir menn sagt að Skriðuland fyrir austan ána hafi ekki náð lengra suður en í Sjómannaklauf og Björn hafi eignað sér í Illagil hinum megin vegna hversu líkt það var. Menn hefðu því rekið á framdalinn eins og áður allt þar til Jón sýslumaður lögfesti hann allan undir Skriðu jafnt að austan sem vestan. Þá jafnt sem nú hafi verið deilt um land þetta og sýslumaður vitað innst inni að Skriða ætti ekki landið með réttu. Í erfiðri banalegu gaf hann jörðina fátækum í sömu sveit, sem hann vissi að voru réttir eigendur, til þess að lina þungann af þessari byrði. Síðan hafi landið verið í eigu fátækra og nú vanti aðeins 30 ár upp á að kotið, sem byggt var í embættistíð séra Gunnlaugs Jónssonar, verði 200 ára. Reykjadalstaðir hafi því sannanlega ekki þeirra sameignar „afrétt“ átt svo að hún sé þeim ekki fyrir fullt og allt töpuð en hennar sé ómótmælanlega ekki að leita fyrir en á Hvanndölum. Það sýni bæði Grenjaðarstaðarmáldagar, sem haldi fram ítölulýsingum sínum þar frá norðri og suður eftir, og Helgastaðamáldagar sem berlega sýni að „afrétt“ staðanna sé hvergi þar sem Helgastaðir hafi í hennar skyni getað náð til fjörugagna.

Séra Eiríkur segir að sjá megi á máldaga Auðunar biskups frá 1318 að jarðirnar Ófeigsstaðir, Torfunes og Gönguskarðslandið séu ekki heimaland Þóroddsstaðar heldur lönd sem kirkjan hafi fengið að gjöf. Hann telur að leiða megi líkur að því að annaðhvort hafi sá Ófeigur, sem Ófeigsstaðir séu kenndir við, fyrst búið í Víkum og átt allt land utan frá Ófeigshelli og inn í Hvanndal til Svínár áður en hann byggði Ófeigsstaði eða hann hafi eignast land þetta síðar og lagt það að lögum undir Ófeigsstaði. Ófeigur hafi þá einnig tekið af lögbyggð þar og að ytra takmarkið á landeign hans í Víkum, þ.e. Ófeigshellir, hafi líkt og Ófeigsstaðir þegið nafn sitt af honum. Sá partur hafi síðan fylgt Ófeigsstöðum þangað til að þeir með öllu landi þar og hér urðu eign Þóroddsstaðar. Þetta telur séra Eiríkur vera ástæðu þess að séra Sturla, sem greindi Auðuni biskupi frá eignum staðarins, hafi ekki nefnt umræddar víkur sérstaklega því að hann hafi álitnið það sem annað Ófeigsstaðaland sem hann segði allt saman undantekningarlaust tilheyrði Þóroddsstaðarkirkju. Það staðfestist enn fremur þegar kemur að rekanum en samkvæmt máldaganum á Þóroddsstaður öll álnarlöng kefli og smærri tiltölulaust. Þau kefli, segir hann, tilheyri ómótmælanlega hverri jörð og séu eign landsdrottins samkvæmt lögum, sem séu enn í gildi,²²¹ og eftir

²²⁰ Stefán Hallsson (1. júní 1790-3. mars 1862) fæddur á Reykjum en fór ungur í fóstur til Sigurðar Þorsteinssonar á Kotamýrum. Hann var bóndi í Tungugerði á Tjörnesi 1816-1817, Kvíslarhóli 1817-1821, hann flutti að Naustavík 1830 og þaðan inn í Fjörður en árið 1844 flutti hann með séra Magnúsi Sigurðssyni suður í Borgarfjörð en er komin aftur 1860 og er þá vinnumaður á Héðinshöfða, sbr. Indriði Indriðason og Brynjar Halldórsson, *Ættir Þingeyinga XIV*, bls. 41.

²²¹ Í Jónsbók segir: „Ef maður kaupir reka af landi manns að lögmáli réttu og skilja þeir það eigi gjör en svo, þá á landeigandi af fjöru þeirri álnarlöng kefli öll og þaðan af smæri.“, sbr. *Jónsbók. Lögbók Íslendinga. Hver samþykkt var á alþingi árið 1281 og endurnýjuð um miðja 14. öld en fyrst prentuð árið 1578*, bls. 200.

öllum máldögum. En þar sem máldaginn undanskilur hvort tveggja 20 feta tré og 2/3 hluta af tólfung í hvalreka, sem tilheyri þó Þóroddsstað, sýnir það að þetta hafi verið lénað einhverjum, líkast til Hálsi. Þessi 2/3 hluti af tólfungi svari til þess að Hálsmenn hafi þriðjungs not haft af sjöttungs léni Ljósvetninga í landinu sem Þóroddsstaður lénaði þeim. Hafi Þóroddsstaðarprestur í velvildarskyni lénað þeim samskonar hlut af hvalrekanum auk allra 20 feta trjáa gegn því að fá timbur úr Hálskógi eins og vitnisburður séra Einars Hallssonar staðfesti. Hálsmáldagar gátu með sama rétti nefnt sjöttung saman við Ljósvetninga hér þó að þeir hefðu ekki hálf not heldur þriðjungs not. Séra Eiríkur telur þó líklegast að Þóroddsstaðarmenn hafi hvort tveggja lénað Ljósvetningum tvo hluti af ofanefndum sjöttung úr landi í Víkum milli Hvanndala og Svínár til geldfjargöngu og Hálsmönnum, en ekki Ljósvetningum, þriðjungs not öll af sama sjöttungi í landi þessu ásamt ofanefndum rekahlunnindum. Að ofangreindum ástæðum sé því ekkert að marka þó að séra Sturla hafi næstum gleymt að minnast á ítölu Þóroddsstaðar út frá Ófeigshelli.

Hvað máldaga Péturs biskups og Ólafs biskups varðar hefur séra Eiríkur ekkert að athuga nema hvað að sjá megi á máldaga Ólafs biskups að kirkjunni hafi áskotnast ítalan frá Bjarnará til Senningarvíkur. Af máldaga Jóns biskups Arasonar fyrir Ljósavatni megi sjá að sjöttungi Ljósavatns í Víkum hafi verið skilað Þóroddsstað aftur. Yngri máldagar Þóroddsstaðar sýni það sama hvað Hálsstað varðar og sérstaklega þriðjung hans af sjöttungi hvalreka sem og 20 feta tré úr trjárekanum sem Hálsmönnum virðist hafa verið lént af reka í Víkum frá Þóroddsstað gegn einhverju í staðinn. Þessir máldagar sýni þó ljóslega að sá samningur sé ekki lengur í gildi. Máldagarnir, sem eru miklu eldri en Sigurðarregistur, voru árið 1580 viðurkenndir sem órækir og gamlir er Guðbrandur biskup dæmdu þá gilda. Í dómnum tilfæri biskup orð máldaganna um öll tré 20 feta og þaðan af skemmri, en dómnum verði ekki hnekktt vegna þess, því að allir staðfestir máldagar geti Þóroddsstaðar, sem landsdrottinn og eignarmanni téðrar lóðar og lands tilheyri að lögum öll álmarkefli og öll sönn landsleigugögn til lands og sjávar.²²²

Eiríkur Þorleifsson skráði í kirkjustól Þóroddsstaðar 1840–1905 að Naustavík og Vargsnes væru hjáleigur Þóroddsstaðar. Fyrri býlið sagði hann í byggð en ekki hið síðara. Einnig kemur fram hjá honum að Staðarprestur hafi ekki fengið ítölur í Náttfaravík almenninum og í Víkurreka yst á Flateyjardal. Meira er sagt um málið í kaflanum um Þóroddsstað.²²³

Ágreiningur um rekaítök Háls í Fnjóskadal í Náttfaravíkum stóð allengi (sjá kaflann um Háls hér á eftir). Hér á eftir verður tekið upp það, sem varðveitt er í Þóroddsstaðarskjölum:

Eiríkur Þorleifsson Þóroddsstaðarprestur skrifaði Þorsteini Pálssyni aðstoðarpresti á Hálsi 30. janúar 1836 m.a. um Náttfaravík. Þar sagðist hann gramur

²²² Skjal nr. 2 (74) a-b.

²²³ Skjal nr. 2 (178) a-b.

yfir því hversu illa forverar hans hafi verið eignir kirkjunnar og ekki komið í veg fyrir að ítölur kæmist á land kirkjunnar. Ítölur þessar telur hann svo fráleitir að allir réttir máldagar, sumir með berum orðum en aðrir með samanburði, sýni veruleg ósannindi. Þar með vill hann telja tilkall Hálsstaðar til sjöttungs reka í Víkum (Náttfaravíkum) sem skuli fyrst takast af. Ekki eingöngu staðfestir máldagar Þóroddsstaðarkirkju heldur einnig máldagar Hálskirkju sýni berlega að það sé ósatt. Borið saman við Ljósavatnsmáldaga megi sjá að Ljósvetningum hafi verið fenginn sjöttungs hlutur í búfjárhaga hjábýla Þóroddsstaðar milli Hvandala og Svínár til geldfjárgöngu á sumardag og bátsuppsátur í Náttfaravík við Svíná. Þessi hjábýli, þ.e. Kotamýri, Naustavík, Samtýni, Skálavík og Vargnes, hafi þá öll legið í eyði. Í staðinn hafi Þóroddsstaður fengið 16 part alls hvals- og trjáreka á Ljósavatnsreka og líka alla flutninga uppflutta á sama reka. Þóroddsstaðarprestur segir að þessi staður hafi sama hlutfall haft annars staðar á Fljótssandi, sem í máldögum og í daglegu tali kallist í millum ósa, hjá Grenjaðar- og Múlastöðum. Það ítak eins og máldagarnir sýni að það hafi verið hefur á þeirra tíðar rekaárum þótt nægilegt árlegt endurgjald fyrir:

... allra hér nefndra Stada lientu endur gjalds Jtolur, svo vel Liósavatns i bufiár Haga, sem hinna i afréttarlandi fyrir sunnann Svíná, nefndum Skiptum hafa nú fyrir laungu sidan allir þessir Stadir upp sagt siálfir, með því ad taka undir sig nefndt Endurgjald, er Liosvetningum serilagi hefur erfídt þókt til fullnustu einungis af sínum Parti ad svara, og hafa því feingid Hálsmanna Samþikki til þess, ad það til Jafnadar og svo mætti takast af þeirra Parti, enn þeir skyldu þar á móti hafa Jöfn not vid Liósvetninga af þeirra endurgjalds itolu hiá Býla landi þessa Stadar milli Hvandala og Svínár, þessar Sönnur liggia bædi i hlutarins nátturu sem nefndra Stada Máldaga samann burði vid sömu tidar máldaga hér, er og sýna innbýrdis samanbornir, ad nefnd ítala frá Liosavatni og Hálsi i ádurteðu hiá býla landi, hefur verid stöpul, líklega sökum bædi þess, ad landid hafi stundum býgt verid, edur og hins, ad þá bádir sídarst nefndir Stadir áttu sér öllu hægri afrétt, hafi þeir medan þessi Stadur naut hiá þeim ádur nefndrar Endur gjalds Jtölu, heldur tilkosid sér 2/3iu parta af 12túngi Rekahval og öll þaug tré, sem þessi Stadur einnsaman átti leingst i Rekanum nefnilega þau sem voru réttira 20 feta edur 10 ál., enn það Pergaments Skial á Hálsi, hvört ad lysir eptir reka 6ungi hvals og vidar i Vykum er fyrst skuli af takast, verður bædi af öllum Máldögum, og sér i lagi þess undir skrift áhrærandi Sr. Ólaf Thómasson, eptir hvörn og liggia vitnisburdir her á Stadnum sannad ad vera falskt svo og hafa nefndir Stadir þessa stadar Jtölu hiá sér, undir sig tekid, eins og hinir adrir, og skiptum þessum þar með upp sagt á bádar sidur ...²²⁴

²²⁴ Skjal nr. 2 (111) a-b.

Þóroddsstaðarprestur er þeirrar skoðunar að hlutaðeigendur hafi verið í fullum rétti með að segja upp ítölunum en ekki megi taka þær upp að nýju án samþykkis staðarmanna þó svo að hið forna og ónýta endurgjald væri goldið fyrir.²²⁵

Síðan kemur umfjöllun um Kotamýrar (sjá kaflann um Kotamýrar).

Þorsteinn aðstoðarprestur á Hálsi skrifaði séra Eiríki á Þóroddsstað 20. desember 1839 um Náttfaravíkur. Því bréfi svarar hann 11. janúar 1840 og ræðir sátt sem þeir séra Eiríkur og séra Sigurður á Hálsi höfðu gert með sér. Hann segist ekki kannast við að vera skyldugur öðrum en séra Sigurði þann tíma sem hann var honum samtíða og hafði umráð Þóroddsstaðar eins lengi og sættin ber með sér. Hann segir að eftirlátsemi sín við séra Sigurð hafi sumpart verið bróðernissamningur en sumpart tollur fyrir frekyrði sín við hann en ætti alls ekki að skoðast sem máldagi. Það geti heldur ekki staðist þar sem hann um leið afsalaði undan sér og Hálsi sama tilkalli í klausturrekann milli Svínár og Ófeigshellis. En það sé einmitt í sama rekarúmi og Grímur Jónsson amtmaður skipaði viðkomandi klausturhöldurum bréflega að inntala rekarétt frá Hálsi ítölulaust undir klaustrið.

Séra Eiríkur segist ekki vita til þess að Hálsstaður hafi fyrir rekanum staðfesta máldaga heldur aðeins eitt stakt skjal sem sé að vísu skrifað á skinn og innsiglað en yfirgnæfandi líkur séu á því að það sé falsbréf. Því til stuðnings megi benda á að það eigi að vera skrifað 1312, þ.e. áður en Auðunar máldagi frá 1318 var bréfaður en samt hafi bréfinu ekki verið framvísað við máldagagerðina 1318. Umrætt bréf á alla tíð að hafa verið geymt á Hólum en þrátt fyrir það hafi enginn Hólabiskup fært það inn í máldagabækur sínar. Það á að hafa fundist á Hólum árið 1506 af séra Ólafi Tómassyni en hann var prestur á Hálsi við lok 16. og upphaf 17. aldar eins og vitnisburður frá 1604 og 1613 sýni glögglega. Hann á að hafa fundið það 1506 en samt sé þess ekki getið í dómi Guðbrands biskups Þorlákssonar frá 1580 né ályktun hans frá 1613. Hann segir að fáir munu trúa því að bréfið hafi komið að Hálsi 1506 en svo dulist þar í svo langan tíma.

Hann bendir á að séra Sigurður hafi ekki lagt fram nein gömul skjöl við sættina heldur aðeins eina lögfestu séra Jóns Þorgrímssonar og óstaðfest afrit af lögfestu eignaðri séra Ólafi Tómassyni með hendi séra Jóns. Það sanni í raun ekki mikið og ef tilkall sé gert í rekaplássið þá snerti það ekki einungis hagsmuni Þóroddsstaðar heldur einnig klaustursins og Grenjaðarstaðar og yrði að vinnast með lögum þó vitnisburður máldaganna gefi tæpast færi á því.²²⁶

Aftur svarar séra Eiríkur bréfi séra Þorsteins á Hálsi 17. febrúar 1840. Þar segir hann að í síðasta bréfi sínu hafi komið fram að gildistími sammings þeirra séra

²²⁵ Skjal nr. 2 (111) a-b. Jón Kristjánsson varð aðstoðarprestur á Þóroddsstað 17. júlí 1836 og fékk staðinn eftir séra Eirík Þorleifsson, sbr. Sveinn Níelsson, *Prestatal og prófafa*, bls. 299. Faðir séra Jóns Kristjánssonar var Kristján Jónsson dannebrogismaður og umboðsmaður á Illugastöðum, sbr. Páll Eggert Ólason, *Íslenzkar æviskrár III*, bls. 212-213.

²²⁶ Skjal nr. 2 (112) a-b. Jón Þorgrímsson hélt Háls 1739-1795, sbr. Sveinn Níelsson, *Prestatal og prófafa*, bls. 297.

Sigurðar miðaðist við embættistíð þeirra en ekki eftirmenn hans á Hálsi. Háls geri tilkall til rekæignar milli Svínár og Ófeigshellis sem þrír aðilar hafi staðfesta og óræka máldaga fyrir. Hinn mesti vafi leiki hins vegar á þessu tilkalli og mun meiri en hann gat um í síðasta bréfi sínu. Það segi sig hins vegar sjálft að hann geti hvorki bannað séra Sigurði að fá Þorsteini, aðstoðarpresti sínum, umræddan þræturekapart til afnota meðan hann haldi Þóroddsstað né séra Þorsteini að njóta hans. Hann vill hins vegar fá að kaupa hann eftir sannsýnu mati vilji hann eða þurfi hann þess og hyggist þeir selja áskilur hann sér forkaupsrétt.²²⁷

Aðstoðarprestar Þóroddsstaðar og Hálsstaðar, þeir Jón Kristjánsson og Þorsteinn Pálsson, gerðu með sér samkomulag um hlut Háls í reka í Náttfaravíkum. Samkomulagið frá 1. júní 1841 er svohljóðandi:

... með því Háls kirkja eignar sér Sjöttúng Viðreka fyrir Þoroddsstaða kirkjujarðarlandi Naustavík, - skuli nauðungarlaust fá útskiptan Sjöttúng úr Helmíngi Vogreks þess, sem á Naustavíkur fjörur uppbarst nærstliðinn Vetur, með svo feldu móti að Helft sú verði mín Eígn; því næst að Prestinum Síra Eíríkji Þorleifssyni sé það ekki mótfallið, og loksins að hans Háæruverðugheitum Herra Biskupinum virðist eí ráðlegra að Domstólar skéri úr þessu umtalsefni milli áminstra kirkna ...²²⁸

Til vitnis um samþykki sitt á ofangreindu samkomulagi hefur séra Eiríkur sett nafn sitt undir það.

Sigurður Sigurðsson umboðsmaður Þóroddsstaðar skrifaði stjórnarráðinu 2. apríl 1920. Þóroddsstaður hafði verið lagt niður sem prestssetur og því vildi hann vita hvort jörðinni ætti að fylgja öll, eða sum, þau ítök sem henni fylgdu áður sem prestssetur, hvort þau ættu að fylgja hinu nýja prestssetri á Vatnsenda eða þá prestakallinu. Meðal þeirra ítaka, sem hann nefndi, var trjáviðarreki fyrir Náttfaravíkum og upprekstrarland í Náttfaravíkum.

Sigurður umboðsmaður skrifaði sýslumanni 2. september 1920 og svaraði spurningum hans um notkun ítakanna undanfarið, þýðingu þeirra fyrir búskap á Þóroddsstað og um afnot og leiguréttindi þeirra. Hann svaraði því til að notkun ítakanna hafi verið nokkuð mismunandi en þau hafi venjulega verið notuð af hinum þjónandi presti þegar hann sjálfur hafi rekið búskap á Þóroddsstað. Annars hafi þau verið leigð ýmsum en ætíð þá verið ráðstafað af prestinum sjálfum eða umráðamanni prestakallsins. Þýðingu ítakanna fyrir búskapinn taldi hann ekki sérlega mikla því að heimajörðin sjálf ætti nægan „afrétt“ fyrir sig. Það væri helst rekahlunnindi sem hefði hvað mesta þýðingu þegar reki fengist. Um afnot og leiguréttindi sagði hann að prófastur hefði leigt bónda í sveitinni öll ítökin að undanskyldu ítakinu á Gönguskarði sem ekki yrði tekin afstaða til fyrr en það málefni, sem hér um ræddi, yrði til lykta leitt.

²²⁷ Skjal nr. 2 (113) a-b.

²²⁸ Skjal nr. 2 (114) a-b.

Sýslumaður skrifaði stjórnarráðinu um þetta 27. september 1920. Sjálfur taldi hann enga ástæðu til þess að ítökin fylgdu Þóroddsstað áfram og áleit réttast að sá prestur, sem fengi veitingu fyrir prestakallinu, nyti ítakanna. Hins vegar gæti komið til greina að þau yrðu seld Ljósavatnshreppi (upprekstrarlandið) eða jarðeigendum, nema rekaítakið sem hann taldi sjálfsagt að yrði látið fylgja hinu nýja prestakalli. Stjórnarráðið skrifað sýslumanni 18. janúar 1921 og tilkynnti honum að umrædd ítök skyldu framvegis fylgja hinu nýja prestssetri Þóroddsstaðarprestakalls, Vatnsenda.²²⁹

Í bréfi og greinargerð prests á Vatnsenda í Þóroddsstaðarprestakalli til Biskupsskrifstofunnar 1. febrúar 1954 segir um ítök Þóroddsstaðarkirkju:

Reki í Vík út (Náttfaravík) þriðjungur af tólftungi alls hvals síðan þriðjungur alls hvals. Öll tré skemmri en 20 fet. Tveir hlutar hins stærri viðar.

Eftirfarandi texta hefur svo verið bætt inn handskrifuðum:

Deila hefur staðið um þetta ítak milli prests, og eiganda Naustavíkur. Stjórnarráðið úrskurðað presti í vil, en eigendur mótmæltu.²³⁰

Hinn 4. maí 1954 ritaði Biskup Íslands sýslumanninum í Þingeyjarsýslu bréf og lýsti ítökum Laufáskirkju, sbr. lög nr. 113/1952 um lausn ítaka af jörðum. Þar segir um ítökin:

2. Þóroddsstaðarkirkja

a. Reki í Vík út (Náttfaravík) þriðjungur af tólftungi alls hvals, síðan þriðjungur alls hvals. Öll tré skemmri en 20 fet. Tveir hlutir hins stærra viðar. [...]

Það er og metið presti til tekna í brauðamatsgjörð 15. apríl 1920.

c. Afréttarland í Náttfaravíkum..²³¹

5.7.2 Grenjaðarstaður

Máldagar Auðunar rauða eru frá 1318. Þar kemur fram að Grenjaðarstaðarkirkja eigi:

afriett j nattfara vijk halfu fiorda hundrade sauda. ... þridiung j Reka firi alla nattfaravijk. oc aull fluttning fyrer ysta Bol. En fyrer midbol half. oc so vidum oc fiskuer ad helmingi. oc so fyrer skala Reka a sandi.xij. hundrud fadma med aullum fridendum.²³²

Sama er í máldögum Péturs Nikulássonar 1394 um „sauðaafréttina“. Hins vegar eru breytingar varðandi rekann:

²²⁹ Skjal nr. 2 (285).

²³⁰ Skjal nr. 2(319).

²³¹ Skjal nr. 2(320).

²³² Skjal nr. 2 (183).

fiordvng or hvalreka firir alla nattfaravik oc avll flvtning firir yztabol. en firir midbol half oc suo vidvm. fiskver ath helmingi þar oc suo fiskiskala.²³³

Máldagabók Ólafs Rögnvaldssonar er nokkurn veginn samhljóða Pétursmáldögum, svo og Sigurðarregistur 1525.²³⁴

Samkvæmt afhendingarskrá Grenjaðarstaðar, 29. maí 1391 (27. febrúar 1393) á kirkjan:

afriett i nattfaravijk halfu fiorda hundrade sauda ... þridiungur ur hvalreka firir alla nattfaravijk og öll flutning firir istabol. enn firir Midbol half og so vidun og fiskever ad helminge þar og so firir Skaalä.²³⁵

Í visitasíu á Helgastöðum 1429 kemur fram að kirkjan eigi:

afrett j nattfaravik. ok ær þar jtala af græniadarstadh oc mulastadh.²³⁶

Í Þóroddsstaðarhluta Náttfaravíknakaflans er vikið að deilum Grenjaðarstaðarprests við Þóroddsstaðarprest vegna ítaka í Náttfaravík og skjölum þar að lútandi frá árunum 1597, 1613 og 1614 og vísast til þess.²³⁷

Grenjaðarstaðarkirkju voru dæmdir hálfir lóðarfiskar og skálastaða í Náttfaravíkum til móts við Þóroddsstaðarkirkju á prestastefnu á Helgastöðum 12. september 1660.²³⁸ Sömuleiðis skipaði Gísli biskup Þorláksson, 15. ágúst 1665, á grundvelli dóms Guðbrands biskups Þorlákssonar 1601 og dómnum 1660 Grenjaðarstaðarkirkju hálfra lóðarfiska til móts við kirkjuna á Þóroddsstað þangað til annað kæmi í ljós.²³⁹ Sjá einnig undirkaflann um Þóroddsstað varðandi þetta.

Halldór Einarsson sýslumaður auglýsti á manntalsþingi á Ljósavatni 25. maí 1705 bón prestanna að Grenjaðarstað, Múla og Helgastöðum um að hann sjái til þess að ekki sé byggt í „afrétt“ þeirra Náttfaravíkum. Þar sem séra Jón á Stað (líkast til Jón Þorgrímsson á Þóroddsstað) hafi neitað Magnúsi hér eftir um þá búð sem hann hafði léð honum, skipstöðu og eldiviðartak þá bannar sýslumaður öllum, hér í sveit sem annars staðar, að ljá Magnúsi nokkuð sem hann kunni í „afrétt“ annarra við að lifa þeim og öðrum auk peninga þeirra í „afréttinni“ til boga. Sýslumaður bannar Magnúsi, sem í nokkur ár hefur haldið sér uppi í nefndri „afrétt“, og öllum öðrum að setja niður byggð í eða beita „afréttina“ og minnir á hvernig tekið sé á því samkvæmt Jónsbók.²⁴⁰

Í sundurliðunarreikningi Grenjaðarstaðar frá 1724 og 1725 kemur fram að kirkjan eigi:

²³³ Skjal nr. 2 (191).

²³⁴ Skjöl nr. 2 (202) og nr. 2 (220).

²³⁵ Skjal nr. 2 (193).

²³⁶ Skjal nr. 2 (145).

²³⁷ Skjöl nr. 2(303), 2 (162) a-b og 2 (77). Sjá skjöl nr. 2 (178) a-b og 2 (174) a-b.

²³⁸ Skjal nr. 2 (292). Bjarni Gamalielsson hélt Grenjaðarstað 1595-1635, sbr. Sveinn Níelsson, *Prestatal og prófasta*, bls. 304.

²³⁹ Skjal nr. 2 (293).

²⁴⁰ Skjal nr. 2 (260) a-b.

Afrjett fyrir gelldfje í Náttfaravíkum, item hálfu Lód þar og Lóðarfisks gialld ad helfmíngi, sem nú er alls af þremur Skipum ...²⁴¹

Í skýrslu um prestaköll í Þingeyjarþingi 1724 og 1725 segir um Grenjaðarstað:

Prestagardurenn hefur heibiörg góða og mikla, ... afriett fyrir gelldfje j Náttfara Víkum, item hálfu lód þar og lóðar fisks gialld ad helminge, sem Nú er allz af þremur Skipum, ...²⁴²

Í útdrætti úr úttekt á Grenjaðarstaðarkirkju 1742 kemur eftirfarandi fram:

Extract um Kirkiuna ad Greniadarstad Af Uttektar skrifu sama Beneficii daterudu þann 12ta Junii Anno 1742 og Vidimerudu af Profastenum i ÞingEyjarþinge Sr Þorleife Skaptasyne. ...

En framar Extraheratur Sömu Uttekt og Afhending Greniadarstadar. Hier uppá voru Profastenum Sr Birne afhendt Skiöl kirkiunnar þesse

...

3° 3 bref á Pergament Áhrærande Náttfaravýkur, 2 af þeim med 1 Insigne, en það 3ia med 4. ...²⁴³

Lögfesta séra Þórðar Guðmundssonar fyrir ítökum Grenjaðarstaðarkirkju út í Náttfaravíkum og Þóroddsstaðarkirkjusókn var lesin upp á manntalsþingi á Ljósavatni 8. júní 1736. Það sem Grenjaðarstaðaprestur lögfesti var:

1° Fiskever ij öllumm Vijkunumm ad helminge móts vid Stadar kyriuku [svo]. 2° Skálastödu og skipa ad helminge. 3° Elldavidartak fyrir skip sem þar Róa, Og so ad helminge móts vid Þóroddstada kyrkiu ...²⁴⁴

Skrifað var á lögfestuna, sem var dagsett 24. maí sama ár, að hún hafi verið lesin upp fyrir réttinum.

Á manntalsþingi á Ljósavatni 19. maí 1855 var lesin upp lögfesta séra Sigurðar Grímssonar á Helgastöðum, séra Skúla Tómassonar í Múla og séra Jóns Jónssonar á Grenjaðarstað fyrir Náttfaravíkum. Inntaks hennar er ekki getið en fram kemur að séra Jón Kristjánsson á Þóroddsstað hafði mótmælt henni.²⁴⁵

Í umfjölluninni um Helgastaðakirkju í máldagabók Guðbrands Þorlákssonar 1590–1616²⁴⁶, sem er að finna í undirkaflanum um Helgastaði, og vísitasíum Helgastaðakirkju frá 1631²⁴⁷, 1672²⁴⁸, 1687²⁴⁹, 1702²⁵⁰, 1715²⁵¹, 1748²⁵² og 1828²⁵³ er

²⁴¹ Skjal nr. 2 (81).

²⁴² Skjal nr. 2 (239) a-b.

²⁴³ Skjal nr. 2 (164) a-b.

²⁴⁴ Skjal nr. 2 (261) a-b.

²⁴⁵ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.56). Um prestana sjá, Sveinn Níelsson, *Prestatal og prófesta*, bls. 299, 305, 306 og 308.

²⁴⁶ Skjal nr. 2 (131) a-b.

²⁴⁷ Skjal nr. 2 (137) a-b.

²⁴⁸ Skjal nr. 2 (138) a-b.

²⁴⁹ Skjal nr. 2 (145) a-b.

²⁵⁰ Skjal nr. 2 (156) a-b.

minnst á afnotarétt (ítölu) Grenjaðarstaðar af afrétt í Náttfaravíkum. Sömu sögu er að segja um vísitasíu Helgastaðakirkju frá 1694. Þar segir:

... Kyrkian á allt heima land og Jördena Hamra Landsk. 100 al. og Selfor i Hörgsdal, ÞingEy hálfu og Þyngstad ummframm, afriett i Náttfara Vyk, og er ítala frá Greniastad og Múlastad ...²⁵⁴

Biskuparnir Þorlákur Skúlason og Jón Vigfússon fjalla í Grenjaðarstaðarvísitasíum sínum á árunum 1631 og 1687 almennt um ítök kirkjunnar og vísa til fornra máldaga um réttindi hennar.²⁵⁵

Í biskupavísitasíum 1694 og 1702 er Grenjaðarstaðarkirkja sögð eiga fjórðung úr hvalreka fyrir allri Náttfaravík.²⁵⁶

Fram kemur í vísitasíu Grenjaðarstaðarkirkju frá 1715:

Anno eodem d. 20 Augustj [1715] In ordinaria Visitatione VelEdla herra Biskupsenss Herra Steins Jonssonar var kirkiann að Greniadarstad i AdalReikiadal, Sem helgud er med Gude hinum h. Marteine Biskupe, álitenn og uppskrifud, ...

Þesse eru Heimalönd Kirkiunnar, Nu óbigd; geitafell, ... afriett i náttfara vyk halfu fiórda hundrade Sauda, helming ... Þesser eru Rekar Kirkiunnar. Fiórðungur ur hvalreka fyrer alla náttfaravyk ...²⁵⁷

Meðal þess sem minnst er á í eignaúttekt Þóroddsstaðarkirkju frá 1748 er:

... Ödrum Landeignar og Reka Jtökum sem mäldagenn nafngreiner be helldur Beneficium Enn Nu, Nema hvad löngsam legur Ägreiningur Hefur Verid og Er enn Nu ä millum Grenjadar stadar og Þorodd stadar Presta um Lódar fiska tekiu i Nattfaravükum, ...²⁵⁸

Samkvæmt fasteignamatinu 1916-1918 er Grenjaðarstaðarprestur umsjónarmaður samnefndrar jarðar. Eftirfarandi upplýsingar um Grenjaðarstað eru einnig fengnar úr matinu:

Búfjárhagar: ... Jörðin á rétt til upprekstrar í afrétt sveitarinnar og einnig í Náttfaravíkum.

Jörðin er talin eiga þessi ítök: ... Afrétt í Náttfaravík, áður nefnda.²⁵⁹

Í greinargerð prests á Grenjaðarstöðum Biskupsskrifstofunnar 31. mars 1954 segir:

²⁵¹ Skjal nr. 2 (160) a-b.

²⁵² Skjal nr. 2 (168) a-b.

²⁵³ Skjal nr. 2 (170) a-b.

²⁵⁴ Skjal nr. 2 (152) a-b.

²⁵⁵ Skjöl nr. 2 (134) a-b og 2 (146) a-b.

²⁵⁶ Skjöl nr. 2 (150) a-b og 2 (155) a-b.

²⁵⁷ Skjal nr. 2 (162) a-b.

²⁵⁸ Skjal nr. 2 (174) a-b.

²⁵⁹ Skjal nr. 2 (69).

6. Afrétt í Náttfaravík hálfu fjórða hundraði sauða.

Neðan við þetta er handskrifað:

Ónotað a.m.k. í öld.²⁶⁰

5.7.3 Háls

Varðveitt er vitnisburðarbréf séra Gottskálks Jónssonar, Jóns Gottskáلكssonar og Ólafs Tómassonar sem gert var á Hólum í Hjaltadal 25. júlí 1506. Þar segjast ofanefndir prestar hafa séð máldaga Hálskirkju í Fnjóskadal frá árinu 1312 sem þeir skrifuðu orðrétt upp. Máldagi þessi er að mestu samhljóða máldaga Auðunar rauða frá 1318 en þar eru að finna nokkrar viðbætur, t.d. að kirkjan fengi fyrst sjöttung sinn af Ljósavatnsreka. Í máldaganum segir að Hálskirkja eigi sjöttung í reka í Náttfaravík milli Hvanndala og Svínár. Vitnisburðurinn er þó að öllum líkindum falsbréf því að engir prestar með þessum nöfnum eru þekktir frá þessum tíma. Hann var þó lesinn á héraðsþingi á Hálsi 3. maí 1740 og á manntalsþingi á sama stað 24. maí 1743.²⁶¹ Af lögfestu séra Jóns Þorgrímssonar fyrir Hálsstað frá 7. apríl 1744 má sjá að fyrrnefnt falsbréf hefur verið lagt fram í máli sem dæmt var í 4. maí 1740 því þar hafa viðaukar falsbréfsins skilað sér inn í lögfestuna í krafti fyrrnefnds dóms.²⁶²

Máldagar Auðunar rauða Þorbergssonar eru frá 1318. Þar kemur fram að Hálskirkja eigi sjöttung reka við Ljósvetninga:

j nattfaravijk. millum huanndala är oc suijnär.²⁶³

Hið sama kemur fram í máldaga Péturs Nikulássonar 1394 og máldagabók Ólafs Rögnvaldssonar 1461-1510.²⁶⁴

Í máldaga Hálsstaðar, sem líkast til er frá árinu 1523, kemur fram að kirkjan eigi sjöttung við Ljósvetninga í Náttfaravíkum milli Hvanndala og Svínár.²⁶⁵

Samkvæmt máldaga Hálskirkju 21. september 1565 fylgja staðnum rekar:

siettungr vid Liosvetninga j Nattfaravijkum j millum Hvandala og Svijnär.²⁶⁶

Sama kemur fram í gömlum máldaga Hálskirkju sem séra Guðmundur Skíðason á Bægisá segist í vitnisburði frá 25. október 1581 hafa séð á Hólum í Hjaltadal.²⁶⁷ Sá vitnisburður hefur varðveist í afskrift séra Gamla Ólafssonar á Þóroddstað og tveggja annarra manna sem gerð var á Hóli í Kinn 12. júní 1608.

Máldagabók Guðbrands Þorlákssonar 1590-1616 greinir frá eftirfarandi:

²⁶⁰ Skjal nr. 2(318).

²⁶¹ Skjal nr. 2 (95).

²⁶² Skjal nr. 2 (102) a-b.

²⁶³ Skjal nr. 2 (185).

²⁶⁴ Skjöl nr. 2 (191) og 2 (203).

²⁶⁵ Skjal nr. 2 (98) a-b.

²⁶⁶ Skjal nr. 2 (231).

²⁶⁷ Skjal nr. 2 (99) a-b.

Kyrkia a Haalse I fnioskadal

Hun aa ... Reka a fliótz sandi, siettungur bædi hualreka og vidreka, fra fliotz ose, nær til midz sandz, siettungur vid liosvetninga, I naattfara vÿk, millum Huamz dala og Svinár, ...²⁶⁸

Í vísitasíum Hálskirkju í Fnjóskadal sem skráðar eru í vísitasubækur Þorláks Skúlasonar, Gísla Þorlákssonar, Jóns Vigfússonar, Einars Þorsteinssonar, Björns Þorleifssonar, Steins Jónssonar og Steingríms Jónssonar er ítrekað að Hálskirkja eigi sjöttung reka við Ljósvetninga í Náttfaravíkum milli Hvanndala og Svínár.²⁶⁹

Ólafur Tómasson prestur á Hálsstað lögfesti eignir og ítök kirkju sinnar með óársettri lögfestu sem virðist hafa verið lesin upp 1629, 1630 og 1631. Vottar að lögfestunni voru þeir Finnur og Jón Ívarssynir en engar áteiknanir eru um upplestur hennar. Þar lögfestir séra Ólafur:

... siettung vidreka oc Hual reka j ollum náttfara vÿkum fra suÿnä oc vestur at Huandolum.²⁷⁰

Á sama blaði er óársett lögfesta séra Tómasar Ólafssonar á Hálsi en í henni er samhljóða klausa og í lögfestu séra Ólafs um Náttfaravíkur. Ekki hefur verið skrifað á lögfestuna að hún hafi verið lesin upp, hvorki á þingi né við kirkju.²⁷¹

Í lögfestu séra Þorgríms Jónssonar fyrir Hálsstað frá 6. júní 1725 lögfestir hann sjöttung reka í Náttfaravíkum milli Svínár og Hvanndala. Lögfestan var lesin upp á manntalsþingi á Hálsi samdægurs og svo aftur á sama stað 24. maí 1743.²⁷² Þorgrímur lögfesti Hálsstað einnig 21. maí 1726 eftir öllum þeim skjölum sem hann hafði fyrir sér. Þar segir m.a. um eignir og ítök staðarins:

Reke ä flióts sande nordur, Siöttungur bæde Hual reka og vidreka, frá flióts óse, nær til midz sands Siöttungur vid Liósvetninga, So og i náttfara vykum, i midlum Suinär og Huandala ...²⁷³

Lögfestan var lesin upp samdægurs fyrir réttinum á Hálsi.

Jón Þorgrímsson prestur lögfesti Hálsstað 7. apríl 1744 en sú lögfesta er ólík fyrri lögfestum að því leyti að aukið hefur verið við hana. Það er gert í krafti dóms sem Jón Benediktsson sýslumaður kvað upp 4. maí 1740 en svo virðist sem að falsbréf frá 25. júlí 1506 hafi verið lagt fram í málinu og tekið gilt. Um Náttfaravíkur segir í lögfestunni:

²⁶⁸ Skjal nr. 2 (130) a-b.

²⁶⁹ Skjöl nr. 2 (133) a-b, 2 (139) a-, 2 (144) a-b, 2 (153) a-b, 2 (154) a-b, 2 (163) a-b og 2 (173) a-b.

²⁷⁰ Skjal nr. 2 (100) a-b. Ólafur Tómasson var prestur á Hálsi 1577-1628, sbr. Sveinn Níelsson, *Prestatal og prófasta*, bls. 297.

²⁷¹ Skjal nr. 2 (100) a-b. Tómas Ólafsson var aðstoðarprestur séra Ólafs föður síns en hann tók við Hálsi 1628 og hélt til 1656, sbr. Sveinn Níelsson, *Prestatal og prófasta*, bls. 297.

²⁷² Skjal nr. 2 (110) a-b.

²⁷³ Skjal nr. 2 (101) a-b.

So og Sietting hualz og Vidar j Nättfara Vükum, Millumm Huanndala og Suinär, Og skal allur Sä Siettingur first aftakast ...²⁷⁴

Er það þessi viðauki sem Eiríkur Þorleifsson víkur m.a. að í umfjöllun sinni um Náttfaravíkur (sjá undirkaflann um Þóroddsstað). Lögfestan var lesin upp samdægurs að aflokinni guðsþjónustu við Hálskirkju, og við lok guðsþjónustu við Draflastaðakirkju tólfta sama mánaðar. Einnig var hún lesin upp á manntalsþingi að Hálsi 28. apríl 1744 og á sama stað 29. apríl 1752.

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 segir Hálskirkju eiga sjöttung hval- og trjáreka um allar Náttfaravíkur milli Svínár og Hvanndala, en staðurinn hafi ekki not þeirra ítaka svo að menn viti.²⁷⁵

Háls var vísitaraður af prófasti 14. júní 1714. Í vísitasíunni er minnst á deilu Háls og Þóroddsstaðar um reka í Náttfaravík:

Enn frammar Effter spurde Profasturenn, hvert ad Nochud være það, Sem heidurlegur Sokna Presturenn Sr. Þorgrýmur, So sem Embættess verk, hefde vid Sig ad tala? So sem k(ir)kiunne og hennar ornamentis, Beneficio og Hanns til heirandi documentis, Jnnstædu, edur Sier hveriu því odru, Sem Nefnast kinne, vid vikiande. Andsvarar Presturenn, ad Hann Sie Med allt þetta vel for nægdur, ad því einu undann teknu, ad Misklid tilfalle Nockur umm reka Mork Kirkiunnar Millumm Stadar halld arans á Stad i Kinn, Sem Nu Sie fader Sinn, og Sýn, þ(ad) Nattfara vükna reka, vidvikur. Andsvarar Profastur, ad Presturenn Skule hafa og hallda effter skiölum Kirkiunnar, og Sýnu Collations brefe, öllu því, Sem Kirkiu þessare, edur Stadnumm til heire Med riettu, og ad Hann Skule forsvara það med Lögumm fyrer áseilne allra Manna, lyka eirnenn Födur Sýns: Vitande það, ad Konunglegt Logmál fyrer biode, það Nochud fragange Kirkiunne, er henne ber ad hallda med riettu. Lýser Profasturenn framm logdumm Skiölumm Hals Kirkiu, Sem effter Hr. Stiffit befnlýngs Mannsens fullmegtugs befnlýngu, Sieu Sier ásamt herlegheitumm Stadanna i þessare Syslu fyrer Sioner færð, af Sal. Sr. Jóna Þorvalldssyne, það ár 1711. Í Hveriumm auglioslega Sie ad Siá hvad Hals Kirkiu tilkome i Nattfara vükumm: Og Sínde Nú Profasturenn Prestenum Sr. Þorgrýme það, So Hann las það. ...²⁷⁶

Fram kemur í prófastsvísitasíu Háls frá 1781:

²⁷⁴ Skjal nr. 2 (102) a-b. Sami prestur lögfesti Hálsstað á ný 18. maí 1745, 7. júní 1770, 3. júní 1779 og 4. október 1782 en þær lögfestur eru efnislega samhljóða lögfestunni frá 7. apríl 1744 og því er innihalds þeirra ekki getið, sbr. Skjal nr. 2 (103) a-b – Skjal nr. 2 (106). Flestar þessara lögfesta voru lesnar upp aftur oftast en einu sinni. Lögfesta séra Sigurðar Árnasonar fyrir Hálsstað frá 1. júní 1830 er einnig efnislega samhljóða þeirri frá 7. apríl 1744 og því verður innihald hennar ekki birt.

²⁷⁵ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 91.

²⁷⁶ Skjal nr. 2 (238) a-b.

c) frá Kyrkjunnar er geingenn effter dome Syslu Manns Sr. Vigfusar Jonssonar, Hálfur Sjöttungur Reka í Náttfaravíkum mote Hefdar og Eigenndoms Rette, er vjtne Eidsvarenn utvysa, hvad til Hä yfer Valldanna aliktunar stendur²⁷⁷

Jóni Arnórssyni sýslumanni í Snæfellssýslu var falið að reka mál séra Jóns Þorgrímssonar á Hálsi vegna hvalreka. Á alþingi 17. júlí 1782 lagði hann fram stefnu þar sem Vigfúsi Jónssyni sýslumanni í Þingeyjarsýslu og meðdómsmönnum hans var gert að verja dóm sem þeir höfðu látið ganga á Ljósavatni 21.-22. maí 1781 áhrærandi rekaréttindi Hálskirkju í Náttfaravíkum. Einnig var Sigurði Oddssyni eiganda Ljósavatns stefnt til þess að verja gjörðir sínar í héraði. Þar sem enginn hinna stefndu var mættur var málinu frestað til 20. sama mánaðar.

Ekkert var því til fyrirstöðu að taka málið fyrir 20. júlí 1782. Fram kemur hjá Jóni Arnórssyni að með dómnum 21.-22. maí 1781 hafi kirkjunni að Ljósavatni verið dæmdur til eignar að helmingi við Háls sjöttungur hvala og viðá sem reka á land í Náttfaravíkum milli Hvanndala og Svínár. Einnig var séra Jóni Þorgrímssyni gert að greiða Sigurði Oddssyni, Ljósavatnskirkju vegna, helming af sjöttungi þess hvals sem upp bar í Náttfaravíkum 1780. Jón lagði fram gögn í málinu og krafðist þess að því yrði vísað heim í hérað til nánari rannsóknar. Magnús Gíslason, verjandi Sigurðar Oddssonar, sagði að ljóst væri af vitnisburðum í málinu hvar rekaplássið væri, þ.e. á milli Hvanndala og Svínár, og krafðist þess að endanlegur dómur yrði kveðinn upp.

Þann 22. júlí 1782 kvað Stefán Þórarinnsson varalögmaður upp dóm í málinu. Þar kemur fram að til þess að hægt sé að álykta með vissu í málinu vanti ákveðin gögn. Fyrst nefnir hann uppdrátt af svæðinu sem myndi upplýsa þá máldagapósta sem innfærðir séu í héraðsdómnum og því eigi málspartarnir að láta gera slíkan uppdrátt og vera báðir viðstaddir gerð hans. Inn á uppdráttinn eigi að færa nöfn, mið og takmörk við sjávarsíðuna sem komi fram í máldögnum. Sérstaklega eigi að koma fram hvort Keranes og Gniparhús, sem vísitasía Ólafs biskups Rögnvaldssonar á Þverárstað nefni og héraðsdómurinn sé að mestu leyti byggður á, sjáist úr Náttfaravíkum eða ekki. Hvort svonefndur Eyrarreki, sem sama vísitasía nefnir, liggi í Náttfaravíkum eða ekki. Einnig hverjir Gunnsteinn og Þorljótur, sem sama vísitasía nefni, hafi verið og hvort þeir hafi verið ábúendur Háls eða ekki. Í öðru lagi taldi hann mikilvægt hvort ekki mætti leiða fram gögn eða vitni um að Ljósavatnskirkju eða Ljósvetningum tilheyrir eða hafi tilheyrt 5/6 hlutar af öllum reka í Náttfaravík milli Hvanndala og Svínár. Hvort Ljósvetningar, sem máldagarnir nefna, og Ljósavatnskirkja séu eitt og hið sama. Einnig hvort nokkrir aðrir en eigendur Háls- og Ljósavatnskirkna eigi rekartilkall innan nefndra takmarka í hinni eiginlegu Náttfaravík. Loks beri að athuga hvort máldagar Ljósavatnskirkju innihaldi ekki frekari upplýsingar um rekaréttindi hennar sem gætu hjálpað við að skilja þá útdrætti úr máldaga Hálskirkju sem sé að finna í héraðsdómnum. Í þriðja og síðasta lagi bendir Stefán á að þar sem séra Jón á

²⁷⁷ Skjal nr. 2 (181) a-b.

Hálsi geti sýnt fram á 100 ára hefð upp á sjöttung reka í Náttfaravík þá eigi, eftir 16. lið embættisbréfs biskupa, málið fyrst að koma undir álit stiftamtmanns og biskups áður en að hægt sé að dæma í því á alþingi. Málinu var því vísað frá og þess getið að dómurinn frá 1781 ætti ekki að koma Hálskirkju til skaða.

Á alþingi 1783 var lesin upp samningur milli þeirra séra Gunnlaugs Gunnlaugssonar og Sigurðar Oddssonar um hvalrekamálið sem komið hafði fyrir alþingi árið áður. Samningurinn var dagsettur 23. maí 1783 og kvað á um að hvalrekamálið væri fráfallið og dautt. Sáttargjörðinni fylgdi samþykki séra Jóns Þorgrímssonar, dagsett 23. júní 1783, um að eigandi Háls héldi rekanum í Náttfaravíkum. Einnig hafði L.A. Thodal stiftamtmaður samþykkt sáttargjörðina með sinni uppáskrift 17. júlí 1783.²⁷⁸

Eiríkur Þorleifsson Þóroddsstaðarprestur skrifaði Þorsteini Pálssyni aðstoðarpresti á Hálsi 30. janúar 1836 m.a. um Náttfaravíkur. Nánari umfjöllun um þetta er að finna í þeim hluta Náttfaravíknakaflans sem fjallar um Þóroddsstað.²⁷⁹ Þar er einnig vikið að frekari bréfaskiptum þeirra á milli og samkomulagi aðstoðarpresta á Þóroddsstað og Hálsi 1. júní 1841 um hluta Háls í reka í Náttfaravíkum.²⁸⁰

Þann 2. júní 1890 var útbúið landamerkjabréf fyrir kirkjujörðina Háls. Því var þinglýst þann 16. sama mánaðar. Þar segir um reka kirkjunnar:

~~(Kirkjan á reka ... svo og sjöttung hvals og viðar í Náttfaravíkum millum Hvannsdals og Svínár (Purkós) ... Teigur fylgir staðnum norður í Kinn í Finnstaðalandi. Kirkjan á Hálsi á lambseldi um allann Fnjóskadal.)~~

Á spássíunni við hlið hinnar yfirstrikuðu ítakalýsingar stendur að þessum ítökum [þeim yfirstrikuðu] hafi ekki verið lýst samkvæmt áskorun 20. 5.1953 og séu því niður fallin. Undir skrifar J. Skaptason.²⁸¹

5.7.4 Helgastaðir

Máldagar Auðunar rauða eru frá 1318. Þar segir að Helgastaðakirkja eigi:

afriett j nattfara wijk. og er þar jtala fra Greniadarstad oc Mwlastad²⁸²

Sama kemur fram í máldögum Péturs Nikulássonar 1394²⁸³ og vísitasíu á Helgastöðum árið 1429.²⁸⁴

Dæmt var í máli Helgastaða- og Þóroddsstaðarpresta um Náttfaravíknaafrétt árið 1580, sjá undirkafla um Þóroddsstað í Náttfaravíknakaflanum.

Máldagabók Guðbrands Þorlákssonar 1590-1616 greinir frá eftirfarandi:

²⁷⁸ Skjal nr. 2(296).

²⁷⁹ Skjal nr. 2 (111) a-b.

²⁸⁰ Skjöl nr. 2 (112) a-b, 2 (113) a-b og 2 (114) a-b.

²⁸¹ Skjal nr. 2 (23).

²⁸² Skjal nr. 2 (185).

²⁸³ Skjal nr. 2 (191).

²⁸⁴ Skjal nr. 2 (145).

Kyrkian a Helgastodum

Hun a allt heimaland og selför I horks dal, þýngfor haalfa og þýngstad
vmfram, afriett I naattfara vþk, og er Itala fraa greniastad z mulastad.²⁸⁵

Það sem sagt er um afréttinn í Náttfaravíkum, Grenjaðarstað og Múlastað í
útdrættinum úr máldagabók Guðbrands er endurtekið í vísitasíum Helgastaðakirkju
1631²⁸⁶, 1672²⁸⁷, 1686²⁸⁸, 1687²⁸⁹, 1694²⁹⁰, 1702²⁹¹, 1715²⁹², 1748²⁹³ og 1828.²⁹⁴

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns segir við Helgastaði:

Upprekstur fyrir allan afrjettarpening staðarins í Náttfaravíkur hefur áður
brúkast, nú ekki.²⁹⁵

Í skýrslu um prestaköll í Þingeyjarþingi 1724 og 1725 segir um Helgastaði:

Prestagardurenn hefur litla Heibiörg, ... afriett j Náttfaravýkumm, ...²⁹⁶

Helgastaðir voru vísiteraðir af prófasti 21. júlí 1751. Þá kvaðst prestur ekkert
gagn hafa af Náttfaravíknaítakinu.²⁹⁷

Halldór Einarsson sýslumaður auglýsti á manntalsþingi á Ljósavatni 25. maí
1705 bón prestanna að Grenjaðarstöðum, Múla og Helgastöðum um að hann sæi til
þess að ekki væri byggt í „afrétt“ þeirra Náttfaravíkum. Nánari umfjöllun um þetta er
að finna í þeim hluta Náttfaravíkurkaflans sem fjallar um Þóroddsstað.²⁹⁸

Gísli Jónsson prestur á Helgastöðum bað sýslumann, á manntalsþingi að
Helgastöðum 16. maí 1705, um að sjá til þess að „afrétt“ í Náttfaravíkum væri opin og
liðug þeim sem þangað rækju fé sitt, naut eða sauðfé. Ennfremur að því yrði ekki
grandað þar af mönnum eða að nokkur setti bústað sinn í „afréttinni“.²⁹⁹

Bjarni Jónsson prestur á Helgastöðum í Reykjadal lögfesti ítök og eignir kirkju
sinnar 3. júní 1638. Í lögfestunni kemur m.a. fram:

... Hórdalsz land framm a heide, afrett J nattfaravýkur ...³⁰⁰

Gísli Jónsson prestur á Helgastöðum lögfesti 13. júní 1669 „afrétt“ kirkjunnar
í Náttfaravíkum eftir því sem kirkjumáldagi og skjöl hennar greindu. Hann bannaði
öllum að byggja, selja á leigu, slá eða yrkja umrætt land án síns leyfis. Jafnframt bað

²⁸⁵ Skjal nr. 2 (131) a-b.

²⁸⁶ Skjal nr. 2 (137) a-b.

²⁸⁷ Skjal nr. 2 (138) a-b.

²⁸⁸ Skjal nr. 2 (141) a-b.

²⁸⁹ Skjal nr. 2 (145) a-b.

²⁹⁰ Skjal nr. 2 (152) a-b.

²⁹¹ Skjal nr. 2 (156) a-b.

²⁹² Skjal nr. 2 (160) a-b.

²⁹³ Skjal nr. 2 (168) a-b.

²⁹⁴ Skjal nr. 2 (170) a-b.

²⁹⁵ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 178.

²⁹⁶ Skjal nr. 2 (241) a-b.

²⁹⁷ Skjal nr. 2 (246) a-b.

²⁹⁸ Skjal nr. 2 (260) a-b.

²⁹⁹ Skjal nr. 2 (259) a-b.

³⁰⁰ Skjal nr. 2 (115) a-b.

hann þá sem næstir byggju „afréttinni“ að vera hvorki meinsamir við gripi sína sem villtust í land þeirra né að reka þá í annarra manna lönd heldur reka féð aftur í „afréttina“ eins og 53. kafli Jónsbókar kvæði á um. Einnig taldi hann nauðsynlegt að rifja upp fyrir þeim, sem í Náttfaravíkum eflt hafi byggð, hvernig 46. kafli landsleigubálks hljóði en þar komi fram að aðeins þeim, sem ítölu eigi í „afrétt“, skuli heimilt að reka málnytu sína þangað. Þetta biður hann þá að hafa í huga og svo að Helgastaðakirkju sé að því leyti enginn óréttur gjörður. Neðan við lögfestuna skrifar Gísli samdægurs að séra Oddur Bjarnason á Þóroddsstað hafi útskýrt sér til málsbóta að hann hafi ekki byggt Náttfaravíkur í trássi né óvilja heldur hafi hann trúað sögu leiguliða síns um samþykki Helgastaðaprests. Vegna vinsamlegrar framkomu séra Odds í sinn garð þá leyfi hann þeim, sem í Náttfaravíkum búi, að vera þar út árið allt til næstkomandi fardaga svo lengi sem þeir greiði fyrir gripum sínum frekar en hitt.³⁰¹

Í lögfestu séra Gísla Jónssonar fyrir Helgastaðaprestakalli sem lesin var 20. júní 1669 fyrir söfnuðinum á Helgastöðum kemur fram að lögfest sé m.a. „afrétt“ í Náttfaravíkum.³⁰²

Hannes Lauritsson Scheving lögfesti 4. maí 1786 „afrétt“ Helgastaða í Náttfaravíkum sem Grenjaðarstaður og Múlastaður áttu ítölu í. Í kjölfarið fylgja hefðbundnar lögfestuformúlur og er þeim, sem kynnu að mótmæla lögfestunni, stefnt til þess að mæta fyrir rétti í Náttfaravík með fimm náttu fresti. Lögfestan var lesin upp samdægurs fyrir manntalsþingsréttinum að Ljósavatni og mótmælti séra Þorleifur Sæmundsson henni fyrir hönd föður síns séra Sæmundar Jónssonar á Þóroddsstað. Vegna anna sá Björn Tómasson sýslumaður sér ekki fært að mæta á tilsettum tíma til Náttfaravíkna og frestaði því málinu fram í ágúst.³⁰³ Mun því hafa lokið með þeim hætti að séra Sæmundur Jónsson á Þóroddsstað og séra Hannes Scheving á Helgastöðum gerðu með sér samning um nýtingu „Náttfaravíkurafréttar“ 15. maí 1786.³⁰⁴ Sjá kaflann um Þóroddsstað.

Jón Stefánsson prestur á Helgastöðum lögfesti 2. maí 1812 „afrétt“ kirkju sinnar í Náttfaravíkum þar sem Grenjaðarstaður og Múli áttu einnig ítölu í. Lögfestan

³⁰¹ Skjal nr. 2 (118) a-b.

³⁰² Skjal nr. 2 (117). Það sama kemur fram í lögfestu séra Gísla sem lesin var á uppstigningardag 1707, sbr. Skjal nr. 2 (119). Í lögfestu séra Ólafs Jónssonar kemur það sama fram nema bætt er við „sem hingað til“ en hún var lesin upp á Helgastaðapingi 7. júní 1715, við Helgastaðakirkju 2. júlí 1716, 18. júní 1719, 13. júlí 1721, 6. maí 1723, á Helgastaðapingi 13. maí 1730 og við Helgastaðakirkju 24. júní 1733, sbr. Skjal nr. 2 (120). Lögfesta séra Ólafs Jónssonar frá 19. júní 1740 er samhljóða þeirri frá 7. júní 1715 hvað Náttfaravíkur varðar en hún var lesin upp við Helgastaðakirkju 11. júní 1741 og 10. júní 1742, sbr. Skjal nr. 2 (121). Lögfesta séra Jóns Jónssonar fyrir Helgastöðum frá 9. júní 1764 er samhljóða lögfestu séra Ólafs frá 7. júní 1715 en hún var lesin við Helgastaðakirkju 10. júní 1764, á Helgastaðapingi 8. maí 1765, 3. júní 1767, 21. júní 1769 og við Helgastaðakirkju 7. apríl 1771, sbr. Skjal nr. 2 (122). Lögfesta séra Hannesar Lárussonar Scheving frá 22. júní 1782 var lesin á Helgastaðapingi samdægurs en þar var lögfest afrétt í Náttfaravíkum, sbr. Skjal nr. 2 (123). Í lögfestu séra Þorsteins Erlendssonar Hjálmarsens fyrir Helgastöðum frá 17. maí 1828 segist hann lögfesta á ný afrétt Helgastaða í Náttfaravíkum, en lögfestan var lesin á Skútustaðapingi 28. maí og á Helgastöðum 30. maí sama ár, sbr. Skjal nr. 2 (124).

³⁰³ Skjal nr. 2 (126) a-b.

³⁰⁴ Skjal nr. 2 (127) a-b.

var lesin upp fyrir manntalsþingsrétti á Ljósavatni 5. maí sama ár og mótmælti Þóroddsstaðarprestur, séra Einar Hjaltason, því að séra Jón leyfði öðrum að reka geldfé í umrætt „afréttarland“. Hann mætti einungis reka þangað eigið fé eða svo mikla ítölu sem Helgastaðakirkja kynni að eiga eftir löggildum máldögum.³⁰⁵

Á manntalsþingi á Ljósavatni 19. maí 1855 var lesin upp lögfesta séra Sigurðar Grímssonar á Helgastöðum, séra Skúla Tómassonar í Múla og séra Jóns Jónasonar á Grenjaðarstað fyrir Náttfaravíkum. Inntaks hennar er ekki getið en fram kemur að séra Jón Kristjánsson á Þóroddsstað mótmælti henni.³⁰⁶

Í lögfestu séra Jörgens Krøyer fyrir eignum og ítökum Helgastaða frá 17. júní 1867 er ekki minnst á Náttfaravíkum.³⁰⁷

Sýslumaður Þingeyjarsýslu skrifaði stjórnarráðinu 20. júní 1911 um umsjón með kirkjújörðum Grenjaðarstaðar- og Helgastaðaprestakalla. Stjórnarráðið svaraði 25. september sama ár og greindi m.a. frá því að upprekstraréttur Helgastaðaprests í Náttfaravíkum ætti framvegis að fylgja Helgastöðum.³⁰⁸

Samkvæmt fasteignamatinu 1916-1918 var hreppstjóri Reykdælahrepps umsjónarmaður kirkjujarðarinnar Helgastaða. Eftirfarandi upplýsingar um Helgastaði eru einnig fengnar úr matinu:

Búfjárhagar: Jörðin á rétt til upprekstrar í afrétt sveitarinnar og afrétt í Náttfaravíkum.³⁰⁹

Í landamerkjabréfi Helgastaða í Reykjadal sem var þinglýst 25. júní 1927 stendur:

1. (~~Helgastaðir eiga Þingey hálfu og þingstað að auki (og frían upprekstur í Náttfaravíkum. Fossselsbóndi skal hafa fría beit fyrir gripi sína í landi Helgastaða vestan Fljótsheiðar. (NB. ekki sauðfje).~~

Friðrik Jónsson skrifaði undir landamerkjabréfið vegna Helgastaða. Það var samþykkt af; Hólmgeiri Björnssyni vegna Fosssels og Jóni Kr. Eyjólfssyni vegna Hamra.

Á spássíunni við hlið hinnar yfirstrikuðu ítakalýsingar kemur fram að ítakinu hafi ekki verið lýst samkvæmt áskorun 20.5.1953 og sé því niðurfallið. Undir þetta skrifar J. Skaptason.

³⁰⁵ Skjal nr. 2 (128) a-b. Sbr. einnig skjal nr. 2, (A.6.37).

³⁰⁶ Sbr. skjal nr. 2 (A.6 56). Um prestana sjá, Sveinn Níelsson, *Prestatal og prófasta*, bls. 299, 305, 306 og 308.

³⁰⁷ Skjal nr. 2 (125).

³⁰⁸ Skjal nr. 2 (305).

³⁰⁹ Skjal nr. 2 (69).

5.7.5 Ljósavatn

Í máldögum Auðunar rauða Þorbergssonar frá 1318 kemur fram að Hálskirkja eigi sjöttung reka við Ljósvetninga:

j nattfaravijk. millum huanndala är oc suijnär.³¹⁰

Auk þess segir máldagi árið 1380 að Ljósavatnskirkja eigi:

skaalaagierd oc skipstodu j vijkum vid svijninn gielldfiar rekstur j naattfaaraa vijkur vmm sumaar.³¹¹

Jóni Arnórssyni sýslumanni í Snæfellssýslu var falið að reka mál séra Jóns Þorgrímssonar á Hálsi vegna hvalreka. Á alþingi 17. júlí 1782 lagði hann fram stefnu þar sem Vigfúsi Jónssyni sýslumanni í Þingeyjarsýslu og meðdómsmönnum hans var gert að verja dóm sem þeir höfðu látið ganga á Ljósavatni 21.-22. maí 1781 áhrærandi rekaréttindi Hálskirkju í Náttfaravíkum. Einnig var Sigurði Oddssyni eiganda Ljósavatns stefnt til þess að verja gjörðir sínar í héraði.³¹² Nánari umfjöllun um þetta er að finna í Hálshluta Náttfaravíkurkaflans.

Í vísitasíu Ljósavatnskirkju frá 1828 kemur fram að kirkjan eigi geldfjárrekstur í Náttfaravík um sumar samkvæmt máldaga Loga Jónssonar frá 1480.³¹³

Í vísitasíu Ljósavatnskirkju árið 1828 kemur m.a. fram að kirkjan eigi 30 hundruð í heimalandi og að tvö gömul skjöl geymi upplýsingar um eignir og ítök kirkjunnar. Samkvæmt því síðara (frá 1530) á Ljósavatn töluverð réttindi í Náttfaravíkum.

Þeim góðu mönnum sem þetta bréf síá edur heyra sendum ver prestar Sra Teitur Magnússon Sr Einar Hallsson, Jón Ólafsson, Þorolfur Jónsson qvediu Guds og sína, kunnugt giörandi ad ver sáum og yfirlásu svo skrifadann máldaga Liósavatns ord eptir ord sem hér eptir stendur: Anno Domini MCCCCLXXX reiknadist svo gots og itök Liósavatns bædi kirkjunnar og bæarins þa Logi Jónsson [leiðrétt úr, Jóhnnsson] var. ... Skálagiörd og Skipstödu í Vikum vid Svíná, géldfjárrekstur í Náttfara vikur um sumar; ... til sanninnda hér um setium ver undirskrifadir prestar vor Insigli fyrir þetta inscripta bréf, hvört skrifad var í Skridu i Reykjadal þridja dag Páska árum eptir Guds burd 1530.³¹⁴

Fram kemur í fasteignamatinu 1916-1918 að ekki finnist þinglesin landamerki fyrir Ljósavatn en að land sé óskipt milli Ljósavatns og Holtakots. Eftirfarandi upplýsingar um Ljósavatn eru úr sama mati:

³¹⁰ Skjal nr. 2 (185).

³¹¹ Skjal nr. 2 (189).

³¹² Skjal nr. 2 (296).

³¹³ Skjal nr. 2 (86) a-b.

³¹⁴ Skjal nr. 2 (307) a-b.

Búfjánhagar: Land víðáttumikið, skjólasamt og fremur kjarngott. ...
Upprekstur, fyrir fé, í Náttfaravíkum og reka ítak, hvorttveggja lítils virði.³¹⁵

Í bréfi og greinargerð prests á Vatnsenda í Þóroddsstaðaprestakalli til Biskupsskrifstofunnar 1. febrúar 1954 segir:

Um ítök Ljósavatnskirkju er það að segja að þau tilheyra kirkjunni ekki lengur, heldur jörðinni Ljósavatni. Þegar kirkjan var afhent eða seld söfnuðinum (um aldamótin) voru ítökin undanskilin.³¹⁶

5.7.6 Munkaþverá

Í máldögum Auðunar rauða frá 1318 kemur fram að Munkaþverárklaustur eigi:

so ad aullu vm Liosvetninga Reka. Vm alla náttfaravik fra Ofeygzhelle til Suijnär þridiungur hualreka oc vidreka. þeirra Trie er meire eru. enn. x. alna. fra ofeygzhelle til miosyndis .iij attunga bæde j hualreka oc vidreka oc flutningar.³¹⁷

Í máldögum Ólafs Rögnvaldssonar frá 1461-1510 er minnst á tengsl Þóroddsstaðar-, Grenjaðarstaðar-, Múla- og Hálskirkna við Náttfaravíkur.³¹⁸ Þar kemur einnig fram hvað Munkaþverárklaustur eigi:

j liosvetningaReka eiga halsmenn siettung. sidan a þuerár stadr halfann Reka vidar ok flutningar. Um alla nattfaravik fra svináá til ofeigshellis þridiung hualreka ok storvida þeirra tria er meira eru en .x. alna. fra ofeigshelle til suinalækjar vid miosynde þria attunga bæde hualreka ok vidreka ok flutningar. ... Um alla nattfaravik sem fyr seger. oc skal af naustot hinne eystri rettsynes kidiastapi yfer titlingasker. þat heiter eyrarreki til þess er keranes framan vert liggr vit gniparhusum. J þessum reka eigu halsmenn siettung. en sidan hafa liosuetningar haft þat (at) helminge uit gunstein oc þorliot. Þa er settbergsklettur kemur fram sem fyst ma sia vndan skridnafelle þat heiter mannareki. þenna reka halfan hafdi joreidr heiman. enn halfan tokv þær þorey j erfd epter fodur sin oc fylgde þetta ecke liosavatne.³¹⁹

Sigurðarregistur frá 1525 er þessu samhljóða.³²⁰

Þórður Björnsson sýslumaður bar upp fyrirspurn, á manntalsþingi á Ljósavatni 15. maí 1819, frá Kristjáni Jónssyni á Illugastöðum umboðsmanni Munkaþverárklausturs- og Norðursýsluþingar. Hann spurði um hverjir hefðu umsjón með eða leigðu rekaítök Munkaþverárklausturs innan hreppsins, sér í lagi Náttfaravíkum og út með vesturströnd Skjálfandafjarðar og hvort nokkuð hefði borið

³¹⁵ Skjal nr. 2 (306).

³¹⁶ Skjal nr. 2(319).

³¹⁷ Skjal nr. 2 (187).

³¹⁸ Skjöl nr. 2 (201), nr. 2 (202) og nr. 2 (203).

³¹⁹ Skjal nr. 2 (204).

³²⁰ Skjal nr. 2 (219).

upp á þessa reka. Þingmenn svöruðu seinni spurningunni neitandi en hvað hina fyrri varðar sögðust þeir ekki vita hver hefði umsjón með rekunum né hver leigði þá en tekið var fram að bændurnir í Naustavík og þeir, sem búi á ystu bæjunum í hreppnum, séu ekki til staðar á þinginu.³²¹

Á manntalsþingi að Ljósavatni 11. maí 1835 voru boðin upp þau rekaítök Munkaþverárklosturs sem lágu innan þingsóknarinnar en þ.á m. var öll Náttfaravík frá Svíná út að Ófeigshelli þriðjungur úr öllum trjám stærri en 10 álnir. Hlutskarpastur var J. Pétursson umboðsmaður sem bauð sex fiska fyrir ársleigu.³²²

Viðarrekaítök Munkaþverárklosturs, m.a. um alla Náttfaravík frá Svíná út að Ófeigshelli voru boðin upp til fimm ára á manntalsþingi á Ljósavatni 15. júní 1860.³²³

Ófeigshellir er samkvæmt sóknalýsingu Þóroddsstaða- og Ljósavatnssókna árið 1840 undir Hágöngum.³²⁴

5.7.7 Múli

Að sögn máldaga Auðunar rauða Þorbergssonar frá 1318 á Múlakirkja rekstur á:

Gomlu fie j nattfaravijk clxxx.³²⁵

Sama kemur fram í máldögum Péturs Nikulássonar 1394, máldagabók Ólafs Rögnvaldssonar frá 1461 til 1510 og Sigurðarregistri frá 1525 og sömuleiðis í máldaga Múlakirkju 8. september 1563.³²⁶

Vísitasúbók Þorláks Skúlasonar 1631 greinir frá eftirfarandi:

Kyrkia mariæ ad Mula, hun a ... Lambarekstur a Hvamz Heyde, gomlu fie j nattfaravykur, ...³²⁷

Í vísitasú Múlakirkju frá 1694 er texti sem er nánast samhljóða því sem kemur fram í vísitasúbók Þorláks.³²⁸ Hið sama má segja um vísitasú Múlakirkju frá 1715.³²⁹

Í skýrslu um prestaköll í Þingeyjarþingi 1724 og 1725 segir um Múla:

Prestagardurenn hefur heibiörg, bæde góða og Mikla, gielldfiár Rekstur j Náttfaravýkur fyrrer 1 hndr. 80 gielldings, Reka, og Rekaparta allmarga, þá bestu j fiarlægd, ...³³⁰

Gísli Einarsson prestur í Múla lögfesti þann 6. júní 1693:

³²¹ Skjal nr. 2 (273) a-b.

³²² Sbr. Skjal nr. 2 (A.6.53).

³²³ Sbr. Skjal nr. 2 (A.6.64, sjá einnig A.6.67 uppboð rekaítaka m.a. um alla Náttfaravík frá 12. júní 1879 á Ljósavatni).

³²⁴ Þingeyjarsýslur. Sýslu- og sóknalýsingar, bls. 83.

³²⁵ Skjal nr. 2 (184).

³²⁶ Skjöl nr. 2 (191), nr. 2 (202), nr. 2 (221) og nr. 2 (230).

³²⁷ Skjal nr. 2 (135) a-b.

³²⁸ Skjal nr. 2 (151) a-b.

³²⁹ Skjal nr. 2 (161) a-b.

³³⁰ Skjal nr. 2 (240) a-b.

... Eign Och Jtak J Nattfaravýkum Och Stadar Kyrchiu Sókn liggjande Sem ehr hundrad och attatýger gamal fiár ganga logfeste eg Aadur nefnt Mula Kyrchiu Jtak med holltum og haga och ollum Lands nýtium ehr greindu Jtakie eiga ad fylgia och fylgt hafa ad fornu och Nýu til Ummmerchia þeirra ehr adrer menn eiga J Moote firrsagdre Mula Kyrchiu eign.³³¹

Halldór Einarsson sýslumaður auglýsti á manntalsþingi á Ljósavatni 25. maí 1705 bón prestanna að Grenjaðarstöðum, Múla og Helgastöðum um að hann sjái til þess að ekki sé byggt í „afrétt“ þeirra Náttfaravíkum.³³² (Sjá undirkafla um Þóroddsstað).

Í sundurliðuðum reikningi séra Skúla Tómassonar yfir Múlaprestakall frá 1. júlí 1839 kemur m.a. eftirfarandi fram:

GeldfjársRekstur i Nattfaravykur, handa 180 Saudum, er fyrirbodenn, frá Þóroddstad.³³³

Á manntalsþingi á Ljósavatni 19. maí 1855 var lesin upp lögfesta séra Sigurðar Grímssonar á Helgastöðum, séra Skúla Tómassonar í Múla og séra Jóns Jónssonar á Grenjaðarstað fyrir Náttfaravíkum. Inntaks hennar er ekki getið en fram kemur að séra Jón Kristjánsson á Þóroddsstað mótmælti henni.³³⁴

5.8 Vargsnes

Vargsnes er nefnt í vitnisburði frá árinu 1567 um að Staður í Kinn eigi Náttfaravíkur og lóðarfiskar teknir en samhengið er óljóst.³³⁵ Verður því ekkert sagt um byggð þar út frá þeim vitnisburði.

Í ódagsettri umfjöllun séra Eiríks Þorleifssonar um byggingarbréf séra Illuga Helgasonar fyrir Víkum frá árinu 1638 segir hann að í einni afskrift komi fram að Vatnsnes hafi þá verið í byggð. Af vitnisburði Einars Runólfssonar frá 1567 megi sjá að Vatnsnes þetta sé þar með réttu kallað Vargsnes. En þess sé getið í sömu andrá og Ófeigsstaða en báðar jarðirnar séu án nokkurs vafa eign Þóroddsstaðar. Vargsnes hafi líkast til frá fornu fari verið þjóðkunnugt lögbýli í Náttfaravík. Byggingarbréfið sýni að árið 1638 hafi tvö önnur lögbýli verið í Náttfaravíkum, nefnilega Skálavík og Naustavík. Séra Eiríkur heldur því fram að sá garður sem liggi:

... fyrer Nordan Náttfaralæk umm þvert frá Sió til fialls upp af adalvíkenni þeirra ynstu Og stædstu sem veru lega er Vid Náttfara kend til þessa Dags Og adal Náttfaravik Kóllud af Hvörre Heile armurenn edur fiardar sydann tekur Nafn, ad sá gardur ytrekast Hier Med Hafe vorslu gardur fyrer afett vered,

³³¹ Skjal nr. 2 (93) a-b.

³³² Skjal nr. 2 (260) a-b.

³³³ Skjal nr. 2 (94) a-b.

³³⁴ Sbr. Skjal nr. 2 (A.6.56). Um prestana sjá, Sveinn Níelsson, *Prestatal og prófasta*, bls. 299, 305, 306 og 308.

³³⁵ Skjal nr. 2 (232).

enn alls ecke landa Merkia gardur, þar því Kóllunar nafne Hefir á þeirre týd
alls ecke Hneckt Vered sem þiód kunnumm Hlut.³³⁶

Í umfjöllun sinni lætur séra Eiríkur fylgja smá bút úr umræddu byggingarbréfi
frá 1638 þar sem segir:

Fyrst Þordur vill ei leingur i Wykum vera, þá á Steingrímur (á Vargsnese) að
hafa þá kofa sem i Skálavík eru, Og Samtíninn bæde til slægna og beitar, Og
utann af Naustavík, það sem Þorkell gietur ei yfer komest. Skipa eg
Steingríme að inn setia þá peninga sem i Wykur rekast ólóglega og i forbode
Mýnu, Hvór sem þá aa, til urslagiálda eptir lógum, utann þeir Halde uppe
Vorslugardenum eptir því sem laugenn skipa.³³⁷

Þetta byggingarbréf segir séra Eiríkur sýna að:

... allur landsens Mid Hlute Hafe til ádur Nefndrar tydar vered biggt land
Þorodds Stad til Heirande framann úr Fyrnd ásamt lands parte af afrétt fyrer
sunnann Nefndan vórslu gard til Svjnar óss og Náttfaralækjar sem þar Híá
Fellur til Sióar, vid Hvórn að Skipa uppsátur Og út ræde til Fyskefánga Hefir
brúkad Vered framann úr Fyrnd til þessa Dags alt að ádur Nefndum Áróse, so
sem i þeirre ynstu Veide stódu ...³³⁸

Þar hafi allt lóðargjald frá fornu fari tilheyrð Þóroddsstað eins og annars staðar
í Náttfaravíkum eins og ofangreindir vitnisburðir beri með sér.

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 segir:

Vassnes heitir eyðibúð skamt inn frá verstöðunni Rauðuvík, sem byggdist um
fáein ár og fylgdi þessari búð lítil eða engin grasnyt, nema hafi hjer verið
nokkrar ær.

Búðarleiga var engin áskilin, galtst og engin.

Skip átti búðarmaðurinn sem hann fleytti, og lifði mestan part á þeim aflu,
sem hann fjekk á bátinn.³³⁹

Um Naustavík með Vargsnesi segir í jarðamati 1849-1850:

N° 54 Naustavík með Vargsnesi ómetin. ... Landrými allmikið og gott bæði til
þrifa og málnytu. Frían upprekstur fyrir eigin skjepnur. Vargness tún er lítið.;
að öðruleiti er lýsingin á eingi og úthaga hinsama og á Naustavík .³⁴⁰

Samkvæmt fasteignamatinu 1916-1918 var hreppstjóri Ljósavatnshrepps
umsjónarmaður kirkjujarðarinnar Vargsness. Jörðin hafði verið í eyði síðan árið 1904,
en nytjar hennar nú leigðar ábúanda Naustavíkur fyrir 20 króna árgjald. Þinglesin

³³⁶ Skjal nr. 2 (77).

³³⁷ Skjal nr. 2 (77).

³³⁸ Skjal nr. 2 (77).

³³⁹ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 110-111.

³⁴⁰ Skjal nr. 2 (65).

landamerki fundust ekki, en land óskipt við Naustavík að öðru en túni og engjum. Eftirfarandi upplýsingar um Vargsnes eru einnig fengnar úr matinu:

Jörðin liggur austanvert í Víknafjöllum, vestan fram með Skjálfanda. Landrými mikið. Landkostir góðir. Landið notað undanfarið fyrir afrétt. Hús öll fyrir löngu niðurfalinn.³⁴¹

Hvað varðar aðrar upplýsingar er bent á kaflann um Náttfaravíkur (Naustavík).

Eyðibýlið Vargnes var selt ásamt Naustavík 10. maí 1922. Í virðingargerð sem gerð var 3. júlí 1918 vegna fyrirhugaðrar sölu kemur fram að jörðin hafi verið í byggð á árunum 1843-1904. Jörðin sem sé ysti bær í Náttfaravíkum teljist hjáleiga Naustavíkur og sé land þeirra óskipt að frátöldu túni og engjum. Jafnframt kemur fram að ábúandi Naustavíkur hafi haft Vargsnes á leigu undanfarin ár og notað túnblett og engjareitur til upprekstrar fyrir sjálfan sig og leigt þar að auki hreppsúum „afréttarland“.³⁴²

Jón Sigurðsson í Yztafelli segir m.a. um Vargsnes í bókinni „Suður-Pingeyjarsýsla“, að í Rauðavík, rétt fyrir norðan Vargsnesbæ, sjáist fyrir 18 verbúðum fornum. Hið nyrsta af Vargsneslandi sé „afréttur“ kallaður. Landkostir hafi verið annálaðir á Vargsnesi, sauðir svo feitir, að með fádæmum þótti og sama gilti um málnty, en lítið gefið af heyjum flesta vetur, bæði verið jarðsælt á landkjarna og fjörubeit. Ekki sé vitað um byggð aðra en þá, sem getið er í Jarðabók Árna Magnússonar, fyrr en árið 1843 og byggðin verið samfelld til 1904. Síðan var búið þar á árunum 1920-1933, þegar býlið fór endanlega í eyði.³⁴³

Landamerki jarðanna Vargsness og Naustavíkur voru skráð árið 2007. Sjá kaflann um Náttfaravíkur (Naustavík). Þá skal þess getið að umráðamaður kirkjujarðarinnar Vargsness (Þóroddsstaðarprestur) skrifaði undir landamerkjabréf Eyrar/Knarrareyrar á Flateyjardal.³⁴⁴

5.9 Austari-Krókar

Krókar í Fnjóskadal í Draflastaðapingum 30 hndr. voru lagðir í kaupmála, 12. nóvember 1467.³⁴⁵

Í skrá og reikningsskap Björns Guðnasonar eftir Guðna Jónsson andaðan árið 1508 kemur fram meðal jarðagóss fyrir norðan:

oc atta .c. j krokum.³⁴⁶

Að sögn Jarðabókar Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 var grastekja bjargleg í Stórukrókum og úthagarnir miklir og góðir.³⁴⁷

³⁴¹ Skjal nr. 2 (68).

³⁴² Skjal nr. 2 (276).

³⁴³ Jón Sigurðsson: Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla, bls. 176-177.

³⁴⁴ Skjal nr. 2 (29).

³⁴⁵ Skjal nr. 2 (208).

³⁴⁶ Skjal nr. 2 (214).

Á manntalsþingi að Hálsi 27. maí 1721 var lesin upp og uppáskrifuð lögfesta Lárusar Schevings sýslumanns, frá 22. apríl 1720, fyrir fjórum hundruðum í Austari Krókum sem Halldór Jónsson áður átti. Grími Ásmundssyni, ábúanda jarðarinnar, var sagt að rétta sig eftir þessari lögfestu og gjalda engum öðrum en Scheving sýslumanni landskuld af þessum fjórum hundruðum því að innfærsludómurinn, sem um þetta mál hefði gengið, væri orðinn in appellabilis og hefði allareidu yfirstaðið sin fatalia.³⁴⁸

Sjálfs eignarjörðin Eystríkrókar, sem að hálfu er í eigu ábúanda, er sögð 20 hundruð samkvæmt jarðamatinu 1804.³⁴⁹

Jón Þorkelsson eigandi Austaríkróka mótmælti lögfestu fyrir Kambsmýrum sem var lesin upp á manntalsþingi á Hálsi 25. maí 1804. Hvorki inntaks lögfestu né mótmæla er getið.³⁵⁰

Fjallað er um Austaríkróka í jarðamatinu 1849-1850. Þar stendur m.a.:

Austaríkrókar talin 20 hndr. ad dýrleika. ... Landrými og afnot til þrifa og málnty í betra medallagi, og sumarhagar godir fyrir allann búfenad - ...³⁵¹

Landamerkjabréf fyrir Austaríkróka var útbúið þann 28. mars 1885 og þinglýst 27. maí sama ár. Þar stendur eftirfarandi:

Austari-Krókar eiga land til norðurs að Kambsmýralandi. Merki þar á milli eru: úr vörðu á Ytri-Miðhólum austur skeið, beint í Skeiðislæk, þar, sem hann rennur ofan eftir gili á milli Skeiðishryggja og í þeim læk austur svonefndan Ytridal og þaðan sömu stefnu á fjall upp. Að austan ræður merkjum hæsti fjallshryggurinn, suður að Uxaskarði. Að sunnan greinir Ytri-Uxaskarðsá, Krókaland frá Garðssellandi, unz hún rennur í Árbaugsá. Þá eru merkin í Árbaugsá þar til Krókaá rennur í hana að norðan, austur frá bænum Þúfu. Frá þeim ármótum eru þau í Króká út á milli Krókabæanna, og þaðan aðskilur lönd Austari-Króka og Vestari-Króka, bein stefnulína norður eftir Miðhólum í vörðu þá, sem fyr er nefnd.³⁵²

Friðrik Gottskálksson, eigandi jarðarinnar, skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af: B. Bjarnasyni fyrir hönd eiganda Vestaríkróka, Gísla Ásmundssyni fyrir hönd eigenda Garðs og Karli E. Friðrikssyni vegna eiganda Kambsmýra.

Í fasteignamatinu 1916-1918 er staðfest að landamerki Austaríkróka hafi verið þinglesin 1885. Eftirfarandi upplýsingar um Austaríkróka eru einnig fengnar úr matinu:

³⁴⁷ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 103.

³⁴⁸ Sbr. skjal nr. 2 (A.6. án nr.). Lögfesta þessi er í dómabók Benedikts Þorsteinssonar sýslumanns í Þingeyjarsýslu 1719-1724 í British Library, merkt BL. Add 11096.

³⁴⁹ Skjal nr. 2 (63).

³⁵⁰ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.29).

³⁵¹ Skjal nr. 2 (67) a-b.

³⁵² Skjal nr. 2 (2) a-b.

Búfjánhagar. Landið mjög víðáttumikið og kjarngott. Sumarheit ágæt fyrir allan búpening, en afar snjóþungt og engin vetrarheit. Vorhart mjög og fjárgeymsla erfið. Jörðin hefur upprekstrarland fyrir sig, en lítið meira. ... Jörðin liggur afskekkt við afrétt í fremur óþurkasömu plássi. ... Mikill ágangur afréttarfjár gerir skaða þar allt er ógirt.³⁵³

Hálfir Austaríkrókar voru afsalaðir Hálshreppi 18. janúar 1951.³⁵⁴

Jón Sigurðsson segir Austaríkróka fornþýli, getið þegar á 15. öld, og muni hafa verið í stöðugri byggð til 1946, þegar jörðin lagðist í eyði, og ættir fastar í ábúð.³⁵⁵

5.10 Garður

Elsta heimild, sem fundist hefur um Garð í Fnjóskadal er að jörðin var gefin 2. maí 1562.³⁵⁶

Jarðabók Árna og Páls frá 1712 segir m.a. um Garð:

... Grasetkja bjargleg fyrir heimilið.

Engið liggur nokkuð upp undir Gönguskarði, og er þangað nokkuð erfitt að sækja. Úthagarnir góðir og miklir.³⁵⁷

Fram kemur í jarðamatinu 1804 að sjálfseignarjörðin Garður sé sögð 30 hundruð. Einnig stendur þar að árstekjur af afréttarleigu séu 64 skildingar og að skriður skemmi úthaga.³⁵⁸

Í jarðamatinu 1849-1850 segir um Garð:

Gardur talin 30 hndr. ad fornum dyrleika. ... Eingja vidatta er i meiralagi, bædi á votu og þurru, en slitrótt og ad meira parti langsokt, ... Landrymi er i betralagi, og afnot þess til mjólkur og þrifa i medallagi. ... Til okosta telst: ... snjóflód og skriduföll til mikils skada. - ...³⁵⁹

Í fasteignamatinu 1916-1918 er staðfest að landamerki Garðs hafi verið þinglesin 1886. Eftirfarandi upplýsingar um Garð eru einnig fengnar úr matinu:

Engjar fremur grasgefnar og greiðfærar. Víðattumiklar á dreif um landið. Sumar nærtækar fremur, en sumar langsóttar og þangað erfiður vegur og vondur. ...

³⁵³ Skjal nr. 2 (70).

³⁵⁴ Skjöl nr. 4 (66) og 14 (5).

³⁵⁵ Jón Sigurðsson: Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla, bls. 133.

³⁵⁶ Skjal nr. 2 (229).

³⁵⁷ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 102.

³⁵⁸ Skjal nr. 2 (63).

³⁵⁹ Skjal nr. 2 (67) a-b.

Búfjárhagar: Landrými mikið og kjarngott. Sumarhagar mjög góðir fyrir allan búfénað. ... Upprekstrarland fyrir jörðina sjálfa, en lítið meira. ... Afréttarfé gerir usla töluverðan, þar eð girðingu vantar.³⁶⁰

Landamerkjabréf Garðs var útbúið þann 2. janúar 1884 og þinglesið 4. júní 1886. Þar kemur fram:

1. Merkin að utan milli Garðs og Austaríkróka, eru Uxaskarðsá hin Ytri og svo Árbaugsá.
2. Merkin að neðan eða vestan eru Árbaugsá eða Þverá og svo Fnjóská frá Þverá til Ytrihólsmerkja.
3. Að sunnan milli Garðs og Ytrahóls eru merki beint frá Fnjóská í Sandgil, frá því gili um reiðgötur, beint í merkistein utan og neðan í Geithól, þaðan í miðjan Línghól, þaðan í miðjan Sjónarhól, þaðan rétt lína yfir Vaðmýri í Hólsá, beint undan Vegarlág í Tungusporði.
4. Að ofan eða austan eru merkin í Grjótá, svo í Gönguskarðsá og Hólsá, fram að Ytrihólsmerkjunum, sem áður eru talin.³⁶¹

Gísli Ásmundsson skrifaði undir landamerkjabréfið í umboði eiganda. Það var samþykkt af: Hannesi Friðrikssyni eiganda Austaríkróka, Jóni Jónssyni og Guðnýju Sigurðardóttur eigendum Ytrahóls. Hannes Friðriksson og Björn Bjarnarson samþykktu bréfið sem umboðsmenn eiganda Draflastaða vegna kirkjulandsins á Gönguskarði og Gísli Ásmundsson vegna Þverárlandseignar.

Jón Sigurðsson í Yztafelli hefur þetta um land Garðs:

Jörðin á alla tunguna norður innan árbugsins [á Fnjóská] og mikið land bak við Garðsfell, austan Hólsár, hið vestasta af Gönguskarði og hlíðina norður frá því að Krókalandi. Þar er engi mikið og meira en heima, og heitir þar Selland. Garður er mikil útbeitarjörð og hátt metin að fornu.³⁶²

Garður fór í eyði árið 1961.³⁶³

5.11 Ytri-Hóll

Hóll (Ytrihóll) m.m. var goldinn eiginkonu í stað málajarða, sem eiginmaður hafði selt, 10. janúar 1445 (7. september 1446).³⁶⁴

Í skrá og reikningsskap Björns Guðnasonar eftir Guðna Jónsson andaðan 1508 kemur fram að meðal jarðagóss fyrir norðan sé: „holar tvennir“. Óvíst að hér sé átt við Hólana í Fnjóskadal.³⁶⁵

³⁶⁰ Skjal nr. 2 (70).

³⁶¹ Skjal nr. 2 (15) a-b.

³⁶² Jón Sigurðsson: Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla, bls. 169.

³⁶³ Byggðir og bú Suður-Þingeyinga 1985, bls. 158.

³⁶⁴ Skjal nr. 2 (199).

³⁶⁵ Skjal nr. 2 (214).

Lýsing kosta og ókosta Ytrahóls í Jarðabók Árna og Páls frá 1712 á við báða Hólana, Ytri og Syðri, sem þá voru hvor um sig 15 hundruð. Þar segir m.a.:

Grasatekja bjargleg fyrir heimilið.

... Slægjur eru og nokkrar á Hólsdal, og liggur hann oft undir snjó framm á sumar, og er sá heyskapur því svipull og erfiður til að sækja. Úthagarnir eru grösugir og búgóðir.³⁶⁶

Á manntalsþingi að Hálsi 23. maí 1788 var auglýst útvegum Sigurðar Árnasonar sem nýbýlings til eyðijarðarinnar Ytrahóls gegn peningastyrk.³⁶⁷

Jörðin Ytrihóll er sögð 10 hundruð í jarðamatinu 1804. Einnig kemur þar fram að skriður skemmi úthaga.³⁶⁸

Í jarðamatinu 1849-1850 er umsögn um Ytrahól. Þar stendur:

Ytrihóll firrmeir talin 10 hndr. ad dyrleika - ... Eingja vídátta er nokkur, en í slitríngi. – Landrymi i betralagi, og gott til þrifa og mjólkur. ...³⁶⁹

Landamerkjabréf Ytrahóls var útbúið þann 16. maí 1886 og þinglýst 4. júní sama ár. Þar kemur fram:

1. Merkin að norðan á milli Ytrahóls og Garðs er beint frá Fnjóská og í Sandgil, frá því, um reiðgötur í stóran stein utan og vestan við Geithól, frá þeim steini í miðjan Linghól, þaðan í miðjan sjónarhól, þaðan beina línu og austur á miðja Vaðsmýri og á Hólsá undan vegalág.

2. Merkin að neðan ræður Fnjóská.

3. Merkin á milli Ytrahóls og Syðrahóls eru beint frá Fnjóská og í vörðu á Undirmós [strikað yfir, mýri] brekku, þaðan í vörðu á Veituholti, þaðan í vörðu sunnan við gróf og þaðan í Snjóbolla.

4. Landinu fyrir ofan Hólsbrún er óskift til beitar á milli jarðanna Ytrahóls og Syðrahóls, en til slæгна á Ytrihóll Grafarmýrarnar utan á hálsinum allt fyrir utan Hafragróf og allar Selbrekkurnar fram í gegn og upp í vörður þær, sem eru á Selbrekkubrúnunum frá Hafragróf fram að öxlinni.

Hólsdalinn eiga báðar jarðirnar Ytri-Hóll og Syðri-Hóll bæði að austan og vestan. Merki hans eru að norðan Gönguskarðsá frá Hólsá og austur að Þrengingum, að austan ræður fjallsbrún fram að gili, sem er gagnvart Mjóadal. Að vestan og framan ræður Mjóagilsá og fram til fjalls.³⁷⁰

Eigendur jarðarinnar, þau Jón Jónsson og Guðný Sigurðardóttir, skrifuðu undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af: Guðlaugi Kristjánssyni eiganda Syðrahóls, Gísla Ásmundssyni vegna eiganda Garðs, Hannesi Friðrikssyni og Birni Bjarnarsyni

³⁶⁶ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 102.

³⁶⁷ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.16).

³⁶⁸ Skjal nr. 2 (63).

³⁶⁹ Skjal nr. 2 (67) a-b.

³⁷⁰ Skjal nr. 2 (48) a-b.

vegna eiganda Draflastaðakirkjulands á Gönguskarði og Kristjáni Kristjánssyni [væntanlega á Finnsstöðum] eiganda Finnsstaðadals.

Eigendur Ytrahóls skrifuðu undir landamerkjabréf Finnsstaða árið 1886. Sjá Finnsstaði.

Í fasteignamatinu 1916-1918 er staðfest að landamerki Ytrahóls hafi verið þinglesin 1886. Eftirfarandi upplýsingar um Ytrahól eru einnig fengnar úr matinu:

Engjar snögglendir hálfdeigjur á víð og dreif um landið, sumpart all langsóttar og engjavegur ógreiðfær. ...

Búfjárhagar: Landrými mikið og kjarnaland. Sumarheit ágæt fyrir allan búfénað, en snjóþungt og því lítil vetrarheit. Fjárgeymsla erfið. ... Upprekstrarland fylgir, sem jörðinni nægir.³⁷¹

Að sögn Jóns Sigurðssonar í Yztafelli á Ytrihóll mikið fjalllendi. Síðan segir hann:

Ofan við bæinn er lágur háls og skammt að fara yfir á Hólsdal. Á jörðin þar mikið land á mótum afréttardala. Ármótin þar efra eru litlu einu hærra yfir sjó en Hólsbærinn. Þar er engi mikið og sauðland, og voru þar stundum beitarhús áður fyrir.³⁷²

5.12 Syðri-Hóll

Í skrá og reikningsskap Björns Guðnasonar eftir Guðna Jónsson andaðan árið 1508 kemur fram að jarðagóss fyrir norðan sé: „holar tvennir“. Óvíst að hér sé átt við Hólana í Fnjóskadal.³⁷³

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 segir um Syðrahól:

Þessi bær er bygður fyrst fyrir um 50 árum í Ytra Hóls landi, sem þá hjet Hóll, skamt fyrir sunnan túnið, og er nú haldinn helmíngur allrar jarðarinnar, og er túninu einasta skift á milli bæjanna, en engi og úthögum óskift.³⁷⁴

Lýsing kosta og ókosta Ytrahóls í Jarðabók Árna og Páls á við báða Hólana, Ytri og Syðri sem hvor um sig voru 15 hundruð að dýrleika, grasatekja var bjargleg fyrir heimilið, slægur voru nokkrar á Hólsdal og úthagar grösugir og búgóðir.³⁷⁵

Á manntalsþingi að Hálsi 23. maí 1788 var auglýst útvegum Sigurðar Bessasonar sem nýbýlings til eyðijarðarinnar Syðrahóls gegn peningastyrk.³⁷⁶

Sjálfs eignarjörðin Syðrihóll, sem sögð er 10 hundruð, hefur kjarrskóg til eigin nota samkvæmt jarðamatinu 1804.³⁷⁷

³⁷¹ Skjal nr. 2 (70).

³⁷² Jón Sigurðsson: Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla, bls. 168.

³⁷³ Skjal nr. 2 (214).

³⁷⁴ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 101.

³⁷⁵ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 102.

³⁷⁶ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.16).

³⁷⁷ Skjal nr. 2 (63).

Í jarðamatinu 1849-1850 er að finna umsögn um Syðrahól. Þar stendur:

Síðrihóll 10 hndr. að dyrleika. – ... Eingi er nær og fjær á votu og þurru, slitrótt ... Landrými sæmilegt, og í betralagi til mjólkur og þrifa. ...³⁷⁸

Landamerkjabréf Syðrahóls var útbúið þann 16. maí 1886 og þinglesið 4. júní sama ár. Þar stendur:

1. Merkin að norðan á milli Ytra-Hóls og Syðrahóls eru beint frá Fnjóská og á vörðu á Undirmósbrekku, þaðan í vörðu á Veituholti, þaðan í vörðu sunnan við Gröf og þaðan í Snjóþolla.
2. Að vestan eru merkin í Fnjóská.
3. Að sunnan eru merkin: á milli Böðvarsness og Syðrahóls ræður Fossá merkjum frá Fnjóská til fjallsbrúnar.
4. Á milli jarðanna Syðra-Hóls og Ytra-Hóls, er landi óskift fyrir ofan Hálsbrún til beitar, en til slæгна á Syðri-Hóll allar Axlarmýrarnar austur að vörðum á Selbrekkubrúnum og út að vörðum við Hafragróf.
5. Hólsdalinn eiga báðar jarðirnar í sameign, bæði að austan og vestan, Syðrihóll og Ytri-hóll. Merki hans eru að norðan Gönguskarðsá frá Hólsá og austur að Þrengingum. Að austan ræður fjallsbrún fram að Gili sem er gagnvart Mjóadal. Að vestan eru merkin Mjóadalsá og fram til fjalls að framan.³⁷⁹

Guðlaugur Kristjánsson, jarðareigandi, skrifaði undir bréfið. Það var samþykkt af: Jóni Jónssyni og Guðnýju Sigurðardóttur eigendum Ytrahóls, Hannesi Friðrikssyni og Birni Bjarnarsyni vegna eiganda Draflastaðakirkjulands á Gönguskarði, Gísla Ásmundssyni vegna eiganda Garðslands, Kristínu Sigurðardóttur vegna eigenda Böðvarsness, Kristjáni Kristjánssyni [væntanlega á Finnsstöðum] eiganda Finnsstaðadals.

Eigandi Syðrahóls skrifaði undir landamerkjabréf Finnsstaða árið 1886. Sjá kaflann um Finnsstaði.

Í fasteignamatinu 1916-1918 er staðfest að landamerki Syðrahóls hafi verið þinglesin 1886. Eftirfarandi upplýsingar um Syðrahól, sem þá var nýttur með Ytrahóli eru einnig fengnar úr matinu:

Engjar fremur snögglendar hálfdeigjur og móar, sum part þýft. Liggja á víð og dreif um landið, sumt til fjalls. Engjavegur því misjafn, og sumpart ógreiðfær. ...

³⁷⁸ Skjal nr. 2 (67) a-b.

³⁷⁹ Skjal nr. 2 (39).

Búfjánhagar: Landrými mikið en liggur fjarri meginíð. Sumarhagar góðir fyrir allar skepnur, en gripahagar nokkuð langsóttir. ... Fjárgeymsla erfið. ... Upprekstrarland hefur jörðin fyrir sig.³⁸⁰

Jón Sigurðsson í Yztafelli hefur eftirfarandi um Syðrahól:

Syðrihóll var byggður úr landi Hóls um 1660, og fengu þá bæði bæjanöfnin forskeytin. Landi jarðanna var eigi skipt. Syðrihóll fór í eyði eftir Bóluna, en þar var þó samfelld byggð síðan nálega 200 ár.³⁸¹

Syðrihóll fór í eyði árið 1971.³⁸²

5.13 Veisa

Veisa er nefnd í Ljósvetninga sögu, sem Björn Sigfússon telur frá miðri 13. öld.³⁸³

Veisa var látin í jarðaskiptum 6. apríl 1532.³⁸⁴

Jarðabók Árna og Páls frá 1712 segir jörðina 30 hundruð síðan selið var frá, úthaga í minna lagi en nokkurn veginn bjarglega, grösuga neðarlega, en hrjóstruga til fjallsins.³⁸⁵

Manntalsþing að Hálsi 30. maí 1722. Oddur Ólafsson lögréttumaður bauð Veisu til ábúðar á manntalsþingi að Hálsi 30. maí 1722 en enginn af þingsóknarmönnum hafði áhuga vegna merkilegrar spillingar jarðarinnar.³⁸⁶

Sjálfs eignarjörðin Veisa er sögð 20 hundruð í jarðamatinu 1804. Þar kemur einnig fram að skriður ógni úthaga.³⁸⁷

Minnst er á Veisu í jarðamatinu 1849-1850. Þar stendur m.a.:

Veisa 20 hndr. ad fornum dyrleika. ... Til okosta er talid litid land, og lelegt til þrifa og málnytu; uppblástur á land ad ofan. ...³⁸⁸

Landamerkjabréf jarðarinnar Veisu var útbúið þann 30. nóvember 1886. Það var þinglesið 11. júní 1887. Þar segir:

Milli Veisu og Veisusels að sunnan eru merkin í svonefndum Stóralæk. Milli Veisu og Vegeirsstaða að norðan, eru merkin í læk, sem líka er nefndur Stórilækur. En breidd Veisulands nær frá fjallsbrún ofan að Fnjóská.

(~~Vegeirsstaðir eiga rétt til stórgripagöngu í Veisulandi~~).³⁸⁹

³⁸⁰ Skjal nr. 2 (70).

³⁸¹ Jón Sigurðsson: Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla, bls. 169. Með bólunni er væntanlega átt við Stórubólu 1707-1709.

³⁸² Byggðir og bú Suður-Þingeyinga 1985, bls. 158.

³⁸³ Íslenzk fornrit X. Ljósvetninga saga Reykdæla saga ok Víga-Skútu, bls. XLVI-L, 63.

³⁸⁴ Skjal nr. 2 (222).

³⁸⁵ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 99.

³⁸⁶ Sbr. skjal nr. 2 (A.6. án nr.). Lögfesta þessi er í dómabók Benedikts Þorsteinssonar sýslumanns í Þingeyjarsýslu 1719-1724 í British Library, merkt BL. Add 11096.

³⁸⁷ Skjal nr. 2 (63).

³⁸⁸ Skjal nr. 2 (67) a-b.

³⁸⁹ Skjal nr. 2 (41) a-b.

Guðmundur Hjaltason, eigandi Veisu, skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af: Stefáni Stefánssyni ráðanda Végeirsstaða og Jóni Austmann eiganda Veisusels.

Á spássíunni við yfirstrikaða textann kemur fram að ítakinu hafi ekki verið lýst samkvæmt áskorun 20. 5. '53 og sé því niður fallið. J. Skaptason skrifar undir þetta.

Í fasteignamatinu 1916-1918 er staðfest að landamerki Veisu hafi verið þinglesin 1887. Eftirfarandi upplýsingar eru einnig fengnar úr matinu:

Búfjárhagar. Beitland fremur þröngt. Sumarhagar dágóðir. ... Fjárgeymsla heldur hæg.³⁹⁰

Nýtt landamerkjabréf fyrir Veisu var útbúið 3. nóvember 1944. Þar stendur:

Milli Veisu og Veisusels að sunnan eru merkin í Stóralæk, í Ytri Kvísl, Milli Veisu og Végeirsstaða að norðan eru merkin í læk, sem líka er nefndur Stórilækur. Báðir þessir lækir renna í Fnjóská og ráða merkjum.

Breidd Veisulands er frá fjallsbrún niður að Fnjóská.

Beitartak Végeirsstaða, til stórgripagöngu í Veisulandi, er niður fallið.³⁹¹

Ólafur Tryggvason, eigandi Veisu, skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af: Karli Kr. Arngrímssyni [eiganda Végeirsstaða] og Gunnlaugi Jónssyni Veisuseli.

Þessi landamerki Veisu og Veisusels munu hafa verið þinglesin 3. nóvember 1944.³⁹²

5.14 Veisusel

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns segir árið 1712 um Veisusel, sem sumir kalla Skollagerði og var 10 hundruð að dýrleika:

Partur af Veisu.

Bygð hjer um fyrir 50 árum á selstæði heimajarðarinnar, sem menn atla að sje fornt eyðiból, með því hjer er girðing um völinn, og reiknast þetta býli fjórðungur allrar jarðarinnar, afdeilt að öllum landsnytjum.³⁹³

Fram kemur í jarðamatinu 1804 að sjálfseignarjörðin Veisusel sé sögð 10 hundruð og að skriður ógni úthaga hennar.³⁹⁴

Veisusel er samkvæmt jarðamatinu 1849-1850 talið:

³⁹⁰ Skjal nr. 2 (70).

³⁹¹ Skjal nr. 2 (42) a-b.

³⁹² Skjal nr. 4 (101).

³⁹³ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 98.

³⁹⁴ Skjal nr. 2 (63).

10 hndr. ad dýrleika. ... Landsnýtjar til mjólkur þrifa og vetrarbeitar í minnalagi. – Til okosta telst litid land og liggr allt undir áföllum af snjóflodum, grjot og leýrskridum ...³⁹⁵

Í matinu stendur einnig:

Þrætulands er ennframar ad geta, sem er stykki nokkurt milli jardanna Hallgilstada og Veisusels, er nota má bædi til slægna og beitar, og álist þenna þrætupart hæfilegt ad meta til 5 rd. árlegs ágoda, hvorri jördinni sem hann tilfellur.³⁹⁶

Landamerkjabréf fyrir Veisusel var útbúið 28. mars 1884 og þinglýst 18. júní sama ár. Þar stendur eftirfarandi:

Að utanverðu til móts við Veisu ræður Stórilækur í fjallinu og ytri kvísl hans frá fjallsrótum til Fnjóskár. Að vestan verðu við Fnjóská suður gegnt Miðrönd á mónum, þaðan til móts við Hallgilsstaði í Grundargil [leiðrétt m. öðru bleki, e.tv. úr Gvendargil] í fjallinu beint á fjall upp. Samt tilheyra Hallgilsstöðum allar slægjur utan við Miðrönd og Grundargil til næsta lækjar sunnan við Veisuselstún.³⁹⁷

Sigurður Guðnason skrifaði undir landamerkjabréfið sem umboðsmaður Jóns Austmanns. Það var samþykkt af: Kristjáni Ingjaldssyni ábúanda Hallgilsstaða, Elínu Bjarnadóttur ábúanda Veisusels og Sigurgeiri Jónssyni ábúanda Veisu.

Síðar hefur verið bætt við að ítakinu hafi verið lýst samkvæmt áskorun 20. maí 1953. J. S. skrifar undir það.

Í fasteignamatinu 1916-1918 er staðfest að landamerki Veisusels hafi verið þinglesin 1884. Eftirfarandi upplýsingar um Veisusel eru einnig fengnar úr matinu:

Búfjárhagar. Beitland ekki vel rúmt en gott. Sumarhagar gripa dágóðir. ... Fjárgeymsla hæg.³⁹⁸

Nýtt landamerkjabréf fyrir Veisusel var útbúið þann 14. desember 1922. Þar kemur fram:

Að norðan til móts við Veisu ræður Stórilækur og ytri kvísl hans frá fjallsrótum til Fnjóskár. Að vestan ræður Fnjóská gegnt Miðrönd og þaðan gegnt Hallgilsstöðum í Grundargil í fjallinu, beint á fjall upp. Samt tilheyra Hallgilsstöðum allar slæjur utan við Miðrönd og Grundargil til næsta lækjar sunnan við Veisuselstún.³⁹⁹

Gunnlaugur Jónsson, ábúandi Veisusels, skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af: Jens Kr. Buck ábúanda og eiganda Veisu og Róberti Bárðdal

³⁹⁵ Skjal nr. 2 (67) a-b.

³⁹⁶ Skjal nr. 2 (67) a-b.

³⁹⁷ Skjal nr. 2 (43) a-b.

³⁹⁸ Skjal nr. 2 (70).

³⁹⁹ Skjal nr. 2 (44) a-b.

ábúanda Hallgilsstaða. Engar upplýsingar um þinglestur eru færðar í landamerkjabókina.

Á spássíunni við landamerkjalyfinguna kemur fram að ítakinu hafi verið lýst 6. janúar 1954. J. Skaptason skrifar undir þetta.

Ný landamerki Veisu og Veisusels munu hafa verið þinglesin 3. nóvember 1944.⁴⁰⁰ Sjá Veisu.

Spilda úr landi Veisusels var seld Hallgilsstaðabónða 15. október 2001. Landamerki breyttust samkvæmt því:

að norðan eru merki Hallgilsstaða við Veisu um Stóralæk frá Fnjóská að þjóðvegi. Þaðan í miðjum þjóðvegi á móti Veisuseli og suður að Háuskriðulæk og síðan eftir honum á fjall upp. Lína þessi liggur síðan með stefnu Háuskriðulæks að merkjum við Ljósavatnshrepp.

Að vestan ræður Fnjóská merkjum.

Veiðiréttur í Fnjóská fylgir með í kaupum þessum.

Að öðru leiti ræður eldri merkjalýsing jarðanna.⁴⁰¹

5.15 Hallgilsstaðir

Vitnisburðir voru gefnir um jarðakaup Brynjólfs Magnússonar, sem keypti Hallgilsstaði, 19. og 27. október 1483. Þá sagði seljandi, Helgi Sigurðsson:

landamerki ä jordune ut at jllu kelldu fyrir sunan skollagerde ok sudur at merkigili ok ofan j iardarkross fyrir nedan ok sionhending j halgilstadaklauf. ok sudr j þingmannalæk er gatan liggur vt j.⁴⁰²

Hallgilsstaðir, 36 hundruð að dýrleika, voru látnir í jarðaskiptum 26. nóvember 1569.⁴⁰³

Jón Þorgrímsson prestur á Hálsi í Fnjóskadal lögfesti eignarjörð sína Hallgilsstaði þann 6. maí 1760 á manntalsþingi að Hálsi. Þar í segir hann:

... lögfeste eg tiedrar Jardar, hús og tún, Tödur og Eingiar, hollt og haga, Skóg og afriett, Vötn og Veidestade, og allar landz Nitiar til fialls og läglendes, Sem þeirre Jördu eiga ad filgia, og filgt hafa ad fornu og N[yu til ummmer]kia þeirra er adrar Jarder i móte Eiga effter [ski]lvysre Skiala útvýsan, sem Endelegre Dóms ä[lyktan] afsagdre ad Hallgilstöðum 1748. þann 5ta Augusti, Rædur landa Merkium ad utanverdu Illukielda er liggur firer Sunan Weisusel, og Sudur ad Merkegile edur Sidragilenu firer Sunnann Hallgilstade Sýdann Markbrecka ofann til Reidgatna Sem liggia Millum

⁴⁰⁰ Skjal nr. 4 (101).

⁴⁰¹ Skjal nr. 25 (5).

⁴⁰² Skjal nr. 2 (212).

⁴⁰³ Skjal nr. 2 (234).

Hallgilstada og Fornastada, Enn frá Markbrecku Enda Vestare bein
Síonhending vid Hallgilstada Klauf og ofann j Þýngmannalæk.⁴⁰⁴

Séra Jón bannaði sérhverjum að nýta sér ofangreint landsvæði á nokkurn hátt
án síns leyfis. Lögfestan skyldi standa í tólf mánuði eða svo lengi sem henni væri ekki
hrundið með löglegum hætti.

Lesin var upp lögfesta hreppstjórans Kristjáns Jónssonar fyrir Hallgilsstöðum
á manntalsþingi á Hálsi 27. maí 1829. Inntaks lögfestunnar er hins vegar ekki getið.⁴⁰⁵

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 segir dýrleika
Hallgilsstaða 36 hndr., grasatekju litla, úthaga víðlenda og heilnæma fyrir sauðfé en
graslitla fyrir stórgripi.⁴⁰⁶

Skriðuföll ógna úthaga sjálfseignarjarðarinnar Hallgeirsstaða (Hallgilsstaða)
sem sögð er 20 hundruð. Þetta kemur fram í jarðamatinu 1804.⁴⁰⁷

Í jarðamatinu 1849-1850 segir um Hallgilsstaði:

Hallgilstadir 20 hndr. ad dýrleika. ... Landsnýtjar til vetrarbeitar og þrifa i
betralagi, einnig málnyta i medallagi. ...⁴⁰⁸

Í matinu stendur einnig:

Þrætulands er ennframar ad geta, sem er stykki nokkurt milli jardanna
Hallgilstada og Veisusels, er nota má bædi til slægna og beitar, og álist þenna
þrætupart hæfilegt ad meta til 5 rd. árlegs ágoda, hvorri jördinni sem hann
tilfellur.⁴⁰⁹

Landamerkjabréf Hallgilsstaða var útbúið þann 28. mars 1884 og þinglesið 18.
júní sama ár. Þar stendur:

Að sunnan til móts við Fornastaði ræður Syðragil í fjallinu og bein lína vestur
frá því, eftir „Markbrekkuhólum“ til „Þingmannalækjar“. Að vestan ræður
lækurinn til móts við Hálsland, þar til hann fellur í Fnjóská, ræður svo mið
Fnjóská gegnt Miðrönd og Grundargili að utan til móts við Veisusel á fjall
upp.

Auk þess tilheyra Hallgilsstöðum allar slægjur utan við Miðrönd og
Grundargil til næsta lækjar sunnan við Veisuselstún.⁴¹⁰

Sigurður Guðnason skrifaði undir landamerkjabréfið sem umboðsmaður Jóns
Austmanns. Það var samþykkt af: Jóni Jónssyni ábúanda Fornastaða, Kristjáni
Ingjaldssyni ábúanda Hallgilsstaða og Elínu Bjarnadóttur ábúanda Veisusels.

⁴⁰⁴ Skjal nr. 2 (56) a-b. Jón Benediktsson sýslumaður vottar að lögfestan hafi verið lesin á
manntalsþingi 6. maí 1760.

⁴⁰⁵ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.48).

⁴⁰⁶ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 96-97.

⁴⁰⁷ Skjal nr. 2 (63).

⁴⁰⁸ Skjal nr. 2 (67) a-b.

⁴⁰⁹ Skjal nr. 2 (67) a-b.

⁴¹⁰ Skjal nr. 2 (20) a-b.

Aftan við landamerkjalyfinguna kemur fram að ítakinu hafi verið lýst samkvæmt áskorun 20. 5. '53 þann 6. janúar 1954. J. S. skrifar undir þetta.

Í fasteignamatinu 1916-1918 er staðfest að landamerki Hallgilsstaða hafi verið þinglesin 1884. Eftirfarandi upplýsingar um Hallgilsstaði eru einnig fengnar úr matinu:

Engjar á dreif um landið og fremur langsóttar: Fjallendislagar, mýrablettir og hálfdeigjur, heldur ógreiðfærar. Engjavegur slæmur. ...

Búfjárhagar. Beitland víðáttumikið og gott sauðland. Kvistlendi mjög mikið. Gripahagar ekki viðfeldnir. ... Fjárgeymsla allerfið. ... Jörðinni tilheyrir nú allar slægjur úr þrætulandi, sem var milli Hallgilsstaða og Veisusels.⁴¹¹

Nýtt landamerkjabréf fyrir Hallgilsstaði var útbúið þann 12. desember 1922 og þinglýst 1923. Þar stendur:

Að sunnan til móts við Fornastaði ræður Syðragil og bein lína eftir Marksbrekkuhólum til Þingmannalækjar. Að vestan ræður lækurinn til móts við Háls, þar til hann fellur í Fnjóská, en hún ræður til þess gegnt Miðrönd og Grundargili að utan til móts við Veisusel, til fjalls upp. Auk þess tilheyra Hallgilsstöðum allar slægjur utan við Miðrönd og Grundargil til næsta lækjar sunnan við Veisuselstún.⁴¹²

Róbert Bárðdal, eigandi Hallgilsstaða, skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af: Jóni Jónssyni eiganda Fornastaða og Gunnlaugi Jónssyni ábúanda Veisusels.

Á spássíunni við landamerkjalyfinguna kemur fram að ítakinu hafi verið lýst 6. janúar 1954. J. Skaptason skrifar undir þetta.

5.16 Fornastaðir (Fornhólar og Sólvangur)

Fornastaða er getið í Ljósvetninga sögu, sem Björn Sigfússon telur frá miðri 13. öld. Þá bjó þar Þorvarður Höskuldsson, Þorgeirssonar Ljósvetningagoða.⁴¹³

Fornastaðir eru taldir upp í jarða- og kúgildaskrá Hólastóls 1449.⁴¹⁴

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 segir Fornastaði 20 hndr. að dýrleika og Hólastólsjörð, úthaga næga fyrir sauðfé en haglitla fyrir stórgripi.⁴¹⁵

Fornastaðir tilheyra hinum aflagða Hólastól samkvæmt jarðamatinu 1804. Einnig kemur fram að þeir séu sagðir 20 hundruð og að skriðuföll og landbrot ógni úthaga og beitolandi.⁴¹⁶

⁴¹¹ Skjal nr. 2 (70).

⁴¹² Skjal nr. 2 (21) a-b.

⁴¹³ Íslenzk fornrit X. Ljósvetninga saga Reykdæla saga ok Víga-Skútu, bls. XLVI-L, 62.

⁴¹⁴ Skjal nr. 2 (200).

⁴¹⁵ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 95-97

⁴¹⁶ Skjal nr. 2 (63).

Um Fornastaði segir í jarðamatinu 1849-1850:

Fornastadir 20 hndr. ad dýrleika. ... Land er hér gott til þrifa en sidur til malnytu. – Med okostum má telja: uppblástur á landi, ...⁴¹⁷

Landamerkjabréf Fornastaða var útbúið 28. mars 1884 og þinglesið 18. júní sama ár. Þar kemur fram:

Að sunnan til móts við Sigríðarstaði ræður Merkiá af fjalli og frá fjallsrótum bein stefna eftir Merkiárfarvegum til Þingmannalækjar. Að norðan til móts við Hallgilsstaði ræður Syðragil í fjallinu, þaðan bein lína eftir Markbrekkuhólum, vestur til Þingmannalækjar, er þá ræður merkjum að vestan til móts við Hálsland.⁴¹⁸

Sigurður Guðnason skrifaði undir landamerkjabréfið sem umboðsmaður Jóns Austmanns. Það var samþykkt af: Skúla Kristjánssyni ábúanda Sigríðarstaða, Jóni Jónssyni ábúanda Fornastaða og Kristjáni Ingjaldssyni ábúanda Hallgilsstaða.

Í fasteignamatinu 1916-1918 er staðfest að landamerki Fornastaða hafi verið þinglesin 1884. Eftirfarandi upplýsingar um Fornastaði eru einnig fengnar úr matinu:

Engjar fremur snöggendar á dreif um landið. ... Meginið þurt: grundir, hálfdeigjur og fjalllendislágar. Engið nokkuð langsótt sumt. ...

Búfjárhagar: Beitland víðáttumikið, kjarngott og viðfeldið fyrir sauðfé. Gripahagar sæmilegir. ... Fjárgeymsla eigi erfið eptir stærð landsins. ... Ágangur mikill á engi af nágretta gripum og hestum ferðamanna.⁴¹⁹

Nýbýlið Fornhólar var stofnað árið 1948 á helmingi Fornastaða, austurhluta. Árið 1980 var Fornastöðum skipt milli Fornhóla og Sólvangs. Fengu Fornhólar allt tún Fornastaða og helming óræktaðs lands, en helmingur úthagans lagðist til Sólvangs.⁴²⁰ Var skrifað undir afsöl til eigenda þeirra jarða 27. september 1981,⁴²¹ en gengið frá landmerkjum Fornhóla og Sólvangs með gerningi 17. september s.á. svohljóðandi:

Frá bugðu á Þingmannalæk, austan Fnjóskadalsvegur, ræður girðing allt að fjallsrótum Fornastaðafjalls. (sjá ljósmynd í vörzlu Landnáms ríkisins) Í fjallinu eru ekki ákveðin merki, en þar skiptist landið til helminga milli jarðanna.⁴²²

⁴¹⁷ Skjal nr. 2 (67) a-b.

⁴¹⁸ Skjal nr. 2 (13) a-b.

⁴¹⁹ Skjal nr. 2 (70).

⁴²⁰ Byggðir og bú Suður-Þingeyinga 1985, bls. 113. Skjal nr. 4 (36) a.

⁴²¹ Skjöl nr. 20 (8 og 9).

⁴²² Skjal nr. 20 (10).

5.17 Sigríðarstaðir

Samkvæmt máldagabók Ólafs Rögnvaldssonar frá 1461-1510) tilheyrðu Sigríðarstaðir Munkaþverárklaustri.⁴²³

Svohljóðandi vitnisburður gaf Jón Ásmundsson Einari ábóta um landamerki Sigríðarstaða og Vestritjarna (Stórutjarna) 14. ágúst 1468:

ath greindr ion uisse ei annath sannara en sigridarstader i liosavazskarde ætte alla iord mille merkia aanna. ok svo uisse hann hafa uerith haft ok halldit. svo ei sidur sagdiz fyrr nefdur ion áásmundzson hafa verit hia þa er gamli bonde Marteinsson selde magnuse oddasyne iordena vestri tiarner er liggur i liosavazskarde ok reiknade hennar iardar eign ecki leingra austr en ath þeim stora læk sem utan geingr epter skardeno ok sudur fellur i liosavatn. en hvorki reiknade gamle bonde iardar eign ok aungvar adrar itaulur yfer vmm lækenn i hlidena tilheyra iordunne vestrum tiornum.⁴²⁴

Samkvæmt lista yfir Munkaþverárklostursjarðir í máldagabók Guðbrands Þorlákssonar 1590-1616 tilheyra Sigríðarstaðir klaustrinu.⁴²⁵

Arngrímur Andrésson ábúandi klausturjarðarinnar Sigríðarstaða skrifað kóngi 24. júlí 1838 og óskaði eftir að fá ábýlisjörð sína keypta fyrir 800 ríkisdali. Hann hafði búið á jörðinni í 50 ár og gengist fyrir miklum jarða- og húsabótum sem hann útlistar samviskusamlega. Hann getur þess að allt hafi verið í niðurníðslu þegar hann tók við jörðinni, þ.e. bæði hús, tún og engi. Þar sem jörðin liggir við alfaraveg og mikill umgangur af fólki og hestum þá þurfti hann að hlaða garð til þess að verja túnið sem ferðamenn fóru þvert yfir. Jörðin (20 hundruð að dýrleika) var seld hæstbjóðanda á opinberu uppboði 19. maí 1840 og varð Björn Jónsson í Lundi hlutskarpastur með boð upp á 910 ríkisdali. Konungsúrskurður um söluna er dagsettur 31. mars 1841. Takmarka er hvergi getið í skjölum varðandi söluna.⁴²⁶

Að sögn Jarðabókar Árna og Páls frá 1712 var dýrleiki Sigríðarstaða 20 hndr., jörðin konungseign, úthagar víðlendir og búgóðir.⁴²⁷

Munkaþverárklostursjörðin Sigríðarstaðir er sögð 20 hundruð í jarðamatinu 1804. Þar kemur einnig fram að jörðin hafi kjarrskóg til eigin nota og sé undirlögð skriðum og snjóflóðum.⁴²⁸

Minnst er á Sigríðarstaði í jarðamatinu 1849-1850. Þar stendur:

Sigridarstadir 20 hndr. ad dýrleika - ... Landvídd i betralagi, en til þrifa og málnytu i góðu medallagi. ...⁴²⁹

⁴²³ Skjal nr. 2 (207).

⁴²⁴ Skjal nr. 2 (209).

⁴²⁵ Skjal nr. 2 (132) a-b.

⁴²⁶ Skjal nr. 2 (299) a-b.

⁴²⁷ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 94-95

⁴²⁸ Skjal nr. 2 (63).

⁴²⁹ Skjal nr. 2 (67) a-b.

Landamerkjabréf fyrir Sigríðarstaði var útbúið þann 15. október 1886. Því var þinglýst 6. júní 1888. Þar kemur eftirfarandi fram:

Að austan ræður: Merkgil og bein lína úr því í Litlutjarnalæk yfir um stein í Mýrinni. Að sunnan ræður: Litlutjarnalækur, sem ú frá kallast Kambsá og svo bein lína, sem hugsast dregin frá vörðu á Móhorni austur í mitt Sandberg í Kambsaðalandi og er lína þessi nú afmörkuð með vörðum, svo ræður Þingmannalækur. Að vestan ræður: Merkjárgil og lína sem hugsast dregin í Svartsholtssenda og verður hlaðin þar varða er gamla varðan stóð. Að norðan ræður Sigríðarstaðafjall.⁴³⁰

Skúli Kristjánsson, eigandi og umráðamaður Sigríðarstaða, skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af: Péttri Jónssyni presti að Hálsi fyrir land Háls og kirkjujarðanna Birningsstaða og Kambsstaða, Stephan Stephensen umboðsmanni sem samþykkti vegna Munkaþverárklaustursjarðarinnar Litlutjarna í Ljósavatnshreppi og Jóhanni [Einarssyni] á Víðivöllum sem skrifaði undir fyrir hönd Helgu Austmann eiganda jarðarinnar Fornastaða.

Í fasteignamatinu 1916-1918 er staðfest að landamerki Sigríðarstaða hafi verið þinglesin 1888. Eftirfarandi upplýsingar um Sigríðarstaði eru einnig fengnar úr matinu:

Búfjárhagar. Beitland, víðlent, kjarngott og viðfeldið. Sumarheit góð fyrir allan búfénað. ... Fjárgeymsla erfið.⁴³¹

Árið 1927 afsalaði Sigríðarstaðabóndi Skógrækt ríkisins skóglendi á jörðinni, Sigríðarstaðaskógi, með skóglausum geira inni í skóginum, en hélt skógargeirum, sem sköguðu út úr skóginum.⁴³²

5.18 Birkihlíð

Nýbýlið Birkihlíð var stofnað árið 1934 úr austanverðu landi Sigríðarstaða.⁴³³

Landamerkjabréf var samið í Birkihlíð 4. ágúst 1935 og þinglesið á manntalsþingi næsta ár:

Að norðan ræður norðurarmur girðingar um Litlu-Sigríðarstaði, og beint framhald af henni, upp á merki jarðarinnar að austan. Á áðurnefndum girðingararmi að norðan, liggja merkin beina línu í vörðu 40 metr. norðan við vesturenda Fletjugarðs.

Að vestan, er bein lína úr áðurnefndri vörðu í Síkisós, og þaðan bein lína austarlega í Berg við Kambsá.

⁴³⁰ Skjal nr. 2 (38) a-b.

⁴³¹ Skjal nr. 2 (70).

⁴³² Skjal nr. 4 (23).

⁴³³ Byggðir og bú Suður-Þingeyinga 1985, bls. 115.

Að sunnan: Úr Merkgili í stóran einstakan stein í Mýrinni, og bein stefna í Litlutjarnalæk.⁴³⁴

Undir bréfið skrifa í viðurvist tveggja votta: Bragi Ingjaldsson (í Birkihlíð), Róbert Bárðdal (á Sigríðarstöðum), Hermann Tryggvason (á Kambsstöðum) og Einar Sigurbjörnsson (á Litlutjörnum).⁴³⁵

5.19 Landamótssel

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns (frá 1712) segir Landamótssel byggt fyrir manna minni, afdeilt aðeins að túni og engjum og reiknast þriðjungur jarðarinnar Landamóts.⁴³⁶

Sjálfs eignarjörðin Landmótssel er sögð 6 hundruð í jarðamatinu 1804.⁴³⁷

Í fasteignamatinu 1916-1918 er staðfest að landamerki Landamótssels, sem eigi séu talin vel glögg, hafi verið þinglesin 1901. Eftirfarandi upplýsingar um Landamótssel eru einnig fengnar úr matinu:

Búfjárhagar. Beitland fremur létt fyrir allan búfénað. Gripahagar þó allgóðir. Þrönglent, næðingasamt. ... Fjárgeymsla hæg. ... Jörðin á rétt til upprekstrar í afrétt sveitarinnar.⁴³⁸

Landamerkjabréf fyrir Landamótssel var útbúið þann 18. maí 1901. Því var þinglýst tveimur dögum síðar. Í því koma eftirfarandi upplýsingar fram:

Að norðan ræður merkjum varða, sem stendur niður við braut þá, sem liggur suður neðan vert við holtarætur; frá nefndri vörðu, beina stefnu í vörðu, sem stendur í brekkuröðinni sunnan vert við þriðju lág frá Stekkjarlæk, og þaðan stefnu í vörðu sem stendur við gróf í fjallsbrúninni norðan á Krossöxl.

Að austan eru merkin frá fyrstnefndri vörðu suður meðfram nefndri braut, stefnu í vörðu sem stendur yzt og [strikað yfir: neðst] í „Stakholti“. Þaðan ræður bein stefna í vörðu – sem stendur við lækinn „Gegni“ – sem ber sunnan vert við bæinn Hryflu. Þaðan ræður Gegnir merkjum suður í Djúpá.

Að sunnan ræður Djúpá merkjum í kíll, sem er norðvestur af tóptarbroti er stendur ofarlega í Haganum, sunnan Djúpár, frá nefndum kíll, beina stefnu neðst í Merkilæk og eftir honum eru merkin í Merkigróf í Krossöxl og þaðan upp á háfjall.

Að vestan ráða hágrjót merkjum.⁴³⁹

⁴³⁴ Skjal nr. 2 (206).

⁴³⁵ Heimilisföng eru skráð samkvæmt sóknarmannatali Háls árið 1935. Skjalasöfn presta og prófesta. Háls BC/7.

⁴³⁶ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 128.

⁴³⁷ Skjal nr. 2 (61).

⁴³⁸ Skjal nr. 2 (68).

⁴³⁹ Skjal nr. 2 (33).

Helga Jónsdóttir, eigandi Landamótssels, skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af: Sig. Sigurðssyni eiganda Landamóts, G. Ásmundssyni ábúanda Fremstafells, Birni Jóhannssyni eiganda Ljósavatns og Sigurjóni Jónssyni ábúanda Kross.

Landamótsseli var skipt árið 1947. Fékk Borgartún helming lands, en ekki hafði verið gengið formlega frá þeirri skiptingu um 1985.⁴⁴⁰ Byggingarbréf fyrir þessum helmingi Landamótssels var gefið út síðla árs 1951.⁴⁴¹ Samkvæmt byggingarbréfinu og skiptayfirlýsingu árið 1999 eru engjar og bithagi Landamótssels óskipt með Borgartúni.⁴⁴²

5.20 Landamót

Landamót er nefnt í Landnámu sem norðurtakmark í landnámi Þorfinns mána.⁴⁴³

Bæjar á Landamóti er getið í Ljósvetninga sögu, sem Björn Sigfússon telur frá miðri 13. öld.⁴⁴⁴

Þau Björn Benediktsson og Sólveig Þorgrímsdóttir áttu með sér jarðakaup á Einarstöðum í Kræklingahlíð þann 3. október 1608. Þá seldi Solveig Birni jörðina Landamót í Kinn, 20 hundruð að dýrleika, með eftirfarandi landamerkjum:

Fyrir sunnan ræður landamerkjum grofin fyrir utan Kross, til fjalls upp í steininn hálfrauða, en neðra suður í ána sem rennur úr Ljósavatni. So og á Landamót alla botna ofan frá ánni. Í Gegnir í þann neðsta farveg læk(j)arins. En að utan ræður lækjargilið í fjallinu sem næst er Halldórustöðum og so ofan í lækinn Gegnir. Reiknaði Solveig Þorgrímsdóttir skógarhögg í Barnafellslandi og 20 sauða göngu í Flatey um sumar, en Fell aptur mánaðar hestagöngu í Landamó(t)s land um vetur.⁴⁴⁵

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 segir Landamót með Landamótsseli 20 hndr. að dýrleika, en heimajörðina reiknast 13 hndr, 40 álnir. Úthaga næga.⁴⁴⁶

Samkvæmt jarðamatinu 1804 er sjálfseignarjörðin Landamót sögð 14 hundruð. Einnig kemur fram að skriður skemmi úthaga.⁴⁴⁷

Fjallað er um jörðina Landamót í jarðamatinu 1849-1850. Þar stendur m.a.:

Landamót 20 hndr. að dýrleika ásamt Landamótsseli. ... landlítið og lítil málnytta. ...⁴⁴⁸

⁴⁴⁰ Byggðir og bú Suður-Þingeyinga 1985, bls. 200.

⁴⁴¹ Skjal nr. 32 (6).

⁴⁴² Skjöl nr. 4 (73) og nr. 32 (7).

⁴⁴³ Íslensk fornrit I. Íslendingabók Landnámabók, bls. 274.

⁴⁴⁴ Íslensk fornrit X. Ljósvetninga saga Reykdæla saga ok Víga-Skútu, bls. XLVI-L, 50.

⁴⁴⁵ Skjal nr. 2 (59). Skjal þetta var upphaflega skrifað á skinn og var með einu heilu hangandi innsigli, en afskrift sú sem hér er farið eftir er gerð eftir afskrift sem þeir Magnús Þorvaldsson og Gísli Magnússon gerðu að Grenjaðarstað 20. maí 1728.

⁴⁴⁶ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 127-128.

⁴⁴⁷ Skjal nr. 2 (61).

Í fasteignamatinu 1916-1918 er staðfest að landamerki Landamóts hafi verið þinglesin 1901. Eftirfarandi upplýsingar um Landamót eru einnig fengnar úr matinu:

Búfjárhagar. Land fremur þröngt. Sumar og vetrararbeit fyrir sauðfé og gripi sæmilega kjarngóð. ... Jörðin á rétt til upprekstrar í afrétt sveitarinnar.⁴⁴⁹

Landamerkjabréf fyrir Landamót var útbúið þann 12. júní 1897. Það var þinglesið 20. maí 1901. Þar kemur eftirfarandi fram:

Að norðan ræður Rauðilækur frá fjallsbrún til Gegnis“

Að austan ræður Gegnir merkjum, frá Rauðalæk til vörðu, sem stendur á lækjarbakkanum, sem ber sunnan við bæinn Hryflu.

Að sunnan, frá nefndri vörðu, beint í vestur í vörðu, sem stendur neðst á „Stakholti“.

Að vestan frá Stakholtsvörðu, með holtarótum norður til vörðu sem stendur neðan við holt, sem er sunnan við þriðju lág frá Stekkjarlæk (og vörðu) norðan á Krossöxl.

Að vestan ræður merkjum há (grjót) fjall.⁴⁵⁰

Geirf. Tr. Friðfinnsson, eigandi Landamóts, skrifaði undir bréfið. Sömu leiðis eigendur Halldórsstaða eigendur Halldórsstaða þeir Sigurður, Friðfinnur Sigurðsson og Kristján Sigurðssynir. Það var samþykkt af: Jóni Jónssyni umboðsmanni landsjóðsjarðarinnar Fremstafells og Jóni Kristjánssyni eiganda Landamótssels.

Landamót er sagt eiga allvíðlent fjallendi.⁴⁵¹ Seint á 19. öld var spilda norðan af Landamótslandi seld til Halldórsstaða.⁴⁵²

5.21 Halldórsstaðir

Í afsalsbréfi fyrir Efstafelli/Fremstafelli, 4. mars 1363, er m.a. minnst á ítölu:

haalfs manadar eng j halltoru stada jörd.⁴⁵³

Í afsalsbréfi fyrir hluta í Efstafelli/Fremstafelli (24. maí 1433), 24 hundruðum, kemur fram að í kaupunum fylgi m.a. hálfsmánaðarengi í Halldórustaðajörð.⁴⁵⁴

Jarðabók Árna og Páls frá 1712 segir Halldórsstaði 10 hundruð, grasatekju varla teljandi og landþröngt mjög.⁴⁵⁵

Sjálfs eignarjörðin Halldórsstaðir er sögð 8 hundruð í jarðmatinu 1804.⁴⁵⁶

⁴⁴⁸ Skjal nr. 2 (65) a-b.

⁴⁴⁹ Skjal nr. 2 (68).

⁴⁵⁰ Skjal nr. 2 (32) a-b.

⁴⁵¹ Byggðir og bú, bls. 298.

⁴⁵² Byggðir og bú Suður-Þingeyinga 1985, bls. 194.

⁴⁵³ Skjal nr. 2 (188).

⁴⁵⁴ Skjal nr. 2 (198).

⁴⁵⁵ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 127

⁴⁵⁶ Skjal nr. 2 (61).

Meðal þeirra jarða sem minnst er á í jarðamatinu 1849-1850 eru Halldórsstaðir. Í umfjölluninni kemur m.a. fram:

Haldórstaður 8 hndr. að dýrleika. ... land mjög lítið útbeit eingin á vetrum.⁴⁵⁷

Samkvæmt fasteignamatinu 1916-1918 voru landamerki Halldórsstaða þinglesin 1890. Eftirfarandi upplýsingar um Halldórsstaði eru einnig fengnar úr matinu:

Búfjárhagar. Landþröngt fremur, en all skjólasamt. Gripahagar heldur litlir. ... Jörðin á rétt til upprekstrar í afrétt sveitarinnar. Auk þess fylgir 1/6 af svo nefndum Finnsstaðadal, en af honum fást engar tekjur.⁴⁵⁸

Landamerkjabréf fyrir Halldórsstaði var útbúið þann 20. maí 1885. Því var þinglýst 28. maí sama ár. Í því stendur eftirfarandi:

Að austan eru merkin í Gegnir út að Merkihól; þaðan ráða vörður upp Fellið, beina [strikað yfir, leið] stefnu í Merkivörðu, þaðan ráða vörður út fellið hæðst út að vorðu þeirri sem nefnist Hornvarða.

Að norðan eru merkin úr Hornvörðu eftir vörðum ofan Fellið að vestan, þá taka við vörður ofan mýrina og liggja þær, er kemur upp í vesturbrekkuna meðfram lækjarsprænu, sem nær upp að Grásteinsmýri og beina stefnu í vörðu, sem stendur á Grjótás og þar vestur á grjót.

Að sunnan eru merkin í Rauðalæk, neðan frá Gegnir og upp að því, sem hann skiftir sér, og þaðan beina stefnu í vörðu, sem stendur uppá fjallsbrúninni og síðan sjónhending á grjót upp.

Jörðin Halldórsstaðir eiga 1/6 – einn sjötta – part úr afréttarlandinu Finnsstaðadal.⁴⁵⁹

Gísli Jónasson skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af: Kristjáni Kristjánssyni vegna Finnsstaðalands að norðan, Jónasi Jóhannessyni vegna Landamóts að sunnan og Stephani Stephensen vegna Fremstafells.

Að sögn Jóns Sigurðssonar í Yztafelli var jörðin áður mjög lítil. Seint á 19. öld keyptu Halldórsstaðabændur 1/6 hluta Finnsstaðalands og Finnsstaðadals og spildu norðan af Landamóti.⁴⁶⁰

5.22 Finnsstaðir

Máldagar Auðunar biskups rauða eru frá 1318. Þar kemur fram í umfjöllun um Hálskirkju að:

Teygur fylgir j kinn nordur vt fra finnz stodum.⁴⁶¹

⁴⁵⁷ Skjal nr. 2 (65) a-b.

⁴⁵⁸ Skjal nr. 2 (68).

⁴⁵⁹ Skjal nr. 2 (19) a-b.

⁴⁶⁰ Jón Sigurðsson: Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla, bls. 196. Byggðir og bú Suður-Þingeyinga 1985, bls. 194.

Þetta er ítrekað í máldögum Péturs Nikulássonar frá 1394.⁴⁶²
Máldagar Ljósavatskirkju frá 1380⁴⁶³ og 1390⁴⁶⁴ geta um mánaðarteig í
Finnsstaðajörð.

Finnsstaðir eru nefndir í jarða- og kúgildaskrá Hólastóls 1449.⁴⁶⁵

Fram kemur í máldaga Hálskirkju sem er líklega frá árinu 1523 að henni fylgi
teigur í Kinn norður út frá Finnsstöðum og þýfiteigur innan garða.⁴⁶⁶

Máldagabók Guðbrands Þorlákssonar 1590-1616 greinir frá eftirfarandi:

Kyrkia a Haalse I fnioskadal

... teigur fylgier I kinn Nordur, vt fraa finnstöðum, og þývi teigur Innan garda,
afriett a heidi vt, hallz manna tungur. ...⁴⁶⁷

Upplýsingarnar sem hér hefur verið vísað í er ekki aðeins að finna í
máldagabók Guðbrands og ýmsum öðrum skjölum heldur einnig í vísitasíum
Hálskirkju sem skráðar eru í vísitasubækur Þorláks Skúlasonar, Gísla Þorlákssonar,
Einars Þorsteinssonar, Björns Þorleifssonar, Steins Jónssonar og Steingríms
Jónssonar.⁴⁶⁸

Guðmundur Skíðason prestur á Bægisá segist í vitnisburði frá 25. október hafa
séð gamlan máldaga Hálskirkju á Hólum. Sá vitnisburður hefur varðveist í afskrift
séra Gamla Ólafssonar á Þóroddsstað og tveggja annarra manna sem gerð var á Hóli í
Kinn 12. júní 1608. Þar segir að Hálskirkju fylgi teigur norður í Kinn út frá
Finnsstöðum og þýfiteigur innan garða.⁴⁶⁹

Þorgrímur Jónsson prestur á Hálsi lögfesti eignir og ítök kirkju sinnar 6. júní
1725. En þ.á m. var teigur í Kinn norður út frá Finnsstöðum og þýfiteigur innan garða.
Lögfestan var lesin upp á manntalsþingi á Hálsi samdægurs og svo aftur á sama stað
24. maí 1743.⁴⁷⁰

Í lögfestu séra Þorgríms Jónssonar fyrir kirkju sinni frá 21. maí 1726 kemur
fram að Hálsstaður eigi teig í Kinn, norður út frá Finnsstöðum og þýfiteig innan
garða. Lögfestan var lesin upp samdægurs fyrir réttinum á Hálsi í Fnjóskadal.⁴⁷¹

⁴⁶¹ Skjal nr. 2 (185).

⁴⁶² Skjal nr. 2 (191).

⁴⁶³ Skjal nr. 2 (189).

⁴⁶⁴ Skjal nr. 2 (190).

⁴⁶⁵ Skjal nr. 2 (200).

⁴⁶⁶ Skjal nr. 2 (98) a-b.

⁴⁶⁷ Skjal nr. 2 (130) a-b.

⁴⁶⁸ Skjöl nr. 2 (133) a-b, 2 (139) a-b, 2 (153) a-b, 2 (154) a-b, 2 (163) a-b og 2 (173) a-b.

⁴⁶⁹ Skjal nr. 2 (99) a-b.

⁴⁷⁰ Skjal nr. 2 (110) a-b.

⁴⁷¹ Skjal nr. 2 (101) a-b. Eftirmaður séra Þorgríms, Jón Þorgrímsson, lögfesti Hálsstað á ný 7. apríl
1744, 18. maí 1745, 7. júní 1770, 3. júní 1779 og 4. október 1782 en þær lögfestur eru efnislega
samhljóða lögfestunni frá 7. apríl 1744 og því er innihalds þeirra ekki getið, sbr. Skjal nr. 2 (103) a-b –
Skjal nr. 2 (106). Flestar þessara lögfestna voru lesnar upp aftur oftast en einu sinni. Lögfesta séra
Sigurðar Árnasonar fyrir Hálsstað frá 1. júní 1830 er einnig efnislega samhljóða þeirri frá 7. apríl 1744
og því verður innihald hennar ekki birt.

Jarðabók Árna og Páls frá 1712 segir grasatekju litla á Finnsstöðum, úthaga góða og mikla en um Finnsstaðadal segir:

Finnsstaðalur kallast eitt dalland í fjöllunum milli Fnjóskadals og hjer. Hann hefur áður verið eignaður Finnsstöðum, so sem sjá má af gömlum lögfestum. Hann er nú ekki brúkaður nema lítil<eg>a til hestagöngu á sumrin.⁴⁷²

Finnsstaðir, sem tilheyra hinum aflagða Hólastól, eru samkvæmt jarðamatinu 1804 sagðir 12 hundruð.⁴⁷³

Í jarðamatinu 1849-1850 er fjallað um Finnsstaði. Þar stendur m.a.:

Finnsstaðir 12 hndr. að dýrleika. ... Landrými og málnya í meðallagi. Utbeit lítil. ...⁴⁷⁴

Í fasteignamatinu 1916-1918 er staðfest að landamerki Finnsstaða hafi verið þinglesin 1887. Eftirfarandi upplýsingar um Finnsstaði eru einnig fengnar úr matinu:

Búfjárhagar. Beitland sæmilega rúmt og meðallagi kjarngott. Gripahagar góðir. ... Jörðin á rétt til upprekstrar í afrétt sveitarinnar. Auk þess 5/6 af svo nefndum Finnsstaðadal.⁴⁷⁵

Á 19. öld var sjöttungur Finnsstaðalands sem og Finnsstaðadals keyptur undir Halldórsstaði.⁴⁷⁶

Landamerkjabréf fyrir Finnsstaði var útbúið þann 5. apríl 1886. Því var þinglýst 13. júní 1887. Þar kemur eftirfarandi fram:

Að austan ræður Kinnarfell merkjum þar sem það er hæst suður að vörðu þeirri, sem nefnist Hornvarða.

Að sunnan eru merkin ur Hornvörðu eftir vörðum ofan Fellið, þá taka við vörður ofan mýrina, og liggja þær, er kemur upp í vesturbrekkuna, meðfram lækjarsprænu, sem nær upp að Grásteinsmýri, og beina stefnu í vörðu, sem stendur á Grjótás og þar vestur á grjót.

Að norðan eru merkin í vörður, sem standa vestan í Kinnarfelli allt ofan að svonefndum „Merkihól“ Þaðan ræður garður yfir mýrina ofan í Bollastaðaá, þá ræður hún upp fyrir brún á vestur Fjallinu og allt þangað til hún liggur í suður, þar sem heitir Bræðradalur og taka þá við vörður upp á grjót.

Að vestan ráða grjóthálsar þeir, hvaðan vötnum hallar vestur til Fnjóskadals.

Jörðunni fylgir ennfremur afréttarlandið Finnsstaðadalur að 5/6 hlutum. Takmörk hans eru sunnan við ána, sem eftir honum rennur. Mjóadalsá að innan, en norðan við ána gil nokkurt sem liggur gagnvart Mjóadal.⁴⁷⁷

⁴⁷² Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 126.

⁴⁷³ Skjal nr. 2 (61).

⁴⁷⁴ Skjal nr. 2 (65).

⁴⁷⁵ Skjal nr. 2 (68).

⁴⁷⁶ Byggðir og bú, bls. 297. Byggðir og bú Suður-Þingeyinga 1985, bls. 194.

⁴⁷⁷ Skjal nr. 2 (10) a-b.

Kristján Kristjánsson, eigandi jarðarinnar, skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af: Jóhannesi Jóhannessyni eiganda Fellssels, Guðlaugi Kristjánssyni eiganda Syðrahóls, Jóni Jónssyni og Guðnýju Sigurðardóttur eigendum Ytrahóls, Kristjáni Jónssyni á Úlfsbæ eiganda Barnafells og Sigurði Sigurðssyni eiganda Halldórsstaða. Sigurður handsalaði undirskrift sína.

Þann 18. mars 1950 skiptu löglegir úttektarmenn Ljósavatnshrepps, þeir Baldur Baldvinsson oddviti og Sigurður Geirfinnsson hreppstjóri, að beiðni Halldóru Sigurbjarnardóttur eiganda þriðjungs Finnsstaða, úr þeirri jörð eign hennar af túni og engjum. Þetta hafði verið samþykkt af Kristni Árnasyni og Sigríði Árnadóttur sem áttu sinn þriðjunginn hvort af jörðinni. Í landamerkjabréfinu kemur einnig fram að eigendur jarðarinnar áskilji sér rétt til þess að endurskoða landamerkjagerðina að 10 árum liðnum eða fyrr ef þurfa þygi. Landamerkin voru ákveðin sem hér segir:

Tún: Afmarkast af Bæjarlæk að norðan. Að austan þjóðvegur. Að sunnan og að [að, skrifað ofan við] vestan túngirðing.

Engjar: Spilda um 800 m. breið og 1500 m. löng, afmarkast að sunnan af landamerkjagirðingu, milli Finnsstaða og Halldórsstaða. Að norðan af Þríholtslæk. Að vestan og austan engjagirðingar. Bithagi utan engjagirðinga, sem er mjög víðlendur og góður, er óskiptur.

Jörðinni fylgir afréttarland, hin svokallaði Finnsstaðadalur, einnig óskiptur.⁴⁷⁸

Sigríður Árnadóttir, Kristinn Árnason, Halldóra Sigurbjarnardóttir, Baldur Baldvinsson og Sigurður Geirfinnsson hreppstjóri skrifuðu undir landamerkjabréfið.

Breytingar urðu á Finnsstaðalandi á síðari hluta 20. aldar.⁴⁷⁹ Stuttu eftir miðbik hennar, nánar tiltekið þann 22. desember 1951, voru aftur gerðar breytingar á landamerkjum Finnsstaða. Þá gerðu úttektarmenn Ljósavatnshrepps landamerkjaskrá fyrir nýbýli sem Hjalti Kristjánsson á Finnsstöðum hugðist reisa á þriðjungi gömlu jarðarinnar. Samkvæmt landamerkjaskránni var jörðinni Finnsstöðum skipt í þrjár jafnar spildur frá norðri til suðurs og var hver þeirra tæpir 700 metrar á breidd. Syðsti hluti jarðarinnar nefnist Finnsstaðir I, sá næsti Finnsstaðir II og nyrsti hlutinn, sem var óbyggður, nefnist Finnsstaðir III. Einnig kemur fram í landamerkjaskránni að heimilt væri að endurskoða hana eftir 10 ár til samræmis við önnur skipti gömlu jarðarinnar.

Landamerki nýbýlisins Finnsstaða II eru sem hér segir:

Að austan, hábrún Kinnarfells. Að vestan landamerki Fnjóskdæla. Að sunnan landamerki Finnsstaða I afmarkað með vörðum. Að norðan landamerki Finnsstaða III, líka afmarkað með vörðum.

Afréttarland gömlu jarðarinnar, 5/6 af Finnsstaðadal, fylgir nýbýli þessu að einum þriðja.⁴⁸⁰

⁴⁷⁸ Skjal nr. 2 (11).

⁴⁷⁹ Skjal nr. 4 (29).

⁴⁸⁰ Skjal nr. 2 (12) a-b.

Eigendur Finnsstaða þau Kristinn Árnason, Sigríður Árnadóttir og Halldóra Sigurbjarnardóttir skrifuðu undir bréfið.

Nýbýlið Hjaltastaðir var stofnað á helmingi Finnsstaða árið 1955, en landi ekki skipt. Síðan hafa Finnsstaðir verið í eyði en nýttir frá Hjaltastöðum. Finnsstaðadalur, „afréttarland“, var að 5/6 hlutum í eigu Finnsstaða/Hjaltastaða.⁴⁸¹

Árið 1976 var kveðinn upp eignardómur vegna Finnsstaða I, en skiptagerð eftir fyrri eiganda hafði ekki verið þinglýst. Kom þá fram Einar Kristjánsson frá Finnsstöðum, ábúandi á Ófeigsstöðum, og gerði tilkall til upprekstrar- og beitarréttar á Finnsstaðadal tilheyrandi Finnsstöðum I. Var eignarréttur málshefjenda til Finnsstaða I viðurkenndur:

... að undanskyldum upprakstrar- [svo] og beitarrétti á Finnstaðadal, tilheyrandi Finnsstöðum I sem er eign Einars Kristjánssonar.⁴⁸²

Jón Sigurðsson í Yztafelli segir um Finnsstaði:

Finnsstaðir eiga afréttardal langan, Finnsstaðadal, sem gengur til norðvesturs í háfjallið gegnt Yztafelli, og falla vötn af honum til Fnjóskár. Vestan við dalsmynnið, á 600-700 metra hæð, eru nú ber grjót, nema smátorfur við einn lækjarbotn. Þar heitir Finnsstaðasel, og eru tættur sýnilegar. Ekki eru aðrar tættur jafn hátt í byggðarfjöllum, svo vitað sé. Þarna hefur hlotið að vera gróið land, er selið var byggt.⁴⁸³

5.23 Árland

Árland var stofnað árið 1957 og fékk syðsta þriðjung hins forna Fellsselslands, ca. 430 m breiða spildu frá suðri til norðurs, sem nær frá hágrjótum Kinnarfjalla að Skjálfandafljóti.⁴⁸⁴

5.24 Fellssel

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns segir, árið 1712, að Fellssel, hjáleiga Ystafells, sé byggð fyrir manna minni á selstæði jarðarinnar, afdeilt einasta að túni.⁴⁸⁵

Fyrir aukarétti á Ljósavatni 28. júlí 1813 var haldin rannsókn vegna viðurkenningar Jóns Jónssonar, búandi á hluta úr Fremstafelli, um að hafa afmarkað uppi á „afréttarfjalli“ kind sem tilheyrði Bjarna Jónssyni í Fellsseli. Við yfirheyrslur segist Jón í Fremstafelli hafi rekið ásamt Jóni, syni Halldórs sambýlismanns síns, fáeinar kindur sem tilheyrðu þeim báðum upp á fjall til „afréttargöngu“. Lömbin hafi verið orðin þreytt er komið var upp á fjallið og því hafi Jón Halldórsson gætt þeirra við Gljúfurárbotna meðan hann hafi fylgt eldri kindunum upp á Finnsstaðadal. Að því

⁴⁸¹ Byggðir og bú Suður-Þingeyinga 1985, bls. 193.

⁴⁸² Skjal nr. 2 (302). Skjal nr. 4 (30) a.

⁴⁸³ Jón Sigurðsson: Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla, bls. 196.

⁴⁸⁴ Byggðir og bú, bls. 293, 294. Byggðir og bú Suður-Þingeyinga 1985, bls. 192. Skjal nr. 4 (119).

⁴⁸⁵ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 123-124.

loknu hafi lömbin verið rekin út í svokallaðar Hálsgrænur. Jón Halldórsson greinir eins frá í yfirheyrslum yfir honum en minnst reyndar ekki á hvert lömbin hafi verið rekin.⁴⁸⁶

Fram kemur í jarðamatinu 1804 að Fellssel sé hjáleiga Ystafells og sé talið 6 hundruð. Lækur ber möl á úthaga.⁴⁸⁷

Fellssel er talið með Ystafelli í jarðamati 1849-1850:

Ytzafell með Fel<l>sseli 20 hndr. að dýrleika. ... eingi víðlendt, meirpart á þurru, sumt í fjall að sækja, ... Landrými meðallagi en ljelegt til þrifa. ... Hjáleigan hefur ... að öðru er lýsingin sem á heima jörðinni. ...⁴⁸⁸

Í fasteignamatinu 1916-1918 er staðfest að landamerki Fellssels hafi verið þinglesin 1885. Eftirfarandi upplýsingar um Fellssel eru einnig fengnar úr matinu:

Búfjárhagar. Landrými nokkurt, en sumt fjarri. Kjarngott í meðallagi. Beitland allgott fyrir allan fénað, en snjóþungt. Fjárgeymsla í meðallagi hæg. ... Jörðin á rétt til upprekstrar í afrétt sveitarinnar.⁴⁸⁹

Landamerkjabréf fyrir Fellssel er frá 28. maí 1885. Það var þinglesið sama dag. Þar kemur eftirfarandi fram:

Að austan ræður Skjálfafljótið merkjum og sú megin kvísl þess, er fellur norðaustur úr Grænhyl.

Að sunnan austan í Kinnarfelli milli Barnafells og Fellssels ræður Umsvalalækur og Umsvalagarður er liggur upp með honum upp að upptökum læksins. Þá taka við vörður upp fellið og yfir það gagnvart garði þeim, sem liggur upp fellið að vestan upp í Merkihól, þaðan ræður garðurinn yfir mýrina ofan í Bollastaða á; þá ræður hún upp á Brún á vesturfjallinu, og allt þangað til hún liggur í suður þar sem heitir Bræðradalur, og taka þá við vörður uppá grjóti.

Að vestan ráða merkjum grjóthæðir hvaðan vötnum hallar inn á Finnsstaðadal.

Að norðan, austan í Kinnarfelli, ráða vörður merkjum milli Ytzafels og Fellssels; liggja þær upp hlíðina frá fljótinu og upp á brún, rétt norðan við Setberg, þaðan yfir fellið og niður að Rangá Vestan við Rangá skiftir gamall garður merkjum milli jarðanna syðst á Heyvallarfít; ofan við fitina ráða vörður upp fjallsræturnar beint í krók einn á Heyvallagróf [leiðrétt úr, Heiðvallarfít] gróf. Úr því ræður grófin merkjum upp á fjallsbrún; þaðan ráða vörður upp skollhóla og vestur á háfjall.⁴⁹⁰

⁴⁸⁶ Skjal nr. 2 (271) a-b.

⁴⁸⁷ Skjal nr. 2 (61).

⁴⁸⁸ Skjal nr. 2 (65) a-b.

⁴⁸⁹ Skjal nr. 2 (68).

⁴⁹⁰ Skjal nr. 2 (9) a-b.

Jóhannes Jóhannesson, eigandi Fellssels, skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af: Guðbjörgu Aradóttur eiganda Ystafells, Kristjáni Kristjánssyni eiganda Finnsstaða og Kristjáni Jónssyni eiganda Barnafells. Fyrir aftan þessar undirskriftir vottar B. Sveinsson sýslumaður að Lárus Eysteinnsson prestur á Helgastöðum hafi samþykkt landamerkjaskrána með áteiknun þann 8. febrúar 1884. (Væntanlega hefur það verið vegna lands austan Skjálfandafljóts).

Land frá Fellsseli var lagt til tveggja býla, Árlands og Selfells. Skiptist Fellssel þannig í þrjá hluta. Selfell, sem aldrei mun hafa verið endanlega skilið frá Fellsseli, er annar þriðjungur Fellsselslands, eða miðhluti þess.⁴⁹¹

Um Fellssel segir Jón Sigurðsson:

Þetta er forn selstaða frá Ystafelli og virðist eftir fornum skjölum að dæma ekki í byggð fyrir 1500. Síðan fylgdi það sem hjáleiga, og var landi ekki skipt fyrir en seint á 19. öld, og hlaut þá Fellssel afmældan syðsta þriðjung alls landsins, frá háfjalli að fljóti.⁴⁹²

5.25 Ystafell

Fell/Ystafell er nefnt í jarða- og kúgildaskrá Hólastóls 1449.⁴⁹³

Fell er nefnt í skrá um hálfkirkjur og bænhús í Hólabiskupsdæmi 1461.⁴⁹⁴

Neðstafell er nefnt í jarðaskrá Hólastóls frá árinu 1550.⁴⁹⁵

Samkvæmt Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 var grasatekja varla teljandi í Ystafelli. Engið spilltist af viðarvexti og smálækjum, sem báru á það leir og grjót. Það væri og mjög slitrótt og erfitt til að sækja hátt í fjallinu. Úthagarnir voru bjarglegir.⁴⁹⁶

Ystafell, sem tilheyrir hinum aflagða Hólastól samkvæmt jarðamatinu 1804, er sagt 14 hundruð.⁴⁹⁷

Umfjöllun um Ystafell er að finna í jarðamatinu 1849-1850. Þar stendur m.a.:

Ystafell með Fellsseli 20 hndr. að dýrleika. ... eingi víðlendt, meirpart á þurru, sumt í fjall að sækja, ... Landrými meðallagi en ljelegt til þrifa. ... Hjáleigan hefur ... að öðru er lýsingin sem á heima jörðinni. ...⁴⁹⁸

Í fasteignamatinu 1916-1918 er staðfest að landamerki Ystafells hafi verið þinglesin 1885. Eftirfarandi upplýsingar um Ystafell eru einnig fengnar úr matinu:

⁴⁹¹ Byggðir og bú, bls. 293. Skjöl nr. 4 (118) og 4 (119).

⁴⁹² Jón Sigurðsson: Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla, bls. 194

⁴⁹³ Skjal nr. 2 (200).

⁴⁹⁴ Skjal nr. 2 (205).

⁴⁹⁵ Skjal nr. 2 (224)

⁴⁹⁶ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 123.

⁴⁹⁷ Skjal nr. 2 (61).

⁴⁹⁸ Skjal nr. 2 (65) a-b.

Búfjárhagar: Landrými all mikið. Fremur kjarngott. Skjólasamt. Beitland gott fyrir allan búfénað. ... Fjárgeymsla í erfiðara lagi. ... Jörðin á rétt til upprekstrar í afrétt sveitarinnar. Fossar margir í lítilli þverá móti bænum.⁴⁹⁹

Landamerkjabréf fyrir Ystafell er frá 27. maí 1885. Því var þinglýst degi síðar. Þar kemur eftirfarandi fram:

Að austan ræður Skjálfandafljót eða sú meginkvísl þess, er fellur í norðaustur úr Grænhyl. Að norðan, austan í Kinnarfelli ræður merkjum milli Hóls og Yztafells gamall garður; liggur hann rétt norðan við Spangarsel, og nær neðan frá fljótinu og uppá brún fellsins. Vestan í fellinu ráða vörður merkjunum milli jarða þessara frá fellsbrúninni og niður að Rangá. Gagnvart vörðum þessum skiftir gamall garður löndum í fjallinu milli Guðmundarstaða og Yztafells neðan frá Rangá og uppá fjallsbrún; þar fyrir vestan ráða merkjavörður upp Guðmundarstaðahóla og uppá svonefnt Vesturfjall. Að sunnan austan í Kinnarfelli, ráða vörður merkjum milli Yztafells og Fellssels; liggja þær upp hlíðina frá fljótinu og upp á brún, rétt norðan við Setberg; þaðan yfir fellið og niður að Rangá. Vestan við Rangá skiftir gamall garður löndum milli jarðanna syðst á Heyvallarfit; ofan við fitina ráða vörður upp fjallsræturnar, beint í krók einn á Heyvallargróf; úr því ræður grófin sjálf merkjum upp á fjallsbrún; þaðan ráða merkjavörður upp Skollhóla og vestur á háfjall.

Að vestan ráða merkjum grjóthæðir, hvaðan vötnum hallar inná Finnsstaðadal.⁵⁰⁰

Guðbjörg Aradóttir, eigandi og ábúandi Ystafells, skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af: Hans Kristjánssyni eig. og ábúanda ½ Hóls, Kristjáni Kristjánssyni eiganda og ábúanda Finnsstaða, Helgu Jónsdóttur ábúanda á Gvendarstöðum, Sigurði Jónssyni eiganda 1/7 úr Hóli, Jóhannesi Jóhannessyni eiganda Fellssels og Stefáni Jónssyni fyrir hönd Kelduneshrepps sem eiganda 5/14 úr Hóli. Fyrir aftan þessar undirskriftir vottar B. Sveinsson að Lárus Eysteinnsson prestur á Helgastöðum hafi samþykkt frumrit landamerkjaskrárinnar með áteiknun þann 8. febrúar 1884. (Vætanlega vegna lands austan Skjálfandafljóts).

Í virðingargerð á hluta Yztafells árið 1889 segir, að landrými sé nægilegt, með því að jörðinni tilheyri tvær grösugar fjallshlíðar beggja vegna í dal þeim, sem hún liggja í. Land þetta sé að miklu leyti viðarland, jarðsælt og þrifið.⁵⁰¹ Áþekk lýsing er í virðingargerð á hálfri jörðinni árið 1894.⁵⁰²

Árið 1931 var stofnað nýbýlið Hlíð í landi Ystafells.⁵⁰³ Fékk það allt land, sem Ystafell átti til forna norðan Gljúfurár og vestan Rangár upp að Botnakíl og nokkra

⁴⁹⁹ Skjal nr. 2 (68).

⁵⁰⁰ Skjal nr. 2 (50) a-b.

⁵⁰¹ Skjal nr. 8 (8).

⁵⁰² Skjal nr. 8 (9).

⁵⁰³ Skjal nr. 4 (107).

spildu vestur til hágrjóta.⁵⁰⁴ Er landamerkjum Hlíðar lýst þannig í yfirlýsingu Ystafellsbænda um kaupin, dagsettri 26. ágúst 1950.

Að austan ræður Rangá, Að norðan landamerki, sem gilt hafa og samkvæmt landamerkjabréfi milli Yztafells og Gvendarstaða Að sunnan ræður Gljúfurá uppað Botnakíl og frá nefndum Botnakíl eftir vörðum norðan vert við Botnaryri og beint vestur í grjót.⁵⁰⁵

Úttektarmenn voru komnir saman að Ystafelli 7. ágúst 1951 til þess að skipta landi jarðarinnar. Viðstaddir voru einnig eigendur og ábúendur Ystafells bræðurnir Jón og Marteinn Sigurðssonir. Landaskiptin virðast aðallega felast í skiptingu á túni beggja vegna Rangár og skiptingu á landi til ræktunar austan Rangár en þar sem það virðist ekki varða ágreiningssvæði þessa máls verður ekki fjallað frekar um það. Reyndar er fjallað um engjaskipti vestan Rangár en fram kemur að samkomulag bræðranna þar að lútandi skuli haldast óbreytt og var það ekki fært inn á uppdrátt sem fylgdi málskjölunum. Loks er þess getið að báðir aðilar hafi rétt til upprekstrarleiða upp í Fellið af þjóðveginum sunnan Máriaugerðis. Undir lokin segir:

Annað land jarðarinnar, en það sem uppdrættir á málskj[öllum] N° 7 og 8 ná yfir, er óskipt sameign í þeim hlutföllum er afsal dags. 6. maí 1926 tilgreinir.⁵⁰⁶

Lagt hefur verið fram brot úr dagbók Ystafellsbónda árið 1915 og kemur þar fram, að þá hefur verið slegið uppi á Kinnarfjalli.⁵⁰⁷

Jón Sigurðsson í Yztafelli segir í bókinni „Suður-Þingeyjarsýsla“, að land Yztafell sé allt að 10 km. frá austri til vesturs. Vesturmörk séu á hágrjótum, 800 m yfir sjó. Frá 700-600 m hæð hefjist gróðurland, hallandi niður á byggðarbrúnir, með ásum og mýragróðri.⁵⁰⁸

5.26 Gvendarstaðir (Guðmundarstaðir)

Samkvæmt viðauka, sem talinn er frá því um 1300, við máldaga Auðunar biskups rauða Þorbergssonar, sem eru frá 1318 á Möðruvallakirkja í Eyjafirði hest:

er þorgils af Guðmundarstodum gaf i Testamentum sitt⁵⁰⁹

Í máldögnum kemur einnig fram að Munkaþverárklaustur eigi Guðmundarstaði í Kinn.⁵¹⁰

Guðmundarstaðir eru nefndir í jarða- og kúgildaskrá Hólastóls 1449.⁵¹¹

⁵⁰⁴ Byggðir og bú Suður-Þingeyinga 1985, bls. 187.

⁵⁰⁵ Skjal nr. 8 (7).

⁵⁰⁶ Skjal nr. 4 (112).

⁵⁰⁷ Skjal nr. 8 (13) b.

⁵⁰⁸ Jón Sigurðsson: Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla, bls. 192.

⁵⁰⁹ Skjal nr. 2 (186).

⁵¹⁰ Skjal nr. 2 (187).

⁵¹¹ Skjal nr. 2 (200).

Á manntalsþingi á Ljósavatni 13. maí 1794 var lesin upp lögfesta séra Scheving fyrir Guðmundarstöðum. Samkvæmt henni fóru landamerkin inn fyrir landamerki Hóls og því lét séra Jón Sigurðsson á Garði lesa lögfestu fyrir Hóli. Inntaks hvorugar lögfestunnar er getið.⁵¹²

Þann 1. október 1794 var sýslumaður mættur að Hóli í Kinn til þess að gaumgæfa landamerki Hóls og stólsjarðarinnar Gvendarstaða með reglulegri áreið, athugun skjala og yfirheyrslu vitna. Ástæðan var sú að misskilningur var uppi um notkun og eign áður nefndra jarða.⁵¹³ Málinu var frestað en var aftur tekið fyrir að Hóli 12. maí 1795 en þá var komist að svohljóðandi niðurstöðu um landamerkin:

Landa merkia gardur milli Gvendarst. og Hrappst. sem kjemr að vestann, og nær litinn Spöl austur fyrer þær venjul. Reid gotur, millum Hols og Fells, á hédann af og so að vera Landamerki mille Gvendarstada og Hóls, soleidis: að Gvendarst. Land nái til Austrs eins langt upp sunnan við sama Gard og hans Endi Austr frá Reidgötum, enn þaðann sje Sjónhending beint til Sudurs I Landa merkja Gardinn mille Fells og Hols. Landid upp frá sokalladar Búngr heiri til Jördunni Holi, þó meiga Hólmenn ecke meina Gvendarst. Á búendum að hafa land það til beitar ásamt sier umm vetr, fyrir litinn [upphaflega skrifað, betaling en strikað yfir síðustu fjóra stafina, e.t.v. á að lesa úr restinni: be<i>tar] toll, sem sje Eirir á ári hvöriu.⁵¹⁴

Jarðabók Árna og Páls frá 1712 sagði grasatekju varla teljandi á Gvendarstöðum en úthaga bjarglega. Jörðin var sögð 20 hundruð að dýrleika.⁵¹⁵

Guðmundarstaðir sem tilheyra hinum aflagða Hólastól samkvæmt jarðamatinu 1804 eru sagðir 20 hundruð.⁵¹⁶

Minnst er á Gvendarstaði (Guðmundarstaði) í jarðamatinu 1849-1850. Þar stendur m.a.:

Gvendarstaðir 20 hndr. að dýrleika. ... Landrými í meðallagi og nokkur útbeit.⁵¹⁷

Í fasteignamatinu 1916-1918 er staðfest að landamerki Gvendarstaða (Guðmundarstaða) hafi verið þinglesin 1889. Eftirfarandi upplýsingar um Gvendarstaði eru einnig fengnar úr matinu:

Búfjárhagar. Beitland sæmilega rúmt. Kjarngott fremur. ... Fjárgeymsla í meðallagi. ... Jörðin á nægilegt upprekstrarland fyrir sig.⁵¹⁸

Landamerkjabréf fyrir Guðmundarstaði var útbúið þann 18. maí 1889. Því var þinglýst 24. maí sama ár. Þar kemur eftirfarandi fram:

⁵¹² Sbr. skjal nr. 2 (A.6.20).

⁵¹³ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.21).

⁵¹⁴ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.22).

⁵¹⁵ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 122.

⁵¹⁶ Skjal nr. 2 (61).

⁵¹⁷ Skjal nr. 2 (65) a-b.

⁵¹⁸ Skjal nr. 2 (68).

Að austan ráða merkjum, milli Hóls og Guðmundarstaða reiðgötur þær er liggja neðarlega í Kinnarfelli skamt ofanvið Rangá.

Að sunnan skiftir gamall garður landinu í fjallinu milli Yztafells og Guðmundarstaða neðan frá Rangá og uppá fjallsbrún, þar fyrir vestan ráða merkjavörður upp Guðmundarstaðahól og upp á svonefnt Vesturfjall.

Að vestan ræður hábrún Vesturfjalls.

Að norðan skiftir landinu lækur sá eða gil er liggur ofan fjallið norðan við Guðmundarstaðatungu, er lækur sá merki lækur milli Guðmundarstaða og Hrappsstaða, allt neðan frá Rangá og vestur á Selás ofan við Guðmundarstaða mýrar, suður frá Hrappsstaðaöxl; Fra Selás og upp á vestur fjall ráði vörður merkjum milli jarða þessara.⁵¹⁹

Jónas Jónsson, ábúandi, skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af: Guðbjörgu Árnadóttur eiganda og ábúanda Yztafells, Sigurði Jónssyni eiganda 1/7 úr Hóli, Hans Kristjánssyni ábúanda 6/7 úr Hóli og eiganda hálftrar jarðarinnar og Jóhannesi Friðbjarnarsyni ábúanda Hrappsstaða.

Að sögn Jóns Sigurðssonar eiga Gvendarstaðir mikið land og gott ofar fjallabrúnum. Þar er selstaða forn, og var þar áður mikið heyjað.⁵²⁰ Lagður hefur verið fram útdráttur úr dagbókum Gvendarstaðabónda frá árunum 1909, 1912 og 1919. Kemur fram, að á þeim árum hefur verið heyjað uppi í fjallinu fyrir ofan bæinn.⁵²¹

5.27 Hrafnstaðir (Hrappsstaðir)

Hrafnstaðir í Fúlukinn voru seldir í jarðaskiptum, 20. júlí 1405.⁵²²

Gottskálf Nikulásson Hólabiskup arfleiddi Hólakirkju að Hrafnstöðum 30 hundruðum, 6. júní 1520.⁵²³

Hrafnstaðir eru taldir meðal jarða, sem Jón Arason seldi 1. september 1552.⁵²⁴

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 er sagt, að dýrleiki Hrafnstaða sé 20 hundruð., grastekja mjög lítil og varla teljandi og úthagar mjög litlir og spretti lítt til fjallsins fyrir fannlögum.⁵²⁵

Lönd jarðanna Hóls og Hrafnstaða liggja saman og þurftu því að njóta sameiginlegrar beitar að vissu leyti hvor af annarri, sumar jafnt sem vetur, nema hvað ábúandi Hrafnstaða gat ekki verið án nautabeitar um sumartímenn yfir sláttinn. Af þessum sökum og til þess að forðast ágreining var gerður samningur um gagnkvæma beit milli jarðanna að Hálsi 28. september 1745. Jón Þorgrímsson prestur á Hálsi

⁵¹⁹ Skjal nr. 2 (18) a-b.

⁵²⁰ Jón Sigurðsson: Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla, bls. 191-192.

⁵²¹ Skjal nr. 8 (13).

⁵²² Skjal nr. 2 (192).

⁵²³ Skjal nr. 2 (216).

⁵²⁴ Skjal nr. 2 (226).

⁵²⁵ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 121-122.

samdi, fyrir hönd leiguliða síns á Hrafnstöðum, við Hallgrím Björnsson hreppstjóra á Hóli um eftirfarandi atriði:

Ad Presturenn Vegna leiglendings Sýns, hönum ad Meina lausu, lætur effter firer Sinn Part frý beit firer Pening Hools Manns ä öllum þeim Týmum, Sem Eingiar eru eý vardar; Þar ä mót lofar Abýlis Madur Hools Velnefndur Monsr. Hallgrýmur ad Rafnstada äbilis [äbilis, ofan línu] Madur, Meige frý firer utann betaling, edur ummkostnad, Nióta beitar og gagns Muna þar til firer Naut Pening Sinn j Hólslande, Einkanlegast, firer landkú, þä sem landz drottenn läte Jördunne filgia So Vel sem firer Hross edur Penings beit, ad öllu þuj leite hönum Sie Meinalaust ...⁵²⁶

Samningurinn skyldi standa svo lengi sem ofangreindir aðilar ættu nokkuð saman við hvorn annan að selda.

Björn Tómasson sýslumaður var staddur að Hrafnstöðum 22. júlí 1795 ásamt sex bændum úr sveitinni til að meta þau spjöll sem jörðin hafði orðið fyrir. Indriði Jónsson, eigandi jarðarinnar, hafði óskað eftir því til þess að fá dýrleikann og tíundargjaldið lækkuð í réttu hlutfallið við rýrnun landsgæða. Annar þeirra, sem átti hagsmuna að gæta varðandi tíundargjald, var mættur á staðinn, nefnilega hreppstjórinn en presturinn sendi sýslumanni bréf. Í því sagði hann að honum þætti ekki ósanngjarnt að jörðin yrði lækkuð í mati vegna niðurníðslu túns og engja en þar sem ekki hafi orðið mikill skaði af jarðföllnum skriðum né landbroti samþykkti hann aðeins tímabundna lækkun því að með tíma væri hægt að bæta skaðann. Því næst var riðið á landið og komust menn að eftirfarandi niðurstöðu:

1) Selstödu Land vestr á Gaunguskardi i hvörju Fé hefr árlega haft og nitkad verid fyrrum, er sidann einkanl. i þejm almennu Skjemdum, er Lönd og Jarder i þeim seinustu Hardindis árum lidu, ordid med öllu ónit, Grasvegrenn upprætr, og i Stadinn komid Grjót Sandr og Leir ár frá ári, og allteins finst so kalladr Reppstadadalr á sig kominn.

....⁵²⁷

Í kjölfar áreiðarinnar var ákveðið að lækka dýrleika Hrafnstaða úr 20 hundruð í 13 hundruð. Fram kemur að við niðursetninguna hafi bæði verið tekið tillit til skaða þess sem jörðin hafi orðið fyrir og dýrleika annarra jarða í sömu sveit.

Á manntalsþingi á Helgastöðum 3. maí 1841 var lesið upp bann Gísla Rafnssonar í Fremstafelli, frá 29. sama mánaðar, við því að byggja nýlendu eða hafa nokkur afnot af eignarjörðu hans Hrafnstöðum eða innan takmarka jarðarinnar. Þessu mótmælti Jakob hreppstjóri.⁵²⁸

⁵²⁶ Skjal nr. 2 (57) a-b.

⁵²⁷ Skjal nr. 2 (267) a-b.

⁵²⁸ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.55).

Fram kemur í jarðamatinu 1804 að Hrappsstaðir séu sjálfseignarjörð og sögð 13 hundruð.⁵²⁹

Fjallað er um Hrappsstaði í jarðamatinu 1849-1850. Þar stendur:

Hrappstaður 13 hndr. að dýrleika. land fremur lítið, og málnyta í lakara lagi, nokkur útbeit. ...⁵³⁰

Í fasteignamatinu 1916-1918 er staðfest að landamerki Hrappsstaða (Hrafnsstaða) hafi verið þinglesin 1897. Eftirfarandi upplýsingar um Hrappsstaði eru einnig fengnar úr matinu:

Búfjárhagar. Beitlandið sumar og vetur í betra lagi, þó eigi víðlent. ... Landið mest nærri. Fjárgeymsla í meðallagi. ... Jörðin hefir sérstakt upprekstrarland, nægilegt fyrir sig.⁵³¹

Þann 15. september 1890 var útbúið landamerkjabréf fyrir Hrappsstaði. Því var þinglýst 29. júní 1897:

Að sunnanverðu í gróf þá er liggur af fjalli ofan í ytri Guðmundarstaða á og svo rétt línis í garð þann sem liggur austur frá Rangá upp í Fell hinum megin við reiðgötur Liggja síðan landamerkin réttlínis vestan vert við miðjan Hálsmel út í garð þann sem liggur úr Hrappstaða vallargarði að utan verðu í Rangá er svo sá ytri Hrappstaða vallargarður landa merki millum Hóls og Hrappstaða, úr hverjum garði liggur garður upp til fjalls. Eiga svo Hrappstaðir land á fjalli beint vestur frá þessum garði í á þá er rennur af gönguskarði til norðurs og allt flata skarðið að norðanverðu, í læk þann sem rennur til austurs fyrir neðan Hálsfel, síðan réttlínis í Hól þann sem stendur við eystra Tjarnar hverfi í Gönguskarði og svo alla óslitna fjallshlíð ofan í reiðgötur að sunnan verðu (þar nú á öld liggur almannavegur um) allt í þá hóla er standa í miðju Gönguskarði og svo allt tiltekið land fyrir sunnan fram á Göngu skarði með selstöðu og Hrappstaðadal ofan í gróf þá er aður um getur og er milli [og er milli, tvítekið] Hrappstaða og Guðmundarstaða liggjandi.⁵³²

B. Sveinsson, eigandi Hrappsstaða, skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af: Jóni Arasyni og Ludvig Knudsen þeir samþykktu fyrir hönd Þóroddsstaðarkirkju, Jónasi Jónssyni hann handsalaði fyrir Gvendarstaði, Kristjáni Jónssyni á Úlfsbæ hann handsalaði fyrir Garðshorn sem átti land móti Hrappstöðum að norðanverðu ofan við Reiðgötu til fjalls og Hans Kristjánssyni eiganda Hóls.

Hrafnsstaðir eiga hina bröttu vesturhlíð Kinnardals og mikið land ofar brúnum að sögn Jóns Sigurðssonar, sem segir þar áður talið aðalengi jarðarinnar og suðurhlíð

⁵²⁹ Skjal nr. 2 (61).

⁵³⁰ Skjal nr. 2 (65) a-b.

⁵³¹ Skjal nr. 2 (68).

⁵³² Skjal nr. 2 (27) a-b.

Gönguskarðs, austanverða, tilheyra Hrafnstöðum. Þar heiti Hrafnstaðadalur og Hrafnstaðasel.⁵³³

5.28 Háls

Háls er nefndur í jarða- og kúgildaskrá Hólastóls 1449.⁵³⁴ Hann er einnig nefndur í skrá um hálfkirkjur og bænhús í Hólabiskupsdæmi 1461.⁵³⁵

Eigendur Háls áttu í miklum ágreiningi við Þóroddsstaðarprest og Hólabiskup um land það, sem prestur og biskup töldu vera Torfunes í upphafi 17. aldar. Sjá umfjöllun undir Torfunesi.

Frá árinu 1613 er varðveitt frásögn Guðbrands biskups um þær jarðir sem biskuparnir Jón Arason og Ólafur Hjaltason höfðu látið ganga undan Hólakirkju. Þar segir biskup að eftir að hann hófst handa, eftir konungsboði, við að ná aftur þeim jörðum undir Hóladómkirkju, sem óréttilega hefði gengið undan henni, hafi hann orðið fyrir miklu aðkasti og ámæli. Sérstaklega hafi hann fundið fyrir þessu frá niðjum Jóns biskups eftir að hann tók til að áhræra Háls í Kinn og Á í Kræklingahlíð og nefnir hann bræðurna Jón og Magnús Björnssyni sérstaklega til sögunnar.⁵³⁶

Afrit af vitnisburðum frá því í byrjun 17. aldar, um eignir Þóroddsstaðar, eru skráð í kirkjustól Þóroddsstaðar 1840–1905. Fram kemur að kirkjan leigi Hálsi selstöðu í Gönguskarði. Meira er fjallað um þetta í köflum um Þóroddsstað og sel.⁵³⁷

Sjálfseignarjörðin Háls er sögð 20 hundruð í jarðamatinu 1804.⁵³⁸

Finna má umfjöllun um Háls í jarðamatinu 1849-1850. Þar segir:

Háls 20 hndr. að dýrleika. ... Landið mjög lítið og ljett og vesöl málnyta og eingin útbeit.⁵³⁹

Fram kemur í fasteignamatinu 1916-1918 að ekki finnist þinglesin landamerki fyrir Háls og þeim hafi ekki verið lýst. Eftirfarandi upplýsingar um Háls eru einnig fengnar úr matinu:

Búfjárhagar. Beitland fremur þröngt og skjólalítið. Gripabeit dágóð en sauðfjárbreit fremur léleg og snjóþungt. Landið, fyrir það mesta, nærri. Fjárgeymsla í meðallagi. ... Sérstakt upprekstrarland fylgir jörðinni, nægilegt fyrir hana. Landamerki þess eigi ágreiningslaus.⁵⁴⁰

Þann 28. júní [1897] var útbúin lögfesta fyrir Háls-landareign í Ljósavatnshreppi. Hún var þinglesin með fylgiskjöllum 29. júní 1897. Þar segir:

⁵³³ Jón Sigurðsson: Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla, bls. 191.

⁵³⁴ Skjal nr. 2 (200).

⁵³⁵ Skjal nr. 2 (205).

⁵³⁶ Skjal nr. 2 (294). Jón og Magnús voru synir séra Björns Jónssonar biskups Arasonar, sbr. Páll Eggert Ólason, *Íslenskar æviskrár I*, bls. 223-224.

⁵³⁷ Skjal nr. 2 (178) a-b.

⁵³⁸ Skjal nr. 2 (61).

⁵³⁹ Skjal nr. 2 (65) a-b.

⁵⁴⁰ Skjal nr. 2 (68).

Með bréfi þessu lögfesti eg undirritaður Sigurður Árnason eigandi og ábúandi að jörðinni Hálsi í Ljósavatnshreppi landeign nefndrar jarðar sem er með þessum um merkjum. Að norðan ræður garður sem [strikað yfir, er með] liggur frá Grandakíl (gamla Rangárfarveg) upp til fjalls – þaðan þvert yfir fjall beina línu eptir merkjavörðum til Skolla hnjúks.

Að austan ræður merkjum aður nefndur Grandakíll.

Að sunnan ræður garður sá er liggur upp myri frá Rangá. Þegar garðinn þrýtur ráða vörður merkjum í krók á gróf þeirri er liggur rétt norðan við Garðshornstún, þá þvert upp fjall yfir Hrappsstaðaoxl til Gönguskarðsár, þá ræður Gönguskarðsá inn fyrir Háls grænur.

Að vestan ræður grjótskriða sú sem liggur á Gönguskarði rétt vestan við Hálsfel og Hálsgræni.

Þessi landeign áður nefndrar jarðar með ofan töldum ummerkjum banna eg og óheimila öllum að nota, eða nota láta án leyfis eiganda og ábúanda jarðarinnar Háls í Ljósavatnshreppi.⁵⁴¹

Sigurður Árnason skrifaði undir lögfestuna. Kristján Jónsson á Úlfsbæ, sem síðasti seljandi jarðarinnar, mótmælti lögfestunni hvað landamerki Garðshorns varðaði.

Jón Sigurðsson segir Háls eiga land allt upp á Gönguskarð og fornt selstæði þar. Þó sé fjalllendið heima heldur rýrt og þröngt.⁵⁴²

5.29 Torfunes

Máldagar Auðunar biskups rauða Þorbergssonar eru frá 1318. Þar kemur fram að Þóroddsstaðarkirkja eigi Torfunes.⁵⁴³ Þetta er ítrekað í máldögum Péturs Nikulássonar frá 1394⁵⁴⁴ og Ólafs Rögnvaldssonar sem teknir voru saman árið 1461 og á næstu áratugum (1461-1510).⁵⁴⁵

Gamli (Gamalíel) Ólafsson prestur á Þóroddsstað skrifaði Guðbrandi biskupi Þorlákssyni og klagði yfir því að jörðin Torfunes sem nefnd er í máldaga kirkjunnar væri horfin undan henni. Í bréfi biskups frá 2. mars 1601 kemur fram að séra Gamli viti ekki hvernig hann eigi að snúa sér í málinu því að engin skjöl séu fyrir hendi um hvernig landið væri frá kirkjunni komið. Biskup þóttist merkja að séra Sigfús heitinn Guðmundsson hefði týnt jörðinni úr kirkjunnar eign og hefði en þagað yfir því. Hann hafi þó lögfest landið með nafni en ekki viljað klaga eða reyna að endurheimta það með nokkrum hætti síðan Guðbrandur tók við biskupsembætti. Guðbrandur getur þess að síðast, er hann vísiteraði Þóroddsstað, hafi hann riðið um land það sem kirkjunni

⁵⁴¹ Skjal nr. 2 (22) a-b.

⁵⁴² Jón Sigurðsson: Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla, bls. 188.

⁵⁴³ Skjal nr. 2 (185).

⁵⁴⁴ Skjal nr. 2 (191).

⁵⁴⁵ Skjal nr. 2 (201).

tilheyrði suður frá sér. Þar hafi hann séð tvö eyðikot með girðingum og landamerkjum. Það fyrsta hafi verið Ófeigsstaðir og suður af því hafi verið annað kot sem hafði verið byggð jörð en Hálsmenn eignu sér nú og kalli Litlaháls. Biskup bendir á að í reikningsbók Gottskálks biskups og Jóns biskups megi sjá að Háls er 20 hundruð að dýrleika og að Jón hafi selt hana frá kirkjunni fyrir 20 hundruð í fríðum peningum.

Biskup bendir á að ljós landamerki séu milli Háls og þessa kots sem nú sé eignað Hálsi og hann telji að sé eign Þóroddsstaðar þótt það hafi nú fengið annað nafn. Einnig að séra Sigfús hafi látið jörðina tynast undan kirkjunni án þess að klaga það eða geta þess að nokkru og að hvorki sjáist né finnist nokkurt annað kot sem byggt hafi verið og kunni að hafa tilheyrt Þóroddsstað. Að öllu þessu samanteknu skipaði hann séra Gamla á Þóroddsstað að stefna einhverjum eignarmanni Háls fyrir lög og ná umræddu landi, sem biskup telur vera Torfunes, aftur undir kirkjuna. Biskup fól jafnframt umboðsmanni sínum séra Þorsteini Illugasyni að vera séra Gamla innan handar í þessu máli.⁵⁴⁶

Pví greinir máldagabók Guðbrands Þorlákssonar 1590-1616 frá eftirfarandi:

Kyrkia a Stad I Kinn

...

So og hefur sýra Sigfus, laated það eyðikot Torfunes, tynast vndan kirkiunnj, og vr Reikningi og of miog sied I giegnum fýngur, med þui maaga folki sýnu a haalse. So mönnum virdist su eydiJord nu kominn vnder haalz og hef eg skipad, og so er honum býfalad, ad klaga það aptur.⁵⁴⁷

Vegna þessa máls hafa verið teknir ýmsir vitnisburðir um eignir Þóroddsstaðar, sem skráðir eru í kirkjustól Þóroddsstaðar 1840–1905:

Helgi Þórisson vottaði og prestarnir Þorsteinn Illugason í Múla og Ólafur Tómasson á Hálsi báru honum vitni:

Svofeldan Vitnisburð ber Eg Helgi ÞórisSon at Eg bió i Kinn á Geirbiarnar stoðum i 10 ár, þá Sr. Sigfus heitin Guðmundsson hieldt Stað i Kinn og samfeld 13 ár átta Eg Kyrkju Sokn til Staðar, heirða Eg at Sigfus Prestr logfesti Staðin, og Kyrkiunar Eýgn með Jtölum, ÓfeigStaði, Torfunes Tiarnahverfin eystra og vestra á GaunguSkarði, lika lögfesti hann allann Skog i Felli fyrir neðan Reiðgötur, han lögfesti og Skogar Jtölur fyrir neðan Skriðunúp [hér kemur orð innan sviga sem upphaflega hefur verið: í Skriðhverfe, en breytt í Skriðunúp] i Staðarholti til Eldiviðar, og aðra Skógar Jtölu i mánafellu, heirda Eg sagt, at þá Sr. Sigfus heitin Guðmunds son kom til

⁵⁴⁶ Skjal nr. 2 (289). Sigfús Guðmundsson hélt Þóroddsstað 1554-1597 og tók séra Gamalíel Ólafsson við af honum og hélt staðinn 1599-1608, sbr. Sveinn Níelsson, *Prestatal og prófesta*, bls. 298. Guðbrandur Þorláksson var biskup á Hólum 1571-1627, sbr. Páll Eggert Ólason, *Íslenskar æviskrár II*, bls. 114-115.

⁵⁴⁷ Skjal nr. 2 (129) a-b.

Staðar, hefði Magnus Jóns son, sem þá átti Háls, fært Sigfúsa Presti Álfar Egg af Gaunguskarði, og sagt honum að hann ætti þaug, Sömuleiðis var Eg í Ferð með Sr. Sigfúsa, þá hann reið um þat land frameptir, sem er á milli Háls og Ofeigstaða, varð honum talað til um Háls, og sem hann kom nærri þeim garði, sem liggur beint upp og ofan á milli Háls og litla Háls, sem þá var svo kallaður, syndi hann mer garðinn, og mælti þess háttar orðum: vanskoðat er sagði hann, hvört Staður á ekki land utann að þessum garði, en þat varir svo meðan þat er, framar sagði han at Magnús Jónsson sem þá bió á Hálsi, hefði upp býgt þaug hús, sem þar standa á þeim hól, enn alldrej heirða Eg þess geteð, at Torfunes væri anars staðar, hvorki útfrá, uppfrá, nie suður frá Stað, og til sanninda her um, set Eg mitt Insigli fyrir þennan minn vitnisburð, hvör skrifaður var að Höfða í Höfðahverfi þann 26ta dag Martii, árum eftir Guðs burð 1601

...

Anno 1611 um kynning þess Sáluga mans Helga Þóris sonar hvör eð buandi var á Kyrkjunnar Jörð í Múla, um nokkur samfeld ár, og var hann mér hlyðin og skilsamur og ekki var hann óráðvundur að minni vitund til merkis skrifa Eg her undir mitt nafn með egin hendi Þorsteinn IllugaSon

Það með kénist Eg Olafur Prestr Thómass son, at Helgi Þóris son ólst hér upp í Fnioskadal, til þess hann var fullorðinn maður, og eigi vissa Eg til hans annað, enn það sem erlegt var til orða og verka, og ei hef Eg heirt honum heldur annað borið síðan, og til sannenda her um er þetta min Egin hönd Olafur Thomass son⁵⁴⁸

Ívar Bergþórsson vottaði og Oddur Jónsson og Ólafur Tómasson prestar báru honum vitni:

Það meðkenni Eg Ivar Bergþors Son, með því öllum er skyldt Sannleikanum vitni at bera, og Eg er til þessa krafður, að Eg var heimilismaður Sr. Sigfúsa heitins Guðmunds Sonar á Stað í Kinn 4r ár samfleitt, vissi Eg vel og heirði að Sr Sigfús heitin lögfesti optar enn einu sinni Torfunes, og tiarna hverfin bæði í gaunguskarði, alldrej heirða Eg Sr. Sigfúsa heitin þat seigia, at Torfunes væri fyrir handan Rángá, enn þat Nes, sem er fyrir sunnann Ófeigsstaða Landa merkiagarð, veit Eg fyrir full Sanindi, at firr skrifaður Staðar Prestur Sigfus Guðmunds son hussbondi minn hieldt Torfunes vera, þar, sem kill gengur fyrir sunnan og ofan nesit, enn Rángá rétt að sunnan, og þessum eða því likum orðum heirða Eg hann mæla: Núvel! Þat hefur sinn mata hvar Torfunes er, því maður kémur eptir mig, og jafnan lögfesti hann áðurskrifat Torfunes með Stað; Sömuleiðis vissa Eg at Þorkell Magnuss Son magur Sr. Sigfusa heitins, hafði til láns af opt nefndum Sigfúsa Presti Selstöðu í tiarnahverfi á gaunguSkarði, þegar han bió á Hálsi í Kinn. allan Skóg fram í felli þessu mégin Flióts, fyrir neðan reiðgötur, út í gegn og suður

⁵⁴⁸ Skjal nr. 2 (178) a-b.

i gegn, eygnaði hann Staðar Kyrkiu, svo og skógar Jtölu i Mánafelli, og aðra Jtölu fyrir neðan Skriðunúp í Staðarholti til Eldiviðar, og til Sanninda hier um, set Eg fyrir neðan minn vitnisburð mitt Innsigli, giefin og skrifaður á Sigurðarstoðum i Bárðardal þan 13d<a> dag Juli 16[síðustu tölurnar ólæsilegar]

...

Það meðkenist Eg Oddur prestur Jóns son, að Ivar Bergþórs son hefur verit hér i minni þingá 30 ár, og hef Eg ekkert vitað vm þann mann annað, enn hann hafi verit duglegur og ráðvundur maður i orðum og giörðum! og til Sannenda hier um skrifa Eg mitt nafn hier fyrir neðan þessa mina meðkenning, hvör eð skrifuð var á Eyardalsá i Barðardal 26ta dag Februarij 1611 Oddur Prestur Jóns son.

...

Það meðkénest Eg Olafur Prestur Thómass son, að Eg var þar viðstaddur í Kyrkiu garðinum á Liósavatni þann 5ta Dag maji at Ivar Bergþors son handsalaði svolátandi vitnisburð, sem á þessu Blaði skrifaður stendur; svo veit Eg ej annað sannara, enn sa Ivar sé ráðvundur dandis mann! og til Sanninda hér um, set Eg mina hönd og nafn fyrir neðan þessa mina meðkenning Ólafur Thomass son⁵⁴⁹

Í bréfi, dagsettu í apríl 1611, til þeirra sýslumannsbræðra í Þingeyjarsýslu, Þorbergs og Sigurðar Hrólfssona, rekur Guðbrandur biskup á eftir því að þeir kveði upp endanlegan dóm í máli Þóroddsstaðarprests og Bjarna á Hálsi og bræðra hans um Torfunes.⁵⁵⁰ Guðbrandur biskup greinir frá því í bréfi, frá 14. desember 1611, að Björn Benediktsson sýslumaður á Munkaþverá hafi lagt í sitt vald hálfu eyðijörðina Torfunes sem hann þóttist eiga. Torfunes tilheyri hins vegar Þóroddsstað þótt jörðin hafi týnst undan kirkjunni og því skipar hann jörðina aftur undir kirkjuna og séra Illuga Helgasyni til frjáls forræðis. Biskup greinir frá því að prestur skuli taka að sér umrætt eyðikot í næstu fardögum þrátt fyrir að synir Þorkels neiti að láta hinn helminginn af hendi. Jafnframt hótar biskup að halda máli sínu um að endurheimta Háls undir dómkirkjuna til streitu, láti þeir jarðarhelminginn ekki góðfúslega af hendi.⁵⁵¹

Svo virðist sem að Hálsmenn hafi ekki látið Torfunes af hendi því að á alþingi 28. júní 1611 spurði Jón Sigurðsson lögmaður Gísla Þórðarson lögmann, Jurin Daniel umboðsmann yfir öllu Íslandi og lögréttu hvort hann hafi gerst brotlegur í embætti sínu. Ástæðan var sú að hann hefði ekki látið dóm ganga í Viðvík síðastliðið vor um mál er Guðbrandur biskup hafði látið stefna Bjarna Þorkelssyni varðandi jörðina Háls

⁵⁴⁹ Skjal nr. 2 (178) a-b.

⁵⁵⁰ Skjal nr. 2 (290).

⁵⁵¹ Skjal nr. 2 (291). Illugi Helgason hét Þóroddsstað 1608-1652, sbr. Sveinn Níelsson, *Prestatal og prófasta*, bls. 298.

í Kinn. Jurin Danielsson fógeti kom á sáttum milli Guðbrands biskups og Jóns lögmanns og er sáttargerðin dagsett 7. ágúst 1611 á Hólum. Í fjórðu grein hennar kemur m.a. fram að lögmaður lofi að láta dóm ganga um Háls í Kinn þegar það mál komi með réttum hætti fyrir sig hvort sem það yrði með dómi eða stefnu.

Á grundvelli þessa hefur Guðbrandur biskup úrskurðað um Torfunes en í kirkjustól Þóroddsstaðar 1840-1905 er eftirfarandi:

Úrskurður og Skipan Herra Guðbrands Biskups af dato þess 13da Decembris 1611

Kunugt giöri eg Guðbrandur Þorláksson Superintendens Hóla Stictis goðum mönnum með þessu minu opnu Bréfi, að með því Bóndin Biörn Benedicts Son hefur lagt í mitt vald þann helming í eiði Jörðini Torfunesi, sem Staðar Kyrkia hefur leingi mist og þarfnast með órettu, og nefndur Biörn þóktist eyga, þar fyrir skipa eg nefnda Eyði Jörð Torfunes aptur undir Kyrkiuna á Stað í Kin Sr Illuga til friáls Forræðis, so sem aðrar eygnir Staðar kyrkiu, og skal hann að nærstu Fardögum taka að ser þetta Eyðikot, en ef þeir Bræður Synir Þorkels vilia standa fyrir þessari hálfri Jörðu, og láta hana ekki lausa, þá skipa eg þo samt Sr Illuga at taka þat land að ser, en þeir skulu þá búast við því, að eg legg ekki niður þá Klögung Sem eg hefi uppbyriað Domkyrkiunar vegna, uppa þan helfming Sem þeim Bræðrum viðkémur í Hálsi, enn vilji þeir liúflega leggja af þetta land, svo sem Bóndin Biorn hefur nu giort, þá hefir eg lofað að lata þá Jorð áklögungarlaus, ella vist ekki! og til Sanninda hierum, þrikki eg minu Innsigli a þetta Bref, skrifað á Holum þann 13da Dag Dec. Anno 1611

Guðbrandur ÞorlaksSon á Holum med E. H.

...

Meðkennumst við Olafur OlafsSon og Magnus SigfússSon, at við voru þar hiá, sáum og heirðum, þá Biarni ÞorkelsSon gaf qvitt og fri í Biskups vald, allt þat tiltal, sem hann Biarni ætti, eða eyga mætti, til þess eyðikots sem kallast Torfunes, enn Hálsmenn kalla Minnaháls, sem leingi hefur ágreiningur um verit svo mikið eða lítið sem hans Parti svarar, þat skyldi nu her eptir vera fri Eygn Staðar Kyrkiu, átölulaus, af sér og sínum Erfingium, fór þessi giorningur fram með Handsolum þeirra a milli á Holum í Hialtadal þann 26ta Junij Anno 1612 og til Staðfestu hier um, skrifum við okkar nöfn hér undir með Egin hendi.

Olafur OlafsSon með Egin hendi Magnus SigfussSon með Egin hendi

...

Það meðkennumst við Olafur Jons son og Snorri Jóns son, með þessu okkar opnu Bréfi, at við vorum í hiá sáum og heirðum, þá Magnus Þorkels son gaf qvitt og frj, og í Biskupsvald, allt þat tiltal, sem Magnus Þorkels son ætti eða eyga mætti til þess eyði Kots, sem kallast Torfunes, enn Hálsmenn kalla Minnaháls, sá[?] sem ágreiningur hefur leingi um verit svo mikið sem hans

parti svarar, þat skyldi nu vera frí Eýgn Staðar Kyrkiu, átölulaus af sér, og sínum Erfingjum, fór þessi giörníngr fram með handsölum þeirra á milli á Grenjaðar Stað i aðalreik<i>adal þann 25a Julij Anno 1612 og til Staðfestu her um skrifum við okkar nofn með egin hendi

Snorri JonsSon með Egin hendi Olafur Jons Son⁵⁵²

Minnst er á að Þóroddsstaðarkirkja eigi Torfunes í umfjöllun um kirkjuna í máldagabók Guðbrands Þorlákssonar 1590-1616.⁵⁵³ Einnig er minnst á þetta í umfjöllun um Staðarkirkju í vísitasubók Þorláks Skúlasonar 1631⁵⁵⁴, eignaskrá Staðarkirkju frá 1686, en í henni líkt og kemur fram í kaflanum um Þóroddsstað er minnst á að Torfunes sé heimaland⁵⁵⁵ og vísitasíu Staðarkirkju frá 1687.⁵⁵⁶ Eignarhalds Staðarkirkju á Torfunesi er einnig getið í eignaskrá Þóroddsstaðarkirkju frá 1694 og í vísitasíum hennar 1702, 1715, 1748 og 1828.⁵⁵⁷

Í Þóroddsstaðarskjölum er skýrsla yfir eignir Þóroddsstaðarkirkju eftir máldögum og hefð sögð skrifuð 1599 af prestunum Ólafi Tómassyni og Gamla Ólafssyni eftir fornum skýrslum. Þar segir að Ófeigsstaðir og Torfunes liggi undir kirkjuna. Land þeirra sé skýrlega afmarkað merkigörðum á báðar hliðar og liggi milli:

... Þoroddstadar og Stóra Háls landeigna, nedann frá gamla Rángár Farveg til Fjalls og svo vestur umm Seljadal þverann uppá vestur fjöll, fylger Ofeigstöðum Selstada á Seljadal yfir frá Ófeigstada hnjúk, enn Torfunese fylger Selstada í grænumm við Gaunguskards minne.⁵⁵⁸

Samhljóða er afskrift séra Skúla Tómassonar í Múla af uppskrift, sem er staðfest 21. mars 1831 af E(íríki) Þorleifssyni, Pétri Jónssyni og Sigurði Benediktssyni hreppstjóra. Afskrift Skúla ber með sér að hafa verið send biskupi 10. febrúar 1843. Þar kemur fram að Ófeigsstaðir og Torfunes fylgi kirkjunni:

Til Þoroddstada Kjrku liggia Jardirnar Ofeigstadir og Torfunes, með öllu landi innann Merkgarda, sem þær Jardir hvör fyrir sig hafa skjra á bádar Sjdur, liggur land þejrra milli Þoroddstadar og StóraHáls landEigna, Nedan frá Gamla RángárFarveg til Fjalls, og so vestur um Seliadal þverann, uppá vestur Fjöll ...⁵⁵⁹

Þar segir ennfremur að Torfunesi fylgi selstaða í Grænum við Gönguskarðsmynni.

⁵⁵² Skjal nr. 2 (178) a-b.

⁵⁵³ Skjal nr. 2 (129) a-b.

⁵⁵⁴ Skjal nr. 2 (136) a-b.

⁵⁵⁵ Skjal nr. 2 (140) a-b.

⁵⁵⁶ Skjal nr. 2 (147) a-b.

⁵⁵⁷ Skjöl nr. 2 (149) a-b, nr. 2 (157) a-b, nr. 2 (159) a-b, nr. 2 (167) a-b og nr. 2 (171) a-b.

⁵⁵⁸ Skjal nr. 2 (76) a-b. Sbr. skjal nr. 2 (178) a-b, gamla máldagaskýrslu skrifaða 1599 af séra Ólafi Tómassyni og séra Gamla Ólafssyni.

⁵⁵⁹ Skjal nr. 2 (90) a-b.

Fram kemur í máldaga Þóroddsstaðar sem séra Illugi Helgason skrifaði árið 1644 að Ófeigsstaðir og Torfuness hafi ljósa landamerkjagarða á báðar síður og því sé óþarfi að þræta um land þeirra. Máldaganum til staðfestu settu þeir Sturli Árnason og Halldór Torfason nöfn sín.⁵⁶⁰

Afrit Eiríks Þorleifssonar prests úr gamalli máldagabók Norðursýslu á Grenjaðarstað er að finna í kirkjustól Þóroddsstaðar 1840 – 1905. Fram kemur að Þóroddsstaðarkirkja eigi Torfunes. Meira um þetta í kaflanum um Þóroddsstað.⁵⁶¹

Til er vitnisburður um landamerki Þóroddsstaðarkirkju frá 1696 þar sem vikið er að mörkum Torfuness:

... Kyrkiann ä Stad i Kinn ætte ecke óslited land ä millum Skialfanda fliótz og Rángár, utann frá Ärenda og framm i þann Gard, sem liggur Austann frá fyrrnefndu flíote og Vestur i gamla Rängär far Veg, Hvad þä var so kallad, Rædur þä Annar Gardur þaðann frá Vestur i móte þeim Garde sem liggur i fiallenu Og Skilur lönd ä mille Stóra Häls og Torfuness sem er heimaland Stadar Kyrkiu, og munu það Nýmæle Vjrdast meiga vilie Nockrer þessum Landamerkium Raska Nu ä þessum tímum ...⁵⁶²

Nánar er sagt frá vitnisburðinum í kaflanum um Þóroddsstað.

Torfunes er sagt heimaland Þóroddsstaðarkirkju í úttekt hennar 1748.⁵⁶³

Í lögfestu séra Sæmundar Jónssonar fyrir Þóroddsstað frá 6. júní 1761 eru landamerki heimalandsins og kirkjujarðanna tilfærð sem ein heild. Landamerki Torfuness koma því ekki skýrt fram nema hvað varðar mörkin við Háls en um þau segir:

... ad Sunnann frá garde þeim sem liggur Vestur frá Flióte i það Kýlfar sem ad fornu Hefur Kallad Vered gamle Rängär Farvegur, Rædur þä sä Farvegur Effter sem hann liggur til Sudurs og Sudvesturs Framm effter Fætenum þar til sä gardur Kiemur i Hann ad ofann frá Ränga, sem liggur rett Vestur i móte þeim landamerkia garde, er Kiemur ofann ur fiallenu og Skilur Lönd millum Häls og Torfuness.⁵⁶⁴

Að öðru leyti vísast í fyrrnefnda lögfestu í umfjöllun um Þóroddsstað.

Þegar Þóroddsstaður var afhentur árið 1809 var eftirfarandi skráð:

Undir þetta Beneficium liggja Hiáleigurnar ... Torfunes dto med 1u Kúgilde, og 50 al. Landsk. ...⁵⁶⁵

Torfunes er getið á meðal kirkjujarða Þóroddsstaðar í lögfestu séra Eiríks Þorleifssonar frá 12. maí 1828. Þegar hann lögfestir Seljadal þá getur hann garðs sem

⁵⁶⁰ Skjal nr. 2 (77).

⁵⁶¹ Skjal nr. 2 (178) a-b.

⁵⁶² Skjal nr. 2 (174) a-b.

⁵⁶³ Skjal nr. 2 (174) a-b.

⁵⁶⁴ Skjal nr. 2 (72) a-b.

⁵⁶⁵ Skjal nr. 2 (176) a-b.

skilur Háls og Torfunes og liggur til fjalls. Lögfestan var lesin upp á manntalsþingi á Ljósavatni 16. maí 1828.⁵⁶⁶

Eiríkur Þorleifsson skráði minnisgrein um Þóroddsstað og eignir hans eftir 1832 en fyrir 1834. Þar kemur fram að Torfunes sé hjáleiga Þóroddsstaðar. Eiríkur skráði hið sama í kirkjustól Þóroddsstaðarkirkju 1840-1905. Meira er sagt um málin í kaflanum um Þóroddsstað.⁵⁶⁷

Jarðabók Árna og Páls frá 1712 sagði jörðina heimaland Þóroddsstaðar eins og Ófeigsstaði, úrskipt aðeins að túni og engjum.⁵⁶⁸

Torfunes er hjáleiga Þóroddsstaðar og hefur kjarrskóg til eigin nota samkvæmt jarðamatinu 1804.⁵⁶⁹

Torfunes er ekki metið í jarðamatinu 1849-1850. Þar segir um landið:

Land bæði lítið og ljett; eingin útbeit; vesöl málnytta. ...⁵⁷⁰

Í fasteignamatinu 1916-1918 er staðfest að landamerki Torfuness hafi verið þinglesin 1908. Eftirfarandi upplýsingar um Torfunes eru einnig fengnar úr matinu:

Búfjárhagar. Beitland þröngt, og skjóllítið. Gripabeit góð, en sauðfjárbeit fremur léleg, og snjóþungt. Landið nærri. Fjárgeymsla í meðallagi. ... Jörðinni fylgir sérstakt afréttarland, nægilegt fyrir hana.⁵⁷¹

Vegna fyrirhugaðrar sölu á kirkjujörðinni Torfunesi var hún virt til söluverðs þann 11. júlí 1908. Þar segir m.a. að bærinn og túnið liggi neðst við rætur Kinnarfjalls örskammt vestan við Rangá. Engjarnar eru að mestu vestan Rangár á alla vegu út frá túninu. Þær eru sæmilega grasgefnar, hálfdeigjur, mólendi og fjallsgeirar. Sumarhagar eru góðir og hentugir. Vetrarríki er sagt vera í meira lagi.⁵⁷²

Landamerkjabréf Torfuness var útbúið 1. apríl 1908. Það var þinglesið á manntalsþingi sama ár. Landamerkin eru svohljóðandi:

Að norðan nálægt miðsvegar milli Ófeigsstaða, hjáleigu frá Þóroddsstað, og Torfuness ræður gamall merkigardur ofan frá fjallsbrún og niður að Rangá; þá ræður bein lína úr honum, austur yfir Rangá í svonefndan Ófeigsstaðakíl, er svo ræður merkjum eins og hann liggur austur eftir Fætinum að vesturendanum á svonefndum Ófeigsstaðamerkigardi, er skilur lönd á milli Hóls í Kinn og Ófeigsstaða austur við Skjálfandafljót. Frá austurenda garðs þessa liggur kílfar, sem enn er kallað gamli Rangárfarvegur suðvestur [leiðrétt úr, suðaustur] eftir Fætinum og skilur hann lönd að sunnan milli Hóls og Torfuness þar til sá garður kemur í hann að ofan frá Rangá, sem liggur á móti þeim landamerkjagardi, er kemur ofan úr fjallinu, vestan Rangár og skilur

⁵⁶⁶ Skjal nr. 2 (75) a-b.

⁵⁶⁷ Skjöl nr. 2 (177) og nr. 2 (178).

⁵⁶⁸ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 118.

⁵⁶⁹ Skjal nr. 2 (61).

⁵⁷⁰ Skjal nr. 2 (65) a-b.

⁵⁷¹ Skjal nr. 2 (68).

⁵⁷² Skjal nr. 2 (279).

land á milli Hals og Torfuness upp á fjallsbrún; þá er upp á fjallsbrún kemur, ráða merkjum að utan og sunnan beinar línur úr hinum áður nefndu merkjagöðum yfir Seljadal þveran upp á brúnir vesturfjalla.⁵⁷³

Fram kemur að landamerkin séu gerð eftir fornum skjölum og skilríkjum. Undir bréfið skrifa eftirtaldir menn nöfn sín til samþykkis landamerkjunnar: Jón Arason umráðamaður Þóroddsstaðarprestssseturs og hjáleigunnar Ófeigsstaða, Einar Sigurgeirsson ábúandi Torfuness, Baldvin Baldvinsson eigandi og ábúandi Háls, Sigurður Jónsson eigandi 1/7 Hóls og Hans Kristjánsson eigandi og ábúandi 6/7 Hóls.

Virðingargerð Torfuness, sem var samin 11. júlí 1908, var lögð fram í aukarétti á Húsavík 25. janúar 1909.⁵⁷⁴ Við sama tækifæri var lagt fram afrit af landamerkjabréfi Torfuness frá 1. apríl 1908.

Ekkert varð af sölu Torfuness í þetta skiptið en önnur virðingargerð var framkvæmd 20. október 1915. Þar kemur m.a. fram að Torfuness hafi nú hrein og uppperð landamerki. Ennfremur segir:

Bærinn og túnið liggur neðst við Kinnarfjall. Landeignin er mest í fjallshlíðinni og svo sljettlendið, báðum megin Rangár. Einnig fylgir jörðinni nokkurt land vestur á Seljadal, eptir framhaldi merkjalínanna að norðan og sunnan. Landeignin er fremur lítil en allvel gróin neðan við fjallsbrún. Sumarhagar mega heita góðir, það sem þeir ná til, en vetrarríki er vanalega mikið.⁵⁷⁵

Engjar jarðarinnar eru sagðar breytilegar; mýrlendi, hálfdeigjur, móar og fjallsgeirar. Torfuness var selt Vilhjálmi Friðlaugssyni og er afsalið dagsett 30. maí 1916.⁵⁷⁶

5.30 Ófeigsstaðir

Í máldögum Auðunar rauða Þorbergssonar frá 1318 kemur fram að Þóroddsstaðarkirkja eig Ófeigsstaði.⁵⁷⁷ Þetta er ítrekað í máldögum Péturs Nikulásssonar frá 1394⁵⁷⁸ og Ólafs Rögnvaldssonar sem teknir voru saman árið 1461 og á næstu áratugum (1461-1510).⁵⁷⁹

Ófeigsstaðir, í eyði, eru eign Þóroddsstaðarkirkju skv. vísitasú 1431.⁵⁸⁰

Til er í tveimur afritum skýrsla yfir eignir Þóroddsstaðarkirkju eftir máldögum og hefð frá 1599. Þar segir að Ófeigsstaðir og Torfuness liggi undir kirkjuna. Land þeirra sé skýrlega afmarkað merkigörðum á báðar hliðar og liggi milli Þóroddsstaðar

⁵⁷³ Skjal nr. 2 (40) a–b.

⁵⁷⁴ Skjal nr. 2 (279).

⁵⁷⁵ Skjal nr. 2 (281).

⁵⁷⁶ Skjal nr. 4 (98).

⁵⁷⁷ Skjal nr. 2 (185).

⁵⁷⁸ Skjal nr. 2 (191).

⁵⁷⁹ Skjal nr. 2 (201).

⁵⁸⁰ Skjal nr. 2 (197).

og Stóraháls landeigna neðan frá gamla Rangárfarvegi til fjalls og svo vestur um Seljadal þveran upp á vesturfjöll. Ennfremur segir þar:⁵⁸¹

... fylger Ófeigstöðum Selstada á Seljadal yfir frá Ófeigstada hnjúk, ...

Guðbrandur biskup Þorláksson getur þess í bréfi til Þóroddsstaðarprests, 2. mars 1601, að hann hafi síðast er hann vísiteraði Þóroddsstað riðið um land það sem kirkjunni tilheyrði suður frá sér. Þar hafi hann séð tvö eyðikot með girðingum og landamerkjum og hafi annað þeirra nefnt verið Ófeigsstaðir eftir gömlu nafni. Nánar er fjallað um málið í kaflanum um Torfunes.⁵⁸²

Afrit af vitnisburðum frá því í byrjun 17. aldar, um eignir Þóroddsstaðar, eru skráð í kirkjustól Þóroddsstaðar 1840–1905. Þar kemur fram að kirkjan eigi Ófeigsstaði. Meira er fjallað um þetta í kaflanum um Torfunes.⁵⁸³

Í máldaga Þóroddsstaðar, sem bréfaður var af séra Illuga Helgasyni árið 1644 er í lýsingu á staðháttum á Gönguskarði komið inn á landamerki Ófeigsstaða. Þar segir:

Tiarna Hverfed eistra Og Vestra sem Máldagenn Nefner er Selfór á Gaunguskarde (i Háfum Fiallgarde Hier fyrer ofann bæna ligg<i>ande) og er nú þetta sú Fasteign Stadar Kyrkiu sem eg af veit Med Seliadal Hier fyrer Ofann Og Heima lande Stadar i kinn, alt ut under Vothamra Og sudur i Ófeigstada landa Merkia gard ...⁵⁸⁴

Jafnframt er þess getið að Ófeigsstaðir og Torfunes hafi ljósa landamerkjagarða á báðar síður og því sé engin þörf að þræta um land þeirra. Þeir Sturli Árnason og Halldór Torfason setja nöfn sín undir máldagann honum til staðfestu.

Minnst er á að Þóroddsstaðarkirkja eigi Ófeigsstaði í umfjöllun um kirkjuna í máldagabók Guðbrands Þorlákssonar 1590-1616.⁵⁸⁵ Einnig er minnst á þetta í umfjöllun um Staðarkirkju í vísitasubók Þorláks Skúlasonar 1631⁵⁸⁶, eignaskrá Staðarkirkju frá 1686, en í henni líkt og kemur fram í kaflanum um Þóroddsstað er minnst á að Ófeigsstaðir séu heimaland⁵⁸⁷ og vísitasíu Staðarkirkju frá 1687. Eignarhalds Staðarkirkju á Ófeigsstöðum er einnig getið í eignaskrá kirkjunnar frá 1694 og í vísitasíum hennar frá 1702, 1715, 1748 og 1828.⁵⁸⁸

⁵⁸¹ Skjöl nr. 2 (76) a-b og nr. 2 (90) a-b. Sbr. skjal nr. 2 (178) a-b, gamla máldagaskýrslu skrifaða 1599 af séra Ólafi Tómassyni og séra Gamla Ólafssyni.

⁵⁸² Skjal nr. 2 (289).

⁵⁸³ Skjal nr. 2 (178) a-b.

⁵⁸⁴ Skjal nr. 2 (77).

⁵⁸⁵ Skjal nr. 2 (129) a-b.

⁵⁸⁶ Skjal nr. 2 (136) a-b.

⁵⁸⁷ Skjal nr. 2 (140) a-b.

⁵⁸⁸ Skjöl nr. 2 (149) a-b, 2 (157) a-b, 2 (159) a-b, 2 (167) a-b og 2 (171) a-b.

Ófeigsstaðir eru sagðir heimaland Þóroddsstaðarkirkju í úttekt á henni frá 1748.⁵⁸⁹

Í lögfestu séra Sæmundar Jónssonar fyrir Þóroddsstað frá 6. júní 1761 eru landamerki heimalandsins og kirkjujarðanna tilfærð sem ein heild. Landamerki Ófeigsstaða koma því ekki skýrlega fram en annars vísast á umrædda lögfestu.⁵⁹⁰

Við afhendingu Þóroddsstaðar árið 1809 var eftirfarandi skráð:

Undir þetta Beneficium liggja Hiáleigurnar Ofeigstadir med 1u Kúgilde og 80u ál. Landskuld ...⁵⁹¹

Í lögfestu séra Eiríks Þorleifssonar frá 12. maí 1828 eru Ófeigsstaðir taldir meðal kirkjujarða Þóroddsstaðar. Lögfestan var lesin upp á manntalsþingi á Ljósavatni 16. maí 1828.⁵⁹²

Að sögn Jarðabókar Árna og Páls frá 1712 voru Ófeigsstaðir heimaland Þóroddsstaðar, aðeins úrskipt túni og engjum, en úthögum ekki.⁵⁹³

Samkvæmt jarðamatinu 1804 eru Ófeigsstaðir ein hjáleigna Þóroddsstaðar. Einnig kemur þar fram að jörðin hafi kjarrskóg til eigin nota.⁵⁹⁴

Ófeigsstaðir voru ekki metnir samkvæmt jarðamatinu 1849-1850. Þar stendur einnig:

... land lítið og ljett; málnytta í meðallagi. ...⁵⁹⁵

Fram kemur í fasteignamatinu 1916-1918 að ekki finnist þinglesin landamerki fyrir Ófeigsstaði en þau hafi verið ákveðin með landaskiptagerð 21/5 1915. Eftirfarandi upplýsingar um Ófeigsstaði eru einnig fengnar úr matinu:

Búfjárhagar. Sumarheit d-ágóð fyrir allan búpening. Landþröngt, skjólalítið og snjóþungt. ... Fjárgeymsla í meðallagi. ... Jörðinni fylgir upprekstrarland nægilegt fyrir hana.⁵⁹⁶

Virðingargerð var framkvæmd þann 20. október 1915 á kirkjujörðinni Ófeigsstöðum. Þar kemur m.a. fram að Ófeigsstaðir hafi nú hrein landamerki gagnvart Torfunesi að sunnan og Þóroddsstað að norðan en landaskipti gagnvart Þóroddsstað fóru fram 20. maí 1915. Við umrædd landaskipti bættist 80 faðma breið landræma við Ófeigsstaði frá Þóroddsstað eftir þeim notkunarkerkjum sem gilt höfðu síðustu árin. Í virðingargerðinni segir ennfremur:

Bærinn og túnið er neðst við rætur Kinnarfjalls og liggur landeignin mest frá austri til vesturs: frá Skjálfandafljóti og allt á fjallið upp. Á Seljadal, vestur, er

⁵⁸⁹ Skjal nr. 2 (174) a-b.

⁵⁹⁰ Skjal nr. 2 (72) a-b.

⁵⁹¹ Skjal nr. 2 (176) a-b.

⁵⁹² Skjal nr. 2 (75) a-b.

⁵⁹³ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 117.

⁵⁹⁴ Skjal nr. 2 (61).

⁵⁹⁵ Skjal nr. 2 (65) a-b.

⁵⁹⁶ Skjal nr. 2 (68).

og landeign 1/3 á móts við Þóroddsstað. Landeignin er fremur lítil en allvel gróin.⁵⁹⁷

Sumarhagar eru taldir fremur góðir en vetrarríki er að sögn vanalega mikið. Ófeigsstaðir voru seldir Baldvin Baldvinsyni og er afsalið dagsett 30. maí 1916.

Landamerkjabréf fyrir Ófeigsstaði var útbúið í maí 1919. Það var þinglesið þá um vorið. Í því stendur eftirfarandi:

Að sunnan frá Skjálfandafljóti ræður Merkjagarður milli Hóls og Ófeigsstaða vestur í Ófeigsstaðakíl, ræður hann svo norð vestur Fótinn uns komið er gegnt Torfunessmerkjum. Greina þar löndin merkjavörður vestur til Rangár í garð vestan árinna, er síðan ræður merkjum á fjallsbrún. Þaðan bein stefna yfir Grjótin og Seljadal þveran upp á há brúnir Vesturfjalla. Á Seljadal vestan ár eiga Ófeigsstaðir 1/3 lands milli merkja Torfuness og Syðri Leikskálaá og er sú spilda syðst afmörkuð vörðum.

Að austan ræður Skjálfandafljót, syðst meginfljótið en síðan austurkvísl, austan við Staðarbakka.

Að norðan eru merkin eftir vörðum yfir Staðarbakka og þaðan eftir Vírgirðingu yfir Fótinn í vorðu við brekkurrætur Þaðan bein lína í há vestur yfir Grjótin og Seljadalsá.⁵⁹⁸

Baldvin Baldvinsson, eigandi Ófeigsstaða, skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af: Friðgeiri Kristjánssyni ábúanda Þóroddsstaðar, Vilhjálmri Friðlaugssyni eiganda Torfuness, Hans Kristjánssyni eiganda Hóls og Sig(urði) Sigurðssyni umráðamanni Þóroddsstaðar.

Ófeigsstaðir voru afsalaðir ábúanda 30. maí 1916.⁵⁹⁹

Nýbýlið Rangá var stofnað á þriðjungi Ófeigsstaða árið 1946. Síðar fékk Rangá helming lands gömlu Ófeigsstaða, norðurhluta landsins.⁶⁰⁰

Jón Sigurðsson í Yztafelli segir Ófeigsstaði hafa hlotið mikið land og orðið vænsta jörð við landskipti frá Þóroddsstað og eiga land þvert vestur frá fljóti til háfjalla vestan Seljadals. Þar á dalnum heiti Ófeigsstaðasel.⁶⁰¹

5.31 Þóroddsstaður

Í máldögum Auðunar rauða frá 1318 kemur fram að til Þóroddsstaðarkirkju liggi allt heimaland⁶⁰²

⁵⁹⁷ Skjal nr. 2 (280).

⁵⁹⁸ Skjal nr. 2 (37).

⁵⁹⁹ Skjal nr. 4 (86).

⁶⁰⁰ Byggðir og bú Suður-Þingeyinga 1985, bls. 174, 175. Skjal nr. 4 (87).

⁶⁰¹ Jón Sigurðsson: Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla, bls. 187.

⁶⁰² Skjal nr. 2 (185).

Þetta er ítrekað í máldögum Péturs Nikulássonar frá 1394⁶⁰³ og Ólafs Rögnvaldssonar sem teknir voru saman árið 1461 og á næstu áratugum (1461-1510).⁶⁰⁴

Í þessum áðurnefndu máldögum kemur fram að Þóroddsstaðarkirkja eigi Tjarnahverfi eystra og vestra. Heimildir um Tjarnahverfi hafa verið dregnar saman í sérstakan undirkafla hér á eftir.

Skúli Tómasson skrifaði upp skýrslu um eignir Þóroddsstaðarkirkju frá 1599. Þrír menn votta að uppskriftin sé rétt skrifuð eftir fornaldarskjölum að Finnsstöðum 21. mars 1831 en uppskriftin ber með sér að hafa verið send biskupi 10. febrúar 1843. Í skýrslunni segir varðandi eignir og landamerki Þóroddsstaðar að kirkjan eigi:

... allt Hejmaland, að þessum [yfirstrikað: Ummerkjum] takmörkum: Midur Stóri Vothamar er landaskylrúm að Nordann, enn Ofeigstada merkigardur að Sunnann, frá Skiálfanda Fljóti, og Vestur um Seliadal þverann, til hædstu Brúnar vesturfjalla. ... Þoroddstadar Hejmalande fylgir ogso fra Alda Ödli allur midhluti Náttfara vykna, með öllum landslejugögnum og Gjædum, til Fialls og Fjöru, milli Svinár og Ofeigshellirs. Til Þoroddstada Kjrku liggia Jardirnar Ofeigstadir og Torfunes, með öllu landi innann Merkigarda, sem þær Jardir hvör fyrir sig hafa skjra á bádar Sjdur, liggur land þejrra milli Þoroddstadar og StóraHáls landEigna, Nedan frá Gamla RángárFarveg til Fjalls, og so vestur um Seliadal þverann, uppá vestur Fjöll; fylgir Ofeigstöðum Selstada á Seliadal, yfir frá Ofeigstada Hnjúk; Enn Torfunesi fylgir Selstada i grænum, vid Gaunguskards Mynni. Her að auk á Kirkiann á Þóroddstad Gaunguskard allt að austan, og Selstöðu þar; [síðan kemur lýsingin á mörkum Tjarnahverfa, sjá kaflann um þau]...⁶⁰⁵

Sambærileg afskrift er til frá séra Eiríki Þorleifssyni, með sömu vottum og skýrslan sögð skrifuð 1599 af prestunum Ólafi Tómassyni og Gamla Ólafssyni eftir fornum skjölum.⁶⁰⁶

Máldagabók Guðbrands Þorlákssonar 1590-1616 greinir frá eftirfarandi:

Kyrkia a Stad I Kinn

Hun a allt heima land, og þar til Ofeigs stadi, torfunes, og tiarna huerfi hid eystra og vestra, haalfs hundradz skögur I Manaf: Reki I vök vt, þridiungur af toltfungi allz huals, Sýdan skal þridiungur allz huals til þessarar kirkiu, öll trie skiemri enn 20 feta tueir hlutir hinz stærra vidar, vt fra ofeigs helli, til miosyndis, haalfur aattungur hualreka og vidar, og I flutningum, millum ösa, haalfur flutningur huals og vidar, huort sem er fluttur eda rekinn, vestur fraa Biarnar aa til Sennungar vökur, haalfur aattungur hualz og vidar, huort sem er

⁶⁰³ Skjal nr. 2 (191).

⁶⁰⁴ Skjal nr. 2 (201).

⁶⁰⁵ Skjal nr. 2 (90) a-b. Gamalíel Ólafsson hélt Þóroddsstað 1599-1608, sbr. Sveinn Níelsson, *Prestatal og prófasta*, bls. 298.

⁶⁰⁶ Skjal nr. 2 (76) a-b. Sbr. skjal nr. 2 (178) a-b, gamla máldagaskýrslu skrifaða 1599 af séra Ólafi Tómassyni og séra Gamla Ólafssyni.

fluttur eda Rekinn, torf skurdur I Bergstada landj 4 tolf fedmingar, vidum I Stadarhollt Anno christi 1471. ...⁶⁰⁷

Vísitasúbók Jóns Vigfússonar 1685 - 1687 segir svo:

Anno 1686 þann 26 februarj Manadar Skodud og Vppskrifud kyrkian ad Stad I Kinn med Synum ornamentis, eignum kuikum og daudum og ehr So a Sig komed sem hier Stendur Sierhuort. ... Þesse heima lond Nu bigd a Stadurenn, torfu Nes og Ofeigstader, gialdast syner 10 aurar af huoriu. [sleppt er rekaupptalningu, sem kemur í Náttfaravíknakafla], torfskurd I bergstada Lande 4 12 fedmyngar. Vidan I Stadar hollte, Tiarna huorfe Eystra og Vestra halfs hundradz, Skögur I Manafelle. ...⁶⁰⁸

Í vísitasíu Jóns biskups Vigfússonar á Stað í Kinn 11. ágúst 1687 segir:

Enn Maldaga Book Su Sem fir [Strikað yfir, af] er anefnd I þessare visitatiu og herra Thorlakur er fyrrskrifadur helldur ad til þessarar kyrkiu Liggie heimaland, ofeigstader Torfunes Tiarnahuerfe Eistra og Vestra, hals hundradz Skogur I manafelli, [sleppt er rekaupptalningu, sem kemur í Náttfaravíknakafla], Torfskurdur I Bergstada Landj, 4 tolf fedmingar, Vidan i Stadarhollt, Skögur j fellj fyrer nedann Götur. ... Hier ad auke frammlagde nu presturenn Sr Jón Þorgrijms Son, dóm Sal. Herra Gudbrands med 3 hangandj Insiglum Vidvijkiandi Gagnsmunum af NáttfaraVijkum. ...⁶⁰⁹

Samkvæmt eignaskrá Staðar í Kinn frá 1694 á kirkjan:

... allt heimaland, og þar til Ófeigs Stade og Torfunes, og Tiarnahuerfi hid Eystra og Vestra ...⁶¹⁰

Hið sama kemur fram í vísitasíum Staðarkirkju frá árunum 1702, 1715, 1748 og 1828.⁶¹¹

Þóroddsstaður var vísiteraður af prófasti 7. október 1705. Í vísitasíunni stendur:

5° Effterspurde Prófasturenn vmm Kirkiunnar Stól, og framm lagde Heidurlegur Sr. Jón Thorgrýmsson 1) Dóm Her. Gudbrands vmm Náttfaravýkur Med þremur innsiglum. 2) Vitnesburd Gunnsteinn Stullasonar vmm lóðarfiska J Náttfaravýkum med tueymur Jnnsiglum 3) Vitnesburd Olafs prests Thomassonar med einu innsigle 4) Vitnesburd Einars Runólfs Sonar med einu Jnnsigle, alla Viduýkiannde Náttfaravýkum, A pergamennt 5° Kirkiunnar Máldaga A pergamennt Rotenn med einu Jnnsigle 6) Copiu Af Máldagabók Thorláks Biskups Vnnderskrifada, Vmm landeygn kirkiunnar, Reka og Skóg. 7) VppSkrift Kirkiunnar og Stadarenn, giorda af Sal. Prófastenum Sr. Skula Thorlákssine Anno 1677 11 Julij. 8)

⁶⁰⁷ Skjal nr. 2 (129) a-b.

⁶⁰⁸ Skjal nr. 2 (140) a-b.

⁶⁰⁹ Skjal nr. 2 (147) a-b.

⁶¹⁰ Skjal nr. 2 (149) a-b.

⁶¹¹ Skjöl nr. 2 (157) a-b, 2 (159) a-b, 2 (167) a-b og 2 (171) a-b.

frammvísade Heidurlegur Sr. Jón Thorgrýmsson vppskrifud bref og Skilrýke Stadarkirkju af Sr. Jlluga Helgasine, enn Vnnderskriffud af tueýmur Mönnum. Sturla Arnasine, og halldore Torfasine, og tíáer Sig ecke kunna ad giöra Meýre Skil A Kirkiustólnumm.⁶¹²

Úttekt var gerð á Þóroddsstað þann 23. júlí 1748. Í henni kom eftirfarandi fram varðandi skjöl:

Epter spurde Uttektarmadurenn hvert Kyrkiunne og Beneficio filgde nockur Skiöl og Document, og frammvísade Æru Verdigur Sr. Sæmundur Jonsson 5 Kalfskins Bref, eitt þeirra daterad 1580 med þremur Jnnsiglum ad mestu heilum, en 4um afbrotnum, sem er álit Hr. Gudbrands B(isku)ps um Eigner þessa Beneficii i Víkum ut, annad er Vitnisburdur um Máldaga utskriffit Stadarkyrkiu af Hóla DómKyrkiu-Bockum under tveggia Manna Jnnsiglum, annad þeirra heillt hitt i burtu, daterad 1599. Þridia er Vitnisburdur Einars Runolfssonar med heilu Jnnsigle 1567 um lodarfiska tekiur Stadar Presta í Nattfara Víkum - fiórda Vitnisburdur Gunnsteins Stullasonar og Þorgríms Þolleifssonar med 2ur heilum Jnnsiglum um Sama efne, dat. 1601. fimta er Vitnisburdur Olafs Prests Thomassonar um hid sama med heilu Jnnsigle 1604. Eirnenn frammvísadest hier á pappir umþeinking Hr. Gudbrandz um Stadar eigner i Víkum dat. 1613. med hans Eigenn underskriffit. [Síðan eru taldar visitazíur og úttekt]. Auk þessa framm koma hier Vitnesburder ymsra Manna um Máldaga og eigner Stadar Kyrkiu med gamallre hönd á Pappír í quartforme a 12 blöðum. ...⁶¹³

Afrit af vitnisburðum frá því í byrjun 17. aldar, um eignir Þóroddsstaðar, eru skráð í kirkjustól Þóroddsstaðar 1840–1905. Hefur það væntanlega verið gert vegna deilna um Torfunes (sjá þar). Þarna er vikið að Gönguskarði og Tjarnahverfum og selstöðu.

Helgi Þórisson vottaði og prestarnir Þorsteinn Illugason í Múla og Ólafur Tómasson á Hálsi báru honum vitni:

Svofeldan Vitnisburð ber Eg Helgi Þórisson at Eg bió i Kinn á Geirbiarnar stoðum i 10 ár, þá Sr. Sigfus heitin Guðmundsson hieldt Stað i Kinn og samfeld 13 ár átta Eg Kyrkju Sokn til Staðar, heirða Eg at Sigfus Prestr logfesti Staðin, og Kyrkiunar Eýgn með Jtölum, Ófeigstaði, Torfunes Tiarnahverfin eystra og vestra á GaunguSkarði, ... heirda Eg sagt, at þá Sr. Sigfus heitin Guðmunds son kom til Staðar, hefði Magnus Jóns son, sem þá átti Háls, fært Sigfúsa Presti Álfar Egg af Gaunguskarði, og sagt hönum að hann ætti þaug, [hér er fellt úr það sem lýtur að Torfunesi og Hálsi] og til sanninda her um, set Eg mitt Jnsigli fyrir þennan minn vitnisburð, hvör

⁶¹² Skjal nr. 2 (237) a-b.

⁶¹³ Skjal nr. 2 (245) a-b.

skrifaður var að Höfða i Höfðahverfi þann 26ta dag Martii, árum eftir Guðs burð 1601⁶¹⁴

Um vitnisburði Helga, sjá Torfunes.

Ívar Bergþórsson vottaði og Oddur Jónsson og Ólafur Tómasson prestar báru honum vitni:

Það meðkenni Eg Ivar Bergþors Son, með því öllum er skyldt Sannleikanum vitni at bera, og Eg er til þessa krafður, að Eg var heimilismaður Sr. Sigfúsa heitins Guðmunds Sonar á Stað i Kinn 4r ár samfleitt, ... Sömuleiðis vissa Eg at Þorkell Magnuss Son magur Sr. Sigfusa heitins, hafði til láns af opt nefndum Sigfúsa Presti Selstöðu i tiarnahverfi á gaunguSkarði, þegar han bió á Hálsi i Kinn. ... og til Sanninda hier um, set Eg fyrir neðan minn vitnisburð mitt Jnnsigli, giefin og skrifaður á Sigurðarstoðum i Bárðardal þan 13d<a> dag Juli 16[síðustu tölurnar ólæsilegar].⁶¹⁵

Þorbjörg Jónsdóttir gaf vitnisburð um selstöðu á Gönguskarði:

Svofeldan vitnisburð ber Eg Þorbiorg Jónsdóttir, að Eg átti heima á Hálsi i Kinn hiá Þorkeli Magnuss syni og Eg var Selraðskona hans á gaunguskarði, og eigi vissi Eg annad né heirði en að nefndur Þorkell hefði þá Selfor til láns af Siera Sigfúsa á Stað, o[g] þá Ingibiorg dótt<ir> Sr. Sigfusa kona Þorkels andaðist, var [Eg] á Hálsi, og kom Eg út til Staðar með Þorkieli hússbónða min[um] á Sunudagin i Fardögum, og heirða Eg Sigfusa Prest tala við Þorkel Magnuss son, at hann hefði nú i 15 ar lieð honum Þorkeli þá Selför á gaunguskarði, með nokkrum fleiri orðum, sem Eg ekki vil setia i þennan vitnisburð, og það sagðist Sr. Sigfús giört hafa hennar vegna, sem þa var i mold komin. her eptir má Eg svérja ef þurfa þikir!

...

Þat meðkennum við undirskrifaðir, að við heirðum Þorbiörgu jonsdóttir bera svo látandi vitnisburð, sem hér fyrir ofan skrifaður stendur og til Sannenda herum eru okkar nöfn her undir sett arit 1611 Hallur Þórarins Son og Jon BiörnsSon⁶¹⁶

Máldagi Þóroddsstaðar var bréfaður af séra Illuga Helgasyni árið 1644. Þar er fjallað um Tjarnahverfi, sjá undirkaflann um Tjarnahverfi. Segir Illugi það fasteign Staðarkirkju sem hann viti um:

Med Seliadal Hier fyrer Ofann Og Heima lande Stadar i kinn, alt ut under Vothamra Og sudur i Ofeigstada landa Merkia gard; því Kotenn bæde Ofeigstader og Torfunes hafa liósa landa Merkia garda á bádar Sydur, so ad eingenn þórf er ad þræta umm þeirra land.⁶¹⁷

⁶¹⁴ Skjal nr. 2 (178) a-b.

⁶¹⁵ Skjal nr. 2 (178) a-b.

⁶¹⁶ Skjal nr. 2 (178) a-b.

⁶¹⁷ Skjal nr. 2 (77).

Þeir Sturli Árnason og Halldór Torfason settu nöfn sín undir máldagann og vottuðu með því að séra Illugi hafi farið satt og rétt með.

Til er svohljóðandi vitnisburður um landamerki Þóroddsstaðarkirkju frá 1696:

Það er góðum mönnum kunnugt og vitannlegt að við under skrifader menn vorum börn fædder ä Stad i Kinn og þar uppalder til full tiida manns alldurs Ära svo og framm veiges þar Heimeles faster Jnn til þess að Vid Vorum komner ä fertugs Alldur og Hejrdum Vid Alldrej Ägreining eda efa seme af Nockrum manne ad Kyrkiann ä Stad i Kinn ætte ecke óslited land ä millum Skialfanda fliótz og Rángár, utann frá Ärenda og framm i þann Gard, sem liggur Austann frá fyrrnefndu fliote og Vestur i gamla Rängär far Veg, Hvad þä var so kallad, Rædur þä Annar Gardur þadann frá Vestur i móte þeim Garde sem liggur i fiallenu Og Skilur lönd ä mille Stóra Häls og Torfuness sem er heimaland Stadar Kyrkiu, og munu þad Nýmæle Vjrdast meiga vilie Nockrer þessum Landamerkiom Raska Nu ä þessum tímum, og þessum Vitness burdar ordum til frekare stad feste Skrifum Vid ockar Nöfn ä þetta Vitness burdar blad ad Itrafialle i Adalreikiadal Hvert ut var giefed þann 7 dag Junji þess ärs 1696.

Helge Jllugason m E H. Jon Illugason m E H.⁶¹⁸

Lögfesta séra Jóns Þorleifssonar í Múla fyrir Syðri-Leikskálaá frá 21. apríl 1749 tilfærir eftirfarandi mörk milli hennar og Þóroddsstaðar:

J þridiu grein ä Leikskäla AA Sydre, land uppä Seliadal, allt frá Leikskäla är gile, framm i Sandskard J þann læk sem rennur utann undir Diupa dal, þar sem kalladur er Längemelur, rædur so lækur sä úr Sandskarde og ofann i ä, og þvert vestur i Sperdlagil.⁶¹⁹

Sæmundur Jónsson prestur á Þóroddsstað lögfesti land kirkju sinnar 6. júní 1761 til eftirfarandi takmarka:

Lög feste eg allt Heimaland þessarar Þoroddstadar Kyrkiu, Ófeig stade, Torfunes, Stadarfót, og Stadarbacka med þessum landamerkiom ad Sunnann frá garde þeim sem liggur Vestur frá Flióte i þad Kylfar sem ad fornu Hefur Kallad Vered gamle Rängär Farvegur, Rædur þä sä Farvegur Effter sem hann liggur til Sudurs og Sudvesturs Framm effter Fætenum þar til sä gardur Kiemur i Hann ad ofann frá Ränga, sem liggur rett Vestur i móte þeim landamerkia garde, er Kiemur ofann ur fiallenu og Skilur Lönd millum Häls og Torfuness.

...

Enn ad utann verdu eru Landamerke /: So kallader / Vothamrar, giegnt ur þeim ä bädar syður til Vesturs allt uppä Seliadal, Enn til Austurs ofann i Fliót;

⁶¹⁸ Skjal nr. 2 (174) a-b.

⁶¹⁹ Skjal nr. 2 (86) a-b.

Sömuleidess lög feste eg Seliadal og Gaunguskard allt Jnn ad Þreingslum –
Nema þau Jtök sem adrer menn med Rettu ä þvj eiga; ...⁶²⁰

Lögfestan var lesin á manntalsþingi að Ljósavatni 8. júní 1761 og aftur á sama stað 8. maí 1762, 13. maí 1763, 5. júní 1764 og 17. maí 1765.

Lesin var upp lögfesta séra Sæmundar Jónssonar fyrir Þóroddsstaðar beneficio á manntalsþingi á Ljósavatni 3. maí 1785.⁶²¹ Væntanlega hefur það verið sú sama og 1761.

Í kirkjustól Þóroddsstaðar 1840–1905 eru skráðir vitnisburðir um landamerki Þóroddsstaðar og Geirbjarnarstaða frá árunum 1770 og 1794.

Í vitnisburðinum frá 1770 segir:

Vitanlegt giörist hér með, at fyrir tveimur árum nærstliðnum, var Eg tyu?? ár á Geirbiarnar Stoðum búandi voru um sagðan tíma minnar þar veru landamerki kölluð og haldin á millum Þóroddstaðar og Geirbiarnarstaða svokallaðir vot hamrar, þeir sem neðst standa i Fiallinu, og síánlega alltið á Sumardag votir eru, gekk Fé mitt yduglega suður fyrir þessi landamerki, svo og slæddust á stundum Kindur að framan frá Þoroddstað ut fyrir (þessi merki) þaug hvað allt af gékk, frá upp hafi til enda á báðar siður, milli min og Prestsins Sr. Sæmundar án alls ágreinings með mestu Friðsemj! Þessu til Staðfestu er mitt undir skrifað nafn að Finnstöðum þan 21 Júli 1770. Wigfus PetursSon⁶²²

Vitnisburðurinn 1794 miðar við miðja Vothamra:

Hér með vitna Eg undir skrifaður, þat Jeg af Forverium minum heirt hefi, og siálfur um 12 ára tíma tilvissi, haldit var um landamerki milli Þoroddstaðar og Geirbiarnarstaða, í miðia vothamra, rettlinis til efstu Fiallsbrunar og Flióts að svo kölluðum landkyls enda, og þetta án als ágreinings blífanlegt til Staðfestu mitt undirskrifað nafn á Tiörn í Aðalreikiadal dag 6ta Septembris 1794 Thorkell Vigfúss Son

N. b. Minn Sæli afi for að Geirbiarnarstoðum eptir Wigfus og var þar þaug 2 ár sem hans firr nefndur vitnisburður umgetur liðin frá því hann þaðan for að Finstöðum, enn eptir minn sæla afa fór Andres þangað, og vildi endilega eyga svo langt sem minn sálugi afi hafði slegit, sem Beneficiatus Staðar uppá hans land, þaug 2 ár sem hann bió á Geirbiarnarstoðum og eptir hönum hefur líklega mágur hans Sören upptekið at kalla þrætupart þat landstikki sem er á milli vothamra og Stóruskriðu

allt her nu infært að framan, er orðrétt útskrifat sumpart af einstökum Fidimeruðum afskriftum enn meiri part af Fidimeruðu Skiala Safni, frá 1644

⁶²⁰ Skjal nr. 2 (72) a-b.

⁶²¹ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.14).

⁶²² Skjal nr. 2 (178) a-b.

með 2gia Manna viðrson?? auk afskrifara, og samanburði við original Skiölin, vitnar Eg E Thorleifson pt. Prestur til Þóroddstaðar og Ljósavatns.⁶²³

Lögfesta fyrir Þóroddsstaðarbeneficio var lesin upp á manntalsþingi á Ljósavatni 24. maí 1804. Inntaks er ekki getið en fram kemur að lögfestan hafi verið óáfrýjuð.⁶²⁴ Nákvæmlega það sama átti sér stað á sama stað 11. maí 1810.⁶²⁵ Lesin var upp lögfesta séra Einars Hjaltasonar fyrir Þóroddsstaðarbeneficio á manntalsþingi á Ljósavatni 29. maí 1811 og aftur á sama stað 5. maí 1812. Inntaks hvorugrar lögfestunnar kemur fram.⁶²⁶ Aftur var lesin upp lögfesta fyrir Þóroddsstað á manntalsþingi á Ljósavatni 12. maí 1813.⁶²⁷ Lögfesta séra Einars Hjaltasonar fyrir Þóroddsstaðar beneficio var lesin upp á manntalsþingi á Ljósavatni 28. maí 1822.⁶²⁸

Eiríkur Þorleifsson prestur á Þóroddsstað lögfesti eignir og ítök kirkju sinnar 12. maí 1828. Í lögfestunni segir:

Lögfeste eg Allt Þóroddsstaðar Kyrkiu Heimaland og Ófeigsstade og Torfunes, stadarfót og stadarbacka, sem nú er Eija í Fliótinu; fyrer Vestann hann Lögfestist allt fliót Med allre Veide, enn til [til, ofan línu] austurs Hálfqvísl og allt fliót hállft ad Sunnan og Nordann, fyrer Kyrkiu Jardanna og stadarens heima Lande, til Jafns Vid þá Menn [þá Menn, tvítekið] sem Lönd Eiga ad Austann ...⁶²⁹

Síðan segir:

Sömuleidis lögfeste eg Gaungu Skard allt, Inn í Midpreingsli, og þaðann frá ad samföstu ítölulausu Lande, Lögfestist Seliadalur Allur til Nordurs, þar til komid er geingt Midpunte Ytstu Vothamra, þá beinleidis um þvert allt austur í Fliót, Enn ad sunnann Rædur gardur frá flióte, svo gamall árfarvegur, Uns í Hann kiemur annar gardur sem loks liggur til fialls og skilur lönd milli stóra Háls og Torfuness, og Rædur sá stefnu til brúnar, og svo þvert Vestur á Dal.⁶³⁰

Lögfestan var lesin upp á manntalsþingi á Ljósavatni 16. maí 1828. Þá mótmælti Jakob Pétursson hreppstjóri Helgastaðahrepps lögfestunni því að hann taldi að hún gengi upp á Kotamýraland, suður fyrir garð þann sem liggur fyrir utan Náttfaralæk.⁶³¹

Lögfesta séra Eiríks Þorleifssonar fyrir eignum og ítökum Þóroddsstaðarprestakalls var lesin upp á manntalsþingi á Helgastöðum 4. júní 1832. Inntak lögfestunnar kemur ekki fram en henni var mótmælt af staðarhöldurum

⁶²³ Skjal nr. 2 (178) a-b.

⁶²⁴ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.27).

⁶²⁵ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.30).

⁶²⁶ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.33. og A.6.36).

⁶²⁷ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.38).

⁶²⁸ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.44).

⁶²⁹ Skjal nr. 2 (75) a-b.

⁶³⁰ Skjal nr. 2 (75) a-b.

⁶³¹ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.46).

Grenjaðarstaðar og Helgastaða ásamt Jakobi Péturssyni hreppstjóra vegna Kotamýrar fátækraeignar.⁶³²

Á manntalsþingi á Ljósavatni 13. júní 1832 var lögfestu séra Eiríks að nokkru leyti mótmælt af Jóni Jónssyni fyrir hönd Draflastaðakirkju.⁶³³ Eiríkur Þorleifsson prestur á Þóroddsstað mótmælti lögfestu séra Skúla Tómassonar í Múla fyrir Syðri-Leifsskálaá sem lesin var upp á manntalsþingi 30. maí 1837. Inntaks hennar er ekki getið en hann mótmælti því að hún tileinkaði Leifsskálaá landið milli Sandskarðsgrófar og garðs þess sem sé fyrir framan Leifsskálaársel.⁶³⁴

Eiríkur Þorleifsson prestur á Þóroddsstað skrifar Steingrími Jónssyni biskupi 11. september 1828 og aftur 2. febrúar 1829 og sendi honum m.a. afrit af skjölum er vörðuðu eignarheimildir kirkjunnar og athugasemdir hans við sum þeirra.⁶³⁵ Virðist málið fyrst og fremst snúast um Náttfaravíkur og verða útdrættir úr bréfum Eiríks og svari biskups teknir upp þar.

Eiríkur Þorleifsson skráði minnisgrein um Þóroddsstað og eignir hans einhvern tíma á árabílinu 1832-1834. Þar stendur:

Það miög margt af áriðandi Fornalda Sköllum þessarar Kyrkiu er sumpart giörsamlega tapað, enn sumt, það nefnilega af því ennþá til verandi, sem ei hefr verið innfært hér að framann liggur við töpun, þess vegna in færast hér i hugleiðing af Prófasts Skipan hér að framan dateraðri að Laufasi þann 15da Des 1749 eptir fylgiandi Máldaga Skrá er og ásamt öðru innfærast þarf varúðar vegna í þann orskamt [þetta orð er torlæst] upp rettanlega nía KyrkiuStól af þeim sem auðnast að upp byria hann, hvört það væri Eg, eður annar maður

Kyrkian á Þóroddstöðum i Kinn er helguð Mariu og Nicolao, til þessarar Kyrkiu liggur allt Heimaland, hvar i að eru þessi Hiábýli: Staðarbakki, LoddaStaðir, Gyssurshús, ÓfeigStaðir, Torfunes, Árgerðis Land tiarnahverfi hið eýstra og hið vestra, (nb. I Forntiða Skial segir svo Árgerðis Sel á gaunguskarði) Naustavyk, Wargsnes, Kotamyri;

...

að ofanskriðuð Máldaga Skrá sé rétt samhlióða þessa Staðar Kyrkiu Máldögum yfir höfuð samanteknum eða lesnum og samanbornum við annara Stiptana Máldaga, sem og konúnglegar Jarðabækur Árna og Skúla Magnuss sona. vitnar

E Thorleifson

n. b. götu, Hátún, Hnausa, Geitagerði, Finnsbæ, nefna hvörki Maldagar né Jarðabækur alltsvo hafa þaug Hiabyli alldrej lögbyli verið.

⁶³² Sbr. skjal nr. 2 (A.6.50).

⁶³³ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.51).

⁶³⁴ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.54).

⁶³⁵ Skjal nr. 2 (73) a-b.

Hiáteiknanir við framanskriafaðann Máldaga og Jarðabóka útdrátt.

að Fornalda Skýrsla eður Máldagi fyrir Heimalandi þessa Staðar segir það vera frá merkigarði útfrá Hálsi til miðs Stóra vot hamars, önnur Skiöl ségia landkils enda eður uppsprettu á Pollalæk (kýli) milli miðsflióts og mið Fialla fyrir vestan Seliadal, og frá hans mynni gaungu Skarð allt milli Fialla brúna Há hriggs og Þreinginga, og allt bú land í Vykum milli Hvanndala og Svinár undantekningar laust, eg eins undantekningarlausir eru allir Máldagar áhrærandi rekan inn frá ófeigs hellir til Flióts óss, eða Galta fialls hellirs í hið minsta sagt.

að ej hafi verið hér fleiri enn 11u býgðir Bær í Sókninni þá Auðun Biskup visiteraði hér árið 1318 sýnir sá Máldagi og þar á meðal af hiábylum þessa Staðar einungis ÓfeigStaðir og Torfunes, öllum öðrum þá óbyggðum hiábylum og Jörðum So samsleingir sá Máldagi við heimalandið siálft [hér kemur viðbót utan af spássíu: sem þessa Staðar jtölulusri Eygn] án þess að nefna þaug sér í lagi, og téðs Máldaga, eða Sr. Stulla þess, sem þá var hér Prestur, ógreinilegu frásogn um þessa Staðar Eygnir, hafa yngri tíða Byskupar eptir skrifað. [Síðan koma athugasemdir varðandi Náttfaravíkur].⁶³⁶

Eiríkur Þorleifsson skráði eftirfarandi í kirkjustól Þóroddsstaðar 1840–1905:

Aðrar áriðandi Skyrslur eru infærðar í þann firri Kyrkiustól, fleyrstar allar sem Eg nú fæ mynnst, Jarðabókin af 1760 telur Þórddstaða Bújörð 25 hundruð að dírleika og henni fylgiandi öll hin sömu hiából sem í þeim fyrsta Máldaga eru nefnd a nafn, og af hvöríum nú er 3 býggð, nefnilega Naustavyk með 60 alna landskuld og 6túngi vöðu Sels veiða í Eptirlag úr landtogs nótlögum, þar á og með réttu að vera þat Kýgyldi, sem nú er á Staðnum, og í nærstliðins árs Spesifikation talit með túnsendakoti. ÓfeigStaðir, að réttu með 60 álna, enn uppfærðir til 80 álna landskuldar, fyrir Hagbeitar og Heiskapar hlunindi í siálfu Staðarins landi, þar er og eitt Kugildi fylgiandi Torfunes heilt eður allt spesifiserat með 60 alna landskuld og einu Kúgildi; Staðarbakki er óbyggilegur því þan landstrimil, á hvöríum Kotið stóð, er í öndverðu var á fastur Ofeigstaða og Staðar landi hefur Fliótit svo brótit fra meginlandinu hér, at Strimill sá er at kalla vorðin á austur síðu þess, Loddastaða Bær með öllu burtbrotin af Fliótinu, Gissurs hús eru þrisvar, svo skiöl um hafist, eydd af Snióflóðum, Gata, Hatun, Hnausar og Túnsendakot, hafa og, þó hvörki Máldagar né Jarðabækur géti þess, verit byggð einhvörn tíma í Gamladaga, sömuleiðis Skálavyk; Ytra – og – Syðra Samtýni og Finns bær í vykum, Tuns endaKotit hefir Eg bygt er þat núna með 30 álna landskuld, þángat er og í nærst liðins ár Spesifikation radstafað þat eina Kugildi, sem á Staðnum hefur nú nokkra Stund verit, Wargsnes í vykum væri enn þá byggilegt enn Naustavyk ma ei missa þat ella byggdist hun ej, því landit er þar svo af sér geingit vorðið, Kotamýraból og land er Kyrkiunni ránglega frákomit einsog

⁶³⁶ Skjal nr. 2 (177) a-b.

yfirlýst er í nærstliðins árs Spesifikation, og fleyra, og eru nu talin öll þau hiából er þessum Stað hafa fylgt at fornu, svo vel óbyggð sem byggð Byli nu⁶³⁷

Í afriti séra Eiríks Þorleifssonar af óársettum máldaga Þóroddsstaðar eftir bréfi í kirkjustól kirkjunnar segir:

Þessi er Máldagi Kyrkjunnar að Þóroddstöðum í Kinn, þá Ingimundur Prestur Einarsson Fóstri Gudmundar Biskups Góða var þar á Stadnum, að: Kyrkjan á Þóroddstöðum í Kinn, er helgud Marju og Nicolao; Til Kyrkju þessarar liggur allt heimaland, hvarí að eru þessi hjábýli: Stadarbakki, Loddastadir, Gissurshús, Ofeigstadir, Torfunes, Argerdis- Selför edur Tjarna-hverfi hid eýstra og hid vestra, Naustavík, Vargsnes, Kotamýri;...⁶³⁸

Skúli Tómasson prestur í Múla skrifaði biskupi 4. febrúar 1842 vegna deilu hans við séra Eirík Þorleifsson á Þóroddsstað. Þar segir hann að sjá megi með samanburði við jarðabók amtsins frá 1832 og máldaga stiftanna gerðum eftir fornum skjölum og máldögum kirkjunnar að eitt og annað hefur breyst í afskriftum máldaganna í gegnum tíðina. Í fyrsta lagi bendir hann á að í því afriti af eignum Þóroddsstaðar, sem sent hafi verið biskup, segi:

... að Nordann, Ur Midjum Stóra Vothamri ...⁶³⁹

Þessa takmarks sé hins vegar ekki getið í þeim þremur máldagaafritum sem hann hafi séð og lætur fylgja með bréfi sínu til biskups. Hann neitar því hins vegar ekki að merkin milli jarðanna kunni að vera við Vothamra sem séu dálítið klettabelti neðarlega í fjallinu og sagður góður spölur á lengd er liggur út og suður. Hann segist hafa séð tvær lögfestur forvera séra Eiríks, aðra en þá síðustu, sem taki öðruvísi til orða og segi út að eða við Vothamra en séra Eiríkur vilji hins vegar teygja þetta út í miðja Vothamra. En við það missi Geirbjarnarstaðabóndi gott stararslægjestykki sem nái frá syðri enda alls Vothamarsins og út að miðju hans neðan undir fjallsbrekkunni og fram undir sjálfan fljótsbakkann. Hann bendir því á ef einungis það afrit, sem séra Eiríkur hafi sent biskupi, taki svo til orða en frumrit máldaga og kálfskinnskjala Þóroddsstaðarkirkju geti þess ekki og lögfestur forvera séra Eiríks segi aðeins út að eða við Vothamar þá verði að ætla að hann hafi of frekt til orða tekið.

Í öðru lagi getur hann þess að eftir að séra Eiríkur tók við Þóroddsstað hafi komið upp þræta um „afréttarlandið“ á Seljadal sem liggur vestan undir svokölluðu Staðarfjalli sem er milli Þóroddsstaðar og Geirbjarnarstaða. Syðri-Leikskálaá, sem stendur fast við mynni Seljadals og enda hans, eigi hvort tveggja selstöðu og nokkurt land fram eftir dalnum vestanverðum. Múlaprestur segist ekki vita til þess að deila hafi áður risið upp milli Syðri-Leikskálaár og Þóroddsstaðar fyrr en í tíð séra Eiríks.

⁶³⁷ Skjal nr. 2 (178) a-b.

⁶³⁸ Skjal nr. 2 (79) a-b. Sjá einnig skjal nr. 2 (175) a-b. Ingimundur Þorgeirsson hélt Þóroddsstað 1177-1179. sbr. Sveinn Níelsson, *Prestatal og prófesta*; bls. 298.

⁶³⁹ Skjal nr. 2 (91) a-b.

Því til sönnunar lætur hann fylgja með bréfi sínu þrjár lögfestur fyrir Syðri-Leikskálaá eina með sínu nafni undir en hinar tvær með nöfnum forvera hans, séra Þórarins Jónssonar og séra Jóns Þorleifssonar. Lögfestur forvera hans beri með sér að umrætt land hafi verið óátalið í þeirra embættistíð. Hins vegar þegar hann lögfesti Syðri-Leikskálaá 1837 þá hafi séra Eiríkur mótmælt henni og tiltekið garð fyrir framan Leikskálaársel sem enginn núlifandi maður kannaðist við. Til þess að komast að hinu sanna í málinu riðu þeir séra Skúli og séra Jón Kristjánsson, eftirmaður séra Eiríks á Þóroddsstað, með tveimur mönnum fram um dalinn í leit að garðinum. Hann fannst þó ekki á veginum frá Leikskálaárseli fast fram í Sandskarð eins og lögfestan frá 1749 sýni og ætíð var óátalin. Í skjalasafni séra Eiríks hafi hann hins vegar fundið minnisatriði hans um téðan garð en þann póst megi lesa aftan við máldagann sem sé auðkenndur með qq. Það sé því enginn von til þess að þessi garður sjáist nú hafi hann nokkurn tíma verið til þar sem hann var hvorki sýnilegur né nefndur á nafn 1644. Það sé því vandséð á hverju séra Eiríkur byggi mótmæli þau sem hann lét færa inn í lögfestuna fyrir Syðri-Leikskálaá frá 30. maí 1837.

Loks tilfærir séra Skúli fyrrnefndan póst séra Eiríks sem hljóðar svo:

Þessvegna verður su bejnasta Stefna, ad vera takmark her, austann frá Skjálfanda Fljóti, og Vestur um Seliadal þverann ...⁶⁴⁰

Um þetta segir séra Skúli að þeim öllum hafi komið saman um þegar þeir riðu á dalinn síðastliðið sumar að væri tekin bein stefna frá syðri enda stóra Vothamars að austan úr miðmorgunsstað til miðaftansstaðar þá mundi stefnan upp á þennan grundvöll frá háaustri til hávesturs í Sandskarð einmitt nást rétt. Einmitt eins og viðgengist hafði áður en séra Eiríkur kom til Þóroddsstaðar.

Biskup Íslands skrifaði Þingeyjarprófasti 12. september 1843 og greindi honum frá úrskurði sínum í landamerkjaprætu Múla- og Þóroddsstaðarpresta. Þar kemur fram að í þrjú ár eða síðan 2. febrúar 1840 er séra Skúli bar málið fyrst upp við hann hafi verið landamerkjapræta milli Þóroddsstaðar og Múlakirkjujarðanna Geirbjarnarstaða og Syðri-Leikskálaár. Biskup rekur gang málsins og bréfaskipti sín við prestanna en úrskurðar síðan og vísar þar að Seljadal:

Efter ad eg hefi yfervegad þessa Landamerkia Þrætu, af beggia Alfú, get eg ej öðru Komist nær, enn ad Skjölinn frá Þoroddstöðum, hljóti ad hafa mejra Gilde, enn þau frá Múla, og Urskurda þessvegna hér med: ad Þoroddstada Prestakalli Skuli tilheira þeir umþrættu landspartar soleidis: ad Landamerki milli Þoroddstada og nefndra Jarða, Geirbiarnastada og Sidri Leifskalár, skuli vera Midur Stóri Vothamar, og gegnt úr hönum a bádar Syður, til austurs ofann i Flíot, enn til Vesturs allt uppá Seliadal, ad Sömu Stefnu ljnu, i

⁶⁴⁰ Skjal nr. 2 (91) a-b.

Gardinn, sem liggur Skamt fra Leifskalarseli (hvört heldur hann finst fyrir Nordann það, eða Sunnan) tilheiri Seliadalur allur Þoroddstöðum. ...⁶⁴¹

Loks eru talin upp frumskjöl sem sendast prestunum aftur en allmörg þeirra virðast hafa glatast, einkum varðandi Þoroddsstað.

Samkvæmt Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns árið 1712 voru ítök staðarins að finna í máldaga kirkjunnar og þau væru ekki undan henni gengin. Grasatekja var bjargleg fyrir heimilið og úthagar góðir og miklir.⁶⁴²

Prestssetrið Staður eða Þoroddsstaður er sagt 25 hundruð samkvæmt jarðamatinu 1804. Árstekjur af afréttarleigu eru einn ríkisdalur.⁶⁴³

Í jarðamatinu 1849-1850 stendur m.a.:

Þoroddsstaður áður talin 25 hndr. að dýrleika. ... Þar er landrými bæði heima og til afrjettar. ...⁶⁴⁴

Fram kemur í fasteignamatinu 1916-1918 að ekki finnist þinglesin landamerki fyrir Þoroddsstað. Síðan er nefnt að landamerki hafi verið útbúið milli Staðar og Ófeigsstaða árið 1915. Eftirfarandi upplýsingar um Þoroddsstað eru úr sama mati:

Búfjárhagar. Land er mjög víðlent og allkjarngott, en liggur sumt fjarri, svo sem á Seljadal. Gripahagar góðir á sumrum. ... Fjárgeymsla fremur erfið. Jörðinni fylgir afréttur: Seljadalur vestan ár. Meira en nægur fyrir jörðina. Á afreitt [svo í forriti] þeirri má heyskap hafa, en erfitt mjög. ... Jörðin er talin eiga ýmis ítök hér og þar, svo sem: Land ítak á Gönguskarði. Skógarítak í Hóls og Ystafellskógi; rekaítak í Náttfaravíkum og upprekstur. ...⁶⁴⁵

Landamerkjabréf fyrir Þoroddsstað var útbúið þann 10. apríl 1923. Því var þinglýst 1. júlí 1925. Þar kemur eftirfarandi fram:

1. Að norðan eru merkin í vörðu sem stendur á bakkanum vestan Skjálfandafljóts, þaðan stefna syðst í Augnakíl og eftir vörðum upp fjallið vestur í Seljadalsá. Þá ræður nefnd á merkjum uns komið er gegnt Sandskarðsgróf, en hún ræður merkjum milli Þoroddsstaða að norðan og Syðri Leikskálaár alla leið vestur í Sperðlagil.
2. Að vestan ráða merkjum há grjótin vestan Seljadals, uns landeign Ófeigsstaða tekur við eftir því sem vörður á merkjum vísa til.
3. Að austan ræður Skjálfandafljót, Meginfljótið nyrðst að Staðarbakka, þá í miðja kvísl austan Staðarbakka að Ófeigsstaðamerkjum í Bakkanum.
4. Að sunnan eru merkin eftir vörðum yfir Staðarbakka þveran, þaðan í vörðu á Vesturbakka Skjálfandafljóts, sem stendur við vírgirðingu þá, sem nú ræður merkjum yfir „Fót“. Þá beint í vörðu sem stendur í holtarótum ofan við

⁶⁴¹ Skjal nr. 2 (92) a-b.

⁶⁴² Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 116.

⁶⁴³ Skjal nr. 2 (61).

⁶⁴⁴ Skjal nr. 2 (65) a-b.

⁶⁴⁵ Skjal nr. 2 (68).

Mýrina vestan Rangár. Þaðan eftir vörðum þvert upp fjallið vestur í Seljadalsá. Á Seljadal vestan árinna tilheyrir Þóroddsstað 2/3 af landeigninni milli merkja Torfuness að sunnan og Syðri-Leikskálaár að norðan. Er lan<d>eign Þóroddsstaða á þessu svæði nyrðri hlutinn aðgreindur með Mer<k>javörðum.⁶⁴⁶

Landamerkjabréfið var samþykkt af: Sig. Sigurðssyni umráðamanni Þóroddsstaðar og Syðri-Leikskálaár, Baldvin Baldvinssyni eiganda Ófeigsstaða, Friðgeiri Kristjánssyni ábúanda Þóroddsstaðar, Þórði Stefánssyni eiganda Geirbjarnarstaða, Hjálmari Kristjánssyni eiganda Húsabakka og Friðfinni Sigurðssyni eiganda Rauðuskriðu.

Þann 30. ágúst 1947 voru úttektarmennirnir, Baldur Baldvinsson og Sig(urður) Geirfinnsson, beðnir um að ákveða landamerki jarðarhluta Eiðs Arngrímssonar bónda sem bjó á helmingi Þóroddsstaðar. Þau voru ákveðin þannig:

1. Tún: Frá Bæjarlæk að sunnan norður að túni Staðarholts.

2. Mýri vestan Rangár:

Merki að sunnan: Staðartröð.

Að norðan: Bein lína úr Hestakíl við Rangá vestur á aðalveginn í þverskurð í túni.

Að vestan: akvegurinn.

Að austan: Rangá.

3. Staðarfótur:

Að sunnan landamerki Engihlíðar að norðan.

Að norðan: Landamerki Staðarholts og auk þess allbreið sneið í Fótartánni, norðan Staðarholtsengja, afmörkuð með vörðum á bökkum Skjálfandafljóts, og Rangár.

Að austan: Skjálfandafljót.

Að vestan: Rángá.

4. Norðurmýri

Engjastykki milli fjalls og Skjálfandafljóts, 1000 m. á breidd, frá norðri til suðurs afmarkað með vörðum.

5. Staðarbakki:

Engi þar er óskipt milli ábúenda gamla Þóroddsstaðar, er svarar til þess að þessi jarðarhluti eigi þar 5/12 engja.

6. Beitiland er óskipt.⁶⁴⁷

⁶⁴⁶ Skjal nr. 2 (51) a-b.

⁶⁴⁷ Skjal nr. 2 (52) a-b.

Í svari prestsins á Vatnsenda við fyrirspurn til biskupsstofunnar í Reykjavík um ítök kirkna, dags. 1. febrúar 1954, tilgreinir hann m.a. „afréttarland á Gönguskarði á Kinnarfjalli.“ Jafnframt kemur fram að hann hafi ekki notið umræddra ítaka á nokkurn hátt þau 25 ár sem hann hafi verið þar prestur.⁶⁴⁸ Hinn 4. maí árið 1954 ritar Biskup Íslands sýslumanninum í Þingeyjarsýslu bréf og lýsir „Afréttarlandi á Gönguskarði“ sem ítaki Þóroddsstaðarkirkju, sbr. lög nr. 113/1952 um lausn ítaka af jörðum.⁶⁴⁹

Nýbýlið Engihlíð var stofnað árið 1946 á fjórðungi Þóroddsstaðar. Síðar, árið 1975, var hluti Engihlíðar keyptur af ríkinu.⁶⁵⁰ Endurlandskipti voru gerð milli Engihlíðar og Þóroddsstaðar 10. desember 1987 og skiptin miðuð við, að Engihlíð fengi 5/12 lands en Þóroddsstaður 7/12. Skiptin virðast miðuð við land neðan þáverandi hagagirðingar, enda segir í c) lið:

Staðarbakki og annað óskipt land jarðanna og hlunnindi skulu vera óskipt sameign jarðanna í hlutföllunum:

Engihlíð 5/12

Þóroddsstaður 7/12⁶⁵¹

Í framhaldi af landskiptunum voru Engihlíð afsalaðir 2/10 hlutar jarðarinnar Þóroddsstaðar 10. júní 1988.⁶⁵²

Þóroddsstaður er sagður af Jóni Sigurðssyni eiga mikið fjallendi uppi í Seljadal og Gönguskarði. Staðarselið forna sé að vestanverðu á Seljadal, og sjáist þar miklar rústir.⁶⁵³

5.31.1 Tjarnahverfi eystra og vestra

Máldagar Auðunar rauða Þorbergssonar biskups eru frá 1318. Þar kemur fram að Þóroddsstaðarkirkja eigi:

Tjarnahverfe hid eystra og vestra.⁶⁵⁴

Í máldögum Péturs Nikulássonar frá 1394⁶⁵⁵ og Ólafs Rögnvaldssonar frá 1461-1510⁶⁵⁶ segir að Þóroddsstaðarkirkja eigi Tjarnahverfi eystra og vestra.

Til er í tveimur afritum skýrsla yfir eignir Þóroddsstaðarkirkju eftir máldögum og hefð frá 1599. Þar er mörkum Tjarnahverfa lýst. (Tekin uppskrift Skúla Tómassonar um eignir Þóroddsstaðarkirkju frá 1599 gerðri 21. mars 1831 en uppskrift

⁶⁴⁸ Skjal nr. 2 (319)

⁶⁴⁹ Skjal nr. 2 (320)

⁶⁵⁰ Byggðir og bú Suður-Þingeyinga 1985, bls. 172 og 173.

⁶⁵¹ Skjal nr. 18 (6).

⁶⁵² Skjal nr. 18 (7).

⁶⁵³ Jón Sigurðsson: Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla, bls. 185.

⁶⁵⁴ Skjal nr. 2 (185).

⁶⁵⁵ Skjal nr. 2 (191).

⁶⁵⁶ Skjal nr. 2 (201).

komin frá Eiríki Þorleifssyni á Þóroddsstað er samhljóða en þar er máldagaskýrslan sögð skrifuð af prestunum Ólafi Tómassyni og Gamla Ólafssyni eftir fornum skýrslum):

... Her ad auk á Kirkiann á Þóroddstad Gaunguskard allt ad austan, og Selstöðu þar; Hejtir það land Austara og Vestara Tiarnahverfi; skal madur fyrst standa á Tiarna Hóli, vid Eystri tjarnir; á Þóroddstadur þaðann allt það land, er Sjónhending yfirgrjpur þar um hverfis, sem er Austari Partur af Gaunguskardi. Sjðann skal standa á grjóthól, vid vestari Tiarnir, liggur þar til Sjóndejlinginn i Þrejngslinn Eystri. ...⁶⁵⁷

Máldagabók Guðbrands Þorlákssonar 1590-1616 greinir frá eftirfarandi:

Kyrkia a Stad I Kinn

Hun a allt heima land, og þar til Ofeigs stadi, torfunes, og tiarna huerfi hid eýstra og vestra, ...⁶⁵⁸

Tjarnahverfi og selstaða þar er nefnd í vitnisburðum sem sennilega hafa verið teknir vegna deilna um Torfunes um 1611. Sjá kaflana um Torfunes og Þóroddsstað.

Máldagi Þóroddsstaðar var bréfaður af séra Illuga Helgasyni árið 1644. Þar kemur fram að:

Tiarna Hverfed eistra Og Vestra sem Máldagenn Nefner er Selfór á Gaunguskarde (i Háfum Fiallgarde Hier fyrer ofann bæena ligg<i>ande) og er nú þetta sú Fasteign Stadar Kyrkiu sem eg af veit Med Seliadal Hier fyrer Ofann Og Heima lande Stadar i kinn, alt ut under Vothamra Og sudur i Ofeigstada landa Merkia gard; því Kotenn bæde Ofeigstader og Torfunes hafa liósa landa Merkia garda á bádar Sydur, so ad eingenn þórf er ad þræta umm þeirra land.⁶⁵⁹

Í kirkjuskoðun árið 1686 og biskupsvísitasíu Staðarkirkju frá 1687 sem er að finna í kaflanum um Þóroddsstað kemur fram að Þóroddsstaðarkirkja eigi Tjarnahverfi eystra og vestra.⁶⁶⁰ Einnig er minnst á að Staðarkirkja eigi Tjarnahverfi hið eystra og vestra í eignaskrá kirkjunnar frá 1694 og í vísitasíum hennar frá 1702⁶⁶¹, 1715⁶⁶², 1748⁶⁶³ og 1828.⁶⁶⁴

⁶⁵⁷ Skjal nr. 2 (90) a-b. Gamalíel Ólafsson hélt Þóroddsstað 1599-1608, sbr. Sveinn Níelsson, *Prestatal og prófasta*, bls. 298. Sbr. skjal nr. 2 (76) a-b og skjal nr. 2 (178) a-b, gamla máldagaskýrslu skrifaða 1599 af séra Ólafi Tómassyni og séra Gamla Ólafssyni.

⁶⁵⁸ Skjal nr. 2 (129) a-b.

⁶⁵⁹ Skjal nr. 2 (77).

⁶⁶⁰ Skjöl nr. 2 (140) a-b og nr. 2 (147) a-b.

⁶⁶¹ Skjöl nr. 2 (149) a-b og nr. 2 (157) a-b.

⁶⁶² Skjal nr. 2 (159) a-b.

⁶⁶³ Skjal nr. 2 (167) a-b.

⁶⁶⁴ Skjal nr. 2 (171) a-b.

5.32 Ytri-Leikskálaá (Ytriskál)

Tvennir Leikskálar voru lagðir í kaupmála, 23. apríl 1427 (7. janúar 1428). Voru þeir með Björgum í Kinn reiknaðir 50 hundruð.⁶⁶⁵

Leikskáli er nefndur í skrá um hálfkirkjur og bænhús í Hólabiskupsdæmi 1461.⁶⁶⁶

Í landamerkjavitnisburði Tómasar Þorkelssonar um mörk Granastaða og Syðri-Leikskálaár frá 11. nóvember 1580 segir að faðir hans hafði sagt:

... Leikskala aa Sydri ætti óslitit land fyr nedann þa ä Sem fellur framann af Selia Dal Og ut i þann gard sem þa saust merki til ad uæri útuít Sandabrotinn Sem köllut er Seyra ...⁶⁶⁷

Tómas segir ennfremur þegar faðir hans skipti Granastöðum og Syðri-Leikskálaá á milli barna sinna þá hafi hann sagt að Ytri-Leikskálaá ætti hvorki land né ítölu ofan yfir ána.

Kolbeinn Sölvason vitnaði um landamerki Leikskálaáanna um miðja 17. öld. Í vitnisburðinum segir:

Er það first ad greina ad Salugi Syra Þorsteinn Jlluga Son Bigdj Mier Mvlakirkriu Jord Sydri LeikskálaA: Og til Sagdi Landamerki A Milli LeikskalaAnna þa A er þar rennvr J Millvm eptir því Sem hun hefði ad fornngilldu rvnnid, og f(yrir) Sig hefði Adur halldit verit af Sýnum fodur, því tilsagdi hann mier ad Jrkia þa hólma er kallast Landbrot og allann footinn vtý sand A Jtem Selstodv A Selia Dal: ...⁶⁶⁸

Jarðabók Árna og Páls frá 1712 segir á Ytri-Leikskálaá hvannatekju litla í ógönguklettum, sem eigi verði sótt fyrir utan mannhættu, einnig að úthagar séu nægir.⁶⁶⁹

Samkvæmt lögfestu séra Jóns Þorleifssonar í Múla fyrir Syðri-Leikskálaá frá 21. apríl 1749 eru mörkin milli hennar og Ytri-Leikskálaár svohljóðandi:

Fyrst mille Leikskäla AAnna, ä su sem þar rennur ä mille, efftir því sem hun hefur ad fornu runned, So Jtre Leikskäla AA, ä ecke þar austur yfir þann forna farveg, ...⁶⁷⁰

Lögfestan, sem Múlaprestur sagði byggða á skjölum og innsigliðum bréfum, var lesin samdægurs fyrir manntalsþingsrétti á Ljósavatni. Sama lögfesta var lesin á manntalsþingum á Ljósavatni 8. maí 1751, 26. apríl 1752 og 5. maí 1760.

Lesin var upp lögfesta fyrir jörðinni Ytri-Leikskálaá á manntalsþingi á Ljósavatni 2. júní 1830. Inntaks hennar er hins vegar ekki getið.⁶⁷¹

⁶⁶⁵ Skjal nr. 2 (194).

⁶⁶⁶ Skjal nr. 2 (205).

⁶⁶⁷ Skjal nr. 2 (82) a-b.

⁶⁶⁸ Skjal nr. 2 (252) a-b.

⁶⁶⁹ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 114.

⁶⁷⁰ Skjal nr. 2 (86) a-b.

Oddný Eyjólfsdóttir bjó á Syðri-Leikskálaá í um tíu ár, á Ytri-Leikskálaá í um sjö ár og á Nípa í um fimm ár. Í vitnisburði hennar um landamerki Ytri- og Syðri-Leikskálaár (frá 1753) segir hún að eftir því sem formenn hennar sögðu henni voru mörkin:

... ä millum Nefndra Jarda leifskaala aanna, Nefnelega ad Sunnann og ofann verdu nidur til gliufra, rædur AA su, er almennelega hefur kallast leifskaala AA, enn þaðann skähallt, rædur sa gamle og forne farvegur Ut austur, og ofannverdt vid þær fornu reidgötur sem liggia fyrir ofann þann gamla og Sidri leifskäla är Steck, beinleidis uti länghólma. Enn út frá sier hefur Itri leifskaalä vered eignad i Svarthamar (og öðru Nafne Merkeklöpp) og þaðann austur frá rettsinis, i þann nu kallada Nya farveg sem nefnd AA giört hafde fyrir farande, enn ädur rede gömul kilda frá Hamrenum nidur i þann forna landa merkia og Aar farveg, sem ädur umm getur; enn upp frá þeim Svart hamre vottar fyrer Garde, er liggur uppä Bruun, liggia so landamerken i Trantadal, og þaðann uppi Grästein, so i Starkhól og uppi Nýpu; sömuleidis alla fialls Hlid þar sudur frá, og i þau gil, Sem köllud eru Sperdlagil og Kollufiall.⁶⁷²

Oddný segist ekki hafa vitað til þess að nein tvímæli eða ágreiningur hafi leikið á ofangreindum landamerkjum meðan hún bjó í nágrenninu og allra síst er hún bjó á Syðri-Leikskálaá. Það hafi ekki verið fyrir en síðar er hún bjó á Ytri-Leikskálaá að bóndinn þar Þorsteinn Guðmundsson (nú í Flatey) fór að deila um landamerkin sem hana minnir að hafi verið um 1739 eða á hennar fimmtugasta aldursári. En hún sé nú á sínu 64. aldursári. Hún segist hafa notið ókeypis heytaks í því takmarki sem Þorsteinn deildi um þau sjö ár er hún bjó á Ytri-Leikskálaá. Oddný lofaði að sverja sannleikseið vitnisburði sínum til styrkingar en hann var bréfaður á Jarlsstöðum 3. mars 1753.

Steinunn Jónsdóttir var borin og barnfædd í Kinnarhreppi og hafði allt sitt líf og búskapartíð dvalið í hreppnum að undanskildum fimm árum af þeim 63 sem hún hafði lifað. Þau Eiríkur Bjarnason bjuggu í fimm ár á Syðri-Leikskálaá og eitt ár var hún til heimilis að Björgum. Samkvæmt formönnum sínum og öðrum kunnugum og skilríkum mönnum höfðu landamerki milli Ytri- og Syðri-Leikskálaár allan þann tíma verið haldin þannig:

Nefnelega ad sunnann og ofannverdu AA Sú sem heiter Leifskäla Ä, Epter því sem hún hefur ad fornu Runned, og So Skähallt ofarlega af Skridunne útj Kyl þann sem liggur fyrer Vestann Reidgötur þær Er liggia Beinleidis útj Länghólma ...⁶⁷³

Steinunn sagðist reiðubúinn að sverja sannleikseið vitnisburði sínum til staðfestu en hann var bréfaður í Sýrnesi 20. júní 1763.

⁶⁷¹ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.49).

⁶⁷² Skjal nr. 2 (83) a-b.

⁶⁷³ Skjal nr. 2 (84) a-b.

Bjarni Eiríksson, sonur Steinunnar, kom að Syðri-Leikskálaá með foreldrum sínum 15 ára gamall en þar voru þau í fimm ár, svo eitt ár á Björgum en því næst var hann vinnupiltur á Granastöðum í tvö ár. Hann segir að allan þann tíma hafi landamerki milli Syðri- og Ytri-Leikskálaár af frómum og kunnugum mönnum verið:

... halldenn að Sunnann og ofann Verdu Leifskála Á Epter því sem hún hefur að Fornu Runned, og so nockud skähallt frá skridu höfdenu útj Kyl þann er liggur fyrrer ofann þær fornu Reidgötur Er gönga beinleides útj Langhólma ...⁶⁷⁴

Bjarni sagðist tilbúinn að sverja sannleikseið vitnisburði sínum til staðfestu en hann var bréfaður í Múla 21. júní 1763.

Jarðabók Árna og Páls frá 1712 segir Ytri-Leikskálaá 10 hundruð að dýrleika, hvannatekju litla í ógönguklettum, sem ekki yrði sótt nema með mannhættu, úthaga næga.⁶⁷⁵

Sjálfseignarjörðin Ytri-Laufskálaá [Leikskálaá] er sögð 12 hundruð í jarðamatinu 1804. Þar kemur einnig fram að landbrot skemmi úthaga.⁶⁷⁶

Minnst er á Ytri-Leikskálaá í jarðamatinu 1849-1850. Þar stendur m.a.:

Ytri Leikskálaá 12 hndr. að dýrleika. ... landrými mikið, gott til þrifa, ljelegt til málnytu. ...⁶⁷⁷

Í fasteignamatinu 1916-1918 er staðfest að landamerki Ytri-Leikskálaár hafi verið þinglesin 1897. Eftirfarandi upplýsingar um Ytri-Leikskálaá eru úr sama mati:

Búfjárhagar. Land í meðallagi rúmt, og kjarngott. Sauðfjárbreit í betra lagi, sumar og vetur. ... Fjárgeymsla ekki hæg. Afrétt sveitarinnar notast eigi sökum fjarlægðar.⁶⁷⁸

Landamerkjabréf fyrir Ytri-Leikskálaá var útbúið þann 11. júní 1897. Það var þinglesið 29. júní sama ár. Þar kemur eftirfarandi fram:

Á milli Granastaða og ytri leikskálaá ræður svokölluð merkiklöpp sem stendur við fjallsræturnar rétt ofan við mýrina og úr henni bein stefna vestur í Trantadali í Landheiðarbrún og síðan í Stakhól á Hrossahjalla. Úr Stakhól ræður hin sama stefna suðvestur í fjallgarð svo langt sem Kinnarlönd ná til fjalls.

Til austurs úr merki klöpp, ræður skurður í mýrinni að kyl þeim er fellur ut mýrina í Granastaða kvísl. Milli Ytri-Leikskálaár og Syðri-Leikskálaár, ræður hin sama stefna í austur í vorðu sem hlaðin er á gömlu toptarbroti, syðst og austast í Langhólma. Úr þessari vörðu ræður bein stefna í suður í vörðu þá sem hlaðin er á grundinni fyrir norðan Skálará og þaðan sama stefna suður í

⁶⁷⁴ Skjal nr. 2 (85) a-b.

⁶⁷⁵ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 114.

⁶⁷⁶ Skjal nr. 2 (61).

⁶⁷⁷ Skjal nr. 2 (65) a-b.

⁶⁷⁸ Skjal nr. 2 (68).

áður nefnda á. Síðan ræður Skálará merkjum suðvestur að Sperlagili og loks Sperlagil á grjót upp.⁶⁷⁹

Páll H. Jónsson, umráðamaður Ytri-Leikskálaár, og Ludvig Knudsen, prestur á Þóroddsstað, skrifuðu undir bréfið. (Ludvig væntanlega vegna Syðri-Leikskálaár, sem þá var orðin Þóroddsstaðarjörð). Það var samþykkt af Baldvin Sigurðssyni ábúanda á Granastöðum. Við undirskrift hans stendur að því er ábúð hans á Granastöðum snerti séu merki þessi samkvæm því sem standi í byggingarbréfi hans sem hann hafi í höndum frá umboðsmanni Jóni Sigurðssyni heitnum frá Gautlöndum.

Jón Sigurðsson í Yztafelli segir klerk á Þóroddsstað hafa fengið eiganda Ytriskálar til þess að skipta við sig á afréttarlandi og engi, þannig að kirkjujörðin Syðriskál fékk aðalengi hinnar ytri.⁶⁸⁰ Ekki kemur fram hjá Jóni, hvenær þetta á að hafa gerst.

5.33 Granastaðir

Granastaðir eru nefndir í skrá um hálfkirkjur og bænhús í Hólabiskupsdæmi 1461.⁶⁸¹

Vitnisburður er til um sölu á hálfum Granastöðum fyrir sex málnytukúgildi og fjögur geldfjárkúgildi, og 2½ hundrað í sömu jörð fyrir 2½ kúgildi í fríðum peningum, 29. maí 1481 og 17. apríl 1482.⁶⁸²

Granastaðir með öllu því, sem þeirri jörð á með lögum að fylgja, virðast taldir 20 hundruð í jarðaskiptabréfi 2. október 1558.⁶⁸³

Faðir Tómasar Þorkelssonar átti Syðri-Leikskálaá og Granastaði og því var leitast eftir vitnisburði hans um landamerki jarðanna. Í vitnisburðinum sem bréfaður var í Múla 11. nóvember 1580 segir að faðir hans hafi sagt að:

... Leikskala aa Sydri ætti óslitit land fyr nedann þa ä Sem fellur framann af Selia Dal Og ut i þann gard sem þa saust merki til ad uæri útuit Sandabrotinn Sem köllut er Seyra ...⁶⁸⁴

Í vitnisburði Steinunnar Jónsdóttur um landamerki milli Ytri- og Syðri-Leikskálaár, frá 20. júní 1763, bar hún um landamerki Ytri- og Syðri-Leikskálaár og svo Granastaða en það nær ekki til ágreiningssvæðis máls þessa.⁶⁸⁵

Umsókn Sigurðar Gunnarssonar á Ljósavatni um makaskipti á konungsjörðinni Öxará og jörðum hans Neðribæ, Parti og Hálsi var hafnað. Hann sótti um aftur þann 21. september 1861 og bauð nú makaskipti á Öxará fyrir jarðirnar Neðribæ og Granastaði. Sigurður sneri sér til Jakobs Péturssonar umboðsmanns

⁶⁷⁹ Skjal nr. 2 (49) a-b.

⁶⁸⁰ Jón Sigurðsson: Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla, bls. 183.

⁶⁸¹ Skjal nr. 2 (205).

⁶⁸² Skjal nr. 2 (210).

⁶⁸³ Skjal nr. 2 (233).

⁶⁸⁴ Skjal nr. 2 (82) a-b.

⁶⁸⁵ Skjal nr. 2 (84) a-b.

Norðursýslujarða og bað hann um álit sitt á bænarskrá hans til konungs. Bréf umboðsmanns, sem er stílað á amtmann, er dagsett 24. september 1861 og þar kemur m.a. þetta fram:

Eg er vel kunnugur báðum jörðunum Axará og Granastöðum og átti þá síðarnefndu jörð í mörg ár sjálfur, þótti mér hún af öllum kringumstæðum vera ein með bestu jörðum í Ljósavatnshreppi bæði vegna landrýmis, landgjæða, túnstærðar (þó sumt af því væri þýft) og afraksturs þess, eingjar eru þar nægar og ekki sjónarlegt að þeirri jörð gæti nokkur tíma aptur farið hvorki af skriðum eða sandfoki. Ábúandinn hefur líka ljeð gjeldfjár upprekstur í land sitt, auk þess að hann brúkar það sem afrétt fyrir sitt eigið.⁶⁸⁶

Dómsmálaráðherra Danmerkur skrifaði amtmanni, í norður- og austuramti, 27. mars 1862 og greindi frá heimild konungs til makaskipta á Öxará og jörðunum Granastöðum og Neðribæ á Flatey. Dómsmálaráðuneytið tilkynnti endurskoðunarskrifstofu stjórnarinnar um að makaskiptin hefðu farið fram 26. ágúst 1863.⁶⁸⁷

Að sögn Jarðabókar Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 voru Granastaðir 20 hndr. að dýrleika, úthagar bjarglegir.⁶⁸⁸

Sjálfs eignarjörðin Granastaðir er sögð 20 hundruð samkvæmt jarðamatinu 1804.⁶⁸⁹

Í jarðamatinu 1849-1850 er umfjöllun um Granastaði. Þar stendur m.a.:

Granastaður 20 hndr. að dýrleika. ... Eingja víðátta mikil bæði til fjal<l>s og flötum mýrum; ... landrými mikið sæmilegt til þrifa og málnytu. Utbeit stopul; ...⁶⁹⁰

Í fasteignamatinu 1916-1918 er staðfest að landamerki Granastaða hafi verið þinglesin 1888. Eftirfarandi upplýsingar um Granastaði eru einnig fengnar úr matinu:

Búfjárhagar. Land víðáttumikið, en fremur lítið um skjól. Sumarheit góð fyrir allan búpening. ... Fjárgeymsla erfið. ... Heimalandið er notað til upprekstrar fyrir jörðina, eptir sveitarsamþykkt.⁶⁹¹

Landamerkjabréf fyrir Granastaði var útbúið þann 24. maí 1886. Því var þinglýst 7. júní 1888. Þar kemur eftirfarandi fram:

Að norðan verðu ræður merkjum í fjallinu móts við Nyparland Nýpáin þar til hun fellur fram úr gljúfrunum sunnan við bæinn á Nýpá. Þaðan ræður bein stefna í há austur úr fossi neðst í nefndum gljúfrum í utanverða Kiðey í Skjalfandafljóti. Að sunnan moti Ytri leikskalá á ræður Merki klöpp, sem

⁶⁸⁶ Skjal nr. 2 (298).

⁶⁸⁷ Skjal nr. 2 (288).

⁶⁸⁸ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 113.

⁶⁸⁹ Skjal nr. 2 (61).

⁶⁹⁰ Skjal nr. 2 (65) a-b.

⁶⁹¹ Skjal nr. 2 (68).

stendur við fjallsræturnar rétt ofan við mýrina, og úr henni bein stefna til suðvesturs í Trantadali í Sandheiðarbrún og svo í Stakhól á Hrossa hjalla. Úr Stakhól ræður enn sama stefna suðvestur í fjallgarð, svo langt sem Kinnarlönd ná til fjalls. Til austurs úr Merki klöpp ræður skurður í mýrinn að kыл þeim sem fellur ut mýrina í Granastaða kvíls [svo]. Ræður kyllin merkjum að austan móti Syðri leikskálaá útað gomlum garði sem liggur frá kылnum beint til fljóts, skammt sunnan við svokallaða Sandá. Svo ræður mitt Skjálfafljót úttil aðurgreindra ummerkja. að Vestan ráða Kinnarfjöll.⁶⁹²

Jón Sigurðsson, umboðsmaður, skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af: B. Kristjánssyni sem samþykkti merkin milli Granastaða og Múlakirkjujarðarinnar Syðri-Leikskálaár -, Jóni Benediktssyni umráðamanni Ytri-Leikskálaár, Kristjáni Jónssyni vegna Nípár.

Virðingargerð var framkvæmd á þjóðjörðinni Granastöðum 3. nóvember 1914 vegna fyrirhugaðrar sölu. Í virðingunni kemur m.a. eftirfarandi fram:

Bærinn Granastaðir stendur í Útkinn, neðan við Kinnarfjöll og er landeignin mest í fjallshlíðinni og svo nokkurt sljettlendi neðan við, austur að Skjálfafljóti. Landslag og gróður er talsvert breytilegt. Í fjallinu nokkurir melar en annars vanalegur hlíðagróður, lynggróður og nokkuð af grasgeirum. Á sljettlendum eru mýraflákar og sund, vatnabakkar og nokkuð af kvistgróðri. Skógur er enginn til. Landkostir eru fremur góðir, í efri hlíðum, en rýrari hið neðra.

Ennfremur segir að engjarnar séu mestmegnis niðri á sléttunni en sumpart í fjallshlíðinni. Sumarhagar eru taldir sæmilega góðir en vetrarheit oftast lítil enda snjóþyngsli tíðust að vetrarlagi. Stjórnarráðið seldi Páli Jónssyni Granastaði ári síðar og er afsalið dagsett 14. september 1915.⁶⁹³

Granastöðum var skipt í nokkur býli: Granastaði I og II, Ártún, Árteig og Fitjar. Landi Granastaða I hefur verið skipt milli Ártúns, Árteigs og Fitja. Fjallendi mun óskipt milli býlanna.⁶⁹⁴

Landamerkjaskrá fyrir nýbýli sem byggt var á hálfri jörðinni Granastöðum II var útbúin 5. desember 1948. Í henni stendur:

1. Túnmerki:

Að austan: Bein lína úr steinbyggðu íbúðarhúsi nýbýlisins, norður í vörðu á vallargarði, sem liggur frá austri til vesturs, norðan við aðaltúnið.

Að sunnan: Bæjarlækur.

Að vestan: Lína úr vörðu við Bæjarlæk, norður í vörðu sem hlaðin er í vallargarð að norðan

⁶⁹² Skjal nr. 2 (16) a-b.

⁶⁹³ Skjal nr. 2 (277).

⁶⁹⁴ Byggðir og bú Suður-Þingeyinga 1985, bls. 165-169. Skjöl nr. 4 (38), 4 (39) a-d.

Að norðan: Vallargarður.

2. Engjamerki.

a) Sunnan túngirðingar. Áveituengi milli Torfár og Ytri – Skálamerkja, 200 metra spilda, frá norðri til suðurs, sem afmarkast af Syðri – Skálamerkjum að austan, en fjallsrótum að vestan

b) „Sandabrot“ ¼ áveituengis milli Sandabrotakíls og Syðri – Skálamerkja afmarkast vörðum.

c) Granastaðaeyja. Að nokkru áveituengi. Eign nýbýlisins í eyjunni er ¼ landsins. Að nokkru leyti afmarkað vörðum, en stíflugarði að norðan.

Beitiland jarðarinnar er óskipt í landi hinna fornu Granastaða.

Vegna stórfelldrar framræslu lands og fyrirhugaðrar ræktunar á Granastöðum, skal heimilt að endurskoða landamerkjaskrá þessa að 5 árum liðnum og breyta henni þá, ef þörf gerist til samræmis við gerðar umbætur.⁶⁹⁵

Vilhelm Pálsson ábúandi Granastaða og Jón Pálsson ábúandi nýbýlis á Granastöðum voru samþykkir landamerkjaskránni. Sigurður Geirfinnsson hreppstjóri og Baldur Baldvinsson úttektarmaður skrifuðu einnig undir skrána.

5.34 Nípa

Máldagabók Ólafs Rögnvaldssonar er frá því um 1461. Þar kemur fram að rekamark Munkaþverárklosturs í Náttfaravíkum miðast við Nípárhús.⁶⁹⁶

Nípa er nefnd í Hólastólsjarðaskrá 1550.⁶⁹⁷

Nípa er talin 12 hundruð í jarðaskrá 1. september 1552.⁶⁹⁸

Eftir að hafa boðið Nípa í Kinn árangurslaust til ábúðar á manntalsþingi á Ljósavatni 5. maí 1710 lögfesti umboðsmaður Hóladómkirkju jörðina. Hann gerði það sama á manntalsþingi á sama stað 8. maí 1711 en í hvorugt skiptið var minnst á inntak lögfestunnar.⁶⁹⁹

Á manntalsþingi á Ljósavatni 16. maí 1789 var þess getið að eyðijörðin Nípa gæti byggst með peningastyrk.⁷⁰⁰

Að sögn Jarðabókar Árna og Páls frá 1712 var Nípa 4 hndr að dýrleika, úthagar mjög litlir og hrjóstrugir fyrir stórgripi.⁷⁰¹

Fram kemur í jarðamatinu 1804 að Nípa sem tilheyrir hinum aflagða Hólastól sé sögð 5 hundruð.⁷⁰²

⁶⁹⁵ Skjal nr. 2 (304).

⁶⁹⁶ Skjal nr. 2 (204).

⁶⁹⁷ Skjal nr. 2 (224).

⁶⁹⁸ Skjal nr. 2 (226).

⁶⁹⁹ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.7).

⁷⁰⁰ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.19).

⁷⁰¹ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 112-113.

⁷⁰² Skjal nr. 2 (61).

Samkvæmt jarðamatinu 1849-1850 er Nípa 5 hundruð að dýrleika. Þar segir enn fremur að:

... Land mjög lítið og víða uppblásið í mela. ...⁷⁰³

Í fasteignamatinu 1916-1918 er staðfest að landamerki Nípar, sem ágreiningur er talinn standa um, hafi verið þinglesin 1901. Í sama mati er sagt:

Búfjárhagar: Land fremur þröngt en kjarngott, nærtækt, skjólalítið og snjóþungt. Sumarheit góð fyrir sauðfé, og vetrarheit, þegar til hennar nær. ... Afrétt sveitarinnar eigi notuð sökum fjarlægðar.⁷⁰⁴

Landamerkjabréf Nípar var innfært í landamerkjabók Þingeyjarsýslu 21. febrúar 1901 en var þinglýst 20. maí 1901:

Að norðan ræður Kollsárgil í Gljúfrum. Úr Gljúfrum beina stefnu eftir vörðum að Nýpa þá ræður Nýpa til Fljóts.

Að austan ræður Skjálfafljót.

Að sunnan ræður merkjum í fjallinu móts við Granastaðaland, Nýpáin þar til hún fellur fram úr Gljúfrum, sunnan við bæinn á Nýpa, þaðan ræður bein stefna í háaustur, úr fossi neðst í nefndum Gljúfrum í utanverða Kiðey í Skjálfafljóti.

Að vestan ræður Purká merkjum⁷⁰⁵

Jónas Jóhannesson, eigandi hálftrar Nípar, og Kristján Jónsson, eigandi hálftrar Nípar, skrifuðu undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af: Jóni Ólafssyni vegna Granastaða og Haraldi Sigurjónssyni vegna Bjarga.

5.35 Björg

Björg voru lögð í kaupmála, 23. apríl 1427 (7. janúar 1428). Þau voru með tvennum Leikskálum reiknuð 50 hundruð.⁷⁰⁶

Björg eru nefnd í skrá um hálfkirkjur og bænhús í Hólabiskupsdæmi 1461 (bænhús uppi).⁷⁰⁷

Í erfðaskrá Páls Brandssonar árið 1494 voru hálf Björg í Kinn lögð Einarstaðakirkju upp í skuld fyrir 10 hundruð.⁷⁰⁸

Björg eru sögð eign Einarstaðakirkju í jarðaskiptum 6. maí 1536.⁷⁰⁹

Í vísitasíum Staðar (Þóroddsstaðar) í Kinn 1631 og 1687 kemur fram að Staðarkirkja eigi ítölu í Bjargalandi.⁷¹⁰

⁷⁰³ Skjal nr. 2 (65) a-b.

⁷⁰⁴ Skjal nr. 2 (68).

⁷⁰⁵ Skjal nr. 2 (36) a-b.

⁷⁰⁶ Skjal nr. 2 (194).

⁷⁰⁷ Skjal nr. 2 (205).

⁷⁰⁸ Sjá skjal nr. 2 (Skjalaflokkur B.1 og B.5., Ísl. fbrs. VII, 232-234).

⁷⁰⁹ Sjá skjal nr. 2 (Skjalaflokkur B.1 og B.5., Ísl. fbrs. XI, 115-116).

Lögfesta fyrir jörðinni Björgum frá árinu 1679 var lesin upp á manntalsþingi á Ljósavatni 19. maí 1855. Inntaks er ekki getið en sýslumaður sá ástæðu til þess að geyma fátækraeigninni Kotamýrum allan sinn rétt til löglegra mótmæla því lögfestan lýsi landeign Bjarga að Svíná.⁷¹¹ Óstaðfest afskrift af lögfestu Bjargalands frá 1679 var lesin upp á manntalsþingi á Ljósavatni 23. maí 1856 og mótmælt af J. Péturssyni umráðamanni Kotamýra að því leyti sem hún stangaðist á við lögfestu Kotamýra sem lesin var upp á sama þingi. Inntaks lögfestu var ekki getið.⁷¹² Á sama manntalsþingi mótmælti Jón Einarsson, ábúandi Bjarga, lögfestu sem lesin var upp fyrir Kotamýrar, dagsettri 25. maí 1822 og þinglesinni þremur dögum síðar, með tilliti til landeignar Kotamýrar á Hurðarbaki til Purkár.⁷¹³

Í Jarðabók Árna og Páls frá 1712 er m.a. þetta um Björg:

Úthagarnir eru nokkurneginn bjarglegir en spillast þó af skriðum til fjallsins og grjóthruni undir bjarginu.

Hætt er kvikfje að hrapa fyrir björg á vetur.⁷¹⁴

Í rannsókn vegna sauðabjófnaðar sem fram fór fyrir aukarétti á Garði í Aðaldal 17. október 1811 kemur fram í yfirheyrslu yfir Flóvent Þorsteinssyni vinnumanni á Breiðumýri að hann hafi farið síðastliðið haust í geldfjargöngur í Kotaland við Náttfaravíkur og í Bjargafjall.⁷¹⁵

Fyrir lögreglurétti á Björgum 15. ágúst 1893 fór fram rannsókn á meintri óráðvendni Jóns Kristjánssonar á Björgum. Í framburði Jóns segir m.a. að sambýlismaður hans á Björgum, Friðbjörn Jónsson, hafi veitt sér margskonar yfirgang og nefnir sem dæmi að hann hafi tekið upprekstur í fjallland sem tilheyrir Björgum og ætíð einn tekið tollinn nema í eitt ár.⁷¹⁶ Lögreglurétturinn var settur aftur á sama stað degi síðar og í yfirheyrslu Friðbjörns Jónssonar kom fram að hann hafi að vísu nokkrum sinnum samið við menn um upprekstur og þeir greitt honum fyrir en Jón hafi aldrei gengið eftir sínum hluta af upprekstrartollinum.⁷¹⁷

Samkvæmt jarðmatinu 1804 eru Björg, sem eru að hluta til í eigu Einarssstaðakirkju, sögð 20 hundruð. Í matinu kemur einnig fram að skriður skemmi úthaga.⁷¹⁸

Í kaflanum um jörðina Björg í jarðmatinu 1849-1850 kemur eftirfarandi fram:

⁷¹⁰ Skjal nr. 2 (136) a-b.

⁷¹¹ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.57).

⁷¹² Sbr. skjal nr. 2 (A.6.62).

⁷¹³ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.61).

⁷¹⁴ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 112.

⁷¹⁵ Skjal nr. 2 (270) a-b.

⁷¹⁶ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.72).

⁷¹⁷ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.73).

⁷¹⁸ Skjal nr. 2 (61).

Björg 20 hndr. að dýrleika. Landrými er þar nokkurt, og allgóð málnytta. ... Okostir: ... grjót hrun á fjenað úr björgunum, fjenaðar ferð hættuleg fyrir menn og skjepnur. ...⁷¹⁹

Einnig er minnst á að:

Prætulandið milli Kotamýra og Bjarga liggur vestan við sokallaðan bakránga; og álytst nægur afrjettur handa 100 lömbum.⁷²⁰

Í fasteignamatinu 1916-1918 er staðfest að landamerki Bjarga hafi verið þinglesin 1891. Eftirfarandi upplýsingar um Björg eru einnig fengnar úr matinu:

Búfjárhagar. Sumarhagar góðir fyrir allan búpening. ... Land nokkuð mikið, en illt til nytja. Fjallshlíð geysibrött og sumpart gróðurlítill. ... Afrétt fylgir, nægilegt fyrir jörðina. ... Og fjárhættur í fjallinu sökum bratta og kletta, einkum á haustin er svell leggur.⁷²¹

Þann 23. maí 1890 var landamerkjapræta Bjarga og Kotamýra tekin fyrir í aukarétti Þingeyjarsýslu. Eftir að málsaðilar höfðu tekist nokkuð á um málið á þeim vettvangi, m.a. með vitnaleiðslum, komu þeir sér saman um að málinu skyldi frestað meðan þeir reyndu til þrautar að ná sáttum sín í milli.⁷²² Sú sáttagerð hefur ekki komið fram, en benda má á að umboðsmaður Kotamýra samþykkti landamerkjabréf Bjarga.

Landamerkjabréf Bjarga var útbúið 2. september 1891. Það var þinglesið 28. maí sama ár. Þar kemur eftirfarandi fram:

Að sunnan ræður Kallsárgil á gljúfrum; úr gljúfrum bein stefna eptir vörðum að Nýpá; þá ræður Nýpá til Fljóts; að austan ræður mitt Skjálfandafljót; á sjóarsandi er rekamerki þar, sem fyrst sjer Sellandafjall undan Garðsnúp. Að norðan ræður sjór frá rekamerki að Litlufjörubjargi þá beint í vestur norðan að Litlufjörutorfu til háeggjar; þaðan bein stefna úr fjallsegginni á Svína við ytri endann á Sjómannaklauf; að vestan ræður Svína frá Sjómannaklauf til Jökuls –, tilheyrir Björgum allt land innan þessara merkja.⁷²³

Haraldur Sigurjónsson, eigandi og umráðamaður, skrifaði undir bréfið. Það var samþykkt af: B. Kristjánssyni umráðamanni Sands, Friðjóni Jónssyni umboðsmanni fyrir Kotamýrar og Kristjáni Jónssyni eiganda Nípár.

Ábúandi Bjarga keypti hluta Einarsstaðakirkju í jörðinni árið 1927.⁷²⁴

Bjargalandi í Bakranga lýsir Jón Sigurðsson í Yztafelli þannig:

Hamrar ógengir og hengiflug eru frá hæstu bungu Bakrangans. Utar eru þó hagar í fjallinu yfir hömrum, þar heitir Litlufjörutorfa, og er þangað illgeng leið og aðeins vestan yfir háegg fjallsins. Sumarhagar eru miklir í fjallinu,

⁷¹⁹ Skjal nr. 2 (65) a-b.

⁷²⁰ Skjal nr. 2 (65) a-b.

⁷²¹ Skjal nr. 2 (68).

⁷²² Skjal nr. 2 (3).

⁷²³ Skjal nr. 2 (4) a-b.

⁷²⁴ Skjal nr. 4 (25) a-b.

snarbröttu og giljum gröfnu, ofan klettanna. Þetta land verður Bjargabóndinn að smala, þó Ógöngufjall nefnist.⁷²⁵

5.36 Draflastaðakirkjuland á Gönguskarði

Elsta kunna heimild um réttindi Draflastaðakirkju á Gönguskarði er í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 en þar segir í umfjöllun um Draflastaði:

Ítök kirkjunnar eru þessi: Selstöðu á Gönguskarði á Þrengingaseli, og hefur áður brúkast en nú ekki í nokkur ár.⁷²⁶

Við prófastsvísitasíu á Draflastöðum árið 1735 kom fram að engin skjöl hafi verið í höndum prests eða kirkjubónda.⁷²⁷

Jón Jónsson mótmælti að nokkru leyti lögfestu séra Eiríks Þorleifssonar fyrir eignum og ítökum Þóroddsstaðarprestakalls vegna Draflastaðakirkju, sem lesin var upp á manntalsþingi á Ljósavatni 13. júní 1832. Inntaks lögfestunnar er ekki getið eða hverju í henni Jón var að mótmæla.⁷²⁸

Fram kemur í vísitasíu Draflastaða frá 1892:

Kirkjunni tilheyrir ... og landspartur á Gaunguskarði, og er landamerkjalyking fyrir þessum eignum samin og þinglesin.⁷²⁹

Landamerkjabréf Draflastaðakirkjulands á Gönguskarði var útbúið 15. maí 1886. Það var þinglesið 4. júní sama ár:

1. Að austan eru merkin í vörðu á innri Grjóthól þvert yfir Skarðið til fjallsbrúnar upp báðumegin.
2. Merkin að vestan eru: a. Að norðan verðu Grjótá, svo Gönguskarðsá inn úr Þrengingum að Hólsmerkjum. b. að sunnanverðu Gönguskarðsöxlin þar sem Hólsdalur byrjar.⁷³⁰

Hannes Friðriksson og Björn Bjarnarson skrifuðu undir í umboði eiganda. Bréfið var samþykkt af: Gísla Ásmundssyni vegna eiganda Garðslands, Jóni Jónssyni vegna eiganda Ytrahóls, Kristjáni Kristjánssyni vegna eiganda Syðrihóls og sem eiganda Finnsstaða og Stefáni Jónssyni presti en hann samþykkti vegna Þóroddsstaðarkirkju.

Í fasteignamatínu 1916-1918 kemur fram að landamerki Draflastaða hafi verið þinglesin 1887. Eftirfarandi upplýsingar um Draflastaði eru einnig fengnar úr matínu:

Búfjárhagar: Jörðin á landsítak á Gönguskarði.⁷³¹

⁷²⁵ Jón Sigurðsson: Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla, bls. 180.

⁷²⁶ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI b., bls. 72.

⁷²⁷ Hliðsjónarskjal.

⁷²⁸ Sbr. skjal nr. 2 (A.6.51).

⁷²⁹ Skjal nr. 2 (179) a-b.

⁷³⁰ Skjal nr. 2 (7).

⁷³¹ Skjal nr. 2 (70).

5.37 Sel

Lagt hefur verið fram skjal um sel o.fl. í Kinnarfjalli, útdráttur úr „Menningarminjum í Aðaldal, Kinn og Bárðardal“. Þar eru nefnd ýmis seljaörnefni eða tengd seljum, svo sem á Nípá, Granastöðum, Ytri-Leikskálaá, Þóroddsstað, Hrafnstöðum, Gvendarstöðum og Finnsstöðum. Einnig ýmis örnefni, sem geta tengst hjásetu.⁷³² Þær upplýsingar verða ekki raktar sérstaklega hér.

Í lýsingu Þóroddsstaðarsóknar árið 1840 er þessi umsögn um sel:

17. Finnsstaðir eiga selstöðu í Gljúfrárdögum, Hrappsstaðir og Háls inn á Gönguskarði, Ófeigsstaðir og Þóroddsstaðir á Seljadal. Öll eru sel þessi fyrir löngu aflögð. Seljadalur og mestur hluti Gönguskarðs tilheyrir Þóroddsstöðum. Sömuleiðis er það af fornskjöllum að ráða að allt Víknaland hafi þar undir heyrnt, þó nú séu Kotamýrar frátaldar.⁷³³

Jón Sigurðsson í Yztafelli segir í umfjöllun um Finnsstaði að vestan við dalsmynnið á Finnsstaðadal, í 600-700, metra hæð, heiti Finnsstaðasel, og séu tættur sýnilegar.⁷³⁴ Sjá kaflann um Finnsstaði.

Jón Sigurðsson segir einnig að selstaða forn sé ofan fjallabrúnum á Gvendarstöðum.⁷³⁵

Hrafnstöðir/Hrappsstaðir áttu selstöðuland vestur á Gönguskarði, sbr. áreið 22. júlí 1795.⁷³⁶ Að sögn Jóns Sigurðssonar eiga Hrafnstöðir suðurhlíð Gönguskarðs austanverða og heiti þar Hrafnstaðadalur og Hrafnstaðsel.⁷³⁷ Sjá kaflann um Hrafnstöði.

Þá segir Jón Sigurðsson Háls í Kinn eiga land allt upp á Gönguskarð og fornt selstaði þar.⁷³⁸ Er Hálsel nefnt í landamerkjabréfi Hrafnstöða og selstaða sem Hrafnstöðir eiga á Gönguskarði.⁷³⁹ Einnig er Hálsel nefnt í lögfestu Háls árið 1897.⁷⁴⁰ Sjá kaflann um Háls hér að framan.

Torfunesi fylgdi selstaða í Grænum við Gönguskarðsmynni samkvæmt skýrslu um eignir Þóroddsstaðar frá 1599.⁷⁴¹ Í sömu skýrslu er sagt að Ófeigsstöðum fylgi selstaða á Seljadal yfir frá Ófeigsstaðahnjúk.⁷⁴² Jón Sigurðsson í Yztafelli getur Ófeigsstaðasels á Seljadal.⁷⁴³ Sjá kafla um þessar jarðir.

⁷³² Skjal nr. 8 (10).

⁷³³ Þingeyjarsýslur. Sýslu- og sóknalýsingar, bls. 92.

⁷³⁴ Jón Sigurðsson: Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla, bls. 196.

⁷³⁵ Jón Sigurðsson: Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla, bls. 191-192.

⁷³⁶ Skjal nr. 2 (267) a-b.

⁷³⁷ Jón Sigurðsson: Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla, bls. 191.

⁷³⁸ Jón Sigurðsson: Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla, bls. 188.

⁷³⁹ Skjal nr. 2 (27) a-b.

⁷⁴⁰ Skjal nr. 2 (22) a-b.

⁷⁴¹ Skjöl nr. 2 (76) a-b og 2 (90) a-b.

⁷⁴² Skjöl nr. 2 (76) a-b og 2 (90) a-b.

⁷⁴³ Jón Sigurðsson: Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla, bls. 187.

Í bréfabók Jóns Gissurarsonar (1633-1662) virðast á einni síðu taldir upp ýmsir ákæruliðir varðandi Seljadal með meiru, ársettir af Jóni Þorkelssyni þjóðskjalaverði um 1633. Ekkert kemur þar fram hver hinn ákærði er, en ætla má að um prest á Þóroddsstað sé að ræða, þá væntanlega Illuga Helgason. Kært er yfir því að hann geri Seljadal að afrétt svo að eigi verði selstöður brúkaðar.⁷⁴⁴

Þóroddsstaður átti samkvæmt eignaskýrslu 1599 Gönguskarð allt og selstöðu þar, heiti það Austara- og Vestara-Tjarnahverfi.⁷⁴⁵ Kemur það einnig fram í vitnisburðum frá því um 1611.⁷⁴⁶ Sama kemur fram í tveimur vitnisburðum frá því fyrir og um 1611⁷⁴⁷ og í máldaga bréfuðum 1644.⁷⁴⁸ Eiríkur Þorleifsson prestur hefur á árunum 1832-1834 fært í kirkjustól Þóroddsstaðar eftirfarandi, sem hann segist hafa tekið upp úr máldagaskrá, án þess að vísa nánar til heimildarinnar:

Kyrkian á Þóroddstöðum i Kinn er helguð Mariu og Nicolao, til þessarar Kyrkiu liggur allt Heimaland, hvar i að eru þessi Hiábýli: Staðarbakki, LoddaStaðir, Gyssurshús, ÓfeigStaðir, Torfunes, Árgerðis Land tiarnahverfi hið eýstra og hið vestra, (nb. I Forntiða Skial segir svo Árgerðis Sel á gaunguskarði) Naustavyk, Wargsnes, Kotamyri, ...⁷⁴⁹

Árgerði eða Árgerðissel sést ekki nefnt annars staðar.

Jón Sigurðsson vísar til sels Þóroddsstaðar á Seljadal vestanverðum og séu þar miklar rústir.⁷⁵⁰ Um selstöður Þóroddsstaðar er fjallað í köflunum um Þóroddsstað og Tjarnahverfi.

Syðri-Leikskálaá mun hafa átt selstöðu á Seljadal. Er þess getið í ódagsettum og óundirrituðum vitnisburði Kolbeins Sölvasonar um landamerki Leikskálaáanna. Vitnisburðurinn er í bréfabók Jóns Gissurarsonar frá árunum 1633-1662:

Medkienne eg Kolbeinn Sölva Son, tilkvaddur Og krafður Sannleikann ad Seigia, huad Mier var Bigtt & eg yrkti þaug Ar eg Bio a Sydre LeikskálaA: Er það first ad greina ad Salugi Syra Þorsteinn Jlluga Son Bigdj Mier Mvlakirkriu Jord Sydri LeikskálaA: Og til Sagdi Landamerki ... Jtem Selstodv A Selia Dal.⁷⁵¹

Þá er eftirfarandi í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 um Syðri-Leikskálaá:

Úthagarnir eru nægir, en liggja í fjarska þeir sem bestir eru, og þyrfti því að brúka selför á dalinn, sem ábúandinn fær ei við komið sakir fólkfæðu.⁷⁵²

⁷⁴⁴ Skjal nr. 2 (249).

⁷⁴⁵ Skjöl nr. 2 (76) a-b og 2 (90) a-b.

⁷⁴⁶ Skjal nr. 2 (178) a-b.

⁷⁴⁷ Skjal nr. 2 (178) a-b.

⁷⁴⁸ Skjal nr. 2 (77).

⁷⁴⁹ Skjal nr. 2 (177).

⁷⁵⁰ Jón Sigurðsson: Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla, bls. 185.

⁷⁵¹ Skjal nr. 2 (252).

⁷⁵² Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 115.

Syðri-Leikskálaá átti selstöðu og nokkurt land fram eftir Seljadal vestanverðum að sögn Skúla Tómassonar í Múla árið 1842.⁷⁵³

Um Kotamýrar segir Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns árið 1712:

Kotamýri. Eyðikot utantil við Svíná í áðursögðum afrjett. Bygt hér um fyrir 40 árum á fornu selstæði að forlagi Björns Magnússonar að Múnkaþverá, sem vildi eigna Skriðu kirkju þennan part afrjettarins, en síðan reyndist hann eign Staðar kirkju og hinna staðanna sem hér eiga ítök.⁷⁵⁴

Eiríkur Þorleifsson nefnir tvisvar Helgastaðasel á framdölum Náttfaravíkur, sem menn kalli nú Helgastaði.⁷⁵⁵ Sjá að öðru leyti kaflann um Kotamýrar.

Um Eyri/Knarrareyri á Flateyjardal segir Jarðabók Árna og Páls frá 1712:

Úthagarnir eru litlir og hrjóstrugir heim um sig, en góðir og miklir framm á dalnum, en þeirra verður ei notið fyrir ógönguklettum, nema selför sé brúkuð.⁷⁵⁶

Í jarðamatinu 1849-1850 er að finna eftirfarandi athugasemd:

Þess hefur gleymst að viðgjeta við lýsingu jarðarinnar Fremstafells hjer að framan, að tjeðri jörð tilheyrir gömul selstaða á svo kallaðri Flateyar dals heiði innan Hálshrepps, sem nú er orðin að bygðu bóli, mót eptirgjaldi til Fremstafells ábúanda, og verður býli þetta, að nafni Grímsland, er hefur sín vissu takmörk, metið í Hálshrepp.

Jarðamatið 1849-1850 segir Fremstafelli tilheyrir gömul selstaða á Flateyjardalsheiði, Grímsland, sem sé orðið að byggðu bóli.⁷⁵⁷ Jón Sigurðsson segir að Höfðhverfingar hafi haft selstöðu í Grímsland eftir 1862.⁷⁵⁸ Sjá kaflann um Grímsland.

Upplýsingar um selland Laufáskirkju hafa verið skráðar á mál 5/2007 en teknar hér með til öryggis, því að ekki er enn ljóst, hvar þetta selland hefur verið, sbr. það sem greinargerð 1782 og lögfestur 1798 og 1818, sem vitnað verður til hér á eftir, segja um Krókaland og Krókafjall. En Jón Sigurðsson frá Yztafelli segir í bók sinni „Suður-Þingeyjarsýsla“, þar sem fjallað er um Austaríkróka:

Þarna er mikið, víðlent og grasgefið engi, og á jörðin hlíðar og láglandi allt suður að Uxaskarði; nefnist það Krókafjall.⁷⁵⁹

Þessar tilvísanir vekja upp spurningu um, hvort selstaðan hafi verið í landi Austaríkróka frekar en í Höfðagiljalandinu eða landi Vestaríkróka.

⁷⁵³ Skjal nr. 2 (91) a-b.

⁷⁵⁴ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 111.

⁷⁵⁵ Skjöl nr. 2 (74) a-b og nr. 2 (78) a-b.

⁷⁵⁶ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 68.

⁷⁵⁷ Skjal nr. 2 (65) a-b.

⁷⁵⁸ Jón Sigurðsson: Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla, bls. 130.

⁷⁵⁹ Jón Sigurðsson: Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla, bls. 133.

Í fjölmörgum heimildum er vikið að selstöðu Laufáss á Flateyjdalsheiði. Í Auðunarmáldaga árið 1318 segir, að Laufáskirkja eigi.

selfor ä flateyardals heydi. iiii kum. oc so margar ær oc geytur. sem sa vill er a stad byr. vm. vj. vikur⁷⁶⁰

Máldagar Péturs Nikulássonar frá 1394 geta um þessa selför, en þá hafa bæst við tvö hross.⁷⁶¹ Það er endurtekið í máldagabók Ólafs Rögnvaldssonar (1461-1510) og Sigurðarregistri 1525.⁷⁶² Síðan er selstöðunnar víða getið:

Geir Markússon gerði skilagrein á tekjum Laufásstaðar 2. september 1730, þar er selstaðan á Flateyjdalsheiði tiltekin.⁷⁶³ „Selland“ á Flateyjdalsheiði var lögfest með Laufásprestakalli í lögfestum prestanna Jóns Magnússonar (eftir 1637), Markúsar Geirssonar (1678, 1681, 1682), Þorsteins Geirssonar (1686, 1687, 1688), Geirs Markússonar (1710, 1713, 1726, 1727, 1728, 1729, 1732, 1736), Stefáns Einarssonar (1751, 1762, 1763, 1765), Jóns Vídalíns (1764) Jóns Egilssonar (1770), Stefáns Halldórssonar og Gunnars Gunnarssonar (1840 og 1841).⁷⁶⁴ (Stefán Einarsson og eftirmenn hans tala um selland eða selför). Selfararinnar er einnig getið við Laufás í skýrslu um prestaköll í Þingeyjarþingi 1724 og 1725.⁷⁶⁵

Ekkert er minnst á, hvar á Flateyjdalsheiði selstaða þessi hefur verið fyrr en í greinargerð um Laufásprestakall árið 1782 er selstaðan sögð í Krókalandi.⁷⁶⁶ Hið sama segir Gunnar Hallgrímsson í lögfestu sinni fyrir Laufásstað 9. júní 1818.⁷⁶⁷

Ennfremur segir í lögfestu Hannesar Schevings fyrir Laufásstað 2. maí 1798:

Selland edur Selför á Flateyjdals Heide edur Króka Fialle.⁷⁶⁸

Gunnar Gunnarsson segir í lýsingu Laufássóknar árið 1839:

Ítök kirkjunnar eru ennþá þau sömu sem máldagar biskupanna Auðunar, Ólafs, Péturs og Sigurðar registur henni tileinka, nefnilega:

1. Selför í Flateyjdalsheiði fjórum kúm og tveimur hrossum, og svo mörgum ám og geitum sem sá vill er á stað býr, um sex vikur. Mjög langt er samt síðan að selför þessi hefur verið héðan notuð, líklega vegna vegalengdar.⁷⁶⁹

Jón Sigurðsson í Yztafelli nefnir Selland í landi Garðs í Fnjóskadal, sjá kaflann um Garð.

⁷⁶⁰ Skjal nr. 2 (312).

⁷⁶¹ Skjal nr. 2 (313).

⁷⁶² Skjöl nr. 2 (314) og 2(315).

⁷⁶³ Skjal nr. 2 (308) a-b.

⁷⁶⁴ Skjöl nr. 2 (68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 78, 79).

⁷⁶⁵ Skjal nr. 2 (231).

⁷⁶⁶ Skjal nr. 2 (309) a-b.

⁷⁶⁷ Skjal nr. 2 (311).

⁷⁶⁸ Skjal nr. 2. (310).

⁷⁶⁹ Þingeyjarsýslur. Sýslu- og sóknalýsingar, bls. 32.

Meðal ítaka Draflastaðakirkju, sem Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 nefnir, er selstaða á Þrengingaseli á Gönguskarði. Sjá kaflann um Draflastaðakirkjuland á Gönguskarði.

5.38 Afréttir og afréttarnot

5.38.1 Fjallskilareglugerðir

Elsta fjallskilareglugerð fyrir vesturhluta Þingeyjarsýslu, þ.e. Suður-Þingeyjarsýslu og Kelduneshrepp í Norður-Þingeyjarsýslu, er frá árinu 1893 og tók gildi 1. janúar 1894.⁷⁷⁰

Var þá svæðinu öllu skipt í þrjú fjallskilafélög: 1. Svæðið milli Jökulsár og Skjálfandafljóts. 2. Svæðið vestan Skjálfandafljóts og norðan Ljósavatnsskarðs, vestur í Fnjóskadal hjá Skógum og þaðan yfir Vaðlaheiði að Veigastöðum á Svalbarðsströnd. 3. Svæðið vestan Skjálfandafljóts ofan við Ljósavatnsskarð. Hvert fjallskilafélag gat skipst í deildir eftir því sem hagar, fjöll og vatnsföll deildu. (1. gr.).

Allt land skiptist í „afréttir“ og heimalönd. Hreppsnefndir í hverjum hreppi ákváðu, hvað skyldu vera „afréttir“ og takmörk milli „afréttar“ og heimalanda. (3 gr.).

Hreppsnefndir skyldu gangast fyrir sveitarsamþykktum um, hvort nota skyldi heimalönd til upprekstrar fyrir geldfé eða lömb. Skyldi tekið skýrt fram, hver þau lönd væru og tala fjár, er í þau mætti reka. Heimalönd, sem heimild væri til fyrir að nota til upprekstrar, skyldi skoða sem „afrétti“, enda væru þau notuð á þann hátt af fleiri en landeigendum sjálfum (4. gr.).

Ef tveir eða fleiri menn ættu „afrétti“ saman, skiptust afréttartollar milli þeirra eftir tiltölu hvers og eins í „afrétti“, þótt einn leyfði frekar en aðrir. (9. gr.).

Fjárleitir á öræfi, sem ekki gætu talist til nokkurra „afrétta“, skyldu gerðar eftir sömu reglum sem eftirleitir. (29. gr.).

Ný fjallskilareglugerð var sett árið 1904.⁷⁷¹ Mikilvægasta breytingin var á 3. grein, en fyrri málsgrein hennar var svohljóðandi:

Allt land skiptist í öræfi, afrjetti og heimalönd. Það skulu vera afrjetti, sem að fornu hafa verið. Sýslunefnd getur og tekið upp nýja afrjetti, ef nauðsyn ber til, eptir tillögum hreppsnefnda og með samþykkt landeiganda.

Næstu fjallskilareglugerðir voru settar árin 1913 og 1920 (dálítil breyting gerð 1924).⁷⁷² Engar breytingar voru þá gerðar, sem tekur að nefna, en árið 1929 var svæðið gert að einu fjallskilafélagi eða eins og segir í 1. grein:

Suður-Þingeyjarsýsla, ásamt Kelduneshreppi í Norður-Þingeyjarsýslu er eitt fjallskilafélag, sem skiftist í deildir eftir því sem landi hagar og fjöll og

⁷⁷⁰ Skjal nr. 4 (7).

⁷⁷¹ Skjal nr. 4 (8).

⁷⁷² Skjöl nr. 4 (9), nr. 4 (10) og nr. 4 (11).

vatnsföll deila. Sýslunefndin ákveður takmörk deilda eftir tillögum sveitarfélaga.

Stjórn og umsjón fjallskilamála breyttist samkvæmt 3. grein:

Hver hreppsnefnd getur valið einn mann eða fleiri úr sínum flokki til að hafa á hendi stjórn og umsjón allra fjallskilamála hreppsins og nefnast þeir fjallskilastjórnar.

Þar sem svo hagar til, að ein fjallskiladeild tilheyrir tveimur eða fleiri hreppum, kjósa hlutaðeigandi hreppsnefndir sameiginlega fjallskilastjórn, er hafi störf þessi á hendi í umboði hreppsnefnda.

Aðrar breytingar árið 1929 virðast ekki geta skipt máli hér.⁷⁷³ Næsta fjallskilareglugerð, árið 1937, var fyrir Suður-Þingeyjarsýslu eina, sem og frá árunum 1952, 1959 og 1974, en árið 1952 var Húsavík orðin að kaupstað og því nefnd sérstaklega eftir það.⁷⁷⁴ Breytingar, sem ástæða þykir til að nefna eru eftirtalдар:

Árið 1959 varð 4. grein svohljóðandi:

Allt land skiptist í öræfi, afréttir og heimalönd. Ekki verður afréttarland, þótt í einkaeign sé, gert að heimalandi, nema samþykki hreppsnefndar komi til, enda hafi það aldrei áður í byggð verið.

Sýslunefnd getur ákveðið nýjar afréttir eftir tillögum hreppsnefndar, enda liggja samþykki landeigenda fyrir.⁷⁷⁵

Nýrri málsgrein var aukið í 4. grein í fjallskilareglugerðinni árið 1974:

Enn fremur geta hreppsnefndir með samþykki sýslunefndar breytt takmörkum afrétta og lagt til þeirra land, er þær hafa full umráð yfir.⁷⁷⁶

Núgildandi fjallskilasamþykkt er frá árinu 1996 og er fyrir Suður-Þingeyjarsýslu austan Vaðlaheiðar, þ.e. Tjörnes-, Reykja-, Aðaldæla-, Reykdæla-, Skútustaða-, Bárðdæla-, Ljósavatns- og Hálshreppa og Húsavík. Hljóðar 4. grein svo:

Land, sem fjallskilaframkvæmd tekur til, skiptist í almenninga, afrétti og heimalönd. Héraðsnefnd getur ákveðið nýjar afréttir eftir tillögum sveitarstjórna og með samþykki landeigenda. Ennfremur geta sveitarstjórnir með samþykki héraðsnefndar, breytt takmörkum afrétta og lagt til þeirra land, er þær hafa full umráð yfir. Ekki verður afréttarland, þótt í einkaeign sé, gert að heimalandi, nema samþykki héraðsnefndar komi til. Héraðsnefnd ákveður mörk á afréttum og almenningum.⁷⁷⁷

⁷⁷³ Skjal nr. 4 (12).

⁷⁷⁴ Skjöl nr. 4 (13) til nr. 4 (16).

⁷⁷⁵ Skjal nr. 4 (15).

⁷⁷⁶ Skjal nr. 4 (16).

⁷⁷⁷ Skjal nr. 4 (17).

5.38.2 Almenn

Árið 1639 beiddust prestarnir í Múla og Grenjaðarstað, Jón Gissurarson, prófastur, og Guðmundur Bjarnason, dóms á Helgastaðþingi, hvort þeir mættu ekki eftir lögum halda rekum, afréttum og ítökum, sem kirkjumáldagar þeirra sýndu og forverar þeirra hefðu fyrir þá haft og haldið. Sýslumönnunum Þorbergi Hrólfsyni og Hrólfi Sigurðssyni virtist að biskup yrði þar við að vera, með próföstum, og vildu ekki dæma en:

Samtt vitvm vid ei annat riettara enn þeir halldi því Öllu sem þeirra kirkivm til heýrir eptir maldogunum og fir þa hefir haft & halldit verid & ad þeir meigi alltt eptir Bokarinnar ordum & hliodann Brvka og hagnýta Sier huortt það erv afriettir eda annat og Til merkis hier vmm skrifum vid ockar Nofnn hier fir nedann A Sama stad dag og Ari sem firr seigir:⁷⁷⁸

Jón Sigurðsson í Yztafelli talar um „afréttardali Kinnarfjalla, Finnsstaðadal og Gönguskarð í bókinni „Suður-Þingeyjarsýsla“.⁷⁷⁹ Í sömu bók lýsir hann dalakerfi Kinnarfjalla:

Mikið af vatnsmagni hennar [þ.e. Skálarár] kemur úr giljum langt vestan af fjalli, en annar hluti sunnan *Seljadal*. Hér hefst hið mikla dalakerfi, sem nú skal lýst. *Seljadalur* er um 8 kílómetra langur og liggur suður bak við byggðarbrúnir. Mynni hans er eigi nema 80 m yfir sjó, en syðst er dalbotninn í 400 m hæð. Vesturhlíðar dalsins eru mjög grösugar og gróður seilist þar upp í 600 m hæðarlínu. Dalurinn er hinn bezi afréttur. Fyrir botni Seljadals er breitt flatlendi og vestur frá því gengur *Gönguskarð* allt vestur að mynni Flateyjardalsheiðar hjá Garði. Gönguskarð var mjög fjölfarinn fjallvegur sumar og vetur, greiður og glöggur, og var allur varðaður. Þar fóru skreiðarlestir þrífaldlega um á haustin. En vegurinn var einnig tíðfarinn gangandi mönnum á haustin. ... Gönguskarð er mjög vel gróið, og eru engjar bæði þar og á Seljadal, og var oft heyjað þar áður fyrr. Á skarðinu er víða „sveitarlegt“; þar eru engjaflesjur og startjarnir á láglandi undir háum klettafjöllum.

Þvert fyrir vesturenda Gönguskarðs liggur *Hólsdalur* frá norðri til suðurs, og er *Finnsstaðadalur* beint áframhald hans til suðausturs. Þessi dalruna er 12 kílómetra löng og botn beggja dalanna algróinn og gróður víða hátt í hlíðum. Botn Finnsstaðadals, þar sem hann er hæstur, er 600 m yfir sjó, og er það beint vestur frá Yztafelli. – Dalakerfi þetta er tengt Flateyjardalsheiði. Samfelldur er þar gróður og hvergi brekku að fara frá Syðri-Leikskálaá að Krókum. Alls er lengd dalanna, talið frá mynni Seljadals vestur Gönguskarð, suðaustur Hólsdal og Finnsstaðadal, um 30 km. Þessir afréttardalir Kinnarfjalla eru ágætir sumarhagar sauðfjár, og göngur skammar að hausti. Þar er að gróa allt sumarið.... Sunnan við Gönguskarð eru mjög víða hagar á

⁷⁷⁸ Skjal nr. 2 (250) a-b.

⁷⁷⁹ Jón Sigurðsson: Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla, bls. 16.

breiðum hjöllum og jafnlendi, ofar byggðarbrúnum Kinnar, og teygist gróður þar mjög hátt.

Háfjöllin sunnan við Granastaðanípu eru með mjög breiðum og jafnlendum stórgrýtisauðnum. Gönguskarð og Finnsstaðadalur kljúfa þau í þrjá meginhluta, sem eigi eiga sér nein sérstök nöfn. Í Köldukinn eru þessi gróðurlausu háfjöll nefnd „Vesturfjall“ eða „Grjótin“. Grjótauðnirnar ná alveg fram á knappar brúnir Fnjóskadals og hefst þar eigi gróður fyrir en kemur niður um miðjar hlíðar, víðast hvar. Þar hafa fjöllin heldur eigi nöfn, nema þau, sem kennd eru við bæina, sem undir standa. Það er algerlega villandi, þegar fjallið sunnan Finnsstaðadals er á flestum landabréfum nefnt Fornastaðafjall. Með jafn miklum rétti mætti kenna fjallið við fjölda annarra bæja.⁷⁸⁰

Á héraðsþingi á Húsavík 1. maí 1775 var þingmönnum bannað gegn lagastraffi að reka sauðpening sinn úr þingsókninni á „afrétt“ fyrir vestan Skjálfandafljót eða á nokkurn hátt orsaka að pestveikur fénaður kæmi inn í hreppinn.⁷⁸¹

Á manntalsþingi að Svalbarði við Eyjafjörð 1797 kærði Bjarni bóndi á Gautsstöðum íbúa þingsóknarinnar fyrir að reka ekki ótemjur sínar á „afrétt“ á sumrin. Þessi óregla orsaki göngu þeirra í búfjárhögum sem valdi átroðningi og eyðileggingu. Hann spurði því réttinn hvort eigendur væru ekki skyldugir til þess að reka ótemjur sínar úr búfjárhögum og á „afrétti“. Rétturinn tók undir það og skipaði bændum að reka trippi og ótemjur sínar á fjöll. Hreppstjórar skyldu hafa umsjón með framkvæmdinni og sekta þá sem vanræktu það.⁷⁸²

Á manntalsþingi á Hálsi 27. maí 1811 bentu hreppstjórar hreppsins á mikilvægi þess að fyrirbyggja að ekki væri ofsett í „afréttarlönd“ innan hreppsins nágrönnum og eigendum „afrétta“ til skaða. Einnig að umráðendur rækju ekki meira en ítala nemi eftir landsgæðum, sérstaklega á Flateyjardalsheiði. Sýslumaður úrskurðaði um þetta:

... að so sem hreppstjórum er i Landslögunum yfirdreginn ummsjón með gjelldfjár Rekstrum á heidlendi, og á Sumar haga i hreppnum, so fylgir og þar af, að þeir ega að hafa Tilsjón umm, að sum Afréttar Lönd sjeu ecki ofsett, enn önnur Látinn aud standa, þegar þaug annars Nást fyrir Snjó þýngslum á vorinn, og líka að einginn Afréttar Egandi yfirskrýði þá Itölu, sem hans Afréttar Plátz eptir stærð, gjædumm og sannsýnilegri Tiltölu, kann að bera, hvað Hreppstjórum byrjar að meta.⁷⁸³

Fyrir aukarétti á Ljósavatni 28. júlí 1813 var haldin rannsókn vegna viðurkenningar Jóns Jónssonar, búandi á hluta úr Fremstafelli, um að hafa afmarkað uppi á „afréttarfjalli“ kind sem tilheyrði Bjarna Jónssyni í Fellsseli. Við yfirheyrslur

⁷⁸⁰ Jón Sigurðsson: Lýsing Þingeyjarsýslu. Suður-Þingeyjarsýsla, bls. 23-24.

⁷⁸¹ Skjal nr. 2 (264) a-b.

⁷⁸² Skjal nr. 2 (268) a-b.

⁷⁸³ Skjal nr. 2 (269) a-b.

segist Jón í Fremstafelli hafi rekið ásamt Jóni, syni Halldórs sambýlismanns síns, fáeinar kindur, sem tilheyrðu þeim báðum, upp á fjall til „afréttargöngu“. Lömbin hafi verið orðin þreytt er komið var upp á fjallið og því hafi Jón Halldórsson gætt þeirra við Gljúfurárbotna meðan hann hafi fylgt eldri kindunum upp á Finnsstaðadal. Að því loknu hafi lömbin verið rekin út í svokallaðar Hálsgrænur. Jón Halldórsson greinir eins frá í yfirheyrslum yfir honum en minnst reyndar ekki á hvert lömbin hafi verið rekin. Sagði Jón Halldórsson föður sinn hafa legið í heiði við grasatekju þegar þetta gerðist.⁷⁸⁴

Á þessu þingi var einnig kannað hvort Jón Jónsson hefði afmarkað kind Kristjáns Jósefssonar á Halldórsstöðum í Reykjadal haustið 1811. Aðspurður um það svaraði Jón Halldórsson, sonur sambýlismanns Jóns í Fremstafelli, að hann hafi vitað til þess að Jón hafi komið með kind frá Halldórsstöðum haustið 1811 sem hann hafi sagt hafa farið yfir að Halldórsstöðum af „afréttinni“ Gönguskarði þar sem hann hafi haft allar sínar geldu kindur það sumar. Loks var Kristján á Halldórsstöðum spurður hvort hann hafi ekki vantað eina kind af „afrétti“ haustið 1811. Hann svaraði því játandi og sagðist hafa rekið sex kindur yfir Skjálfafljót á Gönguskarðs „afrétt“.⁷⁸⁵

Í sóknarlýsingu árið 1840 segir Þóroddsstaðarprestur og minnst þá á „afréttarlönd“:

Suðvestur á fjallið fram með Nípá bak við Granastaðafjall liggur dalverpið Ní párdalur innar. Suður á bak við Leikskála og fram á fjall til Gönguskarðs liggur Seljadalur. Að vestanverðu honum heitir fjallið Makki. Í útvestur við fremri enda Seljadals liggur Gönguskarð inn í Fnjóskadal norðanverðan. Í suður frá Gönguskarði á fjalli uppi liggur Finnsstaðadalur og fram gegnt Gljúfrá. Allt er þetta afréttarlönd.⁷⁸⁶

Afréttarítaka Helgastaða og Grenjaðarstaðar í Náttfaravíkum er getið í sýslu- og sóknalýsingum Þingeyjarsýslna um 1840, en Grenjaðarstaðarprestur kvartaði undan því að hafa hrakist þaðan:

24. Helgastaðir beneficium. ... Undir hana liggja jarðirnar ... og afrétt í

Náttfaravík.⁷⁸⁷

1. Grenjaðarstaður. ...Afréttur er eftir máldögnum í Náttfaravíkum fyrir hálf fjórða hundrað sauða, sem öðru hverju hafði notaður verið af formönnum mínum, þó ætíð í mótþróa Staðarpresta, þ.e. Þóroddsstaðar, er nú um mína tíð hefur rekið svo langt, að eg fyrir ofríki þeirra og burtrekstur á skepnum mínum hef mátt flýja með þær úr afréttinum og kaupa töluvert lakari afrétt á Reykjaheiði.⁷⁸⁸

⁷⁸⁴ Skjal nr. 2 (271) a-b.

⁷⁸⁵ Skjal nr. 2 (271) a-b.

⁷⁸⁶ Þingeyjarsýslur. Sýslu- og sóknalýsingar, bls. 87.

⁷⁸⁷ Þingeyjarsýslur. Sýslu- og sóknalýsingar, bls. 115.

⁷⁸⁸ Þingeyjarsýslur. Sýslu- og sóknalýsingar, bls. 149.

Í sóknalýsingu sinni árið 1840 lýsir Þóroddsstaðarprestur Náttfaravíkum nokkuð nákvæmlega og endar lýsinguna á þessum orðum:

Í Víkum eru afréttarlönd.⁷⁸⁹

Hálsprestur segir í lýsingu Háls-, Illugastaða og Draflastaðasókna árið 1839:

Austurfjöll Fnjóskadals fram til Ljósavatns heita að austan Kinnarfjöll. Gegnum þann fjallgarð liggur svonefnt Gönguskarð til Köldukinnar, út úr hvörju ganga smádalir inn í fjöllin, einkum til suðurs, og er þetta afréttarland, einkum austan yfir úr Kinn og víðar að.⁷⁹⁰

Hálsprestur segir um Flateyjdalsheiði í lýsingu Háls-, Illugastaða og Draflastaðasókna árið 1839:

sem er ½ þingmannaleið til sjóar og er afréttarland Fnjóskdælinga í úthluta dalsins.⁷⁹¹

Í jarðamatinu 1849-1850 er að finna eftirfarandi umfjöllun um Ljósavatnshrepp:

Landslagið í sveitinni er nokkuð ýmist; - í Kinn út er jarðvegur grösugur og ekki uppblásin, nema í fjallkúpu þeirri vestanverði [svo í frumriti] Kinnafelli, ... og í Náttfaravíkum niður með Skjálfandaflóa og þarnæst innaf við Skuggabjörg eru hlíðar fyrir ofan sjáfarhamra og hengiflug mjög niður hlaupnar með skriðum. Landkjarni er þar lítill nema í Náttfaravíknalandi, ...⁷⁹²

Í Bárðardal ... og landkjarni víðasthvar í betralagi, ef hans mætti viðnjóta fyrir ágángssakir af afrjettar fje því, er sækjir þaðan í búfjár haga, einnig er sumarhagi fyrir gjeldfje sveitarmanna þegar mjög eyddur af sandfoki. ...⁷⁹³

Um Hálshrepp segir í jarðamati 1849-1850 en ekki er þess getið að þar séu sérstök afréttarlönd:

Sá eginlegi Fnjótskadalur ofan að Dalsmynni og bygdin a Flateyjdalsheiði, nýtur eingaungu kvikfjarræktar, og sum staðar allgóðra landkosta, með skóglendi, einkum austanfram í dalnum að framan og á nokkru svidi í Ljósavatnsskardi, en aptur er mjög vida í sveitinni erfidt til heýskapar, einkum utantúns. ... Sveit þessa má kalla sjálffæra að afrettarlandi, ...⁷⁹⁴

Á manntalsþingi á Hálsi 21. maí 1855 voru auglýstar reglur um „afréttartolla“ og fjallgöngur í sveitinni sem hreppstjórar höfðu samið og séra Björn Halldórsson í Laufási samþykkt. Sveitarmenn voru áminntir um að fylgja reglunum sem einnig voru

⁷⁸⁹ Þingeyjarsýslur. Sýslu- og sóknalýsingar, bls. 87.

⁷⁹⁰ Þingeyjarsýslur. Sýslu- og sóknalýsingar, bls. 53.

⁷⁹¹ Þingeyjarsýslur. Sýslu- og sóknalýsingar, bls. 53.

⁷⁹² Skjal nr. 2 (65) a-b.

⁷⁹³ Skjal nr. 2 (65) a-b.

⁷⁹⁴ Skjal nr. 2 (67).

auglýstar á Grýtubakka og Svalbarði á Svalbarðsströnd. Ekki kemur fram hvað fólst í reglunum.⁷⁹⁵

Á manntalsþingi á Grýtubakka 23. maí 1855 voru auglýstar reglur um „afréttartolla“, upprekstur og fjallgöngur á Flateyjardalsheiði sem hreppstjórar í Hálshrepp höfðu samið og séra Björn Halldórsson í Laufási samþykkt. Ekki kemur fram hvað fólst í reglunum.⁷⁹⁶ Sömu reglur voru auglýstar af hreppstjórum í Hálshreppi á manntalsþingi á Svalbarði 24. maí 1855.⁷⁹⁷

Álitsgjörð hreppsbanda um hvernig haga skyldi upprekstri geldfjár á Flateyjardalsheiði var þinglesin á manntalsþingi á Hálsi 26. maí 1857 og aftur degi síðar á manntalsþingi á Svalbarði. Inntaks álitsgjörðarinnar er ekki getið.⁷⁹⁸

Í bókinni „Flateyjardalsheiði“ segir Páll G. Jónsson í Garði í Fnjóskadal (1869-1948), sem var í nábýli við Flateyjardalsheiði nær alla ævi:⁷⁹⁹

Fyrsta fyrirkomulag á göngum á Heiðinni var þannig að ábúendur hvernar jarðar á þessum slóðum sáu um göngur í landi ábýlisjarða sinna eða fengu til þess hjálp þeirra fjáreigenda er þeir leyfðu upprekstur fyrir geldfé í sínu landi, sem alltítt var. Var það óskráður kröfuréttur sem enginn treysti sér til að víkjast undan. ... Þá voru afréttarpartar sem tilheyrðu einstökum jörðum eða bændum er höfðu afréttarstykki á leigu til upprekstrar. Munu þessi stykki eða ítök jarða hafa endur fyrir löngu verið gefin til hagsbóta fyrir þessar jarðir.

...

Stundum og reyndar ævinlega munu stekkjarlömb setin heima, stundum allt að því viku, þangað til úr þeim var allur jarmur, og þau þá rekin til fjalls í Mógilsdal, Eyvindarárdal eða Stóruskriðubotna. ... Hálsmannatungur, Lambagrænur hafði Laufásprestur en ekki notaði hann þá afrétt ævinlega heldur rak fram á framdali, Timburvalladal eða Hjaltadal, en þá leigðu prestar þetta stykki. Höfðu Sigríðarstaðabændur það mörg ár, Arngrímur, Kristján, Skúli og Kristján, með þeim stundum Kambsstaða og Birningsstaðabændur. En þá er mér sagt að Sigríðarstaðabændur hafi síður viljað það heldur hafa þetta einir enda voru þeir að jafnaði fjármargir. Tryggvi Gunnarsson á Hallgilsstöðum og Jón Jónsson á Fornastöðum ráku vanalega í Grímsland. Voru þeir fjármargir en aftur voru Grímslandsbændur fjárfáir og þótti gott að fá lambatoll, upprekstrargjald, sem æði oft var goldinn í hagalambi ...

Ég vissi til að Fremstafellsbændur ráku í Grímsland en sjaldan mun það hafa verið. En á tímabili höfðu Svalbarðsströndungar Grímsland á leigu til upprekstrar. Í Eyrarfjall ráku ýmsir Fnjóskdælingar, engir þó jafnstöðugt og Jón í Veisuseli. Lét hann ekki Ytri Jökulsá aftra sér frá þó erfið væri. ...

⁷⁹⁵ Sbr. Skjal nr. 2 (A.6.58).

⁷⁹⁶ Sbr. Skjal nr. 2 (A.6.59).

⁷⁹⁷ Sbr. Skjal nr. 2 (A.6.60).

⁷⁹⁸ Sbr. Skjal nr. 2 (A.6.63).

⁷⁹⁹ Páll G. Jónsson: Flateyjardalsheiði, bls. 6.

Frá því fyrsta sem ég man höfðu Ströndungar afrétt á Flateyjarðalsheiði en ekki mun það þó hafa verið að staðaldri að Suðurströndungar hafi gjört mikið af því að reka út eftir en lengi höfðu Ströndungar lönd á leigu, eins og Grímsland, Saurbrýr og Heiðarhúsaland. Allt til þess að þeir fóru að brúka Vaðlaheiði fyrir fé sitt á sumrin.⁸⁰⁰

Síðar segir Páll um fjallskil:

Lengi fram eftir, eða til 1880, var sá hluti af Eyrarlandi er lá austan fjallgarðsins, Austurhvanndalur og Ófæruatorfa gengið af Náttfaravíkurbændum en um þetta leyti hættu þeir því. Töldu mestu vitleysu að þeir gerðu þetta þar sem þetta stykki væri í Eyrarlandi í Hálshreppi. Ekki vildi fjallskilastjóri, Gísli á Þverá, hlíta þessum úrskurði þeirra og neitaði að skipta sér nokkuð af þessum göngum þar sem þetta væri gömul venja og auðsjáanlega mikið styttra og betra fyrir Víknabændur að sjá um þetta. Við það sat. Enginn fór í Hvanndalinn þetta haust.

[Síðan kemur lýsing á ferðum feðga frá Eyri í Austurhvanndal umrætt haust].

Eftir þetta hafa göngur á þessum Hvanndölum fylgt eftir göngum á Heiðinni, enda gjörðu fyrri eigendur á Eyri öll fjallskil á Lokastaðafjallskiladeild en nú er sú jörð komin í eyði. Getur verið mjög mikill vafi á því hvort Lokastaðafjallskiladeild ber að sjá um göngur þarna lengur.⁸⁰¹

Lýsir Páll síðan hvernig göngum var háttað á Flateyjarðalsheiði.⁸⁰²

Síðar í bók Páls er „skrá yfir afrétti, eins og hún var í Hálshreppi 1905“. Fylgir hér brot úr henni:

7. Að austan Eyrarfjall frá Urðargili suður að Stóru Skriðu. Eigandi Draflastaðakirkja.
 8. Grímsland frá Stóru Skriðu að Ytri Jökulsá. Eigandi landsjóður, tilheyrir Norðursýslu umboði.
 9. Hálsmannatungur frá Ytri Jökulsá að Syðri Jökulsá. Eigandi Hálskirkja.
 10. Kambsmýrarland frá Syðri Jökulsá að Skeiðislæk. Eigandi Hálshreppur.
- Þar fyrir innan er Austari Króka heimaland frá Skeiðislæk að Ytri Uxaskarðsá.⁸⁰³

Sýslumaður í Þingeyjarsýslu, Jóhann Skaptason, tók saman „Upplýsingar um afrjettir og fjallskil í Þingeyjarsýslu árið 1959“. Um Ljósavatnshrepp er haft eftir oddvita:

Prír dalir vestan byggðarinnar. Lítil lönd notuð með heimalöndum og liggja í sambandi við þau. Auk þess meginhluti Náttfaravíkna.

⁸⁰⁰ Páll G. Jónsson: Flateyjarðalsheiði, bls. 47-48.

⁸⁰¹ Páll G. Jónsson: Flateyjarðalsheiði, bls. 50-51.

⁸⁰² Páll G. Jónsson: Flateyjarðalsheiði, bls. 57, 58. Sjá og bls. 85.

⁸⁰³ Páll G. Jónsson: Flateyjarðalsheiði, bls. 80.

Um Flateyjardalsheiði og Flateyjardal („afrétti“ Háls- og Flateyjarhreppa) er haft eftir oddvitum:

Flateyjardalsheiði frá mörkum Flateyjarhrepps að Syðra Höfðagili að vestan og Árbugsá að austan.

Afrjettarland Flateyinga er á Flateyjardal að gamalli venju. Afrjettin takmarkast að vestan af Sandskarði og liggur þar að afrjett Höfðhverfinga. Að sunnan af Eyvindará og Urðargili og að austan af Vestari-Hvannal.

Eignarhald á „afréttum“ Ljósavatnshrepps var að sögn oddvita:

Afrjettirnir eru eign allmargra einstakra jarða, nema Vestur-afrjett [inn af Bárðardal].

Um Hálshrepp er haft eftir oddvita:

Austur-Flateyjardalsheiði: Eyrarfjall frá hreppamörkum, Hálsmannatungur og hálfir Austari-Krókar eru eign Hálshrepps. Grímsland, Kambsmýrar og hálfir Austari-Krókar eru eign einstaklinga.

Flateyjardalur var kominn í eyði, en sýslumaður sagði þar hafa verið 6 jarðir, allar í eyði, (aðeins nefndar 5 jarðir með nöfnum), allar í einkaeign.

Oddviti Ljósavatnshrepps sagði landið notað samkvæmt mjög fornri venju, án takmarkana, nema Náttfaravíkur, sem leigðar væru hin síðari ár samkvæmt gerðum samningi. Í Hálshreppi var að sögn oddvita upprekstur á „afréttir“ hreppsins að mestu háður sérstöku leyfi árlega af hálfu „afréttareigenda“ eða umráðaaðila, en í Flateyjarhreppi var rétturinn og notkunin samkvæmt gamalli venju.⁸⁰⁴

Að sögn Jóhanns Skaptasonar árið 1969 voru Hálsmannatungur „afréttarland“ Fnjóskdæla.⁸⁰⁵

Í svari Reykdælahrepps við fyrirspurn félagsmálaráðuneytisins árið 1989 um upprekstrarrétt og „afrétti“ í sveitarfélögum segir:

Reykdælahreppur á ásamt Aðaldælahreppi eyðibýlið Kotamýrar í Ljósavatnshreppi, sem var notað sem afréttur, en hefur um árabíl ekki verið notaður vegna sauðfjárveikivarna.⁸⁰⁶

Oddviti Ljósavatnshrepps svaraði fyrirspurninni árið 1989 þannig, að íbúar hreppsins ættu upprekstrarrétt á „afrétt“ Vestur-Bárðdæla/Bárðdælaafrétt. Ekki voru Kinnarfjöll og Náttfaravíkur nefnd sem „afréttur“.⁸⁰⁷

Svar oddvita Hálshrepps árið 1989 var þannig, að sveitin ætti upprekstrarrétt á Flateyjardal og Flateyjardalsheiði (auk Framdala). Mörkin væru hin sömu og

⁸⁰⁴ Skjal nr. 4 (113).

⁸⁰⁵ Árbók Ferðafélags Íslands 1969. Jóhann Skaptason: Suður-Þingeyjarsýsla vestan Skjálfandafljóts og Fljótsheiðar, bls. 83.

⁸⁰⁶ Skjal nr. 4 (6).

⁸⁰⁷ Skjal nr. 4 (4).

hreppamörk samkvæmt korti. Lengd hreppsins væru u.þ.b. 145 km og „afrétturinn“ næði norðan við byggð til sjávar, norður á Landsenda, norðvestan Flateyjar.⁸⁰⁸

Á svæðinu, sem til umfjöllunar eru í máli 4/2007, eru nú samkvæmt upplýsingum árið 2007 tvær fjallskiladeildir, Kinn, sem nær frá Krossi í suðri að Hágöngum syðri við vestanverðan Skjálfanda, og Fnjóskadalur norður og Flateyrdalur, þ.e. jarðir í Fnjóskadal frá og með Vatnsleysu og Fornastöðum/Fornhólum, Flateyrdalsheiði og Flateyrdalur að mörkum Grýtubakkahrepps. Nær sú síðari því einnig til máls 5/2007.

Lönd, sem gengin eru í Kinn, eru Víknaland og land vestan Bakranga og Skarðsmýrar, Seljadalur, Gönguskarð, Finnsstaðadalur og Litlutjarnaland. Fjallskilasjóður kostar göngur í Víkum með Austur- og Vesturdal, einnig á Mosum, Seljadal, Gönguskarði, Finnsstaðadal og Litlutjarnalandi.

Mörk milli sumarbeitilands á Flateyrdalsheiði og heimalanda eru að vestanverðu girðing úr Árbaugsá/Árbugsa við Þúfu til vesturs, þaðan norðvestur um land Vestaríróka og síðan vestur að fjallsbrún. Að austan hindrar Árbaugsá/Hólsá för fjár.⁸⁰⁹

Hjörleifur Guttormsson hefur í greinargerð sinni dregið stuttlega saman það helsta úr „Göngum og réttum“ hvernig smölunum á þessu svæði var háttað áður fyrir og vísast til þess.⁸¹⁰

5.38.3 Afréttarmál einstakra jarða og landsvæða

Ekki verður séð í heimildum að nokkurs staðar sé talað um sveitarafrétt í því landi sem fellur undir mál 4/2007. Hins vegar er stundum talað um „afrétt“ við einstakar jarðir eða landsvæði og verður reynt að draga það hér saman, en nákvæmari umfjöllun um þau mál er í jarða- og landsvæðaköflunum hér að framan.

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 segir um Finnsstaðadal:

Finnstaðadalur kallast eitt dalland í fjöllunum milli Fnjóskadals og hjer. Hann hefur áður verið eignaður Finnstöðum, so sem sjá má af gömlum lögfestum. Hann er nú ekki brúkaður nema lítil<ega> til hestagöngu á sumrin.⁸¹¹

Í fasteignamati 1916-1918 segir um jarðirnar Litlutjarnir, Kross, Landamótssel, Landamót, Halldórsstaði, Finnsstaði, Fellssel, og Yztafell, að þær eigi rétt til upprekstrar á „afrétt sveitarinnar“.⁸¹² Þar mun væntanlega átt við land inn af Bárðardal. Um Halldórsstaði segir einnig:

⁸⁰⁸ Skjal nr. 4 (5).

⁸⁰⁹ Skjal 4 (2).

⁸¹⁰ Skjal nr. 47.

⁸¹¹ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 126.

⁸¹² Skjal nr. 2 (68).

Auk þess fylgir 1/6 af svo nefndum Finnstaðadal, en af honum fást engar tekjur.

Finnsstaðir eiga í sama mati með upprekstrarréttinum:

Auk þess 5/6 af svo nefndum Finnstaðadal.

Um Gvendarstaði segir:

Jörðin á nægilegt upprekstrarland fyrir sig.⁸¹³

Hrappsstaðir fá umsögnina:

Jörðin hefir sérstak upprekstrarland, nægilegt fyrir sig.⁸¹⁴

Þegar kemur út í sveitina, hjá Hólsgerði, Hóli og Garðshorni, nýtist „afrétt sveitarinnar“ ekki sökum fjarlægðar.

Jörðunum Hálsi og Torfunesi fylgdi sérstakt upprekstrarland, nægilegt fyrir þær. En um upprekstrarlandið á Hálsi segir:

Landamerki þess eigi ágreiningslaus.

Ófeigsstöðum og Syðri-Leikskálaá fylgdu upprekstrarlönd.⁸¹⁵

Í bréfabók Jóns Gissurarsonar, prófasts í Þingeyjarþingi, virðast á einni síðu taldir upp allmargir ákæruliðir um Seljadal með meiru, árssett af Jóni Þorkelssyni þjóðskjalaverði um 1633. Inntakið er að Seljadalur hafi verið gerður að „afrétt“, svo að selstöður yrðu ekki brúkaðar og kotungar hræddir frá að nýta sér landið og fari þar fram yfir takmörk sem ákærða eigin skjöl til vísi og gömul hefð votti.⁸¹⁶ Virðist hér vera átt við Illuga Helgason prest á Þóroddsstað.

Í jarðamatinu 1804 er vikið að afréttartekjum á Þóroddsstað:

Nr. 258. Stad eller Thoroddstade Beneficium 25 hndr. ... For Afret betales Præsten af Fremmede aarlig 1 rd.⁸¹⁷

Jarðamatið 1849-1850 segir um Þóroddsstað:

N° 46 Þóroddsstaður áður talin 25 hndr. að dýrleika. ... Þar er landrými bæði heima og til afrjettar.⁸¹⁸

Um Þóroddsstað er sagt í fasteignamatinu 1916-1918:

Jörðinni fylgir afréttur: Seljadalur vestan ár. Meira en nægur fyrir jörðina. Á afreitt [svo] þeirri má heyskap hafa, en erfitt mjög.

Einnig fylgdu Þóroddsstað ýmis ítök, þar á meðal:

Land ítak á Gönguskarði. ... rekaítak í Náttfaravíkum og upprekstur.⁸¹⁹

⁸¹³ Skjal nr. 2 (68).

⁸¹⁴ Skjal nr. 2 (68).

⁸¹⁵ Skjal nr. 2 (68).

⁸¹⁶ Skjal nr. 2 (249).

⁸¹⁷ Skjal nr. 2 (61).

⁸¹⁸ Skjal nr. 2 (65).

Um Geirbjarnarstaði og Syðri-Leikskálaá (Múlakirkjujarðir) segir í jarðamatinu 1804:

Nr. 259. Geirbiarnar-Stadir KirkeJord til Muhle, 20 hndr. hermed bruges, Muhle Kirke tilhørende, Öde Jord Sydre-Leifskalaaae, som Beiteland. - ... For Afret betales hertil af Fremmede aarlig 1 rd.⁸²⁰

Granastaðir fá þessa umsögn í fasteignamatinu 1916-1918:

Heimaland er notað til upprekstrar fyrir jörðina, eptir sveitarsamþykkt.

Um Björg segir sama fasteignamat:

Afrétt fylgir, nægileg fyrir jörðina.⁸²¹

Elsta heimild um afrétt í Náttfaravíkum er í skrá um landamerki Hafralækjar, Garðs, Skriðu og ýmissa fleiri jarða, sem talin hefur verið frá 1263. Þar segir:

gardz menn eiga oc torfskurd j bruar land oc gelldfiar Rextur i kalfagrufur j vikur, sem þarf⁸²²

Þessi réttindi Garðs í Aðaldal eru nefnd í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns árið 1712, en þar segir:

Geldfjárrekstur í Náttfaravíkum, brúkast ei.⁸²³

Samkvæmt uppskrift af skýrslu um eignir Þóroddsstaðarkirkju árið 1599 lá til kirkjunnar:

vidun i Stadarholti í Gards lande, Fyrer Géldinga rekstur í Kálfagrafer í vkumm út.⁸²⁴

Um Garðsítakið fjallar séra Eiríkur Þorleifsson á Þóroddsstað í sjötta lið greinargerðar sinnar frá árinu 1840.⁸²⁵ Vildi Eiríkur halda því fram, að „Garðsmáldagi“ sýndi að á þeim tíma hefði „ytra landið“ verið byggt, en

stadirnir i Reikiadal hafi átt sína samEygnar afrétt þar fyrir framann á Náttfaravykur afréttar dölum,

Getið er um „afrétti“ Grenjaðarstaða-, Múla- og Helgastaðakirkna í Náttfaravíkum í máldögum Auðunar rauða Þorbergssonar Hólabiskups, sem taldir eru frá árinu 1318.

Þessi ítök allra kirknanna eru nefnd í máldögum Péturs biskups Nikulássonar 1394⁸²⁶, Grenjaðarstaðar- og Múlakirkna í máldagabók Ólafs Rögnvaldssonar 1461⁸²⁷

⁸¹⁹ Skjal nr. 2 (68).

⁸²⁰ Skjal nr. 2 (61).

⁸²¹ Skjal nr. 2 (68).

⁸²² Skjal nr. 2 (301). (Umfjöllun um skjalið er á bls. 2-3 í sama bindi).

⁸²³ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, 170.

⁸²⁴ Skjal nr. 2 (76), sbr. skjal nr. 2 (90).

⁸²⁵ Skjal nr. 2 (74).

⁸²⁶ Skjal nr. 2 (191).

⁸²⁷ Skjal nr. 2 (202).

og í Sigurðarregistri 1525.⁸²⁸ Ítök Grenjaðarstaðarkirkju í Náttfaravíkur eru talin í úttekt staðarins árið 1391⁸²⁹ og vísitasía Helgastaða árið 1429 er samhljóða Auðunarmáldaga.⁸³⁰ Máldagi Múlakirkju árið 1563 nefnir þetta ítak einnig.⁸³¹

Máldagi Ljósavatnaskirkju er til frá árinu 1380. Þá átti kirkjan geldfjárrekstur í Náttfaravíkur um sumar eða eins og máldaginn segir:

skaalaagierd oc skipstodu j vijkum vid svijninn gielldfiaar rekstur j naattfaaraa vijkur vmm sumaar⁸³²

Þóroddsstaðarprestur, Einar Hallsson bar 16. apríl 1560, að Staður í Kinn ætti Náttfaravíkur en staðirnir í Reykjadal ítölur samkvæmt máldögum, en Helgastaðaprestar virðast samkvæmt vitnisburðinum hafa verið farnir að gera þar meira tilkall.⁸³³

Guðbrandur biskup Þorláksson staðfesti haustið 1580 ályktun sex presta, sem kallaðir voru til þess að úrskurða í þrætu um Náttfaravíkur milli Helgastaða- og Þóroddsstaðarpresta, að Helgastaðakirkja ætti þar aðeins afrétt en Staður í Kinn Víkurnar.⁸³⁴

Ítaks Helgastaða með tilvísun til Grenjaðarstaðar og Múla er getið í máldagabók Guðbrands Þorlákssonar árið 1595, vísitasíum biskupanna Þorláks Skúlasonar árið 1631, Gísla Þorlákssonar árið 1672, Jóns Vigfússonar árin 1686 og 1687, Einars Þorsteinssonar árið 1694, Björns Þorleifssonar árið 1702, Steins Jónssonar árið 1715, Halldórs Brynjólfssonar árið 1748 og Steingríms Jónssonar árið 1828.⁸³⁵ Þorlákur Skúlason biskup vísar til máldaga Hóladómkirkju og Grenjaðarstaðar varðandi ítök í vísitasíu á Grenjaðarstað 1631 og Jón Vigfússon vísar einnig til máldaga árin 1686 og 1688.⁸³⁶ Hins vegar nefna biskuparnir Einar Þorsteinsson og Björn Þorleifsson aðeins reka í Náttfaravík á árunum 1694 og 1702.⁸³⁷ En Steinn Jónsson getur um „afrétt í Náttfaravík“ meðal ítaka Grenjaðarstaðar árið 1715.⁸³⁸ Afréttarítak Grenjaðarstaðar í Náttfaravíkum er nefnt í eignaskrá Grenjaðarstaðarkirkju árið 1644.⁸³⁹ Einnig í lýsingu prestakalla í Þingeyjarþingi 1724 og 1725.⁸⁴⁰

Afréttarítaks Múla í Náttfaravíkum er getið í vísitasíum biskupanna Þorláks Skúlasonar árið 1631, Einars Þorsteinssonar árið 1694 og Steins Jónssonar árið

⁸²⁸ Skjöl nr. 2 (220) og 2 (221).

⁸²⁹ Skjal nr. 2 (193).

⁸³⁰ Skjal nr. 2 (195).

⁸³¹ Skjal nr. 2 (230).

⁸³² Skjal nr. 2 (190).

⁸³³ Skjal nr. 2 (277).

⁸³⁴ Skjal nr. 2 (27).

⁸³⁵ Skjöl nr. 2 (131, 137, 141, 145, 152, 156, 160, 168, 170).

⁸³⁶ Skjöl nr. 2 (134, 143, 146).

⁸³⁷ Skjöl nr. 2 (150, 155).

⁸³⁸ Skjal nr. 2 (162).

⁸³⁹ Skjal nr. 2 (80).

⁸⁴⁰ Skjöl nr. 2 (81 og 239).

1715.⁸⁴¹ Séra Gísli Einarsson í Múla lögfesti ítakið 6. júní 1693.⁸⁴² Geldfjárrekstrarítak Múla er nefnt í skýrslu um prestaköll í Þingeyjarþingi 1724 og 1725.⁸⁴³ En í lýsingu Múlaprestakalls 1. júlí 1839 er sagt að geldfjárreksturinn sé fyrirboðinn.⁸⁴⁴

Helgastaðaprestar lögfestu afréttarítakið í Náttfaravíkum margsinnis með Helgastaðaprestakalli, t.d. 1638, 1669, 1707, 1715, 1716, 1719, 1721, 1723, 1730, 1733, 1740, 1764, 1782, 1828 og 1867.⁸⁴⁵ Lögfestum þeirra á árunum 1786 og 1812 var mótmælt af Þóroddsstaðarprestum.⁸⁴⁶ Mótmælin árið 1812 beindust gegn því, að Helgastaðaprestur notaði „afréttinn“ fyrir annað geldfé en eigið eða færi fram úr ítölnni. Gerðu Þóroddsstaðar- og Helgastaðaprestar, Sæmundur Jónsson og Hannes Scheving, samning sín á milli árið 1786 um afréttarnot.⁸⁴⁷ Þá er getið um „afrétt“ Helgastaðakirkju í skýrslu um prestaköll í Þingeyjarþingi 1724 og 1725.⁸⁴⁸

Granastaðir í Kinn áttu, samkvæmt vitnisburði Ólafs biskups Hjaltasonar frá árinu 1561, ítakarétt í Náttfaravíkum.⁸⁴⁹

Í bréfabók Jóns Gissurarsonar, prófests í Þingeyjarþingi, virðast á einni síðu taldir upp allmargir ákæruliðir um Víkur (Náttfaravíkur) með meiru, ársett af Jóni Þorkelssyni þjóðskjalaverði um 1633. Viðkomandi hafi leyft og tollað Víkur svo að örtröð yrði og gert það „afréttarland“ að byggð og fyrirboðið þeim, sem ættu þar ítölu, að láta þangað búpening sinn.⁸⁵⁰

Lofaði séra Illugi Helgason árið 1640 að afslá allri byggingu í Náttfaravíkum með því skilyrði, að þeir, sem þar væru, mættu þar við hýrast til næstu fardaga. Staðfestu sýslumenn í Þingeyjarsýslu, Þorbergur Hrólffson og Hrólfur Sigurðsson, skyldu Illuga að taka byggðina af.⁸⁵¹

Halldór Einarsson sýslumaður auglýsti á manntalsþingi á Ljósavatni 25. maí 1705 bón prestanna að Grenjaðarstað, Múla og Helgastöðum um að hann gæti þess að ekki sé byggt í „afrétt“ þeirra Náttfaravíkum. Sýslumaður bannar Magnúsi, sem í nokkur ár hefur haldið sér uppi í nefndri „afrétt“, og öllum öðrum að setja niður byggð í eða beita „afréttina“ og minnir á hvernig tekið sé á því samkvæmt Jónsbók.⁸⁵² Mál þetta hafði einnig verið tekið upp á Helgastaðapingi 16. maí s.á.⁸⁵³

⁸⁴¹ Skjöl nr. 2 (135, 151, 161).

⁸⁴² Skjal nr. 2 (93).

⁸⁴³ Skjal nr. 2 (240).

⁸⁴⁴ Skjal nr. 2 (94).

⁸⁴⁵ Skjöl nr. 2 (115, 117, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125).

⁸⁴⁶ Skjöl nr. 2 (126, 128).

⁸⁴⁷ Skjal nr. 2 (127).

⁸⁴⁸ Skjal nr. 2 (241).

⁸⁴⁹ Skjal nr. 2 (228).

⁸⁵⁰ Skjal nr. 2 (249).

⁸⁵¹ Skjal nr. 2 (116).

⁸⁵² Skjal nr. 2 (260) a-b.

⁸⁵³ Skjal nr. 2 (259) a-b.

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 kallar Náttfaravíkur „afréttarland“, eign Staðar í Kinn utan það sem aðrir staðir ættu þar ítök.⁸⁵⁴ Þar er einnig minnst á upprekstur Helgastaða:

Upprekstur fyrir allan afrjettarpening staðarins í Náttfaravíkur hefur áður brúkast, nú ekki.⁸⁵⁵

Um Þóroddsstað segir í skýrslu um prestaköll í Þingeyjarþingi 1724 og 1725, að staðurinn hafir nóg land um sumar og góða haga, „afrétt“ í Náttfaravíkum og hálfan fiskatoll af þremur skipum.⁸⁵⁶

Í greinargerð séra Eiríks Þorleifssonar á Þóroddsstað um Náttfaravíkur, frá 11. desember 1840, er þess getið að fé hafi komist úr Náttfaravíkum yfir í „afréttarfjöll“ Granastaða.⁸⁵⁷

Í jarðamatinu 1804 er vikið að afréttartekjum á Kotamýrum:

For Afret betales hertil af Fremmede aarlig 1 rd.⁸⁵⁸

Ekkert er vikið að réttindum Grenjaðarstaðar-, Helgastaða- og Múlakirkna í Náttfaravíkur í jarðamati 1849-1850.⁸⁵⁹ Um býlin Kotamýrar (þar er einnig minnst á Björg) og Naustavík með Vargsnesi segir um upprekstur og afréttarnot:

N° 53 Kotamýrar kristsfjárjörð talin 10 hndr. að dýrleika. Landrými sæmilegt; gjeldfjárupprekstur til hagræðis; allgóð málnytta ... Þræta er hjer á landshluta nokkrum milli Bjarga, um hvað seinna verður gjetið. ...

N° 54 Naustavík með Vargsnesi ómetin. ... Landrými allmikið og gott bæði til þrifa og málnyttu. Frían upprekstur fyrir eigin skjepnur. Vargness tún er lítið; að öðruleiti er lýsingin á eingi og úthaga hinsama og á Naustavík ...

2 Þrætulandið milli Kotamýra og Bjarga liggur vestan við sokallaðan bakránga; og álytst nægur afrjettur handa 100 lömbum.⁸⁶⁰

Í fasteignamatinu 1916-1918 var eftirfarandi um jarðir í Náttfaravíkum: Kotamýrar höfðu verið í eyði síðan árið 1909, tún í órækt, hús niðurfallin og eigendur höfðu leigt nytjar landsins undanfarin ár fyrir 15-20 krónur.

Í Naustavík var heimaland notað til upprekstrar eftir sveitarsamþykkt.

Vargsnes hafði verið í eyði síðan 1904, en nytjar leigðar ábúanda Naustavíkur. Tún var komið í órækt, en þó heyjað en landið notað undanfarið fyrir afrétt.⁸⁶¹

Árið 1920 vakti umboðsmaður Þóroddsstaðar, sem þá var ekki lengur prestssetur, máls á hvernig fara ætti með ítök jarðarinnar, þar á meðal upprekstrarland

⁸⁵⁴ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 109-111.

⁸⁵⁵ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 178.

⁸⁵⁶ Skjal nr. 2 (242).

⁸⁵⁷ Skjal nr. 2 (74) a-b.

⁸⁵⁸ Skjal nr. 2 (61).

⁸⁵⁹ Skjal nr. 2 (66).

⁸⁶⁰ Skjal nr. 2 (65).

⁸⁶¹ Skjal nr. 2 (68).

í Náttfaravíkum. Endaði það þannig að Stjórnarráðið skrifað sýslumanni 18. janúar 1921 og tilkynnti honum að umrædd ítök skyldu framvegis fylgja hinu nýja prestssetri Þóroddsstaðarprestakalls, Vatnsenda.⁸⁶²

Við sölu á 24 hndr. í Fremstafelli í Kinn 24. maí 1433 eru talin með Grímsstaðaland (Grímsland) og afrétt á Flateyjardalsheiði.⁸⁶³ Hálf Fremstafell var selt 30. nóvember 1485 (10. janúar 1486) með ítölum þ.á m. „afrétt“ öllu geldfé á Flateyjardalsheiði og hálf Grímsstaðaland.⁸⁶⁴

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 er þessi umsögn um Grímslandseign Fremstafells:

... af því hefur ábúandi ekki gagn, með því það liggur í fjarska, en áður hafa þeir fengið eftir þetta land x eða xx álna virði.⁸⁶⁵

Í lýsingu Fremstafells árið 1878 sem umboðsjarðar Munkaþverárklosturs segir að því fylgi selland sem nefnist Grímsland. Þar sem landið liggur í miðri Flateyjardalsheiðarafrétt virðist alrangt að hafa þar byggð lengur heldur leigja sem „afréttarland“.⁸⁶⁶

Landamerkjabréf „afréttarlandsins Grímslands, er fylgir jörðinni Fremstafelli“, var útbúið 16. janúar 1885.⁸⁶⁷

Í fasteignamatinu 1916-1918 segir m.a. um Grímsland:

Jörðin hefir verið í eyði mjög lengi ... Tún og engi var lítið, en landrými talsvert og kjarngott, nú óhugsandi að hafa landsins önnur not, en sem upprekstrarland, sökum legu sinnar á Flateyjardalsheiði svo nefndri, ... Sem stendur mun upprekstrargjald gefa bruttó 15 krónur. ...⁸⁶⁸

Auðunarmáldagar frá 1318 segja Hálskirkju eiga afrétt á heiði út, Hálsmannatungur.⁸⁶⁹

Þessa ítaks Hálskirkju er getið með sömu orðum í máldögum Péturs Nikulásssonar (1394), máldagabók Ólafs Rögnvaldssonar (1461), eignaskrá frá árinu 1523, máldaga 21. september 1565 og máldagabók Guðbrands biskups Þorlákssonar, í vísitasíum biskupanna Þorláks Skúlasonar árið 1631, Gísla Þorlákssonar 1680 (nema þá er talað um Hálsmannatungur), Einars Þorsteinssonar 1694, Björns Þorleifssonar 1702 og Steingríms Jónssonar 1828.⁸⁷⁰ Hins vegar segir í vísitasíu Jóns Vigfússonar

⁸⁶² Skjal nr. 2 (285).

⁸⁶³ Skjal nr. 2 (198).

⁸⁶⁴ Skjal nr. 2 (213).

⁸⁶⁵ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 125.

⁸⁶⁶ Skjal nr. 2 (256).

⁸⁶⁷ Skjal nr. 2 (17) a-b.

⁸⁶⁸ Skjal nr. 2 (70).

⁸⁶⁹ Skjal nr. 2 (185).

⁸⁷⁰ Skjöl nr. 2 (191, 203, 98, 231, 130, 133, 139, 153, 154, 173).

biskups árið 1687 að máldagabókin (þ.e. vísitasíubók Þorláks Skúlasonar) haldi að kirkjan eigi afrétt á heiði út, Hálsmannatungur.⁸⁷¹

Hins vegar virðist orðinn einhver ruglingur þegar Steinn Jónsson biskup vísiterar Hálskirkju árið 1715:

Kirkiann á heimaland alt ... afriett á heide ut; Hals manna tungur (Þær helldur heidarlegur Senior Sr Jon Tómasson ad Sieu plátz, sem á flatEýardalsheide er nu kallad almenningur), ...⁸⁷²

Jón Tómasson hefur e.t.v. ruglað Hálsmannatungum saman við Almenning á Flateyjarðalsheiði og ekki verið einn um það því að Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 segir í umfjöllun um ítakæignir Hálskirkju:

Afrjettarland á Flateyjarðalsheiði, sem máldaginn kallar Hálsmannatungur. Enginn veit nú hvar sá afrjettur er, og aldrei hefur staðurinn hans notið, svo menn viti.⁸⁷³

Jarðabók Árna og Páls segir Þverá í Dalsmynni eiga hálfar Lambatungur (þ.e. Hálsmannatungur)⁸⁷⁴ og í umfjöllun um Draflastaði að kirkjan þar eigi hálfar Lambatungur.⁸⁷⁵

Hálsprestar lögfestu Hálsmannatungur nokkrum sinnum. Til eru tvær óársettar lögfestur sem munu vera frá því kringum 1600. Önnur virðist hafa verið lesin 1629, 1630 og 1631 þó að ekki sé getið við hvaða tækifæri.⁸⁷⁶ Yngri lögfestur eru frá árinu 1725,⁸⁷⁷ 1726,⁸⁷⁸ 1744,⁸⁷⁹ 1745⁸⁸⁰ og 1830.⁸⁸¹ Sömuleiðis hafa þær verið lögfestar árið 1724.⁸⁸²

Deilur voru uppi um Hálsmannatungur milli Hálsprests og ábúanda og eiganda Þverár í Dalsmynni á árinu 1743 og væntanlega lengur. Ekki hefur fundist endanlegur úrskurður í því máli en ekki verður séð að Þverármenn hafi gert tilkall til Hálsmannatungna eða Lambatungna eftir það.⁸⁸³

Landamerkjalyking „afréttarinnar“ Hálsmannatungna fylgir landamerkjabréfi Háls í Fnjóskadal frá 2. júní 1890.⁸⁸⁴

⁸⁷¹ Skjal nr. 2 (144).

⁸⁷² Skjal nr. 2 (163) a-b.

⁸⁷³ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 91.

⁸⁷⁴ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 107.

⁸⁷⁵ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 72.

⁸⁷⁶ Skjal nr. 2 (100) a-b.

⁸⁷⁷ Skjal nr. 2 (110) a-b.

⁸⁷⁸ Skjal nr. 2 (101) a-b.

⁸⁷⁹ Skjal nr. 2 (102) a-b.

⁸⁸⁰ Skjal nr. 2 (103) a-b.

⁸⁸¹ Skjal nr. 2 (107) a-b.

⁸⁸² Sbr. skjal nr. 2 (A.6. án nr.). Lögfesta þessi er í dómabók Benedikts Þorsteinssonar sýslumanns í Þingeyjarsýslu 1719-1724 í British Library, merkt BL. Add 11096.

⁸⁸³ Skjöl nr. 2 (109) a-b, 2 (110) a-b og 2 (58). Sjá einnig skjal nr. 2 (180) a-b.

⁸⁸⁴ Skjal nr. 2 (23).

Pórhallur Bjarnarson biskup skrifaði prófasti í Suður-Þingeyjarprófastsdæmi 25. janúar 1910 og sagði Lambatungur vera hið sama og Hálsmannatungur⁸⁸⁵

Sala á Hálsmannatungum var til umræðu á árunum 1914-1916. Stóð Hálshreppi til boða að kaupa landið en ágreiningur varð um verð.⁸⁸⁶ Ekkert afsal hefur fundist en víða er talað um þær sem eign Hálsahrepps.

Um hjáleiguna Kambsmýrar segir Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712:

Kambsmýrar. Eyðihjáleiga, bygð í afrjettarlandi út á Flateyardalsheiði hér um fyrir 50 árum, og varaði bygðin inn til næstu 6 ára.⁸⁸⁷

Kambsmýrar hafa væntanlega verið notaðar til upprekstrar þegar þar var ekki búið því að í prófastsvísitasíu á Draflastaðum 5. október 1751 er sagt að óvíst sé hvort lambatollur af Kambsmýrum tilheyri Draflastaðakirkju eða sjálfri jörð.⁸⁸⁸ Í jarðamati 1804 er eftirfarandi um Kambsmýrar:

For Afret betales af Fremmede aarlig 1 rd. -⁸⁸⁹

Kambsmýrar voru í eyði þegar fasteignamat var gert á árunum 1916-1918. Þar segir m.a.

Undanfarið hefur landið verið notað til upprekstrar og slægna, en tiltölulega lítið, þar eð upprekstrarlönd eru allmikil umhverfis, en erfitt um heyskap ...⁸⁹⁰

Sama mat segir um Draflastaði:

Búfjárhagar: Jörðin á landsítak á Gönguskarði.⁸⁹¹

Jarðamat 1804 telur afréttartekjur í Garði:

Nr. 280. Gardur Selvejer Jord ... For Afret betales af Fremmede aarlig 64 <s.>-⁸⁹²

Í fasteignamati 1916-1918 segir um jarðirnar Austaríkróka og Garð, hvora fyrir sig:

Upprekstrarland fyrir jörðina sjálfa, en lítið meira.⁸⁹³

Ytrihóll fær í sama mati umsögnina:

Upprekstrarland fylgir, sem jörðinni nægir.⁸⁹⁴

Og um Syðrihól segir í sama mati:

⁸⁸⁵ Skjal nr. 2 (284).

⁸⁸⁶ Skjöl nr. 2 (282) og 2 (283).

⁸⁸⁷ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI, bls. 73.

⁸⁸⁸ Skjal nr. 2 (248) a-b.

⁸⁸⁹ Skjal nr. 2 (63).

⁸⁹⁰ Skjal nr. 2 (70).

⁸⁹¹ Skjal nr. 2 (70).

⁸⁹² Skjal nr. 2 (63).

⁸⁹³ Skjal nr. 2 (70).

⁸⁹⁴ Skjal nr. 2 (70).

Upprekstrarland hefur jörðin fyrir sig.⁸⁹⁵

Samkvæmt sama fasteignamati átti Draflastaðajörð landsítak á
Gönguskarði.⁸⁹⁶

⁸⁹⁵ Skjal nr. 2 (70).

⁸⁹⁶ Skjal nr. 2 (70).

6 NIÐURSTÖÐUR ÓBYGGÐANEFNDAR

6.1 Sameiginleg atriði á svæði 6

Hér á eftir verður fyrst fjallað um *Almennar niðurstöður óbyggðanefndar* og fyrirbyggjandi dómafordæmi í þjóðlendumálum og samhengi þessara gagna við það mál sem hér er til umfjöllunar. Í framhaldinu verður einnig sérstaklega hugað að því hvort í nýjum dómum um eignarréttarlega stöðu tiltekinna afréttarsvæða megi greina áherslumun sem tilefni gefi til breytinga á sönnunarmati óbyggðanefndar í sambærilegum tilvikum. Að því búnu verður gerð grein fyrir landnámi á því svæði sem mál þetta varðar og því næst koma niðurstöður óbyggðanefndar um eignarréttarlega stöðu einstakra landsvæða, í staðfræðilegri röð.⁸⁹⁷ Loks verður fjallað um ákvörðun málskostnaðar.

6.1.1 Almennar niðurstöður óbyggðanefndar

Í úrskurðum óbyggðanefndar í málum nr. 1-7/2000 (svæði 1), er í kaflanum *Almennar niðurstöður óbyggðanefndar* gerð grein fyrir athugunum og niðurstöðum um nokkrar staðreyndir og lagaatriði sem almenna þýðingu geta haft við úrlausn þjóðlendumála. Í úrskurðum í málum nr. 1-5/2001 (svæði 2) er í kaflanum *Viðauki við almennar niðurstöður óbyggðanefndar* aukið við þessa umfjöllun og nokkrum nýjum atriðum bætt við. Kaflar þessir voru felldir saman, með lítilsháttar breytingum, og birtir þannig sem viðauki með úrskurðum í málum nr. 1-9/2003 (svæði 3), 1-6/2004 (svæði 4) og 1-5/2005 (svæði 5). Sami viðauki fylgir hér og með öðrum úrskurðum í málum nr. 1-5/2007 (svæði 6).

Sú umfjöllun um einstök landsvæði sem hér fer á eftir er í beinu samhengi og samræmi við áður nefndar *Almennar niðurstöður óbyggðanefndar*, ásamt viðauka við þær, og vísar til þeirra, sbr. einnig kafla 6.1.2.-6.1.3. hér á eftir.

6.1.2 Dómafordæmi í þjóðlendumálum

Á þeim tíma sem liðinn er frá því *Almennar niðurstöður óbyggðanefndar* og viðauki við þær birtist hefur Hæstiréttur kveðið upp nokkurn fjölda dóma sem almenna þýðingu hafa við efnislega úrlausn þjóðlendumála. Samhengi nýrra niðurstaðna dómstóla við þau grundvallaratriði sem úrlausnir óbyggðanefndar byggjast á kemur að sjálfsögðu til skoðunar hverju sinni.

Í þeim úrskurðum sem kveðnir voru upp 31. maí 2006, nánar tiltekið kafla 6.1.1. í málum nr. 1-6/2004 (svæði 4), var þannig fjallað sérstaklega um dóm Hæstaréttar frá 6. september 2005 í máli nr. 367/2005. Svo sem þar segir verður sú

⁸⁹⁷ Umfjöllun um staðhætti og gróðurfar á svæðinu er byggð á skýrslu Hjörleifs Guttormssonar, náttúrufræðings, sbr. skjal nr. 47, útgefnum kortum Landmælinga Íslands, örnefnaskrá frá Örnefnastofnun Íslands, athugunum í vettvangsferð, sbr. kafla 4.3., og almennum uppláttarritum, svo sem árbókum Ferðafélags Íslands.

ályktun af honum dregin, sbr. nú einnig dóm Hæstaréttar frá 16. maí 2007 í máli nr. 571/2006, að óbyggðanefnd sé bundin af kröfugerð aðila, hvort heldur er íslenska ríkisins eða annarra, og verði að leysa úr máli á þeim grundvelli. Í tilvikum ríkisjarða hefur því þó verið lýst yfir af hálfu íslenska ríkisins að í þjóðlendukröfu felist ekki afsal á eignarlandi og því eigi niðurstaða óbyggðanefndar, að því leyti sem hún tekur til ríkisjarða, að ráðast af sömu atriðum og lögð séu til grundvallar um annað eignarland.

Í þeim úrskurðum sem kveðnir voru upp 29. maí 2007, nánar tiltekið kafla 6.1.1. í málum nr. 1-5/2005 (svæði 5), tók óbyggðanefnd einnig afstöðu til þess hvort þeir dómar sem þá lágu fyrir gæfu tilefni til að herða sönnunarkröfur til landamerkjabréfa jarða. Niðurstaðan var sú að svo væri ekki. Þá skal þess getið að í sömu málum, kafla 6.1.2., var gerð almenn grein fyrir stofnun heiðarbyggðar á Norðausturlandi.

Frá því óbyggðanefnd kvað upp síðastnefnda úrskurði, í málum nr. 1-5/2005 (svæði 5), hafa gengið níu Hæstaréttardómar sem tengjast fyrri svæðum. Nánar tiltekið eru þetta fimm dómar frá 14. júní 2007, þ.e. í málum nr. 22/2007 (Þórsmörk og Goðaland), nr. 23/2007 (Steinsholt), nr. 25/2007 (Almenningar), nr. 26/2007 (Merkurtungur), nr. 28/2007 (Stakkholt), einn dómur frá 4. október 2007, í máli nr. 27/2007 (Græna fjall/Fljótshlíðarafréttur), einn dómur frá 11. október 2007, í máli nr. 99/2007 (Skaftártunguafréttur) og loks tveir dómar frá 18. október 2007, í málum nr. 47/2007 (Núpsstaður og fleiri jarðir í Fljótshverfi) og 79/2007 (Mörtunga og Prestbakkjarðir).

Tveir hinir síðastnefndu dómar eru fremur til staðfestingar á framangreindri niðurstöðu, þ.e. að ekki beri að herða sérstaklega kröfur til landamerkjabréfa jarða. Að öðru leyti telur óbyggðanefnd nauðsynlegt að taka til athugunar samhengi eldri og yngri dóma um eignarréttarlega stöðu tiltekinna afrétta einstakra jarða og/eða stofnana og hvort tilefni sé til breytinga á sönnunarmati óbyggðanefndar í sambærilegum tilvikum. Fer sú umfjöllun hér á eftir.

6.1.3 Afréttir einstakra jarða og stofnana

Um þýðingu hugtakanna jörð, afréttur og almenningur er rækilega fjallað í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar*, sbr. kafla 6.1.1. og viðauka. Að því er varðar hugtakið jörð er niðurstaðan sú að almennt megi gera ráð fyrir að slíku landi hafi upphaflega verið ráðstafað úr einstökum landnámmum, stofnað til nýbýlis á eða eignarhefð unnin yfir. Þannig eru taldar líkur á því að jörð, svo sem hún er afmörkuð í landamerkjabréfi eða innan annarra ótvíræðra merkja, sé beinum eignarrétti háð. Tilvist landamerkjabréfs ein og sér ræður því ekki úrslitum um mat á eignarrétti, heldur staða landsvæðisins sem jarðar.

Afrétti hefur óbyggðanefnd flokkað í þrennt á grundvelli uppruna, sbr. kafla 4.4. og 4.5. í áður nefndum *Almennum niðurstöðum*. Þar eru í fyrsta lagi samnota-afréttir, þ.e. þeir afréttir sem skv. elstu heimildum hafa verið í sameiginlegum notum

jarða í tilteknu sveitarfélagi eða á afmörkuðu svæði. Í öðru lagi eru afréttir einstakra jarða og stofnana, sem skv. elstu heimildum tilheyru einstökum jörðum, lögpersónum eða stofnunum, fyrst og fremst kirkjunum. Í þriðja lagi er um að ræða jarðir sem að hluta eða öllu leyti hafa verið lagðar til afréttar og gilda þar um sambærileg sjónarmið og að framan greindi um eignarhald á landi jarða yfirleitt.

Hafi umþrætt landsvæði ekki legið innan merkja jarðar hefur óbyggðanefnd talið að líkur séu á því að það hafi ekki orðið beinum eignarrétti háð fyrr en með setningu þjóðlendulaga. Tilvist landamerkjabréfs skiptir þá ekki grundvallarmáli en litið til atriða svo sem umfjöllunar í heimildum, nýtingar, staðháttar, gróðurfars og landnáms. Ekki er þó alltaf augljóst hvort landsvæði hefur stöðu jarðar eða afréttar. Á það álitaefni hefur sérstaklega reynt þegar undir einstakar jarðir og/eða stofnanir hafa legið svæði sem skilin hafa verið frá viðkomandi heimajörð með sjálfstæðum merkjum eða, í sumum tilvikum, af öðrum fasteignum. Eru aðstæður þá oft þær að landsvæðisins er getið með sérstökum hætti í heimildum, stundum beinlínis kallað afréttur og heimildir um afnot einskorðaðar við beit eða önnur þrengri og þá sambærileg not.

Til úrlausnar hjá óbyggðanefnd hefur komið nokkur fjöldi landsvæða sem fella má undir framangreinda lýsingu. Þessi landsvæði hafa verið úrskurðuð þjóðlendur og afréttir/landsvæði í afréttareign, eftir atvikum með vísan til heimilda, legu, sögu, staðháttar, nota o.fl. Ber hér að nefna Afrétt norðan vatna í máli nr. 4/2000 (svæði 1), Hrunaheiðar í máli nr. 5/2000 (svæði 1); Hoffellslambatungur í máli nr. 4/2001 (svæði 2); Þórsmörk, Goðaland, Almenna, Teigstungur, Múlatungur, Merkurtungur, Stakkholt, Steinsholt, Hólatungur, Borgartungur og Skógafjall í máli nr. 5/2003 (svæði 3); Hvítmögu og Stórhöfða í máli nr. 6/2003 (svæði 3); Villingadal, Suðurfell og Múla í máli nr. 1/2005 (svæði 5); Steinvarartungu og Þorbrandsstaðatungur í máli nr. 3/2005 (svæði 5); Þverfellsland og sunnanverða Grímólfsártungu í máli nr. 4/2005 (svæði 5) og loks afréttarland á Hólsfjöllum í máli nr. 5/2005 (svæði 5).

Segja má að Hæstiréttur hafi einnig tekið skýra afstöðu til landamerkjabréfa annarra landsvæða en jarða, þegar í fyrstu dómum í þjóðlendumálum. Í forsendum réttarins í dómi frá 21. október 2004, máli nr. 48/2004, segir þannig svo:

Við mat á gildi landamerkjabréfa og því hvert sé inntak eignarréttar á svæði, sem þar er lýst, skiptir almennt máli hvort um er að ræða jörð eða annað landsvæði, en þekkt er að landamerkjabréf hafa ekki eingöngu verið gerð fyrir jarðir, heldur einnig til dæmis afrétti, sem ekki tengjast sérstaklega tiltekinni jörð. Felur landamerkjabréf fyrir jörð í sér ríkari sönnun fyrir því að um eignarland sé að ræða þótt jafnframt verði að meta gildi hvers bréfs sérstaklega.

Að auki segir svo í dómi réttarins frá 28. september 2006 í máli nr. 497/2005:

...nær frá upphafi Íslandsbyggðar mörkuðu menn sér ekki eingöngu ákveðin landsvæði, sem voru háð beinum eignarrétti, heldur einnig mörk ítaka, afrétta

og allra annarra réttinda í lönd sem einhverja þýðingu gátu haft fyrir afkomu manna. Meðan landsvæði gaf eitthvað af sér lágu hagsmunir til þess að halda merkjum réttindanna við, hvers eðlis sem þau voru. Af framanrituðu þykir leiða að skýra verði hvaða réttindi það séu sem menn voru að skipta á milli sín.

Þá hefur komið fram það skýra mat Hæstaréttar að sé ekki um jörð að ræða hafa landamerkjabréf takmarkaðra vægi sem „sönnunargagn um beinan eignarrétt“, sbr. dóm Hæstaréttar 14. júní 2007 í máli nr. 22/2007.

Úrskurðir óbyggðanefndar um þær þjóðlendur og afrétti/landsvæði í afréttareign sem áður voru tilgreindar hafa verið staðfestir efnislega með dómum Hæstaréttar að því er varðar Afrétt norðan vatna, Hoffellslambatungur, Hrunaheiðar, Þórsmörk, Goðaland, Steinsholt, Almennunga, Merkurtungur og Stakkholt, sbr. dóma frá 21. október 2004, 28. september 2006, 5. október 2006 og 14. júní 2007 í málum nr. 47/2004, nr. 497/2005, nr. 133/2006, nr. 22/2007, nr. 23/2007, nr. 25/2007, nr. 26/2007 og nr. 28/2007. Í tilvikum Skógafjalls, Hvítmögu og Stórhöfða var sams konar niðurstöðum óbyggðanefndar á hinn bóginn snúið við og komist að þeirri niðurstöðu að þar væru eignarlönd en ekki þjóðlendur í afréttareign, sbr. dóma frá 16. maí 2007 í málum nr. 24/2007, nr. 536/2006 og nr. 448/2006. Önnur framangreind landsvæði hafa ekki komið til kasta dómstóla en af dómum um eignarland frá því fyrir gildistöku þjóðlendulaga ber að nefna Hrd. frá 29. febrúar 1996 (Hrd. 1996/696) um Blikdal í Esju og dóm aukadómpings Árnassýslu 23. febrúar 1980 um Tunguheiði í Biskupstungum.

Úrskurðir óbyggðanefndar um þjóðlendur í afréttareign á þessum svæðum eru þannig almennt í góðu samræmi við úrlausnir Hæstaréttar, fyrr og síðar, þó svo forsendur séu ekki einsleitar í öllum tilvikum og taki þess utan mið af sérstöðu einstakra svæða. Dómar Hæstaréttar um landskikana þrjá sunnan Mýrdalsjökuls, þ.e. Skógafjall, Hvítmögu og Stórhöfða, skera sig þar hins vegar nokkuð úr.

Framangreind úrlausnarefni eiga það sameiginlegt að viðkomandi landsvæði hefur legið undir einstaka jörð/jarðir eða stofnun, landfræðilega aðskilið frá henni/þeim með einum eða öðrum hætti, jafnan getið með sérstökum hætti í heimildum, stundum beinlínis kallað afréttur og afnot einskorðuð við beit eða önnur þrengri og þá sambærileg not.

Ef reynt er að taka saman þau sameiginlegu atriði sem leiða til niðurstöðu Hæstaréttar um eignarland í umræddum þremur undantekningartilvikum, þá sýnist landfræðileg lega, m.a. gagnvart aðliggjandi eignarlöndum og að einhverju marki almennir staðhættir vega mjög þungt. Í tilvikum Hvítmögu og Skógafjalls var á því byggt að svæðin hefðu verið innan merkja jarða og að hvorki staðhættir né gróðurfar mæltu gegn því að þau hefðu verið numin, a.m.k. að einhverju leyti. Beinn eignarréttur hefði þannig stofnast. Um Stórhöfða segir að líkur séu fyrir því að hann hafi verið innan upphaflegs landnáms eins og aðliggjandi lönd. Hann hafi ekki verið talinn

til samnotaafréttu og ekkert sé komið fram í málinu sem stutt geti að munur verði að þessu leyti gerður á Stórhöfða og aðliggjandi landsvæðum. Nægilega sé því leitt í ljós að hann hafi frá landnámi verið háður beinum eignarétti sem heiðaland jarðar.

Dómar Hæstaréttar um þjóðlendur í Þórsmörk, Goðalandi, Almenninum, Merkurtingum, Stakkholti og Steinsholti, eru kveðnir upp mánuði síðar en dómar um eignarlönd í Stórhöfða, Hvítmögu og Skógafjalli. Fyrstnefndu svæðin sex liggja norðan Eyjafjallajökuls og voru öll talin heyra undir einstaka jörð/jarðir sem þau eru landfræðilega aðskilin frá. Í forsendum Hæstaréttar er m.a. vísað til möguleikans á landnámi, legu og staðháttu, skorts á skriflegum eignarheimildum og samræmis milli þeirra innbyrðis. Tekið er sérstaklega fram að ekki sé sýnt fram á önnur not meintra rétthafa en hefðbundin afréttarnot til sumarbeitar fyrir búfé. Í öllum þessum sex tilvikum var dæmd þjóðlenda í afréttareign.

Sýnist þannig ekki vera fullt samræmi í mati réttarins að því er varðar hin tilgreindu atriði í annars vegar tilvitnuðum þremur dómum og hins vegar öðrum úrlausnum um sams konar landsvæði, auk eldri dóma um Hoffellslambatungur og Hrunaheiðar.

Draga má þá ályktun af framangreindum dómum að það séu fyrst og fremst staðbundnar aðstæður, þ.m.t. staðhættir, en þó einkum lega viðkomandi þriggja landsvæða að eignarlöndum til annarra átta en gagnvart Mýrdalsjökli sem úrslitum ráði. Til þess ber þó að líta að fleiri atriði eru hér samofin og lögð til grundvallar hverju sinni. Þá liggja fyrir eldri dómar um þjóðlendur á landsvæðum með svipaða legu gagnvart annars vegar eignarlöndum og hins vegar þjóðlendum, sbr. einkum Hoffellslambatungur og Hrunaheiðar í Hrd. 28. september 2006 í máli nr. 497/2005 og Hrd. 5. október 2006 í mál nr. 133/2006. Ekki liggur fyrir skýr yfirlýsing Hæstaréttar um breytta afstöðu að þessu leyti. Með hliðsjón af framangreindu og að teknu tilliti til stjórnskipulegrar jafnræðisreglu telur óbyggðanefnd útilokað að líta svo á að umræddir þrjú dómar, um Hvítmögu, Skógafjall og Stórhöfða, feli í sér að lega þrætusvæðis að eignarlandi eða eignarlöndum geti ein og sér vegið svo þungt að önnur sú sönnunarfærsla sem ella fer fram við slíkar kringumstæður hafi hverfandi þýðingu.

Óumdeilt er hins vegar að eignarréttarleg staða aðliggjandi svæða getur auk hefðbundinna og viðurkenndra eignarheimilda haft vægi við eignarréttarlegt mat og ásamt öðru leitt til þeirrar niðurstöðu að um eignarland sé að ræða. Má þar um vísa til dóms Hæstaréttar 21. október 2004 í máli nr. 48/2004 varðandi efstu jarðir í Biskups-tungnahreppi, sbr. einnig úrskurð óbyggðanefndar um þau landsvæði. Hið sama má segja um eignarland í dómi Hæstaréttar 18. október 2007 í máli nr. 47/2007 um jarðir í Fljótshverfi, sbr. og úrskurð óbyggðanefndar um sama svæði.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að ekki séu forsendur til þess að breyta því sönnunarmati sem lagt hefur verið til grundvallar um afrétti einstakra jarða og/eða stofnana og styðst við fjölda dóma í sambærilegum tilvikum. Fyrir liggur að í málum

nr. 4 og 5/2007 á svæði 6 hjá óbyggðanefnd snúa sérstök álitaefni af þessu toga að eftirtöldum landsvæðum: Hálsmannatungur, Draflastaðakirkjuland á Gönguskarði, Tjarnahverfi á Gönguskarði, Finnsstaðadalur, Grímsland og Kambsmýrar í máli nr. 4/2007 og Upprekstrarland milli Höfðagilja og Eyvindará/Laufáshagi í máli nr. 5/2007.

6.2 Landnám

Óbyggðanefnd hefur í fyrri úrlausnum sínum byggt á því að skýrar frásagnir Landnámu hafi sönnunargildi um tilvist eignarréttar en talið hæpið að af takmörkuðum lýsingum í Landnámu verði afdráttarlausar ályktanir dregnar um það hvort í öndverðu hafi verið stofnað til eignarréttar yfir landsvæði með námi.⁸⁹⁸ Má í þessu sambandi einnig vísa til dóms Hæstaréttar 28. september 2006 í máli nr. 497/2005, sem fjallaði um Hoffells-Lambatungur í Nesjum.

Í kafla 5.1. hér að framan er gerð grein fyrir þeim takmörkuðu frásögnum Landnámu sem lúta að landsvæði því sem hér er til umfjöllunar. Af þeim verður ekki ráðið hversu langt inn til landsins numið var. Að öðru leyti vísast til eftirfarandi kafla um einstök landsvæði.

6.3 Knarrareyri og Eyrarfjall

6.3.1 Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins sem þinglýstir eigendur Knarrareyrar og Eyrarfjalls (Knarrareyrarlands) gera einnig kröfu til sem eignarlanda sinna, sjá nánari afmörkun og lýsingu krafna í köflum 3.1., 3.2. og 3.3.

Austur og upp af flatlendi við Dalsá, í Flateyjardal, er Austurheiði. Ofan hennar rís yfir 30 km langur fjallgarður og ná einstakir hnjúkar í yfir 1200 m hæð. Norðan til heitir fjallagarðurinn Víknafjöll og tengjast þau til suðurs Kinnarfjöllum. Landsvæði það sem hér um ræðir liggur fyrir ofan 500 m hæðar upp af Flateyjardal, nær austur yfir Víknafjöll og niður að sjó að austan. Svæðið er bratt og fjalllent. Að austan rís land skarpt úr sæ, með nær samfellda sjávarhamra. Nyrst liggja Hágöng ytri (645 m), brött með sjávarhamra norðan og austan til. Vestur-Hvanndalur er alldjúpur dalur sem skerst niður í fjallgarð Kinnarfjalla austan frá innan Háganga. Litlu sunnar liggur Austur-Hvanndalur sem skerst frá austri til suðvesturs í Víknafjöll.

6.3.2 Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins er á því byggt að af lýsingu landnámsheimilda að dæma hafi eingöngu dalir og hlíðar þeirra verið numdir í öndverðu en að landnám hafi ekki tekið

⁸⁹⁸ Sbr. umfjöllun um landnám í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

til fjalla og síðan öræfa sunnan dalanna á svæðinu. Byggt sé á því að landsvæði það sem kröfur fjármálaráðherra nái til sé svæði utan eignarlanda og því þjóðlenda. Heimildir greini að stór hluti þjóðlendukröfusvæðisins hafi verið nýttur sem afréttur. Megi þar einkum nefna Flateyjardal en því afréttarsvæði sé lýst í Göngum og réttum. Meðal afréttarlanda Ljósavatnshrepps séu Kinnarfjöll, þ.e. Finnsstaðadalur, Gönguskarð, Seljadalur og Víknalönd, og komi það m.a. fram í Göngum og réttum. Þó svo að talið sé að einstök svæði hafi tilheyrt tilteknum jörðum er ekki fallist á að í slíkri tilheyrslu hafi falist meira en takmörkuð eignarréttindi, enda hafi svæðið innan kröfulínu fyrst og fremst verið nýtt til sumarbeitar fyrir búfé

Ekki sé fallist á lýsingar eigenda Knarrareyrar/Eyrarfjalls. Talið er að umrædd jörð geti ekki átt eignarland umfram tilgreind hæðarmörk. Þá séu merkjalýsingar óljósar á svæðinu til fjalls, t.d. „á fjall upp“, og „í hæsta fjallshrygginn“.

Af hálfu gagnaðila íslenska ríkisins, þinglýstra eigenda Knarrareyrar, er því haldið fram að sú afstaða ríkisins að viðurkenna ekki einkaeignarrétt að landi ofan 500 metra hæðarlínu eigi sér enga stoð í landslögum, hefð, venju eða öðrum sögulegum heimildum. Byggt sé á þinglýstum landamerkjum sem gerð hafi verið fyrir fjórum kynslóðum og öðrum eldri gögnum um jörðina. Landamerkin hafi verið skráð og þinglesin og þar með staðfest af þar til bærum valdsmanni og hafi síðan verið virt af hinu opinbera valdi og einkaaðilum. Gögn þessi hafi síðan verið fullkomin sönnun um eignarrétt að jörðinni og um merki hennar. Þá hafi lánastofnanir hins opinbera og einkaaðila byggt traust á þessum gögnum og eigendur jarða verið skattlagðir samkvæmt þeim. Eigendur jarðanna hafi mátt treysta því að ríkið breytti ekki afstöðu sinni til landamerkjanna eftir allan þennan tíma. Á því er byggt að núverandi eigendur séu í góðri trú um eignarheimildir sínar og landamerki. Þeir hafi ekki staðið að gerð þeirra og þeim sé ekki nákvæmlega kunnugt um hvaða gögn hafi verið fyrir hendi þegar landamerkin hafi verið gerð. Góð trú gagnaðila njóti lagaverndar en því til stuðnings er vísað til dóma Mannréttindadómstóls Evrópu.

Því er haldið fram að séu umræddar eignarheimildir ekki fullnægjandi sönnun um beinan eignarrétt þá verði hann talinn sannaður með eignarhefð, enda hafi verið í gildi ákvæði um eignarhefð í íslenskum lögum allt frá árinu 1281. Merki jarðanna séu skýrt afmörkuð í landamerkjabréfum og ekki sé umdeilt að eigendur hafi nýtt land jarðanna með þeim hætti sem aðstæður hafi leyft á hverjum tíma. Hafnað er því viðhorfi ríkisins að ekki hafi verið unnt að stofna til eignarréttar með *occupatio* yfir í einskis manns landi eftir lögtöku Jónsbókar 1281. Það sé fyrst með lögtöku þjóðlendulaga sem það sé óheimilt.

Því er mótmælt að ríkið geti byggt kröfulínu sína á óljósum lýsingum Landnámu en þar sé aðallega getið um hverjir námu hvað en ekki nákvæmlega fjallað um landamerki numinna jarða. Mótmælt er þeim skilningi ríkisins að þögn Landnámu um nákvæma stærð landnáms jarðanna inn til landsins sé túlkuð með þeim hætti sem ríkið geri. Þá er bent á að veður- og gróðurfar hafi verið annað og hagstæðara á

landnámstíma en síðar varð og byggð landsins og nýting verið með allt öðrum hætti. Byggðin hafi náð upp í 6-700 metra hæð, eins og nýjar rannsóknir fornleifafræðinga sanni. Loks er vísað til eignadóms aukadómpings Þingeyjarsýslu frá 20. maí 1975.

Af hálfu gagnaðila íslenska ríkisins, þinglýsts eiganda Knarrareyrarlands, er byggt á þinglýstu landamerkjabréfi, ásamt öðrum skráðum eignarheimildum, fornum og nýjum, sem þeir hafi fyrir þessum eignum sínum.

Jarðeigendur hafi farið með öll hefðbundin eignarréttindi jarðanna og er vísað til þess að eignarheimildir þeirra hafi frá upphafi verið taldar gildar í viðskiptum manna og því byggi eignarhaldið ennfremur á viðskiptavenju. Það samrýmist ekki grundvallarreglu réttarríkisins um réttaröryggi að haft sé að engu réttmætt traust manna á lagalegri þýðingu gagna af því tagi sem hér um ræðir. Á því er byggt að ríkisvaldið hafi í aldanna rás margsinis viðurkennt að umrætt land sé undirorpið beinum eignarrétti. Ríkið hafi skráð jörðina í veðmálabækur, metið jörðina til fasteignamats og skráð hana í landskrá fasteigna sem eiganda og gefið henni fastanúmer. Ríkisvaldið hafi þannig viðurkennt að jörðin sé háð einkaeignarrétti og farið með hana sem hverja aðra eignarjörð til jafns við aðrar jarðir með þinglesnum landamerkjum, sem hafi ráðist m.a. af merkjum aðliggjandi jarða. Íslenska ríkið hafi hins vegar ekki sýnt fram á með neinum haldbærum gögnum að land innan landamerkja Knarrareyrar/Eyrarfjalls umfram 500 metra hæðarlínu hafi ekki verið nýtt sem fullkomið eignarland eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Hæð yfir sjávarmáli hafi aldrei haft neina réttarfarslega þýðingu í íslenskum rétti. Hvorki hafi merki jarða eða hreppa tekið mið af hæð lands yfir sjávarmáli. Sú afstaða ríkisins að það viðurkenni ekki einkaeignarrétt að landi ofan 500 metra hæðarlínu eigi sér enga stoð í landslögum né hefð, venju eða sögulegum heimildum. Þá hafi Mannréttinda-dómstóll Evrópu sérstaklega litið til þess í úrlausnum sínum um eignarrétt hvaða væntingar menn hafi mátt hafa um eignarhald þegar litið sé til athafna eða athafnaleysis ríkisvalds gagnvart réttindunum.

Fullur hefðartími sé einnig liðinn frá því að landamerkjabréfum hafi verið þinglýst. Öll afnot og nytjar landsins séu háð leyfi landeigenda, enda enginn notað landið með nokkrum hætti nema eigendur þess.

Loks sé mótmælt þeim skilningi íslenska ríkisins að landnám hafi ekki náð til heiða né fjalllendis framangreindra jarða enda sé sá skilningur ekki reistur á neinum hlutlægum sönnunargögnum. Í stað þess að leitast við að rekja eignarheimildir frá landnámi til vorra daga sé réttara að rekja heimildirnar frá skýrum upplýsingum nútímans til fortíðarinnar. Ekki sé hægt að taka Landnámu sem réttarheimild og fráleitt að líta framhjá hefð og venjurétti.

Þá er vísað til jafnræðisreglu stjórnarskrárinnar og ákvæða stjórnarsýslulaga, nr. 37/1993. Málsmeðferð fyrir óbyggðanefnd lúti ákvæðum stjórnarsýslulaga. Með hliðsjón af meðalhófsreglu þeirri sem lögfest er í 12. gr. laganna sé óheimilt að leggja svo þunga sönnunarbyrði á landeigendur að þeim sé ómögulegt að axla hana.

Samkvæmt meðalhófsreglu stjórnskipunarréttar og stjórnssýsluréttar sé ríkinu óheimilt að ganga lengra í kröfugerð sinni fyrir óbyggðanefnd og dómstólum en nauðsynlegt sé til að ná settu lögætu markmiði.

6.3.3 Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar Knarrareyrar rakin í kafla 5.2, sjá einnig kafla 5.38 um afrétti og afréttarnot. Af þeim heimildum sem þar er getið, og ná allt aftur til 15. aldar, má ráða að um sjálfstæða jörð hefur verið að ræða.⁸⁹⁹

Af hálfu gagnaðila íslenska ríkisins hefur verið vísað til eignardóms aukadómþings Þingeyjarsýslu frá 20. maí 1975 í máli bræðranna Hólmgeirs og Stefáns Árnasona gegn krefjanda eignarréttar. Í dómsorði segir svo: „Viðurkenndur er eignarréttur stefnanna (svo), Hólmgeirs Árnasonar og Stefáns Árnasonar, að jörðinni Eyri (Knarrareyri) á Flateyjardal í Hálsahreppi.“ Dómur þessi grundvallast á ákvæði 220. gr. þágildandi laga um meðferð einkamála, nr. 85/1936. Samkvæmt greininni veitti eignardómur dómhafa heimild til yfirráða og ráðstafana eins og hann hefði í höndum afsalsbréf eða annað viðeigandi skjal. Ljóst er þannig að dómhafi er ekki í annarri eða betri stöðu en afsalshafi, sem getur samkvæmt almennum reglum þurft að færa á það sönnur að í afsali hafi falist raunveruleg yfirfærsla á eignarréttindum. Má í því sambandi t.d. vísa í dóma Hæstaréttar frá 21. október 2004 í málinu nr. 47/2004 (Afréttur Biskupstungna norðan vatna) og 11. maí 2006 í málinu nr. 496/2005 (Breiðármörk). Af framangreindum eignardómi aukadómþings Þingeyjarsýslu leiðir því hvorki að í „jörðinni Eyri (Knarrareyri) á Flateyjardal“ felist tiltekin eignarréttindi né afmörkun hugsanlegs réttindasvæðis.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum er lýst í landamerkjabréfi Knarrareyrar frá 16. apríl 1885, þinglesið 27. maí sama ár, en eldri merkjalýsingar liggja ekki fyrir. Athugun þessi tekur til þeirra merkja sem varðað geta ágreiningssvæði aðila í máli þessu. Í þessu sambandi verður einnig litið til gagna um merki aðliggjandi landsvæða. Þar er kröfusvæði Grímslands til suðurs og Naustavíkur og Vargsness til suðausturs. Að fenginni niðurstöðu um landamerki Knarrareyrar með tilliti til ágreiningssvæðis aðila verður fjallað um eignarréttarlega stöðu þess.

Í landamerkjabréfi Knarrareyrar segir svo: „Merkin að sunnan gagnvart Grímslandi eru: Stóruskriðugil og úr því bein stefna á fjall upp, og að neðan beint úr gílinu niður miðja skriðuna í Dalsá.“ Norðurmerki Grímslands miðast einnig við „Stótaskriðu, eða Stóruskriðulæk“ og austurmerki við „fjallsbrún“, samkvæmt landamerkjabréfi þess frá 1885. Bréf Grímslands og Knarrareyrar bera gagnkvæmar áritanir. Eldri heimildir um merki Grímslands liggja ekki fyrir, sbr. kafla 6.4.

Um austanverð suðurmerki Knarrareyrar, gagnvart Naustavík og Vargsnesi, segir svo í landamerkjabréfinu 1885: „Að austan gegnt Vargsneslandi eru merkin í

⁸⁹⁹ Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Rauðhol í Haugshorni og þaðan beint uppá hæsta fjallhrygginn.“ Bréfið er áritað vegna þessara landsvæða en ekkert landamerkjabréf virðist hafa verið gert fyrir þau. Samræmi er milli þessarar lýsingar landamerkjabréfsins á austanverðum suðurmerkjum Knarrareyrar og eldri heimilda um mörk Náttfaravíkna til norðurs, sbr. kafla 6.7 um Naustavík, Vargsnes og Kotamýrar. Í kröfulýsingu þinglýsts eigenda „Naustavíkur-Vargsness“ í máli þessu er m.a. vísað til lýsingar í landamerkjabréfi Knarrareyrar.

Í þeim landamerkjabréfum sem að framan greinir um Knarrareyri og Grímsland er þannig notað orðalagið „á fjall upp“, og „fjallsbrún“ um austurmerkin, upp af Flateyjardal, sbr. einnig sambærilegar merkjalýsingar fyrir þau svæði til suðuráttar sem fjallað verður um í síðari köflum. Víknafjallamegin er merkjum Knarrareyrar lýst „uppá hæsta fjallhrygginn“. Á þessu svæði er glögg landfræðileg afmörkun, þ.e. fjallshryggir sem jafnframt eru hreppamörk. Óbyggðanefnd telur að umrætt orðalag og staðhættir á svæðinu bendi til þessi að merki Knarrareyrar hafi verið talin ná austur yfir fjallgarðinn upp af Flateyjardal og til sjávar að austan. Í samræmi við þetta var sá hluti Knarrareyrarlands sem Hálshreppur keypti með afsali, dags. 4. júlí 1953, og nefndur Eyrarfjall, afmarkaður með „Háfjalli að austan.“

Samkvæmt því sem hér hefur verið rakið telur óbyggðanefnd að sá hluti þjóðlendukröfufusvæðis íslenska ríkisins sem hér er til umfjöllunar falli innan lýsingar í landamerkjabréfi jarðarinnar Knarrareyrar. Sú afmörkun er óumdeild meðal gagnaðila íslenska ríkisins.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja. Um þýðingu landamerkjabréfa við mat á sönnun um eignarhald á landi vísast til fyrirliggjandi umfjöllunar Hæstaréttar og óbyggðanefndar um það efni, sjá m.a. yfirlit í kafla 6.1.1. í málum nr. 1-5/2005. Þannig liggur fyrir sú niðurstaða Hæstaréttar að við mat á gildi landamerkjabréfa og því hvert sé inntak eignarréttar á svæði sem þar er lýst, skipti almennt máli hvort um sé að ræða jörð eða annað landsvæði. Þekkt sé að landamerkjabréf hafi ekki eingöngu verið gerð fyrir jarðir, heldur einnig t.d. afrétti, sem ekki tengist sérstaklega tiltekinni jörð. Landamerkjabréf fyrir jörð feli í sér ríkari sönnun fyrir því að um eignarland sé að ræða þótt jafnframt verði að meta gildi hvers bréfs sérstaklega. Með því að gera landamerkjabréf hafi menn ekki einhliða getað aukið við land sitt eða annan rétt. Þá hafi menn ekki eingöngu markað sér landsvæði háð beinum eignarrétti, heldur einnig mörk ítaka, afrétta og allra annarra réttinda í lönd sem einhverja þýðingu gátu haft fyrir afkomu þeirra.

Landamerkjabréf jarðarinnar Knarrareyrar var gert í kjölfar þess að landamerkjalog tóku gildi 1882. Svo sem áður var rakið benda fyrirliggjandi gögn til þess að merkjum hennar sé þar rétt lýst, enda þótt sú lýsing sé ekki fullkomlega skýr. Landamerkjabréfið var undirritað af fyrirsvarsmanni jarðarinnar, þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki hennar, án þess að séð verði að komið

hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágranna. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Jafnframt er ljóst að eigendur Knarrareyrar hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

Því er ekki lýst í Landnámu hversu langt inn til fjalla numið var á þessu svæði, sbr. kafla 6.2., en sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landnámslýsinga verður þó að telja líklegt að landsvæði það sem hér er til umfjöllunar sé a.m.k. að hluta innan þess. Óbyggðanefnd hefur í fyrri úrskurðum tekið afstöðu til þjóðlendukrafna sem grundvallast hafa á þögn eða óskýrleika landnámslýsinga, tiltekinni hæð yfir sjávarmáli og engri eða takmarkaðri nýtingu lands, þá fyrst og fremst til sauðfjárbeitar. Skal þar sérstaklega vísað til úrskurða um Esju og Smjörfjöll, sbr. mál nr. 3-4/2004 á svæði 4 og 2-3/2005 á svæði 5. Þar var því hafnað að slík atriði ein og sér leiddu til frávika frá þeirri meginreglu að landamerkjabréf jarðar afmarki eignarland. Afstaða óbyggðanefndar að þessu leyti liggur því fyrir og fyrirbyggjandi dómar Hæstaréttar gefa ekki tilefni til stefnubreytingar.

Um upprekstur og afrétt í Eyrarfjalli er fjallað í nokkrum heimildum, sbr. rit Páls G. Jónssonar um Flateyjarðalsheiði og yfirlit sýslumanns frá árinu 1959. Umfjöllun þessi er almenns eðlis og óljós. Óbyggðanefnd telur að umræddar heimildir endurspegli beitarafnot á landi jarðar og geti ekki leitt til þess að land á þessu svæði, innan merkjalýsingar jarðar, hafi aðra eignarréttarlega stöðu en annað land hennar.

Að öllu framangreindu virtu telur óbyggðanefnd ekki sýnt fram á að land innan landamerkjabréfs Knarrareyrar hafi að einhverju leyti stöðu afréttar að lögum og að umræddar heimildir endurspegli fremur beitarafnot á hálendari hlutum jarðarinnar. Skal í þessu sambandi sérstaklega vísað til almennrar umfjöllunar óbyggðanefndar um hugtökin jörð og afréttur, sbr. einkum kafla 4.4. og 4.5. í viðauka með úrskurði þessum.

Verður því lagt til grundvallar að eyðijörðin Knarrareyri hafi verið byggð og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem tilgreind eru 1885, svo sem þeim er nánar lýst hér framar, hafa eigendur jarðarinnar farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Ekki verður annað séð en að þetta eignarhald hafi verið án ágreinings eða athugasemda. Engar heimildir eru um að land innan marka jarðarinnar hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu og verða staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Enda þótt nýting heiðarlands jarðarinnar hafi eðli málsins samkvæmt verið takmarkaðri en láglandshlutans leiðir það eitt og sér ekki til neinnar eignarréttarlegrar aðgreiningar. Þá verður fyrirkomulag smölunar á þessu svæði ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Að öllu framangreindu virtu hefur af hálfu íslenska ríkisins ekki verið sýnt fram á að land innan tilgreindra landamerkja Knarrareyrar sé þjóðlenda. Rannsókn

óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé eignarland, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.⁹⁰⁰ Með vísan til sama ákvæðis ber jafnframt að taka skýrt fram að í umfjöllun óbyggðanefndar felst ekki afstaða til merkja á milli eignarlanda.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land Knarrareyrar (nú Knarrareyrar og Eyrarfjalls), svo sem því er að framan lýst, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

6.4 Grímsland

6.4.1 Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins sem þinglýstur eigandi Grímslands gerir einnig kröfu til sem eignarlands síns, sjá nánari afmörkun og lýsingu krafna í köflum 3.1. og 3.4.

Landsvæði það sem hér um ræðir liggur fyrir ofan 60 m hæð upp af austanverðri Dalsá. Undirlendi er hallalítið og gróið með ánni, en rís síðan skarpt til austurs. Austur og upp af flatlendi við Dalsá, í Flateyjardal, er Austurheiði. Ofan hennar rís yfir 30 km langur fjallgarður og ná einstakir hnjúkar í yfir 1200 m hæð. Norðan til heitir fjallagarðurinn Víknafjöll og tengjast þau til suðurs Kinnarfjöllum. Upp af Austurheiði er Skálavíkurhnjúkur 1129 m og norðan undir honum skarðið sem var aðalleiðin upp úr Stóruskriðubotnum yfir í Náttfaravíkur og liggur sú leið í yfir 800 m hæð. Víða í fjallgarðinum austan Flateyjardals eru jökulfannir og litlir skriðjöklar í botnum og skálum undir hæstu tindum. Þannig eru talsverðar jökulfannir norðan undir Jökulfelli og Skálavíkurhnjúk.

6.4.2 Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins er á því byggt að af lýsingu landnámsheimilda að dæma hafi eingöngu dalir og hlíðar þeirra verið numdir í öndverðu en landnám ekki tekið til fjalla og öræfa sunnan dala á svæðinu. Byggt sé á því að landsvæði það sem kröfur fjármálaráðherra nái til sé svæði utan eignarlanda og því þjóðlenda. Heimildir greini að stór hluti þjóðlendukröfusvæðisins hafi verið nýttur sem afréttur. Megi þar einkum nefna Flateyjardal en því afréttarsvæði sé lýst í Göngum og réttum. Þó svo að talið sé að einstök svæði hafi tilheyrt tilteknum jörðum sé ekki fallist á að í slíkri tilheyrslu hafi falist meira en takmörkuð eignarréttindi, enda hafi svæðið innan kröfulínu fyrst og fremst verið nýtt til sumarþeirra fyrir búfé. Af gögnum megi ráða að svokallað Grímsland hafi frá fornu fari verið afréttareign Fremstafells, en þó geti heimildir um einhverja búsetu á svæðinu á fyrri tíð en takmarkaða þó, skv. m.a. Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. Svæðið hafi þegar verið talið afréttarland um 1400, og

⁹⁰⁰ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

verið það meira og minna síðan. Af því megi ætla að eingöngu hafi verið um afréttareign að ræða.

Af hálfu Þingeyjarsveitar, gagnaðila íslenska ríkisins, er byggt á þinglýstu landamerkjabréfi, ásamt öðrum skráðum eignarheimildum, fornum og nýjum, fyrir þessari eign sinni ásamt landamerkjabréfum aðliggjandi jarða. Jarðeigendur hafi farið með öll hefðbundin eignarréttindi jarðanna og er vísað til þess að eignarheimildir þeirra hafi frá upphafi verið taldar gildar í viðskiptum manna og því byggi eignarhaldið enn fremur á viðskiptavenju. Það samrýmist ekki grundvallarreglu réttarríkisins um réttaröryggi að haft sé að engu réttmætt traust manna á lagalegri þýðingu gagna af því tagi sem hér um ræði. Á því er byggt að ríkisvaldið hafi í aldanna rás margsinnis viðurkennt að umrætt land sé undirorpið beinum eignarrétti. Ríkið hafi skráð jörðina í veðmálabækur, metið til fasteignamats, skráð eiganda í landskrá fasteigna og gefið henni fastanúmer. Ríkisvaldið hafi þannig viðurkennt að jörðin sé háð einkaeignarrétti og farið með hana sem hverja aðra eignarjörð til jafns við aðrar jarðir með þinglesnum landamerkjum, sem hafi ráðist m.a. af merkjum aðliggjandi jarða. Íslenska ríkið hafi hins vegar ekki sýnt fram á með neinum haldbærum gögnum að land innan landamerkja Grímslands hafi ekki verið nýtt sem fullkomið eignarland eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Hæð yfir sjávarmáli hafi aldrei haft neina réttarfarslega þýðingu í íslenskum rétti. Hvorki merki jarða né hreppa hafi tekið mið af hæð lands yfir sjávarmáli. Sú afstaða ríkisins að það viðurkenni ekki einkaeignarrétt að landi ofan 500 metra hæðarlínu eigi sér enga stoð í landslögum, hefð, venju eða sögulegum heimildum. Þá hafi Mannréttindadómstóll Evrópu sérstaklega litið til þess í úrlausnum sínum um eignarrétt hvaða væntingar menn hafi mátt hafa um eignarhald þegar litið sé til athafna eða athafnaleysis ríkisvalds gagnvart réttindunum.

Fullur hefðartími sé einnig liðinn frá því að landamerkjabréfum hafi verið þinglýst. Öll afnot og nytjar landsins séu háð leyfi landeigenda, enda enginn notað landið með nokkrum hætti nema eigendur þess.

Mótmælt er þeim skilningi íslenska ríkisins að landnám hafi hvorki náð til heiða né fjalllendis framangreindrar jarðar, enda sé hann ekki reistur á neinum hlutlægum sönnunargögnum. Í stað þess að leitast við að rekja eignarheimildir frá landnámi til vorra daga sé réttara að rekja heimildirnar frá skýrum upplýsingum nútímans til fortíðarinnar. Ekki sé hægt að taka Landnámu sem réttarheimild og fráleitt að líta framhjá hefð og venjurétti. Þá er vísað til jafnræðisreglu stjórnarskrárinnar og ákvæða stjórnarsýslulaga, nr. 37/1993.

Málsmeðferð fyrir óbyggðanefnd lúti ákvæðum stjórnarsýslulaga, nr. 37/1993. Með hliðsjón af meðalhófsreglu þeirri sem lögfest er í 12. gr. laganna sé óheimilt að leggja svo þunga sönnunarbyrði á landeigendur að þeim sé ómögulegt að mæta henni. Samkvæmt meðalhófsreglu stjórnskipunarréttar og stjórnarsýsluréttar sé ríkinu óheimilt

að ganga lengra í kröfugerð sinni fyrir óbyggðanefnd og dómstólum en nauðsynlegt sé til að ná settu lögmætu markmiði.

6.4.3 Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar Grímslands er rakin í kafla 5.3, sbr. einnig kafla 5.37 um sel og kafla 5.38 um afrétti og afréttarnot. Svo sem þar kemur fram er fyrst getið um „...grims stada lannd aa flatæyiar dals hæidi“ í heimild frá 14. öld og það talið tilheyrja Efstafelli/Fremstafelli í Köldukinn. Jörðin Efstafell/Fremstafell liggur utan við ágreiningssvæði í máli þessu, aðskilin frá Grímslandi af fjölda annarra landsvæða. Búseta á Grímslandi hefur verið stopul, óljóst um upphaf hennar og landið lengi nýtt til sumarbeitar. Árið 1885 var gert sérstakt landamerkjabréf fyrir „afréttarlandið Grímsland, er fylgir jörðinni Fremstafelli“. Ljóst er að við gildistöku þjóðlendulaga hafði landsvæði þetta stöðu afréttar samkvæmt þeirri eignarréttarlegu flokkun lands sem almennt var miðað við fram að þeim tíma.⁹⁰¹ Hvort í því hafa falist bein eða óbein eignarréttindi til landsvæðisins, þ.e. hvort þar er eignarland eða þjóðlenda samkvæmt skilgreiningum í 1. gr. þjóðlendulaga, er hins vegar atriði sem þarfnast nánari athugunar.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum er lýst í áðurnefndu landamerkjabréfi „afréttarlandsins Grímslands, er fylgir jörðinni Fremstafelli“, sem gert var 16. janúar 1885 og þinglesið 27. júní sama ár. Undir landamerkjabréf Grímslands frá 1885 skrifar umboðsmaður klausturjarða en Fremstafell var meðal þeirra. Eldri merkjalýsingar hafa ekki komið fram, en til er ódagsett og óundirritað bréf úr jarðaskjölum Þingeyjasýslu. Það verður ekki talið hafa þýðingu í þessu sambandi. Athugun merkja tekur til Grímslands í heild sinni, enda allt innan kröfusvæðis íslenska ríkisins samkvæmt afmörkun gagnaðila. Í því sambandi verður einnig litið til gagna um merki aðliggjandi landsvæða. Þar er kröfusvæði Knarrareyrar (Eyrarfjalls) til norðurs, Naustavíkur, Vargsness og Kotamýrar til austurs og Hálsmannatungna til suðurs. Til vesturs eru ágreiningssvæði í máli nr. 5/2007 hjá óbyggðanefnd, sbr. kafla 6.5. og 6.6. um Heiðarhús og Eyvindará. Að fenginni niðurstöðu um landamerki Grímslands með tilliti til ágreiningssvæðis aðila verður fjallað um eignarréttarlega stöðu landsins.

Norðurmerkjum Grímslands, gagnvart Knarrareyri, er þannig lýst í landamerkjabréfinu frá 1885 að þar ráði „Stótaskriða, eða Stóruskriðulækur“. Þessi lýsing er í samræmi við lýsingu á suðurmörkum Knarrareyrar í landamerkjabréfi frá 16. apríl 1885, þinglesið 27. maí sama ár. Þar segir svo: „Merkin að sunnan gagnvart Grímslandi eru: Stóruskriðugil og úr því bein stefna á fjall upp, og að neðan beint úr gilinu niður miðja skriðuna í Dalsá.“ Eldri heimildir um merki Knarrareyrar liggja ekki fyrir, sbr. kafla 6.3. Bréf Grímslands og Knarrareyrar bera gagnkvæmar áritanir.

⁹⁰¹ Sbr. umfjöllun um hugtakið afréttur í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Suðurmerki Grímslands, gagnvart Hálsmannatungum, miðast samkvæmt landamerkjabréfi hins fyrrnefnda við Ytri-Jökulsá. Norðurmerkjum Hálsmannatungna er eins lýst í landamerkjabréfi Hálskirkju frá 2. júní 1890 og fjölda eldri heimilda, sbr. kafla 6.5, og bréfin bera gagnkvæmar áritanir. Ytri-Jökulsá kemur úr háfjöllum með jökulfönnum í u.þ.b. 1000 m hæð yfir sjávarmáli.

Um austurmörk Grímslands, gagnvart Naustavík og Vargsnesi auk Kotamýra, segir svo í landamerkjabréfinu 1885: „Að austan er fjallsbrúnin.“ Bréfið er ekki áritað vegna þessara landsvæða og ekkert landamerkjabréf virðist hafa verið gert fyrir þau. Ekkert verður heldur ráðið af eldri heimildum að þessu leyti, sbr. kafla 6.7 um Naustavík, Vargsnes og Kotamýrar. Í kröfulýsingu þinglýsts eiganda „Naustavíkur / Vargsness“ í máli þessu er m.a. vísað til lýsingar í landamerkjabréfi Grímslands. Sama máli gegnir um kröfulýsingu Aðaldælahrepps og Þingeyjarsveitar vegna Kotamýra, en þær eru ekki til í afsals- og veðmálabókum.

Vesturmerki Grímslands, gagnvart Heiðarhúsum og Eyvindará, sem eru á ágreiningssvæði í máli nr. 5/2007 hjá óbyggðanefnd, miðast við Dalsá að því er greinir í landamerkjabréfinu 1885. Bréf Grímslands er áritað vegna Heiðarhúsa og öfugt og lýsingin er í samræmi við austurmerki þeirra, sbr. landamerkjabréf Heiðarhúsa, dags. 5. maí 1886 og þingl. 11. júní 1887. Í landamerkjabréfi Eyvindarár, dags. 5. maí 1886 og þingl. 11. júní 1887, er einnig miðað við Dalsá, enda þótt gagnkvæmar áritanir skorti.

Í þeim landamerkjabréfum sem að framan greinir um landsvæði í austanverðum Flateyjarðal, þ.e. fyrir Knarrareyri, Grímsland og Hálsmannatungur, er notað orðalagið „á fjall upp“ og „fjallsbrúnin ráði“ um austurmerkin. Í tilviki Kambsmýra, sem einnig liggja í austanverðum Flateyjarðal en sunnan Hálsmannatungna, segir „hæsta fjallsbrúnin“ í landamerkjabréfi frá 1885, sbr. kafla 6.6. Eldri merkjalýsingar á þessu svæði liggja einungis fyrir varðandi Hálsmannatungur og Kambsmýrar. Í fyrrnefnda tilvikinu er miðað við tvær ár, til norðurs og suðurs, sem báðar koma úr háfjöllum með jökulfönnum. Suðurmerkjum Grímslands er lýst í samræmi við þetta í landamerkjabréfinu 1885 og eldri heimild um merki Kambsmýra, sunnan Hálsmannatungna, bendir einnig til hins sama. Á þessu svæði er glögg landfræðileg afmörkun til austurs, þ.e. fjallshryggir sem jafnframt eru hreppamörk. Óbyggðanefnd telur að umrætt orðalag í landamerkjabréfi Grímslands, sbr. einnig sambærilegar merkjalýsingar á aðliggjandi svæðum til norðurs og suðurs, og staðhættir á svæðinu bendi til þessi að merki Grímslands hafi verið talin ná þangað upp.

Samkvæmt því sem hér hefur verið rakið telur óbyggðanefnd að sá hluti þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins sem hér er til umfjöllunar falli innan lýsingar í landamerkjabréfi Grímslands. Sú afmörkun er óumdeild meðal gagnaðila ríkisins í máli þessu.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja. Um þýðingu landamerkjabréfa við mat á sönnun um eignarhald á landi vísast til fyrirbyggjandi umfjöllunar Hæstaréttar og óbyggðanefndar um það efni, sjá m.a. yfirlit í kafla 6.1.1. í málum nr. 1-5/2005. Þannig liggur fyrir sú niðurstaða Hæstaréttar að við mat á gildi landamerkjabréfa og því hvert sé inntak eignarréttar á svæði sem þar er lýst, skipti almennt máli hvort um sé að ræða jörð eða annað landsvæði. Þekkt sé að landamerkjabréf hafi ekki eingöngu verið gerð fyrir jarðir, heldur einnig t.d. afrétti, sem ekki tengist sérstaklega tiltekinni jörð. Landamerkjabréf fyrir jörð feli í sér ríkari sönnun fyrir því að um eignarland sé að ræða þótt jafnframt verði að meta gildi hvers bréfs sérstaklega. Með því að gera landamerkjabréf hafi menn ekki einhliða getað aukið við land sitt eða annan rétt. Þá hafi menn ekki eingöngu markað sér landsvæði háð beinum eignarrétti, heldur einnig mörk ítaka, afrétta og allra annarra réttinda í lönd sem einhverja þýðingu gátu haft fyrir afkomu þeirra.

Landamerkjabréf „afréttarlandsins Grímslands, er fylgir jörðinni Fremstafelli“ var gert í kjölfar þess að landamerkjalog tóku gildi 1882, þinglesið og fært í landamerkjabók. Svo sem áður var rakið telur óbyggðanefnd fyrirbyggjandi gögn benda til þess að merkjum sé þar rétt lýst. Á henni hefur verið byggt síðan, án þess að séð verði að komið hafi fram ágreiningur eða athugasemdir, yfirvalda eða annarra. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Sá galli sem á bréfinu er að því leyti að áritun vegna Naustavíkur, Vargsness og Kotamýra vantar verður því ekki talinn hafa efnislega þýðingu í þessu sambandi.

Fyrir liggur að Grímsland hefur legið undir jörðina Fremstafell svo lengi sem heimildir ná, og þar til það var selt Hálshreppi á árinu 2001, en landfræðilega aðskilið frá þeirri jörð og afmarkað í sérstöku landamerkjabréfi.

Elsta fyrirbyggjandi heimild, þ.e. sölubréf frá árinu 1363, greinir frá því að með Efstafelli/Fremstafelli fylgi m.a. hálftr „...grims stada lannd aa flatæyar dals hæidi“. Af framangreindu orðalagi verður ekki ráðið að Grímsland hafi á þeim tíma haft stöðu afréttar. Samkvæmt sölubréfi fyrir Fremstafelli frá árinu 1433 fylgir „grimstada lande ok afrett aa flateyardals heide“, sbr. ekki svipað orðalag í sölubréfi frá 1485. Óljóst er hvort og þá hvaða munur er þá gerður á þessu tvennu. Byggð í Grímslandi virðist hafa verið stopul og skammvinn a.m.k. frá því á 17. öld. Heimildir um eignir Fremstafells frá 18. og 19. öld nefna Grímsland „heimaland Fremstafells“, „kot“, „land“, „eyðibýli“, „jörð“ og „selland“, sbr. m.a. Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712, Jarðabók Munkaþverárklosturs frá 1760 og lýsingu á umboðsjörðum Munkaþverárklosturs frá 1878. Ítrekað kemur fram að Grímsland sé á Flateyardalsheiði og stundum segir að það sé í afréttarlandi, sbr. einkum lýsingu Laufássóknar frá 1840 og lýsingu á umboðsjörðum Munkaþverárklosturs frá 1878. Í nokkrum síðari tíma heimildum er fjallað um upprekstur og afrétt í Grímslandi, sbr. rit

Páls G. Jónssonar um Flateyjardalsheiði og yfirlit sýslumanns frá árinu 1959. Um eignarhaldið segir í fyrrnefndu heimildinni að eigandinn sé landssjóður og hinni síðari að um eign einstaklinga sé að ræða.

Óbyggðanefnd telur framangreindar heimildir benda til þess að á Grímslandi hafi verið búið í skjóli Fremstafells þegar árferði og fólksfjöldi leyfði. Að öðru leyti hafi landið verið nýtt sem beitiland og leigt út sem slíkt. Heimildir um forræði Fremstafells á Grímslandi ná allt aftur til 14. aldar og ráðstafanir fyrirsvarsmanna þess á svæðinu til búsetu má rekja allt aftur til 17. aldar svo öruggt sé. Á þeim landsvæðum sem næst Grímslandi liggja eru bæði eignarlönd og þjóðlendur, sé litið heildstætt á niðurstöður í málum nr. 4 og 5/2007 á svæði 6 hjá óbyggðanefnd.

Því er ekki lýst í Landnámu hversu langt inn til fjalla numið var á þessu svæði, sbr. kafla 6.2., en sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landnámslýsinga verður þó að telja líklegt að landsvæði það sem hér er til umfjöllunar sé a.m.k. að hluta innan þess. Óbyggðanefnd hefur í fyrri úrskurðum tekið afstöðu til þjóðlendukrafna sem grundvallast hafa á þögn eða óskýrleika landnámslýsinga, tiltekinni hæð yfir sjávarmáli og engri eða takmarkaðri nýtingu lands, þá fyrst og fremst til sauðfjárbæjar. Skal þar sérstaklega vísað til úrskurða um Esju og Smjörfjöll, sbr. mál nr. 3-4/2004 á svæði 4 og 2-3/2005 á svæði 5. Þar var því hafnað að slík atriði ein og sér leiddu til fráviks frá þeirri meginreglu að landamerkjabréf jarðar afmarki eignarland. Afstaða óbyggðanefndar að þessu leyti liggur því fyrir og fyrirbyggjandi dómur Hæstaréttar gefa ekki tilefni til stefnubreytingar.

Af öllu framansögðu telur óbyggðanefnd nægilega leitt í ljós að Grímsland hafi ýmist haft stöðu kots eða afréttar Fremstafells, í þeim skilningi að jörðin hafi átt þar bein eignarréttindi fremur en óbeinan eignarrétt.⁹⁰² Heimildir um afrétt vísi því fremur til notkunar landsvæðisins á tilteknum tíma en þess að beinn eignarréttur hafi annað hvort ekki stofnast eða fallið niður, sbr. kafla 6.1.3.

Verður því lagt til grundvallar að eyðikotið Grímsland hafi verið byggt og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem tilgreind voru 1885, svo sem þeim er nánar lýst hér framar, hafa eigendur Fremstafells og síðar Hálshreppur farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Ekki verður annað séð en að þetta eignarhald hafi verið án ágreinings eða athugasemda. Engar heimildir eru um að land innan marka Grímslands hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu og verða staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Enda þótt nýting fjalllendis hafi eðli málsins samkvæmt verið takmarkaðri en láglandis leiðir það eitt og sér ekki til neinnar eignarréttarlegrar aðgreiningar. Þá verður fyrirkomulag smölunar á þessu svæði ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

⁹⁰² Sbr. umfjöllun um jarðir og afrétti í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka)

Að öllu framangreindu virtu hefur af hálfu íslenska ríkisins ekki verið sýnt fram á að land innan tilgreindra landamerkjna Grímslands sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé eignarland, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.⁹⁰³ Með vísan til sama ákvæðis ber jafnframt að taka skýrt fram að í umfjöllun óbyggðanefndar felst ekki afstaða til merkja á milli eignarlanda.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að Grímsland, svo sem því er að framan lýst, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

6.5 Hálsmannatungur

6.5.1 Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins sem af hálfu Þingeyjarsveitar hefur verið afmarkað sem Hálsmannatungur og gerð krafa til sem eignarlands. Um nánari afmörkun og lýsingu krafna vísast til kafla 3.1. og 3.5.

Landsvæði það sem hér um ræðir liggur í yfir 100 m hæð upp af austanverðri Dalsá. Undirlendi er hallalítið og gróið með ánni, en rís síðan skarpt til austurs í allt að 1000 metra hæð. Austur og upp af flatlendi við Dalsá, í Flateyjardal, er Austurheiði. Ofan hennar rís yfir 30 km langur fjallgarður og ná einstakir hnjúkar í yfir 1200 m hæð. Norðan til heitir fjallagarðurinn Víknafjöll og tengjast þau til suðurs Kinnarfjöllum. Víða í fjallgarðinum austan Flateyjardals eru jökulfannir og litlir skriðjökklar í botnum og skálum undir hæstu tindum.

6.5.2 Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins er á því byggt að af lýsingu landnámsheimilda að dæma hafi eingöngu dalir og hlíðar þeirra verið numdir í öndverðu en að landnám hafi ekki tekið til fjalla og síðan öræfa sunnan dalanna á svæðinu. Byggt sé á því að landsvæði það sem kröfur fjármálaráðherra nái til sé svæði utan eignarlanda og því þjóðlenda, sbr. 1. og 2. gr. laga nr. 58/1998. Heimildir greini að stór hluti þjóðlendukröfusvæðisins hafi verið nýttur sem afréttur. Megi þar einkum nefna Flateyjardal en því afréttarsvæði sé lýst í Göngum og réttum. Þó svo að talið sé að einstök svæði hafi tilheyrt tilteknum jörðum er ekki fallist á að í slíkri tilheyrslu hafi falist meira en takmörkuð eignarréttindi enda hafi svæðið innan kröfulínu fyrst og fremst verið nýtt til sumarþeirra fyrir búfé. Af gögnum megi ráða að Hálsmannatungur hafi frá fornu fari verið afréttarland Hálskirkju, en ekki er getið neina búsetu á svæðinu á fyrri tíð.

Af hálfu gagnaðila íslenska ríkisins, Þingeyjarsveitar, er byggt á landamerkjna-bréfi, ásamt öðrum skráðum eignarheimildum, fornum og nýjum, sem þeir hafi fyrir þessari eign sinni ásamt landamerkjna-bréfum aðliggjandi jarða. Jarðeigendur hafi farið

⁹⁰³ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

með öll hefðbundin eignarréttindi jarðanna og er vísað til þess að eignarheimildir þeirra hafi frá upphafi verið taldar gildar í viðskiptum manna og því byggi eignarhaldið enn fremur á viðskiptavenju. Það samrýmist ekki grundvallarreglu réttarríkisins um réttaröryggi að haft sé að engu réttmætt traust manna á lagalegri þýðingu gagna af því tagi sem hér um ræðir. Á því er byggt að ríkisvaldið hafi í aldanna rás margsinnis viðurkennt að umrætt land sé undirorpið beinum rétti. Eignarheimild hreppsins finnst ekki en jörðin hafi verið talin í eignaregistri hreppsins í fullan hefðartíma, a.m.k. frá 1922. Jörðinni hafi ekki verið gefið sérstakt landnúmer og hún finnst ekki í veðmálabókum. Hún hafi verið nýtt sem beitiland.

Íslenska ríkið hafi ekki sýnt fram á með neinum haldbærum gögnum að land innan landamerkjja Hálsmannatungna hafi ekki verið nýtt sem fullkomið eignarland eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Hæð yfir sjávarmáli hafi aldrei haft neina réttarfarslega þýðingu í íslenskum rétti. Hvorki merki jarða né hreppa hafi tekið mið af hæð lands yfir sjávarmáli. Sú afstaða ríkisins að það viðurkenni ekki einkaeignarrétt að landi ofan 500 metra hæðarlínu eigi sér enga stoð í landslögum né hefð, venju eða sögulegum heimildum. Þá hafi Mannréttindadómstóll Evrópu sérstaklega litið til þess í úrlausnum sínum um eignarrétt hvaða væntingar menn hafi mátt hafa um eignarhald þegar litið sé til athafna eða athafnaleysis ríkisvalds gagnvart réttindunum.

Fullur hefðartími sé einnig liðinn frá því að landamerkjabréf Hálsmannatungna hafi verið gert. Öll afnot og nytjar landsins hafi verið háð leyfi landeigenda, enda enginn notað landið með nokkrum hætti nema eigendur þess.

Mótmælt er þeim skilningi íslenska ríkisins að landnám hafi ekki náð til heiða né fjalllendis framangreindra jarða, enda sé hann ekki reistur á neinum hlutlægum sönnunargögnum. Í stað þess að leitast við að rekja eignarheimildir frá landnámi til vorra daga sé réttara að rekja heimildirnar frá skýrum upplýsingum nútímans til fortíðarinnar. Ekki sé hægt að taka Landnámu sem réttarheimild og fráleitt að líta framhá hefð og venjurétti. Þá er vísað til jafnræðisreglu stjórnarskrárinnar og ákvæða stjórnarsýslulaga, nr. 37/1993.

Málsmeðferð fyrir óbyggðanefnd lúti ákvæðum stjórnarsýslulaga, nr. 37/1993. Með hliðsjón af meðalhófsreglu þeirri sem lögfest er í 12. gr. laganna sé óheimilt að leggja svo þunga sönnunarbyrði á landeigendur að þeim sé ómögulegt að mæta þeim. Samkvæmt meðalhófsreglu stjórnskipunarréttar og stjórnarsýsluréttar sé ríkinu óheimilt að ganga lengra í kröfugerð sinni fyrir óbyggðanefnd og dómstólum en nauðsynlegt sé til að ná settu lögætu markmiði.

6.5.3 Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar á Hálsmannatungum er rakin í kafla 5.4. hér að framan, sbr. einnig kafla 5.38 um afrétti og afréttarnot. Þar kemur fram að þeirra er fyrst sérstaklega getið í heimild frá 14. öld og nefndar afréttur

Hálskirkju. Jörðin Háls liggur utan við ágreiningssvæði í máli þessu, aðskilin frá Hálsmannatungum af fjölda landsvæða. Engar heimildir eru um að byggð hafi verið á þessu svæði en landið hefur haft stöðu afréttar samkvæmt þeirri eignarréttarlegu flokkun lands sem almennt var miðað við fram að gildistöku Þjóðlendulaga.⁹⁰⁴ Hvort í því hafa falist bein eða óbein eignarréttindi til landsvæðisins, þ.e. hvort þar er eignarland eða Þjóðlenda samkvæmt skilgreiningum í 1. gr. Þjóðlendulaga, er hins vegar atriði sem þarfnast nánari athugunar.

Kemur þá fyrst til skoðunar hvernig merkjum er lýst í landamerkjabréfi „Háls Beneficii staðar í Fnjóskadal“, dags. 2. júní 1890 og þingl. 16. júní 1890. Í bréfinu er fyrst lýsing á merkjum kirkjustaðarins, þá undirritanir þar að lútandi og því næst yfirskriftin „Ítök Háls Beneficii“. Þar undir segir svo: „Afrétt fylgir Beneficis á Flateyjardalsheiði. Hálsmannatungur.“ Loks er lýsing á merkjum þeirra og undirritanir þar að lútandi. Einnig er til fjöldi eldri heimilda um merki Hálsmannatungna til norðurs og suðurs, vísitasíur, kirkjustólar, vitnisburðir, lögfestur o.fl., sem ná allt aftur til 16. aldar. Sú umfjöllun sem hér fer á eftir tekur til heildarmerkja svæðisins, enda allt innan Þjóðlendukröfussvæðis ríkisins samkvæmt afmörkun gagnaðila. Í þessu sambandi verður einnig litið til gagna um merki aðliggjandi landsvæða. Þar eru ágreiningssvæði íslenska ríkisins og tiltekinna gagnaðila þess vegna Grímslands til norðurs, Kambsmýra til suðurs og Kotamýra til austurs, sbr. kafla 6.4., 6.6. og 6.7. Til vesturs eru landsvæði sem fjallað er um í máli nr. 5/2007 hjá óbyggðanefnd, sbr. kafla 6.4. um Almennung og 6.5. um Heiðarhús. Að fenginni niðurstöðu um merki Hálsmannatungna með tilliti til ágreiningssvæðis aðila verður fjallað um eignarréttarlega stöðu landsins.

Norður- og suðurmerkjum er þannig lýst í landamerkjabréfi Hálskirkju að þar ráði Ytri- og Syðri-Jökulsá. Sama máli gegnir um fjölda eldri heimilda, vísitasíur, kirkjustólar, vitnisburðir, lögfestur o.fl., sem ná allt aftur til 16. aldar. Hér skal þess getið að ár þessar koma báðar úr háfjöllum með jökulfönnum í u.þ.b. 1000 m hæð yfir sjávarmáli. Lýsing á suðurmörkum í landamerkjabréfi „afréttarlandsins Grímslands, er fylgir jörðinni Fremstafelli“, sem gert var 16. janúar 1885 er í samræmi við framangreint og bréfin bera gagnkvæmar áritanir. Sama máli gegnir um norðurmerki Kambsmýra, skv. landamerkjabréfi þeirra frá 20. apríl 1885, sem samþykkt er vegna Hálskirkju. Engar eldri merkjalýsingar eru til fyrir Grímsland en eldri heimild um merki Kambsmýra er framangreindu einnig til stuðnings, sbr. kafla 6.4. og 6.6.

Vesturmerki Hálsmannatungna, gagnvart Heiðarhúsum og Almennungi, sem eru á ágreiningssvæði í máli nr. 5/2007 hjá óbyggðanefnd, miðast við Dalsá að því er greinir í landamerkjabréfinu 1890. Bréfið er áritað vegna Heiðarhúsa og merkjum er eins lýst í landamerkjabréfi Heiðarhúsa, dags. 5. maí 1886 og þingl. 11. júní 1887. Austurmerki Almennings, samkvæmt landamerkjabréfi frá 6. desember 1882 sem

⁹⁰⁴ Sbr. umfjöllun um hugtakið afréttur í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Þinglesið var 18. júní 1884, eru miðuð við Heiðará, sem svo er nefnd þar, en Dalsá í öðrum landamerkjabréfum á svæðinu. Bréf Almennings er ekki áritað vegna Hálsmannatungna. Eldri heimildir um þessi merki eru ekki fyrir hendi, sbr. kafla 6.4. og 6.5. í máli nr. 5/2007.

Um austurmörk Hálsmannatungna, gagnvart Kotamýrum, segir svo í landamerkjabréfinu 1890: „Að austan: Fjallsbrún.“ Bréf Hálskirkju er ekki áritað vegna Kotamýra og ekkert landamerkjabréf virðist hafa verið gert fyrir þær. Ekkert verður ráðið af eldri heimildum að þessu leyti, sbr. einnig kafla 6.7 um Kotamýrar, en í kröfulýsingu Aðaldælahrepps og Þingeyjarsveitar vegna Kotamýra er m.a. vísað til lýsingar í landamerkjabréfi Hálsmannatungna.

Í þeim landamerkjabréfum sem að framan greinir um landsvæði í austanverðum Flateyjardal, þ.e. fyrir Grímsland, Hálsmannatungur og Kambsmýrar er miðað við „fjallsbrún“ og „hæstu fjallsbrúnir“ um austurmerkin. Í tilviki Knarrareyrar, sem einnig liggur í austanverðum Flateyjardal en norðan Grímslands, segir „á fjall upp“ í landamerkjabréfi frá 1885, sbr. kafla 6.3. Eldri merkjalýsingar á þessu svæði liggja einungis fyrir varðandi Hálsmannatungur og Kambsmýrar. Í fyrrnefnda tilvikinu er ítrekað miðað við tvær ár, til norðurs og suðurs, sem báðar koma úr háfjöllum með jökulfönnum. Suðurmerkjum Grímslands er lýst í samræmi við þetta í landamerkjabréfinu 1885 og eldri heimild um merki Kambsmýra, sunnan Hálsmannatungna, bendir einnig til hins sama. Á þessu svæði er glögg landfræðileg afmörkun, þ.e. fjallshryggir sem jafnframt eru hreppamörk. Óbyggðanefnd telur að umrætt orðalag í landamerkjabréfi Hálsmannatungna, sbr. einnig sambærilegar merkjalýsingar á aðliggjandi svæðum til norðurs og suðurs, eldri merkjalýsingar og staðhættir á svæðinu bendi til þessi að merki Hálsmannatungna hafi verið talin ná þangað upp.

Samkvæmt því sem hér hefur verið rakið er það niðurstaða óbyggðanefndar að sá hluti þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins sem hér er til umfjöllunar falli innan merkja Hálsmannatungna, svo sem þær eru afmarkaðar í landamerkjabréfi „Háls Beneficii staðar í Fnjóskadal“ frá árinu 1890. Sú afmörkun er óumdeild meðal gagnaðila ríkisins í máli þessu.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framan-greindra merkja. Um þýðingu landamerkjabréfa við mat á sönnun um eignarhald á landi vísast til fyrirbyggjandi umfjöllunar Hæstaréttar og óbyggðanefndar um það efni, sjá m.a. yfirlit í kafla 6.1.1. í málum nr. 1-5/2005. Þannig liggur fyrir sú niðurstaða Hæstaréttar að við mat á gildi landamerkjabréfa og því hvert sé inntak eignarréttar á svæði sem þar er lýst, skipti almennt máli hvort um sé að ræða jörð eða annað landsvæði. Þekkt sé að landamerkjabréf hafi ekki eingöngu verið gerð fyrir jarðir, heldur einnig t.d. afrétti, sem ekki tengist sérstaklega tiltekinni jörð. Landamerkjabréf fyrir jörð feli í sér ríkari sönnun fyrir því að um eignarland sé að ræða þótt jafnframt verði að meta gildi hvers bréfs sérstaklega. Með því að gera landamerkjabréf hafi

menn ekki einhliða getað aukið við land sitt eða annan rétt. Þá hafi menn ekki eingöngu markað sér landsvæði háð beinum eignarrétti, heldur einnig mörk ítaka, afrétta og allra annarra réttinda í lönd sem einhverja þýðingu gátu haft fyrir afkomu þeirra.

Landamerkjabréf „Háls Beneficii staðar í Fnjóskadal“ var gert í kjölfar þess að landamerkjalog tóku gildi 1882, þinglesið og fært í landamerkjabók. Svo sem áður var rakið telur óbyggðanefnd fyrirbyggjandi gögn benda til þess að merkjum sé þar rétt lýst, svo langt sem sú lýsing nær.

Af heimildum er ljóst að Hálsmannatungur hafa legið undir Hálskirkju en landfræðilega aðskilið frá kirkjujörðinni og afmarkað í sérstöku landamerkjabréfi, þar sem það er nefnt „ítak“ og „afrétt“. Þess er jafnan getið í tengslum við afréttarnot, sbr. fjölda heimilda sem rekja má allt aftur til 14. aldar, máldaga, vísitasíur, vitnisburði og lögfestur, auk Jarðabókar Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. Ekkert bendir til að þar hafi verið byggð og engin gögn liggja fyrir um önnur not en sumarbeit. Svæðið er að mestum hluta hálent, fjarri byggð og inn á það hefur búfénaður leitað án hindrana.

Óbyggðanefnd telur framangreint benda til þess að Hálsmannatungur hafi verið afréttur Hálskirkju í þeim skilningi að kirkjan hafi átt þar óbein eignarréttindi fremur en beinan eignarrétt.

Því er ekki lýst í Landnámu hversu langt inn til fjalla numið var á þessu svæði, sbr. kafla 6.2., en sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landnámslýsinga verður þó að telja líklegt að landsvæði það sem hér er til umfjöllunar sé a.m.k. að hluta innan þess. Ekkert liggur hins vegar fyrir um afmörkun eða yfirfærslu þeirra beinu eignarréttinda sem þar kann að hafa verið stofnað til. Þannig kann beinn eignarréttur að hafa fallið niður og landsvæðið í kjölfarið tekið til takmarkaðra nota annarra. Í því sambandi ber að líta til þess sönnunarmats sem lagt hefur verið til grundvallar um afrétti einstakra jarða og/eða stofnana og styðst við fjölda dóma í sambærilegum málum, sjá nánar í kafla 6.1.3. Þess skal einnig getið að á þeim landsvæðum sem nærri Hálsmannatungum liggja eru bæði eignarlönd og þjóðlendur, sé litið heildstætt á niðurstöður í málum nr. 4 og 5/2007 á svæði 6 hjá óbyggðanefnd.

Í máli þessu er þannig ekki sýnt fram á annað en að réttur til umrædds afréttarsvæðis hafi orðið til á þann veg að það hafi verið tekið til sumardeitar fyrir búpening og, ef til vill, annarrar takmarkaðrar notkunar. Um afréttarnotkun og fjallskil voru snemma settar opinberar reglur, sem sveitarstjórnnum var falið að annast framkvæmd á.

Að öllu framangreindu virtu hefur ekki verið sýnt fram á að Hálsmannatungur séu eignarland, hvorki fyrir nám, löggerninga né með öðrum hætti. Eins og notkun landsins hefur verið háttað hefur heldur ekki verið sýnt fram á að eignarhefð hafi verið unnin á því. Þá leiðir rannsókn óbyggðanefndar einnig til þeirrar niðurstöðu að

þar sé þjóðlenda.⁹⁰⁵ Af fyrirbyggjandi gögnum verður hins vegar ráðið að landsvæðið hafi verið í afréttareign Hálskirkju en umráðum sveitarfélagsins frá því á fyrri hluta síðustu aldar, án þess þó að það geti fært fram skriflega heimild fyrir þeim. Í máli þessu liggur fyrir að í byrjun 20. aldar leitaði Hálshreppur eftir því að kaupa Hálsmannatungur af Stjórnarráðinu, með milligöngu Sýslumanns Þingeyjarsýslu. Engin gögn liggja fyrir um að samningar hafi náðst um verð en í máli þessu gera ekki aðrir kröfur til Hálsmannatungna en Þingeyjarsveit.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að Hálsmannatungur, svo sem þær eru afmarkaðar hér á eftir, teljist til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Að norðan er miðað við Ytri-Jökulsá. Að austan ræður fjallsbrún. Að sunnan er miðað við Syðri-Jökulsá. Að vestan ræður Dalsá.

Sama landsvæði er í afréttareign Þingeyjarsveitar, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga, sem nýtur veiðiréttar í Dalsá samkvæmt 7. gr. laga um lax- og silungsveiði nr. 61/2006.

Hluti þess svæðis sem hér hefur verið lýst þjóðlenda er háður sérstökum eignarréttarlegum takmörkunum samkvæmt lögum um náttúruvernd, nr. 44/1999, sbr. náttúruminjaskrá.

6.6 Kambsmýrar

6.6.1 Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins sem þinglýstur eigandi Kambsmýra gerir einnig kröfu til sem eignarlands síns, sjá nánari afmörkun og lýsingu krafna í köflum 3.1 og 3.6.

Austur og upp af flatlendi við Dalsá, í Flateyjdals, er Austurheiði. Ofan hennar rís yfir 30 km langur fjallgarður og ná einstakir hnjúkar í yfir 1200 m hæð. Norðan til heitir fjallagarðurinn Víknafjöll og tengjast þau til suðurs Kinnarfjöllum. Upp af Austurheiði er hæstur Kambsmýrarhnjúkur 1211 m. Víða í fjallgarðinum austan Flateyjdals eru jökulfannir og litlir skriðjöklar í botnum og skálum undir hæstu tindum. Landsvæði það sem hér um ræðir liggur í yfir 200 m hæð upp af austanverðri Dalsá. Undirlendi er hallalítið og gróið með ánni og land rís til austurs í Austurheiði upp í 1210 metra hæð í Kambsmýrarhnjúk. Nokkrar ár renna af fjalli til vesturs í Dalsá.

6.6.2 Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins er á því byggt að af lýsingu landnámsheimilda að dæma hafi eingöngu dalir og hlíðar þeirra verið numdir í öndverðu en að landnám hafi ekki tekið

⁹⁰⁵ Sbr. einnig lokakafli í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

til fjalla og síðan öræfa sunnan dalanna á svæðinu. Byggt sé á því að landsvæði það sem kröfur fjármálaráðherra nái til sé svæði utan eignarlanda og því þjóðlenda. Heimildir greini að stór hluti þjóðlendukröfufusvæðisins hafi verið nýttur sem afréttur. Megi þar einkum nefna Flateyjardal en því afréttarsvæði sé lýst í Göngum og réttum. Þó svo að talið sé að einstök svæði hafi tilheyrt tilteknum jörðum er ekki fallist á að í slíkri tilheyrslu hafi falist meira en takmörkuð eignarréttindi enda hafi svæðið innan kröfulínu fyrst og fremst verið nýtt til sumarbeitar fyrir búfé. Af gögnum megi ráða að Kambsmýrar hafi frá fornu fari tilheyrt Draflastaðakirkju, en verið seldar á síðari hluta 18. aldar.

Af hálfu gagnaðila, þinglýsts eiganda Kambsmýra, er byggt á þinglýstu landamerkjabréfi, ásamt öðrum skráðum eignarheimildum, fornum og nýjum, sem þeir hafi fyrir þessari eign sinni ásamt landamerkjabréfum aðliggjandi jarða. Jarðeigendur hafi farið með öll hefðbundin eignarréttindi jarðanna og er vísað til þess að eignarheimildir þeirra hafi frá upphafi verið taldar gildar í viðskiptum manna og því byggi eignarhaldið enn fremur á viðskiptavenju. Það samrýmist ekki grundvallarreglu réttarríkisins um réttaröryggi að haft sé að engu réttmætt traust manna á laga-
legri þýðingu gagna af því tagi sem hér um ræðir. Á því er byggt að ríkisvaldið hafi í aldanna rás margsinnis viðurkennt að umrætt land sé undirorpið beinum rétti. Ríkið hafi skráð jörðina í veðmálabækur, metið jörðina til fasteignamats og skráð hana í landskrá fasteigna sem eiganda og gefið henni fastanúmer. Ríkisvaldið hafi þannig viðurkennt að jörðin sé háð einkaeignarrétti og farið með hana sem hverja aðra eignarjörð til jafns við aðrar jarðir með þinglesnum landamerkjum, sem hafi ráðist m.a. af merkjum aðliggjandi jarða. Íslenska ríkið hafi ekki sýnt fram á með neinum haldbærum gögnum að land innan landamerkja Kambsmýra hafi ekki verið nýtt sem fullkomið eignarland eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Hæð yfir sjávarmáli hafi aldrei haft neina réttarfarslega þýðingu í íslenskum rétti. Hvorki hafi merki jarða eða hreppa tekið mið af hæð lands yfir sjávarmáli. Sú afstaða ríkisins að það viðurkenni ekki einkaeignarrétt að landi ofan 500 metra hæðarlínu eigi sér enga stoð í landslögum né hefð, venju eða sögulegum heimildum. Þá hafi Mannréttinda-
dómstóll Evrópu sérstaklega litið til þess í úrlausnum sínum um eignarrétt hvaða væntingar menn hafi mátt hafa um eignarhald þegar litið sé til athafna eða athafnaleysis ríkisvalds gagnvart réttindunum.

Fullur hefðartími sé einnig liðinn frá því að landamerkjabréf Kambsmýra hafi verið þinglýst. Öll afnot og nytjar landsins hafi verið háð leyfi landeigenda, enda enginn notað landið með nokkrum hætti nema eigendur þess.

Loks er mótmælt þeim skilningi íslenska ríkisins að landnám hafi ekki náð til heiða né fjalllendis framangreindra jarða enda sé sá skilningur ekki reistur á neinum hlutlægum sönnunargögnum. Í stað þess að leitast við að rekja eignarheimildir frá landnámi til vorra daga sé réttara að rekja heimildirnar frá skýrum upplýsingum nútímans til fortíðarinnar. Ekki sé hægt að taka Landnámu sem réttarheimild og

fráleitt að líta framhjá hefð og venjurétti. Þá er vísað til jafnræðisreglu stjórnarskrárinnar og ákvæða stjórnarsýslulaga, nr. 37/1993.

Málsmeðferð fyrir óbyggðanefnd lúti ákvæðum stjórnarsýslulaga, nr. 37/1993. Með hliðsjón af meðalhófsreglu þeirri sem lögfest er í 12. gr. laganna sé óheimilt að leggja svo þunga sönnunarbyrði á landeigendur að þeim sé ómögulegt að mæta þeim. Samkvæmt meðalhófsreglu stjórnskipunarréttar og stjórnarsýsluréttar sé ríkinu óheimilt að ganga lengra í kröfugerð sinni fyrir óbyggðanefnd og dómstólum en nauðsynlegt sé til að ná settu lögmætu markmiði.

6.6.3 Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar Kambsmýra er rakin í kafla 5.5, sbr. einnig kafla 5.37 um sel og kafla 5.38 um afrétti og afréttarnot. Svo sem þar kemur fram er fyrst um Kambsmýrar getið í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712, sagðar byggðar í „afrjettarlandi“ og tilheyrandi kirkjunni á Draflastöðum. Á milli Draflastaða og Kambsmýra er fjöldi annarra landsvæða. Draflastaðir voru seldar einkaaðila á síðari hluta 18. aldar og fylgdu þá Kambsmýrar með en í lok sömu aldar var „jörðin“ Kambsmýrar seld sérstaklega. Búseta á Kambsmýrum hefur verið stopul, og að því er heimildir greina fyrst um miðja 17. öld en síðast á tímabilinu 1918-1929. Landið hefur lengi verið nýtt til sumararbeitar.

Núverandi þinglýstir eigendur leiða rétt sinn til Valdimars Valdemarssonar, bónda í Böðvarsnesi, sem keypti „eyðijörðina“ Kambsmýrar af Hálshreppi 1916. Af veðmálabókum verður ekki séð hvernig Hálshreppur var að slíkri heimild kominn. Valdimar andaðist á árinu 1962 og í október 2007 var þinglýst „skiptayfirlýsingu“ þriggja afkomenda hans, þess efnis að við skipti á dánarbúi hans árið 1968 hafi láðst að geta þess að eyðijörðin Kambsmýrar hafi fallið í hlut þeirra.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum er lýst í landamerkjabréfi Kambsmýra, sem gert var 20. apríl 1885 og þinglesið 27. maí sama ár. Merkjum er einnig nokkuð lýst í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712. Athugun þessi tekur til heildarmerkja Kambsmýra sem samkvæmt afmörkun gagnaðila er allt innan kröfusvæðis íslenska ríkisins. Í því sambandi verður einnig litið til gagna um merki aðliggjandi landsvæða. Þar eru kröfusvæði Hálsmannatungna til norðurs, Kotamýra til austurs og Austari-Króka til suðurs. Til vesturs eru ágreiningssvæði í máli nr. 5/2007 hjá óbyggðanefnd, sbr. kafla 6.3. og 6.4. um Höfðagil og Almenning, auk Vestari-Króka, þar sem er óumdeilt eignarland. Að fenginni niðurstöðu um landamerki Kambsmýra með tilliti til ágreiningssvæðis aðila verður fjallað um eignarréttarlega stöðu landsins.

Norðurmerkjum Kambsmýra, gagnvart Hálsmannatungum, er þannig lýst í landamerkjabréfinu frá 1885 að þar ráði „Syðri-Jökulsá frá því hún fellur í Dalsá og á fjall upp“. Hér skal þess getið að áin kemur úr háfjöllum með jökulfönnum í u.þ.b. 1000 m hæð yfir sjávarmáli. Bréfið er áritað vegna Hálsmannatungna. Jarðabók Árna

Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 nefnir einnig Jökulsá. Þessi lýsing er í samræmi við lýsingu á suðurmörkum Hálsmannatungna í landamerkjabréfi Hálskirkju frá 1890, sbr. einnig fjölda eldri heimilda, sem ná allt aftur til 16. aldar.

Suðurmerki Kambsmýra, gagnvart Austari-Krókum, liggja samkvæmt landamerkjabréfi hins fyrrnefnda í Skeiðislækjargili ofan af fjalli og úr því bein stefna í Merkivörðu á Miðhólum. Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns virðist vísað til „gömlu rjetta“ til viðmiðunar um suðurmerki. Norðurmerkjum Austari-Króka er lýst með sambærilegum hætti í landamerkjabréfi þeirrar jarðar frá 28. mars 1885 sem þinglesið var 27. maí sama ár. Sú lýsing hljóðar svo: „Austari-Krókar eiga land til norðurs að Kambsmýralandi. Merki þar á milli eru: úr vörðu á Ytri-Miðhólum austur skeið, beint í Skeiðislæk, þar, sem hann rennur ofan eftir gili á milli Skeiðishryggja og í þeim læk austur svonefndan Ytridal og þaðan sömu stefnu á fjall upp.“ Bréfin bera gagnkvæmar áritanir. Engar eldri heimildir liggja fyrir um merki Austari-Króka, sbr. kafla 6.8.

Um austurmörk Kambsmýra, gagnvart Kotamýri, segir svo í landamerkjabréfinu 1885: „Að austan ræður hæsta fjallsbrúnin.“ Bréfið er ekki áritað vegna Kotamýra og ekkert landamerkjabréf virðist hafa verið gert fyrir þær. Ekkert verður ráðið af eldri heimildum að þessu leyti, sbr. einnig kafla 6.7 um Kotamýrar, en í kröfulýsingu Aðaldælahrepps og Þingeyjarsveitar vegna Kotamýra er m.a. vísað til lýsingar í landamerkjabréfi Kambsmýra.

Norðanverð vesturmerki Kambsmýra liggja gagnvart Almenni og Höfðagili, sem eru á ágreiningssvæði í máli nr. 5/2007 hjá óbyggðanefnd. Að því er greinir í landamerkjabréfinu 1885 miðast þau við Dalsá. Bréfið er ekki áritað vegna þessara landsvæða en lýsingin er í samræmi við austurmerki þeirra, svo sem þeim er lýst í „Landamerki Laufáskirkjulandsins er kallað hefir verið „upprekstrarland“ milli Höfðagilja og Flateyjardalsheiði“, dags. 5. maí 1886 og þingl. 4. júní 1888, og landamerkjabréfi Almennings, dags. 6. desember 1882 og þinglýst 18. júní 1884. Eldri heimildir um þessi merki eru ekki fyrir hendi, sbr. kafla 6.3. og 6.4. í máli nr. 5/2007. Þess skal getið að Dalsá, sem svo er nefnd í bréfi Kambsmýra, er nefnd Heiðará í bréfi Almennings, en Dalsá í öðrum bréfum á þessu svæði.

Sunnanverð vesturmerki Kambsmýra liggja gagnvart landsvæði sem enginn ágreiningur er um að sé eignarland tilheyrandi jörðinni Vestari-Krókum. Samkvæmt landamerkjabréfi Kambsmýra liggja merki þar á milli frá merkivörðu á Miðhólum og norður á miðjan Almannakamb. Þessum merkjum er lýst með sambærilegum hætti í öðrum fyrirbyggjandi heimildum, þ.e. eldra og yngra landamerkjabréfi Vestari-Króka, hið eldra dags. 7. maí 1886 og þingl. 11. júní 1887, og hið yngra dags. 9. desember 1922 og þingl. 1923. Bréfin bera gagnkvæmar áritanir og verða umrædd merki ekki talin þarfnast nánari umfjöllunar hér.

Í þeim landamerkjabréfum sem að framan greinir um landsvæði í austanverðum Flateyjardal, þ.e. fyrir Hálsmannatungur, Kambsmýrar og Austari-

Króka er notað orðalagið „hæsta fjallsbrúin“ og „fjallsbrún“ um austurmerkin. Í tilvikum Knarrareyrar og Grímslands, sem einnig liggja í austanverðum Flateyjardal en norðan Hálsmannatungna, segir „fjallsbrún“ og „á fjall upp“ í landamerkjabréfum frá 1885, sbr. kafla 6.3.-6.4. Eldri merkjalýsingar á þessu svæði liggja einungis fyrir varðandi Hálsmannatungur og Kambsmýrar. Í fyrrnefnda tilvikinu er miðað við tvær ár, til norðurs og suðurs, sem báðar koma úr háfjöllum með jökulfönnum. Eldri heimild um merki Kambsmýra einnig bendir til hins sama. Á þessu svæði er glögg landfræðileg afmörkun, þ.e. fjallshryggir sem jafnframt eru hreppamörk. Óbyggðanefnd telur að umrætt orðalag í landamerkjabréfi Kambsmýra, sbr. einnig sambærilegar merkjalýsingar á aðliggjandi svæðum til norðurs og suðurs, og staðhættir á svæðinu bendi til þessi að merki Kambsmýra hafi verið talin ná þangað upp.

Samkvæmt því sem hér hefur verið rakið telur óbyggðanefnd að sá hluti þjóðlendukröfufusvæðis íslenska ríkisins sem hér er til umfjöllunar falli innan lýsingar í landamerkjabréfi Kambsmýra. Sú afmörkun er óumdeild meðal gagnaðila ríkisins í máli þessu.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja. Um þýðingu landamerkjabréfa við mat á sönnun um eignarhald á landi vísast til fyrirliggjandi umfjöllunar Hæstaréttar og óbyggðanefndar um það efni, sjá m.a. yfirlit í kafla 6.1.1. í málum nr. 1-5/2005. Þannig liggur fyrir sú niðurstaða Hæstaréttar að við mat á gildi landamerkjabréfa og því hvert sé inntak eignarréttar á svæði sem þar er lýst, skipti almennt máli hvort um sé að ræða jörð eða annað landsvæði. Þekkt sé að landamerkjabréf hafi ekki eingöngu verið gerð fyrir jarðir, heldur einnig t.d. afrétti, sem ekki tengist sérstaklega tiltekinni jörð. Landamerkjabréf fyrir jörð feli í sér ríkari sönnun fyrir því að um eignarland sé að ræða þótt jafnframt verði að meta gildi hvers bréfs sérstaklega. Með því að gera landamerkjabréf hafi menn ekki einhliða getað aukið við land sitt eða annan rétt. Þá hafi menn ekki eingöngu markað sér landsvæði háð beinum eignarrétti, heldur einnig mörk ítaka, afrétta og allra annarra réttinda í lönd sem einhverja þýðingu gátu haft fyrir afkomu þeirra.

Landamerkjabréf Kambsmýra var gert í kjölfar þess að landamerkjalög tóku gildi 1882, þinglesið og fært í landamerkjabók. Svo sem áður var rakið telur óbyggðanefnd fyrirliggjandi gögn benda til þess að merkjum sé þar rétt lýst, svo langt sem sú lýsing nær. Á henni hefur verið byggt síðan, án þess að séð verði að komið hafi fram ágreiningur eða athugasemdir, yfirvalda eða annarra. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Sá galli sem á bréfinu er að því leytir að áritun vegna annarra landsvæða en Hálsmannatungna og Austari-Króka vantar verður því ekki talinn hafa efnislega þýðingu í þessu sambandi.

Fyrir liggur að Kambsmýra er fyrst getið í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá árinu 1712 og talin þar upp meðal ítaka Draflastaðakirkju. Jafnframt segir í jarðabókinni að þar sé „eyðihjáleiga, byggð í afrjettarlandi út á Flateyardalsheiði hjer um fyrir 50 árum, og varaði byggðin inn til næstu 6 ára.“ Í heimildum frá 18. og 19. öld er ítrekað vísað til Kambsmýra sem „jarðar“ eða „hjáleigu“, sbr. vísistasíu Draflastaðakirkju frá 1751, sölubréf frá 1773 og 1798, lögfestu frá 1818 og jarðamötin 1804, 1849-1850 og 1916-1918. Byggð á Kambsmýrum virðist hafa verið stopul og skammvinn a.m.k. frá því á 18. öld. Óbyggðanefnd telur framangreindar heimildir benda til þess að á Kambsmýrum hafi verið búið þegar árferði og fólksfjöldi leyfði, a.m.k. frá 17. öld. Að öðru leyti hafi landið verið nýtt til slægna, selstöðu og beitar. Hér skal þess getið að á þeim landsvæðum sem næst Kambsmýrum liggja eru bæði eignarlönd og þjóðlendur, sé litið heildstætt á niðurstöður í málum nr. 4 og 5/2007 á svæði 6 hjá óbyggðanefnd.

Því er ekki lýst í Landnámu hversu langt inn til fjalla numið var á þessu svæði, sbr. kafla 6.2., en sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landnámslýsinga verður þó að telja líklegt að landsvæði það sem hér er til umfjöllunar sé a.m.k. að hluta innan þess. Óbyggðanefnd hefur í fyrri úrskurðum tekið afstöðu til þjóðlendukrafna sem grundvallast hafa á þögn eða óskýrleika landnámslýsinga, tiltekinni hæð yfir sjávarmáli og engri eða takmarkaðri nýtingu lands, þá fyrst og fremst til sauðfjárbeitar. Skal þar sérstaklega vísað til úrskurða um Esju og Smjörfjöll, sbr. mál nr. 3-4/2004 á svæði 4 og 2-3/2005 á svæði 5. Þar var því hafnað að slík atriði ein og sér leiddu til frávika frá þeirri meginreglu að landamerkjabréf jarðar afmarki eignarland. Afstaða óbyggðanefndar að þessu leyti liggur því fyrir og fyrirbyggjandi dómar Hæstaréttar gefa ekki tilefni til stefnubreytingar.

Með hliðsjón af framangreindu verður lýsing í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns ekki talin hafa svo afgerandi þýðingu að munur verði að þessu leyti gerður á Kambsmýrum og öðrum landsvæðum sem svipað hagar til um en rekja má nokkru lengra aftur í heimildum. Ber þar einkum að nefna Grímsland og Knarrareyri. Óbyggðanefnd telur því nægilega leitt í ljós að Kambsmýrar hafi ýmist haft stöðu kots eða afréttar, í þeim skilningi að Draflastaðakirkja og síðar aðrir hafi átt þar bein eignarréttindi fremur en óbeinan eignarrétt.⁹⁰⁶ Heimildir um afrétt vísi því fremur til notkunar viðkomandi landsvæðis á tilteknum tíma en þess að eignarréttur hafi annað hvort ekki stofnast eða fallið niður, sbr. kafla 6.1.3.

Verður því lagt til grundvallar að Kambsmýrar hafi verið byggðar og nýttar eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem tilgreind voru 1885, svo sem þeim er nánar lýst hér framar, hafa eigendur farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Ekki verður annað séð en að þetta eignarhald hafi verið án ágreinings eða

⁹⁰⁶ Sbr. umfjöllun um jarðir og afrétti í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

athugasemda. Engar heimildir eru um að land innan marka Kambsmýra hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu og verða staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Enda þótt nýting fjallendis hafi eðli málsins samkvæmt verið takmarkaðri en láglandis leiðir það eitt og sér ekki til neinnar eignarréttarlegrar aðgreiningar. Þá verður fyrirkomulag smölunar á þessu svæði ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Að öllu framangreindu virtu hefur af hálfu íslenska ríkisins ekki verið sýnt fram á að land innan tilgreindra landamerkja Kambsmýra sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé eignarland, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.⁹⁰⁷ Með vísan til sama ákvæðis ber jafnframt að taka skýrt fram að í umfjöllun óbyggðanefndar felst ekki afstaða til merkja á milli eignarlanda.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að Kambsmýrar, svo sem þeim er að framan lýst, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

6.7 Kotamýrar, Naustavík og Vargsnes

6.7.1 Inngangur

Umfjöllun þessa kafla tekur til landsvæðisins ofan kröfulínu íslenska ríkisins sem afmarkar þjóðlendukröfu þess í Náttfaravíkum, þ.e. norðan Kotadals og allt norður að landi Knarrareyrar. Um nánari afmörkun og lýsingu krafna vísast til kafla 3.1., 3.7. og 3.8.

Landsvæði það er hér um ræðir liggur í austanverðurm Víknafjöllum. Land rís skarpt úr sæ með sjávarhömrum að norðaustanverðu. Land er hallamikið og giljum skorið. Syðst gengur Kotadalur um 8 km til suðurs milli Bakranga og Víknafjalla og fellur þar fram Purká. Kotadalur greinist í tvo dali innan til, Austurdal og Vesturdal og er sá síðarnefndi aðaldalurinn, um 5 km á lengd. Upp af dalnum liggur hallamikið fjalllendi með nokkuð af smájöklum hið efra í allt að 1100 m hæð.

6.7.2 Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins er á því byggt að af lýsingu landnámsheimilda að dæma hafi eingöngu dalir og hlíðar þeirra verið numdir í öndverðu en að landnám hafi ekki tekið til fjalla og síðan öræfa sunnan dalanna á svæðinu. Kröfulína ríkisins taki mið af landnámi og liggja ekki inn fyrir sannanleg mörk þess og samkvæmt lýsingum landnámsheimilda verði ekki ráðið að land innan kröfusvæðis ríkisins hafi verið numið.

⁹⁰⁷ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Byggt er á því að landsvæði það sem kröfur fjármálaráðherra nái til sé svæði utan eignarlanda og því þjóðlenda, sbr. 1. og 2. gr. laga nr. 58/1998. Heimildir greini að stór hluti þjóðlendukröfusvæðisins hafi verið nýttur sem afréttur. Þó svo að talið sé að einstök svæði hafi tilheyrt tilteknum jörðum er ekki fallist á að í slíkri tilheyrslu hafi falist meira en takmörkuð eignarréttindi enda hafi svæðið innan kröfulínu fyrst og fremst verið nýtt til sumarbeitar fyrir búfé.

Ekki er fallist á merkjalýsingar eigenda Naustavíkur, Vargness og Kotamýra. Byggt er á því að umræddar jarðir geti ekki átt eignarland umfram nánar tilgreind hæðarmörk, enda nái merki jarðanna almennt ekki að jörðum vestan við og séu ekki samþykkt sérstaklega í háfjöllum. Þá séu merkjalýsingar óljósar til fjalls, t.d. „hágrjót“, „á grjót upp“ og „háhryggur“.

Af hálfu gagnaðila íslenska ríkisins er byggt á þinglýstum landamerkjabréfum aðliggjandi jarða og öðrum skráðum eignarheimildum, fornum og nýjum, sem þeir hafi fyrir þessum eignum sínum. Enda þótt ekki hafi fundist þinglesin landamerkjabréf fyrir jarðirnar leiki ekki vafi á merkjum þeirra. Jarðirnar liggi að hluta að sjó en að öðru leyti séu jarðirnar umluktar eignarlöndum annarra jarða þar sem til séu þinglesin landamerkjabréf.

Jarðeigendur hafi farið með öll hefðbundin eignarréttindi jarðanna og er vísað til þess að eignarheimildir þeirra hafi frá upphafi verið taldar gildar í viðskiptum manna og því byggi eignarhaldið ennfremur á viðskiptavenju. Það samrýmist ekki grundvallarreglu réttarríkisins um réttaröryggi að haft sé að engu réttmætt traust manna á lagalegri þýðingu gagna af því tagi sem hér um ræðir. Á því er byggt að ríkisvaldið hafi í aldanna rás margsinnis viðurkennt að umrædd lönd sé undirorpið beinum eignarrétti. Ríkið hafi skráð jarðirnar í veðmálabækur, metið þær til fasteignamats og skráð í landskrá fasteigna og gefið þeim fastanúmer. Ríkisvaldið hafi þannig viðurkennt að jarðirnar séu háðar einkaeignarrétti og farið með þær sem hverja aðra eignarjörð til jafns við aðrar jarðir með þinglesnum landamerkjum, sem m.a. hafi ráðist af merkjum aðliggjandi jarða. Íslenska ríkið hafi hins vegar ekki sýnt fram á með neinum haldbærum gögnum að land innan landamerkja Kotamýrar og Naustavíkur auk Vargness umfram 500 metra hæðarlínu hafi ekki verið nýtt sem fullkomið eignarland eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Hæð yfir sjávarmáli hafi aldrei haft neina réttarfarslega þýðingu í íslenskum rétti. Hvorki hafi merki jarða né hreppa tekið mið af hæð lands yfir sjávarmáli. Sú afstaða ríkisins að það viðurkenni ekki einkaeignarrétt að landi ofan 500 metra hæðarlínu eigi sér enga stoð í landslögum né hefð, venju eða sögulegum heimildum. Þá hafi Mannréttindadómstóll Evrópu sérstaklega litið til þess í úrlausnum sínum um eignarrétt hvaða væntingar menn hafi mátt hafa um eignarhald þegar litið sé til athafna eða athafnaleysis ríkisvalds gagnvart réttindunum.

Þá er byggt á því að telji óbyggðanefnd að skráðar eignarheimildir sem styðjist við enn eldri heimildir séu að einhverju leyti ófullkomnar, þá liggi einfaldlega fyrir að

hinir skráðu eigendur hafi hefðað eigendalaust og óskráð land skv. Jónsbók, skv. Kaldangrecessi, skv. norsku lögum og skv. hefðarlögum frá 1905.

Loks er byggt á góðri trú landeigenda og réttmætum væntingum þeirra um eignarhald á jörðunum í ljósi fyrri samskipta þeirra við ríkisvaldið.

6.7.3 Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar Kotamýra er rakin í kafla 5.6 og Naustavíkur í kafla 5.7 og Vargness í kafla 5.8. Svo sem þar kemur fram greinir máldagi Auðunar rauða frá 1318 frá réttindum kirknanna á Þóroddsstað, Grenjaðarstað, Helgastöðum, Ljósavatni, Munkaþverá og Múla í Náttfaravíkum. Þá er til heimild frá ofanverðri 13 öld um réttindi Garðs þar. Þá greina tvær efnislega samhljóða skýrslur frá árinu 1599 frá því að „Þoroddstadar heimalande fylger og svo frá alldaödle allur midhlute Náttfaravíkna með öllum Landsleigu gögnumm og giædumm til Fjalls og Fjöru mille Svínár og Ófeigshellirs ...“. Þá er fram komið að Kotamýrar hafi verið byggðar úr landi Náttfaravíkur á 17. öld. Jörðin Þóroddsstaður er aðskilin frá Náttfaravíkum af fjölda annarra landsvæða. Naustavík lagðist í eyði árið 1941, Vargsnes árið 1906 og Kotamýrar árið 1910. Síðan byggð lagðist af hafa landsvæðin einkum verið nýtt til sumarbeitar fyrir búfé. Ekki er vefengt af hálfu íslenska ríkisins að Naustavík, Vargsnes og Kotamýrar hafi stöðu jarða að lögum. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu.⁹⁰⁸ Ágreiningur málsaðila varðar afmörkun jarðanna og skeikar þá verulegu á kröfugerð íslenska ríkisins og kröfugerð eigenda þeirra.

Kemur þá fyrst til skoðunar hvað ráðið verði af heimildum um afmörkun Naustavíkur, Vargsness og Kotamýra. Athugun þessi tekur til heildarmerkja jarðanna en kröfusvæði Kotamýra liggur sunnan kröfusvæðis Naustavíkur og Vargsness. Í því sambandi verður litið til gagna um merki þeirra landsvæða sem liggja að kröfusvæðum Naustavíkur, Vargsness og Kotamýra. Naustavík og Vargsnes liggja norðan Kotamýrar. Norðan kröfusvæðis Naustavíkur og Vargsness er kröfusvæði Knarrareyrar og að vestan kröfusvæði Grímslands. Vestan kröfusvæðis Kotamýra eru kröfusvæði Grímslands, Hálsmannatungna, Kambsmýra og Austari-Króka. Sunnan og austan kröfusvæðis Kotamýra er kröfusvæði Bjarga.

Ekki var gert landamerkjabréf fyrir Naustavík, Vargsnes eða Kotamýrar í kjölfar þess að landamerkjalog tóku gildi 1882 og 1919. Landamerkin voru hins vegar skráð árið 2007. Þá liggja fyrir eldri heimildir um takmörk jarðanna án þess að merkjum sé þar lýst á heildstæðan hátt.

Í tveimur efnislega samhljóða skýrslum frá 1599 er, sem fyrr segir, greint frá því að „Þoroddstadar heimalande fylger [...] allur midhlute Náttfaravíkna með öllum Landsleigu gögnumm og giædumm til Fjalls og Fjöru mille Svínár og

⁹⁰⁸ Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Ófeigshellirs ...“ Svíná er talin vera sama á og í dag nefnist Purká og afmarkar kröfuvæði Kotamýra til suðausturs. Ófeigshellir er í Haugshorni undir Hágöngum syðri við sjóinn nyrst á kröfuvæði Naustavíkur og Vargsness. Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín frá 1712 er land Náttfaravíkna einnig afmarkað svo að það liggi „millum Svínár og Ófeigshellis“.Í lögfestu séra Eiríks Þorleifssonar fyrir eignum og ítökum Þóroddsstaðarkirkju frá 12. maí 1828 er mörkum Náttfaravíkna lýst: „nordann frá Ófeigs hellir á Haugshorni, Sudur til Svínáróss, og þaðann frá til Náttfaralækjar, sem þaðann af Rædur Landa Merki um ad Sunnan og í Nefndu takmarki.“

Norðan kröfuvæðis Naustavíkur og Vargsness er kröfuvæði Knarrareyrar. Í landamerkjabréfi Knarrareyrar frá 26. maí 1885, er mörkum þeirrar jarðar til suðurs lýst svo: „Að austan gegnt Vargsneslandi eru merkin í Rauðhol í Haugshorni og þaðan beint uppá hæsta fjallhrygginn.“ Þessi afmörkun á landi Knarrareyrar til suðurs kemur heim og saman við afmörkun gagnaðila ríkisins á landi Vargsness og Naustavíkur til norðurs í máli þessu svo og áður raktar heimildir um mörk Náttfaravíkna til norðurs.

Suðaustan kröfuvæðis Kotamýra er kröfuvæði Bjarga. Í landamerkjabréfi Bjarga frá 2. september 1891 er mörkum Bjarga til norðvesturs lýst svo: „[...] bein stefna úr fjallsegginni á Svína við ytri endann á Sjómannaklauf; að vestan ræður Svína frá Sjómannaklauf til Jökuls [...]“.Bréfið var áritað um samþykki vegna Kotamýra. Sem fyrr segir er Svíná sú á sem í dag nefnist Purká. Þessi afmörkun á landi Bjarga til norðurs kemur heim og saman við afmörkun gagnaðila ríkisins á landi Kotamýrar til suðurs í máli þessu svo og áður raktar heimildir um mörk Náttfaravíkna til suðurs.

Eftir stendur að leysa úr því hvort afmörkun gagnaðila íslenska ríkisins á landi Naustavíkur, Vargsness og Kotamýra til vesturs og inn til landsins eigi sér stoð í heimildum. Af þeirra hálfu er því haldið fram að mörk jarðanna til vesturs séu „á hæstu grjótum sem skilja að Náttfaravíkur og Flateyjardal.“ Vestan kröfuvæða Naustavíkur, Vargsness og Kotamýra eru, talið frá norðri til suðurs, kröfuvæði Knarrareyrar (Eyrarfjall), Grímslands, Hálsmannatungna og Kambsmýra. Þegar er greint frá landamerkjabréfi Knarrareyrar frá 26. maí 1885 þar sem austurmörkum er lýst svo: „Að austan gegnt Vargsneslandi eru merkin í Rauðhol í Haugshorni og þaðan beint uppá hæsta fjallhrygginn.“ Í bréfinu er suðurmörkum Knarrareyrar lýst svo: „Merkin að sunnan gagnvart Grímslandi eru: Stóruskriðugil og úr því bein stefna á fjall upp [...]“ Bréfið var áritað um samþykki vegna Vargsness. Í landamerkjabréfi Grímslands frá 16. janúar 1885 er austurmörkum lýst svo: „ Að austan er fjallsbrúnin.“ Bréfið var ekki áritað vegna Vargsness eða Naustavíkur. Í ódagsettu og óundirrituðu skjali sem ber yfirskriftina „Landamerki fyrir Grímslandi“ er austurmörkum lýst með sambærilegum en ítarlegri hætti á þessa leið: „Að austan er: Fjallsbrúnin merki, og liggur þar að Naustavíkur og Vargsnes-land.“ Í

landamerkjabréfi Háls er merkjum Hálsmannatungna til austurs lýst svo: „Að austan: Fjallsbrún.“ Bréfið var ekki áritað vegna Vargsness eða Naustavíkur. Í landamerkjabréfi Kambsmýra frá 20. apríl 1885 er austurmörkum lýst svo: „Að austan ræður hæsta fjallsbrúnin.“ Bréfið var ekki áritað vegna Vargsness eða Naustavíkur.

Í þeim landamerkjabréfum sem að framan greinir um landsvæði í austanverðum Flateyjardal, þ.e. fyrir Knarrareyri, Grímsland og Hálsmannatungur, er notað orðalagið „á fjall upp“ og „fjallsbrúnin ráði“ um austurmerkin. Í tilvikum Kambsmýra, sem einnig liggja í austanverðum Flateyjardal en sunnan Hálsmannatungna, segir „hæsta fjallsbrúnin“. Eldri merkjalýsingar á þessu svæði liggja einungis fyrir varðandi Hálsmannatungur og Kambsmýrar og er fjallað um þær í köflum 6.5. og 6.6. Í fyrrnefnda tilvikinu er miðað við tvær ár, til norðurs og suðurs, sem báðar koma úr háfjöllum með jökulfönnum. Suðurmerkjum Grímslands er lýst í samræmi við þetta í landamerkjabréfinu 1885 og eldri heimild um merki Kambsmýra bendir einnig til hins sama svo sem rakið er í kafla 6.6. Á þessu svæði er glögg landfræðileg afmörkun til austurs, þ.e. fjallshryggir sem jafnframt eru hreppamörk. Í köflum 6.3., 6.4., 6.5. og 6.6. um Knarrareyri, Grímsland, Hálsmannatungur og Kambsmýrar er komist að þeirri niðurstöðu að merki þeirra nái upp á fjallshrygginn. Þar sem ekkert annað er fram komið um afmörkun Naustavíkur, Vargsness og Kotamýra sem byggjandi er á um mörk jarðanna til vesturs telur óbyggðanefnd rétt að miða við að þau nái upp á fjallshrygginn eins og landsvæðin vestan hryggjarins. Þá skýringu leiðir af túlkun ofangreindra heimilda um afmörkun aðliggjandi landsvæða og staðhátum á svæðinu.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja. Ýmsar heimildir eru fyrirbyggjandi þar sem Naustavík, Vargsnes og Kotamýrar eru nefnd jarðir eða ráða má af heimildunum að umfjöllun þeirra taki til jarða. Jafnframt eru margar heimildir sem nefna Náttfaravíkur afrétt. Heimildirnar þarfnast því sérstakrar skoðunar varðandi það hvort um hafi verið að ræða jarðir eða afrétti samkvæmt þeirri eignarréttarlegu flokkun lands sem við lýði var fyrir gildistöku þjóðlendulaga.⁹⁰⁹

Elsta heimild um Náttfaravíkur er Landnáma þar sem greint er frá landnámi Náttfara en því þó ekki lýst hversu langt inn til fjalla numið var á þessu svæði, sbr. kafla 6.2. Óbyggðanefnd hefur í fyrri úrskurðum tekið afstöðu til þjóðlendukrafna sem grundvallast hafa á þögn eða óskýrleika landnámslýsinga, tiltekinni hæð yfir sjávarmáli og engri eða takmarkaðri nýtingu lands, þá fyrst og fremst til sauðfjárbeitar. Skal þar sérstaklega vísað til úrskurða um Esju og Smjörfjöll, sbr. mál nr. 3-4/2004 á svæði 4 og 2-3/2005 á svæði 5. Þar var því hafnað að slík atriði ein og sér leiddu til frávíka frá þeirri meginreglu að landamerkjabréf jarðar afmarki

⁹⁰⁹ Sbr. umfjöllun um jarðir og afrétti í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka)

eignarland. Afstaða óbyggðanefndar að þessu leyti liggur því fyrir og fyrirbyggjandi dómar Hæstaréttar gefa ekki tilefni til stefnubreytingar.

Í skrá um landamerki Hafralækjar, Garðs, Skriðu og ýmissa fleiri jarða í Þingeyjarsýslu sem talin er frá því um 1263 segir að Garður í Aðaldal eigi „gelldfiar Rextur í kalfagrufur j vikur sem þarf ...“. Elsta heimild um réttindi Þóroddsstaðarkirkju í Náttfaravíkum er hins vegar máldagi Auðunar rauða frá 1318 þar sem fjallað er um rekaréttindi kirkjunnar í „vijk“. Máldagi Péturs Nikulássonar frá 1394, máldagabók Ólafs Rögnvaldssonar frá árunum 1461–1510 og máldagabók Guðbrands Þorlákssonar frá 1590–1616 greina einnig frá rekaréttindum Þóroddstaðarkirkju þar en ekki er þar fjallað um beinan eignarrétt að landsvæðinu.

Sex prestar skáru 1580 úr deilu milli Helgastaðaprests og Þóroddsstaðaprests um Náttfaravíkur. Þar er „Stad í Kinn og hanns Kyrkju“ eignaðar „Wijkurnar til fjalls og fjöru, og til allra giæda, svo sem lands drottni og eignar Manni á Jördu sinni, ad undan teknum þeim J tölum sem adrir Menn edur Kyrkjur ættu í greindumm vjkumm.“ Svo er að sjá sem í úrskurði prestanna sé Þóroddsstaðarkirkja þannig talin eiga beinan eignarrétt að Náttfaravíkum. Úrskurðurinn er þannig elsta samtímaheimildin um beinan eignarrétt að víkunum. Kirkjan telur einnig til beins eignarréttar í víkunum samkvæmt skýrslu um eignir Þóroddstaðarkirkju frá 1599 þar sem segir: „Þoroddstadar heimalande fylger og svo frá alldaödle allur midhlute Náttfaravíkna med öllum Landsleigu gögnumm og giædumm til Fjalls og Fjöru mille Svínár og Ófeigshellirs ...“ Samhljóða skýrsla um eignir Þóroddsstaðarkirkju frá árinu 1831 hefur varðveist. Neðan við hana er tilfærður póstur úr úrskurði á alþingi 1673 þar sem komist var að þeirri niðurstöðu að „afrétt“ Þóroddsstaðarkirkju í Náttfaravíkum væri allt land milli fjalls og fjöru milli Svínár og Ófeigshellis.

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín segir m.a. svo um Náttfaravíkur: „Náttfara Vijkur, kallast almennilega Vijkur, heitir eitt landspláss eður afrjettarland út frá Björgum og þeirrar jarðar landi millum Svínár og Ófeigshellirs. Eigandi þessa lands Staður í Kinn, fyrir utan það sem aðrir staðir eiga hingað ítök í þennan afrjett. Um Kotamýri segir í Jarðabókinni: „Kotamyre kallast eyðikot utantil við Svíná í áðursögðum afrjett [Náttfaravíkum]. Bygt hjer um fyrir 40 árum á fornu selstæði að forlagi Björns Magnússonar að Múkaþverá, sem vildi eigna Skriðu kirkju þennan part afrjettarins, en síðan reyndist hann eign Staðarkirkju og hinna staðanna sem hjer eiga ítök [Grenjaðarstaðar og Múla]. Bygðin varaði fáein ár, því kýtingur var um kotið.“ Þannig virðist í Jarðabókinni vera greint milli hins beina eignarréttar Þóroddsstaðar að víkunum og óbeinna eignarréttinda annarra þó rætt sé um þær sem „landpláss eður afrjettarland“.

Kotamýrar töldust tilheyra fátækum í Helgastaðahreppi, samkvæmt jarðamatinu 1804 og þar er jörðin metin 10 hundruð og sagt að þar fódrist 6 sauðir. Við afhendingu Þóroddsstaðar árið 1809 er Náttfaravík talin upp meðal hjáleigna staðarins og landskuld tiltekin. Í vitnisburði Þorvalds Magnússonar 1822 talar hann

um Naustavík sem kirkjujörð. Kotamýrar voru nefndar kristfjórjörð í lögfestu 1828 og sagðar fátækraeign Helgastaðahrepps. Kotamýrar eru einnig nefndar fátækraeign Helgastaðahrepps í fleiri lögfestum frá 19. öld. Naustavík með Vargsnesi er meðal þeirra jarða sem tíundaðar eru í jarðamatinu 1849–1850 og þar er talað um Kotamýrar sem kristsfjórjörð, talin 10 hndr. að dýrleika. Einnig er talað um Kotamýrar sem jörð í fasteignamatinu 1916–1918 og um Naustavík sem kirkjujörð. Naustavík er einnig nefnd kirkjujörð í virðingu vegna áformaðrar sölu hennar 1918 og afsali Naustavíkur ásamt Vargsnesi 1922. Um miðja 20. öld lýsti Biskup Íslands „afréttarlandi í Náttfaravíkum“ sem ítaki Þóroddsstaðarkirkju.

Af heimildum má ráða að byggð hafi lengi verið stopul í Náttfaravíkum. Þó mun hafa verið búið samfelt í Naustavík frá því um móðuharðindi til ársins 1938 og á Kotamýrum nær samfelt frá árinu 1787 til ársins 1910.

Frásögn Landnámabókar og staðhættir í Náttfaravíkum benda til þess að í kjölfar landnáms hafi þær fengið stöðu jarðar að lögum og beinn eignarréttur stofnast þar. Hins vegar greina heimildir allt frá miðri 13. öld til ofanverðrar 16. aldar einungis frá takmörkuðum eignarréttindum á borð við rekaréttindi og afrétt í Náttfaravíkum. Allt frá árinu 1580 greina heimildir aftur frá því að í Náttfaravíkum hafi verið jarðir háðar beinum eignarrétti. Óbyggðanefnd telur að umfjöllun um landið sem „afrétt“ fyrir 1580 vísi til notkunar landsins sem beitilands á þeim tíma en feli ekki í sér að landið hafi þá einungis verið háð óbeinum eignarréttindum. Sú ályktun fær m.a. stoð í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín þar sem landið virðist talið háð beinum eignarrétti þrátt fyrir að vera nefnt „landspláss eður afrjettarland“ og í úrskurði á alþingi 1673 um „afrétt“ Þóroddsstaðarkirkju í Náttfaravíkum sem sé allt land milli fjalls og fjöru. Beinn eignarréttur að Náttfaravíkum virðist snemma hafa komist á hendi Þóroddsstaðarkirkju og aðrir átt þar ítök sem fálust í beitarrétti og rétti til annarra takmarkaðra nota. Til marks um þetta er m.a. úrskurður prestanna sex frá 1580 þar sem kirkjunni eru eignuð öll réttindi í víkunum „ad undan teknumm þeim J tölum sem adrir Menn edur Kyrkjur ættu í greindumm vjkumm“ og skýrsla um eignir Þóroddsstaðarkirkju frá 1599 sem segir Þóroddsstaðarkirkju fylgja „frá alldaödle“ allur miðhluti Náttfaravíkna.

Af öllu framansögðu telur óbyggðanefnd nægilega leitt í ljós að Náttfaravíkur hafi haft stöðu jarðar að lögum, í þeim skilningi að þar hafi verið um bein eignarréttindi að ræða fremur en óbeinan eignarrétt.⁹¹⁰ Heimildir um afrétt vísi því fremur til notkunar viðkomandi landsvæðis en þess að eignarréttur hafi annað hvort ekki stofnast eða fallið niður, sbr. kafla 6.1.3.

Verður því lagt til grundvallar að Naustavík, Vargsnes og Kotamýrar hafi verið byggð og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem lýst er hér frammar, hafa eigendur jarðanna farið með umráð og hagnýtingu

⁹¹⁰ Sbr. umfjöllun um jarðir og afrétti í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka)

og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Engar heimildir eru um að land innan marka Naustavíkur, Vargsness og Kotamýra hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu og verða staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Enda þótt nýting fjallendis hafi eðli málsins samkvæmt verið takmarkaðri en láglandis leiðir það eitt og sér ekki til neinnar eignarréttarlegrar aðgreiningar. Þá verður fyrirkomulag smölunar á þessu svæði ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Að öllu framangreindu virtu hefur af hálfu íslenska ríkisins ekki verið sýnt fram á að land innan tilgreindra marka Naustavíkur, Vargsness og Kotamýra sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé eignarland, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.⁹¹¹ Með vísan til sama ákvæðis ber jafnframt að taka skýrt fram að í umfjöllun óbyggðanefndar felst ekki afstaða til merkja á milli eignarlanda.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að Naustavík, Vargsnes og Kotamýrar, svo sem þeim er að framan lýst, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

6.8 Austari-Krókar, Garður, Syðri- og Ytri-Hóll, Veisa, Veisusel, Hallgilsstaðir, Sólvangur, Fornhólar, Sigríðarstaðir og Birkihlíð

6.8.1 Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins sem þinglýstir eigendur Austari-Króka, Garðs, Syðri- og Ytri-Hóls, Veisu, Veisusels, Hallgilsstaða, Sólvangs, Fornhóla, Sigríðarstaða og Birkihlíðar gera einnig kröfu til sem eignarlanda sinna, sjá nánari afmörkun og lýsingu krafna í köflum 3.1. og 3.9 – 3.19.

Landsvæði þau sem hér um ræðir eru aðskilin. Innan kröfusvæðis Austari-Króka og Garðs, sem er nyrst umræddra landsvæða, liggur land í yfir 200 m hæð. Hallar land upp til austurs í um 1000 m. Sameiginlegt kröfusvæði Syðri- og Ytri-Hóls skiptist í tvo hluta. Sá nyrðri liggur í yfir 500 m hæð í austurhlíðum Hólsdals og upp á Gönguskarðsöxl. Svæðið hallar upp til austurs og er bratt í hlíðum en hallalítið þegar komið er upp á öxlina. Syðri hlutinn liggur inn af Mjóadal í norðvestanverðu Fornastaðafjalli (902 m). Kröfusvæði Veisu, Veisusels, Hallgilsstaða, Sólvangs, Fornhóla, Sigríðarstaða og Birkihlíðar liggur syðst umræddra kröfusvæða. Liggur það í yfir 800 m hæð á Fornastaðafjalli. Svæðið er hallalítið og gróðursnautt.

⁹¹¹ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

6.8.2 Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins er á því byggt að af lýsingu landnámsheimilda að dæma hafi eingöngu dalir og hlíðar þeirra verið numdir í öndverðu en að landnám hafi ekki tekið til fjalla eða öræfa á svæðinu. Taki kröfulína ríkisins mið af þessu og liggi ekki inn fyrir sannanleg mörk landnáms og samkvæmt lýsingum landnámsheimilda verði ekki ráðið að land innan kröfusvæðis ríkisins hafi verið numið. Heimildir greini að stór hluti þjóðlendukröfusvæðisins hafi verið nýttur sem afréttur. Megi þar einkum nefna Flateyjardal en því afréttarsvæði sé lýst í Göngum og réttum. Meðal afréttarlanda Ljósavatnshrepps séu Kinnarfjöll, þ.e. Finnsstaðadalur, Gönguskarð, Seljadalur og Víknalönd og komi það m.a. fram í ritinu Göngur og réttir. Þó svo að talið sé að einstök svæði hafi tilheyrt tilteknum jörðum er ekki fallist á að í slíkri tilheyrslu hafi falist meira en takmörkuð eignarréttindi enda hafi svæðið innan kröfulínu fyrst og fremst verið nýtt til sumarbeitar fyrir búfé.

Á því er byggt varðandi eignarlönd jarðanna Austari-Króka, Garðs, Syðri- og Ytri-Hóls, Veisu, Veisusels, Hallgilsstaða, Sólvangs, Fornhóla, Sigríðarstaða og Birkihlíðar að þau miðist við 500 m hæðarlínu í fjöllum en nái ekki til háfjallsins eða vatnaskila. Um þetta vísast til landamerkjabréfa jarðanna sem tilgreini með óljósum hætti mörk til fjalla. Talið er með vísan til landfræðilegra aðstæðna að öðru leyti, þ.e. mikils bratta og hálendis, og til þess að ekki njóti við samþykkis frá gagnliggjandi svæðum í fjöllum, að ekki sé um að ræða eignarlönd umfram kröfulínu. Þá er og vísað til þess að landnám í öndverðu hafi takmarkast með sama hætti og að eingöngu sé um að ræða samnotasvæði.

Af hálfu gagnaðila, þinglýstra eigenda Austari-Króka, Garðs, Syðri- og Ytri-Hóls, Veisu, Veisusels, Hallgilsstaða, Sólvangs, Fornhóla, Sigríðarstaða og Birkihlíðar, er byggt á þinglýstum landamerkjabréfum og öðrum skráðum eignarheimildum, fornum og nýjum, sem þeir hafi fyrir eignum sínum, og einnig þinglýstum landamerkjabréfum aðliggjandi jarða.

Byggt er á því að gagnaðilar hafi farið með öll hefðbundin eignarráð jarðanna sem m.a. hafi lýst sér í því að þeir hafi bannað öðrum not landsins og hafi öll nýting verið háð leyfi frá þeim. Vísað er til þess að eignarheimildir þeirra hafi frá upphafi verið taldar gildar í viðskiptum manna og því byggi eignarhaldið ennfremur á venju. Samrýmist ekki grundvallarreglu réttarríkisins um réttaröryggi að haft sé að engu réttmætt traust manna á lagalegri þýðingu gagna af því tagi sem hér um ræðir. Á því er byggt að ríkisvaldið hafi í aldanna rás margsinis viðurkennt að umrætt land sé undirorpið beinum eignarrétti og hafi ríkisvaldið nokkru sinni getað haft uppi véfengingarkröfu á hendur aðilum þá sé ljóst að hún sé niður fallin vegna fyrningar og tómlætis. Vísað er í almennar niðurstöður óbyggðanefndar og dóm Hæstaréttar frá 21. október 2004, í máli nr. 48/2004, um að sönnunarbyrðin hvíli á þeim er véfengi landamerkjalysingar og elstu heimildir um eignarhald á landsvæði. Íslenska ríkið hafi hins vegar ekki sýnt fram á með neinum haldbærum gögnum að land innan þinglýstra

landamerkja umræddra jarða umfram 500 metra hæðarlínu hafi ekki verið nýtt sem fullkomið eignarland eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Vísað er til þess að samkvæmt 72. gr. stjórnarskrárinnar sé eignarrétturinn friðhelgur. Þá hafi Mannréttindadómstóll Evrópu sérstaklega litið til þess í úrlausnum sínum um eignarrétt hvaða væntingar menn hafi mátt hafa um eignarhald þegar litið sé til athafna eða athafnaleysis ríkisvalds gagnvart réttindunum.

Mótmælt er þeim skilningi íslenska ríkisins að landnám hafi ekki náð til heiða né fjallendis framangreindra jarða enda sé sá skilningur ekki reistur á neinum hlutlægum sönnunargögnum. Í stað þess að leitast við að rekja eignarheimildir frá landnámi til vorra daga sé réttara að rekja heimildirnar frá skýrum upplýsingum nútímans til þoku fortíðarinnar. Ekki sé hægt að taka á Landnámu sem réttarheimild og fráleitt að líta framhjá hefð og venjurétti. Fullur hefðartími sé einnig liðinn frá því að landamerkjabréfum hafi verið þinglýst. Öll afnot og nytjar landsins séu háð leyfi landeigenda, enda enginn notað landið með nokkrum hætti nema eigendur þess.

Þá er því haldið fram að fjallskilavenjur geti ekki ráðið úrslitum þegar tekin sé afstaða til þess hvort jörðin sé öll beinum eignarrétti háð. Þá er vísað til jafnræðisreglu stjórnarskrárinnar og ákvæða stjórnarsýslulaga nr. 37/1993.

Málsmeðferð fyrir óbyggðanefnd lúti ákvæðum stjórnarsýslulaga nr. 37/1993. Með hliðsjón af meðalhófsreglu þeirri sem lögfest er í 12. gr. laganna sé óheimilt að leggja svo þunga sönnunarbyrði á landeigendur að þeim sé ómögulegt að mæta þeim.

6.8.3 Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar Austari-Króka, Garðs, Syðri- og Ytri-Hóls, Veisu, Veisusels, Hallgilsstaða, Sólvangs, Fornhóla, Sigríðarstaða og Birkihlíðar er rakin í köflum 5.9. - 5.18. Af þeim heimildum sem þar er getið, er ljóst að um sjálfstæðar jarðir hefur verið að ræða.⁹¹² Þær koma flestar fram á 13. og 15. öld.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum umræddra jarða er lýst í landamerkjabréfum og hvað verði ráðið af eldri heimildum um sama efni. Athugun þessi tekur til austurmerkja jarðanna auk austanverðra suður og norðurmerkja þeirra, að því leyti sem þau geta varðað ágreiningssvæði aðila í máli þessu. Talið frá norðri til suðurs eru þetta jarðirnar Austari-Krókar, Garður, Syðri- og Ytri-Hóll, Veisa, Veisusel, Hallgilsstaðir, Sólvangur, Fornhólar, Sigríðarstaðir og Birkihlíð. Þá verður litið til heimilda um landsvæðið austan kröfufsvæða gagnaðila ríkisins. Að fenginni niðurstöðu um landamerki umræddra jarða með tilliti til þjóðlendukröfufsvæðis íslenska ríkisins verður fjallað um eignarréttarlega stöðu þess landsvæðis sem deilt er um.

⁹¹² Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Jörðin Austari-Krókar liggur nyrst þeirra jarða sem hér eru til umfjöllunar. Merkjum hennar er fyrst lýst í landamerkjabréfi frá 28. mars 1885 og þingl. 27. maí sama ár. Það er áritað um samþykki vegna Garðs, Vestari-Króka og Kambsmýra. Til norðurs eru merki: „ ... beint í Skeiðislæk, þar, sem hann rennur ofan eftir gili á milli Skeiðishryggja og í þeim læk austur svonefndan Ytridal og þaðan sömu stefnu á fjall upp.“ Til austurs „ ... ræður merkjum hæsti fjallshryggurinn, suður að Uxaskarði. Að sunnan greinir Ytri-Uxaskarðsá, Krókaland frá Garðsselslandi, unz hún rennur í Árbaugsá.“

Sunnan við Austari-Króka liggur jörðin Garður. Merkjum hennar er fyrst lýst í landamerkjabréfi frá 2. janúar 1884 og þingl. 4. júní 1886. Það er áritað um samþykki vegna Austari-Króka, Ytra-Hóls og Draflastaða. Til norðurs eru merki miðuð við Uxaskarðsá en til suðurs „ ... Hólsá, beint undan Vegarlág í Tungusporði. Að ofan eða austan eru merkin í Grjótá, svo Gönguskarðsá og Hólsá ... “

Sunnan við kröfusvæði Garðs liggur sameiginlegt kröfusvæði Syðri- og Ytri-Hóls auk kröfusvæðis Draflastaða á Gönguskarði. Um hið síðarnefnda er fjallað í kafla 6.10. Merkjum Syðri- og Ytri-Hóls er fyrst lýst í landamerkjabréfum fyrir jarðirnar en þau eru bæði frá 16. maí 1886 og þingl. 4. júní sama ár. Bréfin eru árituð um samþykki vegna Draflastaða, Garðs og Finnsstaða. Á kröfusvæðinu liggur svokallaður Hólsdalur en honum er lýst sérstaklega í báðum bréfunum: „Merki hans að norðan Gönguskarðsá frá Hólsá og austur að Þrengingum, að austan ræður fjallsbrún fram að gili, sem er gagnvart Mjóadal. Að vestan og framan ræður Mjóagilsá og fram til fjalls.“

Jörðin Veisa liggur sunnan Syðri-Hóls og vestan kröfusvæðis Syðri- og Ytri-Hóls. Merkjum hennar er fyrst lýst í landamerkjabréfi frá 30. nóvember 1886 og þingl. 11. júní 1887. Bréfið er áritað um samþykki vegna Végeirsstaða og Veisusels. Norður og suðurmörk Veisu eru miðuð við tvo læki sem báðir heita Stórilækur. Um mörk jarðarinnar til austurs segir: „En breidd Veisulands nær frá fjallsbrún ofan að Fnjóská.“ Annað landamerkjabréf var gert fyrir Veisu 3. nóvember 1944 en það er í samræmi við eldra bréfið.

Sunnan Veisu liggur jörðin Veisusel. Merkjum hennar er fyrst lýst í landamerkjabréfi frá 28. mars 1884 og þingl. 18. júní sama ár. Bréfið er áritað um samþykki vegna Hallgilsstaða og Veisu. Merki til norðurs miðast við Stóralæk „ ... í fjallinu og ytri kvísl hans frá fjallsrótum til Fnjóskár.“ Til suðurs og austurs eru merki miðuð við: „Grundargil í fjallinu beint á fjall upp.“ Annað landamerkjabréf var gert fyrir Veisusel 14. desember 1922 og er það í samræmi við eldra bréfið.

Sunnan Veisusels liggur jörðin Hallgilsstaðir. Elsta lýsingin á merkjum Hallgilsstaða er í vitnisburði um jarðakaup frá 1483 en þar segir: „ ... landamerki ä jordune ut at jllu kelldu fyrir sunan skollagerde ok sudur at merkigili ok ofan j iardarkross fyrir nedan ok sionhending j halgilsstadaklauf. ok sudr j þingmannalæk er gatan liggur vt j ... “ Einnig er merkjum lýst í lögfestu frá 1760 en þar eru merki til

suðurs einnig miðuð við „Merkegil.“ Merkjum virðist ekki sérstaklega lýst til austurs en til norðurs er miðuð við „Illukiolda er liggur firer sunnan Weisusel ... “ Í landamerkjabréfi Hallgilsstaða frá 28. mars 1884 og þingl. 18. júní sama ár eru merki til suðurs miðuð við „ ... Syðragil í fjallinu ... “ Til norðurs og austurs eru merkin úr miðri „ ... Fnjóská gegnt Miðrönd og Grundargili að utan til móts við Weisusel á fjall upp. “Bréfið er áritað um samþykki vegna Fornastaða og Weisusels. Annað landamerkjabréf var gert fyrir Hallgilsstaði 12. desember 1922 og þingl. 1923. Það er í samræmi við eldra bréfið. Árið 1946 var býlið Sólvangur stofnað úr Hallgilsstöðum og hluti af landi Hallgilsstaða afsalað til Sólvangs á sama ári.

Sunnan Hallgilsstaða liggur jörðin Fornastaðir. Býlið Fornhólar var stofnað árið 1948 á austurhluta Fornastaða en árið 1980 var Fornastöðum skipt milli Fornhóla og Sólvangs. Merkjum Fornastaða er fyrst lýst í landamerkjabréfi frá 28. mars 1884 og þingl. 18. júní sama ár. Bréfið er áritað um samþykki vegna Sigríðarstaða, Fornastaða og Hallgilsstaða. Merkjum til suðurs „ ... til móts við Sigríðarstaði ræður Merkiá af fjalli og frá fjallsrótum bein stefna eftir Merkiárfarvegnum til Þingmannalækjar.“ Til norðurs ræður „ ... Syðragil í fjallinu, þaðan bein lína eftir Markbrekkuhólum, vestur til Þingmannalækjar ... “ Merkjum til austurs er ekki sérstaklega lýst en austanverð norður- og suðurmerki ná til fjalls.

Austan við kröfufsvæði Hallgilsstaða og Fornastaða/Sólvangs og Fornhóla liggur kröfufsvæði vegna Finnsstaðadals, um það er fjallað í kafla 6.11. Mörkum Finnsstaðadals er sérstaklega lýst í landamerkjabréfi Finnsstaða frá 5. apríl 1886 og þingl. 13. júní 1887. Takmörkum hans, gagnvart kröfufsvæði Hallgilsstaða, er lýst þannig að þau séu „ ... sunnan við ána, sem eftir honum rennur.“ Merkjum er þannig ekki nákvæmlega lýst til vesturs en umrædd á rennur eftir dalnum endilöngum.

Jörðin Sigríðarstaðir liggur suðaustan Fornastaða. Elsta lýsingin á merkjum hennar er í vitnisburði frá 1468 sem gefinn var um landamerki Sigríðarstaða og Vestritjarna. Þar segir að Sigríðarstaðir eigi „ ... alla iord mille merkia aanna.“ Þá er merkjum lýst í landamerkjabréfi frá 15. október 1886 og þingl. 6. júní 1888. Það er áritað um samþykki vegna Háls, Birningsstaða, Kamsstaða, Litlutjarna og Fornastaða. Í því segir: „Að austan ræður: Merkegil og bein lína úr því í Litlutjarnarlæk ... “ Síðan segir: „Að vestan ræður: Merkjárgil og lína sem hugsast dregin í Svartholtssenda [...] Að norðan ræður Sigríðarstaðafjall.“ Býlið Birkihlíð var stofnað árið 1934 úr landi Sigríðarstaða. Fyrir Birkihlíð var gert landamerkjabréf 4. ágúst 1935 og þingl. árið eftir. Það er áritað um samþykki vegna Sigríðarstaða, Kamsstaða og Litlutjarna. Merkjum er lýst í samræmi við lýsingar í bréfi Sigríðarstaða.

Í þeim landamerkjabréfum sem hér hafa verið rakin er merkjum til austurs almennt lýst í fjöllin, t.d. á „fjallsbrún“, „á fjall upp“ eða að „fjallið ráði.“ Um aðliggjandi kröfufsvæði er fjallað í köflum 6.6. og 6.9. - 6.11. Þar kemur fram að merki þeirra miðist einnig við fjöllin eða kennileiti í þeim, t.d. „grjótin“, „fjallsegg“,

„Kinnarfjöll“ eða vatnaskil. Eldri heimildir um jarðir á svæðinu eru fáar en renni almennt frekari stoðum undir þær landamerkjalyðingar sem raktar hafa verið varðandi mörk til fjalla.

Samkvæmt því sem hér hefur verið rakið telur óbyggðanefnd að umræddur hluti af þjóðlendukröfussvæði íslenska ríkisins í máli þessu falli allur innan merkja jarða. Sú afmörkun er óumdeild meðal gagnaðila íslenska ríkisins. Ekkert bendir til þess að merki jarðanna hafi legið í ákveðinni hæðarlínu, svo sem haldið hefur verið fram af hálfu íslenska ríkisins.

Verður þá næst fjallað sameiginlega um eignarréttarlega stöðu þessa landsvæðis. Um þýðingu landamerkjabréfa við mat á sönnun um eignarhald að landi vísast til fyrirbyggjandi umfjöllunar Hæstaréttar og óbyggðanefndar um það efni, sjá m.a. yfirlit í kafla 6.1.1. í málum nr. 1-5/2005. Þannig liggur fyrir sú niðurstaða Hæstaréttar að við mat á gildi landamerkjabréfa og því hvert sé inntak eignarréttar á svæði sem þar er lýst, skipti almennt máli hvort um sé að ræða jörð eða annað landsvæði. Þekkt sé að landamerkjabréf hafi ekki eingöngu verið gerð fyrir jarðir, heldur einnig t.d. afrétti, sem ekki tengist sérstaklega tiltekinni jörð. Landamerkjabréf fyrir jörð feli í sér ríkari sönnun fyrir því að um eignarland sé að ræða þótt jafnframt verði að meta gildi hvers bréfs sérstaklega. Með því að gera landamerkjabréf hafi menn ekki einhliða getað aukið við land sitt eða annan rétt. Þá hafi menn ekki eingöngu markað sér landsvæði háð beinum eignarrétti, heldur einnig mörk ítaka, afrétta og allra annarra réttinda í lönd sem einhverja þýðingu gátu haft fyrir afkomu þeirra.

Landamerkjabréf fyrir framangreindar jarðir voru gerð í kjölfar þess að landamerkjalog tóku gildi 1882. Svo sem áður var rakið benda fyrirbyggjandi gögn ekki til annars en að merkjum sé þar rétt lýst. Landamerkjabréf þessi voru þinglesin, færð í landamerkjabók og á þeim byggt síðan um merki jarðanna, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágranna sem hér geti skipt máli. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Jafnframt er ljóst að eigendur jarðanna hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

Því er ekki lýst í Landnámu hversu langt inn til fjalla numið var á þessu svæði, sbr. kafla 6.2., en sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landnámslýsinga verður þó að telja líklegt að landsvæði það sem hér er til umfjöllunar sé a.m.k. að hluta innan þess. Óbyggðanefnd hefur í fyrri úrskurðum tekið afstöðu til þjóðlendukrafna sem grundvallast hafa á þögn eða óskýrleika landnámslýsinga, tiltekinni hæð yfir sjávarmáli og engri eða takmarkaðri nýtingu lands, þá fyrst og fremst til sauðfjárbeitar. Skal þar sérstaklega vísað til úrskurða um Esju og Smjörfjöll, sbr. mál nr. 3-4/2004 á svæði 4 og 2-3/2005 á svæði 5. Þar var því hafnað að slík atriði ein og sér leiddu til frávíka frá þeirri meginreglu að landamerkjabréf jarðar afmarki eignarland. Afstaða óbyggðanefndar að þessu leyti liggur því fyrir og fyrirbyggjandi dómur Hæstaréttar gefa ekki tilefni til stefnubreytingar.

Ekki eru heimildir um annað en að umræddar jarðir hafi verið byggðar og nýttar eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem hér er byggt á um landamerki hafa eigendur farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Fjalllendið hefur þar ekki verið undanskilið, enda þótt nýting þar hafi verið takmörkuð. Engin gögn benda til þess að land á þjóðlendukröfusvæði íslenska ríkisins, innan merkja jarða, hafi aðra eignarréttarlega stöðu en annað land þeirra. Loks verður fyrirkomulag smölunar á þessu svæði ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Að öllu framangreindu virtu hefur af hálfu íslenska ríkisins ekki verið sýnt fram á að á þessu landsvæði sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé eignarland, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.⁹¹³ Með vísan til sama ákvæðis ber jafnframt að taka skýrt fram að í umfjöllun óbyggðanefndar felst ekki afstaða til merkja á milli eignarlanda.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land það sem eigendur jarðanna Austari-Króka, Garðs, Syðri- og Ytri-Hóls, Veisu, Veisusels, Hallgilsstaða, Sólvangs, Fornhóla, Sigríðarstaða og Birkihlíðar gera eignarlandskröfur til, svo sem því er að framan lýst, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

6.9 Kaldakinn, frá Landamótsseli norður fyrir Björg

6.9.1 Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins sem þinglýstir eigendur Landamótssels ásamt Borgartúni, Landamóts, Halldórsstaða, Finnsstaða ásamt Hjaltastöðum, Árlands, Fellssels ásamt Selfelli, Ystafells, Hlíðar, Gvendarstaða, Hrafnstaða, Háls, Torfuness, Ófeigsstaða ásamt Rangá, Þóroddsstaðar, Ytri Leikskálaár, Granastaða 1 og 2 (aук Árteigs og Ártúns), Nípár og Bjarga gera einnig kröfu til sem eignarlanda sinna, sjá nánari afmörkun og lýsingu krafna í köflum 3.1. og 3.20. – 3.36.

Landsvæði það sem hér um ræðir hefur leguna norður-suður í austanverðum Kinnarfjöllum. Kinnarfjöll eru margsamsett, þar eð inn í þau skerast dalir og dalverpi suðvestur úr byggðinni og sunnan til liggja gegnum þau skörð til norðvesturs. Þegar fylgt er fjöllum upp af byggðinni að norðan er Skessuskálarfjall (891 m) vestan við Kotaskarð upp af Nípá. Vestan við það er Austurdalur sem opnast niður á Kotadal. Suður af Nípá er Granastaðafjall (815 m) með hamrabrunum og Granastaðanípu áberandi hyrnu upp af en slétt á fjallinu hið efra. Fer land þar smáhækkandi suðvestur á Mosa (949 m), milli Austurdalsvatns og Skálarvatns en úr því síðarnefnda rennur

⁹¹³ Sbr. einnig lokakafli í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Skálaá niður í Kinn. Gönguskarð liggur þvert í gegnum Kinnarfjöll í um 500 m hæð þar sem það liggur hæst og hefur leguna suðaustur-norðvestur. Undirlendið er um 1 km að breidd og er flatt og víða grösugt. Til suðurs upp af Gönguskarði liggja Grænihnjúkur (949 m) og Vesturfjall (695 m). Syðst á svæðinu liggja Kinnarfjöll sem enda hér litlu sunnar í Krossöxl.

6.9.2 Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins er á því byggt að af lýsingu landnámsheimilda að dæma hafi eingöngu dalir og hlíðar þeirra verið numdir í öndverðu en að landnám hafi ekki tekið til fjalla eða öræfa á svæðinu. Taki kröfulína ríkisins mið af þessu og liggi ekki inn fyrir sannanleg mörk landnáms og samkvæmt lýsingum landnámsheimilda verði ekki ráðið að land innan kröfusvæðis ríkisins hafi verið numið. Heimildir greina að stór hluti þjóðlendukröfusvæðisins hafi verið nýttur sem afréttur. Megi þar einkum nefna Flateyjar dal en því afréttarsvæði sé lýst í Göngum og réttum. Meðal afréttarlanda Ljósavatnshrepps séu Kinnarfjöll, þ.e. Finnsstaðadalur, Gönguskarð, Seljadalur og Víknalönd og komi það m.a. fram í Göngum og réttum. Þó svo að talið sé að einstök svæði hafi tilheyrt tilteknum jörðum er ekki fallist á að í slíkri tilheyrslu hafi falist meira en takmörkuð eignarréttindi enda hafi svæðið innan kröfulínu fyrst og fremst verið nýtt til sumarþeir fyrir búfé.

Grundvöllur að beinum eignarrétti hafi verið lagður á landnámsöld við nám. Eftir það hafi lönd undirorpin beinum eignarrétti aldrei getað aukist heldur hafi eigendalausum svæðum fjölgað með tímanum. Svæði það sem er til meðferðar í máli þessu er hluti Þingeyjarsveitar, nánar tiltekið sveit sú sem áður nefndist Flateyjarhreppur og sá hluti hreppanna sem áður nefndust Hálshreppur og Ljósavatnshreppur, sem er norðan Ljósavatnsskarðs.

Byggt er á því að landsvæði það sem kröfur fjármálaráðherra nái til sé svæði utan eignarlanda og því þjóðlenda, sbr. 1. og 2. gr. laga nr. 58/1998 og er á því byggt að krafa um þjóðlendu taki til landsvæða utan landnáms í Kinnarfjöllum og Víknafjöllum og allt að Hágöngum í norðri.

Talið er að jarðir þær sem hér séu til umfjöllunar geti ekki átt eignarland umfram tilgreind hæðarmörk, enda nái merki jarðanna almennt ekki að jörðum vestan við og séu ekki samþykkt sérstaklega í háfjöllum. Þá séu merkjalýsingar óljósar til fjalls, t.d. „hágrjót“, „á grjót upp“, „vötn hallar“. Þá er talið, að svokallaður Finnsstaðadalur sé samnotaafreitur utan merkja jarða, sbr. t.d. merkjabréf Finnsstaða.

Af hálfu gagnaðila íslenska ríkisins, þ.e. þinglýstra eigenda Landamótssels ásamt Borgartúni, Landamóts, Halldórsstaða, Finnsstaða ásamt Hjaltastöðum, Árlands, Fellssels ásamt Selfelli, Ystafells, Hlíðar, Gvendarstaða, Hrafnstaða, Háls, Torfuness, Ófeigsstaða ásamt Rangá, Þóroddsstaðar, Ytri Leikskálaár, Granastaða 1 og 2 (auk Árteigs og Ártúns), Nípár og Bjarga er byggt á þinglýstum landamerkjabréfum og öðrum skráðum eignarheimildum, fornum og nýjum, sem þeir

hafi fyrir þessum eignum sínum, og einnig þinglýstum landamerkjabréfum aðliggjandi jarða.

Gagnaðilar hafi farið með öll hefðbundin eignarréttindi jarðanna sem m.a. hafi lýst sér í því að þeir hafi bannað öðrum not landsins og hafi öll nýting verið háð leyfi frá þeim. Vísað er til þess að eignarheimildir þeirra hafi frá upphafi verið taldar gildar í viðskiptum manna og því byggi eignarhaldið ennfremur á því. Það samrýmist ekki grundvallarreglu réttarríkisins um réttaröryggi að haft sé að engu réttmætt traust manna á lagalegri þýðingu gagna af því tagi sem hér um ræði. Á því er byggt að ríkisvaldið hafi í aldanna rás margsinnis viðurkennt að umrætt land sé undirorpið beinum eignarrétti og hafi ríkisvaldið nokkru sinni getað haft uppi vefengingarkröfu á hendur aðilum þá sé ljóst að hún sé niður fallin vegna fyrningar og tómlætis. Vísað er í almennar niðurstöður óbyggðanefndar og dóm Hæstaréttar frá 21. október 2004, í máli nr. 48/2004, um að sönnunarbyrðin hvíli á þeim er vefengi landamerkjalyfingar og elstu heimildir um eignarhald á landsvæði. Íslenska ríkið hafi hins vegar ekki sýnt fram á með neinum haldbærum gögnum að land innan þinglýstra landamerkja umræddra jarða í austurhlíðum Kinnarfjalla, umfram 500 metra hæðarlínu hafi ekki verið nýtt sem fullkomið eignarland eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Vísa gagnaðilar til þess að samkvæmt 72. gr. stjórnarskrárinnar sé eignarrétturinn friðhelgur. Þá hafi Mannréttindadómstóll Evrópu sérstaklega litið til þess í úrlausnum sínum um eignarrétt hvaða væntingar menn hafi mátt hafa um eignarhald þegar litið sé til athafna eða athafnaleysis ríkisvalds gagnvart réttindunum.

Mótmælt sé þeim skilningi íslenska ríkisins að landnám hafi ekki náð til heiða né fjallendis framangreindra jarða enda sé sá skilningur ekki reistur á neinum hlutlægum sönnunargögnum. Í stað þess að leitast sé við að rekja eignarheimildir frá landnámi til vorra daga sé réttara að rekja heimildirnar frá skýrum upplýsingum nútímans til þoku fortíðarinnar. Ekki sé hægt að taka á Landnámu sem réttarheimild og fráleitt að líta framhjá hefð og venjurétti. Fullur hefðartími sé einnig liðinn frá því að landamerkjabréfum hafi verið þinglýst. Öll afnot og nytjar landsins séu háð leyfi gagnaðila, enda enginn notað landið með nokkrum hætti nema þeir.

Þá er því haldið fram að fjallskilavenjur geti ekki ráðið úrslitum þegar tekin sé afstaða til þess hvort jörðin sé öll beinum eignarrétti háð. Þá er vísað til jafnræðisreglu stjórnarskrárinnar og ákvæða stjórnsýslulaga nr. 37/1993.

Málsmeðferð fyrir óbyggðanefnd lúti ákvæðum stjórnsýslulaga nr. 37/1993. Með hliðsjón af meðalhófsreglu þeirri sem lögfest sé í 12. gr. laganna sé óheimilt að leggja svo þunga sönnunarbyrði á gagnaðila að þeim sé ómögulegt að mæta þeim. Sem dæmi um slíkar óhóflegar sönnunarkröfur megi nefna að gagnaðila sé gert að sanna eignatöku að fornu innan merkja sinnar jarðar, og rekja framsal þeirra eignarréttinda óskertra fram á okkar daga. Slíkum kröfum sé ekki hægt að fullnægja með skjalgum sönnunargögnum. Eins og að framan var rakið séu landamerkjabréf oftast eina gagnið sem gagnaðilar hafi undir höndum, sem sanni beinan eignarrétt þeirra.

6.9.3 Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar Landamótssels ásamt Borgartúni, Landamóts, Halldórsstaða, Finnsstaða ásamt Hjaltastöðum, Árlands, Fellssels ásamt Selfelli, Ystafells, Hlíðar, Gvendarstaða, Hrafnstaða, Háls, Torfuness, Ófeigsstaða ásamt Rangá, Þóroddsstaðar, Ytri Leikskálaár, Granastaða 1 og 2 (auk Árteigs og Ártúns), Nípár og Bjarga er rakin í köflum 5.19. til 5.35. Af þeim heimildum sem þar er getið, er ljóst að um sjálfstæðar jarðir hefur verið að ræða.⁹¹⁴

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum umræddra jarða er lýst í landamerkjabréfum og hvað ráðið verður af eldri heimildum um sama efni. Athugun þessi tekur til vesturmerkja, að því leyti sem þau geta varðað ágreiningssvæði aðila í máli þessu. Jafnframt verður litið til gagna um merki þeirra landsvæða sem liggja að vestanverðum Kinnafjöllum. Að fenginni niðurstöðu um landamerki umræddra jarða og landsvæða með tilliti til þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins verður fjallað um eignarréttarlega stöðu þess landsvæðis sem deilt er um.

Jörðin Landamótssel liggur syðst þeirra jarða sem hér eru til umfjöllunar. Jörðinni var skipt árið 1947 og fékk Borgartún helming landsins. Merkjum Landamótssels er fyrst lýst í landamerkjabréfi frá 18. maí 1901 og þingl. 20. maí sama ár. Það er áritað um samþykki vegna Landamóts, Fremstafells, Ljósavatns og Kross. Til norðurs er merkjum lýst „... í vörðu sem stendur við gróf í fjallsbrúninni norðan á Krossöxl.“ Að sunnan „... eru merkin í Krossöxl og þaðan upp á háfjall.“ Loks segir um merki til vesturs að „hágrjót“ ráði.

Norðan Landamótssels liggur jörðin Landamót. Samkvæmt landamerkjabréfi hennar, frá 12. júní 1897 og þingl. 20. maí 1901, er suðurmörkum lýst á þann hátt að þau séu „... í vörðu, sem stendur neðst á „Stakholti“. Að vestan er farið úr fyrrnefndri vörðu og í vörðu „... sem er sunnan við við þriðju lág frá Stekkjarlæk (og vörðu) norðan á Krossöxl. Að vestan ræður merkjum há (grjót) fjall.“ Merkjum til norðurs ræður „... Rauðilækur frá fjallsbrún til Gegnis.“ Bréfið er áritað um samþykki vegna Halldórsstaða, Fremstafells og Landamótssels. Merkjum Landamóts var einnig lýst í bréfi vegna sölu á jörðinni sem átti sér stað árið 1608. Þar kemur fram að fyrir sunnan ráði „... landamerkjum grofin fyrir utan Kross, til fjalls upp í steininn hálfrauða. So og á Landamót alla botna ofan frá ánni. [...] En að utan ræður lækjargilið í fjallinu sem næst er Halldórustöðum og so ofan í lækinn Gegnir.“ Þannig er vesturmerkjum ekki sérstaklega lýst. Getur þessi lýsing samræmst merkjum Landamóts í landamerkjabréfi fyrir jörðina, svo langt sem hún nær.

Norðan Landamóts liggur jörðin Halldórsstaðir. Merkjum hennar er fyrst lýst í landamerkjabréfi frá 20. maí 1885 og þingl. 28. maí sama ár. Það er áritað um samþykki vegna Finnsstaða, Landamóts og Fremstafells. Að norðan eru merki „... í

⁹¹⁴ Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

vörðu, sem stendur á Grjótás og þar vestur á grjót.“ Að sunnan er merkjum einnig lýst „vestur á grjót.“ Mörk til vesturs eru að öðru leyti ekki tilgreind.

Jörðin Finnsstaðir liggur norðan Landamóts. Merkjum Finnsstaða er fyrst lýst í landamerkjabréfi frá 5. apríl 1886 og þingl. 13. júní 1887. Það er áritað um samþykki vegna Fellssels, Syðrahóls, Ytrahóls, Barnafells og Halldórsstaða. Að sunnan fylgja merkin vörðum „ ... meðfram lækjarsprænu, sem nær upp að Grásteinsmýri, og beina stefnu í vörðu, sem stendur á Grjótás og þar vestur á Grjót.“ Til norðurs fylgja merkin Bollastaðaá allt að Bræðradal en þá taka við „ ... vörður upp á grjót.“ Til vesturs „ ... ráða grjóthálsar þeir, hvaðan vötnum hallar vestur til Fnjóskadals.“ Árið 1951 var Finnsstöðum skipt í þrjár jafnar spildur, Finnsstaði I – III. Býlið Hjaltastaðir var síðan stofnað árið 1955 á helmingi Finnsstaða. Norðvestan kröfuvæðis vegna Finnsstaða liggur Finnsstaðadalur en til hans er gerð krafa af hálfu þinglýstra eigenda Finnsstaða, Hjaltastaða og Halldórsstaða. Honum er lýst sérstaklega í landamerkjabréfinu. Um Finnsstaðadal er fjallað í kafla 6.12.

Árland liggur norðan Finnsstaða. Norðan Árlands liggur síðan Selfell og þá Fellssel. Býlin Árland og Selfell voru stofnuð árið 1957 í landi Fellssels. Hér verður því litið til merkja Fellssels. Merkjum Fellssels er fyrst lýst í landamerkjabréfi frá 28. maí 1885 og þingl. sama dag. Bréfið er áritað um samþykki vegna Ystafells, Finnsstaða og Barnafells. Til suðurs ræður Bollastaðaá „ ... upp á Brún á vesturfjallinu, og allt þangað til hún liggur í suður þar sem heitir Bræðradalur, og taka þá við vörður uppá grjót. Að vestan ráða merkjum grjóthæðir hvaðan vötnum hallar inn á Finnsstaðadal.“ Til norðurs eru merki „ ... í krók einn á Heyvallagróf. Úr því ræður grófin merkjum upp á fjallsbrún; þaðan ráða vörður upp skollhóla og vestur á háfjall.“

Jörðin Ystafell liggur norðan Fellssels. Árið 1931 var býlið Hlíð stofnað í landi Ystafells. Merkjum Ystafells er fyrst lýst í landamerkjabréfi frá 27. maí 1885 og þingl. degi síðar. Bréfið er áritað um samþykki vegna Hóls, Finnsstaða, Gvendarstaða og Fellssels. Að norðan er merkjum lýst „ ... uppá fjallsbrún; þar fyrir vestan ráða merkjavörður upp Guðmundarstaðahóla og uppá svonefnt Vesturfjall.“ Að sunnan er farið í „ ... Heyvallargróf; úr því ræður grófin sjálf merkjum upp á fjallsbrún; þaðan ráða merkjavörður upp Skollhóla og vestur á háfjall. Að vestan ráða merkjum grjóthæðir, hvaðan vötnum hallar inná Finnsstaðadal.“ Landamerkjum Hlíðar er lýst í yfirlýsingu frá 26. ágúst 1950. Að norðan er miðað við landamerki „ ... sem gilt hafa samkvæmt landamerkjabréfi milli Ystafells og Gvendarstaða.“ Að sunnan er merkjum lýst „ ... beint vestur í grjót.“

Jörðin Gvendarstaðir liggur norðan Hlíðar og Ystafells. Merkjum hennar er fyrst lýst í landamerkjabréfi frá 18. maí 1889 og þingl. 24. maí sama ár. Bréfið er áritað um samþykki vegna Ystafells, Hóls og Hrappsstaða. Samkvæmt bréfinu er merkjum til suðurs lýst „ ... uppá fjallsbrún, þar fyrir vestan ráða merkjavörður upp Guðmundarstaðahól og upp á svonefnt Vesturfjall. Að vestan ræður hábrún

Vesturfjalls.“ Til norðurs er merkjum lýst á „ ... Selás ofan við Guðmundarstaða mýrar, suður frá Hrappstaðaöxl; Fra Selás og upp á vestur fjall ráði vörður merkjum milli jarða þessara.“

Jörðin Hrafnstaðir eða Hrappstaðir, eins og hún er nefnd í landamerkjabréfi, liggur norðan Gvendarstaða. Merkjum hennar er fyrst lýst í landamerkjabréfi frá 15. september 1890 og þingl. 29. júní 1897. Bréfið er áritað um samþykki vegna Þóroddsstaða, Gvendarstaða, Garðshorns og Hóls. Merki til norðurs eru í „ ... á þá er rennur af gönguskarði til norðurs og allt flata skarðið að norðanverðu, í læk þann sem rennur til austurs fyrir neðan Hálsel, síðan réttlínis í Hól þann sem stendur við eystra Tjarnar hverfi í Gönguskarði og svo alla óslitna fjallshlíð ofan í reiðgötur að sunnan verðu [...] allt í þá hóla er standa í miðju Gönguskarði og svo allt tiltekið land fyrir sunnan fram á Göngu skarði með selstöðu og Hrappstaðadal ofan í gróf þá er aður um getur og er milli Hrappstaða og Guðmundarstaða liggjandi.“ Merkjum er ekki nákvæmlega lýst til suðurs og suðvesturs gagnvart Gvendarstöðum og Finnsstaðadal en bréfið er áritað um samþykki vegna Gvendarstaða.

Norðan Hrafnstaða liggja jarðirnar Kvíaból og Háls en aðeins síðarnefnda jörðin er innan kröfufvæðis íslenska ríkisins. Merkjum Háls er fyrst lýst í lögfestu frá 28. júní 1897 og þingl. degi síðar. Að norðan ræður „ ... garður sem liggur frá Grandakíl upp til fjalls – þaðan þvert yfir fjall beina línu eptir merkjavörðum til Skolla hnjúks.“ Til suðurs er miðað við „ ... Hrappstaðaöxl til Gönguskarðsár, þá ræður Gönguskarðsá inn fyrir Háls grænur. Að vestan ræður grjótskriða sú sem liggur á Gönguskarði rétt vestan við Hálsel og Hálsgreni.“ Ekkert landamerkjabréf er til fyrir Háls.

Norðan Háls liggur jörðin Torfunes. Fram kemur í heimildum að Torfunes hafi legið undir kirkjujörðina Þóroddsstað, sbr. t.d. máldaga Auðunar rauða frá 1381 og máldagabók Guðbrands Þorlákssonar frá 1590-1616. Samkvæmt landamerkjabréfi fyrir Torfunes, frá 1. apríl 1908 og þingl. sama ár, ráða merkjum til norðurs „ ... gamall merkigjarður ofan frá fjallsbrún og niður að Rangá ... “ Um merki til suðurs segir: „ ... landamerkjagarði, er kemur ofan úr fjallinu, vestan Rangár og skilur land á milli Háls og Torfuness upp á fjallsbrún; þá er upp á fjallsbrún kemur, ráða merkjum að utan og sunnan beinar línur úr hinum áðurnefndu merkjagörðum yfir Seljadal þveran upp á brúnir vesturfjalla.“ Bréfið er áritað um samþykki vegna Þóroddsstaða, Ófeigsstaða, Háls og Hóls. Til er eldri merkjalýsing á mörkum milli Torfuness og Háls en hún er í lögfestu frá 1761 fyrir Þóroddsstað. Þar er miðað við landamerkjagarð „ ... er Kiemur ofann ur fiallenu og Skilur Lönd millum Háls og Torfuness.“ Eru þessar merkjalýsingar í samræmi.

Norðan Torfuness liggur jörðin Ófeigsstaðir. Hún tilheyrði kirkjujörðinni Þóroddsstað, sbr. máldaga Auðunar rauða frá 1381 og fleiri yngri heimildir. Samkvæmt landamerkjabréfi Ófeigsstaða, frá maí 1919 og þingl. þá um vorið, eru merki til suðurs miðuð við merkjagarð „ ... er síðan ræður merkjum á fjallsbrún.

Þaðan bein stefna yfir Grjótin og Seljadal þveran upp á há brúnir Vesturfjalla.“ Að norðan er miðað við að farið sé úr „ ... vorðu við brekkurætur Þaðan bein lína í há vestur yfir Grjótin og Seljadalsá.“ Bréfið er áritað um samþykki vegna Þóroddsstaðar, Torfuness og Hóls. Býlið Rangá var stofnað í landi Ófeigsstaða árið 1946.

Norðan Ófeigsstaða og austan kröfufsvæðis Draflastaða á Gönguskarði liggur jörðin Þóroddsstaður. Árið 1946 var býlið Engihlíð stofnað í landi Þóroddsstaðar. Samkvæmt landamerkjabréfi Þóroddsstaðar, frá 10. apríl 1923 og þingl. 1. júlí 1925, eru merki til norðurs miðuð við Seljadalsá „ ... alla leið vestur í Sperðlagil. Að vestan ráða merkjum há grjótin vestan Seljadals, uns landeign Ófeigsstaða tekur við eftir því sem vörður á merkjum vísa til.“ Merki til suðurs fylgja vörðum „ ... þvert upp fjallið vestur í Seljadalsá. Á Seljadal vestan árinna tilheyrir Þóroddsstað 2/3 af landeigninni milli merkja Torfuness að sunnan og Syðri-Leikskálaár að norðan. Bréfið er áritað um samþykki vegna Syðri-Leikskálaár, Ófeigsstaða og fleiri jarða sem liggja utan þjóðlendukröfufsvæðis. Til eru nokkrar eldri heimildir sem lýsa merkjum Þóroddsstaðar. Má þar nefna skýrslu um eignir Þóroddsstaðarkirkju frá 1599 en þar er merkjum lýst til „hædstu Brúnar vesturfjalla“ og, „uppá vestur Fjöll.“ Þá segir í vitnisburði um landamerki Þóroddsstaðarkirkju frá 1696 að merki miðist við merkigarða sem liggja í fjallinu. Svipuð lýsing er einnig í lögfestu frá 1761 en þar er einnig miðað við merkigarða. Í minnisgrein Eiríks Þorleifssonar um Þóroddsstað sem rituð var á árunum 1832-1834 kemur fram að heimaland staðarins nái frá mynni Seljadals og inn allt Gönguskarð. Að undanskildri síðastnefndu heimildinni geta eldri heimildir þannig ágætlega samrýmt landamerkjabréfinu svo langt sem þær ná en þó er þar ekki að finna nákvæmar lýsingar á merkjum til vesturs.

Norðan Þóroddsstaðar liggja jarðirnar Syðri- og Ytri-Leikskálaá en aðeins síðarnefnda jörðin liggur á þjóðlendukröfufsvæði íslenska ríkisins. Samkvæmt landamerkjabréfi jarðarinnar, frá 11. júní 1897 og þingl. 29. júní sama ár, ná mörk til norðurs úr Stakhól „ ... í fjallgarð svo langt sem Kinnarlönd ná til fjalls.“ Til suðurs er miðað við Skálará „ ... suðvestur að Sperðlagili og loks Sperðlagil á grjót upp.“ Bréfið er áritað um samþykki vegna Þóroddsstaðar og Granastaða. Einnig er til lýsing á merkjum Syðri- og Ytri-Leikskálaár í vitnisburði frá 1753 en sú lýsing getur samræmt landamerkjabréfinu.

Norðan Ytri-Leikskálaár liggur jörðin Granastaðir. Á miðri síðustu öld var henni skipt í býlin Granastaði I og II, Ártún, Árteig og Fitjar. Merkjum Granastaða er fyrst lýst í landamerkjabréfi frá 24. maí 1886 og þingl. 7. júní 1888. Það er áritað um samþykki vegna Syðri- og Ytri-Leikskálaár og Nípár. Til norðurs fylgja merkin Nípánni „ ... þar til hun fellur fram úr gljúfrunum sunnan við bæinn á Nýpá.“ Að sunnan ná merkin „ ... í fjallgarð, svo langt sem Kinnarlönd ná til fjalls. [...] að Vestan ráða Kinnarfjöll.“

Norðan Granastaða liggur jörðin Nípá. Merkjum hennar er fyrst lýst í landamerkjabréfi frá 21. febrúar 1901 og þingl. 20. maí 1901. Það er áritað um

samþykki vegna Granastaða og Bjarga. Um merkin segir þetta: „Að norðan ræður Kollsárgil í Gljúfrum. Úr Gljúfrum beina stefnu eftir vörðum að Nýpá þá ræður Nýpá til Fljóts. [...] Að sunnan ræður merkjum í fjallinu móts við Granastaðaland, Nýpáin þar til hún fellur fram úr Gljúfrum, sunnan við bæinn Nýpá. [...] Að vestan ræður Purká merkjum.“

Norðan Nípár liggur jörðin Björg en hún er jafnframt nyrst þeirra jarða sem hér eru til umfjöllunar. Merkjum hennar er fyrst lýst í landamerkjabréfi frá 2. september 1891 og þingl. 28. maí sama ár. Það er áritað um samþykki vegna Kotamýra og Nípár. Merkjum er þannig lýst: „Að sunnan ræður Kallsárgil á gljúfrum: úr gljúfrum bein stefna eptir vörðum að Nýpá; þá ræður Nýpá til Fljóts.“ Að norðan er farið úr „... Litlufjörutorfu til háeggjar; þaðan bein stefna úr fjallsegginni á Svína við ytri endann á Sjómannsklauf; að vestan ræður Svína frá Sjómannsklauf til Jökuls ...“

Samkvæmt kröfulínukorti deila þinglýstir eigendur Nípár og Bjarga um mörk milli jarða sinna. Ef landamerkjabréf jarðanna eru skoðuð virðast merki milli þeirra þó vera í samræmi. Til þessa atriðis verður að öðru leyti aðeins tekin afstaða hér ef umrædd mörk liggja að einhverju leyti að þjóðlendu, enda ekki á verksviði óbyggðanefndar að taka afstöðu til merkja milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.

Í þeim landamerkjabréfum sem hér hafa verið rakin er merkjum til vesturs almennt lýst í Kinnarfjöll. Orðalag bréfanna er þó mismunandi, t.d. er miðað við „hágrjót“ í landamerkjabréfum Landamóts, Landamótssels, Ófeigsstaða og Þórodsstaðar, eða að farið sé „vestur á grjót“, sbr. landamerkjabréf Halldórsstaða. Þá er miðað við Vesturfjöll eða „hábrúnir Vesturfjalla“ í landamerkjabréfum Gvendarstaða, Torfuness og Ystafells. Einnig má finna orðalag í landamerkjabréfum á þá leið að farið sé í „háfjall“, „vatnaskil“ og „jökul.“ Um aðliggjandi kröfusvæði til vesturs er fjallað í köflum 6.8., 6.10. og 6.12. Þar er merkjum til austurs almennt lýst í fjöllin, t.d. á „fjallsbrún“, „á fjall upp“ eða að „fjallið ráði.“ Eldri heimildir um jarðir á svæðinu eru fáar en renni almennt frekari stöðum undir þær landamerkjalyásingar sem raktar hafa verið varðandi mörk til fjalla.

Samkvæmt því sem hér hefur verið rakið telur óbyggðanefnd að heimildir og staðhættir bendi til þess að umræddur hluti af þjóðlendukröfusvæði íslenska ríkisins í máli þessu falli allur innan þeirra merkja sem lýst hefur verið. Sú afmörkun er óumdeild meðal gagnaðila íslenska ríkisins. Ekkert bendir til þess að merki hafi legið í ákveðinni hæðarlínu, svo sem haldið hefur verið fram af hálfu íslenska ríkisins.

Verður þá næst fjallað sameiginlega um eignarréttarlega stöðu þessa landsvæðis. Um þýðingu landamerkjabréfa við mat á sönnun um eignarhald að landi vísast til fyrirbyggjandi umfjöllunar Hæstaréttar og óbyggðanefndar um það efni, sjá m.a. yfirlit í kafla 6.1.1. í málum nr. 1-5/2005. Þannig liggur fyrir sú niðurstaða Hæstaréttar að við mat á gildi landamerkjabréfa og því hvert sé inntak eignarréttar á svæði sem þar er lýst, skipti almennt máli hvort um sé að ræða jörð eða annað land-

svæði. Þekkt sé að landamerkjabréf hafi ekki eingöngu verið gerð fyrir jarðir, heldur einnig t.d. afrétti, sem ekki tengist sérstaklega tiltekinni jörð. Landamerkjabréf fyrir jörð feli í sér ríkari sönnun fyrir því að um eignarland sé að ræða þótt jafnframt verði að meta gildi hvers bréfs sérstaklega. Með því að gera landamerkjabréf hafi menn ekki einhliða getað aukið við land sitt eða annan rétt. Þá hafi menn ekki eingöngu markað sér landsvæði háð beinum eignarrétti, heldur einnig mörk ítaka, afrétta og allra annarra réttinda í lönd sem einhverja þýðingu gátu haft fyrir afkomu þeirra.

Þau landamerkjabréf sem að framan greinir voru gerð í kjölfar þess að landamerkjalog tóku gildi 1882. Fyrirliggjandi gögn benda ekki til annars en að merkjum sé þar rétt lýst. Landamerkjabréf þessi voru þinglesin, færð í landamerkjabók og á þeim byggt síðan um merki, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágranna sem hér geti skipt máli. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Jafnframt er ljóst að eigendur jarðanna Landamótssels ásamt Borgartúni, Landamóts, Halldórsstaða, Finnsstaða ásamt Hjaltastöðum, Árlands, Fellssels ásamt Selfelli, Ystafells, Hlíðar, Gvendarstaða, Hrafnstaða, Háls, Torfuness, Ófeigsstaða ásamt Rangá, Þóroddsstaðar, Ytri Leikskálaár, Granastaða 1 og 2 (auk Árteigs og Ártúns), Nípár og Bjarga hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

Því er ekki lýst í Landnámu hversu langt inn til fjalla numið var á þessu svæði, sbr. kafla 6.2., en sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landnámslýsinga verður þó að telja líklegt að landsvæði það sem hér er til umfjöllunar sé a.m.k. að hluta innan þess. Óbyggðanefnd hefur í fyrri úrskurðum tekið afstöðu til þjóðlendukrafna sem grundvallast hafa á þögn eða óskýrleika landnámslýsinga, tiltekinni hæð yfir sjávarmáli og engri eða takmarkaðri nýtingu lands, þá fyrst og fremst til sauðfjárbæjar. Skal þar sérstaklega vísað til úrskurða um Esju og Smjörfjöll, sbr. mál nr. 3-4/2004 á svæði 4 og 2-3/2005 á svæði 5. Þar var því hafnað að slík atriði ein og sér leiddu til fráviks frá þeirri meginreglu að landamerkjabréf jarðar afmarki eignarland. Afstaða óbyggðanefndar að þessu leyti liggur því fyrir og fyrirliggjandi dómur Hæstaréttar gefa ekki tilefni til stefnubreytingar.

Ekki eru heimildir um annað en að umræddar jarðir hafi verið byggðar og nýttar eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem hér er byggt á um landamerki hafa eigendur farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Fjalllendið hefur þar ekki verið undanskilið, enda þótt nýting þar hafi verið takmörkuð. Engin gögn benda til þess að land á þjóðlendukröfussvæði íslenska ríkisins, innan merkja jarða, hafi aðra eignarréttarlega stöðu en annað land þeirra. Loks verður fyrirkomulag smölunar á þessu svæði ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Að öllu framangreindu virtu hefur af hálfu íslenska ríkisins ekki verið sýnt fram á að á þessu landsvæði sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé eignarland, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.⁹¹⁵ Með vísan til sama ákvæðis ber jafnframt að taka skýrt fram að í umfjöllun óbyggðanefndar felst ekki afstaða til merkja á milli eignarlanda.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land það sem eigendur jarðanna Landamótsells ásamt Borgartúni, Landamóts, Halldórsstaða, Finnsstaða ásamt Hjaltastöðum, Árlands, Fellssells ásamt Selfelli, Ystafells, Hlíðar, Gvendarstaða, Hrafnstaða, Háls, Torfuness, Ófeigsstaða ásamt Rangá, Þóroddsstaðar, Ytri-Leikskálaár, Granastaða 1 og 2 (auk Árteigs og Ártúns), Nípár og Bjarga gera eignarlandskröfur til, svo sem því er að framan lýst, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

6.10 Draflastaðakirkjuland á Gönguskarði

6.10.1 Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins sem af hálfu þinglýsts eiganda Draflastaða hefur verið afmarkað sem Draflastaðakirkjuland á Gönguskarði og gerð krafa til sem eignarlands. Um nánari afmörkun og lýsingu krafna vísast til kafla 3.1. og 3.37.

Gönguskarð liggur þvert í gegnum Kinnarfjöll, í stefnu frá suðaustri til norðvesturs. Þar var mjög greiður og fjölfarinn fjallvegur, sumar sem vetur, og allur varðaður. Skarðið liggur í u.þ.b. 400-500 m hæð yfir sjávarmáli en fjöllin beggja vegna ná upp í u.þ.b. 900 m hæð. Hlíðarnar eru brattar en undirlendið flatt og víða grösugt.

6.10.2 Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins er á því byggt að af lýsingu landnámsheimilda að dæma hafi eingöngu dalir og hlíðar þeirra verið numdir í öndverðu en að landnám hafi ekki tekið til fjalla eða öræfa á svæðinu. Taki kröfulfna ríkisins mið af þessu og liggi ekki inn fyrir sannanleg mörk landnáms og samkvæmt lýsingum landnámsheimilda verði ekki ráðið að land innan kröfusvæðis ríkisins hafi verið numið. Heimildir greina að stór hluti þjóðlendukröfusvæðisins hafi verið nýttur sem afréttur. Megi þar einkum nefna Flateyjardal en því afréttarsvæði sé lýst í Göngum og réttum. Meðal afréttarlanda Ljósavatnshrepps séu Kinnarfjöll, þ.e. Finnsstaðadalur, Gönguskarð, Seljadalur og Víknalönd og komi það m.a. fram í Göngum og réttum. Þó svo að talið sé að einstök svæði hafi tilheyrt tilteknum jörðum er ekki fallist á að í slíkri tilheyrslu hafi falist

⁹¹⁵ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

meira en takmörkuð eignarréttindi enda hafi svæðið innan kröfulínu fyrst og fremst verið nýtt til sumarbeitar fyrir búfé.

Grundvöllur að beinum eignarrétti hafi verið lagður á landnámsöld við nám. Eftir það hafi lönd undirorpin beinum eignarrétti aldrei getað aukist heldur hafi eigendalausum svæðum fjölgað með tímanum. Svæði það sem er til meðferðar í máli þessu er hluti Þingeyjarsveitar, nánar tiltekið sveit sú sem áður nefndist Flateyjarhreppur og sá hluti hreppanna sem áður nefndust Hálshreppur og Ljósavatnshreppur, sem er norðan Ljósavatnsskarðs.

Byggt er á því að landsvæði það sem kröfur fjármálaráðherra nái til sé svæði utan eignarlanda og því þjóðlenda, sbr. 1. og 2. gr. laga nr. 58/1998 og er á því byggt að krafa um þjóðlendu taki til landsvæða utan landnáms í Kinnarfjöllum og Víknafjöllum og allt að Hágöngum í norðri.

Talið er að jarðir þær sem hér séu til umfjöllunar geti ekki átt eignarland umfram tilgreind hæðarmörk, enda nái merki jarðanna almennt ekki að jörðum vestan við og séu ekki samþykkt sérstaklega í háfjöllum. Þá séu merkjalýsingar óljósar til fjalls, t.d. „hágrjót“, „á grjót upp“, „vötn hallar“.

Af hálfu þinglýsts eiganda Draflastaða, gagnaðila íslenska ríkisins, er byggt á þinglýstu landamerkjabréfi og öðrum skráðum eignarheimildum sem þeir hafi fyrir þessari eign sinni og einnig landamerkjabréfum aðliggjandi jarða. Fullur hefðartími sé liðinn frá því framangreindum landamerkjabréfum hafi verið þinglýst. Öll afnot og nýttjar landsins séu háðar leyfi landeigenda enda enginn notað landið með nokkrum hætti nema eigendur þess. Vísað er til þess að eignarheimildir gagnaðila hafi frá upphafi verið taldar gildar í viðskiptum manna og því byggi eignarhaldið enn fremur á rótgróinni venju í lögskiptum (viðskiptavenju). Það samrýmist í engu grundvallarreglum um réttaröryggi að haft sé að engu réttmætt traust manna á lagalegri þýðingu gagna af því tagi sem hér um ræðir. Ítrekað sé gengið út frá venjurétti sem eignarheimild í athugasemdum við 5. gr. í frumvarpi til þjóðlendlaga nr. 58/1998. Á því er byggt að ríkisvaldið hafi í aldanna rás margsinnis viðurkennt að umrætt land sé undirorpið fullkomnum eignarrétti og aldrei haldið öðru fram. Vísast einnig til fyrri úrskurða óbyggðanefndar þess efnis að landsvæði sem talið hafi verið til þeirra svæða er tilheyri jörðum samkvæmt elstu heimildum og landamerkjalyfing fari ekki í bága við eldri heimildir séu beinum eignarrétti háð. Sá er haldi öðru fram hafi sönnunarbyrðina fyrir því. Ríkið hafi ekki sýnt fram á það með neinum haldbærum gögnum að land innan þinglýstra landamerkja Draflastaðakirkjulands sé ekki beinum eignarrétti háð. Ekkert komi fram í kröfugerð ríkisins sem bendi til annars en að allt land samkvæmt landamerkjabréfinu hafi verið nýtt sem fullkomið eignarland eftir búskaparhátum og aðstæðum á hverjum tíma. Þá er sérstaklega vísað til jafnræðisreglu stjórnisýslulaga og stjórnarskrár um að sambærileg mál hljóti sömu niðurstöðu og að jafnræði ríki milli borgaranna. Gagnaðili hafi í ljósi eignarheimilda sinna og viðurkenningar ríkisvaldsins á þeim lengi haft réttmætar ástæður til að vænta

þess að landið sé beinum eignarrétti háð. Þá er talið að taka verði Landnámu með fyrirvara sem heimild.

6.10.3 Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar á Draflastaðakirkjulandi á Gönguskarði er rakin í kafla 5.36. hér að framan, sbr. einnig kafla 5.38 um afrétti og afréttarnot. Þar kemur fram að ítaks Draflastaðakirkju á Gönguskarði er getið í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712. Þar segir að ítök kirkjunnar séu m.a. „selstaða á Gönguskarði á Þrengingaseli.“ Að öðru leyti er landsvæðisins ekki getið fyrr en í landamerkjabréfi fyrir Draflastaðakirkjuland frá árinu 1886. Jörðin Draflastaðir liggur utan við ágreiningssvæði í máli þessu, aðskilin frá landsvæðinu af kröfusvæði Syðri- og Ytri-Hóls. Engar heimildir eru um að byggð hafi verið á þessu svæði en landið hefur haft stöðu afréttar samkvæmt þeirri eignarréttarlegu flokkun lands sem almennt var miðað við fram að gildistöku Þjóðlendulaga.⁹¹⁶ Hvort í því hafa falist bein eða óbein eignarréttindi til landsvæðisins, þ.e. hvort þar er eignarland eða þjóðlenda samkvæmt skilgreiningum í 1. gr. Þjóðlendulaga, er hins vegar atriði sem þarfnast nánari athugunar.

Kemur þá fyrst til skoðunar hvernig merkjum er lýst í landamerkjabréfi „Draflastaðakirkjulands á Gönguskarði“, frá 15. maí 1886 og þingl. 4. júní sama ár. Engin eldri merkjalýsing er til fyrir landsvæðið. Sú umfjöllun sem hér fer á eftir tekur til heildarmerkja svæðisins, enda allt innan Þjóðlendu-kröfusvæðis ríkisins samkvæmt afmörkun gagnaðila, að undanskildum litlum hluta af vesturmörkum þess. Í þessu sambandi verður einnig litið til gagna um merki aðliggjandi landsvæða. Þar eru ágreiningssvæði íslenska ríkisins og tiltekinna gagnaðila þess vegna Finnsstaðadals, Syðri- og Ytri-Hóls og Garðs til vesturs og suðvesturs, Ytri-Leikskálaár, Þóroddsstaðar, Ófeigsstaða og Tjarnarhverfis til norðausturs og austurs og Hrafnstaða til suðausturs og suðurs, sbr. kafla 6.8., 6.9., 6.11. og 6.12. Að fenginni niðurstöðu um merki Draflastaðakirkjulands með tilliti til ágreiningssvæðis aðila verður fjallað um eignarréttarlega stöðu landsins.

Austurmerkjum Draflastaðakirkjulands er þannig lýst í landamerkjabréfi: „Að austan eru merkin í vörðu á innri Grjóthól þvert yfir Skarðið til fjallsbrúnar báðumegin.“ Bréfið er ekki áritað um samþykki vegna aðliggjandi landsvæða til austurs. Merkjum er ekki lýst sérstaklega til norðausturs en kröfusvæði Ytri-Leikskálaár og Þóroddsstaðar liggja að kröfusvæði Draflastaðakirkjulands til þeirrar áttar. Verður því fyrst litið til merkja þeirra jarða en síðan til merkja Ófeigsstaða, Tjarnarhverfis og Hrafnstaða. Vesturmerkjum Ytri-Leikskálaár er lýst í landamerkjabréfi frá 11. júní 1897 og þingl. 29. júní sama ár. Þar segir að Skálará ráði merkjum „... suðvestur að Sperlagili og loks Sperlagil á grjót upp.“ Samkvæmt

⁹¹⁶ Sbr. umfjöllun um hugtakið afréttur í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

landamerkjabréfi Þóroddsstaðar, frá 10. apríl 1923 og þingl. 1. júlí 1925, er merkjum til vesturs lýst í „ ... há grjótin vestan Seljadals, uns landeign Ófeigsstaða tekur við eftir því sem vörður á merkjum vísa til.“ Svokallað Tjarnahverfi liggur á austanverðu Gönguskarði en til þess er gerð krafa af hálfu eigenda Þóroddsstaðar, Ófeigsstaða og Rangár. Fyrir landsvæðið hefur ekki verið gert landamerkjabréf en því er lýst í skýrslu yfir eignir Þóroddsstaðarkirkju sem líklega er frá 1599 en skrifuð upp 1831. Þar segir um afmörkun Tjarnahverfa: „skal maður fyrst standa á Tiarna Hóli, við Eystri tjarnir; á Þóroddstadir þaðan allt það land, er Sjónhending yfirgrjpur þar um hverfis, sem er Austari Partur af Gaunguskardi. Sjðann skal standa á grjóthól, við vestari Tiarnir, liggur þar til Sjóndejlinginn i Þrejngslinn Eystri ... “ Loks er merkjum Hrafnstaða lýst í landamerkjabréfi frá 15. september 1890 og þingl. 29. júní 1897. Þar er merkjum til vesturs lýst í Hól „ ... sem stendur við eystra Tjarnar hverfi á Gönguskarði og svo alla óslitna fjallshlíð ofan í reiðgötur að sunnan verðu allt í þá hól er standa í miðju Gönguskarði og svo allt tiltekið land fyrir sunnan fram á Göngu skarði [...] ofan í gróf þá er aður um getur og er milli Hrafnstaða og Guðmundarstaða liggjandi.“ Framangreind landamerkjabréf eru ekki árituð vegna Draflastaðakirkjulands. Í þeim tilvikum þar sem eldri heimildir liggja fyrir um fyrrnefndar aðliggjandi jarðir og landsvæði eru þau lýsingum landamerkjabréfanna til stuðnings, svo langt sem þær lýsingar ná. Um þessi merki er nánar fjallað í köflum 6.9 og 6.11.

Samkvæmt landamerkjabréfi Draflastaðakirkjulands er merkjum til vesturs og suðurs lýst svo: „Merkin að vestan eru: a. Að norðan verðu Grjótá, svo Gönguskarðsá inn úr Þrengingum að Hólsmarkjum. b. að sunnanverðu Gönguskarðsöxlin þar sem Hólsdalur byrjar.“ Bréfið er áritað vegna Garðs, Syðri- og Ytri-Hóls og Finnsstaða. Samkvæmt landamerkjabréfi Garðs er merkjum til austurs lýst svo: „Að ofan eða austan eru merkin í Grjótá, svo í Gönguskarðsá og Hólsá, fram að YtriHólsmarkjunum, sem áður eru talin.“ Samkvæmt landamerkjabréfum Syðri- og Ytri-Hóls, sem bæði eru frá 16. maí 1886 og þingl. 4. júní sama ár og lýsa svokölluðum Hólsdal, er merkjum þannig lýst: „Merki hans eru að norðan Gönguskarðsá frá Hólsá og austur að Þrengingum. Að austan ræður fjallsbrún fram að Gili sem er gagnvart Mjóadal.“ Landamerkjum Finnsstaðadals er lýst í landamerkjabréfi Finnsstaða, frá 5. apríl 1886 og þingl. 13. júní 1887. Þar segir að takmörk Finnsstaðadals séu „Mjóadalsá að innan, en norðan við ána gil nokkurt sem liggur gagnvart Mjóadal.“ Öll framangreind landamerkjabréf eru árituð vegna Draflastaða nema það síðastnefnda. Engar eldri heimildir eru til um merki þessara jarða og landsvæða.

Mörk Draflastaðakirkjulands til norðvesturs, vesturs og suðvesturs geta samræmst merkjum aðliggjandi kröfusvæða svo sem þeim er lýst í landamerkjabréfum en bréfin bera jafnframt gagnkvæmar áritanir. Lýsingar á merkjum aðliggjandi landsvæða til austurs og suðausturs mæla merkjum Draflastaðakirkjulands ekki í mót en orðalag er þó ekki hið sama. Þá bera bréf þeirra

ekki gagnkvæmar áritanir. Ekki er lýsing á merkjum til norðausturs en merki aðliggjandi jarða til þeirrar áttar eru miðuð við „grjótin“ eða „hágrjót. Krefjandi beins eignarréttar að Draflastaðakirkjulandi, eigandi jarðarinnar Draflastaða, hefur einungis afmarkað kröfusvæði sitt að þessu leyti með línu sem dregin er á kort, án þess að merkjum sé lýst nánar en í landamerkjabréfi. Enginn ágreiningur er þó meðal gagnaðila íslenska ríkisins um merki á þessu svæði og ekki verður séð að landamerkjabréf Draflastaðakirkjulands mæli þeirri afmörkun í mót, svo langt sem lýsing þess nær.

Samkvæmt því sem hér hefur verið rakið er það niðurstaða óbyggðanefndar að sá hluti þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins sem hér er til umfjöllunar falli innan merkja Draflastaðakirkjulands á Gönguskarði, svo sem það er afmarkað í landamerkjabréfi frá árinu 1886.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framan- greindra merkja. Um þýðingu landamerkjabréfa við mat á sönnun um eignarhald á landi vísast til fyrirbyggjandi umfjöllunar Hæstaréttar og óbyggðanefndar um það efni, sjá m.a. yfirlit í kafla 6.1.1. í málum nr. 1-5/2005. Þannig liggur fyrir sú niðurstaða Hæstaréttar að við mat á gildi landamerkjabréfa og því hvert sé inntak eignarréttar á svæði sem þar er lýst, skipti almennt máli hvort um sé að ræða jörð eða annað landsvæði. Þekkt sé að landamerkjabréf hafi ekki eingöngu verið gerð fyrir jarðir, heldur einnig t.d. afrétti, sem ekki tengist sérstaklega tiltekinni jörð. Landamerkjabréf fyrir jörð feli í sér ríkari sönnun fyrir því að um eignarland sé að ræða þótt jafnframt verði að meta gildi hvers bréfs sérstaklega. Með því að gera landamerkjabréf hafi menn ekki einhliða getað aukið við land sitt eða annan rétt. Þá hafi menn ekki eingöngu markað sér landsvæði háð beinum eignarrétti, heldur einnig mörk ítaka, afrétta og allra annarra réttinda í lönd sem einhverja þýðingu gátu haft fyrir afkomu þeirra.

Landamerkjabréf Draflastaðakirkjulands var gert í kjölfar þess að landamerkjalog tóku gildi 1882, þinglesið og fært í landamerkjabók. Svo sem áður var rakið telur óbyggðanefnd fyrirbyggjandi gögn benda til þess að merkjum sé þar rétt lýst, svo langt sem sú lýsing nær.

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 eru nefnd ítök Draflastaðakirkju, þ. á m. selstaða á „Gönguskarði á Þrengingaseli.“ Elsta heimildin um merki Draflastaðakirkjulands er fyrrnefnt landamerkjabréf en landsvæðið er landfræðilega aðskilið frá Draflastöðum. Þess er jafnan getið í tengslum við afréttarnot en einnig sem ítaks. Þá kemur fram í vísitasíu Draflastaða 1892 að kirkjunni „... tilheyri landspartur á Gaunguskarði ...“ og síðar segir í fasteignamati 1916-1918 að jörðin „eigi landsítak á Gönguskarði.“ Í sóknalýsingu Háls-, Illugastaða- og Draflastaðasókna frá 1839 er minnst á Gönguskarð sem sé „afréttarland.“ Sama segir í sóknalýsingu Þóroddsstaðarprests frá árinu 1840. Á Gönguskarði hefur aldrei verið búið en þarna var áður fyrr fjölfarinn fjallvegur. Þess

ber að geta að Gönguskarð liggur í 400- 500 m hæð en er umkringgt fjöllum sem liggja hæst í um 900 m hæð. Svæðið er fjarri byggð og inn á það hefur búfenaður leitað án hindrana.

Óbyggðanefnd telur framangreint benda til þess að Draflastaðakirkjuland á Gönguskarði hafi verið afréttur Draflastaðakirkju í þeim skilningi að kirkjan hafi átt þar óbein eignarréttindi fremur en beinan eignarrétt.

Því er ekki lýst í Landnámu hversu langt inn til fjalla numið var á þessu svæði, sbr. kafla 6.2., en sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landnámslýsinga verður þó að telja líklegt að landsvæði það sem hér er til umfjöllunar sé a.m.k. að hluta innan þess. Ekkert liggur hins vegar fyrir um afmörkun eða yfirfærslu þeirra beinu eignarréttinda sem þar kann að hafa verið stofnað til. Þannig kann beinn eignarréttur að hafa fallið niður og landsvæðið í kjölfarið tekið til takmarkaðra nota annarra. Í því sambandi ber að líta til þess sönnunarmats sem lagt hefur verið til grundvallar um afrétti einstakra jarða og/eða stofnana og styðst við fjölda dóma í sambærilegum málum, sjá nánar í kafla 6.1.3. Þess skal einnig getið að á þeim landsvæðum sem nærri Draflastaðakirkjulandi liggja eru bæði eignarlönd og þjóðlendur.

Í máli þessu er þannig ekki sýnt fram á annað en að réttur til umrædds afréttarsvæðis hafi orðið til á þann veg að það hafi verið tekið til samarbeitar fyrir búpening og, ef til vill, annarrar takmarkaðrar notkunar. Um afréttarnotkun og fjallskil voru snemma settar opinberar reglur, sem sveitarstjórnnum var falið að annast framkvæmd á.

Að öllu framangreindu virtu hefur ekki verið sýnt fram á að Draflastaðakirkjuland sé eignarland, hvorki fyrir nám, löggerninga né með öðrum hætti. Eins og notkun landsins hefur verið háttáð hefur heldur ekki verið sýnt fram á að eignarhefð hafi verið unnin á því. Þá leiðir rannsókn óbyggðanefndar einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé þjóðlenda.⁹¹⁷ Af fyrirliggjandi gögnum verður hins vegar ráðið að landsvæðið hafi verið nýtt sem afréttur og undirorpið slíkum rétti. Í því sambandi hafa ekki aðrir lagt fram kröfur en eigandi Draflastaða og þeirri kröfu er ómótmælt.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að Draflastaðakirkjuland á Gönguskarði, svo sem það er afmarkað hér á eftir, teljist til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Til vesturs er að norðanverðu miðað við Grjótá og svo Gönguskarðsá inn úr Þrengingum að Hólsmarkjum og að sunnanverðu ræður Gönguskarðsöxlin þaðan sem Hólsdalur byrjar.

Til suðausturs og austurs eru merkin í vörðu á innri Grjóthól þvert yfir Skarðið til fjallsbrúnar upp báðumegin.

⁹¹⁷ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Til norðausturs er miðað við hágrjót Vesturfjalla, sbr. punkt 6 í kröfufýsingu vegna Þóroddsstaðar og punkt 9 í kröfufýsingu gagnaðila ríkisins vegna Ófeigsstaða og Rangár, þar til kemur að fyrstnefndum norðvesturmerkjum.

Sama landsvæði er í afréttareign eiganda Draflastaða, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

6.11 Tjarnahverfi á Gönguskarði

6.11.1 Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfufsvæðis íslenska ríkisins sem af hálfu eigenda Þóroddsstaðar, Ófeigsstaða og Rangár hefur verið afmarkað sem sameignarland jarðanna á austanverðu Gönguskarði, sbr. heimildir um Tjarnahverfi eystra og vestra, og gerð krafa til sem eignarlands. Um nánari afmörkun og lýsingu krafna vísast til kafla 3.1., 3.31. og 3.32. Þes skal getið hér að til vestari hluta Gönguskarðs er gerð krafa af hálfu Draflastaða, sjá kafla 6.10.

Gönguskarð liggur þvert í gegnum Kinnarfjöll, í stefnu frá suðaustri til norðvesturs. Þar var mjög greiður og fjölfarinn fjallvegur, sumar sem vetur, og allur varðaður. Skarðið liggur í u.þ.b. 400-500 m hæð yfir sjávarmáli en fjöllin beggja vegna ná upp í u.þ.b. 900 m hæð. Hlíðarnar eru brattar en undirlendið flatt og víða grösugt. Tjarnhverfi liggur á miðju skarði og er þar mýrlendi.

6.11.2 Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins er á því byggt að af lýsingu landnámsheimilda að dæma hafi eingöngu dalir og hlíðar þeirra verið numdir í öndverðu en að landnám hafi ekki tekið til fjalla og öræfa á svæðinu. Því er haldið fram að svæði utan kröfulínu séu samnotaafréttir fyrir búfé utan eignarlanda einstakra jarða, auk þess sem fjarlægð frá byggð og landhættir að öðru leyti styðji að um þjóðlendu sé að ræða.

Af hálfu gagnaðila íslenska ríkisins, þinglýstra eigenda Þóroddsstaðar, Ófeigsstaðar og Rangár, er byggt á því að torfunni hafi fylgt sameignarland á Seljadal og Gönguskarði, sem heimildir staðfesti að hafi fylgt frá fornu fari. Sameignarland á Gönguskarði sé það svæði sem í gömlum heimildum kallist Tjarnahverfi eystra og vestra. Þá er vísað til landskiptagerðar Þóroddsstaðar og Engihlíðar frá 1987, landamerkjabréfa, og annarra skráðra eignarheimild, fornra og nýrrafrá, sem þeir hafi fyrir eignum sínum ásamt landamerkjabréfum aðliggjandi jarða. Jarðeigendur hafi farið með öll hefðbundin eignarréttindi jarðanna og er vísað til þess að eignarheimildir þeirra hafi frá upphafi verið taldar gildar í viðskiptum manna og því byggi eignarhaldið ennfremur á viðskiptavenju. Það samrýmist ekki grundvallarreglu réttarríkisins um réttaröryggi að haft sé að engu réttmætt traust manna á lagalegri

þýðingu gagna af því tagi sem hér um ræðir. Á því er byggt að ríkisvaldið hafi í aldanna rás margsinnis viðurkennt að umrætt land sé undirorpið beinum rétti.

Íslenska ríkið hafi ekki sýnt fram á með neinum haldbærum gögnum að land innan landamerkjanna Þóroddsstaðar, Ófeigsstaða og Rangár hafi ekki verið nýtt sem fullkomið eignarland eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Þá hafi Mannréttindadómstóll Evrópu sérstaklega litið til þess í úrlausnum sínum um eignarrétt hvaða væntingar menn hafi mátt hafa um eignarhald þegar litið sé til athafna eða athafnaleysis ríkisvalds gagnvart réttindunum. Öll afnot og nytjar landsins hafi verið háð leyfi landeigenda, enda enginn notað landið með nokkrum hætti nema eigendur þess.

Mótmælt er þeim skilningi íslenska ríkisins að landnám hafi ekki náð til heiða né fjallendis framangreindra jarða, enda sé hann ekki reistur á neinum hlutlægum sönnunargögnum. Í stað þess að leitast við að rekja eignarheimildir frá landnámi til vorra daga sé réttara að rekja heimildirnar frá skýrum upplýsingum nútímans til fortíðarinnar. Ekki sé hægt að taka Landnámu sem réttarheimild og fráleitt að líta framhá hefð og venjurétti. Þá er vísað til jafnræðisreglu stjórnarskrárinnar og ákvæða stjórnarsýslulaga, nr. 37/1993. Með hliðsjón af meðalhófsreglu þeirri sem lögfest er í 12. gr. laganna beri ríkisvaldinu að velja vægasta úrræðið sem völ er á við úrlausn máls.

6.11.3 Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar Tjarnahverfis eystra og vestra á austanverðu Gönguskarði er rakin í kafla 5.31.1 hér að framan, sbr. einnig kafla 5.30-5.31 um Ófeigsstaði og Þóroddsstað og 5.38 um afrétti o.fl. Þar kemur fram að Tjarnahverfa er fyrst getið í máldaga frá 14. öld og sögð eign Þóroddsstaðarkirkju. Um jarðirnar Þóroddsstað og Ófeigsstaði er fjallað í kafla 6.9. Heimildir greina frá því að í Tjarnahverfi eystra og vestra hafi verið sel en land á Gönguskarði hefur lengi verið nýtt til sumarþeir og haft stöðu afréttar samkvæmt þeirri eignarréttarlegu flokkun lands sem almennt var miðað við fram að gildistöku þjóðlendlaga.⁹¹⁸ Hvort í því hafa falist bein eða óbein eignarréttindi til landsvæðisins, þ.e. hvort þar er eignarland eða þjóðlenda samkvæmt skilgreiningum í 1. gr. þjóðlendlaga, er hins vegar atriði sem þarfnast nánari athugunar.

Kemur þá fyrst til skoðunar hvað ráðið verður af heimildum um afmörkun Tjarnahverfa. Er þar helst að líta til skýrslu yfir eignir Þóroddsstaðarkirkju, líklega er frá 1599 en uppskrifuð árið 1831, skýrslu prestsins á Þóroddsstað um eignir kirkjunnar frá 1832-1834 og landamerkjabréfa á þessu svæði, frá Þóroddsstað suður að Hrafnstöðum, auk Draflastaðakirkjulands á vestanverðu Gönguskarði. Sú umfjöllun sem hér fer á eftir tekur til heildarmerkja svæðisins, enda samkvæmt

⁹¹⁸ Sbr. umfjöllun um hugtakið afréttur í *Almennum niðurstöðum óbygðanefndar* (í viðauka).

afmörkun gagnaðila ríkisins allt innan þjóðlendukröfusvæðis ríkisins. Að fenginni niðurstöðu um merki Tjarnahverfa verður fjallað um eignarréttarlega stöðu landsins.

Í skýrslu yfir eignir Þóroddsstaðarkirkju sem líklega er frá 1599 en skrifuð upp 1831, segir svo um afmörkun Tjarnahverfa: „skal maður fyrst standa á Tiarna Hóli, við Eystri tjarnir; á Þóroddstadir þaðann allt það land, er Sjónhending yfirgrjpur þar um hverfis, sem er Austari Partur af Gaunguskardi. Sjðann skal standa á grjóthól, við vestari Tiarnir, liggur þar til Sjóndejlinginn í Þrejngslinn Eystri...“ Í minnisgrein um eignir kirkjunnar sem presturinn á Þóroddsstað ritaði einhvern tíma á árabílinu 1832-1834 kemur fram að „önnur skjöl“, ótilgreind, lýsi merkjum heimalands Þóroddsstaðar frá mynna Seljadals „gaungu Skarð allt milli Fialla brúna Há hriggs og Þreinginga...“. Krefjendur beins eignarréttar að Tjarnahverfum í máli þessu, eigendur jarðanna Þóroddsstaðar, Ófeigsstaða og Rangár, hafa einungis afmarkað kröfusvæði sitt með línu sem dregin er á kort, án merkjalýsingar í texta eða skírskotunar til einstakra heimilda. Enginn ágreiningur er þó meðal gagnaðila íslenska ríkisins um merki á þessu svæði og ekki verður séð að framangreindar lýsingar á afmörkun Tjarnahverfa, svo langt sem þær ná, mæli þeirri afmörkun í mót. Er þar að auki til merkjalýsinga aðliggjandi landsvæða að líta.

Til norðurs af sameiginlegu kröfusvæði eigenda Þóroddsstaða, Ófeigsstaða og Rangár vegna Tjarnahverfa eru sérstök kröfusvæði sömu aðila vegna umræddra jarða. Þar er Þóroddsstaður nyrst en sunnan hans eru Ófeigsstaðir og Rangá, sameiginlega. Í landamerkjabréfi Þóroddsstaðar, dags. 10. apríl 1923 og þingl. 1. júlí 1925, segir m.a. svo: „Að vestan ráða merkjum há grjótin vestan Seljadals, uns landeign Ófeigsstaða tekur við eftir því sem vörður á merkjum vísa til.“ Um merkjalýsingu í minnisgrein sem presturinn á Þóroddsstað ritaði einhvern tíma á árabílinu 1832-1834 var áður fjallað en um aðrar eldri heimildir sem lýsa merkjum Þóroddsstaðar vísast til kafla 6.9. Svo sem þar kemur fram geta eldri heimildir ágætlega samrýmst landamerkjabréfinu svo langt sem þær ná en þó er þar ekki að finna nákvæmar lýsingar á merkjum til vesturs.

Í landamerkjabréfi Ófeigsstaða, dags. 1. maí 1919 og þingl. vorið 1919, er norðurmerkjum lýst beina línu „í há vestur yfir Grjótin og Seljadalsá“ og suðurmerkjum „upp á há brúnir Vesturfjalla“. Hér skal þess getið að býlið Rangá var stofnað úr hluta Ófeigsstaða um miðja 20. öld.

Samkvæmt framangreindum lýsingum, sbr. einnig afmörkun í kröfugerð gagnaðila ríkisins í máli þessu, er Gönguskarð utan við afmörkun í landamerkjabréfum Þóroddsstaðar og Ófeigsstaða og ekki er heldur á Tjarnahverfi minnst sérstaklega.

Austan við kröfusvæði vegna Tjarnahverfa eru Torfunes og Háls Í landamerkjabréfi Torfuness, dags. 1. apríl 1908 og þingl. sama ár, eru vesturmerki miðuð við „brúnir vesturfjalla“, sjá nánar í kafla 6.9. Eldri merkjalýsing á mörkum milli Torfuness og Háls er í samræmi við þetta. Bréfið er áritað af umráðamanni

Þóroddsstaðaprestsseturs og hjáleigunnar Ófeigsstaða. Í lögfestu fyrir Háls landareign frá 28. júní 1897, sem þinglesin var 29. júní 1897, segir um vesturmerki að þar ráði „grjótskriða sú sem liggur á Gönguskarði rétt vestan við Hálssel og Hálsgreni.“ Til norðurs er miðað við Skollahnjúk og til suðurs „Gönguskarðsá inn fyrir Háls grænur“. Eldri heimildir um afmörkun Háls liggja ekki fyrir.

Sunnan við Háls og kröfusvæði Tjarnahverfa eru Hrafnstaðir. Í landamerkjabréfi Hrappsstaða (Hrafnstaða), dags. 15. september 1890 og þingl. 29. júní 1897, eru norðurmerki að því leyti sem hér skiptir máli dregin frá þeim stað fyrir neðan Hálssel þar sem lækur fellur í á þá er rennur af Gönguskarði til norðurs (Seljadalsá) og „síðan réttlínis í Hól þann sem stendur við eystra Tjarnar hverfi í Gönguskarði og svo alla óslitna fjallshlíð ofan í reiðgötur að sunnan verðu (þar nú á öld liggur almannavegur um) allt í þá hóla er standa í miðju Gönguskarði...“ Bréfið er áritað vegna Þóroddsstaðarkirkju.

Vestan við kröfusvæði Tjarnahverfa er land Draflastaðakirkju á Gönguskarði sem lýst er í sérstöku landamerkjabréfi frá 15. maí 1886, þingl. 4. júní sama ár. Þar segir svo um austurmerki: „Að austan eru merkin í vörðu á innri Grjóthól þvert yfir Skarðið til fjallsbrúnar báðumegin.“ Bréfið er ekki áritað um samþykki vegna aðliggjandi landsvæða til austurs. Aðrar heimildir liggja ekki fyrir um afmörkun lands Draflastaðakirkju á Gönguskarði.

Samkvæmt framangreindum merkjalýsingum, sbr. einnig afmörkun gagnaðila ríkisins á kröfusvæðum sínum, ná merki Draflastaðakirkjulands, Þóroddsstaðar, Ófeigsstaðar, Rangár, Torfuness, Háls og Hrafnstaða ekki saman á austanverðu Gönguskarði. Nánar tiltekið miðast merki Þóroddsstaðar og Ófeigsstaða við brúnir Vesturfjalla en ná ekki niður í Gönguskarð, merki Draflastaðakirkjulands og Háls ná ekki saman á Gönguskarði og merki Hrafnstaða ná ekki upp á brúnir Vesturfjalla, til móts við Ófeigsstaði. Sá hluti þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins sem hér er til umfjöllunar fellur því utan merkjalýsinga í landamerkjabréfum á þessu svæði, þ.e. Þóroddsstaðar, Ófeigsstaða, Tofuness, Háls og Hrafnstaða, auk lands Draflastaðakirkju á vestanverðu Gönguskarði. Kemur þá næst til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða þess.

Heimildir um rétt Þóroddsstaðarkirkju til hluta Gönguskarðs eru fjölmargar og má rekja allt aftur til máldaga Auðunar rauða Þorbergssonar biskups frá 1318. Þar segir að Þóroddstaðarkirkja eigi „Tiarnahuerfe hid eystra og vestra“, sbr. einnig síðari máldaga, vísitasíur og fleiri heimildir. Í skýrslu yfir eignir Þóroddsstaðarkirkju sem líklega er frá 1599 en skrifuð upp 1831, segir svo: „Her ad auk á Kirkiann á Þóroddstad Gaunguskard allt ad austan, og Selstödu þar; ...“. Í máldaga Þóroddsstaða frá 1644 segir að umrædd Tjarnahverfi séu „Selfór á Gaunguskarde (i Háfum Fiallgarde Hier fyrer ofann bæna ligg*>*ande) og er nú þetta sú Fasteign Stadar Kyrkiu sem eg af veit Med Seliadal Hier fyrer Ofann Og Heima lande Stadar i kinn,...“ Í heimildum frá því í byrjun 17. aldar kemur fram að Þóroddsstaðarkirkja leigi Hálsi

selstöðu í Gönguskarði. Gönguskarð er nefnt meðal afréttarlanda í sóknarlýsingum Hálsprests 1839 og Þóroddsstaðaprests 1840. Í síðarnefndu lýsingunni segir einnig að mestur hluti Gönguskarðs „tilheyrir Þóroddsstöðum.“ Í fasteignamati 1916-1918 segir að Þóroddsstaðir eigi „Land ítak á Gönguskarði.“ Ítak Þóroddsstaðarkirkju á Gönguskarði er einnig nefnt í bréfi umboðsmanns Þóroddsstaðar til sýslumanns frá 1920 og bréfi Stjórnarráðsins til sýslumanns frá 1921. Í hinu síðarnefnda tilkynnir Stjórnarráðið að umrædd ítök skuli fylgja hinu nýja prestssetri Þóroddsstaðaprestakalls, Vatnsenda. Í samræmi við þetta tilgreinir presturinn á Vatnsenda „afréttarland á Gönguskarði á Kinnarfjalli“, ítak Þóroddsstaðarkirkju, í svari sínu við fyrirspurn til biskupsskrifstofunnar í Reykjavík um ítök kirknanna, dags. 1. febrúar 1954. Fram kemur að hann hafi ekki notið umræddra ítaka á nokkurn hátt þau 25 ár sem hann hafi verið þar prestur. Í framhaldi af því ritar Biskup Íslands sýslumanninum í Þingeyjarsýslu bréf og lýsir „Afréttarlandi á Gönguskarði“ sem ítaki Þóroddsstaðarkirkju, sbr. lög nr. 113/1952 um lausn ítaka af jörðum.

Framangreindar heimildir bera með sér að Tjarnahverfi eystra og vestra hefur legið undir Þóroddsstaðarkirkju en þó verið aðgreint frá jörðinni. Þess er jafnan getið með sérstökum hætti og í tengslum við selför, ítök og afréttarnot. Landamerkjabréf Ófeigsstaða var gert árið 1919 og bréf Þóroddsstaðar árið 1923, eftir að Vatnsendi hafði tekið við sem prestsetur Þóroddsstaðarprestakalls. Landsvæðið á austanverðu Gönguskarði er ekki til umfjöllunar í bréfum Þóroddsstaðar og Ófeigsstaða en ekkert landamerkjabréf virðist hafa verið gert fyrir Vatnsenda. Ljóst er einnig að Biskup Íslands hefur lýst rétti Þóroddsstaðarkirkju á Gönguskarði sem ítaki. Svæðið er hálent, fjarri byggð og smölun sameiginleg.

Óbyggðanefnd telur framangreint benda til þess að Þóroddsstaðarkirkja hafi átt óbein eignarréttindi á austanverðu Gönguskarði fremur en að kirkjan hafi átt þar beinan eignarrétt.

Því er ekki lýst í Landnámu hversu langt inn til fjalla numið var á þessu svæði, sbr. kafla 6.2., en sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landnámslýsinga verður þó að telja líklegt að landsvæði það sem hér er til umfjöllunar sé a.m.k. að hluta innan þess. Ekkert liggur hins vegar fyrir um afmörkun eða yfirfærslu þeirra beinu eignarréttinda sem þar kann að hafa verið stofnað til. Þannig kann beinn eignarréttur að hafa fallið niður og landsvæðið í kjölfarið tekið til takmarkaðra nota annarra. Í því sambandi ber að líta til þess sönnunarmats sem lagt hefur verið til grundvallar um afrétti einstakra jarða og/eða stofnana og styðst við fjölda dóma í sambærilegum málum, sjá nánar í kafla 6.1.3. Þess skal einnig getið að á þeim landsvæðum sem nærri Tjarnahverfum liggja eru bæði eignarlönd og þjóðlendur.

Í máli þessu er þannig ekki sýnt fram á annað en að réttur til Tjarnahverfis eystra og vestra hafi orðið til á þann veg að þau hafi verið tekin til selfarar, sumararbeitar fyrir búpening og, ef til vill, annarrar takmarkaðrar notkunar. Um

afréttarnotkun og fjallskil voru snemma settar opinberar reglur, sem sveitarstjórnnum var falið að annast framkvæmd á.

Að öllu framangreindu virtu hefur ekki verið sýnt fram á að Tjarnahverfi eystra og vestra séu eignarland, hvorki fyrir nám, löggerninga né með öðrum hætti. Eins og notkun landsins hefur verið háttað hefur heldur ekki verið sýnt fram á að eignarhefð hafi verið unnin á því. Þá leiðir rannsókn óbyggðanefndar einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé þjóðlenda.⁹¹⁹ Af fyrirliggjandi gögnum verður hins vegar ráðið að landsvæðið hefur verið nýtt sem afréttur og undirorpið slíkum rétti. Í því sambandi hafa ekki aðrir lagt fram kröfur en eigendur Þóroddsstaðar, Ófeigsstaða og Rangár og þeirri kröfu er ómótmælt.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að Tjarnahverfi eystra og vestra, svo sem það er afmarkað hér á eftir, teljist til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Til vesturs afmarkast landsvæði þetta af merkjum Draflastaðakirkjulands á vestanverðu Gönguskarði, þar sem þau liggja í vörðu á innri Grjóthól þvert yfir Skarðið til fjallsbrúnar báðumegin, sbr. hreppamörk fyrrum Ljósavatnshrepps og Hálshrepps sem jafnframt eru norðvesturmerki kröfulínu Þóroddsstaðar, Ófeigsstaða og Rangár vegna Tjarnahverfis.

Til suðvesturs er miðað við merki Hrafnstaða, og stefna tekin þaðan sem þau liggja frá þeim stað fyrir neðan Hálssel (punktur 8 í kröfulýsingu vegna Hrafnstaða) þar sem lækur fellur í á þá er rennur af Gönguskarði til norðurs (Seljadalsá) og síðan réttlínis í Hól þann sem stendur við eystra Tjarnahverfi á Gönguskarði (punktur 9 í kröfulýsingu vegna Hrafnstaða) og svo alla óslitna fjallshlíð ofan í reiðgötur að sunnan verðu allt í þá hóla er standa í miðju Gönguskarði (punktur 10 í kröfugerð vegna Hrafnstaða).

Til austurs er farið úr áður nefndum hól við eystra Tjarnahverfi (punkti 9 í kröfulýsingu vegna Hrafnstaða) í grjótskriðu þá sem liggur á Gönguskarði rétt vestan við Hálssel og Hálsgreni (punktur 4 í kröfulýsingu vegna Háls). Þaðan er dregin lína í norðaustur þar til komið er að hornmarki (punkti 3 í kröfulýsingu vegna Háls) við merkjalínu Háls sem liggur úr Skollahnjúk og þangað til komið er á mótis við framangreinda skriðu. Frá framangreindu hornmarki (punkti 3 í kröfulýsingu vegna Háls) er miðað við merki Torfuness og Ófeigsstaða, þar sem þau liggja í há-brúnum Vesturfjalla (punktar 9 í kröfulýsingum vegna Torfuness og Ófeigsstaða), þar til kemur að

⁹¹⁹ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

fyrstnefndum vesturmerkjum, sem jafnframt eru hreppamörk á milli fyrrum Ljósavatnshrepps og Hálshrepps.

Sama landsvæði er í afréttareign eigenda Þóroddsstaðar að 2/3 og Ófeigsstaða og Rangár að 1/3, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

6.12 Finnsstaðadalur

6.12.1 Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins sem kallast Finnsstaðadalur og þinglýstir eigendur Finnsstaða, Hjaltastaða og Halldórsstaða gera kröfu til sem eignarlands síns. Um nánari afmörkun og lýsingu krafna vísast til kafla 3.1., 3.22. og 3.23.

Landsvæði það sem hér um ræðir liggur í yfir 400 m hæð norður af Fornastaðafjalli. Lega þess er suðaustur-norðvestur og liggur það í gegnum Kinnarfjallgarðinn og opnast til austurs gegnt Ystafelli. Dalurinn er mjór og hækkar ört austur, upp í 600 m hæð með gróður um hann allan og hátt til hlíða.

6.12.2 Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins er á því byggt að af lýsingu landnámsheimilda að dæma hafi eingöngu dalir og hlíðar þeirra verið numdir í öndverðu en að landnám hafi ekki tekið til fjalla eða öræfa á svæðinu. Taki kröfulína ríkisins mið af þessu og liggja ekki inn fyrir sannanleg mörk landnáms og samkvæmt lýsingum landnámsheimilda verði ekki ráðið að land innan kröfusvæðis ríkisins hafi verið numið. Heimildir greina að stór hluti þjóðlendukröfusvæðisins hafi verið nýttur sem afréttur. Megi þar einkum nefna Flateyjardal en því afréttarsvæði sé lýst í Göngum og réttum. Meðal afréttarlanda Ljósavatnshrepps séu Kinnarfjöll, þ.e. Finnsstaðadalur, Gönguskarð, Seljadalur og Víknalönd og komi það m.a. fram í Göngum og réttum. Þó svo að talið sé að einstök svæði hafi tilheyrt tilteknum jörðum er ekki fallist á að í slíkri tilheyrslu hafi falist meira en takmörkuð eignarréttindi enda hafi svæðið innan kröfulínu fyrst og fremst verið nýtt til sumarbeitar fyrir búfé.

Grundvöllur að beinum eignarrétti hafi verið lagður á landnámsöld við nám. Eftir það hafi lönd undirorpin beinum eignarrétti aldrei getað aukist heldur hafi eigendalausum svæðum fjölgað með tímanum. Svæði það sem er til meðferðar í máli þessu er hluti Þingeyjarsveitar, nánar tiltekið sveit sú sem áður nefndist Flateyjarhreppur og sá hluti hreppanna sem áður nefndust Hálshreppur og Ljósavatnshreppur, sem er norðan Ljósavatnsskarðs.

Byggt er á því að landsvæði það sem kröfur fjármálaráðherra nái til sé svæði utan eignarlanda og því þjóðlenda, sbr. 1. og 2. gr. laga nr. 58/1998 og er á því byggt að krafa um þjóðlendu taki til landsvæða utan landnáms í Kinnarfjöllum og Víknafjöllum og allt að Hágöngum í norðri.

Talið er að jarðir þær sem hér séu til umfjöllunar geti ekki átt eignarland umfram tilgreind hæðarmörk, enda nái merki jarðanna almennt ekki að jörðum vestan við og séu ekki samþykkt sérstaklega í háfjöllum. Þá séu merkjalýsingar óljósar til fjalls, t.d. „hágrjót“, „á grjót upp“, „vötn hallar“. Loks er talið að Finnsstaðadalur sé samnotaafréttur utan merkja jarða, sbr. t.d. merkjabréf Finnsstaða.

Af hálfu þinglýstra eigenda Finnsstaða, Hjaltastaða og Halldórsstað, gagnaðila íslenska ríkisins, er byggt á þinglýstu landamerkjabréfi og öðrum skráðum eignarheimildum sem þeir hafi fyrir þessari eign sinni og einnig landamerkjabréfum aðliggjandi jarða. Fullur hefðartími sé liðinn frá því framangreindum landamerkjabréfum hafi verið þinglýst. Öll afnot og nytjar landsins séu háðar leyfi landeigenda enda enginn notað landið með nokkrum hætti nema eigendur þess. Vísað er til þess að eignarheimildir gagnaðila hafi frá upphafi verið taldar gildar í viðskiptum manna og því byggi eignarhaldið enn fremur á rótgróinni venju í lögskiptum (viðskiptavenju). Það samrýmist í engu grundvallarreglum um réttaröryggi að haft sé að engu réttmætt traust manna á lagalegri þýðingu gagna af því tagi sem hér um ræðir. Ítrekað sé gengið út frá venjurétti sem eignarheimild í athugasemdum við 5. gr. í frumvarpi til þjóðlendlaga nr. 58/1998. Á því er byggt að ríkisvaldið hafi í aldanna rás margsinnis viðurkennt að umrætt land sé undirorpið fullkomnum eignarrétti og aldrei haldið öðru fram. Vísast einnig til fyrri úrskurða óbyggðanefndar þess efnis að landsvæði sem talið hafi verið til þeirra svæða er tilheyri jörðum samkvæmt elstu heimildum og landamerkjalyfing fari ekki í bága við eldri heimildir séu beinum eignarrétti háð. Sá er haldi öðru fram hafi sönnunarbyrðina fyrir því. Ríkið hafi ekki sýnt fram á það með neinum haldbærum gögnum að land innan þinglýstra landamerkja Finnsstaða og Halldórsstaða sé ekki beinum eignarrétti háð. Ekkert komi fram í kröfugerð ríkisins sem bendi til annars en að allt land samkvæmt landamerkjabréfinu hafi verið nýtt sem fullkomið eignarland eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Þá er sérstaklega vísað til jafnræðisreglu stjórnarsýslulaga og stjórnarskrár um að sambærileg mál hljóti sömu niðurstöðu og að jafnræði ríki milli borgaranna. Gagnaðili hafi í ljósi eignarheimilda sinna og viðurkenningar ríkisvaldsins á þeim lengi haft réttmætar ástæður til að vænta þess að landið sé beinum eignarrétti háð. Þá er talið að taka verði Landnámu með fyrirvara sem heimild.

6.12.3 Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar á Finnsstaðadal er rakin í kafla 5.22. hér að framan, sbr. einnig kafla 5.38. um afrétti og afréttarnot. Þar kemur fram að Finnsstaðadals er fyrst sérstaklega getið í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 og talinn tilheyra Finnsstöðum. Jörðin Finnsstaðir liggur að hluta einnig innan ágreiningssvæðis í máli þessu en er aðskilin frá Finnstaðadal af öðrum jörðum. Um Finnsstaði er fjallað í kafla 6.9. Engar heimildir eru um að byggð hafi

verið á Finnsstaðadal en landið hefur haft stöðu afréttar samkvæmt þeirri eignarréttarlegu flokkun lands sem almennt var miðað við fram að gildistöku Þjóðlendulaga.⁹²⁰ Hvort í því hafa falist bein eða óbein eignarréttindi til landsvæðisins, þ.e. hvort þar er eignarland eða þjóðlenda samkvæmt skilgreiningum í 1. gr. Þjóðlendulaga, er hins vegar atriði sem þarfnast nánari athugunar.

Kemur þá fyrst til skoðunar hvernig merkjum Finnsstaðadals er lýst í landamerkjabréfi Finnsstaða frá 5. apríl 1886 og þingl. 13. júní 1887. Þar er annars vegar lýsing á merkjum heimalandsins og hins vegar „afréttarlandinu Finnsstaðadal“ eins og segir í bréfinu. Fram kemur í landamerkjabréfi Halldórsstaða, frá 20. maí 1885 og þingl. 28. maí sama ár, að jörðin „... eigi 1/6 – einn sjötta – part úr afréttarlandinu Finnsstaðadal“ en svæðinu er að öðru leyti ekki lýst. Engar eldri merkjalýsingar finnast um Finnsstaðadal. Athugun þessi tekur til heildarmerkja svæðisins og í því sambandi verður einnig litið til gagna um merki aðliggjandi landsvæða. Til suðurs, austurs, norðausturs og norðurs eru ágreiningssvæði íslenska ríkisins og tiltekinn gagnaðila þess vegna Fellsels og Selfells, Ystafells, Hlíðar, Gvendarstaða, Hrafnstaða og Draflastaðakirkjulands, sbr. kafla 6.9. og 6.10. Til norðvesturs, vesturs og suðvesturs eru ágreiningssvæði vegna Syðri- og Ytri-Hóls, Hallgilsstaða, Sólvangs og Fornhóla, sbr. kafla 6.8. Að fenginni niðurstöðu um afmörkun Finnsstaðadals með tilliti til ágreiningssvæðis aðila verður fjallað um eignarréttarlega stöðu landsins.

Um merki „afréttarlandsins Finnsstaðadals“ segir í landamerkjabréfinu: „Takmörk hans eru sunnan við ána, sem eftir honum rennur. Mjóadalsá að innan, en norðan við ána gil nokkurt sem liggur gagnvart Mjóadal.“ Bréfið er áritað um samþykki vegna Fellsels, Syðri- og Ytri-Hóls, Barnafells og Halldórsstaða. Merkjum Finnsstaðadals er þannig ekki lýst til norðurs og austurs. Suðurmörk eru einnig ónákvæm enda ekki tekið fram hversu langt „sunnan við ána“ þau ná. Verður því sérstaklega litið til merkja aðliggjandi landsvæða.

Norðvestan og vestan kröfusvæðis Finnsstaðadals eru kröfusvæði Syðri- og Ytri-Hóls, Hallgilsstaða, Sólvangs og Fornhóla, og Fornastaða.

Í landamerkjabréfum Syðri- og Ytri-Hóls, sem bæði eru frá 16. maí 1886 og þingl. 4. júní sama ár, eru merki einnig miðuð við Mjóadalsá og gil sem liggur gagnvart Mjóadal. Er sú lýsing því í samræmi við lýsingar á Finnstaðadal. Bæði bréfin eru árituð vegna Finnsstaða.

Merkjum Hallgilsstaða er lýst í landamerkjabréfi frá 28. mars 1884 og þingl. 18. júní sama ár. Þar er miðað við að merki jarðarinnar til austurs nái „á fjall upp“. Bréfið er ekki áritað vegna Finnsstaða.

Jarðirnar Fornhóll og Sólvangur voru stofnaðar úr landi Fornastaða á miðri síðustu öld. Verður því litið til landamerkjabréfs Fornastaða sem ritað var 28. mars 1884 og þingl. 18. júní sama ár. Það er ekki áritað vegna Finnsstaða. Í bréfinu er ekki

⁹²⁰ Sbr. umfjöllun um hugtakið afréttur í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

nákvæm lýsing til austurs en suðurmerki miða við Merkiá „af fjalli“ og norðurmerki fylgja „Syðragili í fjallinu“.

Til suðurs, austurs og norðausturs liggja kröfuvæði vegna Fellssels og Selfells, Ystafells, Hlíðar, Gvendarstaða, Hrafnstaða og Draflastaðakirkjulands.

Samkvæmt landamerkjabréfi Fellssels, frá 28. maí 1885 og þingl. sama dag, eru merki til vesturs miðuð við „... grjóthæðir hvaðan vötnum hallar inn á Finnsstaðadal.“ Bréfið er áritað vegna Finnsstaða. Býlinu Selfelli var skipt úr jörðinni á miðri síðustu öld. Sömu lýsingu er að finna í landamerkjabréfi Ystafells, frá 27. maí 1885 og þingl. degi síðar. Það er áritað um samþykki vegna Finnsstaða. Býlið Hlíð var stofnað í landi Ystafells árið 1931. Ágreiningur er milli gagnaðila íslenska ríkisins varðandi mörk Finnsstaðadals til austurs gagnvart Ystafelli. Til þess atriðis verður aðeins tekin afstaða hér ef umrædd mörk liggja að einhverju leyti að þjóðlendu, enda ekki á verksviði óbyggðanefndar að taka afstöðu til merkja milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.

Merkjum Gvendarstaða er lýst í landamerkjabréfi frá 18. maí 1889 og þingl. 24. maí sama ár. Bréfið er ekki áritað vegna Finnsstaða. Til vesturs eru merki miðuð við „hábrún Vesturfjalls.“

Samkvæmt landamerkjabréfi Hrafnstaða, frá 15. september 1890 og þingl. 29. júní 1897, eru merki til norðurs „... í hóla er standa í miðju Gönguskarði og svo allt tiltekið land fyrir sunnan fram á Gönguskarði [...] ofan í gróf þá er áður um getur og er milli Hrapstaða og Guðmundarstaða liggjandi“. Bréfið er ekki áritað vegna Finnsstaða. Merkjum er þannig ekki nákvæmlega lýst til suðvesturs gagnvart Finnsstaðadal.

Samkvæmt landamerkjabréfi „Draflastaðakirkjulands á Gönguskarði“, frá 15. maí 1886 og þingl. 4. júní sama ár, eru merki til suðurs, gagnvart Finnsstaðadal, miðuð við „Gönguskarðsöxlin þar sem Hólsdalur byrjar.“ Síðan segir um austurmerkin að farið sé í „... vörðu á innri Grjóthól þvert yfir Skarðið til fjallsbrúnar báðum megin.“ Bréfið er áritað vegna Finnsstaða. Athugun á heimildum aðliggjandi landsvæða bendir til þess að sú afmörkun sem gagnaðilar ríkisins leggja til grundvallar á kröfuvæði sínu vegna Finnsstaðadals fái samræmst þeim.

Merkjum framangreindra jarða er almennt lýst í þau fjöll sem liggja að Finnsstaðadal, sbr. t.d. Gvendarstaði og Hallgilsstaði, eða í ákveðin kennileiti, sbr. Fornastaði. Merkjum Hrafnstaða er ekki nákvæmlega lýst til suðvesturs, gagnvart Finnsstaðadal, en sú lýsing virðist þó ekki mæla afmörkun eigenda jarðarinnar í mót, svo langt sem hún nær. Um merki framangreindra jarða og landsvæða er að öðru leyti nánar fjallað í köflum 6.8. og 6.9. Þar eru einnig raktar eldri heimildir um merkin í þeim tilvikum sem þeirra nýtur við. Í köflunum er komist að þeirri niðurstöðu að merkjalýsingar séu í ágætu samræmi við afmörkun gagnaðila á þeim kröfuvæðum sem liggja að Finnsstaðadal en um þessi mörk er ekki ágreiningur milli gagnaðila íslenska ríkisins að undanskildum austurmerkjum gagnvart Ystafelli. Engar lýsingar

eru í landamerkjabréfi Finnsstaða á merkjum Finnsstaðadals til norðurs og austurs og takmarkaðar til suðurs. Ekkert annað er fram komið um afmörkun Finnsstaðadals sem byggjandi er á um mörk landsvæðisins til þessara átta en lýsingar í landamerkjabréfum aðliggjandi jarða og landsvæða. Athugun á þeim heimildum bendir til þess að sú afmörkun sem gagnaðilar íslenska ríkisins leggja til grundvallar á kröfusvæði sínu vegna Finnsstaðadals fái samræmst þeim.

Samkvæmt því sem hér hefur verið rakið er það niðurstaða óbyggðanefndar að sá hluti þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins sem hér er til umfjöllunar falli innan merkja Finnsstaðadals.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framan-greindra merkja. Um þýðingu landamerkjabréfa við mat á sönnun um eignarhald á landi vísast til fyrirbyggjandi umfjöllunar Hæstaréttar og óbyggðanefndar um það efni, sjá m.a. yfirlit í kafla 6.1.1 í málum nr. 1-5/2005. Þannig liggur fyrir sú niðurstaða Hæstaréttar að við mat á gildi landamerkjabréfa og því hvert sé inntak eignarréttar á svæði sem þar er lýst, skipti almennt máli hvort um sé að ræða jörð eða annað landsvæði. Þekkt sé að landamerkjabréf hafi ekki eingöngu verið gerð fyrir jarðir, heldur einnig t.d. afrétti, sem ekki tengist sérstaklega tiltekinni jörð. Landamerkjabréf fyrir jörð feli í sér ríkari sönnun fyrir því að um eignarland sé að ræða þótt jafnframt verði að meta gildi hvers bréfs sérstaklega. Með því að gera landamerkjabréf hafi menn ekki einhliða getað aukið við land sitt eða annan rétt. Þá hafi menn ekki eingöngu markað sér landsvæði háð beinum eignarrétti, heldur einnig mörk ítaka, afrétta og allra annarra réttinda í lönd sem einhverja þýðingu gátu haft fyrir afkomu þeirra.

Landamerkjabréf fyrir Finnsstaði og Finnsstaðadal var gert í kjölfar þess að landamerkjalog tóku gildi 1882, þinglesið og fært í landamerkjabók. Svo sem áður var rakið telur óbyggðanefnd fyrirbyggjandi gögn benda til þess að merkjum sé þar rétt lýst, svo langt sem sú lýsing nær.

Af heimildum má ráða að Finnsstaðadalur hafi legið undir Finnsstaði en síðan hafi 1/6 hluti svæðisins verið seldur Halldórsstöðum, líklega á 19. öld, sbr. landamerkjabréf beggja jarðanna. Finnstaðadals er jafnan getið með sérstökum hætti í heimildum og stundum nefndur „afréttarland.“ Elsta heimildin um Finnsstaðadal er Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns en þar segir: „eitt dalland í fjöllum milli Fnjóskadals og hjer. Hann hefur áður verið eignaður Finnstöðum, so sem sjá má af gömlum lögfestum. Hann er nú ekki brúkaður nema lítilega til hestagöngu á sumrin.“ Um Finnstaðadal er fjallað í sóknarlýsingu frá 1840 en þar segir Þóroddsstaðaprestur: „... Í suður frá Gönguskarði á fjalli uppi liggur Finnsstaðadalur og fram gegnt Gljúfrá. Allt er þetta afréttarlönd.“ Þá kemur fram í fasteignamati 1916-1918 um jarðirnar Halldórsstaði og Finnsstaði að auk þess að eiga rétt til upprekstrar á „afrétt sveitarinnar“ fylgi Finnsstöðum 5/6 af Finnstaðadal og Halldórsstöðum 1/6. Loks er Finnstaðadalur nefndur sérstaklega í landamerkjabréfum Finnsstaða og

Halldórsstaða og þar nefndur „afréttarland“ en hann liggur aðskilinn frá báðum jörðunum. Engin gögn liggja fyrir um að landsvæði þetta hafi verið nýtt til annars en sumarþeitar og e.t.v. annarra takmarkaðra nota. Það liggur fjarri byggð og inn á það hefur búfénaður leitað án hindrana.

Óbyggðanefnd telur framangreint benda til þess að Finnsstaðadalur hafi verið afréttur Finnsstaða og síðar einnig Halldórsstaða og loks Hjaltastaða, þegar það býli var stofnað, í þeim skilningi að jarðirnar hafi átt þar óbein eignarréttindi fremur en beinan eignarrétt.

Því er ekki lýst í Landnámu hversu langt inn til fjalla numið var á þessu svæði, sbr. kafla 6.2, en sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landnámslýsinga verður þó að telja líklegt að landsvæði það sem hér er til umfjöllunar sé a.m.k. að hluta innan þess. Ekkert liggur hins vegar fyrir um afmörkun eða yfirfærslu þeirra beinu eignarréttinda sem þar kann að hafa verið stofnað til og engar heimildir eru um að þar hafi verið byggð. Þannig kann beinn eignarréttur að hafa fallið niður og landsvæðið í kjölfarið tekið til takmarkaðra nota annarra. Í því sambandi ber að líta til þess sönnunarmats sem lagt hefur verið til grundvallar um afrétti einstakra jarða og/eða stofnana og styðst við fjölda dóma í sambærilegum málum, sjá nánar í kafla 6.1.3.

Í máli þessu er þannig ekki sýnt fram á annað en að réttur til umrædds afréttarsvæðis hafi orðið til á þann veg að það hafi verið tekið til sumarþeitar fyrir búþening og, ef til vill, annarrar takmarkaðrar notkunar. Um afréttarnotkun og fjallskil voru snemma settar opinberar reglur, sem sveitarstjórnnum var falið að annast framkvæmd á.

Að öllu framangreindu virtu hefur ekki verið sýnt fram á að Finnsstaðadalur sé eignarland, hvorki fyrir nám, löggerninga né með öðrum hætti. Eins og notkun landsvæðisins hefur verið háttáð hefur heldur ekki verið sýnt fram á að eignarhefð hafi verið unnin á því. Þá leiðir rannsókn óbyggðanefndar einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé þjóðlenda.⁹²¹ Af fyrirliggjandi gögnum verður hins vegar ráðið að landsvæðið sé í afréttareign Finnsstaða, Halldórsstaða og Hjaltastaða.

Svo sem að framan greinir er ágreiningur milli gagnaðila íslenska ríkisins um mörk Finnsstaðadals til austurs gagnvart Ystafelli. Engar lýsingar eru á mörkum Finnsstaðadals til austurs og takmarkaðar til suðurs og er því ekkert annað fram komið um afmörkun Finnsstaðadals sem byggjandi er á en lýsing í landamerkjabréfi Ystafells. Af hálfu gagnaðila íslenska ríkisins vegna Ystafells hefur ítarlega verið gerð grein fyrir merkjum jarðarinnar og þau merki afmörkuð á korti. Engar röksemdir hafa hins vegar verið færðar fram af hálfu gagnaðila íslenska ríkisins vegna Finnsstaðadals sem gætu skýrt afmörkun á því svæði. Telur óbyggðanefnd því ekki við annað að

⁹²¹ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

styðjast við afmörkun á þjóðlendunni en lýsingu í landamerkjabréfi Ystafells svo sem hún er afmörkuð vegna Ystafells.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að Finnsstaðadalur, svo sem hann er afmarkaður hér á eftir, teljist til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Úr tind Bræðraffjalls (883 m) er kröfulínum gagnaðila ríkisins vegna Fornhóla, Sólvangs, Hallgilsstaða, Syðri- og Ytri-Hóls fylgt til norðvesturs, að gili sem liggur norðan við Mjóadalsá, gagnvart Mjóadal, en kröfulínur þessar fara saman við hreppamörk fyrrum Ljósavatnshrepps og Hálshrepps á þessu svæði. Þaðan er hreppamörkum fylgt áfram til norðausturs, þar til kemur að þeim hluta umræddra hreppamarka, skammt norðvestan við Grænahnjúk, sem í máli þessu er jafnframt kröfulína gagnaðila ríkisins vegna suðausturmerkja Draflastaðakirkjulands á Gönguskarði. Þar er hornmark. Úr hornmarkinu er hábrúnum Vesturfjalla fylgt til suðausturs, sbr. kröfulínur gagnaðila vegna Finnsstaðadals, fyrst gagnvart Hrafnstöðum, síðan Gvendarstöðum og loks Hlíð. Þaðan, gagnvart Ystafelli, ráða merkjum grjóthæðir, hvaðan vötnum hallar inn á Finnsstaðadal, og merkjavörður upp á fyrstnefndan tind Bræðraffjalls, sbr. kröfulínu gagnaðila ríkisins vegna Ystafells.

Sama landsvæði er í afréttareign eigenda Finnsstaða, Halldórsstaða og Hjaltastaða, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

6.13 Um málskostnað

Í samræmi við 2. mgr. 17. gr. laga nr. 58/1998 hefur óbyggðanefnd lagt mat á það hvað telja megi nauðsynlegan kostnað vegna hagsmunagæslu fyrir nefndinni í máli þessu. Við það mat hefur nefndin m.a. litið til þess hvort aðilar, sem svipaðra hagsmuna eigi að gæta, hafi sameinast um aðstoð lögmanns og annarra sérfræðinga, enda rekist hagsmunir ekki á. Við mat á fjárhæð kostnaðar hefur nefndin enn fremur litið til þess hvað telja megi sanngjarnt og eðlilegt endurgjald fyrir hagsmunagæslu í máli þessu.

Í tilefni af áliti umboðsmanns Alþingis frá 13. nóvember 2007 í máli nr. 5073/2007 gaf óbyggðanefnd lögmönnum málsaðila kost á að leggja fram slíka sundurliðun málskostnaðarreikninga að unnt væri að ákvarða málskostnað til einstakra málsaðila, fremur en sameiginlega. Hafi slík gögn legið fyrir eða borist er úrskurður um málskostnað í kafla 7 hér á eftir ákvarðaður til einstakra málsaðila en ella sameiginlega.

7 ÚRSKURÐARORÐ⁹²²

Landsvæði það sem afmarkað er hér á eftir, þ.e. Hálsmannatungur, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Að norðan er miðað við Ytri-Jökulsá. Að austan ræður fjallsbrún. Að sunnan er miðað við Syðri-Jökulsá. Að vestan ræður Dalsá

Sama landsvæði er í afréttareign Þingeyjarsveitar, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

Landsvæði það sem afmarkað er hér á eftir, þ.e. Draflastaðakirkjuland á Gönguskarði, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Til vesturs er að norðanverðu miðað við Grjótá og svo Gönguskarðsá inn úr Þrengingum að Hólsmerkjum og að sunnanverðu ræður Gönguskarðsöxlin þaðan sem Hólsdalur byrjar.

Til suðausturs og austurs eru merkin í vörðu á innri Grjóthól þvert yfir Skarðið til fjallsbrúnar upp báðumegin.

Til norðausturs er miðað við hágrjót Vesturfjalla, sbr. punkt 6 í kröfulýsingu vegna Þóroddsstaðar og punkt 9 í kröfulýsingu gagnaðila ríkisins vegna Ófeigsstaða og Rangár, þar til kemur að fyrstnefndum norðvesturmerkjum.

Sama landsvæði er í afréttareign eiganda Draflastaða, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

Landsvæði það sem afmarkað er hér á eftir, þ.e. Tjarnahverfi eystra og vestra á Gönguskarði, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Landsvæði það sem afmarkað er hér á eftir, þ.e. Tjarnahverfi eystra og vestra á Gönguskarði, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Til vesturs afmarkast landsvæði þetta af merkjum Draflastaðakirkjulands á vestanverðu Gönguskarði, þar sem þau liggja í vörðu á innri Grjóthól þvert yfir Skarðið til fjallsbrúnar báðumegin, sbr. hreppamörk fyrrum Ljósavatnshrepps og Hálshrepps sem jafnframt eru norðvesturmerki kröfulínu Þóroddsstaðar, Ófeigsstaða og Rangár vegna Tjarnahverfis.

Til suðvesturs er miðað við merki Hrafnstaða, frá hól þeim sem stendur við eystra Tjarnahverfi á Gönguskarði (punktur 9 í kröfulýsingu vegna Hrafnstaða) og svo alla óslitna fjallshlíð ofan í

⁹²² Sjá til skýringar fylgiskjal nr. I (Kort). Við afmörkun þjóðlendu í hverju máli fyrir sig er miðað við orðalag í fyrirbyggjandi heimildum um það landsvæði sem til meðferðar er. Blæbrigðamunur kann því að vera á lýsingum á sömu línu á milli einstakra mála.

reiðgötur að sunnan verðu allt í þá hóla er standa í miðju Gönguskarði (punktur 10 í kröfugerð vegna Hrafnstaða).

Til austurs er farið úr áðurnefndum hól við eystra Tjarnahverfi (punkti 9 í kröfulýsingu vegna Hrafnstaða) í grjótskriðu þá sem liggur á Gönguskarði rétt vestan við Hálssel og Hálsgreni (punktur 4 í kröfulýsingu vegna Háls). Þaðan er dregin lína í norðaustur þar til komið er að hornmarki (punkti 3 í kröfulýsingu vegna Háls) við merkjalínu Háls sem liggur úr Skollahnjúk og þangað til komið er á mótis við framangreinda skriðu. Frá framangreindu hornmarki (punkti 3 í kröfulýsingu vegna Háls) er miðað við merki Torfuness og Ófeigsstaða, þar sem þau liggja í há-brúnum Vesturfjalla (punktar 9 í kröfulýsingum vegna Torfuness og Ófeigsstaða), þar til kemur að fyrstnefndum vesturmerkjum, sem jafnframt eru hreppamörk á milli fyrrum Ljósavatnshrepps og Hálshrepps.

Sama landsvæði er í afréttareign eigenda Þóroddsstaðar að 2/3 og Ófeigsstaða og Rangár að 1/3, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

Landsvæði það sem afmarkað er hér á eftir, þ.e. Finnsstaðadalur, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Úr tindu Bræðraffalls (883 m) er kröfulínum gagnaðila ríkisins vegna Fornhóla, Sólvangs, Hallgilsstaða, Syðri- og Ytri-Hóls fylgt til norðvesturs, að gili sem liggur norðan við Mjóadalsá, gagnvart Mjóadal, en kröfulínur þessar fara saman við hreppamörk fyrrum Ljósavatnshrepps og Hálshrepps á þessu svæði. Þaðan er hreppamörkum fylgt áfram til norðausturs, þar til kemur að þeim hluta umræddra hreppamarka, skammt norðvestan við Grænahnjúk, sem í máli þessu er jafnframt kröfulína gagnaðila ríkisins vegna suðausturmerkja Draflastaðakirkjulands á Gönguskarði. Þar er hornmark. Úr hornmarkinu er hábrúnum Vesturfjalla fylgt til suðausturs, sbr. kröfulínur gagnaðila vegna Finnsstaðadals, fyrst gagnvart Hrafnstöðum, síðan Gvendarstöðum og loks Hlíð. Þaðan, gagnvart Ystafelli, ráða merkjum grjóthæðir, hvaðan vötnum hallar inn á Finnsstaðadal, og merkjavörður upp á fyrstnefndan tind Bræðraffalls, sbr. kröfulínu gagnaðila ríkisins vegna Ystafells.

Sama landsvæði er í afréttareign eigenda Finnsstaða, Halldórsstaða og Hjaltastaða, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

Gerður er almennur fyrirvari um hnitasetningu þjóðlendulína að liðnum málsskotsfrestum eða að fenginni dómsniðurstöðu. Þá getur skipan þjóðlendu innan staðarmarka sveitarfélaga komið til endurskoðunar.

Málkostnaður gagnaðila íslenska ríkisins vegna þóknunar málflytjenda þeirra greiðist úr ríkissjóði, sbr. 17. gr. laga nr. 58/1998, og ákvarðast svo:

Eigendur Árlands, Árteigs, Ártúns, Austari-Króka, Birkihlíðar, Borgartúns, Draflastaða, Engihlíðar, Fellssels, Finnsstaða, Fornastaða, Fornhóla, Garðs, Granastaða I og II, Grímslands, Gvendarstaða, Halldórsstaða, Hallgilsstaða, Þingeyjarsveit vegna Hálsmannatungna, eigendur Hjaltastaða, Kambsmýra, Knarrareyrar, Kross, Landamóts, Landamótssels, Litlu-Tjarna, Syðri-Hóls, Nípár, Ófeigsstaða, Rangár, Selfells, Sigríðarstaða, Sólvangs, Syðri-Leikskálaár, Torfuness, Veisu, Veisusels, Ytri-Hóls, Ytri-Leikskálaár og Þóroddstaðar kr. 2.000.000, vegna Sigurðar Jónssonar hrl.

Eigendur Ysta-Fells og Hlíðar kr. 800.000 vegna Páls A. Pálssonar hrl.

Eigendur Hrafnstaða kr. 250.000, eigendur Háls kr. 250.000 og eigendur Kvíabóls kr. 250.000, vegna Friðbjörns Garðarssonar hdl.

Eigendur Bjarga, Knarrareyrar, Kotamýra og Naustavíkur/Vargsness kr. 1.000.000 vegna Ragnars Aðalsteinssonar hrl.

Útlagður kostnaður málsaðila, annarra en fjármálaráðherra vegna íslenska ríkisins, utan þóknunar lögmanna, hefur þegar verið endurgreiddur úr ríkissjóði, sbr. 17. gr. laga nr. 58/1998.

Karl Axelsson

Benedikt Bogason

Hulda Árnadóttir

FYLGISKJÖL

I. Kort

II. Aðilaskrá

III. Skjalaskrá

II. Aðilaskrá

Þjóðlendum

Austari-Krókar

Austari-Krókar

Árland

Árteigur

Ártún

Birkihlíð

Birkihlíð

Björg

Björg

Björg

Borgartún

Draflastaðaland á Gönguskarði

Engihlíð

Fellssel

Fellssel

Finnsstaðir

Fornastaðir

Fornastaðir

Fornastaðir

Fornastaðir

Fornastaðir

Fornhólar

Garður

Garður

Garður

Garður

Granastaðir I

Granastaðir I

Granastaðir I

Granastaðir II

Granastaðir II

Grímsland

Gvendarstaðir

Gvendarstaðir

Gvendarstaðir

Halldórsstaðir

Hallgilsstaðir

Háls

Hálsmannatungur

Hjaltastaðir

Hlíð

Hrafnstaðir

Hrafnstaðir

Kambsmýrar

Kambsmýrar

Fjármálaráðherra f.h. íslenska ríkisins

Karl Björnsson f.h. afkomenda Bergþórs

Björnssonar

Þingeyjarsveit

Kristján Ingjaldur Tryggvason

Sigurgeir Jónsson

Ártúnsbú ehf.

Friðrik Steingrímsson

Lára Sólveig Svavarsdóttir

Ásta Pétursdóttir

Hlöðver Pétur Hlöðversson

Sigurður Freyr Sigurðsson

Arnór Benediktsson

Sigurður Arnar Jónsson

Baldvin Einarsson

Árný Garðarsdóttir

Tryggvi Berg Jónsson

Jón Hermann Hjaltason

Fornhólar ehf.

Bergsveinn Jónsson

Ingvar Jónsson

Rúnar Jóakim Jónsson

Þórunn Jónsdóttir

Fornhólar ehf.

Bergsveinn Jónsson

Ingvar Jónsson

Rúnar Jóakimsson

Þórunn Jónsdóttir

Ártúnsbú ehf.

Eiður Jónsson

Margrét Jónsdóttir

Ártúnsbú ehf.

Sigurgeir Jónsson

Þingeyjarsveit

Ásgeir Harðarson

Helgi Gunnarsson

Kristín Helgadóttir

Hriflubú sf.

Tryggvi Stefánsson

Hálsbú ehf.

Þingeyjarsveit

Jón Hermann Hjaltason

Ólafur Ingólfsson

Flosi Gunnarsson

Unnur Pétursdóttir

Kristján Valdimarsson

Sigríður Valdimarsdóttir

Kambsmýrar
Knarrareyri
Knarrareyri
Knarrareyri
Knarrareyri
Knarrareyri
Knarrareyri
Knarrareyri
Knarrareyri
Knarrareyri
Kotamýrar
Kotamýrar
Kross
Kross
Kross
Kvíaból
Landamót
Landamót
Landamót
Landamótssel
Landamótssel
Landamótssel
Landamótssel
Landamótssel
Naustavík/Vargsnes
Nípa
Ófeigsstaðir
Ófeigsstaðir
Rangá
Rangá
Rangá
Selfell
Selfell
Sigríðarstaðir
Sigríðarstaðir
Sólvangur
Sólvangur
Sólvangur
Sólvangur
Syðri-Hóll
Syðri-Hóll
Syðri-Hóll
Syðri-Leikskálaá
Syðri-Leikskálaá
Syðri-Leikskálaá
Syðri-Leikskálaá
Torfunes
Veisa
Veisusel

Sigtryggur Valdimarsson
Þingeyjarsveit
Aðalgeir T. Stefánsson
Ása D. Hólmgeirsdóttir
Elfa Vilhjálmsdóttir
Elísa Jóhanna Stefánsdóttir
Elsa Heiðdís Hólmgeirsdóttir
Guðmundur A. Hólmgeirsson
Ingvar Hólmgeirsson
Kristinn Vilhjálmsson
Aðaldælahreppur
Þingeyjarsveit
Karen O. Hannesdóttir
Sigurður Birgisson
Sólrún Helga Birgisdóttir
Marteinn Sigurðsson
Kristbjörg Ingólfssdóttir
Ólafur Ingólfsson
Ragnhildur H. Ingólfssdóttir
Benedikt Bragason
Berglind Bragadóttir
Klara Bragadóttir
Sigurður Valdimar Bragason
Þórhallur Bragason
Ásta Pétursdóttir
Kári Karlsson
Einar Kristjánsson
Svanhildur Baldursdóttir
Baldvin Kristinn Baldvinsson
Friðrika Baldvinsdóttir
Jón Aðalsteinn Baldvinsson
Árný Garðarsdóttir
Tryggvi Berg Jónsson
Edda Petrína Olsen
Hermann R. Herbertsson
Bergsveinn Jónsson
Ingvar Jónsson
Rúnar Jóakimsson
Þórunn Jónsdóttir
Benedikt Karlsson
Ingvar Helgi Kristjánsson
Þórólfur Kristjánsson
Ingibjörg Jónasdóttir
Sigurrós Soffía Jónasdóttir
Svanhvít Ingvarsdóttir
Sveinn Valdimar Jónasson
Þórólfur Jónasson
Brynhildur Þráinsdóttir
Karl Björnsson
Flaumur ehf.

Ytri-Leikskálaá
Ytri-Hóll
Ytri-Hóll
Yztafell I
Yztafell I
Yztafell I
Yztafell I
Yztafell I
Yztafell I
Yztafell II
Yztafell II
Þóroddsstaður

Margrét Jónsdóttir
Benedikt Karlsson
Friðrika Karlsdóttir
Alfreð Schiöth
Helgi Birgir Schiöth
Kristbjörg Gróa Sigurðardóttir
Marteinn Sigurður Sigurðsson
Þórir Schiöth
Kolbrún Bjarnadóttir
Sigurveig Erlingsdóttir
Áthgafélagið Eiður

III. Skjalaskrá⁹²³

Lagt fram af Andra Árnasyni hrl. f.h. fjármálaráðherra:

- 1 Kröfulýsing, dags. 1.11.2006.
- 1(1) Skjalaskrá, ódags. en móttækin 7.11.2006.
- 1(2) Tilvísanaskrá, dags. 1.11.2006.
- 1(3) Bréf óbyggðanefndar til fjármálaráðherra, dags. 15.6.2006. Tilkynning um meðferð á svæði VI.
- 1(4) Beiðni lögmans fjármálaráðuneytisins til óbyggðanefndar um frest til skila á þjóðlendukröfum á svæði VI, austanvert Norðurland, dags. 6.9.2006.
- 1(5) Bréf óbyggðanefndar til lögmans fjármálaráðuneytisins, frestur veittur til að skila kröfulýsingum á svæði VI, dags. 14.9.2006.
- 1(6) Bréf óbyggðanefndar til lögmans fjármálaráðuneytisins, frekari frestur veittur til að skila kröfulýsingum á svæði VI, dags. 12.10.2006.
- 1(7) Greinargerð fjármálaráðuneytisins fyrir hönd íslenska ríkisins, dags. 11.6.2007.
- 1(8) Breyting á kröfulínu íslenska ríkisins, ódags. en mótt. 9.8.2007.
- 1(9) Bréf fjármálaráðuneytisins til óbyggðanefndar um þjóðlendukröfur á svæði VI, austanvert Norðurland, dags. 1.11.2006.

Lagt fram af óbyggðanefnd:

- 2 Yfirlit Þjóðskjalasafns Íslands yfir heimildaleit í óprentuðum (A-skjöl) og prentuðum (B-skjöl) frumgögnum, dags. 16.11.2007.
Landamerkjabækur (skjalaflokkur A.1.):
- 2(1) Almennitur á Flateyjardal, dags. 6.12.1882. (*Merkt 1*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(2) Austari-Krókar á Flateyjardalsheiði, dags. 28.3.1885. (*Merkt 2 a-b*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(3) Aukaréttur Þingeyjarsýslu. Landþrætumál Bjarga og Kotamýra, dags. 23.5.1890. (*Merkt 3 a-g*).
- 2(4) Björg í Köldukinn, dags. 2.9.1891. (*Merkt 4*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(5) Brettingsstaðir á Flateyjardal, dags. 14.4.1885. (*Merkt 5 a-b*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(6) Böðvarsnes í Fnjóskadal, dags. 24.5.1886. (*Merkt 6 a-b*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(7) Draflastaðakirkjuland á Gönguskarði, dags. 15.5.1886. (*Merkt 7 a-b*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(8) Laufáshagi eða Eyvindarárlands á Flateyjardalsheiði, dags. 5.5.1886. (*Merkt 8 a-b*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(9) Fellssel í Köldukinn, dags. 28.5.1886. (*Merkt 9 a-b*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(10) Finnsstaðir í Köldukinn, dags. 5.4.1886. (*Merkt 10 a-b*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(11) Finnsstaðir í Köldukinn, dags. 18.3.1950. (*Merkt 11 a-c*).
- 2(12) Finnsstaðir II í Köldukinn, dags. 22.12.1951. (*Merkt 12 a-b*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(13) Fornastaðir í Ljósavatnsskarði, dags. 28.3.1884. (*Merkt 13*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(14) Garðshorn í Köldukinn, dags. 16.6.1897. (*Merkt 14*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(15) Garður í Fnjóskadal, dags. 2.1.1884. (*Merkt 15 a-b*), ásamt óstaðfestri uppskrift

⁹²³ Skjölum er raðað undir efnisflokkum og þau því ekki í réttu númeraröð að öllu leyti. Sjá einnig í kafla 4.2.

-
- a-b frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(16) Granastaðir í Köldukinn, dags. 24.5.1886. (*Merkt 16 a-b*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- a-b
- 2(17) Afréttarlandið Grímsland, dags. 16.1.1885. (*Merkt 17*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- a-b
- 2(18) Guðmundarstaðir í Köldukinn, dags. 18.5.1889. (*Merkt 18*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- a-b
- 2(19) Halldórsstaðir í Köldukinn, dags. 20.5.1885. (*Merkt 19 a-b*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- a-b
- 2(20) Hallgilsstaðir í Fnjóskadal, dags. 28.3.1884. (*Merkt 20*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- a-b
- 2(21) Hallgilsstaðir í Fnjóskadal, dags. 12.12.1922. (*Merkt 21*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- a-b
- 2(22) Lögfesta fyrir Háls-landareign í Ljósavatnshreppi, dags. 28.6.1897. (*Merkt 22*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- a-b
- 2(23) Háls í Fnjóskadal, dags. 2.6.1890, ásamt óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík. (*Merkt 23 a-b*).
- a-b
- 2(24) Laufásjörðin Heiðarhús á Flatey jardalsheiði, dags. 5.5.1886. (*Merkt 24*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- a-b
- 2(25) Helgastaðir í Reykjadal vegna Náttfaravíkur, ódags. en þingl. 25.6.1927. (*Merkt 25 a-b*).
- 2(26) Hóll í Köldukinn, dags. 6.6.1890. (*Merkt 26 a-b*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- a-b
- 2(27) Hrappsstaðir í Kinn, dags. 15.9.1890. (*Merkt 27 a-b*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- a-b
- 2(28) Kambsmýrar í Hálishreppi, dags. 20.4.1885. (*Merkt 28 a-b*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- a-b
- 2(29) Knarrareyri á Flatey jardal, dags. 16.4.1885. (*Merkt 29 a-b*).
- 2(30) Kross í Ljósavatnsskarði, dags. 30.4.1884. (*Merkt 31*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- a-b
- 2(31) Upprekstararland milli Höfðagilja og Flatey jardalsheiði, dags. 5.5.1886. (*Merkt 32 a-b*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- a-b
- 2(32) Landamót í Köldukinn, dags. 12.6.1897. (*Merkt 33 a-b*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- a-b
- 2(33) Landamótssel í Köldukinn, dags. 18.5.1901. (*Merkt 34 a-b*).
- 2(34) Litlu-Tjarnir í Ljósavatnsskarði, dags. 16.1883. (*Merkt 35 a-b*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- a-b
- 2(35) Múli í Aðaldal vegna Náttfaravíkur, dags. 13.5.1884. (*Merkt 36 a-b*).
- 2(36) Nýpá í Köldukinn, ódags. en þingl. 20.5.1901. (*Merkt 37*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- a-b
- 2(37) Ófeigsstaðir í Köldukinn, dags. 1. maí 1919. (*Merkt 38*).
- 2(38) Sigríðarstaðir í Ljósavatnsskarði, dags. 15.10.1886. (*Merkt 39*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- a-b
- 2(39) Syðrihóll í Fnjóskadal, dags. 16.5.1886. (*Merkt 40 a-b*).
- 2(40) Torfunes í Köldukinn, dags. 1.4.1908. (*Merkt 41*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- a-b
- 2(41) Veisa í Fnjóskadal, dags. 30.11.1886. (*Merkt 42 a-b*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- a-b
- 2(42) Veisa í Fnjóskadal, dags. 3.11.1944. (*Merkt 43*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- a-b
- 2(43) Veisusel í Fnjóskadal, dags. 28.3.1884. (*Merkt 44 a-b*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- a-b
- 2(44) Veisusel í Fnjóskadal, dags. 14.12.1922. (*Merkt 45*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- a-b
- 2(45) Vestari-Krókar á Flatey jardalsheiði, dags. 7.5.1886. (*Merkt 46 a-b*).

- 2(46) Vestari-Krókar á Flatey jardalsheiði, dags. 9.12.1922. (*Merkt 47*), ásamt a-b óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(47) Végeirsstaðir í Fnjóskadal, dags. 20.1.1923. (*Merkt 48 a-b*), ásamt óstaðfestri a-b uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(48) Ytri-Hóll í Fnjóskadal, dags. 16.5.1886. (*Merkt 49 a-b*), ásamt óstaðfestri a-b uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(49) Ytri-Leikskálaá í Ljósavatnshreppi, dags. 11.6.1897. (*Merkt 50 a-b*), ásamt a-b óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(50) Yztafell í Köldukinn, dags. 27.5.1885. (*Merkt 51 a-b*), ásamt óstaðfestri a-b uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(51) Þóroddsstaður í Köldukinn, dags. 10.4.1923. (*Merkt 52*), ásamt óstaðfestri a-b uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(52) Þóroddsstaður í Köldukinn, dags. 30.8.1947. (*Merkt 53 a-b*), ásamt óstaðfestri a-b uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(53) Þúfa í Hálshreppi, dags. 4.1.1883. (*Merkt 54*), ásamt óstaðfestri uppskrift frá a-b sýslumanninum á Húsavík.
- 2(54) Þverá í Hálshreppi, dags. 4.1.1883. (*Merkt 55 a-b*), ásamt óstaðfestri uppskrift a-b frá sýslumanninum á Húsavík.
- 2(206) Birkihlíð, dags. 4.8.1935. (*Merkt 57*).
- 2(258) Draflastaðir í Hálshreppi, dags. 9.5.1887, ásamt óstaðfestri uppskrift frá a-b sýslumanninum á Húsavík.
- 2(304) Granastaðir II í Ljósavatnshreppi, dags. 5.12.1948. (*Merkt 58 a-b*).
- Jarðabréf á Þjóðskjalasafni (skjalaflokkur A.2.):*
- 2(55) Landamerki Grímslands, ódags. og óundirritað. (*Merkt 1*).
- 2(56) Lögfesta Jóns Þorgrímssonar fyrir Hallgilsstöðum, dags. 6.5.1760, ásamt a-b uppskrift. (*Merkt 2 a-b*).
- 2(57) Samningur um beitarafnot milli Hóls og Hrafnstaða í Kinn, dags. 28.9.1745, a-b ásamt uppskrift. (*Merkt 3 a-b*).
- 2(58) Bréf um Lambatungur á Flatey jardalsheiði, ætlaðar eign Þverár í Dalsmynni og Draflastaðakirkju, og Hálsmannatungur, sem virðast ætlaðar sama landssvæði. Bréfið líklega skrifað um miðja 18. öld. Frumritið mikið skert. Jón Þorkelsson og Hannes Þorsteinsson, þjóðskjalaverðir, hafa gert afrit, svo langt sem það nær. (*Merkt 4 a-c*).
- 2(59) Vitnisburður um sölu á Landamóti í Kinn, með tilteknum landamerkjum, dags. 3.10.1608. (*Merkt 5 a-b*).
- 2(60) Landamerkjabréf Litlutjarna í Ljósavatnsskarði, dags. 16.1.1883. (*Merkt 6 a-b*).
- Fasteigna- og jarðamöt (skjalaflokkur A.5.):*
- 2(61) Jarðamat 1804 úr Ljósavatnshreppi: Litlutjarnir, Kross, Landamótssel, Landamót, Halldórsstaðir, Finnsstaðir, Fellssel, Yztafell, Guðmundarstaðir/Gvendarstaðir, Hrappsstaðir/Hrafnstaðir, Hálsgerði/Hólsgerði, Hóll, Garðshorn, Háls, Torfunes, Ófeigsstaðir, Naustavík, Þóroddsstaðir, Geirbjarnarstaðir með Syðri-Leikskálaá, Ytri-Laufskálaá /Leikskálaá, Granastaðir, Nípá, Björg, Kotamýrar. (*Merkt 8 a-v*).
- 2(62) Jarðamat 1804 úr Helgastaðahreppi: Helgastaðir, Múli og Grenjaðarstaður. (*Merkt 9 a-f*).
- 2(63) Jarðamat 1804 úr Hálshreppi: Þverá, Þúfa, Vestaríkrókar, Heiðarhús, Eyri/Knarrareyri, Kambsmýrar, Austaríkrókar, Garður, Ytri-Hóll, Syðri-Hóll, Böðvarsnes, Végeirsstaðir, Veisa, Veisusel, Hallgeirsstaðir/Hallgilsstaðir, Fornastaðir, Sigríðarstaðir, Háls. (*Merkt 10 a-t*).
- 2(64) Uppskriftir skjala 2(61)-2(63) úr jarðamati 1804.
- 2(65) Jarðamat í Ljósavatnshreppi 1849: Litlutjarnir, Kross, Landamót með a-b Landamótsseli, Halldórsstaðir, Finnsstaðir, Yztafell með Fellsseli, Gvendarstaðir, Hóll með Hólsgerði og Garðshorni, Háls, Torfunes, Ófeigsstaðir, Þóroddsstaður, Syðri-Leikskálaá, Ytri-Leikskálaá, Granastaðir, Nípá, Björg; Kotamýrar, Naustavík. Einnig er vikið að þrætulandi milli Kotamýra og Bjarga

- og vísað til lýsingar Grímslands, sem tilheyrir Fremstafelli. Verðmat á þrætulandinu fylgir, ásamt uppskrift. (*Merkt 1 a-h*).
- 2(66) Jarðamat í Helgastaðahreppi 1849: Grenjaðarstaður, Múli og Helgastaðir. Allir þessir staðir áttu ítök í Náttfaravíkum en ekki er vikið að þeim í þessu mati. (*Merkt 2 a-b*).
- 2(67) Jarðamat í Hálshreppi 1849: Þverá, Þúfa, Vestaríkrókar, Heiðarhús, Eyvindará, Eyri/Knarrareyri, Grímsland, Kambsmýrar, Austaríkrókar, Garður, Ytri- og Syðrihóll, Bökkarsnes, Végeirsstaðir, Veisa, Veisusel, Hallgilsstaðir, Fornastaðir, Sigríðarstaðir, Háls, Víðivellir, Draflastaðir. Einnig er fjallað um þrætuland milli Hallgilsstaða og Veisusels. Verðmat á þrætulandinu fylgir. Háls átti afréttarlandið Hálsmannatungur, sem ekki er minnt á í matinu. Víðivellir eru í þessu mati sagðir eiga Víðivallatungur í landi Eyrar á Flateyjardal. Draflastaðir eru á öðrum stöðum sagðir eiga land á Gönguskarði, en ekki er á það minnt í þessu mati. Í sveitarlýsingu er Hálshreppur sagður að kalla sjálfær að afréttarlandi, ásamt uppskrift. (*Merkt 3 a-o*).
- 2(68) Jarðamat í Ljósavatnshreppi 1916-1918: Litlutjarnir, Kross, Landamótssel, Landamót, Halldórsstaðir, Finnsstaðir, Fellssel, Yztafell, Gvendarstaðir, Hrappsstaðir/Hrafnstaðir, Hólsgerði, Hóll, Garðshorn, Háls, Torfunes, Ófeigsstaðir, Þóroddsstaður, Geirbjarnarstaðir, Syðri-Leikskálaá, Granastaðir, Ytri-Leikskálaá, Nípa, Björg, Kotamýrar, Naustavík, Vargsnes. (*Merkt 4 a-z*).
- 2(69) Jarðamat í Helgastaðahreppi forna 1916-1918: Helgastaðir og Grenjaðarstaður. (Kirkja var þá aftekin í Múla og ekki vísað til ítaks í Náttfaravíkum í jarðarlýsingu). (*Merkt 5 a-c*).
- 2(70) Jarðamat í Hálshreppi 1916-1918: Þverá, Þúfa, Vestaríkrókar, Heiðarhús, Eyvindará, Grímsland, Kambsmýrar, Austaríkrókar, Garður, Ytri- og Syðrihóll, Bökkarsnes, Végeirsstaðir, Veisa, Veisusel, Hallgilsstaðir, Fornastaðir, Sigríðarstaðir, Háls, Draflastaðir. Draflastaðir eru á öðrum stöðum sagðir eiga land á Gönguskarði, en ekki er á það minnt í þessu mati. (*Merkt 6 a-r*).
- 2(71) Jarðamat í Flateyjarhreppi 1916-1918. Knarrareyri/Eyri. (Ekki er minnt á afréttarland Víðivalla í Fnjóskadal, sem nefnt er í jarðamati 1849, ekki heldur í lýsingu Víðivalla). (*Merkt 7 a*).
- 2(306) Jarðamat í Ljósavatnshreppi 1916-1918: Öxará, Ljósavatn, Vatnsendi, Arnstapi og Stórutjarnir. (*Merkt 5 a-e, 3/2007*).
- Bréfabækur, bréfasöfn og gerðabækur sýslumanna, hreppa og sáttanefnda (skjalaflokkur A.6.):*
- 2(259) Manntalsþing að Helgastöðum, dags. 16.5.1705. Beiðni til sýslumanns frá a-b Helgastaðapresti um að hann sjái til þess að afrétt í Náttfaravíkum verði opin og liðug þeim sem þangað reka fé sitt, ásamt uppskrift. (*Merkt 1*).
- 2(260) Manntalsþing að Ljósavatni, dags. 25.5.1705. Beiðni til sýslumanns um að hann a-b sjái til þess að ekki sé byggt í afrétt Grenjaðarstaða-, Múla- og Helgastaðakirkna í Náttfaravíkum, ásamt uppskrift. (*Merkt 2*).
- 2(261) Manntalsþing að Ljósavatni, dags. 8.6.1736. Lesin upp lögfesta séra Þórðar a-b Guðmundssonar, dags. 24.5.1736, á Grenjaðarstöðum, fyrir ítökum Grenjaðarstaðakirkju úti í Náttfaravíkum., ásamt uppskrift. (*Merkt 8 a-b*).
- 2(262) Manntalsþing að Ljósavatni í Bárðardal, dags. 18.6.1738. Getið um vögrek á a-b Þóroddstaðreka í Náttfaravíkum 1737, ásamt uppskrift. (*Merkt 9 a-b*).
- 2(263) Manntalsþing að Ljósavatni í Bárðardal, dags. 18.6.1738. Vitnisburður a-b hreppsmanna um góða hegðun Þórðar Jónssonar á Litlulaugum bæði í hans uppvexti í þessum hrepp og við sjó í Náttfaravíkum, ásamt uppskrift. (*Merkt 10 a-b*).
- 2(264) Manntalsþing að Húsavík á Tjörnesi, dags. 1.5.1775. Bannað að reka sauðfé úr a-b þingsókninni yfir Skjálfafljót á afrétt vegna pestveiks fénaðar, ásamt uppskrift. (*Merkt 12*).
- 2(265) Manntalsþing að Ljósavatni, dags. 21.5.1781. Deila á milli Hálskirkju og a-b Ljósavatnskirkju um hval- og viðarreka í Náttfaravíkum, ásamt uppskrift. (*Merkt*

- 13 a-h).
- 2(266) a-b Manntalsþing að Hálsi í Fnjóskadal, dags. 23.5.1788. Talið bráðnaðsynlegt að peningastyrkur fái til þess að Heiðarhús leggist ekki í eyði en það er talið mikilvægt ferðamönnum að byggð haldist þar, ásamt uppskrift. (*Merkt 18 a-c*).
- 2(267) a-b Þann 22.7.1795, að Hrappsstöðum var ástand jarðarinnar metið vegna spjalla sem hún hafði orðið fyrir. Getið m.a. um selstöðuland vestur á Gönguskarði, ásamt uppskrift. (*Merkt 23 a-b*).
- 2(268) a-b Manntalsþingsréttur að Svalbarði við Eyjafjörð, dags. 22.5.1797. Bóndinn á Gautsstöðum kvartar yfir því að íbúar þingsóknarinnar reki ekki ótemjur sínar á afrétt á sumrum, ásamt uppskrift. (*Merkt 26 a-b*).
- 2(269) a-b Manntalsþingsréttur á Hálsi í Fnjóskadal, dags. 27.5.1811. Úrskurður sýslumanns um að hreppstjórar eigi að hafa umsjón með rekstri á afréttir, ásamt uppskrift. (*Merkt 32 a-c*).
- 2(270) a-b Aukaréttur á Garði í Aðaldal, dags. 17.10.1811. Rannsókn vegna sauðþjófnaðar en Stefán Indriðason bóndi á Sílalæk vantaði sauðkind af afrétt í Náttfaravíkum sem skilaði sér svo heim síðar afmörkuð. Í yfirheyrslunum kemur ýmislegt fram sem varðar afréttarmál, ásamt uppskrift. (*Merkt 34 a-d*).
- 2(271) a-b Aukaréttur á Ljósavatni, dags. 28.7.1813. Sauðþjófnaðarmál, Jón Jónsson á Fremstafelli sakaður um að hafa afmarkað sauðkind á afréttarfjalli. Í yfirheyrslunum kemur ýmislegt fram um afréttarmál, ásamt uppskrift. (*Merkt 39 a-e*).
- 2(272) a-b Manntalsþingsréttur að Helgastöðum, dags. 27.5.1816. Kvörtun íbúa Grenjaðarstaðarsóknar austan Laxár yfir því að Hvammsheiði sé notuð sem lambafrétt og ályktun réttarins þar að lútandi. Með fylgir kvörtunarskjalið. Hvammsheiði er innan sveitar og snertir því ekki óbyggðamál en þetta er tekið með til hliðsjónar, ásamt uppskrift. (*Merkt 40 a-f*).
- 2(273) a-b Manntalsþing að Ljósavatni, dags. 15..1819. Sýslumaður spyr fyrir hönd Kristján Jónsson umboðsmanns Munkaþverárklosturs hvað þingmenn geti upplýst sig um umsjónarmenn Munkaþverárklostursreka, sér í lagi í Náttfaravíkum, ásamt uppskrift. (*Merkt 42 a-c*).
- 2(274) a-b Manntalsþingsréttur að Helgastöðum í Reykjadal, dags. 15.5.1833. Klögun vegna óreglu Mývetninga í sauðagöngum í þeim afréttum og fjallöndum sem Helgastaðahreppsmenn eiga að ganga saman við þá, ásamt uppskrift. (*Merkt 52 a-b*).
- 2(302) Dómur í eignarréttarmáli varðandi Finnsstaði I í Köldukinn, dags. 20.2.1976. Þar kom fram, að Einar Kristjánsson (frá Finnsstöðum) á Ófeigsstöðum gerði tilkall til upprekstrar- og beitarréttar á Finnsstaðadal, tilheyrandi Finnsstöðum I, og var það samþykkt. (*Merkt 75 a-c*).
- Kirknaskjöl (skjalaflokkur A.7.):*
- 2(72) a-b Lögfesta Sæmundar Jónssonar fyrir Þóroddsstað, dags. 6.6.1761, ásamt uppskrift. (*Merkt 1 a-d*).
- 2(73) a-b Bréf Steingríms Jónssonar biskups til Eiríks Þorleifssonar prests á Þóroddsstað vegna eignakröfu prestsins, dags. 17.10.1829, ásamt uppskrift. (*Merkt 2 a-b*).
- 2(74) a-b Greinargerð séra Eiríks Þorleifssonar á Þóroddsstað varðandi Náttfaravíkur, sem samkvæmt torlæsri utanáskrift á síðustu bakhlið virðist skrifuð 11.12.1840, ásamt uppskrift. (*Merkt 3 a-h*).
- 2(75) a-b Lögfesta Eiríks Þorleifssonar fyrir Þóroddsstað og Þóroddsstaðareignum, dags. 12.5. 1828, ásamt uppskrift. (*Merkt 4 a-b*).
- 2(76) a-b Skýrsla um eignir Þóroddsstaðarkirkju 1599 í uppskrift með athugasemdum Eiríks Þorleifssonar, ásamt uppskrift. (*Merkt 5 a-b*).
- 2(77) Staðfest afrit frá 1828 af ýmsum skjölum Þóroddsstaðar: 1. Máldagi frá 1399 og 1471, staðfestur 1599, 2. Kópía úr máldagabók Þorláks Skúlasonar frá 1687, 3. Dómsályktun Guðbrands Þorlákssonar biskups um eign Þóroddsstaðar í Náttfaravíkum 1580, 4. Vitnisburður séra Einars Hallssonar um eign Þóroddsstaðar í Náttfaravíkum, dags. 16.4.1560. 5. Vitnisburður Einars

- Runólfssonar um lóðarfiskatekjur Staðarpresta í Náttfaravíkum 1561, 6. Vitnisburður Gunnsteins Sturlusonar um lóðarfiska 1601, 7. Vitnisburður Ólafs prests Tómassonar um sama 1604, 8. Vitnisburður fjögurra manna um sama 1665, 9. Vitnisburður séra Ólafs Tómassonar um ágreining Grenjaðarstaðar- og Þóroddsstaðapresta um lóðarfiska 1613, 10. Vitnisburður séra Odds Jónssonar um hið sama 1614, 11. Vitnisburður Jóns Þórarinssonar um sama 1613, 12. Ályktun Guðbrands Þorlákssonar um eignir Þóroddsstaðar og Grenjaðarstaðar í Víkum 1613, 13. Vitnisburður Magnúsar Þorvaldssonar um nótlög utan Svínár 1820, 14. Vitnisburðir þrír um landeign Naustavíkur 1822, 15. Eiginhandar skjöl Illuga prests Helgasonar 1644 um Þóroddsstaðarkirkju, hús þar á Stað og hjáleigum, selstöðu á Gönguskarði, ítök og fleira., 16. Umfjöllun um byggingarbréf fyrir Víkum 1638, 17. Úr klögun séra Odds Bjarnasonar á Þóroddsstað yfir forvera sínum Gunnlaugi Jónssyni 1673, ásamt uppskrift. (*Merkt a-l*).
- 2(78) a-b Umsögn Eiríks Þorleifssonar á Þóroddsstað, dags. 30.1.1829, um umsögn Margrétar nokkurrar um afrétt Rauðuskriðu á Hurðarbaki, ásamt uppskrift. (*Merkt 7 a-c*).
- 2(79) a-b Uppskrift af máldaga Þóroddsstaðarkirkju án ártals, staðfest af séra Eiríki Þorleifssyni og með athugasemdum hans, ásamt uppskrift. (*Merkt 8 a-d*).
- 2(80) a-b Eignaskrá Grenjaðarstaðarkirkju 1644, gerð af Guðmundi Bjarnasyni presti, ásamt uppskrift. (*Merkt 9 a-e*).
- 2(81) Afrit af „Specificatio Prestakallanna í Þingeyar Þýnge Anno 1724 og 1725. (*Merkt 10*).
- 2(82) a-b Vitnisburður Tómasar Þorkelssonar um landamerki Syðri-Leikskálaár og Granastaða árið 1580, ásamt uppskrift. (*Merkt 11 a-b*).
- 2(83) a-b Afrit af vitnisburði Oddnýjar Eyjólfsdóttur um landamerki Syðri- og Ytri-Leikskálaár, dags. 3.3.1753, ásamt uppskrift. (*Merkt 12 a-b*).
- 2(84) a-b Afrit af vitnisburði Steinunnar Jónsdóttur um landamerki Ytri- og Syðri-Leikskálaár, dags. 20.6.1763, ásamt uppskrift. (*Merkt 13 a-b*).
- 2(85) a-b Afrit af vitnisburði Bjarna Eiríkssonar um landamerki Ytri- og Syðri-Leikskálaár gefinn í Múla, dags. 21.6.1763, ásamt uppskrift. (*Merkt 14 a-b*).
- 2(86) a-b Lögfesta Jóns prests Þorleifssonar í Múla á Syðri-Leikskálaá árið 1749, ásamt uppskrift. (*Merkt 15 a-b*).
- 2(87) Lögfesta Þórarins Jónssonar prests í Múla á Syðri-Leikskálaá, dags. 2.5.1812. (*Merkt 16 a-b*).
- 2(88) a-b Lögfesta Skúla Tómassonar prests í Múla á Syðri-Leikskálaá, dags. 25.5. 1829, ásamt uppskrift. (*Merkt 17 a-b*).
- 2(89) Lögfesta Skúla Tómassonar prests í Múla á Syðri-Leikskálaá, dags. 10.5.1848. (*Merkt 18 a-b*).
- 2(90) Eftirrit Skúla Tómassonar prests í Múla af uppskrift, dags. 21.3.1831, af skýrslu um eignir Þóroddsstaðarprestakalls árið 1599. (*Merkt 19 a-b*).
- 2(91) a-b Afrit Skúla Tómassonar í Múla af bréfi hans til biskups varðandi deilu við Þóroddsstaðarprest, dags. 4.2.1842, ásamt uppskrift. (*Merkt 20 a-b*).
- 2(92) a-b Afrit Skúla Tómassonar í Múla af bréfi biskups til prófasts í Þingeyjarprófastsdæmi með úrskurði um landamerkjaprætu Múla- og Þóroddsstaðapresta, dags. 12.9.1843, ásamt uppskrift. (*Merkt 21 a-b*).
- 2(93) a-b Lögfesta séra Gísla Einarssonar í Múla á ítaki Múlastaðar í Náttfaravíkum, dags. 6.6.1693, ásamt uppskrift. (*Merkt 22*).
- 2(94) Specification yfir Múla Beneficium gerð af Skúla Tómassyni, dags. 1.7.1839. (*Merkt 23 a-d*).
- 2(95) Vitnisburðarbréf séra Gottskálks Jónssonar og tveggja presta annarra um máldaga Hálskirkju 1506 (1312) á skinni. Afrit af bréfinu, gert meðan það var í Landsbókasafni, fylgir. Hér eru nefndar eignarjarðir Háls þ.e. Birningsstaðir, Kambsstaðir og Sandhaugar, sjöttungur í reka í Náttfaravík milli Hvanndala og Svínár og afrétt á heiði út, Hálsmannatungur. Bréf þetta er tortryggilegt, því að

-
- engir prestar með þessum nöfnum eru þekktir í upphafi 16. aldar skv. Íslenskum æviskrám. (*Merkt 24 a-b*).
- 2(96) a-b Vitnisburðarbréf Leifs Ásmundssonar og Indriða Árnasonar um Hálsmannatungur, dags. 20.4.1591. Afrit af bréfinu, gert meðan það var í Landsbókasafni, fylgir, ásamt uppskrift. (*Merkt 25 a-b*).
- 2(97) Vitnisburður Ísaks Brandssonar um Hálsmannatungur, dags. 20.4.1591. (*Merkt 26*).
- 2(98) a-b Hálskirkjubréf og máldagar í Fnjóskadal 1574 með vitnisburði Jóns Illugasonar og Odds Jónssonar að hafa séð dóm um lambseidi um allan Fnjóskadal fyrir Hálsstað frá árinu 1565, sem og dómurinn, einnig bera þeir vitni um að hafa séð vitnisburð Ólafs Hjaltasonar um máldaga Hálskirkju. Vitnisburður Ólafs er þar einnig (samhljóða máldaga Hálskirkju 1565, Ísl. fbrs. XIV; 422). Þá er upptalning á fasteignum og ítökum Hálsstaðar, væntanlega frá árinu 1523, ásamt uppskrift. (*Merkt 27 a-b*).
- 2(99) a-b Staðfest afskrift, dags. 12.6.1608, af dómi um lambseidi Hálsstaðar í Fnjóskadal 1565 og máldaga Ólafs Hjaltasonar 1565. Síðan er afskrift af vitnisburði séra Guðmundar Skíðasonar, dags. 25.10.1581, um máldaga Hálsstaðar. Þar er vikið að Náttfaravíkum og Hálsmannatungum, ásamt uppskrift. (*Merkt 28*).
- 2(100) a-b Lögfesta Ólafs Tómassonar fyrir Hálsstað 1629-1630, 1631 og lögfesta Tómasar Ólafssonar fyrir Hálsstað, án ártals. Báðar óstaðfestar. Þar er vikið að Náttfaravíkum og Hálsmannatungum, ásamt uppskrift. (*Merkt 29*).
- 2(101) a-b Lögfesta Þorgríms Jónssonar prests á Hálsi á Hálsstað, dags. 21.5.1726, ásamt uppskrift. (*Merkt 30 a-b*).
- 2(102) a-b Lögfesta Jóns Þorgrímssonar á Hálsstað, dags. 7.4.1744, ásamt uppskrift. (*Merkt 31 a-b*).
- 2(103) a-b Lögfesta Jóns Þorgrímssonar á Hálsstað, dags. 18.5.1745, ásamt uppskrift. (*Merkt 32 a-b*).
- 2(104) Lögfesta Jóns Þorgrímssonar prests á Hálsi á Hálsstað, dags. 7.6.1770. Einnig hefur Sigurður Árnason prestur á Hálsi bætt við árið 1839, að samhljóða þessari séu lögfestur 1726, 1774, 1763, 1779 og 1830. (*Merkt 33 a-b*).
- 2(105) Lögfesta Jóns Þorgrímssonar prests á Hálsi á Hálsstað, dags. 3.6.1779. (*Merkt 34 a-b*).
- 2(106) Lögfesta Jóns Þorgrímssonar prests á Hálsi á Hálsstað, dags. 4.10.1782. (*Merkt 35 a-b*).
- 2(107) a-b Lögfesta Sigurðar Árnasonar prests á Hálsi á Hálsstað, dags. 1.6.1830, ásamt uppskrift. (*Merkt 36*).
- 2(108) a-b Afrit, staðfest af Sigurði Árnasyni Hálspresti, dags. 13.5.1839, af vitnisburðum fyrir Hálsmannatungum frá 1591 og 1614 og lögfestu frá 1629, ásamt uppskrift. (*Merkt 37 a-b*).
- 2(109) a-b Bréf Jóns Þorgrímssonar prests á Hálsi til Odds Ólafssonar lögréttumans, sem bjó á Þverá í Dalsmynni, vegna Hálsmannatungna, dags. 21.5.1743, ásamt uppskrift. (*Merkt 38 a-b*).
- 2(110) a-b Staðfest afrit Jóns Benediktssonar sýslumanns í Þingeyjarsýslu af þinghaldi og málsskjölum Hálstungnamáls milli séra Jóns Þorgrímssonar á Hálsi og Odds Ólafssonar á Þverá í Dalsmynni, dags. 24.5.1743, ásamt uppskrift. (*Merkt 39 a-l*).
- 2(111) a-b Bréf séra Eiríks Þorleifssonar á Þóroddsstað til séra Þorsteins Pálssonar á Hálsi, um Náttfaravíkur m.m, dags. 30.1.1836, ásamt uppskrift. (*Merkt 40 a-d*).
- 2(112) a-b Bréf séra Eiríks Þorleifssonar til séra Þorsteins Pálssonar á Hálsi um Náttfaravíkur, dags. 11.1.1840, ásamt uppskrift. (*Merkt 41 a-b*).
- 2(113) a-b Bréf séra Eiríks Þorleifssonar til séra Þorsteins Pálssonar á Hálsi, dags. 17.2.1840, ásamt uppskrift. (*Merkt 42*).
- 2(114) a-b Yfirlýsing Þóroddsstaðarprestis, Jóns Kristjánssonar, um hlut Hálsprests í reka í Náttfaravíkum, dags. 1.6.1841, ásamt uppskrift. (*Merkt 43*).
- 2(115) Lögfesta séra Bjarna Jónssonar á Helgastaðaprestakalli, dags. 3.6.1638, ásamt

- a-b uppskrift. (*Merkt 44*).
- 2(116) Loforð Illuga Helgasonar árið 1640 að afslá allri byggingu í Náttfaravíkum.
- a-b Vottorð Þorbergs Hrólfssonar og Hrólfis Sigurðssonar, dags. 13.8.1640, ásamt uppskrift. (*Merkt 45*).
- 2(117) Lögfesta séra Gísla Jónssonar fyrir Helgastaðaprestakalli, ódags. en þingl. 20.6.1669. (*Merkt 46*).
- 2(118) Lögfesta séra Gísla Jónssonar á Helgastöðum á afrétt í Náttfaravíkum, dags. 13.6.1669, ásamt uppskrift. (*Merkt 47 a-b*).
- 2(119) Lögfesta séra Gísla Jónssonar á Helgastaðaprestakalli, lesin á uppstigningardag 1707. Þar var m.a. lögfest: „Afríett J náttfaravýkur,“. (*Merkt 48*).
- 2(120) Lögfesta séra Ólafs Jónssonar á Helgastöðum, eignum og ítökum, ódags. en þingl. 7.6.1715, 2.7.1716, 18.6.1719, 13.7.1721, 6.5.1723, 13.5.1730 og 24.6.1733. Þar er lögfest: „afriett J Natt fara Vykum sem hingad til.“ (*Merkt 49 a-c*).
- 2(121) Lögfesta séra Ólafs Jónssonar á Helgastöðum, eignum og ítökum, dags. 19.6.1740. Þar er lögfest: „Afríett i Natt fara Vykum sem hingad til.“ (*Merkt 50 a-c*).
- 2(122) Lögfesta séra Jóns Jónssonar á Helgastöðum, eignum og ítökum, dags. 9.6.1764. Þar er lögfest: „afriett J Náttfara Vykum, sem Hingad til.“ (*Merkt 51 a-c*).
- 2(123) Lögfesta séra Hannesar Lárussonar Schevings á Helgastaðaprestakalli, dags. 22.6.1782. Þar er lögfest: „item Afrett i Náttfaravíkur.“ (*Merkt 52 a-c*).
- 2(124) Lögfesta séra Þorsteins Erlendssonar Hjálmarsens á Helgastaðaprestakalli, dags. 17.5.1828. Þar er segir: „Lögfesti eg ogsvo á ný Afrétt Helgastada á Náttfaravíkum.“ (*Merkt 53 a-c*).
- 2(125) Lögfesta séra Jörgens Kröyers á Helgastöðum með eignum og ítökum, dags. 17.6.1867. (*Merkt 54 a-b*).
- 2(126) Lögfesta séra Hannesar Schevings á Helgastöðum á Náttfaravíkum, dags. a-b 4.5.1786 og andmæli séra Þorleifs Sæmundssonar sama dag, ásamt uppskrift. (*Merkt 55 a-b*).
- 2(127) Samningur um Náttfaravíkur milli prestanna Sæmundar Jónssonar á Þóroddsstað og Hannesar Schevings á Helgastöðum, dags. 10.5.1786, ásamt uppskrift. (*Merkt 56*).
- 2(128) Lögfesta séra Jóns Stefánssonar á Helgastöðum á Náttfaravíknaafrétti, dags. a-b 2.5.1812 með mótmælum Þóroddsstaðaprests, ásamt uppskrift. (*Merkt 57 a-b*).
- 2(308) Afrít af skilum Geirs Markússonar á tekjum Laufáskirkju, dags. 2.9.1730, ásamt uppskrift. (*Merkt 4 a-c, 5/2007*).
- 2(309) Greinargerð um Laufásprestakall 1782, ásamt uppskrift. (*Merkt 5 a-b, 5/2007*).
- a-b
- 2(310) Lögfesta Hannesar Schevings á Laufásstað, dags. 2.5.1798. Lögfestan er áþekk lögfestu Stefáns Halldórssonar. Þó segir um selförina: „Seland edur Selför á Flateiardals Heide edur Króka Fialle, ...“ (*Merkt 15 a-c, 5/2007*).
- 2(311) Lögfesta Gunnars Hallgrímssonar á Laufásstað, dags. 19.6.1818. Lögfestan er öðru vísi uppbyggð en hinar fyrri en innihald hið sama og í þeim síðustu, nema selstaðan á Flateyardalsheiði er sögð í Krókalandi. (*Merkt 16 a-b, 5/2007*).
- Vísitasíubækur biskupa (skjalaflokkur A.8.):*
- 2(129) Þóroddstaður (Staður í Kinn) [1590]. Máldagabók Guðbrands biskups a-b Þorlákssonar 1590-1616, ásamt uppskrift. (*Merkt 1 a-b*).
- 2(130) Háls í Fnjóskadal [1595]. Máldagabók Guðbrands biskups Þorlákssonar 1590- a-b 1616, ásamt uppskrift. (*Merkt 2 a-b*).
- 2(131) Helgastaðir í Reykjadal [1595]. Máldagabók Guðbrands biskups Þorlákssonar a-b 1590-1616, ásamt uppskrift. (*Merkt 3*).
- 2(132) Munkaþveráklausturjarðir, kúgildi og landskuldir árið 1590. Máldagabók a-b Guðbrands biskups Þorlákssonar 1590-1616, ásamt uppskrift. (*Merkt 4 a-d*).
- 2(133) Háls í Fnjóskadal 16. ágúst 1631. Vísitasíubók Þorláks Skúlasonar 1631, ásamt uppskrift. (*Merkt 5 a-d*).

-
- 2(134) Grenjaðarstaður 1631. Vísitasíubók Þorláks Skúlasonar 1631, ásamt uppskrift. a-b (*Merkt 6 a-d*).
- 2(135) Múli í Aðalreykjadal 1631. Vísitasíubók Þorláks Skúlasonar 1631, ásamt uppskrift. (*Merkt 7 a-c*).
- 2(136) Þóroddstaður (Staður í Kinn) 1631. Vísitasíubók Þorláks Skúlasonar 1631, ásamt uppskrift. (*Merkt 8 a-d*).
- 2(137) Helgastaðir 1631. Vísitasíubók Þorláks Skúlasonar 1631, ásamt uppskrift. a-b (*Merkt 9 a-d*).
- 2(138) Helgastaðir [13.8.1672]. Vísitasíubók Gísla Þorlákssonar 1659-1683, ásamt uppskrift. (*Merkt 10 a-b*).
- 2(139) Háls í Fnjóskadal, dags. 9.8.1680. Vísitasíubók Gísla Þorlákssonar 1659-1683, ásamt uppskrift. (*Merkt 11 a-c*).
- 2(140) Þóroddstaður (Staður í Kinn), dags. 26.2.1686. Vísitasíubók Jóns Vigfússonar a-b 1685-1687, ásamt uppskrift. (*Merkt 12 a-c*).
- 2(141) Helgastaðir, dags. 4.3.1686. Vísitasíubók Jóns Vigfússonar 1685-1687, ásamt uppskrift. (*Merkt 13 a-c*).
- 2(142) Múli í Aðalreykjadal, dags. 11.3.1686. Vísitasíubók Jóns Vigfússonar 1685- a-b 1687, ásamt uppskrift. (*Merkt 14 a-d*).
- 2(143) Grenjaðarstaður, dags. 16.3.1686. Vísitasíubók Jóns Vigfússonar 1685-1687, a-b ásamt uppskrift. (*Merkt 15 a-h*).
- 2(144) Háls í Fnjóskadal, dags. 3.8.1687. Vísitasíubók Jóns Vigfússonar 1685-1687, a-b ásamt uppskrift. (*Merkt 16 a-b*).
- 2(145) Helgastaðir, dags. 6.8.1687. Vísitasíubók Jóns Vigfússonar 1685-1687, ásamt a-b uppskrift. (*Merkt 17 a-b*).
- 2(146) Grenjaðarstaður, 7.8.1687. Vísitasíubók Jóns Vigfússonar 1685-1687, ásamt a-b uppskrift. (*Merkt 18 a-b*).
- 2(147) Þóroddstaðir (Staður í Kinn), dags. 11.8.1687. Vísitasíubók Jóns Vigfússonar a-b 1685-1687, ásamt uppskrift. (*Merkt 19 a-b*).
- 2(148) Draflastaðir, 12.8.1687. Vísitasíubók Jóns Vigfússonar 1685-1687, ásamt a-b uppskrift. (*Merkt 20*).
- 2(149) Þóroddstaður (Staður í Kinn) á bilinu 5.-8.8.1694. Vísitasíubók Einars a-b Þorsteinssonar 1694-1695, ásamt uppskrift. (*Merkt 21 a-b*).
- 2(150) Grenjaðarstaður, dags. 26.8.1694. Vísitasíubók Einars Þorsteinssonar 1694- a-b 1695, ásamt uppskrift. (*Merkt 22 a-d*).
- 2(151) Múli í Aðalreykjadal, dags. 27.8.1694. Vísitasíubók Einars Þorsteinssonar 1694- a-b 1695, ásamt uppskrift. (*Merkt 23 a-g*).
- 2(152) Helgastaðir, 27.8.1694. Vísitasíubók Einars Þorsteinssonar 1694-1695, ásamt a-b uppskrift. (*Merkt 24 a-c*).
- 2(153) Háls í Fnjóskadal, 30.8.1694. Vísitasíubók Einars Þorsteinssonar 1694-1695, a-b ásamt uppskrift. (*Merkt 25 a-e*).
- 2(154) Háls í Fnjóskadal, dags. 24.8.1702. Vísitasíubók Björns Þorleifssonar 1699- a-b 1710, ásamt uppskrift. (*Merkt 26 a-e*).
- 2(155) Grenjaðarstaður, dags. 28.8.1702. Vísitasíubók Björns Þorleifssonar 1699-1710, a-b ásamt uppskrift. (*Merkt 27 a-j*).
- 2(156) Helgastaðir í Reykjadal, dags. 19.9.1702. Vísitasíubók Björns Þorleifssonar a-b 1699-1710, ásamt uppskrift. (*Merkt 28 a-c*).
- 2(157) Þóroddstaðir (Staður í Kinn), dags. 23.9.1702. Vísitasíubók Björns Þorleifssonar a-b 1699-1710, ásamt uppskrift. (*Merkt 29 a-d*).
- 2(158) Draflastaðir, dags. 13.8.1715. Vísitasíubók Steins Jónssonar 1713-1735, ásamt a-b uppskrift. (*Merkt 30 a-c*).
- 2(159) Þóroddstaðir (Staður í Kinn), 16.8.1715. Vísitasíubók Steins Jónssonar 1713- a-b 1735, ásamt uppskrift. (*Merkt 31 a-c*).
- 2(160) Helgastaðir í Reykjadal, dags. 16.8.1715. Vísitasíubók Steins Jónssonar 1713- a-b 1735, ásamt uppskrift. (*Merkt 32 a-b*).
- 2(161) Múli í Aðalreykjadal, dags. 18.8.1715. Vísitasíubók Steins Jónssonar 1713-

- a-b 1735, ásamt uppskrift. (*Merkt 33 a-d*).
- 2(162) Grenjaðarstaður, dags. 20.8.1715. Vísitasubók Steins Jónssonar 1713-1735, ásamt uppskrift. (*Merkt 34 a-c*).
- a-b 2(163) Háls í Fnjóskadal, dags. 29.8.1715. Vísitasubók Steins Jónssonar 1713-1735, ásamt uppskrift. (*Merkt 35 a-c*).
- a-b 2(164) Grenjaðarstaður, dags. 12.6.1742. Vísitasubók Ludvigs Harboe 1742-1743, ásamt uppskrift. (*Merkt 36 a-d*).
- a-b 2(165) Draflastaðir, dags. 29.6.1748. Vísitasubók Halldórs Brynjólfssonar 1747-1750, ásamt uppskrift. (*Merkt 37 a-c*).
- a-b 2(166) Háls í Fnjóskadal, dags. 29.6.1748. Vísitasubók Halldórs Brynjólfssonar 1747-1750, ásamt uppskrift. (*Merkt 38 a-d*).
- a-b 2(167) Þóroddsstaður, dags. 2.7.1748. Vísitasubók Halldórs Brynjólfssonar 1747-1750, ásamt uppskrift. (*Merkt 39 a-c*).
- a-b 2(168) Helgastaðir í Reykjadal, dags. 3.7.1748. Vísitasubók Halldórs Brynjólfssonar 1747-1750, ásamt uppskrift. (*Merkt 40 a-d*).
- a-b 2(169) Draflastaðir, dags. 25.8.1760. Vísitasubók Gísla Magnússonar 1757-1769, Jóns Teitssonar 1781 og Sigurðar Stefánssonar 1790-1794, ásamt uppskrift. (*Merkt 41 a-d*).
- a-b 2(170) Helgastaðir, dags. 7.8.1828. Vísitasubók Steingríms Jónssonar og Helga Thordersens 1828-1850, ásamt uppskrift. (*Merkt 42 a-c*).
- a-b 2(171) Þóroddstaður (Staður í Kinn), dags. 10.8.1828. Vísitasubók Steingríms Jónssonar og Helga Thordersens 1828-1850, ásamt uppskrift. (*Merkt 43 a-b*).
- a-b 2(172) Draflastaðir í Fnjóskadal, 13.8.1828. Vísitasubók Steingríms Jónssonar og Helga Thordersens 1828-1850, ásamt uppskrift. (*Merkt 44 a-d*).
- a-b 2(173) Háls í Fnjóskadal, dags. 14.8.1828. Vísitasubók Steingríms Jónssonar og Helga Thordersens 1828-1850, ásamt uppskrift. (*Merkt 45 a-b*).
- a-b 2(307) Ljósavatn, dags. 10.8.1828. Vísitasubók Steingríms Jónssonar og Helga Thordersens 1828-1850, ásamt uppskrift. (*Merkt 24 a-e, 3/2007*).
- Skjalasöfn presta og prófesta (skjalaflokkur A.9.):*
- a-b 2(174) Þóroddsstaður. Skjöl færð inn í kirkjustól 1748: „AAlýktun Hr. Gudbrands Biskups um Eigner Stadark(ir)kiu i Nattfaravýkum Sub Dato MDLXXX.“ „Vitnesburður Einars Runolfssonar um Lóðar fiska tekiur Stadar Presta i Nattfaravýkum Sub Dato 1567.“ „Annar Vitnesburður Gunnsteins Sullasonar um sama efne Sub dato 1601.“ „Þridie Vitnesburður Olafs Prests Thomassonar um hid sama Sub dato 1604. „Fiórde Vitnesburður ä Pappýr skrifadur áhrærande hid sama um lóðarfiska tekiu i výkum Sub dato 1665 L. G.“ „Umþeinking Hr. Gudbrands B(isku)ps umm Þorodd stadar og Grenjadarstadar kyrkna eigner i Wýkum dat. 1613. med hans eigenn underskrift. Not.“ Aftan við þessa „Umþeinkingu“ er í kirkjustólnum klausa þar sem vitnað er til séra Magnúsar. „Vitnesburður um Landamerke fyrrer sunnan stad bæde fyrrer ofann Ränga og nedann . 1696 S.“ „Nuverande Hättalag Kyrkiunnar Eigna og Itaka epter uttekt og afhendingu sem gjördest ared 1748.“ ásamt uppskrift. (*Merkt 1 a-f*).
- a-b 2(175) Minnisgrein innfærð af séra Eiríki Þorleifssyni í opnu, sem hefur orðið auð við innfærslu prófastsvísitasíu 1804 varðandi deilur kirkjustaða í Þingeyjarsýslu um Náttfaravíkur, ásamt uppskrift. (*Merkt 2*).
- a-b 2(176) Afhending Þóroddsstaðar 1809. Taldar hjáleigur, þar með Náttfaravík, ásamt uppskrift. (*Merkt 3 a-b*).
- a-b 2(177) Þóroddsstaður. Minnisgrein um staðinn og eignir hans innfærð af Eiríki Þorleifssyni presti, eftir 1832 en fyrir 1834, ásamt uppskrift. (*Merkt 4 a-b*).
- a-b 2(178) Þóroddsstaður. Skjöl varðandi landaþrætur. Í kirkjustól Þóroddsstaðar 1840-1905 eru innfærðar „Copiur af gömlum Máldögum Þóroddstaða Kirkju“ Sumt er prentað í Íslenzku fornbréfasafni. Sumt er einnig í uppskriftum í kirknaskjölum, ásamt uppskrift. (*Merkt 5 a-i*).
- 2(179) Draflastaðir. Biskupsvísitasía 1892. Kirkjan á þá Végeirsstaði, Knarrareyri og

-
- a-b land á Gönguskarði, ásamt uppskrift. (*Merkt 6*).
- 2(180) Hálsmannatungur. Innfærsla í kirkjustól, gerð um 1748: Þrír vitnisburðir frá a-b 1591 og vitnisburður Þorkels Sigmundssonar gefinn 1614. Sagðir lesnir á þingi 1743 og vitnað til þinghalds 1743, ásamt uppskrift. (*Merkt 7 a-b*).
- 2(181) Háls. Prófastsvísitasía 1781. Sagt frá frádæmdum reka í Náttfaravíkum, ásamt a-b uppskrift. (*Merkt 8*).
- 2(182) Háls. Frumrit landamerkjabréfs, þar með Hálsmannatungur, 1890, ásamt a-b uppskrift. (*Merkt 9 a-b*).
- 2(236) Úttekt Múla, dags. 23.5.1693. Afhentir vitnisburðir um landmerki Granastaða og a-b Syðri-Leikskálaár. (*Merkt 10 a-c*).
- 2(237) Prófastsvísitasía á Þóroddsstað, dags. 7.10.1705. Lögð fram skjöl varðandi a-b Náttfaravíkur og varðandi staðinn. (*Merkt 11 a-c*).
- 2(238) Prófastsvísitasía á Hálsi, dags. 14.6.1714. Vikið að ágreiningi við a-b Þóroddsstaðarprest um Náttfaravíkur. (*Merkt 12 a-b*).
- 2(239) Grenjaðarstaður. Skýrsla um prestaköll í Þingeyjarþingi 1724 og 1725. Afréttur í a-b Náttfaravíkum, hálf lóð þar og lóðarfiskagjald. (*Merkt 13*).
- 2(240) Múli. Skýrsla um prestaköll í Þingeyjarþingi 1724 og 1725. Geldfjárrekstur í a-b Náttfaravíkur. (*Merkt 14*).
- 2(241) Helgastaðir. Skýrsla um prestaköll í Þingeyjarþingi 1724 og 1725. Afrétt í a-b Náttfaravíkum. (*Merkt 15*).
- 2(242) Þóroddsstaður. Skýrsla um prestaköll í Þingeyjarþingi 1724 og 1725. Staðurinn a-b hefur nóg land um sumar og góða haga, afrétt í Náttfaravíkum og hálfan fiskatoll af þremur skipum. (*Merkt 16*).
- 2(243) Háls. Skýrsla um prestaköll í Þingeyjarþingi 1724 og 1725. Afréttarpartur á a-b Flateyjarðalsheiði. (*Merkt 17*).
- 2(244) Þóroddsstaður. Reikningar kirkna í Þingeyjarprófastsdæmi febrúar 1723–febrúar a-b 1724 gerðir að skipun biskups og amtmanns 1726. Prestur segist gera reikning fyrir lóðargjaldi af Náttfaravíkum. (*Merkt 18*).
- 2(245) Úttekt Þóroddsstaðar, dags. 23.7.1748. Lögð fram skjöl um Náttfaravíkur o.fl. a-b (*Merkt 19 a-b*).
- 2(246) Prófastsvísitasía á Helgastöðum, dags. 21.7.1751. Vikið að Náttfaravíknaítaki. a-b (*Merkt 20 a-b*).
- 2(247) Prófastsvísitasía á Hálsi, dags. 3.10.1751. Vitnisburðir um Hálsmannatungur a-b lagðir fram. (*Merkt 21 a-b*).
- 2(248) Prófastsvísitasía á Draflastöðum, dags. 5.10.1751, Stefán Einarsson prófastur. a-b Óvíst hvort lambatollur af Kambsmýrum tilheyrir Draflastaðakirkju eða jörð. (*Merkt 22 a-b*).
- 2(249) Bréfabók Jóns Gissurarsonar. Ákæruliðir varðandi Seljadal og Víkur a-b (Náttfaravíkur), árssett af Jóni Þorkelssyni um 1633. (*Merkt 23*).
- 2(250) Beiðni Jóns Gissurarsonar prófasts og séra Guðmundar Bjarnasonar um dóm á a-b rekum, afréttum og ítökum kirkna 1639. (*Merkt 24*).
- 2(251) Vitnisburður Jóns Grímssonar um landamerki Syðri-Leikskálaár, dags. a-b 23.11.1636. (*Merkt 25 a-b*).
- 2(252) Vitnisburður Kolbeins Sölvasonar, ódagsettur og óundirritaður um landamerki a-b Syðri- og Ytri-Leikskálaár og selstöðu Syðri-Leikskálaár á Seljadal. (*Merkt 26 a-b*).
- Skjalasöfn Stjórnarráðs Íslands (skjalaflokkur A.11.):*
- 2(253) Bréf Stjórnarráðs Íslands til allra sýslumanna, dags. 29.12.1919, þar sem beðið er um skýrslu um svæði sem talin eru til almenninga eða afrétta. (*Merkt 1 a-c, almennt*).
- 2(254) Svarbréf Sýslumannsins í Þingeyjarsýslu, dags. 6.4.1920, við bréfi Stjórnarráðs Íslands, dags. 29.12.1919. (*Merkt 1 b, almennt*).
- 2(275) Sala Syðri-Leikskálaár í Kinn. Afsal, dags. 14.5.1925 og lýsing jarðarinnar, dags. 30.6.1924. (*Merkt 1 a-e*).
- 2(276) Sala Naustavíkur ásamt Vargsnesi. Afsal, dags. 10.5.1922 og lýsing jarðarinnar,

- dags. 3.7.1918. (*Merkt 2 a-f*). Óstaðfest uppskrift lögð fram af Ragnari Aðalsteinssyni, sjá skjal nr. 13(4).
- 2(277) Sala Granastaða í Ljósavatnshreppi. Afsal, dags. 14.9.1915 og lýsing jarðarinnar, dags. 3.11.1914. (*Merkt 3 a-e*).
- 2(278) Sala Fremstafells (með Grímslandi). Afsal, dags. 9.10.1915 og lýsing jarðarinnar, dags. 31.10.1914. (*Merkt 4 a-e*).
- 2(279) Sala Torfuness. Lýsing jarðarinnar, dags. 11.7.1908 ásamt eftirriti af landamerkjum jarðarinnar frá 1.4.1908. Landamerkin eru tekin með því að þau eru fyllri en þau sem eru í landamerkjabók sýslunnar en þar segir "... og niður að Rangá, í svonefndan Ófeigsstaðakíl ..." en í endurritinu segir "... og niður að Rangá; þá ræður bein lína úr honum, austur yfir Rangá í svonefndan Ófeigsstaðakíl ..." (*Merkt 5 a-e*).
- 2(280) Sala Ófeigsstaða. Afsal, dags. 30.5.1916 og lýsing jarðarinnar, dags. 20.10.1915. (*Merkt 6 a-e*).
- 2(281) Sala Torfuness. Afsal, dags. 30.5.1916, og lýsing jarðarinnar, dags. 21.10.1915. (*Merkt 7 a-d*).
- 2(282) Sala Hálsmannatungna. Uppkast að bréfi Stjórnarráðsins til sýslumanns í Þingeyjarsýslu, dags. 11.2.1915, bréf sýslumanns til Stjórnarráðsins, dags. 24.11.1914 og bréf hreppstjóra Hálsahrepps til sýslumanns um Hálsmannatungur, dags. 16.11.1914. (*Merkt 8 a-f*).
- 2(283) Sala Hálsmannatungna. Gögn varðandi söluna, bréfsuppkast Stjórnarráðs til sýslumanns Þingeyjarsýslu, dags. 2.3.1916, bréf sýslumanns til Stjórnarráðsins, dags. 6.8.1915, bréf hreppstjóra Hálsahrepps til sýslumanns, dags. 27.8.1915 og bréf hreppsnefndar til hreppstjóra Hálsahrepps, dags. 6.8.1915. (*Merkt 9 a-g*).
- 2(284) Sala Hálsmannatungna. Bréf biskups, dags. 25.1.1910 til prófestsins í Suður-Þingeyjarsýslu um að Hálskirkjuítakið Lambatungur á Flateyjardalsheiði séu Hálsmannatungur. (*Merkt 10*).
- 2(285) Upprekstrarland á Gönguskarð og Náttfaravíkur. Skjöl um hvort þau ítök sem fylgt hafa Þóroddsstöðum skuli fylgja þeim áfram, leggjast til hins nýja prestsseturs eða upprekstrarlöndin seld Ljósavatnshreppi. (*Merkt 11 a-c*).
- 2(298) Granastaðir og Öxará. Bréf amtamanns í Norður- og Austuramti til dómsmálaráðuneytis, dags. 7.10.1861, um makaskipti á Öxará fyrir Neðribæ í Flatey og Granastaði í Kaldakinn með nokkrum fylgiskjöllum. Umsókn Sigurðar Guðnasonar á Ljósavatni til konungs, dags. 21.9.1861. Umsögn Jakobs Péturssonar, umboðsmanns Norðursýslujarða, um Öxará og Granastaði, dags. 24.9.1861. (Jakob átti sjálfur Granastaði í mörg ár), ásamt uppskrift. (*Merkt 13 a-f*).
- 2(299) Sala Sigríðarstaða. Skjöl varðandi söluna en konungsurskurður um söluna, dags. 31.3.1841. Jörðin (20 hundruð að dýrleika) var seld hæstbjóðanda á opinberu uppboði þann 19.5.1840 og varð Björn Jónsson á Lundi hlutskarpastur með boð upp á 910 ríkisdali. Hvergi er takmarka getið og aðeins þótti ástæða til að skrifa upp umsókn ábúanda Sigríðarstaða, dags. 24.7.1838, til konungs um að fá jörðina keypta fyrir 800 rd, ásamt uppskrift. (*Merkt 12 a-d*).
- 2(300) Sala Fremstafells ásamt Grímslandi. Skjöl varaðandi sölu Fremstafells sem sýna að Grímsland var selt með Fremstafelli. (*Merkt 14 a-d*).
- 2(305) Þeistareykir. Ýmis gögn varðandi sölu Þeistareykja. (*Merkt 3 a-k, 1/2007*).
Bréfabækur og bréfasöfn biskupa (skjalaflokkur A.12):
- 2(316) Bréf og greinargerð Hálsprests varðandi ítök Hálskirkju, dags. 12.4.1954. (*Merkt 1 a-c*).
- 2(317) Bréf Hálsprests varðandi ítök Hálskirkju, dags. 20.4.1954, ásamt bréfum Bjartmars Guðmundssonar, dags. 10.4.1954, og Sigurbjarnar Kristjánssonar, dags. 15.4.1954. (*Merkt 2 a-e*).
- 2(318) Bréf og greinargerð Grenjaðarstaðarprests vegna ítaka Grenjaðarstaðar- og Múlakirkna, dags. 31.3.1954. (*Merkt 4 a-f*).
- 2(319) Bréf og greinargerð prests á Vatnsenda (Þóroddstaðarprestakall) vegna ítaka

Póroddsstaðar- og Ljósavatnskirkna, dags. 1.2.1954. (*Merkt 3 a-d*).

Klausturumboð (skjalaflokkur A.13):

- 2(256) Lýsing umboðsjarða Munkaþverárklaustursjarða í Ljósavatnshreppi 1878, Fremstafell með Grímslandi, Vatnsendi, Arnstapi, Litlutjarnir. (*Merkt 1 a-c*).
- 2(257) Jarðabók Munkaþverárklausturs 1760. Eyðibýlið Grímsland á Flateyjarðalsheiði tilheyrir Fremstafelli, metið 5 hndr., sumir segja 10 hndr. Landskuld var 30 álnir, kúgildi hálf. (*Merkt 2*).

Önnur óprentuð frumgögn (skjalaflokkur A.16):

- 2(303) Dómur um verstöðuréttindi Grenjaðarstaðar í Náttfaravíkum móti Þóroddsstaðarkirkju árið 1597, staðfestur árið 1601 af Guðbrandi Þorlákssyni, ásamt uppskrift. (*Merkt 1 a-b*).
- 2(320) Bréf biskups Íslands til sýslumannsins í Þingeyjarsýslu. Tiltekin ítök kirkna lýst, dags. 4.5.1954.

Jarðabréf og máldagar (skjalaflokkur B.1):

- 2(183) Máldagar Auðunar rauða. Grenjaðarstaðarkirkja á „afriett j nattfara vijk halfu fiorda hundrade sauda. ... þridiung j Reka firi alla nattfaravijk. oc aull fluttning fyrer ysta Bol. En fyrer midbol half. oc so vidum oc fiskuer ad helmingi. oc so fyrer skala Reka a sandi.xij. hundrud fadma med aullum fridendum.“ (1318). (Í.f. II. b., bls. 431).
- 2(184) Máldagar Auðunar rauða. Múlakirkja á rekstur „Gomlu fie j nattfaravijk clxxx.“ (Í.f. II. b., bls. 434).
- 2(185) Máldagar Auðunar rauða. Þóroddsstaðarkirkja, Helgastaðarkirkja, Einarsstaðarkirkja, Lundabrekkukirkja, Eyjardalsárkirkja, Ljósavatnaskirkja og Hálskirkja. (1318). (Í.f. II. b., bls. 436-439).
- 2(186) Máldagar Auðunar rauða. Möðruvallakirkja í Eyjafirði á hest „er þorgils af Gudmundarstodum gaf i Testamentum sitt“ (1318) [Þetta er talið viðbót við Auðunarmáldaga, en þó frá því um 1300]. (Í.f. II. b., bls. 449-450).
- 2(187) Máldagar Auðunar rauða. Munkaþverárklaustur á Guðmundarstaði í Kinn. „so ad aullu vm Liosvetninga Reka. Vm alla nãttfaravik fra Ofeygzhelle til Suijnãr þridiungur hualreka oc vidreka. þeirra Trie er meire eru. enn. x. alna. fra ofeygzhelle til miosyndis .iij attunga bæde j hualreka oc vidreka oc flutningar.“ (1318). (Í.f. II. b., bls. 485-487).
- 2(188) Afsalsbréf fyrir Efstafelli/Fremstafelli, dags. 4.3.1363. Efstafell selt með ítölum í annarra manna land, þar með „haalfs manadar eng j halltoru stada jörd.“ „ok haalf grims stada lannd aa flatæyiar dals hæidi.“ (Í.f. III. b., bls. 186-187).
- 2(189) Máldagi Ljósavatnaskirkju. (1380). (Í.f. III. b., bls. 355-356).
- 2(190) Máldagi Ljósavatnaskirkju (1390). (Í.f. III. b., bls. 445-446).
- 2(191) Máldagar Péturs Nikulássonar. Draflastaðarkirkja, Hálskirkja, Helgastaðarkirkja, Þóroddsstaðarkirkja, Múlakirkja og Grenjaðarstaðarkirkja. (Í.f. III. b., bls. 571-579).
- 2(192) Garðshorn, Hóll og Hrafnstaðir í Fúlukinn selt í jarðaskiptum, dags. 20.7.1405. (Í.f. III. b., bls. 704-705).
- 2(193) Afhendingarskrá Grenjaðarstaðar, dags. 29.5.1391 (27.2.1393). (Í.f. IV. b., bls. 17-18).
- 2(194) Kaupmálabréf, dags. 23.4.1427 (7.1.1428). Björg með tvennum Leikskálum reiknuð 50 hundruð. (Í.f. IV. b., bls. 344-345).
- 2(195) Vísitasía á Helgastöðum 1429. Kirkjan á „afrett j nattfaravik. ok ær þar jtala af græniadarstadh oc mulastadh.“ (Í.f. IV. b., bls. 376).
- 2(196) Sölubréf fyrir Ljósavatn, dags. 2.6.1431. Ljósavatnaskirkja á hálfsmánaðarteig í Krossjörð með tilteknum merkjum. (Í.f. IV. b., bls. 455-456).
- 2(197) Vísitasía Jóns Biskups Vilhjálmssonar 1431. Ófeigsstaðir, í eyði, eign Þóroddsstaðarkirkju. (Í.f. IV. b., bls. 464-468).
- 2(198) Afsalsbréf, dags. 24.5.1433, fyrir hluta í Efstafelli/Fremstafelli, 24 hundruðum, með m.m., þar með hálfsmánaðarengi í Halldórustaðajörð. Systkini tvö selja 24 hundruð í Efstafelli/Fremstafelli í Kinn „med aullum þeim gaugnum ok giædum

-
- sem henni hefer fylkt at forno ok nyio at til reiknaudo grimstada lande ok afrett aa flateyardals heide.“ (Í.f. IV. b., bls. 531-532).
- 2(199) Hóll (Ytrihóll) m.m. goldinn eiginkonu í stað málajarða, sem eigenmaður hafði selt, dags. 10.1.1445 (7.9.1446). (Í.f. IV. b., bls. 663-664).
- 2(200) Skrá um kúgildi með jörðum Hólastaðar í Hjaltadal og um eldi á jörðum staðarins. (1449). (Í.f. V. b., bls. 34-35 og 40-41).
- 2(201) Mál dagabók Ólafs Rögnvaldssonar. Draflastaðarkirkja, Þóroddsstaðarkirkja. (Í.f. V. b., bls. 269-273).
- 2(202) Mál dagabók Ólafs Rögnvaldssonar. Grenjaðarstaðarkirkja og Múlakirkja (Í.f. V. b., bls. 280-283).
- 2(203) Mál dagabók Ólafs Rögnvaldssonar. Hálskirkja. (Í.f. V. b., bls. 298).
- 2(204) Mál dagabók Ólafs Rögnvaldssonar. Munkaþverárklaustur. (Í.f. V. b., bls. 303-307).
- 2(205) Skrá um hálfkirkjur og bænhús í Hólabiskupsdæmi 1461 (bænhús uppi). (Í.f. V. b., bls. 357).
- 2(207) Vitnisburður um landamerki Hóls og Garðshorns, dags. 19.7. eða 20.12.1462, „vr ytra uallar gards horne aa holi ok riettsyni upp aa fiall suo langt sem sier heiman vr hols tuni. suo ok eigi sidr riettsyni ur uallargardinum ok ofan j klett þann er stendr j myrinne. vr honum riettsyni ofann j rangaa. suo ok heyrdur uid ockr ellre menn segia at adr greind landamerki hafi verid hofd og halldinn akærulaust. suo ok eigi sidr heyrdur udi aunguan akæra vpp aa. xl. tigi vetra og haufu uid þo verit innan sueitar.“ (Í.f. V. b., bls. 371-372).
- 2(208) Kaupmálabréf Hrafns Brandssonar og Margrietar Eyjólfsdóttur, dags. 12.11.1467. Hálfur Hóll, fyrir hálfan þriðja tug hundraða og Krókar í Fnjóskadal í Draflastaðaþingum 30 hndr. (Í.f. V. b., bls. 504-506).
- 2(209) Vitnisburður um landamerki Sigriðarstaða og Vestritjarna (Stórutjarna), dags. 14.8.1468. (Í.f. V. b., bls. 527-528).
- 2(210) Vitnisburður um sölu á hálfum Granastöðum fyrir sex málnytukúgildi og fjögur geldfjárkúgildi, og 2½ hundrað í sömu jörð fyrir 2½ kúgildi í fríðum peningum, dags. 29.5.1481 og 17.4.1482. (Í.f. VI. b., bls. 366-368).
- 2(211) Vitnisburður um jarðakaup Brynjólfs Magnússonar, sem keypti Hallgilsstaði, dags. 19.10.1483. Sagði seljandi, Helgi Sigurðsson, „landamerki ä jordune ut at jllu kelldu fyrir sunan skollagerde ok sudur at merkigili ok ofan j iardarkross fyrir nedan ok sionhending j halgilsstadaklauf. ok sudr j þingmannalæk er gatan liggur vt j.“ (Í.f. VI. b., bls. 503-504).
- 2(212) Kaup- og landamerkjabréf um Hallgilsstaði í Fnjóskadal, dags. 27.10.1483. (Í.f. VI. b., bls. 503-504).
- 2(213) Hálfur Fremstafell selt, dags. 30.11.1485 (10.1.1486) með ítölum þ.á m. „afrett ollu gelldfe a flateyardals heidi og halft grimstada lannd.“ (Í.f. VI. b., bls. 555-556).
- 2(214) Skrá og reikningsskapur Björns Guðnasonar eftir Guðna Jónsson andaðan 1508. Jarðagóss fyrir norðan: „holar tvennir“. (Óvíst að hér sé átt við Hólana í Fnjóskadal). (Í.f. VIII. b., bls. 263).
- 2(215) Kaupbréf fyrir Hóla í Kinn, dags. 28.3.1520. Hólakirkju og biskupi seld fimm hundruð og 20 hundruð í Hóli fyrir hálfu Velli (Stóruvelli) í Bárðardal. (Í.f. VIII. b., bls. 721-722).
- 2(216) Testamentisbréf Gottskálks biskups Nikulásssonar á Hólum, dags. 6.6.1520. Biskup arfleiðir Hóladómkirkju að hálfum Björgum, 10 hundruðum og Hrafnstöðum, 30 hundruðum. (Í.f. VIII. b., bls. 727).
- 2(217) Sigurðarregistur. Eignir Hólastóls (1525). (Í.f. IX. b., bls. 293 og 300-301).
- 2(218) Sigurðarregistur. Kirkjureikningur Munkaþverárklausturs (1525). (Í.f. IX. b., bls. 305 og 308-309).
- 2(219) Sigurðarregistur. Eignir Munkaþverárklausturs (1525). (Í.f. IX. b., bls. 311-312).
- 2(220) Sigurðarregistur. Grenjaðarstaður á afrétt í Náttfaravík hálfu fjórða hundraði sauða og fjórðung úr hvalreka fyrir alla Náttfaravík og öll flutning fyrir Yztaból,

-
- hálf fyrir Miðból og svo við og fiskver að helmingi þar og fyrir skála. (1525). (Í.f. IX. b., bls. 323).
- 2(221) Sigurðarregistur. Múlakirkja á rekstur gömlu fé, 200 (c og lxxx), í Náttfaravík (1525). (Í.f. IX. b., bls. 327).
- 2(222) Jarðakaupsbréf, dags. 6.4.1532. Veisa látin í jarðaskiptum. (Í.f. IX. b., bls. IX, 612).
- 2(223) Reikningsskapur nývígðrar Draflastaðakirkju, dags. 26.9.1538, 2.3.1540. Kirkjan á Eyri á Flateyjardal, reiknaða 30 hundruð. (Í.f. X. b., bls. 386).
- 2(224) Skrá um eignir Hóladómkirkju og Hólastóls, dags. 25.12.1550. (Í.f. XI. b., bls. 848, 864-867, 872-875 og 878-879).
- 2(225) Tuttugu hundruð í Böðvarsnesi seld, dags. 1.5.1546. (Í.f. XI. b., bls. 463-464).
- 2(226) Skýrsla og reikningar Eggerts hirðstjóra Hannessonar og Ólafs biskups Hjaltasonar um jarðeignir þær, er Jón biskup Arason hafi fargað frá Hólastól, og hverjar jarðir hann hafi fengið stólnum í stað þeirra, dags. 1.9.1552. (Í.f. XII. b., bls. 459-461).
- 2(227) Vitnisburður um að Náttfaravíkur hafi verið haldnar undir Þóroddsstað, dags. 16.4.1560. (Í.f. XIII. b., bls. 482-483).
- 2(228) Vitnisburður og staðfesting Ólafs biskups Hjaltasonar á ítakarétti Granastaða í Hólastaðarjörð, dags. 2.9.1561 og 29.7.1597. Ólafur segir að hann hafi þann 8.5.1561 séð nær 114 ára gamalt bréf með heilum og ósködduðum innsiglium. Þar sagt (m.a.) „ad jordin Granastader ætti afrett j Nat[t]faravíkur aullum gelldfenadi. þar j mot skylldu Granastadamenn hallda vpp rettum gomlv m sem retta skylldi fie a haustin.“ (Í.f. XIII. b., bls. 645).
- 2(229) Garður í Fnjóskadal gefinn, dags. 2.5.1562. (Í.f. XIII. b., bls. 714-717).
- 2(230) Máldagi Múlakirkju, dags. 8.9.1563. Múlakirkja á rekstur „gomlv fie j Nattfaravíkur. c. og lxxx.“ (Í.f. XIV. b., bls. 142-145).
- 2(231) Máldagi Hálskirkju, dags. 21.9.1565. (Í.f. XIV. b., bls. 422).
- 2(232) Vitnisburður um lóðarfiska til Staðar í Kinn af skipum, er gengu út Náttfaravíkum, dags. 23.11.1567. (Í.f. XV. b., bls. 43).
- 2(233) Jarðaskiptabréf, dags. 2.10.1558. Granastaðir með öllu því, sem þeirri jörð á með lögum að fylgja, virðast taldir 20 hundruð. (Í.f. XV. b., bls. 155-156).
- 2(234) Jarðaskiptabréf, dags. 26.11.1569. Hallgilsstaðir, 36 hundruð. (Í.f. XV. b., bls. 328-329).
- 2(235) Reikningar bændakirkna í Hólabiskupsdæmi 1569. Draflastaðakirkja á Veigastaði, 20 hundruð. (Í.f. XV. b., bls. 343).
- 2(255) Hálf Efstafell/Fremstafell selt, dags. 2.12.1484, (á afrétt í Flateyjardal). (Í.f. VI. b., bls. 526-527).
- 2(301) Skrá um landamerki Hafralækjar, Garðs, Skriðu og ýmissa fleiri jarða í Þingeyjarsýslu, sem talin er frá árinu 1263, en skjalið ritað með hendi frá 15. öld.. Þar er talað um geldfjárrekstrarrétt Garðsmanna í Aðaldal í Náttfaravíkur: „gardz menn eiga oc torfskurd j bruar land oc gelldfiar Rextur i kalfagrufur j vikur sem þarf“. (Í.f. II. b., bls. 1-5).
- 2(312) Máldagar Auðunar rauða. Þönglabakkakirkja, Grýtubakkakirkja, Höfðakirkja og Laufáskirkja (1318). (Í.f. II. b., bls. 443-447).
- 2(313) Máldagar Péturs Nikulássonar. Laufáskirkja og Höfðakirkja. (Í.f. III. b., bls. 566-569).
- 2(314) Máldagar Ólafs Rögnvaldssonar. Þönglabakkakirkja, Grýtubakkakirkja og Laufáskirkja (1461). (Í.f. V. b., bls. 264-269).
- 2(315) Sigurðarregistur. Laufáskirkja (1525). (Í.f. IX. b., bls. 329-331).
- Sá hluti skjalasafna stiftamtmanns, amtmanns og landshöfðingja sem prentaður er í Lovsamling for Island (skjalaflokkur B.6.):*
- 2(286) Hólastólsjarðir. Skilmálar við sölu Hólastólsjarða, og listi yfir jarðirnar, dags. 13.3.1802. Þar eru taldar jarðirnar Fjöll og Hringver í máli 2, Nípa, Guðmundarstaðir/Gvendarstaðir, Finnsstaðir, Yztafell með Fellsseli í máli 4, Brettingsstaðir (hálfir), Jökulsá, Hóll í Fjörðum, Svínárnes (hálf), Miðhús og

- Grímsnes í máli 5. (*Merkt almennt 1 a-e*).
- 2(287) Kotamýrar. Jón Benediktsson sýslumaður í Þingeyjarsýslu gefur fátækum, guðsvoluðum þurfamönnum, bornum og barnfæddum í Reykjadalshreppi hjáleigu eða heimaland Rauðuskriðu, Kotamýrar, 10 hndr að dýrleika, með landi á Hurðarbaki, að undanskildum reka, dags. 25.9.1775. (*Merkt 1 a-b*).
- 2(288) Granastaðir. Konunglegt leyfi til þess að hafa makaskipti á Granastöðum með Neðribæ í Flatey og Öxará, dags. 27.3.1862. Tilkynt að makaskiptin hafi farið fram, dags. 26.8.1863. (*Merkt 2 a-b*).
- Bréfabækur biskupa (skjalaflokkur B.8.):*
- 2(289) Torfunes, Ófeigsstaðir, Háls. Guðbrandur biskup skipar Þóroddsstaðarpresti að stefna einhverjum eignarmanni Háls, vegna þess að Hálsmenn eignu sér það land, sem biskup og prestur telja Torfunes, dags. 2.3.1601. (*Merkt 1*).
- 2(290) Torfunes, Ófeigsstaðir, Háls. Guðbrandur biskup krefur sýslumenn í Þingeyjarsýslu að láta endanlegan dóm ganga um landið, sem Staðarprestur og Hálseigandi þræta um, apríl 1611. (*Merkt 2*).
- 2(291) Torfunes, Ófeigsstaðir, Háls. Guðbrandur biskup skipar Staðarpresti að taka að sér eyðijörðina Torfunes, en Björn Benediktsson hefur lagt helming hennar í vald biskupi, dags. 14.12.1611. (*Merkt 3*).
- 2(292) Náttfaravíkur. Hálfir lóðarfiskar og skálastaða í Náttfaravíkum dæmd Grenjaðarstaðarkirkju móts við Staðarkirkju í Kinn á prestastefnu á Helgastöðum, dags. 12.9.1660. (*Merkt 4 a-b*).
- 2(293) Náttfaravíkur. Gísli Þorláksson biskup skipar, dags. 15.8.1665, Grenjaðarstaðarkirkju hálfa lóðarfiska í Náttfaravíkum móts við Staðarkirkju í Kinn samkvæmt dómi Guðbrands Þorlákssonar. (*Merkt 5 a-b*).
- Alþingisbækur Íslands (skjalaflokkur B.9.):*
- 2(294) Háls í Kinn. Ágreiningur milli Guðbrands biskups Þorlákssonar og Jóns Jónssonar lögmans m.m. um Háls, sem gengið hafði undan Hólastól, dæmi frá árunum 1611 og 1612. (*Merkt 1 a-d*).
- 2(295) Kambsmýrar. Draflastaðir, 60 hundruð, með hjáleigunni Grímsgerði ásamt Kambsmýri og fylgjandi kúgildi seldir fyrir þrjú stórhundruð ríkisdali specie árið 1771. (*Merkt 2*).
- 2(296) Náttfaravíkur. Máli varðandi rekaréttindi Háls- og Ljósavatnskirkna í Náttfaravíkum vísað frá alþingisdómi heim í hérað árið 1782. (*Merkt 3 a-e*).
- 2(297) Kambsmýrar. Kambsmýri, 5 hndr., afsöluð fyrir 30 rd. árið 1796. (*Merkt 4*).
- Landamerkjabækur (skjalaflokkur A.1.):*
- 4(120) Syðri-Leikskálaá, dags. í ágúst 1940
- Afsals og veðmálalabækur (skjalaflokkur A.3.):*
- 4(23) Afsal eiganda Sigríðarstaða til ríkissjóðs Íslands á Sigríðarstaðarskógi, dags. 2.3.1927.
- 4(24) Björg, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- 4(25) Björg, spjald úr Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
a-b
- 4(26) Fellssel, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- 4(27) Fellssel, spjald úr Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
a-b
- 4(28) Finnsstaðir, yfirlitssíða úr eldri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- 4(29) Finnsstaðir, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- 4(30) Finnsstaðir, spjald úr Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
a-b
- 4(31) Garðshorn, yfirlitssíða úr eldri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- 4(32) Garðshorn, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
- 4(33) Garðshorn, spjald úr Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
a-b
- 4(34) Fornastaðir, yfirlitssíða úr eldri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.

-
- 4(35) Fornastaðir, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
4(36) Fornastaðir, spjald úr Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
a-b
- 4(37) Granastaðir, yfirlitssíða úr eldri Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
4(38) Granastaðir, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
4(39) Granastaðir I-II, spjöld úr Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
a-d
- 4(40) Grímsland, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
4(41) Grímsland, spjald úr Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
a-b
- 4(42) Gvendarstaðir, yfirlitssíða úr eldri Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
4(43) Gvendarstaðir, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
4(44) Gvendarstaðir, spjald úr Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
a-b
- 4(45) Halldórsstaðir, yfirlitssíða úr eldri Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
4(46) Halldórsstaðir, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
4(47) Halldórsstaðir, spjald úr Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
a-b
- 4(48) Hallgilsstaðir, yfirlitssíða úr eldri Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
4(49) Hallgilsstaðir, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
4(50) Hallgilsstaðir, spjald úr Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
a-c
- 4(51) Háls í Fnjóskadal (Garður), yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
4(52) Háls í Fnjóskadal (Garður), spjald úr Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
a-b
- 4(53) Háls í Fnjóskadal (Garður), þinglýsingarvottorð dags. 24.1.2007.
4(54) Háls í Kinn, yfirlitssíða úr eldri Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
4(55) Háls í Kinn, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
4(56) Háls í Kinn, spjald úr Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
a-b
- 4(57) Hrafnstaðir (Hrappsstaðir), yfirlitssíða úr eldri Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
4(58) Hrafnstaðir (Hrappsstaðir), yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
4(59) Hrafnstaðir, spjald úr Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
a-c
- 4(60) Kambsmýrar, yfirlitssíða úr eldri Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
4(61) Kambsmýrar, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
4(62) Kambsmýrar, spjald úr Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
4(63) Knarrareyri (Eyri), yfirlitssíða úr eldri Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
4(64) Knarrareyri (Eyri), yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
4(65) Knarrareyri, spjald úr Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
a-b
- 4(66) Austari-Krókar, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
4(67) Austari-Krókar, spjald úr Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
a-b
- 4(68) Landamót, yfirlitssíða úr eldri Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
4(69) Landamót, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
4(70) Landamót, spjald úr Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
a-b
- 4(71) Landamótssel, yfirlitssíða úr eldri Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
4(72) Landamótssel, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
4(73) Landamótssel, spjald úr Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
a-b

-
- 4(74) Leikskálaá syðri, yfirlitssíða úr eldri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
4(75) Leikskálaá syðri, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
4(76) Leikskálaá syðri, spjald úr Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
a-c
4(77) Leikskálaá ytri, yfirlitssíða úr eldri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
4(78) Leikskálaá ytri, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
4(79) Leikskálaá ytri, spjald úr Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
a-b
4(80) Naustavík, yfirlitssíða úr eldri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
4(81) Naustavík, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
4(82) Naustavík-Vargsnes, spjald úr Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
a-b
4(83) Nípa, yfirlitssíða úr eldri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
4(84) Nípa, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
4(85) Nípa, spjald úr Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
a-b
4(86) Ófeigsstaðir, yfirlitssíða úr eldri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
4(87) Ófeigsstaðir, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
4(88) Ófeigsstaðir, spjald úr Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
a-b
4(89) Sigríðarstaðir, yfirlitssíða úr eldri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
4(90) Sigríðarstaðir, yfirlitssíður úr yngri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
a-b
4(91) Sigríðarstaðir, spjald úr Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
a-c
4(92) Syðri-Hóll, yfirlitssíða úr eldri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
4(93) Syðri-Hóll, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
4(94) Syðri-Hóll, spjald úr Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
a-b
4(95) Ytri-Hóll, yfirlitssíða úr eldri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
4(96) Ytri-Hóll, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
4(97) Ytri-Hóll, spjald úr Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
a-b
4(98) Torfunes, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
4(99) Torfunes, spjald úr Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
a-b
4(100) Veisa, yfirlitssíða úr eldri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
4(101) Veisa, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
4(102) Veisa, spjald úr Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
a-b
4(103) Veisusel, yfirlitssíða úr eldri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
4(104) Veisusel, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
4(105) Veisusel, spjald úr Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
a-c
4(106) Yztafell, yfirlitssíða úr eldri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
4(107) Yztafell, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
4(108) Yztafell I-III, spjöld úr Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
a-f
4(109) Yztafell I-III, þinglýsingarvottorð dags. 30.1.2007.
a-c
4(110) Þóroddsstaður, yfirlitssíða úr yngri Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
4(111) Þóroddsstaður, spjald úr Afsals- og Veðmálalabók Þingeyjarsýslna.
a-b
4(118) Afsal. Kristján Ingjaldsson, Fellsseli afsalar til Tryggva Jónssonar $\frac{1}{3}$ Fellssels, dags. 9.2.1958.

-
- 4(119) Afsal. Kristján Ingjaldsson, Fellsseli afsalar til Ingvars Kárasonar $\frac{1}{3}$ Fellssels, dags. 5.7.1956.
- 4(121) Afsal. Stefán Tryggvason afsalar til Jóns Geirs Lútherssonar $\frac{1}{4}$ hluta af óræktuðu landi Hallgilsstaða, dags. 21.7.1946.
- Landskiptabækur (skjalaflokkur A.4):*
- 4(112) Ystafell, dags. 7.8.1951.
- Fornleifaskráning (skjalaflokkur A.14.):*
- 4(116) Menningarminjar á miðhálandi Íslands. Fornleifastofnun Íslands 1996. Forsíða; Efnisyfirlit: Inngangur (bls. 4-6); Inngangur að VI. kafla „Menningarminjar á miðhálandi Íslands eftir sýslum, samantekt“ (bls. 50); „Suður-Þingeyjarsýsla“ (bls. 62-63); „Viðauki I. Friðlýstar minjar á miðhálandi Íslands“ - „Suður-Þingeyjarsýsla“ (bls. 73-74); „Viðauki II. Skrá um menningarminjar á miðhálandi Íslands“- „Suður-Þingeyjarsýsla“ bls. 78-79 og 160-173; Heimildaskrá (bls. 197-207).
- 4(117) Svæðisskráning fornleifa í máli nr. 4/2007, Kinnar- og Víknafjöll ásamt Flateyjardalsheiði vestan Dalsár. Fornleifastofnun 2007.
- Prentuð fasteigna- og jarðamöt (skjalaflokkur B.2.):*
- 4(18) Jarðatal J. Johnsens, 1847, bls. 314-341.
- 4(19) Ný jarðabók 1861, bls. 121-132.
- 4(20) Fasteignabók 1921, bls. 153-169.
- 4(21) Fasteignabók 1932, bls. 83-90.
- 4(22) Fasteignabók 1942-1944, bls. 42-48.
- Fjallskilareglugerðir (skjalaflokkur B.4.):*
- 4(7) Reglugjörð um fjallskil í vesturhluta Þingeyjarsýslu, nr. 64/1893, B-deild, bls. 85-90.
- 4(8) Reglugjörð um fjallskil í Þingeyjarsýslu, nr. 108/1904, B-deild, bls. 235-243.
- 4(9) Reglugjörð um fjallskil í vesturhluta Þingeyjarsýslu, nr. 82/1913, B-deild, bls. 122-132.
- 4(10) Reglugjörð um fjallskil í vesturhluta Þingeyjarsýslu, nr. 58/1920, B-deild, bls. 160-168.
- 4(11) Reglugjörð um breytingu á reglugjörð um fjallskil í vesturhluta Þingeyjarsýslu, 16.6.1920, B-deild, nr. 54/1924, bls. 92.
- 4(12) Fjallskilareglugerð fyrir Þingeyjarsýslu vestan Jökulsár, nr. 69/1929, B-deild, bls. 203-213.
- 4(13) Fjallskilareglugerð fyrir Suður-Þingeyjarsýslu, nr. 107/1937, B-deild, bls. 195-203.
- 4(14) Fjallskilareglugerð fyrir Suður-Þingeyjarsýslu og Húsavíkurbæ, nr. 231/1952, B-deild, bls. 446-453.
- 4(15) Fjallskilareglugerð fyrir Suður-Þingeyjarsýslu og Húsavíkurbæ, nr. 77/1959, B-deild, bls. 133-141.
- 4(16) Fjallskilareglugerð fyrir Suður-Þingeyjarsýslu og Húsavík, nr. 207/1974, B-deild, bls. 444-451.
- 4(17) Fjallskilasamþykkt fyrir Suður-Þingeyjarsýslu austan Vaðlaheiðar, nr. 169/1996, B-deild, bls. 342-349.
- Önnur óprentuð frumgögn (skjalaflokkur B.11):*
- 4(1) Beiðni óbyggðanefndar til Þingeyjarsveitar um umsögn við leitarlista óbyggðanefndar og beiðni um gögn, dags. 19.1.2007.
- 4(2) Svar Þingeyjarsveitar, dags. 9.2.2007, við bréfi óbyggðanefndar, dags. 19.1.2007, ásamt yfirliti yfir fjallskil í Þingeyjarsveit, vestari hluta, dags. febr. 2007.
- 4(3) Beiðni félagsmálaráðuneytisins til allra sveitarstjórna um upplýsingar varðandi afrétti, dags. 20.2.1989.
- 4(4) Svar Ljósavátshrepps, dags. 20.4.1989, við beiðni félagsmálaráðuneytisins, dags. 20.2.1989.
- 4(5) Svar Hálishrepps, dags. 25.2.1989, við beiðni félagsmálaráðuneytisins, dags.

-
- 20.2.1989.
- 4(6) Svar Reykdælahrepps, dags. 25.4.1989, við beiðni félagsmálaráðuneytisins, dags. 20.2.1989.
- 4(113) „Upplýsingar um afréttir og fjallskil í Þingeyjarsýslu árið 1959.“ Sýslumaður Þingeyjarsýslu, Jóhann Skaftason, dags. 13.5.1959. Fylgiskjal með bréfi Sigurðar Gizurarsonar, sýslumanns, til dómsmálaráðuneytisins, dags. 14.11.1985.
- 4(114) „Álitsgerð um réttarstöðu afréttar á Flateyjardal og Flateyjardalsheiði.“ Sigurður Gizurarson, dags. í júní 1983. Fylgiskjal með bréfi Sigurðar Gizurarsonar, sýslumanns, til dómsmálaráðuneytisins, dags. 14.11.1985.
- 4(115) „Hver er réttur bænda í Grýtubakkahreppi til að reka fé sitt í lönd Hálsahrepps án samninga eða greiðslu? Álitsgerð Hrafns Bragasonar, dags. í desember 1980. Fylgiskjal með bréfi Sigurðar Gizurarsonar, sýslumanns, til dómsmálaráðuneytisins, dags. 14.11.1985.

Lagt fram af Friðbirni Garðarssyni hdl. vegna Háls:

- 5 Kröfulýsing, dags. 31.3.2007.
- 5(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Háls, dags. 6.2.2007.
- 5(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Háls, dags. 7.2.2007.
- 5(3) Greinargerð, ódags. en mótt. 9.8.2007.

Lagt fram af Friðbirni Garðarssyni hdl. vegna Hrafnsstaða:

- 6 Kröfulýsing, dags. 31.3.2007.
- 6(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Hrafnsstaði, dags. 6.2.2007.
- 6(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Hrafnsstaði, dags. 7.2.2007.
- 6(3) Greinargerð, ódags. en mótt. 9.8.2007.

Lagt fram af Friðbirni Garðarssyni hdl. vegna Kvíabóls:

- 7 Kröfulýsing, dags. 31.3.2007.
- 7(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Kvíaból, dags. 6.2.2007.
- 7(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Kvíaból, dags. 7.2.2007.
- 7(3) Greinargerð, ódags. en mótt. 9.8.2007.

Lagt fram af Páli Arnóri Pálssyni hrl. vegna Yztafells og Hlíðar:

- 8 Kröfulýsing, dags. 2.4.2007.
- 8(1) Útrentun af færslum fyrir Yztafell I, af heimasíðu Lánstrausts hf., dags. 4.4.2007.
- 8(2) Útrentun af færslum fyrir Yztafell II, af heimasíðu Lánstrausts hf., dags. 4.4.2007.
- 8(3) Útrentun af færslum fyrir Hlíð, af heimasíðu Lánstrausts hf., dags. 4.4.2007.
- 8(4) Útrentun af færslum fyrir Yztafell I, af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 4.4.2007.
- 8(5) Útrentun af færslum fyrir Yztafell II, af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 4.4.2007.
- 8(6) Útrentun af færslum fyrir Hlíð, af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 4.4.2007.
- 8(7) Yfirlýsing Jóns og Marteins Sigurðssona um að þeir hafi selt Alfreð Ásmundssyni hluta úr Yztafelli. Tiltekin eru landamerki. Dags. 26.8.1950.
- 8(8) Virðingargjörð fyrir Yztafell, dags. 8.4.1889.
- 8(9) Virðingargjörð fyrir Yztafell, dags. 29.6.1894.
- 8(10) Úr “Menningarminjar í Aðaldal, Kinn og Bárðardal”, ódags. en mótt. 4.4.2007.
- 8(11) Greinargerð, dags. 15.8.2007.
- 8(12) Greinargerð vegna landamerkja Yztafells í Kinnarfjalli, vörður og önnur kennileiti, ódags. en mótt. 27.8.2007.
- 8(13) Dagbókarfærslur Helga Jónssonar á Gvendarstöðum, dags. 9.3.1909, til mars

-
- a-b 1919 ásamt, efnisyfirliti, ódags. en mótt. 23.9.2007.
8(14) Kort sem sýna: a). Svæði sem áður var heyjað í Yztafelli og Hlíð, b).
a-d Rjúpnaveiði, c). Vatnasvæði Gljúfurár, d). Grasetöku og vatnasvæði Gljúfurár.
Ódags. en mótt. 23.9.2007.
8(15) Ljósmyndir sem sýna: a). Gönguskarð, b). Kinnarfjall – Gönguskarð, c). Yztafell
a-d séð úr lofti, d). Í Gönguskarði, ódags. en mótt. 23.9.2007.
8(16) Úr dagbókum Jóns Helgasonar frá árunum 1924-1925, ásamt yfirliti yfir
a-b rjúpnaveiði í landi Yztafells.

Lagt fram af Ragnari Aðalsteinssyni hrl. vegna Bjarga:

- 9 Kröfulýsing, dags. 2.4.2007.
9(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Björg, dags. 29.12.2006.
9(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Björg, dags. 19.2.2007.
a-b
9(3) Greinargerð, dags. 8.8.2007.
9(4) Gangnaseðill, dags. 5.9.1938.
9(5) Leigusamningur. Eigandi Naustavíkur-Vargsness leigir ábúendum Granastaða I-
II, Átúns og Nípár upprekstur í land sitt, dags. 5.12.1954.
9(6) Fundargerð hreppsnefndar Ljósavatsnshrepps, dags. 5.12.1954.

Lagt fram af Ragnari Aðalsteinssyni hrl. vegna Knarrareyrar:

- 11 Kröfulýsing, dags. 2.4.2007.
11(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Knarrareyri, dags. 18.12.2006.
11(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Knarrareyri, dags. 19.2.2007.
11(3) Endurrit úr dómabók Þingeyjarsýslu og Húsavíkur. Dómur í eignardómsmáli
Knarrareyrar, dags. 20.5.1975.
11(4) Greinargerð, dags. 8.8.2007.

Lagt fram af Ragnari Aðalsteinssyni hrl. vegna Kotamýrar:

- 12 Kröfulýsing, dags. 2.4.2007.
12(1) Fasteignamatsvottorð fyrir Kotamýri, dags. 19.2.2007.
12(2) Fundargerð eigenda og fyrrum ábúenda Naustavíkur/Vargsness, dags. 13.3.2007,
ásamt upprætti.
12(3) Greinargerð, dags. 8.8.2007.
12(4) Hornpunkta-/örnefnaskrá, ódags. en mótt. 9.8.2007.

Lagt fram af Ragnari Aðalsteinssyni hrl. vegna Naustavíkur-Vargsness:

- 13 Kröfulýsing, dags. 2.4.2007.
13(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Naustavík-Vargsnes, dags. 29.12.2006.
13(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Knarrareyri, dags. 19.2.2007.
13(3) Greinargerð, dags. 8.8.2007.
13(4) Óstaðfest uppskrift af skjali nr. 2(276).
13(5) Afsal ráðherra Íslands á Naustavík með Vargsnesi til Sigurjóns Jósefssonar,
dags. 10.5.1922.

Lagt fram af Sigurði Jónssyni hrl. vegna Austari-Króka:

- 14 Kröfulýsing, dags. 30.3.2007.
14(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Austari-Króka, dags. 31.1.2007.
14(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Austari-Króka, dags. 19.2.2007.
14(3) Hornpunktaskrá fyrir Austari-Króka, ódags. en mótt. 3.4.2007.
14(4) Afsal Guðmundar Kristjánssonar á Austari-Krökum til Bergþórs Bjarnasonar,
dags. 30.5.1914.
14(5) Afsal Eiðs Indriðasonar á ½ Austari-Krökum til Hálshrepps, dags. 18.1.1951.
14(6) Greinargerð, dags. 8.8.2007.
14(7) Úr smiðju Erlings Arnórssonar, Þverá Dalsmynni, ódags. en mótt. 26.9.2007. Rit

um göngur og eyðijarðir á Flateyjardals, Flateyjardalsheiði og í Hálshreppi. Bls. 1-36.

Lagt fram af Sigurði Jónssyni hrl. vegna Árlands:

- 15 Kröfulýsing, dags. 30.3.2007.
- 15(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Árland, dags. 31.3.2007.
- 15(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Árland, dags. 19.2.2007.
- 15(3) Hornpunktaskrá fyrir Árland, ódags. en mótt. 3.4.2007.
- 15(4) Kaupsamningur. Steingerður Alfresdóttir selur Kristjáni Tryggvasyni Árland, dags. 27.5.2002.
Greinargerð, sjá skjal nr. 14(6).

Lagt fram af Sigurði Jónssyni hrl. vegna Ártúns, Árteigs, Granastaða I-II (Granastaðatorfu):

- 16 Kröfulýsing, dags. 30.3.2007.
- 16(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Ártún, dags. 31.1.2007.
- 16(2) Þinglýsingarvottorð fyrir Árteig, dags. 31.1.2007.
- 16(3) Þinglýsingarvottorð fyrir Granastaði I, dags. 31.1.2007.
- 16(4) Þinglýsingarvottorð fyrir Granastaði II, dags. 31.1.2007.
- 16(5) Fasteignamatsvottorð fyrir Ártún, dags. 19.2.2007.
- 16(6) Fasteignamatsvottorð fyrir Árteig, dags. 19.2.2007.
- 16(7) Fasteignamatsvottorð fyrir Granastaði I, dags. 19.2.2007.
- 16(8) Fasteignamatsvottorð fyrir Granastaði II, dags. 19.2.2007.
- 16(9) Hornpunktaskrá fyrir Granastaðatorfu, ódags. en mótt. 3.4.2007.
- 16(10) Afsal Hólfríðar Jónsdóttur o.fl. á Granastöðum II til Sigurgeirs Jónssonar og Klemensar Sigurgeirssonar, dags. 25.5.1991.
- 16(11) Afsal Vilhelms Pálssonar á Granastöðum I til Páls Sigurgeirssonar o.fl., dags. 3.12.1981.
- 16(12) Leyfi erfingja Páls Sigurgeirssonar til Margrétar Jónsdóttur til að sitja í óskiptu búi, dags. 22.6.1993.
- 16(13) Kaupsamningur og afsal. Jón Sigurgeirsson selur Árteig til Sigurgeirs Jónssonar, dags. 4.8.1994.
- 16(14) Afsal Klemens Sigurgeirssonar á Ártúni til Ártúns ehf., dags. 3.12.2006.
- 16(15) Afsal Klemens Sigurgeirssonar á $\frac{1}{3}$ hluta Granastaða I til Ártúns ehf., dags. 3.12.2006.
- 16(16) Afsal Klemens Sigurgeirssonar á $\frac{1}{2}$ Granastaða II til Ártúns ehf., dags. 3.12.2006.
Greinargerð, sjá skjal nr. 14(6).

Lagt fram af Sigurði Jónssyni hrl. vegna Birkihlíðar:

- 17 Kröfulýsing, dags. 30.3.2007.
- 17(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Birkihlíð, dags. 31.1.2007.
- 17(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Birkihlíð, dags. 19.2.2007.
- 17(3) Hornpunktaskrá fyrir Birkihlíð, ódags. en mótt. 3.4.2007.
- 17(4) Kaupsamningur og afsal. Hálshreppur selur Birkihlíð til Friðriks Steingrímssonar, dags. 31.8.1999.
Greinargerð, sjá skjal nr. 14(6).

Lagt fram af Sigurði Jónssyni hrl. vegna Engihlíðar og Þóroddsstaðar (Þóroddsstaðatorfa):

- 18 Kröfulýsing, dags. 30.3.2007.
- 18(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Engihlíð, dags. 31.1.2007.
- 18(2) Þinglýsingarvottorð fyrir Þóroddsstað, dags. 31.1.2007.
- 18(3) Fasteignamatsvottorð fyrir Engihlíð, dags. 19.2.2007.
- 18(4) Fasteignamatsvottorð fyrir Þóroddsstað, dags. 19.2.2007.
- 18(5) Hornpunktaskrá fyrir Þóroddsstaðatorfu, ódags. en mótt. 3.4.2007.
- 18(6) Landskiptagerð fyrir Engihlíð og Þóroddsstað, dags. 10.12.1987.

-
- 18(7) Afsal jarðadeildar landbúnaðarráðuneytisins á Engihlíð og 2/10 hlutum Þóroddsstaðar til Baldvins Einarssonar, dags. 10.6.1988.
 - 18(8) Skiptayfirlýsing. Baldvin Einarsson erfir Engihlíð frá Einari Friðgeirssyni, dags. 13.4.1989.
 - 18(9) Afsal Íbúðalánasjóðs á Þóroddsstað til Áttahagafélagsins Eiðs, dags. 20.9.2001. Greinargerð, sjá skjal nr. 14(6).

Lagt fram af Sigurði Jónssyni hrl. vegna Fellssels og Selfells:

- 19 Kröfulýsing, dags. 30.3.2007.
- 19(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Fellssel, dags. 30.3.2007.
- 19(2) Þinglýsingarvottorð fyrir Selfell, dags. 30.3.2007.
- 19(3) Fasteignamatsvottorð fyrir Fellssel, dags. 19.2.2007.
- 19(4) Fasteignamatsvottorð fyrir Selfell, dags. 19.2.2007.
- 19(5) Hornpunktaskrá fyrir Fellssel og Selfell, ódags. en mótt. 3.4.2007.
- 19(6) Samningur um eignaskipti vegna lögskilnaðar, dags. 7.8.1988. Greinargerð, sjá skjal nr. 14(6).

Lagt fram af Sigurði Jónssyni hrl. vegna Fornhóla og 50% Fornastaða:

- 20 Kröfulýsing, dags. 30.3.2007.
- 20(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Fornhóla, dags. 31.1.2007.
- 20(2) Þinglýsingarvottorð fyrir Fornastaði, dags. 31.1.2007.
- 20(3) Fasteignamatsvottorð fyrir Fornhóla, dags. 19.2.2007.
- 20(4) Fasteignamatsvottorð fyrir Fornastaði, dags. 19.2.2007.
- 20(5) Hornpunktaskrá fyrir Fornhóla og 50% Fornastaði, ódags. en mótt. 3.4.2007.
- 20(6) Yfirlýsing um eigendaskipti á fasteign, Fornhólum, dags. 28.12.2006.
- 20(7) Vottorð þess efnis að Fornhólar sé í eigu dánarbús Sigurðar Stefánssonar, dags. 28.12.2006.
- 20(8) Afsal Herdísar Jónsdóttur á hluta úr Fornhólum til Sigurðar Stefánssonar, dags. 27.9.1981.
- 20(9) Afsal Herdísar Jónsdóttur á hluta úr Fornhólum til Jóns Geirs Lútherssonar, dags. 27.9.1981.
- 20(10) Landamerki milli Fornhóla og Sólvangs, dags. 17.9.1981. Greinargerð, sjá skjal nr. 14(6).

Lagt fram af Sigurði Jónssyni hrl. vegna Garðs:

- 21 Kröfulýsing, dags. 12.3.2007.
- 21(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Garð, dags. 31.1.2007.
- 21(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Garð, dags. 19.2.2007.
- 21(3) Hornpunktaskrá fyrir Garð, ódags. en mótt. 3.4.2007.
- 21(4) Kaupsamningur og afsal. Jón G. Lúthersson og Ásdís Stefánsdóttir selja Bergsveini Jónssyni o.fl. Garð, dags. 30.12.1996. Greinargerð, sjá skjal nr. 14(6).

Lagt fram af Sigurði Jónssyni hrl. vegna Grímslands:

- 22 Kröfulýsing, dags. 30.3.2007.
- 22(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Grímsland, dags. 31.1.2007.
- 22(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Grímsland, dags. 19.2.2007.
- 22(3) Hornpunktaskrá fyrir Grímsland, ódags. en mótt. 3.4.2007.
- 22(4) Kaupsamningur og afsal. Jón Kristjánsson selur Hálshreppi 50% Grímslands, dags. 2.4.2001.
- 22(5) Kaupsamningur og afsal. Friðrika Kristjánsdóttir selur Hálshreppi 50% Grímslands, dags. 17.4.2001. Greinargerð, sjá skjal nr. 14(6).

Lagt fram af Sigurði Jónssyni hrl. vegna Gvendarstaða:

-
- 23 Kröfulýsing, dags. 30.3.2007.
- 23(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Gvendarstaði, dags. 30.3.2007.
 - 23(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Gvendarstaði, dags. 19.2.2007.
 - 23(3) Hornpunktaskrá fyrir Gvendarstaði, ódags. en mótt. 3.4.2007.
 - 23(4) Erfðayfirlýsing vegna dánarbús Helga Jónasarsonar, ódags. 1973.
 - 23(5) Afsal Jónasar og Forna Helgasona á Gvendarstöðum til Helga Gunnarssonar og Ásgeirs Harðarsonar, dags. 28.5.1980.
Greinargerð, sjá skjal nr. 14(6).

Lagt fram af Sigurði Jónssyni hrl. vegna Halldórsstaða:

- 24 Kröfulýsing, dags. 30.3.2007.
- 24(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Halldórsstaði, dags. 6.3.2007.
 - 24(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Halldórsstaði, dags. 19.2.2007.
 - 24(3) Hornpunktaskrá fyrir Halldórsstaði, ódags. en mótt. 3.4.2007.
 - 24(4) Afsal Sigríðar Kristjánsdóttur og erfingjar Finns Kristjánssonar á Halldórsstöðum til Sigtryggs Vagnssonar, dags. 6.9.1994.
 - 24(5) Afsal Sigtryggs Vagnssonar á Halldórsstöðum til Hriflúbús, dags. 19.12.2005.
Greinargerð, sjá skjal nr. 14(6).

Lagt fram af Sigurði Jónssyni hrl. vegna Hallgilsstaða:

- 25 Kröfulýsing, dags. 30.3.2007.
- 25(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Hallgilsstaði, dags. 31.1.2007.
 - 25(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Hallgilsstaði, dags. 19.2.2007.
 - a-b
 - 25(3) Hornpunktaskrá fyrir Hallgilsstaði, ódags. en mótt. 3.4.2007.
 - 25(4) Kaupsamningur og afsal. Stefán Tryggvason selur Tryggva Stefánssyni Hallgilsstaði, dags. 22.8.1959.
 - 25(5) Kaupsamningur og afsal. Gunnlaugur F. Lúthersson selur Tryggva Stefánssyni landspildu úr Veisuseli, dags. 15.10.2004.
Greinargerð, sjá skjal nr. 14(6).

Lagt fram af Sigurði Jónssyni hrl. vegna Hjaltastaða og Finnsstaða:

- 26 Kröfulýsing, dags. 30.3.2007.
- 26(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Hjaltastaði, dags. 30.3.2007.
 - 26(2) Þinglýsingarvottorð fyrir Finnsstaði, dags. 30.3.2007.
 - 26(3) Fasteignamatsvottorð fyrir Hjaltastaði, dags. 19.2.2007.
 - 26(4) Fasteignamatsvottorð fyrir Finnsstaði, dags. 19.2.2007.
 - 26(5) Hornpunktaskrá fyrir Hjaltastaði og Finnsstaði, ódags. en mótt. 3.4.2007.
 - 26(6) Afsal Valtýs og Kristjáns Sigurbjarnasona á Finnsstöðum I til Jóns H. Hjaltasonar, dags. 14.8.1977.
 - 26(7) Kaupsamningur og afsal. Hólmfríður Jónsdóttir selur Jóni H. Hjaltasyni Finnsstaði III, dags. 12.1.2000.
 - 26(8) Kaupsamningur og afsal. Hjalti Kristjánsson selur Jóni H. Hjaltasyni Hjaltastaði, dags. 28.12.1996.
Greinargerð, sjá skjal nr. 14(6).

Lagt fram af Sigurði Jónssyni hrl. vegna Kambsmýra:

- 28 Kröfulýsing, dags. 30.3.2007.
- 28(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Kambsmýrar, dags. 28.11.2007.
 - 28(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Kambsmýrar, dags. 19.2.2007.
 - 28(3) Hornpunktaskrá fyrir Kambsmýrar, ódags. en mótt. 3.4.2007.
 - 28(4) Afsal Hálshrepps á Kambsmýrum til Valdemars Valdemarssonar, dags. 14.5.1916.
Greinargerð, sjá skjal nr. 14(6).
 - 28(6) Skiptayfirlýsing vegna Kambsmýra, dags. 20.10.2007.

Lagt fram af Sigurði Jónssyni hrl. vegna Knarrareyrarlands:

- 29 Kröfulýsing, dags. 30.3.2007.
- 29(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Knarrareyri, dags. 30.3.2007.
- 29(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Knarrareyri, dags. 30.3.2007.
- 29(3) Hornpunktaskrá fyrir Knarrareyrarlandi, ódags. en mótt. 3.4.2007.
- 29(4) Afsal Hólmgeirs Árnasonar á hluta af landi Knarrareyrar til Hálsahrepps, dags. 4.7.1953.
Greinargerð, sjá skjal nr. 14(6).

Lagt fram af Sigurði Jónssyni hrl. vegna Kross:

- 30 Kröfulýsing, dags. 30.3.2007.
- 30(1) Fasteignamatsvottorð fyrir Kross, dags. 19.2.2007.
Greinargerð, sjá skjal nr. 14(6).

Lagt fram af Sigurði Jónssyni hrl. vegna Landamóts:

- 31 Kröfulýsing, dags. 30.3.2007.
- 31(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Landamót, dags. 2.4.2007.
- 31(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Landamót, dags. 19.2.2007.
- 31(3) Hornpunktaskrá fyrir Landamót, ódags. en mótt. 3.4.2007.
- 31(4) Skiptayfirlýsing dánarbús Kristbjargar Jónsdóttur, dags. 9.2.2004.
Greinargerð, sjá skjal nr. 14(6).

Lagt fram af Sigurði Jónssyni hrl. vegna Landamótssels og Borgartúns:

- 32 Kröfulýsing, dags. 30.3.2007.
- 32(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Landamótssel, dags. 30.3.2007.
- 32(2) Þinglýsingarvottorð fyrir Borgartún, dags. 30.3.2007.
- 32(3) Fasteignamatsvottorð fyrir Landamótssel, dags. 19.2.2007.
- 32(4) Fasteignamatsvottorð fyrir Borgartún, dags. 19.2.2007.
- 32(5) Hornpunktaskrá fyrir Landamótssel og Borgartún, ódags. en mótt. 3.4.2007.
- 32(6) Byggingarbréf fyrir nýbýli á ½ Landamótsseli, dags. 5.12.1951.
- 32(7) Einkaskiptagerð erfingja Braga Benediktssonar og Önnu Maríu Valdimarsdóttur, dags. 9.6.1999.
Greinargerð, sjá skjal nr. 14(6).

Lagt fram af Sigurði Jónssyni hrl. vegna Litlu-Tjarna:

- 33 Kröfulýsing, dags. 30.3.2007.
- 33(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Litlu-Tjarnir, dags. 31.1.2007.
- 33(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Litlu-Tjarnir, dags. 16.2.2007.
- 33(3) Afsals fyrirtækja I.O.G.T. á Akureyri á Litlu-Tjörnum til Ljósavatnshrepps, ódags. 1974.
Greinargerð, sjá skjal nr. 14(6).

Lagt fram af Sigurði Jónssyni hrl. vegna Nípár:

- 34 Kröfulýsing, dags. 30.3.2007.
- 34(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Nípá, dags. 31.1.2007.
- 34(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Nípá, dags. 19.2.2007.
- 34(3) Hornpunktaskrá fyrir Nípá, ódags. en mótt. 3.4.2007.
- 34(4) Afsal Karls og Friðbjarnar Jónatanssona á Nípá til Kára Karlssonar, dags. 18.2.1988.
Greinargerð, sjá skjal nr. 14(6).

Lagt fram af Sigurði Jónssyni hrl. vegna Ófeigsstaða og Rangár:

- 35 Kröfulýsing, dags. 30.3.2007.
- 35(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Ófeigsstaði, dags. 31.1.2007.

-
- 35(2) Þinglýsingarvottorð fyrir Rangá, dags. 31.1.2007.
 - 35(3) Fasteignamatsvottorð fyrir Ófeigsstaði, dags. 19.2.2007.
 - 35(4) Fasteignamatsvottorð fyrir Rangá, dags. 19.2.2007.
 - 35(5) Hornpunktaskrá fyrir Ófeigsstaði og Rangá, ódags. en mótt. 3.4.2007.
 - 35(6) Skiptayfirlýsing á dánarbúi Baldvins Grana Baldurssonar, dags. 17.9.2004.
 - 35(7) Afsal Hildar Baldvinsdóttur á eignarhluta sínum í Rangá og Ófeigsstöðum I til Friðriku Baldvinsdóttur o.fl., dags. 30.12.2004.
 - 35(8) Afsal Baldurs Baldvinssonar á eignarhluta sínum í Ófeigsstöðum I til Friðriku Baldvinsdóttur o.fl., dags. 30.12.2004.
 - 35(9) Afsal Baldurs Baldvinssonar á óræktuðu landi Ófeigsstaða til Einars Kristjánssonar, dags. 20.11.1960.
 - 35(10) Kaupsamningur og afsal. Sigurbjörn Kr. Einarsson selur Einari Kristjánssyni og Svanhildi Baldursdóttur $\frac{2}{3}$ hluta Ófeigsstaða 2, dags. 2.7.1992. Greinargerð, sjá skjal nr. 14(6).

Lagt fram af Sigurði Jónssyni hrl. vegna Torfuness:

- 36 Kröfulýsing, dags. 30.3.2007.
- 36(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Torfunes, dags. 31.1.2007.
- 36(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Torfunes, dags. 19.2.2007.
- 36(3) Hornpunktaskrá fyrir Torfunes, ódags. en mótt. 3.4.2007.
- 36(4) Afsal Baldvins Kr. Baldvinssonar á Torfunesi til Brynhildar Þráinsdóttur, dags. 1.2.2005. Greinargerð, sjá skjal nr. 14(6).

Lagt fram af Sigurði Jónssyni hrl. vegna Sigríðarstaða:

- 37 Kröfulýsing, dags. 30.3.2007.
- 37(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Sigríðarstaði, dags. 31.1.2007.
- 37(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Sigríðarstaði, dags. 19.2.2007.
- 37(3) Hornpunktaskrá fyrir Sigríðarstaði, ódags. en mótt. 3.4.2007.
- 37(4) Beiðni Hermanns R. Herbertssonar um að eiginkona hans Edda Petrína Olsen verði þinglýstur eigandi að 50% Sigríðarstaða, dags. 24.2.2006.
- 37(5) Afsal Huldu Laufeyjar Davíðsdóttur á Sigríðarstöðum til Hermanns Herbertssonar, dags. 2.2.1985. Greinargerð, sjá skjal nr. 14(6).

Lagt fram af Sigurði Jónssyni hrl. vegna Sólvangs og 50% Fornastaða:

- 38 Kröfulýsing, dags. 30.3.2007.
- 38(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Sólvang, dags. 30.3.2007.
- 38(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Sólvang, dags. 30.3.2007.
- 38(3) Hornpunktaskrá fyrir Sólvang, ódags. en mótt. 3.4.2007.
- 38(4) Afsal eigenda Sólvangs á $\frac{2}{3}$ hlutum Sólvangs til Bergsveins og Ingvars Jónssona, dags. 7.12.1986.
- 38(5) Afsal Jóns G. Lútherssonar og Ásdísar Stefánsdóttur á $\frac{1}{3}$ hluta Sólvangs til Þorunnar Jónsdóttur og Rúnars Jóakimssonar, dags. 22.11.1993. Greinargerð, sjá skjal nr. 14(6).

Lagt fram af Sigurði Jónssyni hrl. vegna Syðri-Hóls:

- 39 Kröfulýsing, dags. 30.3.2007.
- 39(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Syðri-Hól, dags. 31.1.2007.
- 39(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Syðri-Hól, dags. 30.3.2007.
- 39(3) Hornpunktaskrá fyrir Syðri-Hól, ódags. en mótt. 3.4.2007.
- 39(4) Afsal Hálshrepps á Syðri-Hóli til Benedikts Karlssonar og Kristjáns Valdimarssonar, dags. 8.2.1973.
- 39(5) Kaupsamningur og afsal. Kristján Valdimarsson og Friðrika Þórólfsdóttir selja $\frac{1}{2}$ Syðri-Hól til Þorólfs og Ingvars Kristjánssona, dags. 14.12.1993.

Greinargerð, sjá skjal nr. 14(6).

Lagt fram af Sigurði Jónssyni hrl. vegna Syðri-Leikskálaár:

- 40 Kröfulýsing, dags. 30.3.2007.
- 40(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Syðri-Leikskálaá, dags. 30.3.2007.
 - 40(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Syðri-Leikskálaá, dags. 30.3.2007.
 - 40(3) Hornpunktaskrá fyrir Syðri-Leikskálaá, ódags. en mótt. 3.4.2007.
 - 40(4) Skiptayfirlýsing vegna Syðri-Leikskálaár, dags. 4.12.2003.
Greinargerð, sjá skjal nr. 14(6).

Lagt fram af Sigurði Jónssyni hrl. vegna Veisu:

- 41 Kröfulýsing, dags. 30.3.2007.
- 41(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Veisu, dags. 31.1.2007.
 - 41(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Veisu, dags. 19.2.2007.
 - 41(3) Hornpunktaskrá fyrir Veisu, ódags. en mótt. 3.4.2007.
 - 41(4) Kaupsamningur og afsal. Björn Bergþórsson selur karli Björnssyni Veisu, dags. 3.12.1996.
Greinargerð, sjá skjal nr. 14(6).

Lagt fram af Sigurði Jónssyni hrl. vegna Veisusels:

- 42 Kröfulýsing, dags. 30.3.2007.
- 42(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Veisusel, dags. 31.1.2007.
 - 42(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Veisusel, dags. 19.2.2007.
 - 42(3) Hornpunktaskrá fyrir Veisusel, ódags. en mótt. 3.4.2007.
 - 42(4) Afsal Steinþórs B. Lútherssonar á Veisuseli til Gunnlaugs Fr. Lútherssonar, dags. 20.9.1987.
 - 42(5) Afsal Þorgerðar Laxdal á Veisuseli til Gunnlaugs Fr. Lútherssonar, dags. 3.9.2001.
 - 42(6) Kaupsamningur. Gunnlaugur F. Lúthersson selur Flaumi ehf. Veislusel, dags. 27.1.2006.
Greinargerð, sjá skjal nr. 14(6).

Lagt fram af Sigurði Jónssyni hrl. vegna Ytri-Hóls:

- 43 Kröfulýsing, dags. 30.3.2007.
- 43(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Ytri-Hól, dags. 31.1.2007.
 - 43(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Ytri-Hól, dags. 19.2.2007.
 - 43(3) Hornpunktaskrá fyrir Ytri-Hól, ódags. en mótt. 3.4.2007.
 - 43(4) Skiptayfirlýsing á dánarbúi Karls Jóhannessonar, dags. 22.11.1976.
Greinargerð, sjá skjal nr. 14(6).

Lagt fram af Sigurði Jónssyni hrl. vegna Ytri-Leikskálaár:

- 44 Kröfulýsing, dags. 30.3.2007.
- 44(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Ytri-Leikskálaá, dags. 31.1.2007.
 - 44(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Ytri-Leikskálaá, dags. 19.2.2007.
 - 44(3) Leyfi til handa Margrétar Jónsdóttur til að sitja í óskiptu bú, dags. 22.6.1993.
Greinargerð, sjá skjal nr. 14(6).

Lagt fram af óbyggðanefnd:

- 45 45(1) Fundargerð 1. fyrirtöku, dags. 26.4.2007.
- 45(2) Fundargerð 2. fyrirtöku, dags. 11.6.2007.
 - 45(3) Fundargerð 3. fyrirtöku, dags. 9.8.2007.
 - 45(4) Fundargerð 4. fyrirtöku, dags. 29.8.2007.
 - 45(5) Fundargerð aðalmeðferðar, dags. 24.9.2007.
 - 45(6) Fundargerð endurupptöku, dags. 29.5.2008.
- 46 Greinargerð Þjóðskjalasafns Íslands um sögu jarða og annarra landsvæða, dags.

-
- 47 13.12.2007.
Greinargerð Hjörleifs Guttormssonar náttúrufr. um staðhætti og gróðurfar, dags. maí 2007.

Lagt fram af málsaðilum:

- 48 Yfirlitskort, mælikvarði 1:100.000 í A1. Mál nr. 4/2007. Kröfulínur allra málsaðila, dags. 26.5.2008.

Lagt fram af Sigurði Jónssyni hrl. vegna Hálsmannatungna á Flateyjarðalsheiði:

- 49 Kröfulýsing, dags. 8.8.2007.
Greinargerð, sjá skjal nr. 14(6).

Lagt fram af Sigurði Jónssyni hrl. vegna Draflastaðalands á Gönguskarði:

- 50 Kröfulýsing, dags. 8.8.2007.
50(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Draflastaðum, dags. 13.7.2007.
50(2) Afsal. Sif Bjarklind Ólafsdóttir afsalar Draflastaðum til Sigurðar Arnars Jónssonar, dags. 4.4.2004.
Greinargerð, sjá skjal nr. 14(6).

Hliðsjónargögn

Lagt fram til hliðsjónar af Andra Árnasyni hrl. f.h. fjármálaráðherra:

- Ónr. Árbók Þingeyinga 1965, Sýslumörk Þingeyjarsýslu, Jóhann Skaptason, bls. 66-71.
Ónr. Árbók Ferðafélags Íslands 1969, Suður-Þingeyjarsýsla vestan Skjálfandafljóts og Fljótsdalsheiðar, bls. 60-73 og 110-115.
Ónr. Árbók Ferðafélags Íslands 2000, bls. 145, 158-159, 172, 182, 186, 202-203, 207 og 210-213.
Ónr. Byggðir og bú suður-Þingeyinga 1985, bls. 97 og 159.
Ónr. Eignarhald og ábúð á jörðum í Suður-Þingeyjarsýslu 1703-1930, Björn Teitsson, Reykjavík 1973, bls. 38-39 og 42-47.
Ónr. Flateyjarðalsheiði, Páll G. Jónsson frá Garði, 2000, bls. 22-24, 46-50, 54-59 og 75-84.
Ónr. Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, 11. b., bls. 66-69, 72-73 og 94-129.
Ónr. Landnámabók, 1. b., síðari hluti, 1968. Jakob Benediktsson gaf út, bls. 268-287 og 322-323.
Ónr. Göngur og réttir 4. b., Bragi Sigurjónsson 1986. *Flateyjarðalsheiði – afréttarlýsing*. Bls. 227-239. *Um göngur á Flateyjarðalsheiði og Flateyjarðalsheiði ein og nú er*. Bls. 246-253. *Afréttarlönd og fjallskil í Ljósavatnshreppi – afréttarlýsing*, bls. 271-276.
Ónr. Ritsafn Þingeyinga II. Lýsing Þingeyjarsýslu, Sögunefnd Þingeyinga, 1954, bls. 110-119, 122-135 og 162-201.
Ónr. Uppdráttur afrétta í Þingeyjarsýslu. RALA, ódags. en mótt. 7.11.2006.
Ónr. Þingeyjarsýslur, sýslu- og sóknarlýsingar Hins íslenska bókmenntafélags 1839-1844, bls. 23-25.

Lagt fram til hliðsjónar af óbyggðanefnd:

- Ónr. Almennar niðurstöður óbyggðanefndar í málum 1-7/2000 og 1-5/2001.
Ónr. Hrd. 11. 12.1987, bls. 1656 í máli nr. 83/1986 um Flateyjarðalsheiði.
Ónr. Skjalaskrá í Hrd. 11.12.1987, bls. 1656 nr. 83/1986 um Flateyjarðalsheiði.
Ónr. Skýrslur í máli 4/2007 hjá óbyggðanefnd, (23 blaðsíður, skrifaðar upp eftir hljóðupptöku).

Lagt fram til hliðsjónar af Ragnari Aðalsteinssyni hrl.:

- Ónr. Case of J.A. Pye (Oxford) Ltd. v. The United Kingdom, dags. 15.11.2005.
Ónr. N.A. and others v. Turkey, dags. 11.10.2005.

Skjöl lögð fram til upplýsingar fyrir lögmennt:

Greinargerð Gunnars F. Guðmundssonar sagnfr. um gagnaöflun óbyggðanefndar, dags. 5.6.2007.

Umsögn Gunnars F. Guðmundssonar sagnfr. varðandi vörslu jarðabréfa, dags. 3.9.2007 ásamt fyrirspurnar Ólafs Björnssonar hrl. um hvort íslensk jarðarskjöl gætu verið varðveitt í erlendum skjalasöfnum, dags. 22.8.2007.

VIÐAUKI

Almennar niðurstöður óbyggðanefndar í málum nr. 1-7/2000 (Uppsveitir Árnessýslu) og 1-5/2001 (Sveitarfélagið Hornarfjörður).